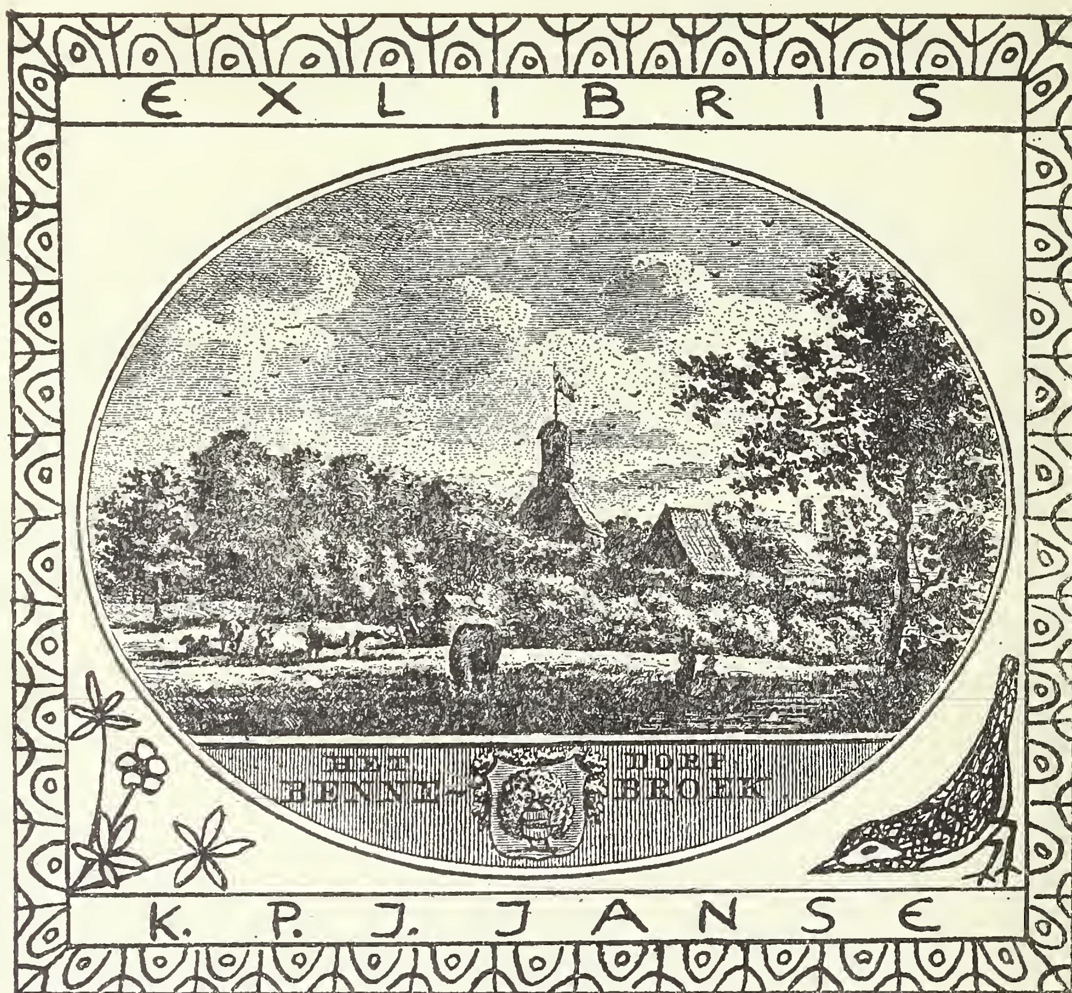

42

LAVRENTIVS COSTERVS.
THEOD. SCHREVELI
HARLEMVM.

THEOD. SCHREVELI.

HARLEMIAS,

Ofte, om beter te ſeggen,

De eerſte ſtichtinghe der Stadt

HAERLEM,

Het toe-nemen en vergrootinge der ſelfden; hare ſeltſame fortuyn en avontuer in Vrede, in Oorlogh, Belegeringe, harde beginſelen van d'eerſte Reformatie, Politique Raedtſlagen, Scheuringhe in de Kercke, de tijden van *Lyceſter*, Oude keuren, gunſtige Privilegien van Graven, Regeeringe in de Politie ſoo hooghe als leeghe, in 't Kerckelijcke, Militaire, Scholaſtijcke, de oeffeninghe van de Ingheſetenen, in alle Wetenſchap, Kunſt ende Gheleertheydt, Neeringhe en Hanteringe, en wat dies meer is.

t'HAERLEM,

Ghedruct by THOMAS FONTEYN, Boeck-drucker inde Bartel-Ioris-ſtraet, inde Gekroonde Druckerye, 1648.

Voor-Reden.

ofte

Aen-ſpraecke tot den Goedwillighen LESER.

Alle voorneme Borgeren ende getrouwe Patriotten deſer Stede, midtſgaders d'Ingeſetene van dien, wenſcht toe heyl van boven, en ſaligheyt, mede-borger ende oudt Rector deſer Stede SCHREVELIUS.

Ebbe voorleden jare (even alleens als een ſone ſijn moeder, ſonder mirakel) aen het licht ghebracht in een onghemeene tael *Oudt-Haerlem*, met alle de beſchrijvinge van dien, van d'eerſte kindtſheydt af, en waſdom der ſelfder, tot deſe onſe eeuwe, vervatende de Hiſtorie en geſchiedeniſſen deſer Stede. Ende hebbe dit werck, omme te betuygen mijne toe-ghenegentheydt, ende ongemeyne liefde, teghen mijn Geboort-ſtadt aen den dagh ghebracht, ende met den druck gemeen ghemaeckt; Ende 't ſelfde omme mijne ſchuldighe danckbaerheyt te bewijſen, op-geoffert, ende toe-ge-eygent, de Vaderen onſes Vaders-landt, mijn gebiedende Heeren. Ende als ick vernomen hebbe, dat alle mijne poogen in deſe, ſmakelijck, ende aenghenaem is geweeſt, by de gheleerde, ende voorneme luyden, ſoo is my te binne gekomen dat het niet vreemt ware, dat ick oudt Haerlem in moeders tale oock dede ſpreecken; Als die ſoo dickwerf ende ernſtlijck daer toe verſocht ben, van veele en voornaeme Burgeren deſer Stede. Hebbe my eyndelijck laten bewegen ende 't ſelfde, met luſt ende yver by der handt ghenomen, ende in 't licht ghe-

bracht,in dese mijne hooge ouderdom, gelijck by dit werck te sien is. Dese mijne gheringe arbeydt, sal ick niet hoogh achten, of met eenighe Dedicatie of toe-eygeningh aen de Grootten aensienlijck maecken, alleen dat versoecken dat alle goede Patriotten, en Inghesetene deser Stede, van wat qualiteyt of ghesintheydt sy souden moghen wesen, dit ons maecksel voor lief wilde aennemen: En als Gevaders en getuygen over dit Kindt van Wonder gelieve te staen, op dat uwe E. d'Autheur van dit werck, die een Haerlems Kindt is, na sijn overlijden sijner by dese meught gedencken. Hier op my verlatende, wil ick u al te samen, soo Burgheren als Inghesetenen bevelen onder de hoede ende beschuttinghe des Alderhooghsten.

Korte

Korte Inhoudt van't gantsche Werck, vervatet in VI. Boecken.

Eerste Boeck.

VErvatet 't begrip ende ghebouw van de Stadt in de eerste stichtinge, de groote huysen, soo Stadts als Burger-huysen, gheheylichde huysen, als daer zijn Kercken, Cloosters, Monnicke-huysen, het op-bouwen van *St. Baven Kerck*, de stichtinghe van Godts-huysen, tot troost van siecke, krancke ende arme menschen, als Gast-huysen, Herberghen voor de vreemden, Scholen, Marcten, de Stichtinghe van het Oude-mannen-huys met den aenkleven van dien. Verscheyde ghevaer ende avontuer van die van Haerlem. De tocht nae *Egypten*, in 't heylige Lant, de factie van Hoecx en Cabbeljaus, De samen-rottinge van de Kennemerlanders, en Kasen-brootsspul. De peremptoire ende strenge bevelen van den Hertogh van Saxen.

Lemus de eerste stichter, 't vergrootē van de Stadt.

Het tweede Boeck.

Hier is een korte en bondige beschrijvinghe van 't groote Belegh van Haerlem, van 't ghene wat daer gepasseert is voor 't Belegh, en voornamelick gheduerende 't Belegh, en voor eerst de onheylen, komste van den *Hartogh van Alba*: vriendelicke brieven van die van Amsterdam tot waerschouwinghe. Ghesanten aen *Don Frederico*, *Harangue van Ripperda* tot de Burgheren. Sparendam van de Spagniaert in-ghenomen, de Kerck van *St. Bavo* geplundert. 't Beginvan 't Belegh. De on-geluckige tocht vande Graef van Lumey, Scheep-slagh op de Meyr. Ghebreck van Vivres, Kruyt en loot, de uytterste benautheydt en hongers-noot, desperate raedtslaghen, Conditien ghemaeckt omme de stadt over te geven in handen van de vyanden.

Het derde Boeck.

Na 't Belegh als dē stadt bemachtight is, voornamer burgers gevangen, wreetheyt over de soldaten, het muytineren van soldaten, de groote Kerck gewijt, de Graef van Bossu ghevanghen op de Zuyder Zee. De gevanghene ghelost, Pacificatie van Gent, de

groote

groote brant in den jare 1576, in October. De Prince van Orangien als Gouverneur aenghenomen, Beelde-ſtormen, de Kercke gepileert, de moordt van de Prins. De tijden van Lyceſter. Beſtant en Treves met d'Aerts-hartogen, De V. articulen tuſſchen de Remonſtranten en Contra-remonſtranten. Oneenicheyt ontſtaen tuſſchen de Kerckelijcke en Politijcke in Haerlem, Synodus tot Dordrecht gehouden. Reformatie van de Scholen. De Boter-krijgh, het opkomen ende onderganck van Flora in peſt-tijden.

Het vierde Boeck.

Vervatet d'Ordonnantien, Privilegien, Hant-veſten, Geſchencken van de Graven; de ſtadt Haerlem 't Hof van Vorſten ende Graven, de ſtammen van Adel ſoo oude als nieuwe.

Het vijfde Boeck.

De Politie van Haerlem, eerſtelick 't regiment van de Magiſtrature, 't gheeſtelick regiment van Leeraers, Ouderlinghen en Diaconen: vande Subalterne Magiſtraten als huys-houders: Militaire regiment: ende eyndelick 't regiment vande ſtadts Schole, Scholaſtijcke.

Het ſeſte Boeck.

Maeckt ghewach van die genen die vermaert of uytſtekende geweeſt zijn, in wetenſchap, in konſt, Wat gheleerde daer gheweeſt zijn en noch zijn, ſoo Godts-geleerde, Rechts-gheleerde, Doctoren in de Medicinen, ervaren in Talen, Conſtenaers van alle ſoorte, Coopluyden, groote, kleyne; Ambachts-luyden, Cramers, Winckel-houders, Ian-kemanes-volck, ſonder welcke geen republijcke kan beſtaen. Wt deſe leden beſtaet het lichaem van een Burgery.

PRO-

Tunc pinxisse virum, facile est; cum fortior ætas
Et frons SCREEVELIVM pingeret ipsa meum.
Nunc laudasse senem, gravius. quo vindice, Phœbo
Barbaries rigidum subdidit ægra caput.
Vivere qui cunctos docuit, sibi vivit, & illa,
In latias voces lingua diserta silet.
Quam trivere Scholæ, quam tot trivere labores,
Otia iam Superos fessa senecta rogat.

C. Barlæus.

PROLOGE,
Of
VOOR-REDEN,
Op de VI. Boecken van
HARLEMIAS,
Of oude gheſchiedeniſſen
Van
HAERLEM.

Oe krachtigh daer zy in de herten van de menſchen de toe-genegentheyt ende ſucht tot het Vaderlandt, gheeft *Ovidius Naſo* te kennen, als hy ſijn onwetentheyt bekent, waer van daen dat het her komt, dat ſulcken kracht 's menſchen herte is ingeboren, dat ſy haer gheboort-plaetſen, ende 't Landt daer in ſy op-ghevoedt zijn niet alleen beminnen, maer oock eeren, als een al-gemeene Moeder; en dat ſy, als daer maer gewach gemaeckt wort vande ſelfde, dat ſy van vreughden haer ontſetten, en groot vermaeck daer uyt ſcheppen; Alſo ſeer (al wilden ſy al ſchoon) de geheugenis van dien, niet ſoude konnen uyt haer ſin ſetten, als de welcke met ſoo groote ſoetigheydt 's menſchen herten ſtreelt (ſoo men anders *Homerus* de grootſte van alle de Poëten mach gelooven) datter niet ſoeter, niet vriendelijcker is dan de geheugenis van 't vaderlandt ende ouderen, als hy ſeydt op ſijn tael:

Ter werelt is daer niet ſoo ſoet ,, Oock onder alle 's menſchen goet,
Als Vaders-lant gewagh en eer ,, End' Ouders roem, dit was ſijn leer.

Hierom iſt dat *Mæonides* de voorgemelte verhaelt, dat *Vlyſſes* by *Calypſo* 't vaderlandt gheſtelt heeft voor de onſterffelijckheyt. Soo heeft *M. Tullius Cicero*, op dat hy ſijne Burgeren de liefde tot het Va-

 der-

der-lant soude inscherpen, en daer van in de herten van sijn volck, een angel laten, heeft hy oock haer voor ghestelt tot een exempel de sone van *Laërtes*, van de welcke hy betuycht, dat hy *Ithacam*, maer een nesjen (hangende aen 't Gebercht) ghestelt heeft voor de Geluck-saligheydt der onsterflijcke Goden. Van de selfde maeckt oock *Ovidius Naso* gewach, dat hy na langhduerige dolinghe, als hy te Landt en te Water langh geswerft hadde, verhaelt oock uyt *Homerus*, dat hy maer een dinck gewenst heeft met dese woorden:

Hy was alleen hier meed' begaen,, Dat hy mocht sien de roock op gaen
Vyt Ithaca *sijn Vaders Stadt,, Dit was 't geen hy seer vyerich badt.*

Wat reden konnen wy hier van gheven anders, dan dat dit alle onredelicke creaturen, uyt de nature is ingestort, dat sy hare nesten ende holen lief hebben, en daer na jangelen. 't Is seker dat 't grove Wildt in de Bosschen oock van natuere ghegheven is te soecken 't Landt en de Bosschagie daer sy gheteelt zijn. Ia 't ghevoghelte selfs by daghe vlieghende in de lucht, en swervende onder den hemel, daer sy haer eygen nesten beminnen en weten te vinden: ende als sy aes ghenoegh bekomen hebben, keeren sy weder tot haer groene kamers. Hier-en-boven de beesten oock die wilt-weyigh loopen, die keeren schielijck tot haer leger-stee in de Wildernisse. Eyndelijck alle 't Vee en gedierte, die weten haer daer meest t'onthouden daer sy langhst konnen dueren. Dat de natuer de beesten heeft ingheſtort, dat heeft de redelickheydt en 't vernuft des menschen geleert, dat een yder een sijn Vaders Stadt boven al bemint, alwaer hy eerst ghewonnen en gheboren is; daer hy eerst 't levens licht aenschouwt heeft. En dit is d'oorsaeck waerom de mensch sijn Vaders huys-ghenooten innerlick bemint. Soo dat een vroom man alle krachten sal in spannen, omme sijn Vaders Stadt voor te staen en te verdedigen, en bewaren tegen alle gewelt ende overlast. Waer uyt wy dan dit willen besluyten, dat wy ons Vaderlandt ende Ouderen veel schuldigh zijn, als dewelcke wy ons leven ende ziel schuldich zijn, niet machtich om te betalen. In die meeninge heeft d'Orateur *M. Tullius Cicero* willen segghen, dat 't leven, dat wy de doot schuldigh zijn voor de behoudenis en heyl van ons Vaderslandt, voornemelick op-geoffert worde. Hier van daen is 't dat soo vele Helden voor 't Vaderlandt haer leven te pande gheset hebben,

tot

tot een eeuwighe eere ende roem in de Schole van d'Orateuren wel bekent. Ia dat meer is, hebben die voor Godts-dienſtige uyt gheroepen.

Die oyt gebleven voor het lant,, Haer leven gaven tot een pant
Van Liefde groot en Vaders-ſucht,, Daer in ſy ſchepten hare luſt.

't Waer niet om op te halen, alle d'exempelen van outs van den tijdt van *Erichtheus* af, Coningh van die van Athenen. Wie weet niet van de Gods-dienſtige yver van *Codrus*, *Hermodius*, ende *Ariſtogiton* zijn noch ten huydigen dage in de mont van yder een. De geheugenis *Leonidæ*, van Lacedemon, ende *Epaminondæ* van Theben is als noch onſterffelijck. Van *M. Curtius*, die hem op-gheoffert heeft, tot behoudenis van 't Roomſche volck, omme de Peſte te ſtillen, ſal gheen eeuwe konnen verſwijghen. Wat wil ick wijders verhalen 't geheele gheſlacht van de *Fabij*, die alle Ridders tot drie hondert en ſes toe in de ſlach tegen de *Veientes* ghebleven zijn voor 't ghemeene beſte. Wat wil ick op-halen *Paulus Æmilius*, die als ruyckeloos ſijn leven liet, ſijn bloedt gheſtort heeft in de ſlach van *Canna* een ſchrickelijcke nederlage. Onnoodich hier ontallicke andere Lief-hebbers en Voorſtanders van 't Vaderlandt te verhalen, die dat diep in 't herte gewickelt was, dat voor alle die ghenen, die haer Vaderlant met lijf en ziel bewaert, gheholpen en vermeerdert hadde, ſeeckere plaetſe in den Hemel beſcheyden ende verordonneert was. Daer is oock gheen ander oorſaeck gheweeſt, die my beweegt heeft om te beſchrijven d'Hiſtorie van mijn Vaderlicke Stadt, dan die liefde neffens 't Vader-lant, dien ick niet ſal af-leggen dan met dit leven, want van die tijdt af dat ick mijn voet binnen Haerlem geſet hebbe, nu ontſlagen van dienſt, is my terſtont in gedachten dit voor-ghekomen, en ghewenſt dat ick in d'eere van 't Vaderlant te beſchrijven mochte ſterven, ende daer deur het eeuwige leven be-erven.

Het Lof

Van

HAERLEM,

Ter eeren des ſeer geleerden

Hr. DIRCK SCHREVELS,

Oudt Rector ende Burger der ſelve Stede.

VErmaerde Haerlems Stadt, daer af men weet te ſpeken,
Van vele jaren langh voor deſen al verſtreken;
De ſtichter van u grondt was Neve van *Dibbalt*,
Of *Arunduli ſoon Heer Lem*, welck heeft bewalt
Van 't Sparen langhs de Beeck, het zandt tot aen het Weſten,
Daer *Coningh Wilhems huys*, of Princen-Hof ten leſten
Het moedigh dack en ſpits tot in de lucht vertoont,
Waer onder nu met recht de Maeght *Aſtrea* woont.
Schuyns over *Bavoos Kerck*, daer in het zedich leven
Geſticht wort door Gods Geeſt: waer van elck een moet geven
Getuyg'nis in 't Gemoedt: op dat het recht beklijft,
En Haerlems Borgery altijt eendrachtigh blijft.
Soo draeght de vlugge Faem, de roem van uwe wercken
Tot boven *Atlas* kruyn, geſchorſt onder ſijn vlercken.
En bralt door al de locht, hier is 't dat *Iupijns* hooft,
Door vondt van *Druckers konſt* by *Coſter* wierdt geklooft:
Daer *Pallas* eerſt uyt ſproot, onder de *Batavieren*,
Welck *Ments* daer na beſtont door oeffeningh te çieren.
Hier woont het varend' volck, die d'Haven aen den *Nijl*,
Met haer verſtaelden Hulck door-kerfden als een vijl.
Waer van u Schilt getuycht, daer in vier ſterren lichten,
Verſilvert neffens 't ſweert, bekomen door 't herſtichten
Van 't heylſaem kruys, wiens beelt daer op in 't roode velt,
De Patriarch heeft tot gedachtenis geſtelt.
De Deught verwint het al: ja ſelfs d'onruſte vlagen,
Waer door het twiſtigh volck malkandren liggen plagen.

Dan

Dan *Hoecx* en *Cabbeljauws*, of *Caesenbroots* geschreeuw
Der Kennemers, die 't hart verdeylden van den Leeuw.
Ten lesten heeft de moedt der Borgeren gebleken,
Die door 't Belegh vermant, haer doot eerst wilden wreken
Tot 's Lants behoudenis, soo dat de *Castiljaen*
Verdween gelijck een By, die d'angel had verdaen.
En hoewel 't ongeluck, 't geluck somtijts te boven
Gingh, ja dat oock tot asch veel daken zijn verstoven:
Soo sietmen even dicht de huysen weer gebout,
Verby het *Gangolfs vlack*, bykans tot aen den Hout.
Het schijnt wat met veel ramps kan d'overhant bekomen
Dat blijft te vaster staen, gelijck de schorre boomen,
Die in het open velt bevochten van den wint,
Men altijt vaster in de gront gewortelt vint.
Dit is misschien waerom het Wapen in voor tijden
Dat van u op-komst roemt, een Eycken stronck verblijden,
Staend' in een donck're lucht, en seght dat het gewelt
Haer grouw'lick heeft bestre'en, maer nimmermeer gevelt.
Hoe dickmaels beurden 't dat de Stadt haer Wall' liet slechten,
Aen d'een of d'ander hoeck, om verder op te rechten:
Door aenwas van het volck, en menich hant-wercks geest,
Soo dats' in Hollant is van outs seer groot geweest.
En hier en daer verrijckt met veelderley gebouwen.
Soo voor de Weesen, als om d'Armen t'onderhouwen.
Oock van medoogen zijn veel Hofjens hier te sien:
Want niemant voor sijn doodt weet wat hem kan geschien.
Maer dat de meeste tocht veroorsaeckt door het Sparen,
Tot Neringh van dees' Stadt, sijn dammen die het varen
Na herwaerts dwingen op, door Graven van dit Landt
Wel eer vergunt, en oock bevesticht naderhant.
Dan 't soete *Nymphje* dat de Duynen af komt zijgen,
Om aen het Roock-Autaer uyt *Ceres* schoot te krijgen
Haer geurich blos, of dat *Arachnes* webb' verquickt,
Terwijl dat *Phœbi* glans haer vuylicheyt verstickt,
Dat is het eygen pant, en voester van u segen,
Ia oorsaeck dat dees' Stadt aen 't Sparen is gelegen.
En soo een smoddigh boel haer suyverheyt verkracht,
Al waer 't maer quaet vermoen, so is sy stracks veracht.

En dreyght u ondergangh, ô Haerlem! mee te slepen
Door Neeringh-loosheydt en verdwijnen van de Schepen.
  Welck hoede GODT: want hier heeft 't volck soo goet verstant,
  Tot konst en wetenschap, als erghens in het Landt.
Waer onder SCHREVELS oock sijn Penne heeft versneden,
Op *Parnas Rotz* soo wel, als and're Burghers deden.
  En dompelt in het nat, van d' *Hippocrenen* vloed,
  Daer meed hy af-maelt wat sijn Vaderlandt ontmoet.
Of watter ymmermeer gheschiedt mach zijn voor desen,
Dat kan men in sijn Boeck als een Tijdt-spieghel lesen.
  Volherdt dan in u doen, vermaeckelijcke Stadt,
  Die nimmer gheen ghebreck van Schrijvers heeft ghehadt.

C. WESTERLÖUS.

KLINCK-

KLINCK-DICHT,

Op 't heerlijck Werck tot lof der Stadt

HAERLEM,

In 't licht gebracht door den Hoog-geleerden

D. THEOD. SCHREVELIVS,

Oudt Rector ende Burger der voorsz Stadt.

Hoe *Haerlem* hoogh beroemt, beginsel heeft ghekregen,
En voorts van tijdt tot tijdt, is hoogher op-ghestegen;
Door Burg'ren lijdsaemheyt, met tegenspoet beswaert,
En weer door dapperheyt hoogh-dravend en vermaert;
Hoe door haer wijs beleydt, de ys're Raexen kraeckte,
Wanneer ghy *Damiaet* de Haven open maeckte:
En hoe den Zarazijn voor uwe machten beeft,
Als ghy in 't heyligh Landt hem uyt sijn Forten dreeft.
Hoe om dit stout bedrijf en and're helden daden,
Ons Stadt begonstight is door Vorstlijcke ghenaden:
Met menigh Handt-vest. En wat last ghy hebt gheleen,
Doen *Hoecx* en *Cabeljaus* hier om het Raedt-huys streen;
Hoe 't *Casen-broot-spel* volght, dat alles stelt in roeren,
En wat voor saecken meer den Oorlogh heeft doen voeren.
Hoe wijders noch de moedt van uwe Dapperheydt,
Door 't wijdt beroemt Belegh, de grondt-vest heeft geleydt;
Van onsen vryen staet, doen al die Spaensche machten,
De Steden van ons Landt vernielden en verkrachten;
Waer dat den Spangiaert self, van uwen moedt ghetuyght,
Voor wiens gheweldt ghy niet, maer voor den hongher buygt:
Hoe voorts het hoogh ghesagh, op alles wel doet letten,
En tot het minste deel versorght, met vaste wetten,
En soo ordentelijck een goeden reghel baert,
Waer door ons eenigheydt en neeringh werdt bewaert.

Hoe

Hoe hier den Edeldom, heeft hoflijck toe-ghenomen,
En voorts met Vorsten gonst is heerlijck op-ghekomen.
  En wie door dapperheydt of wijsheydt was beroemd,
  Dit hoogh gheleerde Werck oock met de namen noemd.
En hoe ons waerde Stadt verr' boven and're Landen,
In Konstenaers uyt-munt, en treflijcke Verstanden.
  En al wat waerdigh oyt by yemandt is verricht
  Van Haerlems Burghery, dat brenght ghy ons in 't licht:
ô! *Hoogh-geleerde Man*, SCHREVELI, die u daghen
En ouderdom vermoeyt, u Stadt dit op te draghen
  Diens yver: wat tot lof en Haerlems eere streckt,
  Met suyv're waerheydts stijl, ghetrouwelijck ontdeckt;
En soo ons Oud'ren moedt bekranst met eer en glory,
En hare Daden heylght aen d' eeuwighe memory.
  Wy heylghen u hier voor ghewijde Laure-blaen,
  En lof met *Haerlems* lof, soo langh dit Rondt sal staen.

C. van KITTENSTEYN.

Het

HAERLEM

De Vaert na Amsterda

Het Sparen

t'Sparen

Den Hout

a t'Stadthuys
b t'Sandt
c Vismarckt
d Groote Kerck
e t'Klockhuys
f De Kraen
g De Waege
h Bakeneße. K.
i Bagÿnhof
k St. Iansheren
l Weeshuys
m t'Princenhof
n Ossemarckt
o St. Annakerck
p Groote Hout P.
q Kleyne hout P.
r Sparewouwer P.

Pedes Geometrici

240 480 720 960

Eerste Boeck.

D'oorsprong, Outheydt ende d'eerste stichtinghe der Stadt HAERLEM.

Outheyt en oorsprongh van Haerlē.

DAt HAERLEM een seer oude / en wijdtberoemde stadt is/daer van vermelden de oude Chronijcken in't leven Odibaldi Bisschop van Wtrecht by Hedam : En sulcx betuyght oock/ dat die van Haerlem inde Vergaderinge vande Heeren Staten / als de Dagh-vaerden gelept worden/de naeste plaets aen die van Dordrecht hebben. Dat dese Stadt ghebouwt is over veel hondert jaren voor desen / moeten wy alle bekennen/ maer op wat tijdt juyst/is niet genoegh bekent. Hier van zijn verscheyde beraemingen / de onpartijdighe Leser mach daer van oordeelen/ ick hebbe in 't sin mijn oordeel daer van op te schorten/ aen niemandt verplicht.

Stichtinghe vande stadt.

HAERLEM of Haralemum (dat sommighe voor best houden) eer dat het binnen sijn wallen en vesten besloten was/ was maer eengehucht en Boere-dorp/ van de Stam van Haerlem / waer van daen oock de naem komt. D'opinie en gissing van sommige/ is dat de Stadt gebouwt is nae de geboorte onses Heeren Jesu Christi 506 jaren / alsoo sulckx betuyghen d'oude Chronijcke van Hollant. Maer voor het eerste bouwen deser Stede (so men seyt) heeft een Lem of Willem, om wel bewaert te wesen/ een seer sterck en machtich Casteel/met muyr bewalt/met toorens verheven/ met grachten bewaert teghen 't gheboefte / en struyck-roovers / die hy metter tijdt onder sijn geweldt gebracht heeft / met fortse van wapenen / een schrick sijner vyanden / alsoo dat de fame ende luyster

van sijn vromigheydt en manhaftige kloeckheyt/ tot die daer omtrent en verre ghesețen waren/gekomen is. Als hy nu de struyckroovers ende geweldigenaers / die geheel West-vrieslant plaeghden onder contributie hadde/ verdreven en geslagen hadde / in sijn Barony en heerlijcke plaetse een ghehucht gheleydt heeft / huys aen huys / en nu besich was omme de plaetse met een walle te besluyten ende een stadt daer van te maecken: Soo heeft hy met een de plaets ghenoemt nae sijn naem / Heer-Lem, als wesende de heerlijckheydt van Lem. Naderhant is by yeder een de stadt ghenoemt Haerlem / ende dese naem is ghebleven by alle eeuwen/ tot desen huydigen dagh toe. Terstont uyt de naebuyrige plaetsen is kracht van volck ghekomen als tot de Vryheyt. Die Heer-Lem, die uyt een deurluchtigh huys vande Friessche ghesproten was/ heeft van alle wegen by een doen brengen alles dat tot den Bouw scheen dienstigh te wesen. En heeft geboden dat alle materialen daer gevoert soudē worden om de stadt te bouwen / daer hy groot geldt aen te kost geleyt heeft/niet om weerderen. 'Tis ongeloovelick omme te seggen met wat een vaerdicheyt en yver de grachten rondom geschoten zijn / en hoe schielijck de stadts wallen / huysen en kercken om hoogh gesteygert zijn: Want sommige van't volck schoten de grachten/sommige sterckte de vesten/andere haelden de wallen op met borst-weeringe / even het selfde dat Virgilius Maro verhaelt van nieu Carthago. Alsoo was by yeder de selfde lust en yver omme de stadt te bouwen. Andere die houdent daer voor/ dat de Heer-Lem, sone van Dibbaldus, de stichter is geweest van onse stadt en Casteel / daerom soo ick vermoe / om dat hy de eerste stichtinghe dies te heerlijcker soude maken/ die daer nae Coningh van de Vriesen een huysvrouw getrouwt heeft/meer als ghemeen van lengte en stature / die een gang hadde als Iuno, Coninginne der Goden/uyt de welcke hy gewonnen heeft een sone die de naem gegeven is van sijn groot-vader H. Lem, een uyt-steeckend man van Ridderlijcke ordre / dat het die gheweest is die in zandighe en bosch-plaetsen een sterck Casteel gebouwt heeft omtrent den jare nae ons Heere geboorte 506/ en dat hy daer nae van 't Casteel een stadt ghebouwt heeft die hy Heerlem ghenoemt heeft/als een Barony vande stichter Heer-Lem, en van die tijdt af is de naem van Haerlem gebleven tot desen dagh: En dit alles nae het gevoelen van de vermaerde en hoogh-geleerde Hadrianus Iunius, een man

son-

sonder weergae. Daer zijn oock sommighe oude Schrijvers / die de oorsprong van Haerlem afleyden en trecken uyt de familie van de oude Haerlemmers / wien 'er Adel uyt de Chronijcken van Hollandt / en d'origineele schriften van Egmondt in langhe registers van den jare 1124 verhaelt worden / want wie weet niet te spreken van de oude Willemen, Branden, Sibranden, Simons, Diderichen, Florissen, ende ontallijcke andere Ridders ende Baroenen vande voornaemste Adel. Van de Heer Boudewijn van Haerlem / wordt oock ghewagh gemaeckt in d'oude Chronijcken / die inde oorloge tegen de Vriesen geslaghen is. Onder dese sult ghy oock vinden den Abt van Egmont en Symon beyde van Haerlems geslacht / van welcke de reste het Carmiliten Clooster gesticht heeft in 't jaer 1249 als d'ander Abt gestorven is. Noch vindtmen van een Johannes van Haerlem / die hier in den Hage Raedtsheer gheweest is inden hoogen Raedt. Ick gae verby / dat die van Haerlem met de familie vande grootste Adel van 't Lant geallieert zijn deur houwelijcx bandt / met die van Assendelft / van Brederode / Berckenroode / wien 'er Naekomelingen by ons gedencken noch gheleeft hebben / ende nu op heden uytgheleeft / ende daer soo oude ende edele stam met haer wapen-tuyg begraven is. Ende so men Adrianus Iunius mach gelooven / so ist dat die stam van Haerlem sijn oorsprong heeft vande Vriesche Coningen / waer van d'oude wapenen noch in wesen zijn in een oude Zegel: Haerlemmers van Adel.

XII Meerlen in het root, beck, pooten afghesmeten,
Met noch een silver Cruys, daer Ridder op-ghesesen
Te paerde sich vertoont, valiant en onvertsaeght,
Met deegen inde vuyst sijn vyandt heeft verjaeght.

Dit wapen-tuygh / nae dat de Stadt eerst gebouwt is / hebben de Inghesetenen vande Stadt Haerlem / soo in vrede als in oorloge altijdt gevoert ter eeren van die stam. Naederhandt is inghevoert 't wapen van een dorre-boom / met een silvere glants in een swart veldt. Waer van daen 't wapen van een dorre-boom ons toe-ghekomen is / soude 't selfde niet derven segghen. Dat is seecker / dat dees dorre-boom / veel hondert jaren van te voren in eere ghehouden is / tot dese huydigen dage / ende dat de selfde noch voor 't Stadthuys / op de Marckt / voor de Kercken en portael / voor de stadts poorten gheduerigh vertoont is geweest / 't zy van

tot een geheugenis van 't oude Bosch / of tot uytbeeldinge vande veroude eeuwen. Dit is het ghene dat ick van 't Casteel en stadt van Heer - Lem te segghen hadde / 't zy ofmen voorgheeft / dat die ghebouwt soud zijn van de Heer-Lem, of (dat mijn min geloovelijck dunckt) vande Nae-komelinghen van 't gheslacht van die van Haerlem. Hier-en-boven (dat ick niet over slae) is daer noch gheweest een ander Casteel van Haerlem / ontrent de derde steen of Myl-pael van Haerlem/op de Revier/ dicht aen Heemskerck: Dese is gebouwt van gebacke steen/van twee voeten in de lengte/ dat dese uyt-gheroyt en tot der aerde gheslecht is / ('tzy dan of dit geschiet is / of deur onmachtige en on-verdraeghlijcke heerschappye des Tyrans / of by openbare oproer van het on - ghestuymde volck) daer van syn stercke geruchten gheweest/ 't gunt Adrianus Iunius oock bekent in sijn Batavia. Dit sal ons doen gelooven een uytmuntend exempel van sonderlinge trouwe ende liefde van een vrouwe tegen hare ghetroude man: Want als de Heere van die gemelte plaets om kracht en ghewelt die hy pleeghde/ met tyrannye tegen de naebuyrighe huysluyden en Vasalen, de haet van alle menschen op syn hals gehaelt hadde/ soo is het eyndelijck daer toe gekomen/ dat al 't volck gaende geworden is/ ende dat sy dat Slot van Haerlem seer sterck benouwt en beleghen hebben/ende als die van 't Slot in d'uytterste benautheyt waren / door ghebreck van Vivres en mont-kosten / ist Heerschap eyndelijck gedrongen omme 't Slot over te geven. De huysvrouw door sonderlinge Godsdienstigheydt en genegentheydt/ meer als gemeen tegen haer wettelijcke man/ is veraccordeert met de vyant / omme 't Slot over te gheven / met dit bespreck / dat haer sou vergunt worden om daer uyt te mogen brengen 'tgeen sy alderliefst hadde: Maer sy al haer Juweelen / Cleynodien ende schatten verlatende / heeft haer man in een Bolck op den hals geschort / en met de hulp van de maeghd buyten het Slot gebracht. Een notabel exempel/ 'tgeen oock naer gevolght heeft de Huysvrouw vanden Hertogh van Bayren/met name Guelphes. Wat daer van zy / of 't Slot van Haerlem in 't jaer 506 nae de gheboorte ons Heeren / of eenighe hondert jaren daer nae ghesticht is / wil ick daer laten. Dit gaet wel soo vast/ dat dit Slot inde Bosschagie (dat ick soo mach spreecken) geboren ende op-ghequeeckt is. Dit geeft oock te kennen 't woort Bakenes Oudt Haerlem. Sommighe willen met ghewelt dat dit gheweest

Oudt Bakenes.

is

is Bacchus Bosch, met veele Olm-boomen beplant / wel eer den Heydenschen Godt Bacchus toe-ghewijdt: Derhalven de Inwoonders van Bakenes zijn wel eer genaemt Bacchiades, als van Bacchus afkomstigh. Van Bakenes dan komen de Bacchiades, soo men seydt / die naederhandt Harlemmers ghenoemt zijn / als Inwoonders inde Contreye van Oudt Haerlem. Dit geeft men noch een glimp van waerheyt / met de menighte van Olm-boomen onder d'aerde / (daer de Wijngaerden plachten op te rusten) en de wortelen van dien uytnemende dick / in 't bouwen van de huysen op-ghedolven / bevonden zijn (soo men seydt:) Andere wederom hebben verdicht een andere gheheymenisse van benamingen / die wat naeder schijnt te komen aen de eyghenschap van onse tael / en alsoo meenen sy dat Bakenes benaemt is geweest van een Baken in morassighe plaetsen / om dat daer wel eer de ghebuerte van Visschers gheweest is / die welcke (soo ick gisse) uyt visschen gevaren zijn / tot de tooren van Bakenes, als tot een Bake haer cours ghenomen hebben. Maer de H. Scriverius die de Hollantsche Chronijck wel doorsnuffelt heeft / gheeft kluchtigh te kennen dat dit geweest is Swijnen-lant / ende seydt / maer by raminghe / dat Bakenes daer van benaemt is / dat Baeck in ons oude tael beduydt een Swijn / en dat Nes betekent morassige plaetsen. En dit en schijnt niet soo vreemt ghesepdt / om dat in de bosschen en onder de Akerboomen de vette Swijnen weyden: Maer de rechte waerheydt daer van is noch in duyster onbekent. Maer dat is seker en ghewis / dat dit een plaets is geweest van luyster by onse Voor-ouderen / al voor 200 jaren en meer / dat de oude namen noch te kennen gheven soo van Mannen als van Vrouwen / alle van voorneme Adel / dewelcke onse Broeder Ampsingius salig: verhaelt inde Beschrijvinghe der Stadt Haerlem. Onder dese brenght hy voor aen Nicolaes van Bakenes, Schepen van Haerlem / inden jare 1358 in een langhe Register tot Bartholdum Bakenes, Hof-meester van de Graef van Egmondt: Beneffens dese wort oock gewach ghemaeckt in de oude geschreven Chronijcke / van een Dirck van Bakenes, inden jare 1391. Insgelijcx van een van Iohan Bakenes. Barthout nu voornoemt had een huysvrouw getrouwt Soncke genaemt / van Delft / die ghestorven is inden jare 1513. Maer dat ick weder mach keeren tot mijn voorige propoost / soo wil ick dat noch seggen / dat de stadt van Heer-Lem ghebouwt ende uyt-ghe-

breydt is onder d'Eycke bosschen en struwellen/ 'twelck oock kan blijcken uyt het ghene nu gheseydt is. Nu komt hier noch by / dat het stadts Gast-huys in 't bosch gefondeert was/ gelijck als sulcx betuygen de bezegelde brieven van Graef Floris, vereert in 't jaer ons Heeren 1284 daeghs voor St. Nicolaes avondt. Hier-en-boven blijckt het hier uyt oock / dat steeghen ende straten vande bosschen den naem ggheven is / de Kleyne ende Groote Hout-straet en de poorten. Hier deur ist dat de soetigheydt vande Lucht / en gelegentheydt van plaets / veele Ridderen / jae Graven / die inde Jacht haer vermaeck hadden/in dese onse quartieren gelockt ende getroont hebben/om Casteelen en Hof-steden te bouwen/bequaem tot de jacht. Ontrent den jare 1280 heeft Graef Floris de VII. van die naem een huys doen bouwen / ter eere van Diana Goddinne van de Jacht / nae hoofs wijse. Hier van daen is 't Huys van Weelden/ datmen noemde de Vogelen-sangh/ van het quelen van de Voghelen / alwaer alle vermaeck was datmen konde bedencken: Hoven by 't Bosch / groene en playsante Duynen en Dalen/ seer vruchtbaer van alderhande Wildt: Daer was weeligh landt/ en tusschen beyde morassen/bequaem om Vogel-koyen te houwen: Hier waren oock zant-bergen om Conijnen en Hasen te jagen/die daer met menighte geteelt worden: Hier is de Meyr rijck van Visch: Hier zijn oock Duyn-wateren om Somers te verkoelen en te verfrissen: Hier zijn alle soorten van Nymphen tot vermaeck/in de bosschen zijn de Dryades en Hamadryades, in 't gheberght de Oreades, inde wateren de Naiades, die aen 't Sparen haer onthouden / alsoo dat wy Naekomelingen van Heer-Lem wel moghen tarten de Baye van Campanie in Italien: Hoe veel Kasteelen ronts-om de stadt geweest zijn / gheven de ruijnen op huyden noch te kennen / onder welcke Alberts-bergh niet de minste is geweest/al waer van oudts gheweest is 't Hof en schatkamer van de Graef. In de selfde contreye/aen weder-zijdē/waren veel Sloten en Kasteelen van swaer ghebouw: Ende nae by de stadt / zijn noch te sien de ruijnen en vervallen mueren van 't Huys ter Cleef. Daer zijn noch andere Huysen gheweest / als Velsen/Heemskerck en Renichom/Beverwijck/Gastercom/Poelen-burgh/ en noch andere meer / onder de welcke in outheyt ende Adel uytsteeckt 't Kasteel van die van Brederode op 't scheyden van de Rhijn/ daer van noch vervallen mueren staen/ alle welcke

hoewel

hoewel sy op diepe fondamenten gegront zijn / soo heeft efter / ten deel de oudtheyt / ten deel de brandt / ende eyndelijck de verderffelijcke wreetheydt der Spagniaerden gedestrueert. Ende dit zijn ten naesten by de eerste stichtinge van onse stadt / voor de destructie en de uytroeyingh van Huysen en Kasteelen / die omtrent de stadt gelegen waren / de welcke door verscheyden ongelucken en Krijghs verderf gedestrueert / en wederom op-gebouwt zijn / daer noch eenighe in haer ruijnen staen. Vorder wat voor luyden de Heer-Lem of sijn Naesaten tot Regeerders gestelt heeft over dese nieuw-ghebouwde Stede / de namen van dien hebben wy niet / dewelcke ten deel door ruyckeloose tijden / ten deel door inval en verwoestinge der Vyanden en struyck-roovers vermist en verwoest zijn. Nochtans daer is niet aen te twijffelen of de eerste Stichter deser stede heeft ordre in de Politie ghegheven / Magistrature gestelt / na het exempel van Romulus, die Romen gesticht heeft / die daer voor al mede besich geweest is / dat hy sijn volck eerst verdeelt heeft / onderscheyden in standen / dat de jonghe manschap altijdt op de wacht waren te paerd en te voet / altijdt inde wapenen tegen alle in-breuck en gheweldt / soo binnen als buyten: De Raedt op alle voorvallende saecken was by de Oudt-raden / die de wijsheydt pleeghden / die welcke om d'aensienlijckheydt wille Vaders des Vaders-landt genoemt worden / en van haer bedaeghde jaren oude Wet-houwers genoemt: 't Waer anders onmoghelijck geweest dat een soo schoone Stadt / maer kleyn in 't begin / soo soud' toe-genomen hebben / in groote ende in macht / dat dese onder andere Steden van Hollandt 't hooft opgesteken heeft:

Als Cypers boom om hooghe stijght,
En 't lage hout daer onder nijght:

Want dese Stadt is altijdt van gantsch Kennemer-landt de Hooft-stadt gehouden geweest: En dat noch meer is / als 's lants Vierschaer / om alderley saecken te bepleyten / en partyen van een te scheyden / naedien de Graven Souveraine van Hollandt sulcx geordineert ende gewilt hadden / dat daer de plaetse van 't gerechte soude wesen / alwaer de Justitie best bedient waer geweest. Hier van daen ist / dat die van Haerlem 't recht behouden hebben van een Scherp-rechter te stellen / dat de oude bulle van Graef Willem te kennen gheeft / inden jare 1345. Wat daer van is laet ick daer /

dat is seecker / en buyten alle twijffel / dat nae het bouwen van de Stadt / oock Wetten in-gestelt zijn / ende dat daer van de Hooge-machten beschreven is een zeghel en manier van ghebieden / maer oock van te ghehoorsamen / ende de Opper-macht te erkennen / en dat alsoo de Societeyt en de onderlinge gemeenschap der Borgheren te samen vereenight is / in Wetten te gheven ende t'ontfanghen / sonder de welcke noch huys / noch hof / noch steden / noch landen / keunen bestaen / en sonder de welcke / de Natuer selfs van aller geschapenen dingen soude moeten beswijcken : Also dat daer niet is aen te twijffelen / of daer is eenige staet ghemaeckt van een nieuwe ordre tot welstandt van de Ghemeente / hoedanighe wy oock in alle andere steden noch hebben / gelijck daer geweest zijn Collegien van de Raden / onderscheyden van de gemeene Burger / van welcker getal ende ordre niet altijdt een ende deselfde geweest is. De verkiesinge van Magistraten is altijdt gheweest uyt alle Burgery / van die ghene / die in vromigheydt / wijsheydt en middelen / ende andere qualiteyten andere overtreffen. Elcke Steden hebben haer Collegien van Burghermeesteren / Schepenen ende Raden / onderscheyden in getale : Want sommighe onser Steden hebben inde breede Raedt van Vroedtschap 40 hoofden / sommige 36 sommighe 32 sommighe 28 ende die van de minste / zijn 24 of 20. De welcke voorghemelte Collegien / soo oudt zijn / als de steden selfs / die noch vermeerdert noch vermindert konde werden / als van hooger macht. De persoonen eens verkosen inden Breeden-raedt / die men Vroedtschappen noemt / wierden niet licht afghe set / bleven geduerigh in haer staet soo langh sy leefden : In plaets van die aflijvigh waren / of uyt de stadt vertrocken / plachten van outs by de selfde Collegien andere gekosen te worden / met vrye stemmen / uyt het heele corpus van de Burgery / die de plaetse van de aflijvighe bekleeden. By dese Collegie van Vroedtschap / was d'opperste gesagh eñ macht / om van alle publijcque stadts saken / als oock van Landts saken te ordonneren en bepalen : En al 't ghene van haer ghearresteert en besloten was / werde sonder reproche van alle burgeren vast ghestelt en on-verbrekelijck. In de selfde Collegie is d'oude costume / dat alle jaer Burgermeesteren en Schepenen gekosen worden. In sommige Steden is maer enckele verkiesinge / in sommighe de nominatie met dobbel getal / uyt de welcke de verkiesinghe gedaen wort / by de Prins / of Gouverneur /

verneur/of by de Provinciale Hove. De Burgermeesteren wort de Politie vertrouwt / en de sorghe dat de Stadts goederen wel ghemenageert worden / en bewaert. De H. Schepenen wort de Justitie bevolen/ en 't gerechte/ soo in criminele als civile burgerlijcke saken/ als die de hooghste macht aen haer nemen/ van halssaken/ ende over de goederen der Burgheren hebben te disponeren en comdemneren/volgens hare instructie ende nae de Wetten van 't Landt.

Dit is nu ten naesten by de Politique regeeringe van de Steden van Hollandt/ by onse voor-ouderen in-gestelt / ende ons van handt tot handt zijn nae-ghelaten / van welcken de Wetten ende costumen noch ten huydigen dage in 't gebruyck zijn/daer van wy naderhant wat breeder sullen spreecken. Als nu de fondamenten en gronden vande Stadt / ende de Politie van dien wel gheleydt zijn/ ende de Regeeringe standt gegrepen heeft en vast ghestelt is/ soo is het on-gheloof lijck / hoe seer des stadts welvaren / deur de merckelijcke zeghen Gods/ toe-ghenomen heeft. Maer doen ter tijdt is die meest op-gekomen en vermaert geworden als Willem de XIV Grave van Hollandt te Haerlem ghewonnen en geboren is/ en van kindts been af op-gequeeckt en op-gevoedt is/ de welcke in 't jaer ons Heeren 1245 / deur de gratie Gods Coning van Romen gekozen is. Dese nu machtigh geworden zijnde/ende tot den hoogsten top van Majesteyt gekomen/heeft de liefde van sijn geboort-plaetse niet konnen afleggē/noch die vergeten: maer heeft die stadt/ daer hy eerst des Hemels licht aenschouwt hadde / met seer treffelijcke Privilegien en Vryheyden begiftigt en vereert/ en heeft gewilt dat sy boven alle anderen/ die maer Ingesetenen van Hollant waren/ Burghers van Haerlem genoemt soude worden/ als met een eer-tijtel / van de oude en d' Edel geslacht van die van Haerlem. Ende dit ist gunt ick te seggen hadde van d'oorsprong onser Stede; Voorders sullen wy spreken van 't uytsetten en vergroottinghe van de stadt / soo Godt de Heere ons kracht en ghesontheydt daer toe verleenen sal. Het toenemen vande Stadt.

Derhalven dan als de menighte en 't getal der Borgeren ende Inghesetenen hoe langs hoe meer toe nam / en als in korten tijdt de macht ende rijckdom van den Borger vermeerden / door gunst en weldadigheydt van Graef Willem hier voor gemelt/ so ist / dat onse Stede / geen van de Naeburige steden in macht of grootheyt

van alle ghewecken heeft op die tijdt. Doen heeftmen in ernst beginnen te spreken van de Stadt te vergrootten/ende stadts-vesten uyt te legghen in volle Vroedtschap. Naer langhe deliberatie is eyndelijck geresolveert en beraemt/datmen aende Zuyd-zijde/op 't scheyden vande Revier (de Beeck genaemt) 't werck soude beginnen welcke de Landt-pale vande Kermer-landers bereyckten / en de welcke aende oude stadts wallen spoelde / maer nu passeertse door de stadt dicht aen de Marckt / ende verby de groote Kerck/ looptse in 't Sparen. Derhalven de vesten van de oude stadt / die scheyde van den anderen de grensen ende landt-palen van Kennemerlant. Van 't uytleggen en vergrooten van de Stadt zijn noch in wesen Brieven van Octroy / (hoewel noch andere/die veel ouder) die in de orgineele schriften bevonden zijn / vergunt van Philippus de II. Coning van Spangnien/Graef van Hollandt / die gewach maken andermael van dat de stadt vergroot is/van welcke de eerste vergrootinghe ghehouden wort sijn begin genomen te hebben van de Craen/ aen 't Sparen / bequaem om de Schepen te ontladen / streckende alsoo voort tot d'oude gracht / die in 't rondt loopt door de Bakenesser-gracht tot het Sparen. Maer als 't begrip vande stadt noch te kleyn viel/is noch eenmael ghereſolveert de stadt te vergrootten / als daer een groot pleyn inde ronde is afgesteken. Derhalven so hebben sy de ploeghe diep inde aerde geslaghen/ende plaetse afgesteecken ende een gracht gemaeckt/ ende nieuwe woon-steden met bruggen aen den anderen gebracht/ende met een wal besloten. Ende dit niet alleen / maer hebben oock de aensienlijckheydt van den Raedt met meerder ghetal willen vermeerderen en voorsien/ tot groote versterckinge en bevestinge van de Stadt/ in 't jaer 1333 / als daer noch gheen huysen waren over 't Sparen / of weynighe. Door dese vergrootinghe van de stadt/ hebben onse burgers noch al vorder gepeurt / ende een moet scheppende door soo voorspoedighe aenvangh / hebben noch hare palen verder uytgebreydt/gelijck te sien is uyt publijcke acte van Schepenen/ met het zegel daer aen / in 't jaer ons Heeren 1380/ op het feeste van Valencijn,op den 14 dagh van Februarius. Ende voor die tijden oock hebben de Ingesetenen haer woon-stede over 't Sparen gebracht/ en huysen gebout van sware timmeragie/ en hebben bruggen over 't Sparen geslagen/aen beyde oevers / en daer buyten noch wegen gemaeckt. Hier van daen ist dat de achter-straet
ghéleydt

gheleydt is / de Dijck van 't Sparen met aerde ghevult/omme de aenpersinge van de Revier als het hoogh water is uyt de Meyr/ die daer niet wijdt van daen is. En over 't Sparen is noch de Hage-straet/buyten met tuynen en doornen beset/ daer de Burchwal verby loopt. En voor dese gracht is noch een straet die daer leydet nae de Ramen / daer de Vollers en Laken-bereyders / haer Lakens plachten op te hangen / en te versonnen. En alsoo zijn de Stadts-muyren eñ Vesten / die als noch de Stadt omcingelen ten uytterste. Van d'ander zijde oock nae 't Oosten/is de Dijck tegen 't Sparen/oock binnen de muyren/daermen plachten sware Schepen te maken inghehaelt/ Scheep-makers Dijck genaemt/ nu geleden ontrent 200 jaren. Vorder in 't jaer 1524 is de stadt verdeelt in 24 quartieren of Hoomanschappen / by seeckere limiten vande steeghen en straten. Wijders in den jare 1610 / als de Wevery ende Reery seer toenam/ende de prijs van de Webben daghelijckx rees/ontrent nu de vijftigh jaren gheleden/dat ons noch heel wel gedenckt/zijn de stadts vesten niet uytgeleyt/ maer om plaets te winnen/is de Ramen buyten de stadt geleydt/buyten de Raempoort / tot gherijf van Coop-luyden en Vollers / die daer met menighte van oudts altijdt geweest zijn/ tot dien eynde heeft de Magistraet die plaetse verordineert om nieuwe huysen te bouwen / en nieuwe gheleghentheyt vergunt tot timmeragie en 't op-bouwen vande Stadt: Alwaer terstondt S^t. Anne-kerck is herbouwt en gereformeert tot de Godt-dienst/tot huysen en erven is de plaetse uyt-ghegheven nae behoorlijcke af-metingh; men heeft oock de grachte gheschoten/bruggen ghemaeckt/alsoo dat in korte tijdt in aller spoet te weghe gebracht is/dat die plaetse / die daer was verordonneert tot ghebruyck van Trapeniers en Vollers / fatsoen kreegh van een nieuwe stadt. Eyndelijck als over de menighte van de Inwoonders / niet huysen ghenoegh waren/en noch wooningen ontbraken/bequaem tot neeringh/heeft de E. Magistraet en die van de Vroedschap/ de gantsche grondt en 't Hof S^t. Jans verordineert tot huysen te bouwen / daer sy straten deur en weer deur gheleydt hebben/bequaem tot burgerlijcke handel ende wandel/ alwaer de Coopers van die grondt ende erve/noch op huyden van kant aen bouwen/elck om strijt/ so dat nu by na alle de erven/ met schoone huysen betimmert staen (God zy lof) in goede welvaren en Neeringhe. En dit zijn by nae de voornaemste stucken die

ick beschreven vinde/ ten deel nae de oude Chronijcke / ten deel dat ons noch gedenckt/ghekomen is.

Op wat tijdt de Stadt Haerlem eerst ghebouwt en ghesticht is geweest/ en d'eerste fondamente ghelepdt zijn / hebben wy in 't begin voor heen gesept/hier neffens de vergrootinge ende toe-neminghe van de Stadt die ongheloofljjck is. Alsoo dattet begrip vande stadt inde ronde op desen huydighen daghe noch is 639 stadts Roeden/ghemeten vande Toorn vande Blinde af/ tot de brugghe van S[t]. Catarina nae het Noorden / gelijck wy oock verschepde gevallen en gheschiedenissen verhaelt hebben/ ontrent die tijden gheheurt. Nu gaen wy over tot Huysen ende Erven / de welcke of publijck tot de stadt behooren/ of prive den Burgher epghen zijn: Noch de heylige plaetsen tot de Godts dienst verordent / als daer zijn Kercken / Capellen / Cloosters van Mannen ende Vrouwen/ of huysen tot troost van de armen en krancken / als daer zijn verschepden Godts-huysen en Gast-huysen/ binnen de stadts vesten. En voor eerst vertoont sich het Coninckljjck ende 't aensienljjck huys / een paleys van Graven / daer de Graven van Hollant en Zeelant en de voornaemste Heeren van't Rijck haer hof gehouden hebben / van de tijden van Graef Floris af / de II. van dien naem / vanden jare 1091/tot Philippum d'eerste van dien naem / die de XXIX Graef geweest is van Hollandt / De Goede ghenaemt. Dit kan oock lichteljjck voor de waerheyt aengenomen ende gheloost worden/dat in de gevel van 't Coninckljjck paleys veeler Graven beelden in hart-steen ghehouwen / op-gherecht zijn / cierljjck vergult/tot een eeuwighe gedachtenis onser Graven. Daer ontrent is noch de Coning-straet/door welcke Willem de II. van die naem/ Coningh van Romen/nae de Kercke van Gangolf tot sijn devotie plach te gaen/de XVIII. in ordre van de Graven van Hollant/ daer van daen is noch bekent de Paerle-steegh / dicht aen 't Hof/ daer Juweliers / die met paerlen en ghesteente haer gheneerden in te koopen ende te verkoopen / tot gherijf van 't hof/ ontrent het jaer naer de gheboorte ons Heeren 1250. Daer nae is gekomen Florentius de V. van die naem/ de XIX. in ordre van de Graven/ heeft een gedeelte van 't Conings hof aen de West-zijde daer af ghenomen/en tot de Gods-dienste gewent/ende heeft de gront vast aen't hof geschoncken/en vereert aen de Predick-heeren van S[t].Dominicus: En hier komt van daen de Jacobine-steeg. De Iacobinen hebben

De stadt int ronde.

't Gebouw van huysen

Palays van de Graven.

Dominicanen-Clooster.

ben haer naem ghekreghen / om dat sy binnen Parijs wel eer gewoont hadden / in St. Jacobs-straet. De voorgheinelde Florentius de v. van die naem / als die schielijcken met een gheweldighe doodt uytgheruckt was / soo heeft Iohannes de I. van die naem / en andere Edelen ende Hovelinghen sich nae den Hage begheven nae 't oude Hof van de Graven 's Gravenhage. Sommige oock zijn derwaerts getrocken omme de Dagh-vaerden die daer gheleydt zijn / sommige oock beweeght zijnde om daer te komen deur de glans van 't hooge Hof dat aldaer altijdt geweest is. Alsoo is 't Hof eyndelijck getransporteert nae 's Gravenhage: 't Hof vande Graef is verordent tot stadts Raedthuys / de Graef had daer niet tegen die daer in bewillighde. Voor die tijdt hadde de Magistraet haer Raedthuys dicht aen de Marckt aen 't Zandt / welcke Stadthuys naederhandt bewoont heeft Mr. Iohan van Zuren, voornemende man ende oudt Burghermeester: op de hoeck van de Smeestraet / daermen gaet nae 't Wees-huys: Alsoo is 't Hof vande Graven van de Politijcque Magistraet inghenomen / die daer ghebrocht hebben / alle de Stadts-kisten / originele Schriften / Handt-vesten / Blaffarden / Register-boecken / in somma alle de secrete vande Republijck / alwaer onse voor-ouders plachtē Recht te wijsen en Vierschael te spannen / en Stadts gherechtigheydt te mainteneren ende te bewaren / tot op huyden desen dagh. Maer als de Republijck meer en meer begon te floreren / scheenen de bepalinghe van 't Raedt-huys veel te nauw ende te enge / om datse gheen Gevanghenis en hadden binnen de muyren van 't Stadthuys. Alsoo is het Stadt-huys merckelijck vergroot / wiens gebouw treffelijcker gheweest is en noch is / dan het oude ghebouw van de Graven. Raedthuys.

In oudtheydt meen ick dat naest komt de Stadts Schole over veel hondert jaren gesticht / afgesondert van alle straets gewoel en daer geen wagens verby konde passeren / de School-steghen noch op huyden wijsen dat uyt / die ter weder zijde rontsom loopen / is ghelegen naeby het oude Stadthuys / dicht aen de Marckt. Dat dit een oudt ghebouw is blijckt daer uyt / dat Albrecht Hartogh van Oostenrijck in den jare 1389 't recht aen die van Haerlem verleent heeft / omme aldaer een Schole te stichten om de jonghe Jeugt op te trecken in alle wetenschap en goede Zeden. In dese Schole ben ick oock onderwesen / ende fondamenten geleyt vande Stadts Schole.

Latijnsche ende Griecksche Tale. Daer nae (weet niet met wat insicht) is de Schole verleydt inde Jacobine-straet / alwaer wel eer geweest is Cellebroers Clooster/ daer ick oock eenige jaren gewoont hebbe by de Rector Schoneus. Tot de Schole behoort aldernaest de Bibliotheke of Library/ die ick meyne dat van oudts by de Schole gheweest is / dese is oock verplaetst en ghetransporteert in't Clooster vande Jacobinen/ nae by de Schole/ boven om hoogh in 't inkomen van 't Princen-hof/ alwaer een seer treffelijcke Bibliotheke is / versien van alle soorte van boecken/ in alle faculteyten en wetenschappen / in alle oude ende Orientale Talen. Hier-en-boven zijn daer veel M. S. Boecken in parkement gheschreven / van grooter waerde. D'opsicht van dese Library hebben teghenwoordigh de Heere Iohan Crucius, en Diderick van Wijckenburg, bedieners des H. Evangeliums alhier tot Haerlem. Daer zijn oock Hallen oude ende nieuwe / noch andere Stadtshuysen meer/ die daer gebout zijn tot lijftocht/als eerst/ daer is de Vleeschalle/soo d'oude als de nieuwe. De oude is gebouwt al inden jare 1385. begonnen op St. Maertens dagh/ gefundeert met goede ordre en keuren versien/ alle de welcke de Hartoge van Bayeren oock bevesticht heeft by speciale Privilegie daer toe vergunt. Ordonnantie op de Vleeschal, geleghen inde Warmoestraet dicht aen de Kerck van St. Bavo, daer een brugge was om over te gaen van de Hal nae de Kerck.

Bibliotheke.

Vleeschal.

Ordonnantie op de Vleeschal.

ALbrecht deur Godes genade Palensgrave op den Rhijn, Hartogh van Bayeren, Drossart van Hannou, van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt doen kondt allen en yeder, voor ons en onse Naekomelinghen, dat wy voor goet ende vast houden, alle de Keuren en Ordonnantien die onse Stadt van Haerlem bedacht hebbẽ en doen Publiceren tot gemeene besten van de Ingheseten ende Vleeschouwers ende stallinge in de Hal, en van 't slachten van de Beesten en 't vlees te venten in de Hal, waer inne wy beloven dat wy niet sullen manqueren, noch niet in gebreken blyven omme de Ordonnantien, die de Raden van de stadt by Mandament gepubliceert hebben te maintineren ; daer toe verleenende onse brieven van hooger hant, daer aen wy oock willen en gebieden datmen onse Zegel sal aenhanghen, dat namentlijck die van de Gerechte onser Stede haer recht bewaren, ende de voorgemelte Statuten ende Ordonnantie sullen voor-

ſtaen en maintineren, ſonder eenige conniventie of oog-luyckinge ofte exceptie, en dat ſy altijdt bereyt zijn, omme de boeten af te eyſchen die ſy ſchuldigh zijn, ſo menighmael als ſy voor 't Ghericht ſullen verſchijnen, en vermaent zijnde, van die gene, die daer toe laſt hebben en geſtelt zijn, en dit voor altijdt, behouden onſer Domeynen en heerlickheyt. En om alle deſe vaſt en bondigh te maken, hebben wy ons Zegel hier doen aenhangen, gedateert in 't jaer 1388 op Saterdagh den 25. Ianuarij, na de bekeeringe vanden H. Paulus.

De tweede nieuwe Hal is begonnen in 't jaer 1600. dicht aen de Marckt/ aen 't Weſte van de groote Kerck / ſeer treffelijck van gebouw/ en ſoo men de ſwaerte van 't gebouw wil aenſien/ ſtreckt meer nae een Paleys / dan nae een Hal. Alſoo is daer oock een Stadts huyſe/ de Wage genaemt / om een yeder ſijn gewichte in allerhande Waren te gheven. De oude Wage is eerſt gheweeſt leegh en kleyn van begrip / oudt en verballen/ niet nae proportie vande Stadt. Naderhandt/ nae genomen reſolutie/ heeftmen beginnen te timmeren een nieuwe Waegh ſeer maſſijf uyt blauwen Nordtuyn-ſteen/ een werck geduriger als yſer en ſtael. Noch zijn der twee Doelens en Schutters huyſen tot vermaeck en by-eenkomſt van de Burgeren die 't Geweer dragen/ tot oeffening vande Wapenen ende militaire plichten/ van welcke d'eene Doele geſtaen heeft nae by de Gangolfs kerck / daer ten huydighen daghe de Oſſe-marckt is: D'ander in de Houtſtraet / niet verde vande Hout-poort in 't Clooſter van St. Michiel. Beyde Doelens hebben treffelijcke Salen / Kamers en vertrecken / voornemelijck de oude Doelen / met een Koninckltjcke Zael en ſchoone Pleyn en Hof / beyde deſe plaetſen tot vermaeck en uytſpanninghe van de Burghery die de Wapenen draghen/ tot bewaring van de Stadt. Hier-en-boven zijn oock de Marckten daer alles te koop komt/ van welcken de eerſt en de grootſte is midden in de ſtadt tot Burgelijcke handel/ deſe wort 't Zant genaemt/ welcke Marckt-veldt Floris, Grave van Hollandt/ ten meeſten deel geſchoncken heeft/ ende ter hande gheſtelt heeft aen Albrecht van Velſen, inden jare van 1266. Hier neffens is de Viſchmarckt gewulft en overdeckt/ met pylaren onder-ſtut / met viſch-bancken beſet / tot gherijf van koopers en verkoopers. Noch onder de blauwen Hemel is wel eer gheweeſt de Oſſe-marckt / en daer nae buyten de Cruys-poort inden

De Wage, oude, nieuwe.

Doelens.

Marckten.

inden jare 1572. nae de schrickelijcke brandt van Haerlem is de Osse-marckt gebracht op 't leege Erf en Kerck-hof van St. Gangolfs Kerck. De Vercke-marckt is op de Crochte gheleydt/ omtrent het Wees-huys: Alwaer oock de Coorn-marckt is des Maendaeghs. Boven alle dese is daer noch de Melck-marckt op 't Sparen by de Visch-brugge/ en andere meer.

Kercken in Bakenes.

De oudtste Kerck van dese Stadt/ is gheweest in Bakenes: Want dit quartier vande Stadt/ wort Oudt-bakenes ghenaemt/ de Kercke is langhe wijle in sijn geheel en ongeschent gebleven/ behouden dat een ghedeelte daer van tot huysen ghemaeckt is/ de oude fondamenten van de Kerck/ zijn in haer gheheel ghebleven. Naderhant als de Gemeente vande Gereformeerde Kercke merckelijck dagelijcx toe-nam/ de binnen-muren af-gebroken zijnde/ is de Kerck wederom herbouwt/ en toe-gestelt/ tot Gods-dienste/ al waer men wederom begonnen heeft het Euangelium en Godts Woort te prediken/ suyver en met geene Pauselijcke superstitie besoetelt.

S.Gangolfs Kerck.

Naest in oudtheydt is geweest de Kerck van St. Gangolf, daer nu de Osse-marckt is/ alwaer ordinaire te kercken quamen de Graven en Heeren van 't Landt/ voornemelijck met groote devotie Willem II. Coningh van Romen/ in ordre vande Graven van Hollant de XVIII. daer van daen noch de Coning-straet sijn
,, naem heeft. Wanneer St. Gangolph gheleeft heeft die dese Kerck
,, gheconsacreert is/ daer van vermelden de oude Chronijcken dat
,, Gangolph deurluchtigh deur vrome daden inde Krijghshandel/
,, heeft onder Puppinus gedient/ teghen de Saracenen: wordt oock
,, gheprezen over een heylige wandel van leven. Dese wordt oock
,, 't Mirakel toe-gheschreven/ dat hy een Fonteyn doen springhen
,, heeft/ na dat hy zijn staf in d' aerde ghesteken hadde. Die Mirakelen die D. Ampsing verhaelt/ zijn meer belacchelijck dan ghelooffelijck: Dat is seker/ dat hy een man gheweest is van goede naem ende faem/ waer door hy gestelt en verheven is onder 't getal der Heyligen als de Superstitie 's menschen hert had ingenomen. Op wat tijdt de Gangolfs Kerck ghebout is soude ick niet durven segghen.

Carmeliten Clooster. Anno 1249.

Dat is altijdt seker/ dat het Clooster van de Carmeliten is ghesticht en ghebout van een Simon van Haerlem/ een man van Adel en Ridderlijcke afkomst/ die zijn eyghen huys verlaten hebbende/ de grondt gheschoncken heeft aen de Gheestelijcke personen/ ende 't Clooster verrijckt heeft/ met veele goederen ende inkomste/

komste/ die ghestorven is in den jare 1280/ ende is aldaer op zijn eygen grondt begraven/ voor het hooghe Altaer. In dit Clooster is een groot stuck Schilderp ghewees / in welcke alle de Graven van Hollandt gheschildert zijn / van Diderick d'eerste van't ghe-slacht af/ die afkomstigh is (soo men mach staen op d'oude Chro-nijcken en Jaer-boecken) van 't bloedt van de Troianen en Co-ningen van Vranckrijck/ soo in ghestachte als in Crijghs-handel deurluchtigh/ van Diderick de I. tot Maximiliaen Hertoghe van Oostenrijck/ de welcke getrouwt hadde Mariam Hertoginne van Bourgondien/ Gravinne van Hollandt en Zeelandt/ gelijck noch te sien is hier op 't Stadthuys inde gheslacht-register op een ry vande Graven van Hollandt en West-vrieslandt. Dit Clooster is gantsch uytgeroept ende afgebroken tot de grondt toe/ noch by onse tijdt. De Schilderp en Tafereel van de Graven is bewaert/ ende op 't Stadthuys gebracht/ in 't oude Hof/ ter eeren van onse Graven. Hier neffens komt de Kerck van S^t. Ian Baptist, soo ver-maert als oudt. d'Ordre van S^t. Ian heeft al begonnen 1110/ nae dat sy het Eylandt Rhodus inghenomen en vermeestert hadden/ zijnse eerst gekomen tot Haerlem op Mariæ Magdalenæ H. dagh/ ontrent den avondt / in haer eygen Clooster van S^t. Ian, 't welcke Johan van Denemarck/ Bisschop van Suden/ gesproten uyt ede-len huyse tot Wtrecht / en Commandeur van 't huys van S^t. Ca-tharijn hem nagelaten van H. Gerard van Tetrode, Canonicus tot Wtrecht/ ghefundeert en ghesticht hadde / ter eere Godts/ ende de Maget Maria/ ende S^t. Jan de Dooper de voorlooper Christi. By nae op die tijdt als d'ordre van de Templiers in alle ghewe-sten vande werelt op een dagh omme gebracht en gedempt is / soo men seydt : Immers de oude Chronijcken vermelden dat d'ordre vande Templiers op een dagh uytgeroept en vernietigt is; en dat in Vranckrijck de Heeren van die ordre op een dagh gevangen ge-nomen zijn/ ende dat de Generael en de Overste van die ordre / en-de de naeste aen hem te Parijs met den vyere verbrandt zijn : Of sulcks gheschiedt is door nijdigheydt van Phlips doen Coningh van Vranckrijck/ ofte door haer ongebonden leven / laet ick daer : 't Schijnt dat het spreeeck-woort niet te vergeefs is / datmen seyt/ Hy drinckt als een Templier : Dat is altijdt duydelijck in de ou-de Chronijcken bekent/ dat alle hare goederen gebracht zijn tot in-komen van de Heeren van S^t. Ian Baptist tot de ordre van Rhodus.

St. Ians Kercke.

De naem van Templiers is haer toe-gekomen/ soo de oude Chro-nijcken vermelden / van wegen dat sy gedurigh de wacht hadden inde portalen vande Kercken / tegen de Saracenen ende Turcken/ die de Christenen aldaer op 't lijf vielen / en sochten te verjaghen/ dese om datse haer tegen 't gewelt van de godloose Turcken man-nelijck gedragen hadden/ zijn een geestelijcke Ordre geworden / en gecanoniseert van den Paus Eugenius de II. van die naem. Maer de Templiers die ontrent Haerlem woonden in het Bosch / deur in-gheven en raedt van Willem van Egmondt van edelen huyse/ zijn op-ghebroken en verhuyst met alle hare goederen ende in-ko-men in 't huys van S^t. Ian, inden jare 1313. Een wijl daer nae in 't jaer 1316/ heeft de voornoemde Bisschop van Suden een Co-ninghlijcke Zale te Haerlem ghebouwt: Ende in 't volgende jaer de schoone Kerck gesticht en de hooge tooren / in 't naeste jaer vol-trocken: Op welcke tijdt Diderick van Brederode, tot de dienst gheschoncken ende vereert heeft een kostelijcke goude Kelck. En dit zijn te naeste by d'eerste beginselen gheweest van S^t. Jans Gasthuys / dat in korte tijdt seer toe-ghenomen heeft. De eerste Commandeur van 't Huys van S^t. Jan is geweest/ d'Heer Iacob Suden genaemt/ Bisschop van Wtrecht/ die verordonneert en ge-stelt heeft broeder Arnold Vice-commandeur/ en stee-houwer van 't Huys van S^t. Jan/ met volle macht van de goederen / ende in-komen te transporteren/ te besteden/ op renten uyt te setten / te ver-koopen alle de goederen in wat Prochie die mochten leggen. En-de eyndelijck de voorgenoemde Iacobus van Suden heeft de Com-mandeur / ende de Broeders van 't S^t. Jans huys Hospitael erf-genamen gemaeckt van alle sijne goederen/ roerende en onroeren-de/ waerdigh gerekent acht hondert duysent pont. Ende na hem heeft oock Heer Claes Eggestijn ghenaemt / Capellaen / alle sijne goederen geene uytgesondert/ die hy tegenwoordigh heeft of noch bekomen mocht/ geconsacreert en vereert Gode/ salige Maria/ en S^t. Jan de Dooper / ende voorder d'Heer Commandeur / ende de Broederen van 't S^t. Jans Gasthuys / inden jare 1326. Ende also sy by de Grooten wel gesien waren / ende wel ten Hove ston-den/ soo zijn metter tijt de Heeren van S^t. Jans machtigh gewor-den / ende het Huys verrijckt. En voor eerst munt uyt de milda-dighezdt van Graef Willem, die in een Veldt-slagh ghebleven is teghen de Vriesen/ by welcke hy d'Heer Commandeur/ende ande-re Broe-

re Broederen van 't St. Jan / alle Heeren ghewaden / leenen en leen-goederen die in 't Graefschap van Hollandt tegenwoordigh of toekomende zijn / macht gegeven om die te versoecken in te manen / daer toe verleent tot meer seeckerheyt bezegelde brieven / ende dit met dese voorwaerde ende conditie / dat die voorgemelte Graef / en sijne Naekomelingen / 't recht van herberge souden ghenieten / ende haer logijs hebben in 't Hospitael-huys van St. Jan. En een wijl tijdts daer nae Albrecht Pals-Graef op den Rhijn / Hertogh van Bayeren / om meerder gewicht te brenghen tot dese beloften / heeft d'uytterste wil van sijn Oom van Moeders weghen met sijn brieven en zegelen vast gemaeckt / inden jare 1433. Alsoo heeft oock Philippus Hertogh van Bourgondien in 't jaer 1447 veel gheschencken ghedaen aen het Hospitael-huys van St. Jan / tienden / jaerlijcksche renten ende andere prerogative / met dese voorwaerde / dat sijn Naekomelinghen / soo Graven als Gravinnen / in 't huys van St. Jan souden haer logement nemen. De Heer Diderick van Wassenaer, omme sijn gunst mede te betuygen heeft gelegateert aen de Commandeur ende de Broeders van dit H. huys / veel landerye / en morgentale: Ick slae verby ontallijcke andere Heeren ende Vorsten die met een seer goede gheneghentheydt ende yver van Godtvruchtigheydt een groot deel van haer patrimoniael goederen aen 't Hospitael-huys van St. Jan besteedt hebben. Dese ordre van die van St. Jan / by geduerige successie van Commandeurs heeft al begonnen al voor 300 jaren en meer / dat noch te sien is in 't Princen-hof / daer een Tafereel hangt van alle de Commandeurs / die professie ghedaen hebben van St. Jan de Dooper / van Arnold de eerste / die gheweest is in 't jaer 1310 / tot Mr. Andries Souvium de laetste Commandeur / tot den jare 1618 / en daer mede was 't uyt. Maer boven alle andere Kercken steeckt uyt de Kercke van St. Bavo, een werck van seer treffelijck ghebouw / qualijck haers gelijck in Nederlandt / die niet en wijckt voor de Kerck van Diana / noch in kunst / schoonheydt of treffelijck ghebouw. Een Kerck soo Had. Iunius verhaelt van Keyserlijck gebouw / ende nae het oordeel van alle Architecten en Bouw-meesters de alder vermaerste ende schoonste / rustende op seer vaste Colomnen / met een schoon verwulft van binnen. Op wat tijdt de bouw van dese Kerck eerst begonnen is / of wanneer de eerste fondamenten van soo grooten werck geleydt zijn en weet

De Groote Kerck.

men niet seeckers/ de waerheydt hier van is duyster/ behalven dat Petrus Montanus verhaelt / dat 't ghebouw van dese Kercke voltrocken is ontrent den jare 1472. Is eerst begonnen gebouwt te worden als de stadt floreerde en seer toe-nam in rijckdom / ghetal en menighte van Burgheren ende inghesetenen / die yverden in een heylige wandel. Op dese tijdt omtrent / zijn de fondamenten gheleydt vande groote Kerck / een stout bestaen / en hebben die Sinte Bavo toe-ge-eygent en gheheylight / daer toe Albert Hertogh van Bayeren gheholpen / ende 't werck van soo grooten ghewichte gevordert heeft/ die vande Paus Bonifacius de IX, Pauselijcke Aflaten verworven hadde/om den bouw van dat heylige Huys te bevorderen en te voltrecken. Terstont uyt alle gewesten vande werelt / uyt alle landen is kracht van volck gekomen om Bulle vande Paus te verdienen tot vergevinge van hare sonden. Also hebben de luyden jaer op jaer op d'eerste Sondagh na Pincxster-feest veel gelts mildelijck toe-gebracht tot opbouw vande Kerck / ende hebben de schat-kisten met groote schatten verrijckt. Ghelijcke Aflaten heeft oock de Paus Clemens de V. van die naem vergunt tot op-bouwen vande Kerck / die de H. man Bavo toe-gheheylight was; soo ruym dat sy alle 't gevonden / gheroofde en gestoole goederen / ende alle daer men niet rechtvaerdigh aen ghekomen was/ nae 't overtuyghen van conscientie / sonder eenighe restitutie van goederen / soo die de naeste erfghenamen niet bekent waren. De Paus Sixtus in den jare 1472/ heeft de vorige bullen en Pauselijcke Aflaten met loode zeghel daer aen vernieut/ versterckt en bevestight/ met toe-doen van alle fauten en ghebreecken daer yemandt in kon vervallen. Ende nae dese oock Innocentius de VIII. Pause van ghelijcke in den jare 1490/ want die arme menschen die in duysternis van het Pausdom doen leefden / hebben dat gheloove ghehadt van de Pauselijcke bullen / soo menigh als daer brieven van Aflaet gekocht hadden / dat sy van d'eeuwige salighheyt haer versekert hielden/ en voor een Orakel gehouden: Ja zijn soo verblindt gheweest / dat sy dat voor vast hielden/ dat soo haest als de penningen in d'Offer-kist gesteecken/ klanck gaven / dat terstondt de ziele uyt het Vagevyer nae den Hemel op-ghenomen wierde. Hier-en-boven hadden de blinde menschen dit geloove/datter geen sonde soo groot was / die niet en konde ghesuyvert worden door brieven van Aflaet. Eyndelijck het was soo verde gekomen dat

de arme

d'arme luyden haer ſelven diets ghemaeckt hadden en daer voor hielden / dat ſy daer door pardoen hadden van alle booſe daden en ſchelm-ſtucken. Dit zy ghenoegh gheſeydt van d'Aflaten by de Pauſen vergunt tot opbouwingh vande groote Kerck. Wie nu die gene geweeſt zijn d'opperſte Werck-baſen van dit gebouw / de namen van dien zijn ons onbekent; dat is ſeker ende ongetwijffelt dat daer twee geweeſt zijn/ niet op een tijdt/ die dit werck aengenomen hebben/als opperſte Bouw-meeſters. Dit ſelfde is wel af te meten uyt de byſondere ſtijl van ghebouw / ende de verſcheydentheyt van colomnen en pilaren: Want de columnen nae het Weſten tot het ſteenen wulft toe trecken ſeer nae de Tuſſchaenſe/ met dobbele Capiteelen: Maer de columnen die van 't Choor in 't Ooſten beginnen tot 't ſteenen wulft toe/ ſchijnen te trecken nae de Joniſche konſt. 't Is wel geloovelijck dat deſe Architecten ende Bouw-meeſters om ſtrijdt 't werck aen-geleydt hebben / om elck ſijn konſt te toonen/ en dat ſy meer ghelet hebben om eere in te leggen/ dan op dagh-loon of winſt: En hoe-wel onder groote Konſtenaers alle vergelijckinge odieux en hatelijck is/ ſo iſt nochtans datter merckelijck onderſcheydt in 't werck te beſpeuren is/dat het voorſte gebouw vande Kerck/ nae 't Ooſten / nae het oordeel vande alderbeſte Bouw-meeſters in proportie / glans en nettigheydt ſchijnt uyt te ſteecken; men ghelooft het oock daer de Capiteelen ſoetjes nae de pilaren ſacken en verdwijnen. Wat voor Bouwmeeſters die gheweeſt zijn / die zijn waerdigh datmen haer in eeuwige gedachtenis houde/ waerdigh / wiender namen inde columnen die ſy gemaeckt hebben gheſchreven werde. Behalven de colomnen ter weder-zijde / is noch een ſwaer ghebouw om hoogh te ſien in 't midden met een ſteenen gewulft / heel cierlijck getrocken en beſchildert in 't jaer 1483/ voor 't Sacraments-huys/ en naderhandt 't portael in 't Zuyden in 't jaer 1490. Alſoo nam de yver van de Bouw-meeſters dagheljjcx meer en meer toe. Hier-en-boven de wulfte van hout in 't midden van 't Ooſten tot het Weſten / ſeer kunſtigh ghedaen / met verwulfde ſtijlen te ſamen ghebrocht / wonder om ſien / hoe de ſtijlen nae beneden ſacken ondervanghen op ſteenen pilaren inde muer ghehecht: Van welck het eerſte deel/ namelijck/van 't Weſten is begonnen inden jare 1518/ het andere houte ghewulft is begonnen van 't Ooſten inden jare 1532/ en volmaeckt in't jaer 1538/ ende doen ter tijdt zijnder twee-

mael Bede gedaen door de gantsche stadt. De Bou-meester van dit werck is geweest Pieter Bagijn ghenaemt: Maer het steenen wulst midden inde Kercke is oock omtrent dese tijdt voltrocken in 't jaer 1535/ daer op de grouwelijcke swaerte vande Toorzen gebouwt is/ onderstut met 16 pilaren / die vier aen vier in malkander gewrocht zijn/ al of sy in malkander gewassen waren. Daer is oock een toozen gheweest boven op de Kerck niet seer swaer/ maer alsoo daer geen proportie scheen te wesen / nae het swaer gebouw van die Kercke: soo zijn de Kerck-meesters te rade geworden en ghe resolveert een toozen te bouwen van hardt steen. Dit werck was al begonnen in 't jaer ons Heeren 1502 met groote koste/ maer te vergeefs en kost verlozen/ want geduerende de timmeragie vande Toozen nu drie jaren langh / hebben daer aen te kost gehangen 1186 Carolus guldens: En als nu de fondamenten begonden te sincken/ ende de colomnen te beswijcken / daer op dat sy gebouwt was/ haer resolutie stakende / zijn ghenoodtsaeckt die sware toozen wederom af te breken / ende de hardtsteen nae beneden laten komen. Maer nadien 't gebouw van sulcken werck wel een hooghe toozen vereyschte / hebben in 't volghende jaer een toozen van hout beginnen te bouwen/ hoogh inde lucht / met veele ommeganghen en trappen nae boven om hoogh / tot den Appel/ doorluchtigh van konstigh yser-werck. Hier aen is gegaen grousaem hout/ is begroot tot 30 ponden vlaems op die tijdt. Als nu dese Toozen sijn behoorlijcke hooghte hadde / hebben de Meesters van 't werck tot cieraet met Loot overtrocken / en niet langh daer nae is daer op de top vande Toozen een ysere Cruys opghericht van 162 pondt swaer / heeft ghekost 2 pondt silvers en 6 Schellingen/ konstigh gesmeet van Iacob Simons van Edam, in 't jaer ons Heeren 1519. Als nu de Toozen sijn hooghte hadde / 't Cruys daer op; is de naeste sorge gheweest van de Klocken. De Heeren Magistraet hebben daer toe gecontribueert uyt gemeene Beurse 200 gulden. Maer alsoo de Stadts kasse niet wel versien was/ hebben de Kerck-meesters met de geestelijcke en Cappellanen / ingestelt een generale collecte over de gantsche Stadt/ en hebben van huys tot huys subsidie versocht: Ende als de Burgher milde handtreyckinghe gedaen hadde in 't jaer 1503 den 26 Sept. is de Brandtklock te Haerlem ghegoten / door toedoen van Mr. Gerrit van Campen, een stuck van groot gewicht/ woech elf duysent ponden.

den. Dese Klock is de naem ghegeven in een belacchelijcke doop van ROELAND. Weynigh jaren daer nae zijnder noch 8 op-gehangen tot het voorslagh van de Uren/ die daer gebracht zijn van een burger van Mechlen/ diese aen-besteedt waren/ voor yder een hebben de Kerck-meesters betaelt 100 ponden en 35 stuyvers. Ende naedien wy nu hier gewach maken van Klocken / soo bevindtmen oock een groot Klock-huys op hem selven / sterck ghebouwt ende met binten aen malkander ghehecht / wonder om sien / ghemaeckt by eenen Gerrit van Ry, alwaer oock alle de klocken / nae de wijse van 't Pausdom ende d'oude superstitie gedoopt zijn/ met dese namen/ meer als gemeen/ van Iesus, Maria, Ieronymus, Lambertus, Blasius, Catharina, Veronica, Anna, ende de laetste van die Santen onsen Bavo Patroon van de Kercke. Desen heeftmen alle te gelijck gelupt/ op 't versoeck van een Burger/ daer uyt ontstaen is een schrickelijck gelupt als Donder-slagen. Wy hebben nu onse contemplatie genomen in de beschrijvinghe vande Kerck om hoogh / nu sullen wy soetjens nederdalen tot 't gunt dat beneden is / soo van 't gene dat daer streckt tot den dienst en gebruyck/ als tot cieraet: Onder alle desen is niet 't minste 't Vondt daer de jonge kinderen in gedoopt werden / ghemaeckt van kostelijck Koper te Mechelen in 't jaer ons Heeren 1422. Hier beneffens een ghestoelte van 't Vondt; en rondtom een tralie van yser seer konstigh ghemaeckt op de fatsoen van een heck / en soo haest het ghebouw vande Kerck eenigh fatsoen kreegh/ en de vloeren nu geleyt waren / soo is daer een Predick-stoel om hoogh op-gherecht / vol wercks en kunst/ inden jare 1432/de naem wort oock niet verswegen vande Meester/ heete Iacob de Beeldesnijder. Op welcke gestoelte/ d'eerste Predicatie gedaen heeft / van 't lijden ons Heeren/ een moedighe Monick van Amsterdam / uyt het Clooster vande Minnebroers/ in 't jaer 1461. Op de Choer stonde de Sacristy/ als 't Heyligh der heyligen / dat niemandt mocht genaken dan de Priesters. Het Heylighdom stondt besloten binnen glase vensters. Dit werck is ghesticht en volmaeckt in 't jaer 1452. Tot den dienst en samen tot cieraet strecken d'Altaren van 't Heylige Cruys / en salighe Maria in 't jaer 1435. Ende in 't selfde jaer heeftmen ter eere van S^te. Bavo een beeldt van louter silver op-gerecht seer kunstigh gewrocht/ die woegh 9 pondt aen silver/Ceuls gewicht. En als die gene die over 't heylighdom gestelt waren de

de Religuie van Ste. Bavo seer religieux bewaerden en in eere hielden/ so hebben sy besloten/ dat sy de beenderen van Ste. Bavo in een silvere kofferken souden legghen: Alsoo nae ghedaen collecte uyt den Burgher/ is het kisje ghemaeckt/ en geconsacreert met groote eerbiedinge/ in 't jaer ons Heeren 1472. En thien jaren omtrent daer nae is daer oock een silvere Cruys op-gerecht/ van vijf pont en een half. Ende om datter niet soude ontbreken tot beeldendienst/ hebben oock gehecht aen het wulft en laten sacken 't beeldt van Ste. Maria de Moeder Godts/ in 't jaer 1506. En soo voort/ hebben oock andere ornamenten en cleynodien tot cieraet vande Kercke by-gebracht/ om al omme d'oogen van de menschen te begochelen en te verblinden. Alsoo ist oock dat de Pelicaen in 't beste Koper/ in groote devotie gehouden wert/ door een verborgentheydt op de afbeeldinge Christi. Alle de Schilders van de werelt die hebben verdicht dat de Pelicaen een Egyptische Vogel was/ maer de History-schrijvers/ van alle natuerlijcke dingen/ die verhalen met stijve kaken/ dat soodanighe Voghel inde natuer niet te vinden is: Maer dat de Schilders verdicht hebben vanden Pelicaen: Dat selfde by nae hebben d'Egyptenaren by gheschrifte nae-ghelaten van de Gier die daer is/ dat het dese is die hem selfs een wonde opent onder de buyck/ waer mede hy sijne jongen aest/ dat sy van honger niet souden vergaen. Nochtans so ist/ dat beyde D. Hieronymus ende Augustinus gewach maken vande Pelicaen/ dese hoewel sy een weynigh inde woorden verscheelen/ so ist nochtans dat sy inde geheymenis van de Vogel over-een-komen/ beyde erkennen sy een Vogel die moeder is/ die jonghen heeft aen de borst/ die sy met bloedt laeft. Behouden de waerheyt/ sal volgen 't gemeene gevoelen/ dat hier een Pelicaen staet in de groote Kerck in 't Koper alsoo uyt-gebeelt/ dat sy haer jongen doodt met haer beck/ ende dat sy drie daghen daer over treurt/ ende als het treuren op-houdt/ dat alsdan de moeder haer selven quetst/ en bloet laet in de borst/ en stort het over hare jongen die aen de borst hangen/ waer door sy wederom levendigh worden. Dit is gehouden altijdt voor een wonder inde natuere. Dese Pelicaen hier staende inde Kerck is uytgebeeldt seer kunstigh van Mr. Iohan Feri, ende is op 't Choor gheset op Ste. Crispijns dagh. Vorder tot cieraet van de Kerck zijn de Kopere tralien voor 't Choor in-gebracht/ van eene schoone glans/ te Mechelen ghemaeckt inden jare 1510/ de

model

model daer van hadde Diderick Sibrands ghepractiseert en geinventeert. Eyndelijck zijn daer 1509 oock geplant en gestelt 'tgroote Portael van hout/ is noch in wesen aen 't Westen/ en noch twee anderen/ beyde oock van hout / aen de Noort-zijde en Zuyd-zijde/ dese zijn vernieuwt/ massijf van hout/ de witte quast daer over gehaelt. Tot cieraet vande Kerck/ komen oock ter weder-zijden de Capellen / aen d'eene zijde nae 't Noorden is een groot Capel / alwaer beneffens andere Lijcken daer begraven/ oock 't graf is van Mr. Marten Heemskerck, de tweede Apelles, een Phenix inde Schilder-konst / die ter eeren van de Schilder-konst / bespwoken en gelegateert heeft een seeckere somme gelts/ voor schamele/doch eerlijcke jonge Echte luyden die op sijn graf souden trouwen door verbandt van houwelijck. Daer naest is het Capel verordent voor de af-ghestorven van den huyse van Schagen. Daer recht over aen d'ander zijde nae 't Zuyden / is het Brouwers Capel / daer oock de Vinders en Deeckens van 't Brouwers Gilde haer Cantoir hebben. Hier boven zijnder secrete plaetsen/ de Camer van de Heeren Kerck-meesters/ de Consistory/ 't Cantoir van Diaconen en Leproos-vaders/ ende de groote Zael-kamer van de Classicale vergaderingh. Ende dit zijn meest al de voornaemste en treffelijckste Kercken. Ick kome nu tot de Cloosters / die oock hare Kercken gehadt hebben / geproportioneert nae hare Conventen en Collegien/ soo van Broeders als van Susteren / die tot de maegdelijcke staet haer begeven hadden. Hier komen wy eerst te vooren door een voor-recht van oudtheydt de Cloosters vande Dominicanen en Carmeliten, van de welcke d'eerste (als ghesepdt is) door gunst ende indulgentie van Graef Floris de V. van die naem ghebouwt en gesticht is / inden jare 1247/ die een groot deel van 't Coninghs Hof nae 't Westen/ tot Godts dienste ghewent heeft/ en Gode geconsacreert. Het tweede vande Carmeliten is gesticht van d'Heer Simon van Haerlem, van Ridderlijck gheslacht / van welcke wy oock hier voor ghewach gemaeckt hebben. Dicht aen Haerlem is een Clooster ghebouwt met den tijtel van de Visitatie Marie / omtrent den jare 1406 / door beleydt van d'Heer Simon Golsmit Priester. 't Clooster van de Augustijnen is ghesticht in den jare 1490/ Octob. 20. begonnen. d'Ordre vande Franciscaners Minnebroeders is in-gestelt by 't Collegie inden jare 1455. 't Clooster van St. Anthonis is ingenomen vanden Abt van 't Eylandt

Dominicanen en Carmeliten Clooster.

Augustijne Clooster.

D

landt van Maria inde Betue in 't Landtschap van Culenburgh/ behoudende de selfde naem / waer van gewach ghemaeckt wordt in stadts originele brieven/ in 't jaer 1470 in Augusto. Wederom 't Collegie van de Witte H. Broers/ 't Collegie dat van Abt Marianus gesticht/ eerst ghefundeert is by de Regulieren, ontrent de 70 jaren van te voren. Dat Clooster is naderhant een Proosdy genaemt van S^t. Anthonis: De Monicken van die zijn van haer ghewaet Witte Heeren ghenoemt / daer van noch de straet sijn naem heeft. Dese Monicken also sy in 't Klooster moy-weer speelden/en een ongheبonde leven leyden/ en tot schandale was van de H. Kercke/ soo zijn de Monicken alle gelijck uyt het Klooster geset/ ende alle hare goederen ende in-komste zijn aen-geslaghen met consent van den Paus/ ende zijn gheschickt en getransporteert tot onderhoudt van S^t. Elysabeths Gast-huys/ inden jare 1541. op de 9. Martij. Daer is oock binnen Haerlem geweest 't Collegie van de Canoniken / 't welcke bestont uyt Deecken en 14 Canoniken / afkomstigh van de oude Collegie Canonique / in 't jaer ons Heeren 1307/ van Niclaes Puttens, ende Alytha van Stryen. Dit Collegie is verplaetst ende te Haerlem ghebracht / als de stoel van de Bisschop tot Haerlem geplant is aen de groote Kerck/ in 't jaer 1561. Daer zijn oock geweest Vrouwe-kloosters niet minder in ghetal / van welcke de voornaemste zijn dese geweest/ die voor eenighe jaren ghesticht zijn / dewijl daer seer veel Jonck-vrouwen geweest zijn/soo edele als gemeene Burghers Dochters / die haer tot de Maeghdelijcke staet begeven hadden/ hier toe heeft de Heer van Sassenhem de Maeghden daer toe aengheleydt en vermaent/ die uyt liefde ende yver vande Maeghdelijcke kuyscheydt 't Bagijn-hof soo 't een als 't ander gesticht heeft/en verrijckt met veele inkomen / 't is ongelooffelijck / hoe veel Landen en Hof-steden en jaerlijckse Renten en inkomen sy gehadt hebben / dit is een bekende plaets / 't groote Bagijn-hof genaemt. Dit is begonnen ghesticht en gebouwt te worden in 't jaer 1262/ daer nu teghenwoordigh de Fransche Kerck is vanden jare 1590. Hier nae komen de Maeghden van S^r. Magdalenæ, dicht geleghen aende Stadts-vesten/daer nu 't Pest-huys geleydt is. De memorien van dit Klooster is vry oudt / waer van ghewach ghemaeckt wordt in de oude Schepen-brieven ghezegelt van Wolter van Bekesteyn, en Iohan Pietersz. Hals, in 't jaer 1475 / op den 30 May. 't Convent van de Susters van S^t. Michiel is wel eer geweest op de drie-sprongh van

Witte Heeren. *Canoniken.* *Vrouwe Cloosters.* *Groote Bagijn-hof.* *St. Michiels Clooster.*

van de Hout-straet/ niet verde van de poort/daer nu teghenwoordigh is het Schutters-hof/ de nieuwe Doele. 't Convent is ghesticht in 't jaer 1488/ op den 8. April. En niet verre van hier ist daer de Maeghden van St. Anne haer Religieus Convent van devotie ghehadt hebben. Alsoo is daer qualijck een quartier vande Stadt geweest/daer gheen Collegien geweest zijn van geestelijcke Maegden. Omtrent de Gangolfs Kerck by de Vollers Gracht/ zijn oock Barrevoeten-susters geweest. Aen de oude Gracht by de Iacobijne-brugh, zijn oock de Suarte-susters geweest. En niet verde daer van daen de Susters van't Zijl-klooster, die devotairisen waren/ en seer naerstigh waren om 't Clooster te verrijcken met spinnen/weven/die hare Proost in alles gedienstigh waren: Hier van daen heeft de Zijl-straet sijn naem. Op de Crochte daer nu de Varcke-marckt is/ tot de Soete-melckx-witte-broot steegh / de Maeghden van St. Catharina. En dicht daer by zijn de Maeghden van St. Vrsule geweest / daer van oock de straet de name heeft. Dicht by de Cruys-poort was 't Convent van St. Margriet. En niet verre van St. Jans Poort / ons Lieve vrouwe kerck. Eyndelijck de Maeghden van St. Cecilia, daer van noch de strate de naem behoudt. Alsoo hebben onse Voor-ouders on-ervaren inde Goddelijcke Schriften / deur yver gedreven zijnde vande Pauselijcke Religie voor te planten / daer toe gearbeyt/ dat sy het botte en slecht volck tot heyligheydt des levens soude brenghen / als sy veel Collegien ende Cloosters van Monicken en Bagijnen ghesticht hebben / die onder malkander yverden om strijdt door een strengh en ingetoghen leven. Maer mijns bedunckens zijn onse voorsaten hier in te prijsen/ dat sy voor de Naekomelinghen als de Banier op-gesteken hebben/om hare caritaten aen d'armen te bewijsen/ naedien sy soo veel Godts-huysen voor d'arme oude ongevallige menschen gesticht / en groote in-komen bespreken hebben/ soo by Testament als Legaten: Ghelijck daer is 't Collegie over veel hondert jaren/omtrent na de geboorte ons Heeren Jesu Christi 1300/ te Haerlem ghesticht / van d'Opsienders die haer naem ongetwijffelt voerden van den H. Geest/ die de sorge bevolen was van de armen ende krancken / van 't rijcke in-komen van Testamentaire dispositie / die haer plachten te houden inde Kerck van Ste. Bavo: Alwaer op huyden noch de Vaders van 't Siecken haer Cantoir houden; alwaer den H. Geest inde gedaente van een

H. Geest-huys.

Duyve in hartsteen uyt-gehouden is. En daer is oock noyt ghetwijffelt geweest van de Stichter van dit Heylighe Gheest-huys/ nae dien 't ghenoegh bekent is uyt oude Boecken daer van ghehouden/ dat een Coene van Oosterwijck by Legaten gemaeckt ende gheschoncken heeft de Stadt Haerlem / een huys ende erve tot onderhoudt en troost van behoeftighe en siecke swacke menschen/ staende in de Albf-straet, alwaer aen de zijde de Crochte leydt/ aen d'ander zijde staet de Zael van Wouter van Rollandt, ende heeft gewilt dat het voorschreven huys den H. Geest toe-ge-eygent soude worden; daer van daen is de naem Heylige Geest-huys/of by de gemeene luyden Coenes huys: En wel te recht / want hy heeft daer-en-boven tot behoef van d'arme eenige morgen-landts/ende jaerlijcksche renten ende inkomen op dit huys mildelijck toe-ghebracht. Ende dit zijn by nae van d'eerste stichtingen de beginselen geweest. In volgende jaren heeft dit huys door de liberaelheydt van machtige en gequalificeerde borgeren seer toe-ghenomen / en niet teghenstaende 't huys seer verrijckt en ghebeneficieert was/ heeft de oude naem behouden noch op den huydighen dagh / en wort het Heylige Geest-huys genaemt. In dit huys is eerst geweest een seker ghetal van arme en behoeftighe menschen/ soo van mannen als van vrouwen / die onderscheyden woonsteden en eetzalen hadden / en alle Weken haer besette provens / hebben daer-en-boven ghewilt/ de eerste fondateurs van dit huys/ datmen arme schamele ambachts jongens om haer te verlocken tot de kennisse van de Letteren/haer proven souden hebben met brooden uyt te deylen/hooft voor hooft nae ouder gewoonte. Ten laetsten zijn oock in dit huys arme vaderloose en moederloose kinderen die men Weesen noemt / die daer wel en eerlijck ghehouden en ghetracteert worden/ die niet ontbreeckt van kost en kleeren. Op d'opvoedinghe ende onderwijsinghe wordt voornamelijck ghelet. Die ghewoonte van de arme Weesen te houden begonnen van 't Jaer 1425. Maer als dagh op dagh 't ghetal van d'arme ende ongheválliglie toe-nam en grooter worde / ende dien volghende de last van de lijf-tocht ende onderhoudt / soo hebben de Opsienders van 't Huys en Regenten van die tijdt af seer naeu ghelet/ om de last van 't Huys wat te verlichten / want soo haest als 't Oude-man-huys ghesticht en ghebout is / tot onderhoudt voor arme en stock-oude Mannen / soo zijn de Proveniers van 't

voorsz.

voorsz. Huys gheboden over te gaen tot het Oude-man-huys in den Jare 1610. Noch vorders als ondertusschen 't ghetal van de Wesen grootet en stercker worde/ en niet langher plaetse was om te slapen/ soo hebben de Burghemeesters ende Raden/ de sake wel en met rijpe raedt overwoghen hebbende / zijn ghereesolveert met eenparige stemmen/ dat de oude Vrouwkens en Proveniers souden verhuysen in 't Gast-huys van S[t]. Ian, en dat sy daer haer woonstede souden hebben / sonder verkortingh van haer ordinaire proven. En soo is eyndelijck 't Huys van den H. Geest gheheelijck ghebleven tot ghebruyck en tucht van Weeskinderen/al over eenighe Jaren. De vordere Gast-huysen zijn oock ghesticht en ghebouwt tot troost ende onderhout van d' armen en ghebreckelijcke Menschen. En voor eerst S[t]. Elijsabeths Gast-huys / op wat tijdt dat 't selfde ghebouwt is en weetmen niet ter deghen/ 't is een oude ende vermaerde stichtinghe / uytwijsende de oude Memorij-boecken / die hier van ghewach maecken omtrent 300 jaer voor desen/ van 't jaer 1348. Dat is seecker dat in den jare 1456/ is S[t]. Elijsabeths Gast-huys heel cierlijck ende aenstenlijck in de Hout-straet ghesticht/daer by een Kerck/ die sich uytstreckte van de Coningh-straet tot de Hout-brugghe toe: Maer alst door een schrickelijcken brandt in 't jaer 1576/ 't Gast-huys verbrandt is/ en tot de grondt gheraseert / soo is 't Clooster van de Minnebroeders tot een Gast-huys ghemaeckt op 't Heylighe-Landt/ in't jaer 1578. Daer neffens in de selfde straet/is het Oude-man-huys / dat niet soo seer kan ghepresen worden van haer outheydt/ als van de treffelijckheydt van zijn ghebouw: De voornaemste Autheurs van dit werck zijn gheweest Gerardt van Schoterbosch, Arent Meynaerdsz., Fabritius, Iohan de Wael, Hendrick Vechtersz. Burghemeesteren: Dese als sy beraedtslaeghden van 't Oude-man-huys te bouwen / waren Stadts middelen heel becrompen/eensdeels van 't swaere belegh/ eensdeels van de schrickelijcke en schadelijcke brandt / hebben goet ghevonden met advijs van 't Vroedtschap een Loterij op te rechten. Ende alsmen begaen was van de grondt ende erve / om 't Huys te bouwen / soo heeft de Heer Bekesteyn uyt meedogentheydt van de oude Manschap/ ten meestendeel de grondt ende erve daer toe gheschoncken/ en beneffens die een solemneele maeltijt alle jaers op de Sondagh in Octob. de vierde van die Maent/tot gedachtenis van dien/als

Oude-man-huys gesticht.

by testament doen schrijven met goude letteren sodanige opschrift/ Franciscus á Bekestein, Theodor. F. beghifter ten meestendeele van de erve ende grondt van't Oude-man-huys/ en van een jaerlijckse maeltijt op den 4. Octob. Fundi gerotrophij magna exparte donator, annuique Epuli ad 4. Octobris fundator. Als nu de grondt en d'erve af-gemeten was tot opbouwen van't Oude-man-huys, is men terstondt getreden tot de Loterye / die de Heeren Burgermeesteren en Raden goedt gevonden hebben / dat men soude instellen op een solemnele wijse. Derhalven heeftmen Caerten ghesonden aen de naebuerighe Landen ende steden / ende naest-ghelegen Dorpen/ in de welcke/ om de mildadigheydt te begiften/ alderley soorten van vergulde en silvere koppen/ schalen en juweelen konstigh gewrocht / gesneden en gedreven by nae ontallijck /voor 't Stadt-huys in kassen op-ghehangen voor alle mans oogen. Ende naedien Burghermeesteren / de Heeren van't Gerechte/ midtsgaders de gantsche Raedt/ wel en wijsselijck gheoordeelt hadde / dat het botte volck / meer door levendighe exempelen van deughden / dan door stomme maecksel van kostelijcke prijsen tot mildadigheydt / en wercken van barmhertigheydt / konde beweeght worden ende een afschrick krijghen van de heylige gierigheydt / soo hebben de voorschreven Heeren verordonneert Toneelspelen/ niet nae de wijse van de oude Romeynen in wulpsheydt en vertelheydt/ niet schimpigh of bits / of onkuysch in de oogen van eerlijcke luyden / hoedanigh daer gheweest zijn de geyle Spelen ter eere van Flora, maer heyligh van inhoudt/ kuysch en stichtelijck / en krachtigh om 's menschen herten te beweghen tot mildadighept. Tot dien eynde heeft de E. Heeren Magistraet goet gevonden by een te roepen alle de Kamers van de Rhetorijcken van aensien/ als tot een vrye Marckt / van d'uytterste palen van Hollandt/ door hare boden/ de welcke 't volck oock gaende ghemaeckt hebben met vertooninge van goude en silvere prijsen. Alsoo zijnder tot Haerlem stellagies op-gerecht / speel-toneelen ghemaeckt/ met Tapeten bekleedt en gordijnen behangen: Daer is oock vergunt solemnele ende statelijcke inhalen/ en defroyeren / in Stadts herberge. Dese last de Broeders van d'oude Kamer alhier ghekreghen hebbende / is daer de solemnele vergaderingh van alle de Kamers/ belast by publijcque Caerten / en verwittight om op de bestemde dagh te verschijnen: En het leed niet langh of d'oude

Kamer die te Haerlem in wesen is / wiens Blasoen is Trouw moet blijcken, brieven van credentie gesonden hebben aen alle de Kamers van Hollandt / en vriendelijck ghenoodight tot de solennele Spelen die sy voor hadden / vragen uytgevende met de prijsen van dien. I. Vrage was, wat voor een deughde het was, die in de mensch krachtigh werckt de goede genegentheyt van Barmhertigheyt: En wat voor een quaet het zy dat een mensch onrustig maeckt? II. Vrage, Wat belooninge die te verwachten hebben, die de armen ende noodruftighen uyt liefden te hulpe komen? Ende wat straffe die te verwachten hebben die de behoeftigen sonder eenigen troost laten henen gaen. Hier by zijn oock voor-ghestelt prijsen voor die gene / die de voorgestelde vragen best souden uytleggen / en grondigh bericht daer van doen / gelijck oock dese / die inde Vertooningen de personagien op 't aerdighst en cierlijckst toe-gemaeckt hadden: Hier beneffens Speelers en Sangers die best souden spelen of singhen: Ghelijck oock prijs belooft is / die 't alderkonstighste Blasoen souden in-brenghen. Ende de rustigheydt van Burghermeesteren is soodanigh gheweest / dat die uyt de verste quartieren van Hollandt soude komen / niet versteken souden zijn van prijs. Eyndelijck is die oock prijs toegheleydt van den Raedt / die meest in brochten en in leyden tot onderstandt van de schamele oude Man. Also hebben de twaelf Camers beneden beschreven / belooft by missive om den yver van de kunst van Rhetorica op te wecken / dat sy souden komen tot soo solemnele speelen / op de bestemde tijdt teghen den 10. van Augustus. Nae datse aengekomen zijn / soo is yder Camer van logijs versien / elck is zijn plaets aenghewesen in de nieuwe plantagie van 't Bosch / daer sy oock vernacht hebben. Daeghs daer aen is by lootinghe terstondt ordre ghegheven / die sy souden volghen in haer ghewaet / by nae op dese wijse / d' eerste in ordre is gheweest /

1. De Vlaemsche Camer van Leyden.
2. Die van Schiedam.
3. Van Catwijck op den Rijn.
4. Die van Haserwoude.
5. Leyden in Hollandt.
6. Die van Vlardinghe.

7. Die

7. Die van Amstelredam.
8. Die van Noordtwijck.
9. Die van Haestrecht.
10. Die vander Goude.
11. Die van s'Graven-haghe.
12. Die van de Ketel.

Op welcke dagh ontallijcke menighte van menschen als op een vrye Jaer-marckt vergadert zijn / van alle quartieren soo van Zuydt en Noordt-Hollandt / daer zijn gekomen uyt nieusgierigheydt alle soorten van menschen / Edele / on-edele/ Wet-houders/ kinderen / ghemeene luytjens / groote Joffrouwen/ verheven op haer Koetsen sittende / Maeghden ende houwbare Dochteren/ mannen / kinderen / ende alle ghedrocht van menschen : Hier-en-boven veel Amstelredams witte-broodts kinderen / die te Paerde sittende op de baen inde groene weyden met gedult verwachten de solemnele pompe ende statie van de Kamers van Rhetorica / tot dat sy eyndelijck in haer gewaet inde stadt gekomen zijn / na d'ordre van lotinge. So haest sy inde stadt gekomen zijn/ worden haer de vertooninghe ghedaen. En voor eerst voor de Doelen van de Schuttery Schutters Hof/ een triumphant Toneel / alwaer de Maeght van Haerlem haer vertoonde met de wapenen van Damiaten / vergeselschapt rondts-om met schoone Maeghden / de welcke aen al die ghenen die haer intrede deden haer reverentie dede / en vriendelijck en feestelijck welkom hetede. Van die plaetse zijn alle die Camers / van de oudtste Camer deser stede volgens de ordre in haer logement ghebracht. Des anderen daeghs zijn die selfde d'een voor d'ander nae / wederom ghekomen tot het Toneel om verklaringe te doen van haer intentie ende meeninge/ van die speelen die sy in haer vol gewaet vertoonen souden. Dat Toneel was seer treffelijck ende aensienlijck toeghemaeckt / behanghen met seer kostelijcke Tapecerye / behalven andere Schilderyen / daer RETHORICA sat als een Godin in Coninckklijck gewaet/ en coleurde Satijne Tabbaert / verheven op een Throon/ daer de Sang-godinnen op yder Acte gesongen hebben : Sy nae datse de Camers verwellekomt hadde / heeft door hare welspreeckentheydt en bevallige mynen gemaeckt / dat alle haer ooghen op

haer

gheslagen waren. Daer nae alles verricht zijnde tot in-leydinghe van't Werck / zijn haer eenighe Oper-dagen vergunt / omme haer Spelen op't Toneel te brengen / met alle sijn toe-behoort/ waer van d'Exemplairen gedruckt zijn / ende in't licht ghegeven/ tot een eeuwige gedachtenis. Dit zijn de dingen / die voor heen ghepasseert zijn voor de fundatie van het oude Man-huys / daer op ghevolgt is het bouwen van't Huys: d'Architecten ende opperste Bou-meesters zijn gheweest / de Heer Campen / en Meester Lieven de Kay / Stadts Fabrijck. En dit zijn by na de Gasthuysen onser Stede / tot troost van d'arme ende onghevallighe Menschen / so Mans als Vrouwen. Tot ontsagh van de moetwilligen is het Tucht-huys gesticht / dicht by't Kerck-hoff van St. Gangolph / dat nu de Osse-merckt is / in't Jaer 1609. Daer nu het Tucht-huys of 't Werck-huys is / daer is wel eer 't Pest-huys gheweest / gesticht en gebouwt in't Jaer 1566. Naderhant ist Pest-huys verleydt in't Clooster van St. Magdalene / dicht aen de Vesten van d'oude Stadt. Het Leproos-huys, tot de schou en gerijff van de Melaetsche / is al over eenige hondert Jaren buyten gesticht. Hier van is een Bul van't Hospitael van den H. Lazarus. 't Capel van St. Iacob, is al gesticht in't Jaer 1319/ dat de Gift-brieven betuygen van Gerrit van Haren, van Egmondt gheboren / die oock Voor-schrift vergunt is van de Grave van Hollandt / in desen sin:

Tuchthuys

Pest-huys.

Leproos-huys.

WY Schout, Schepenen, en Raden van de Stadt van Haerlem, doen een yeder, en elck besonder, kundt, dat onse wettelijcke Heere, Grave van Hollandt, geschoncken en ver-eert heeft het Voor-recht, dat alle die met Melaetsheydt besmet zijn, uyt alle de Provincien van Hollandt ende Zeelandt sullen komen tot 't Capel van't St. Iacob in de streke van Dykendam, om gheschouwen en ghenesen te worden: En om de waerheyt daer van te betuygen, hebben dese onse Brieven in't licht gegeven, met aen-hangen van ons Zegel, in't Iaer 1413. op Vrydach nae St. Iacobs dagh.

Hier van is noch een Bulle / van dat 't Hospitael van St. Lazarus gefundeert is. Op de selfde plaetse / is oock het Dul-huys/ alwaer de dulle en kranck-sinnige Luyden bewaert en ghesloten ghehouden worden / van't Jaer 1564. Daer zijn noch andere Gods-huysen heel oudt / als die van St. Jans / en van Coenen.

Dul-huys.

Gast-huysen.

Het Gast-huys van Coenen is gesticht voor de Weesen / in 't jaer 1394. Maer is eyndelijck afgheschaft / als 't ghetal van Weesen seer toe nam / maer het Gast-huys van die van St. Ian, is noch in wesen. Hier-en-boven zijn daer noch andere mindere Gast-huysen / alleen tot behulp van eenighe arme luyden / hoedanigh daer zijn / 't Gast-huys van St. Iacob, Remigius, Antonius, Martinus, gelijck oock ons Lieve Vrouwe Maria en St. Barbara Gasthuysen / die by na op een tijdt ghesticht zijn van 't jaer 1430 / ende eenighe volghende. St. Iacobs Gast-huys is by Testament van Symon Gijsbertsz. Coman besproken en ghesticht / maer van Elysabeth weduwe van Iohan Bette, verrijckt met Huys en Hof in 't jaer 1436. 't Capelle van St. Remigius, is bekent uyt Gift-brieven / beseghelt in 't Iaer ons Heeren 1431. op St. Pontiaens dagh / in welcke 7 Vrouwen gespijst worden; ghelijck in St. Barbara Gast-huys 12. 't Capel van St. Antonis heeft Ian Claesz. van Diertsen doen maken / buyten Schalckwijcker-poort / dat hy ghelegateert heeft de Deken ende gheswoꝛen broeders ende susters tegenwoordigh of toekomende / van 't Cruys-gilt / dat de brieven vermelden / besegelt van Symon de Ionge van Adrichem, Gerrit van Noortwijck beyde Schepenen in Haerlem in 't jaer 1440. In 't selfde jaer op St. Valens dagh / is ter eeren van onse Lieve Vrouw / een Hospitael gesticht / van Niclaes, de sone van Brensons, daer van noch brieven zijn / beseghelt van Iohan van Bekesteyn en Symon de Ionghe van Adrichem, beyde Schepenen in Haerlem. St. Maertens Gast-huys / is over 't oude Pest-huys / daer nu het Tucht-huys is / van de Brouwers gesticht in 't jaer 1472 / voor oude of swacke vrouwen en dienstboden. Dit Gast-huys is in de groote brandt in de asch geraeckt / en ghedestrueert en geraseert / ende tot de grondt afghebroken in 't jaer 1576. en twee jaren daer na / ist wederom herbout ende op getimmert / van de voornaemste Brouwers van die tijdt.

St. Pieters Huys.

St. Pieters huys / is ghesticht uyt enckele devotie van Pieter Wtenhaghe en Lubbertjen van Heussen; Echte luyden in 't jaer 1558. In dit huys wordender 12 knapen gehouden / meest al ambachts ghesellen / hoe wel uyt dit huys ghekomen zijn fraye en gheleerde mannen / als daer geweest zijn Egbert Verhoeven en Mr. Hendrick Geesteranus, bedienaers des H. Euangely binnen Haerlem: Noch is uyt dit huys ghekomen Cornelis Iacobsz. Predikant tot Campen jegenwoordigh. 't Waer langh om te verhalen ende op

te halen /

te halen/alle de Gilden/die men Kameren of Hofkens noemt. De oudtste Camer is op Bakenes / die Diderick van Bakenes op sijn eygen gront gesticht heeft/ in 't jaer 1395. Dese Kamer is naderhant gebracht in d'Appelaer-steeg. Op Bakenes is noch een Kamer geweest/ gebout van Pieter Wtenhage, en sijn huysvrou Lubbertje van Heussen, gesticht in't jaer 1558. Dese Kamer is oock verplaetst in de Cecilie-steeg/ Anno 1600. Inde Minnebroers-steeg zijn oock ettelijcke Kameren geweest / gebout van lant-rijcke luyden / die langh Vaders van St. Lijsbeths Gasthuys geweest zijn met goede renomee. Noch de Kamer van Cornelis Wy. Boven alle zijnder noch andere woningen/ diemen Hofkens noemt/ van wegen datse pleysterigh zijn om te bewoonen. Onder dese is wel 't aensienlijckst dat Hofken dat afkomstig is van 't oude geslacht van Loo ghesticht/ wel eer van Simon van Loo en sijn huysvrouw Gooltje Willems, inde straet vande Barrevoete-susters/ 't in-komē van dit Hofken worden bedient vande vaders van Ste. Elisabeths Gasthuys. Naest hier aen volght het Hofken van Heussen / oudt Burgemeester/ gesticht eerst in 't jaer 1538. En na dese 't Hofken van Gratie/ huyskens met hare erffenis/ gebout voor 12 personen soo mans als vrouwen van Gijsbert vander Meulen, en Willem Diert, staende inde Jacobine-straet naest de grote Schole/ gesticht in't jaer 1554/ dat de brieven vermelden/ by welcke sy 't verkochte goet gecedeert hebben in handen van Burgemeesteren / ten overstaen van Iohan van Zuren en Iohan Gael. Beneffens alle dese is daer noch 't Hofken van Pieter Fredericx Deyman, gesticht inden jare 1565. Also is daer noch 't Hofken van Griete Claes Lotsens dochter/ gesticht op 't Heylige lant/ in't jaer 1585. En de volgende eeuwe heeft niet stil gestaen van diergelijcke Hofkens te stichten/ want in 't jaer 1600/ heeft Frans Loenen al sijn goet gemaeckt aen de arme en behoeftighe menschen / ende heeft daer over Vooghdt gestelt de Heere Cornelius Schoneus, Rector van de groote Latijnsche Schole / die de goederen soude administreren. Loënius is overleden in 't jaer 1605. Ende om dat hy in desen deele hem soude quijten / en sijn belofte nae-komen / heeft in de Witte-Heeren-steegh een erve ghekocht / een huys ghebouwt voor 11 schamele Vrouw-persoonen / die daer in ghebracht zijn in het Jaer 1607. Iacobus Zaffius heeft oock vijf Kameren doen bouwen / voor arme ende oude Luyden / in het Jaer 1609. Ghelijck oock Geer-

Hofkens.

truyd Barrits een devotaris van een vrouw/ heeft oock willen nalaten een pandt van mildadigheydt teghen den armen ; Ende heeft in de naeuwe Appelaers-steech een Hofken gesticht. Eyndelijck daer is noch een Hofken van 't Romens-gilde in de witte-Heeren-steegh ghesticht/in 't jaer 1613. En noch ander meer die mijn landtsman Ampsingius ophaelt wijdloopich. Ick slae voor by veel andere gequalificeerde Matronen die by haer leven wel voor gehadt hebben Hofkens te stichten/ onder alle dese hebbe ick gekent Agatha Hermans dochter/de suster van Wolphart Hermans Admirael/ die voor Bantam hem mannelijck ghedraghen heeft/ die uytstekent is gheweest in aelmoesse te gheven aen den armen.

Tot noch toe hebben wy gesproken van publijcque huysen/soo die tot welstandt van de stadt en cieraet soude konnen dienen / en burgelijcke handel/ soo tot de Godtsdienst/ als daer zijn Kercken/ Cloosters/Capellen / Conventen / Monicke-Cloosters de voornaemste ende oudtste / soo tot troost vande armen en gebrekelijcke menschen/ soo mans als vrouwen/ soo jongh als oudt/ soo inghesetenen als vreemde. Resteert noch dat wy van de voorname ende oude Burger - huysen spreken/die daer uytsteecken in hooghte en magnificentie / hoedanighe binnen Leuven / Utrecht / en binnen Aken zijn / die veele noch ongheschent in haer gheheel staen. En voor eerst voor aen in de S^t. Jans-straet / die daer leydt nae de Kerck van S^t. Jan/is geweest een hoogh gebouw/ een huys als een Casteel/ bewoont van die van Brederode / daer sy oock haer Hof gehouden hebben. Naderhandt is dit gebouw tot meer wooningen gemaeckt/'t voorste deel na de Kerck toe Ioncker van Nuyzen-burgh langh bewoont/ en nae hem M^r. Thomas Blommert, een koopman met eere/ en wel gheleert/ het achterste gedeelte van die wooninghe bewoonde Jonckheer van Alckema / die tot een huysvrouw getrouwt heeft Goedelam van oudt Berckero. Ende niet wijd daer van daen d'oude Burgh/ daer sijn woon-plaets ghehadt heeft Gerrit Stuyver in een nieuw ghebouw / ende naderhandt de Rentemeesters Coltermans beyde vader en soon. Niet verde daer van daen is noch 't oude huys van de Bekesteynen. En in de selve straet is noch eē Heeren-huys geweest/ daer boven op de muer beelden stonden/ die als een schrick waren voor de kinderen die daer voorby quamen. In de Smee-straet is een Burgh gheweest en noch is/ hoogh en vierkant/ 't welck wel eer bewoont

Groote burger huysen.

heeft

heeft Gerrit de Ionge en sijn sonen/inde Nederlantsche oorloch wel bekent/ de vader als Gouverneur/ de sonen als Capiteyns voor't Vaderlandt ghestorven. In de selfde straet staet oock een huys ghebouwt op de fatsoen van een Burght/ daer die van Rollandt wel eer plachten te woonen/ en noch bewoont wordt van de Heer Ramp die noch in 't leven is. Datter veel soodanige huysen ghe-weest zijn/die seer nae quamen 't gebouw van Casteelen/rame dat dit d'oorsaeck geweest is/ de schrick van Struyck-roovers en brybuyters/ doen de stadt noch niet bewaert en was tegen den in-val der vyanden en roovers. Hier en boven in een ander quartier van de Stadt is geweest 't huys van de Heeren van Schagen/ treffelijck in't aensien/en magnifijck in gebouw/een Paleys inder daet/ naederhandt by veele treffelijcke Koopluyden bewoont/ als noch van Sr. Hofman, maer de huysen van Berckenroede/ steecken uyt onder andere machtige burghers huysen/ drie op een tijdt by nae gebouwt/verheven om hoogh/cierlijck van gebouw/het eene staet noch tegenwoordigh aen de Marckt op 't Sandt/ het ander in de Zijl-straet/ 't derde is buyten de stadt gebout/ 't huys te Berckeroede genaemt/daer de Ionckers van Berckenroede en nakomelingen haer plachten t'onthouden in de somer-tijt of by tijden van heete sieckte/ of pest. Men seydt van dese Berckeroede/ die dese huysen gebout heeft/dat hy wel 40 of 50 Bastarden gehadt heeft/ soo sonen als dochteren/ dese als die quamen te trouwen/ gaf hy ten houwelijck yder een 100 pont. Behalven de huysen en wooningen so publijck als eygen/so geestlick als wereltlick. Daer zijn noch andere dinghen die de stadt een luyster gheven van weghen haer vermaeck die sy hebben/ als daer zijn 't Sparen eñ 't Bosch. 't Sparen.
't Sparen loopt midden door de stadt daer altijt en gedurige doortocht is van Schepen. Dese Revier heeft onghetwijffelt sijn oorspronck van den Rijn/ hoewel dat sommige meenen/ datse uyt de Meyr sijn begin en aen-was genomen heeft. Dese stroom is seer vermaeckelijck door de Scheep-vaert en gheduerige door-tocht/ d'een na 't Zuyden/ d'ander na 't Noorden/ waer door alle die gene die aen 't Sparen woonen/hare ooghen weyen en vermaecken. Aen d'eene zijde is Sparendam nae ghelegen aen Haerlem/ daer het verlaet is van't Sparen/een Sluyse die op 't Ye uytloopt door verscheyde losinge van water. Wederom aen d'ander zijde van de stadt loopt 't Sparen los met volle stroom inde Haerlemmer-meyr:

Nae het zuyden is wederom playsierigh vermaeck van 't Bosch welcke in 't belegh/van wegen d'onverdragelijcke koude is geheel uytgeroyt en vernielt. Maer inden jare 1585 hebben Burgemeesteren Schepenen en Regeerders/der stadt Haerlem resolutie ghenomen om een nieuwe Bosschagie te planten/ en tot dien eynde hebben sy 't landt doen om spitten en de wortelen vande oude boomen daer uyt gehaelt/ende op gedolven/'t lant gesuyvert en veressent: daer op is terstont gevolgt de nieuwe plantagie. Iohan van Schooter-bosch, wiens vader dier tijt Burgemeester was/heeft de eerste boom gheplant ter eere van Silvanus, met dese toe wensche/ dat Godt de wasdom tot dit werck wilde gheven. Maer ick sal 't nu hier by laten/ en mijn propoost hier staken/ hebbe nu voort te spreken van die dingen die ghebeurt zijn by oude tijden in de oude Chronijcke wel bekent. Ende voor eerst dit is gedenckens waerdigh/ en recomandeert sich selven/ dat de Vriesen te vuyr en te swaert 't heele Noorder quartier van Hollant en West-Vrieslant/ geplaeght en geplundert hebben/ en hebben haer niet ontsien alle schenderye te begaen/ als sy 't Clooster van Egmont aen brant gesteecken hebben/ niet passende oock 't ghebodt van Grave Diderick, die sy door haer moetwilligheydt niet hebben willen hullen tot haren Grave. Na dat de Grave dit qualijck nam/ is met een heyr-legher na Vrieslandt ghetrocken/ en met macht van krijghsvolck/ haer landen en steden verwoest en bedorven/ en heeft eyndelijck de rebelleerende Vriesen onder sijn gewelt ghebracht/ ende heeft den trotsen en moedtwillighen hoop door de Wapenen doen buygen onder sijn ghewelt; maer niet seer langh daer na/brochten al haer macht te samen ende hebbende wederomme gherebelleert ende alles in roer gestelt/ zijn wederom West-Vrieslant in getrocken met branden en blaken. Hebben oock binnen Alckmaer en Haerlem en rontom brandt ghesticht ende alarm ghemaeckt/ de Meulens afgebrandt/ en hebben oock gerooft sonder onderscheyt 't geheylighde ende ongheheylighde. 't Is niet te seggen hoe veel andere en veel swaerder quaden dese onse Stede geleden en uytgestaen heeft/ leelijcke verwoestinghe/ grouwelijcke in-vallen in 't landt/ rooven/ plunderen van vry-buyters uyt Kennemerlandt/ en eyndelijck 't belegh/ waer van d'eerste occasie dese gheweest is. In 't jaer 1132. De Vriesen/ als Floris Velt-heer was over 't Legher de Swarte ghenaemt, (dese was de Broeder van Graf Diderick)

DenHout.

Oude geschiedenissen.

Diderick) al haer macht by een ghebracht hadden / hebben sy met louter ghewelt en kracht van volck / alle 't landt afgheloopen / en verwoestet / de hoevē en huysen van playsier geplundert / en de oude Graeflijcke Casteelen in brandt gestoken tot Haerlem voor de poort / tot spijt van sijn Broeder Diderick de Grave / en tot bederf van al sijn Lant ende heerlijcke goederen. Den welcken die van Haerlem vromelijck ghestuypt en wederstaen hebben / met schermutsinghe ende uytvallen.

Maer onder alle vrome en loffelijcke daden van die van Haerlem / is voornemelijck dit ghedenck-waerdigh / dat door het in-nemen en veroveren van Damiata, gheleghen op de Nijl / de Bataviers van Haerlem een eeuwighe ende onsterffelijcke naem bekomen hebben / by dese occasie:

Als Alexander de III. Paus van die naem / en Frederick Keyser van Romen / die door een yver van de Pausche Religie inne ghestelt hebben / by publijcque Edict / eene generale Scheepvaert ter eeren van 't Cruys / om Jerusalem wederom te veroveren en te bemachtighen. Daer is oock een Ambassadeur van groote aensien gesonden na Mens op den Rhijn / die in Duytschlandt een groot Legher soude werven. Van dese tocht zijn de voornaemste Hoofden gheweest / groote Meesters / ende doorluchtighe Mannen van het gheheele Christendom / onder de welcke wel de voornaemste geweest is Fredericus, de eerste Keyser van die naem / de naeste aen dese Philippus Coningh van Vranckrijck / ende Richardus van Enghelandt. Beneffens dese oock Hertoghen / van Saxen / van Oostenrijck / van Lotharingh / van Brabandt. Hier-en-boven Graven van Vlaenderen / Hollandt ende van Cleeff. Die van Haerlem hebben oock haer op dien tocht begheven / ende haer verplicht by eede tot de Christelijcke krijgh / ende zijn Florentium ghevolght de XIII. Grave van Hollandt / ende veel andere Princen ende Vorsten meer / die in 't Jaer van 1188 t' zeyl ghegaen zijn / op hope van de Heylighe Stadt te veroveren. In Calabria ghearriveert zijnde / aen de slincker zijde van Italien / soo was de Keyser Fredericus bekommert ende ongherust / ende als hem yet quaedts op de leden lagh / swaer-moedigh / heeft eyndelijck den Abt die mede t' Scheep was / een uytlegghher van de Heylighe Schriften / ende vol van een Prophetische Gheest / ghevraeght / wat eynde ende wat uyt-

Tocht na Ægypten.

uyt-komste dese Scheepvaert ende tocht soude hebben? Den Abt hier over sittende een wijle tijdts in een diep ghepeyns / heeft eyndelijck aldus gheantwoordt: Op desen tocht / daer by nae alle Princen en Monarchen van gantsch Christendom door sonderlinghe yver ghedreven / by een ghekomen zijn / en met ons in een Vloote zijn/sal niet goedts verricht worden/ alles laet hem vreemt aensien/ kan niet bespeuren eenigh gheluck/alles schijnt my tegen windt en stroom/ 't is al vergeefse moeyten/ dat sy na 't H. Landt haer course nemen / want de schickinghe Godts sulcks niet ghehenget/ soo anders mijn geest de waerheydt betuyght; meer hier van te seggen schrickt mijn ghemoedt/en met een quam hy te swijghen: Maer de Keyser sich niet vernoegende met dese antwoort/ heeft den Abt gheboden / dat hy vordere uytspraeck soude doen/ van 't gunt haer noch sou over komen / soo voorspoet als teghenspoet/ende dat hy niet voor hem verbergen soude. Doen heeft den Abt niet sonder swaer ghesucht voorseydt / wat hem wedervaren soude (Godt gheve dat ick een valsch Propheet mach wesen) en so het my vry staet te spreken/onse Keyser sal op dese tocht Scheepbreuck lijden en blijven / en sal nimmermeer wederom tot de zijne komen. Dit ghehoort hebbende / is de Keyser vry verslaghen in zijn ghemoedt: Niet teghenstaende maeckt ghelaet van goedts moedts te zijn / ende alles in de windt te slaen / behout binnen in zijn hert zijne droefheydt ende anghst / ende zijn volck ernstelijck vermaent hebbende / neemt zijn course door Bulgarien / en gaet recht op 't Heylighe Landt aen / ende neemt in / met macht van volck verscheyden Steden / en Casteelen / tot de Woestijne van Sur / maer en heeft Jerusalem niet konnen bemachtighen. Maer dat hy niet onbestaen soude laten / hebben die gheconfedereerde Princen met ghemeen advijs voorghenomen / haer reys vorder te begrijpen/en zijn eyndelijck met groot ghevaer ghelandt aen Pelusium (dees Stadt wordt Damiata ghenoemt) al waer de Vloot een weynigh tijdt haer onthoudende / waren seer verleghen / dat sy daer vonden de haven soo ghesloten met Stael-ysere ketenen/datter gheen Schip konde aen komen/het Krijghs-volck versten van boosheydt / hier was goede raedt duyr / laghen een ruyme tijdt voor de Haven / en dreven op ancker / ende als dit belegh vry langh duerde / ende dat het de Soldaten begon te verdrieten / hebben de Haerlemsche Bataviers een vondt ghepracticeert/

seert / om haer daer door te redderen / ende een swaer Schip toe gherust hebbende / hebben haer aenslagh gheopenbaert / ende ghetoocht / dat sy nu een Schip ghereedt hadden / wel ghemonteert ten strijdt / van vooren ende van achteren / onder beslaghen met ysere Saghen. Ende een stercke windt waer ghenomen hebbende / zijn daer op t' zeyl ghegaen nae de Haven / ende metter vaert de ysere ketenen verbroken zijnde / 't zy dan door de swaerte van 't Schip / of door de scherpte van de yseren Saegh / de wegh gheopent nae de Stadt / ende zijn alsoo tot binnen in de boesem van de Nijl inghebor sten / niet teghenstaende de Turcken ende de Saracenen grouwelijck haer te weer stelden / om de Casteelen aen beyde zijden te bewaren. Hier door is ontstaen een jammerlijck ghe schreeu van de Vyandt / ende een ghejuygh en blyschap van de Christenen / soo Soldaten als Boodts-volck: Ende alsoo de ketenen verbroken zijnde / de Haven gheopent / hebben de Haerlemsche Bataviers voor de gheheele Vloot van de Christenen / de Banier opghesteken / om dese hare tocht wel en gheluckelijck uyt te voeren / ende hebben alsoo occasie ghegheven omme de Stadt Damiata te vermeesteren / ende te overweldighen. Alsoo de stadt inghenomen zijnde / de Vyanden verslaghen en verjaeght zijnde / hebben de Princen ende Vorsten van de Christenen / haer belofte aen hare Godt betaelt / ende hem de eere ghegheven van de overwinninghe / ende ghesonghen / Te Deum Laudamus. Nae dese Christelijcke Dancksegginghe / heeft de Keyser met name de Barbarossa, alle de Princen ende Vorsten by een doen komen / en heeft Florentium Grave van Hollandt / ter eeren van de Hollandtsche Bataviers / beschoncken met seer loffelijcke prijsen ende Ridderlijcke vereeringhen / ende de Haerlemsche Bataviers een Schildt gheschoncken / met het Wapen tot een eeuwighe ghedachtenis van de tocht nae Damiaten: Een bloote Deghen, met vier Sterren in 't vierkant: boven dien heeft den Patriarch van Ierusalem tot bewijs van gunst ende zeghen, daer boven gheset een wit Cruys. Alsoo zijn die van Haerlem onse Burgeren gheluckelijck t' huys ghekomen in 't Vaderlandt / ende hebben van een ander quartier van de Werelt / hare Schilden ende Wapenen / Teeckenen van Victorie ende overwinninghe mede ghebrocht / ende hebben met hare Baniere ghetriumpheert over Pelusium, Damiaten ver-overt. Tot gheheugenis van dese victorie / hebben de jon-

't Wapen van Haerlem.

de jonge jeugt / de kinderen van die van Haerlem / de manier onderhouden / dat sy geduyrigh over eenighe hondert Jaren / op de eerste dagh van Januarius / de Banier op-gesteken hebben van de victory van Damiaten / droegen op haer handen Scheepkens onder met scherp yser beslagen/en gewapende mannekens op staven gehecht in alle processen. Dese manier van doen is onderhouden tot alle eeuwe; mijn ghedenckt noch dat de kinderen op de straet de Mijne daer van maeckten / daer van noch het spreeckwoort is; 't Is een manneken om op een Prauw te setten. Dit wort by sommighe voor een fabel ghehouden / maer de klockjens van Damiaten / die hier boven in den Tooren hangen / maken sulcks waer / en nemen alle nae-dencken van twijffeling wech / die deur een schel-ghelupdt van het alderbeste metael / en haer lieffelijcke resonantie/ noch op huyden te kennen gheven de Victorie van Damiaten / en worden noch gheluydt tot een teecken van blijdtschap / als de brandt gheblust is / of eenighe ghevaer gheweert of verhoedt is.

Vorder die van Haerlem hebben meest altijdt vreemt avontuyr ghehadt / nu voor-spoet/nu tegen-spoet / alsoo het Godt gaf/maer hebben haer kloeckelijck daer deur ghereddet. En voor eerst / als de Stadt nu in sijn fleur was / en de republijcque stant ghegrepen hadde / is daer langh ruste en vrede gheweest binnen de Stadt / 't welcke occasie ghegheven heeft omme de Stadt te vergrooten / daer was soo grooten welvaren in de Stadt / de Burgers waren vermaert voor rijcke en machtighe luyden / soo dat Haerlem voor geen Stede en weeck / en was de Hooft-stadt van geheel Kermerlandt. Maer 't is haest verandert / de kans is verkeert / op dat de dapperheydt van die van Haerlem meerder luyster soude erijghen / en deurluchtigher soude worden. Want hier op zijn terstont ghevolght sware Oorloghen / brandt-stichtinghen / in-vallen / plunderinghen / verwoestinghen / en meer dierghelijcke plagen; want daer is gheweest noch een andere tocht van die van Kermerlandt in 't Jaer 1268. waer by sy gherebelleert hebben teghen de Edelen / als sy haer ontslaghen hebben van 't ghebiedt van Graef FLORIS, om dat hy minder-jarigh was / en hebben veel volcks by een ghebracht / ende al het ghebiedt ghebracht hebbende tot de militaire tucht ende ontsach/ hebben sy met groote fortce / gheweldt en godtloose on-ghebondenheydt / de voorname

De II. tocht van de Kennemerlanders.

me Casteelen ende Sloten / ende de voornaemste huysen van de Edelen verbrandt / gheplundert / ende te gronde uyt-gheroeyt. Soo is daer deur ontstaen groote ellendt en verslaghentheyt / soo dat de Edelen / en die van grooten Huyse waren / en Ridderlijck Gheslacht / ontbloot en berooft van alle hare Goederen en middelen / ghedwonghen en ghenootsaeckt zijn / omme haer binnen de Stadt Haerlem te begheven / ende daer haer t'onthouden / ende gelegentheyt waer te nemen / omme in weer-wraeck haer afbreuck te doen. Naderhandt de moedt en trots allenckskens haer begheevende / als sy nu gereedt stonden omme te vertrecken / ende de plaetse te verlaten / en wederom naer huys haer te begheven / soo ist dat een Mr. Gijsbert van Amstel, die haer Raets-heer was / een man van grooten aensien en voortreffelijckheydt / sulcks afgheraden heeft / en moedt ghegheven om dit stuck te hervatten. Daer op hebben de Soldaten nieuwe moet genomen en couragie / en hebben van stonden aen 't Crijgs-volck / ende al haer macht / by een gebrocht / en zijn wederom nae Kermerlandt gekeert / en zijn alsoo nae de Stadt Haerlem getrocken / en hebben durven bestaen soo een stercke plaets te beleggen / en met Crijghs-volck te besetten / die nu trots en moedigh waren deur den rove en buyt. Daer zijnde / als sy nu begonnen heet te worden / deur yver van vechten / en wachten op een teycken / dat de slagh soude aen-gaen / zijn de trompetten gesteken / de trommelen geslagen / waer deur sy terstont met geweldt op de Stadt ghevallen zijn / ende hebben stormenderhandt de Stadts-muyren beklommen / daer het meeste volck was / met alle force en gheweldt van wapenen van Muyrbreeckers / Houweelen / Gheschut / Pijlen / Stale-booghen / en wat dies meer is / kaeyen en back-steenen waren daer oock gheen ghebreck / 'tscheen of 't Steenen hagheldе / alwaer veel Volcks bleef op de Wal / die haer keerden ende af-sloeghen onvertsaegt: Hier viel een bloedighe Slagh / als die van de Stadt haer mannelijck weerden / ende 't gheweldt van de Vyandt stuyten / met Pijcken / Haecken / Bijlen / Voet-boghen / en wat dies meer is. Ende de Edelen / die haer in de Stadt begheven hadden / ende gevlucht waren / hebben niemandt van de Burgheren gheweecken in vrome Daden en manhaftigheydt / yverigh tot wraecke / ontvertsaeght in alle ghevaer. Maer als die van Kennemerlandt het uyterste ghevaer en perijckel uyt-ghestaen hadden / Belegh van Haerlem.

ende daer gheen hope was omme de Stadt te krijgen en te ver-overen / hebben 't Leger op-gebroken / en vertrocken naer huys/ soo hebben eyndelijck d'Ingesetenen haer adem wederomme geschept / een weynigh verquickt zijnde van de bloedige Oorlogh/ zijn wederom in stilte gheraeckt. Omtrent dese tijdt is daer een Slagh geweest buyten Hillegom / omtrent 't Man-pat / daer de H^r. van Heemstede de Victory hadde tegen de moedtwillige Vlaminghen Anno 1304. Maer niet lang daer nae / zijn haer overkomen verscheyden swaricheden; onder anderen soo hebben de Geldersche Vriesen met vier of vijff duysent menschen Medenblick in-ghenomen / ende in brandt ghesteken / ende te gronde bedurven. Ende in de selfde Tocht op de bodem van West-Frieslandt geraeckt zijnde/ moedigh deur haer Victory / hebben sy met ghewelt de Stadt Alckmaer in-genomen en vermeestert / soo verde / dat sy eenige Burgeren gevangen mede gesleept hebben / tot spijt en hoon van die van Alckmaer / en deurgaens te Lande hebben sy geblaeckt en gebrandt / d' Huysen en Wooningen geplondert en verwoestet tot de Stadt Haerlem toe / alwaer sy op de Poorten oock geweldt ghedaen hebben als Vyanden / maer zijn af-gheslagen en verjaeght. Eenige Jaren daer nae / als d' Oorloge op-hielde / en de Troublen ghestilt waren / zijn daer op-ghevolgt brandt noot / die dese onse Stadt altijdt onderworpen is geweest / tot een merckelijcke plage voor d' Ingesetenen. En voor eerst in 't Jaer 1328 als de Stadts Poorten van de Vyandt aen brandt ghesteken waren / is de brandt steewaerts in-geslaghen / soo datter veel Huysen van Rijcken ende Armen in de assche ghelept zijn / en tot de grondt toe verbrandt / ende ten is daer by niet gebleven/ de brandt heeft oock eenige Kercken en Capellen wech genomen / insghelijcks Gast-huysen gedestrueert / uyt-gheweert 't Capel van onse lieve Vrou / dat men voor een mirakel gehouden heeft / dat ick nu niet en spreke van Menschen / die in den brandt ghebleven zijn. Ten is daer noch niet by ghebleven / want weynighe Jaren daer nae in 't Jaer 1347 is binnen de Stadt Haerlem / een schrickelijcke brandt geweest boven alle Daken / soo datter by nae gheen quartier van de Stadt vry was van 't vyer / daer oock de Stadts poorte/ ende de Voor-stede in Kolen ghelepdt zijn. De Kercken / oock Capellen / eenige Gast-huysen zijn verbrandt/ als metten Blixem gheslaghen. Insghelijcks in 't Jaer 1351 is

Verscheyde Branden ontstaen.

daer

daer een gevaerlijcke en schadelijcke brandt ontstaen / dat by nae de helft van de Stadt deur 't Vyer vergaen is. Nae dat dese brant gebluft is / zijn terstont daer aen weer nieuwe branden van Oorloge ontsteken / als Iacoba, Gravinne van Hollant de achthiende in orden / niet tegen-staende dat die van Haerlem / d'eerste van alle de Steden / de Vader van Iacoba, sijn Dochter aen te nemen voor Gravinne en Gouvernante van Hollandt met eede belooft hadde. Dese Vrou Iacoba alle macht van Volck by een gebracht hebbende / uyt het Sticht van Wtrecht / van der Goude / Schoonhoven / ende Ouwater / maeckt een Leger uyt / dat terstont soo te Lande als te Water tot Heemstede gemarcheert is / aldaer sonder lang te semmelen / even op de selfde dagh als al het Crijghs-volck / en Crijghs-gereedtschap ghearriveert was / zijn terstont voor de Stadt Haerlem gevallen / ende hebben onder 't beleyt van H[r]. Willem van Brederode, de Stadt belegert / by de welcke haer vervoegt hebben / die van Kennemerlandt / en die van Alckmaer; dese te samen al haer macht by een gebracht hebbende / hebben de Stadt seer sterck belegert. Die van Haerlem / die dit beleg lang voor-sien hadden / niet versaecht zijnde deur alle dese trayn van Oorloghe / grijpen moet en couragie / en by een gheroepen hebbende d'Heer Iacobus Gaesbeeck, Gouverneur van de Stadt / en beneffens dese Roelandt Wtkercken, ende eenighe andere militare Personen / ervaren in den Oorlogh / hebben haer gesamentlijck begeven en ghestelt / by eede verplicht / omme de Stadt te bewaren / Goedt en Bloedt daer by op te setten. Derhalven de burgers deser Stede / om alle verhinderinghe wech te nemen van defensie / hebben met bijlen en houweelen al het geboomt en Hoven af-ghehouwen / en om verre gesmeten. Daer op zijn de Poorten gesloten en toe-ghebolwerckt. De Burgers ende Inghesetenen van de Stadt / met de Soldaten die daer inne lagen / de wapenen genomen hebbende / hebben haer vaerdig gemaeckt / omme de Stadt te bewaren / ende den Vyandt te stuyten / en alles uyt te staen voor Wijff en Kinderen / en behoudenis van de Stadt. De Vyandt aen d'ander zijde / die de Stadt beleghherde / dreyghde d'uyterste ruyne / soose haer niet wilden over-geven / derhalven begonnen sy aen d'eene zijde van de Stadt te branden en te blaeckeren / Huysen / Hoff-steden / en Meulens / in brandt te steken; aen d'ander zijde hebben de Kenmerlanders alle de voor-stadt van S[t]. Jans en Cruys-poort

Haerlem beleghert van Vrou Iacoba.

met vyer en vlam gheplaeght / en alles verjaeght en verwoest. Dit is d'eerste aen-tocht en schermutsinghe gheweest / maer hebbent daer by niet ghelaten / als sy met meerder fortce en ghewelt op de Stadt ghevallen zijn: by daghe ende by nachte/ is daer geen ruste gheweest / als sy de Wallen en Stadts-vesten ghedurighlijck beschoten en bestormden met Gheschut / met Piecken / Pijlen en Houweelen / Vyer-ballen / en wat dies meer is. Maer als de Burgers ghedurige wacht hielden aen de wallen / en teghenstandt deden aen hare Vyanden / met Spietsen / Polsen van nae by / en schichten van verre/ en vorder alle ghereedtschap dienstich ten Oorlogh/het brack haer oock niet aen couragie en kloeckmoedicheydt ende onvertsaechtheydt / waer deur de Vyandt allencksjens begon te verflauwen en te beswijcken/ so dat sy eyndelijck de moedt verloozen ghevende / op-ghebroocken zijn / ende de Stadt verlaten hebben. Maer al voor dese tijden in den Jare 1350. is de factie van Hoecks en Cabeljaux eerst ontsteecken / ghelijck die namen groote swaricheydt beduyden / soo zijnse oock schadelijck geweest voor 't ghemeene beste / aen-ghenomen tot verderf van de oude Batavie rs. Want als d'eene party de name van Cabeljau aen-ghenomen hadden / en dat hielde als een Crijghs-eedt / ende d'ander party de name van Hoecx / met gelijcke voornemen / van malckander te beschadighen / en af-breuck te doen: want / ghelijck de Cabeljau in-slocken de kleyne visschen in zee / alsoo dreyghde sy bederf aen haer party: Daer-en-tegen de party die de naem van Hoecx aen-ghenomen hadden / daer de Cabeljau mee gevanghen worden / bliesen vyer en vlam / waer van daen dese factie eerst ontstaen is / kan men qualijck segghen. Ter weder zijden zijn daer groote Hansen gheweest / aen-stoockers van dese factie. Aen de Cabeljausche zijde / stonden Heer Iohan van Arckel, Vader van de Bisschop van Utrecht / dier tijdt / item/ Iohan van Egmondt, Gerrit van Heemskerck, met veel andere Edelen ende voorname luyden / en sommiger steden als Dordrecht / Haerlem/ Delft / Gorcum / en andere meer / die aen dese factie vast waren. Aen de Hoecx zijde/ waren de voornaemste Bel-binders Diderick van Brederode, Philips Burg-grave van Leyden / d'Heer van Wassenaer / Ioh. van de Leck en Polanen, item/ Iacob van Binckhorst, met veel andere Edelen en Schilt-knapen / daer't oock andere steden mee hielden / voornamelijck die van Leyden. Dese factie is eerst

Factie van Hoecks en Cabeljaux.

eerst geweest onder slechte Burgers/daer na onder de grooten ende Edelen/ tusschen de leecken en geestelijcken/met sulcken verbitterheyt der gemoederen/dat niet in een stadt/maer inde meeste steden van Hollant dit quaet als een suerdeesem vande Satan/doorkropen is: also dat in een yder stadt en stam/en(so ment mach seggen) in yder familie en huysgesin/moortdadige oneenigheyt was. Dit was de rechte ysere eeuwe/ daer de Poëten van schrijven:

Het was dier tijdt alsoo ghestelt,
Dat d'eene vriendt en d'ander mee,
Niet veyligh was van haer gheweldt,
De Broeders hadden oock gheen vree.

Wat daer van is/laet ick daer/ dat is kennelijck dat dit een verbloeckte ende Duyvelsche factie is gheweest / die eerst ontstaen is met groot ghevaer in den jare 1350. Dit is het rechte stof gheweest en materie/ van alle onheyl en boose daden/die gantsch Hollandt beroert heeft / ende in groot ghevaer ghebrocht: Want dit fenijn heeft sich wijdt en sijdt verspreydt / door alle de leden ende steden van Hollandt / als de Duyvel gheduyrigh 't houtje daer onder stack. Ende dese factie en on-eenigheden van haet ende nijdt/ hebben daghelijcks meer ende meer toe-ghenomen/ ende die verbitteringh/ en dulligheydt die niet te stillen was / heeft de ghemoederen van hooghe en leghe / van overheden ende onderdanen/ alsoo verbittert ende verwoest/ dat d'eene burgher/ d'eene broeder tegen d'ander/was in-genomen met sulcken haet en vyandtschap/ dat sy verbastert schenen/ en verbreemt van alle redelijckheydt / de beesten meer ghelijck dan de redelijcke menschen. Alsoo dat de partyen malkanderen uyt haer huysen ende goet gestoten hebben/ uyt landen verjaeght/en steden verbannen hebben. Maer binnen Leyden zijn wel de meeste onheylen en swarigheden geweest / niet tegenstaende eenige van de grootẽ dit spel sochten te verhinderen. Ende soo wy de oorsaken van dese factie / wat hoogher willen op soecken / wy sullen moeten bekennen dat de selfde frivool ende ongerijmt geweest zijn/en sullen ons selven schamen over soo een opstinate oproer ende on-eenigheydt. Een exempel van so ongebonde reuckeloosheydt (ick gae nu voorby groote namen) dat hier ter stede gebeurt is/op Paesch-feest/als by geval Adriaen Croningen, en Hendrick een bastart sone van d' Hr. van Bredero, met eenighe andere Edelen / om haer wat te vermaken en uyt lust vande jacht

tot

tot Haerlem gekomen waren. Ende als sy in haer herberge / een dagh twee of drie gelogeert waren met den anderen en meer voornaeme burgers vande stadt goede chier maeckten/ niet denckende op eenigh gevaer/ gantschelijck sorgheloos. Dese tegen de nacht als sy haer wilden beghеven tot de rust / en nu al op haer bedde laghen/ so zijn daer schielijck met een groot geschreeuw en rumoer een hoop boeven en rabouwen in 't loghement ghevallen / die anders niet in 't sin hadden dan die luyden te vermoorden. Maer de waert / en sijn huysvrouw die onvertsaecht was als eenigh man mocht wesen/ ende de huysknechten/ hebben alle gewelt afghеslaghen / die gheene die de plaets moste ruymen dreyghde d'uyterste ruine: Alsoo zijn de gasten genootsaeckt uyt haer bedde op te staen/ en haer te begeven op de vlucht om haer te salveren / als de belhamers van dese oproerighеyt woeden / en de pijpe stelde onverhindert. Ende daer nae/ die met de gasten aen de taeffel geweest waren/ en gekomen waren om 't geselschap te vermaken ('t stont niet te lijden) wierden alle ghebannen uyt de stadt/ en veel andere eerlijcke luyden die dat stuck / en soodanige moetwille verfoeyt hadden/welcke d'eerste beginselen geweest zijn van sulcke dullighеydt en beroerte/sullen de nakomelingē van Leyden weten te verhalen/ de Cronijcken van Hollant betuygen sulcx oock. Dat de beginselen frivool geweest zijn /verhaelt oock Iohan Orlers oudt Burgemeester ter goeder trouwe in de beschrijvinge van Leyden / en uyt prive oneenicheyt het toe-nemen en aen-was van so grouwelijcke factie zijn ongelooveliјck / d'uytkomste twijffelachtigh en dangereus. Dickwils heeft men verbondt van vrede ghemaeckt / maer te vergheefs/ en wederom verbroken/ daer de Duyvel/die duysent constenaer is/altijt in til was/en nieuwe moeyten en oneenighеyt maeckte. Dese dingen te heelen was geen menschen werck/ maer maer most van Godt komen / die eyndelijck hem erbarmt heeft over sijn volck/als de Keyser Maximiliaen met ontsach daer tusschē gekomen is / ende als de Gravinne Margriet heeft komen verbidden de gevangens die al verwesen waren om ghestraft te worden aen den lijve. Als nu eyndelijck de partije bevredight en versoent waren/zijnder bede-dagen verordonneert om Godes toorn te stillen. Daer waren nu ontrent de hondert jaren ghepasseert/ als nu alles scheen bevredight en vergheten / soo zijn daer weer de voncke van d'oude factie ende oneenighеydt op-gehaelt/ daer de duy-

vel

vel het houtse onder gestoocken heeft. Also in den jare 1438 is de factie van Hoecks en Cabbeliaucx wederom hevigher als voor dese uyt-gheberften / en dat pestilentiael vergif wijder ghekropen door gantsch Hollant: Ende de Cronijcken betuygen dat de stadt van Haerlem daer van niet vry gheweest is. Ende Reynier Snoy maeckt ooek ghewach daer van in sijn History; Te weten / dat de Heere Hugo van der Heylige, van Phlips Hertoch van Bourgondie / president over Hollandt ghestelt zijnde / beyde partye van dese factie door 't gewichte van sijn authoriteyt ende aensienlijckheyt / ende sonderlinge bescheydentheydt / in dwangh gehouden heeft; soo dat niemandt heeft dorven kicken / so langh als hy leefde. De voncken van de Duyvelsche factie waren noch niet gesmoort / als daer binnen Haerlem een nieuwe factie wederom ontstaen is / tot verderf van 't gemeene beste / als het volck gaende gemaeckt was en rebelleerde tegen hare wettelijcke Overheyt als Hugo Albout, Pont Wtenbroeck, Gerard Hoen, en Iacob Dirckſz. Burghemeesters waren in 't jaer ons Heeren 1444. Want als Symon de Laleyn in sijn plaetse gekomen was / heeft dit quaet van nieuws aen wederom beginnen in te breecken. Alsoo in 't eerste jaer is men weer ghekomen tot de Wapenen. Op die tijdt seydt men dat een van de Burgemeesters / die by geval de Schout te gemoet quam / met dese woorden aengesproken heeft: De burgers deser stede zijn seer verbittert tegen den andere, en met haet in-genomen die onversoenlijck is, laten wy daer toe arbeyden, dat tusschen ons, en tusschen ü en my mach eendracht zijn: Maer hy heeft daer op gheseyt / Ghy weet niet wat d'avont sal mede brengen; Bedecktelijck te kennen gevende datmen noch eenmael het harnas most aen trecken / en sien wiens haen dat Coningh sou wesen. Dit trotse antwoort was sodanig / dat een Officier niet betaemde: hy wilde dat seggen / dat de Hoecxsche behendigh bestelt hadde / dat de Clock geschort zijnde / geen geluyt soude geven / om de Cabbeljausche te verschalcken / dat sy geen vergaringh konde maken / also meende hy / dat sy licht overvallen konde worden. Maer hy en heeft niet verstaen de rechte sin / want de Cabbeljausche hadden heymelijck 't gebruyk van de klock in haer gewelt; de welcke so haest als de klock ging / uyt alle hoecken gewapent by een gekomen zijn: Met immers so grooten yver quamen de hoeckse te samen: Stonden in de wapenen op 't Marckt-velt twee geheele geslage dagen / ja nacht

II. Factie van Hoecx en Cabel.

en dagh/aen weerzijde even obstinaet. Ondertusschen waren daer menigh-mael goe luyden die tusschen beyde gingen om de peys te maken/ maer 't was al te vergeefs/ sy richte niet uyt / ja dat meer is/soude malkander vyandtlijck aen ghetast hebben / ten waer de Priester onder de verbitterde/die malkanderen op 't lijf vielen/tusschen beyde gekomen was/ met de Hostie/ 't Sacrament. En als het dier tijt seer regende/ so en heeft nochtans de groote regen van den Hemel gevallen/ haer niet konnen scheyden: Want daer was sulcken furie onsteken ter weder zijden/en so groote hevigheyt/dat sy liever wilde sterven / dan haer ghelit te verlaten / of van haer plaets te wijcken/ja so verde dat d'eene Buyr d'andere by de hant vattende/ seyden malkander voor eeuwigh adieu/settende wel aen d'een zijde burgher haet/ behoudens de partijschap daer sy by bleven/ bereyt om haer leven op te setten voor de goede saeck/ so spraken zy. Eyndelijck zijn de Hoecxsche van de marckt geweken/kondent daer niet langer houwē/hebben de vlucht genomen na de Coningh-straet / en hebben haer begeven in 't huys van Claes Adrichem: Daer wort Niclaes met sijn vrienden beset/ en als belegert. Ter tijt toe dat daer gesonden worde / Madame Isabella, huysvrou van den Hertogh/die de vrede soude maken/en heeft de sake soo by geleyt en partye vereenigt / dat de Hoecxsche voor Sonneschijn de Stadt soude ruymen/ mits haer in 't secreet belofte doende/ dat sy binnen drie daghen haer wederom in de stadt soude brenghen / en heeft haer daer toe bewillight. Soo zijn sy dan by een vergadert buyten op de Baen dicht onder 't Bosch / alwaer Isabella oock gekomen is om haer geley te doen. Ende niet teghenstaende dat het regenachtig weer was/so is de Hertoginne evenwel genootsaeckt nae Amsterdam te gaen met hare uytgebannene: Daer gekomen zijnde/so zijn de Hoecxsche die t'Amsterdam waren/de Cabbeliausche tot schrick gheweest om datse daer nu de sterckste party soude wesen/ die na de Raet en 't versoeck van Isabella t'samen na Haerlem getrocken zijn. Ende als Me-vrou aen wederzijde haer belofte niet conde na komen/tot vermindering van haer authoriteyt en krencking van haer gesagh/ so is sy onverrichter sake vertrocken/ met dese recommandatie / dat de Magistraet en Overheden goede acht soude nemen op haer volck/ en wel toesien dat het ghemeene beste geen schade mocht lijden/ dat yder een haer stadt sou soecken te bewaren ; en so is sy met al haer Suite en volck na Brussel vertrocken.

vertrocken. En dit was niet de doove gesept: Want die van Amsterdam die daer 't opperste gesagh hadden / hebben van stonden aen ontboden en inde stadt genomen Reynolt van Brederode, Willem van Langerack die opperste Diaken was / mitsgaders Emylius van Muden en andere meer vande selfde factie met die intentie datse alle gewelt en overlast op die wijse soude weeren. Als de saecke also stonde / so heeft de Hertogh Philips (de noot hem daer toe dringende) eyndelijck na Hollant hem begeven / die sijn Guarde volgde. Derhalven tot Haerlem een weynigh tijdt vertoeft hebbende / heeft hy nae Amsterdam ghesonden de Prelaet en Bisschop van Luyck / dien hy des anderen daeghs gevolgt is / en aldaer verricht 't geen dat nodig was / en heeft gevondē dat hy 't daer toe voornemelijck moest aen-leggen / dat sy de partyen ter weder zijden soude bevredigen / ende de gemoederen gestilt hebbende / wederom soude brengen tot eendracht die Godt aengenaem is / en datter yder een na zijn stadt en goederen soude keeren. Daer na in Brabant wederom gekomen zijnde / heeft hy de voornaemste brant-stokers en belbinders / door een Mandament geciteert / dat sy met den eersten tot Brussel souden komen. Men is aen weder zijden daer heen getrocken / daer was soo grooten confidentie / ende vrymoedigheydt / dat sy daer haer presenteerden tot beweeren van haer saeck. Als men de saeck ter nauwer examen ghebracht hadde / partyen ter weder zijden ghehoort / hebben de Rechteren alsoo geoordeelt: Dat in de plaets van Symon Laleyn een ander ghestelt soude worden; alsoo is hy niet sonder blame afgheset: In wiens plaets ghestelt is Mr. Gosuinus, die soo seer niet van grooten Adel was / als wel uyt-steeckende in rechts wetenschap / ende in ervarentheydt aller saken. Op dese plaetse dunckt my / dat in dit jaer-boeck niet qualijck kan inghebracht worden de factie van de Cleregy / die in den jare 1457 / als de Heeren Burghermeesteren ende Rade deser Stede / met een nieuw Edict voor hadden / nieuwe last ende impost te setten op de Gheestelijcke / eyschende van haer even aleens als van de Leecken schattinghe / van de welcke sy altijdt vry ende exempt gheweest waren. Hier op is protestatie ghedaen voor de Bisschop van Utrecht: Ende als de Gheestelijcke Priesters / ende alle Cleregy met het oordeel van de Bisschop niet te vreden waren / soo is daer gheresolveert / in den Raedt / datmen eenighe Ghedeputeerden aen de Bisschop soude senden. Alsoo volghens

De Factie van de Cleregy.

de resolutien / zijn daer gesonden Niclaes Yperen Burghemeester/ Gerrit van Noortwijck Schepen/met de Secretaris Willem Raeds, die aen de Bisschop soude versoeckē om een mandament te lichten tegen de Cleregy/en Geestelijckheyt/waer door sy souden gedwongen worden/om de impost beneffens andere te betalen. En by geval so sy noch op de wagen saten dicht by Utrecht/ soo komt haer daer te ghemoedt / de bastardt soon van de Heer van Brederode, met sijn ghevolgh/ ende zijn met fortse op die wagen aengevallen/ en hebben op de wegh beyde de Burghemeester en Schepen leelijck vermoordt/ buyten weten van de Vader. Sy hadden anders gheen oorsaeck / dan dat dese twee van Schout Albert van Raephorst, dese Walraven wry wat trots ende spijtigh bejegent hadden/ op 't Dorp Sant-voort aen Zee/in saken van sijn Heer Vader/dat hy so qualick genomen hadde/dat hy de spijt niet konde verteeren/ soo verre oock dat hy in de selfde furie de Schout oock soude af gemaeckt hebben/ so hy daer by geweest waer. Om welcke oorsaeck die bastardt sone van Bredero, in soo grooten onghena gekomen is by de Vader / die dat soo nae ghenomen heeft dat hy sieck van hertseer was / soo dat de sone oock in langhe tijdt onder de ooghen van de Vader niet dorfde komen. Als dese geruchten te Haerlem ghekomen zijn / is daer groot gekerm en droefheydt ontstaen van de burghers ende vrienden. Ende om die oorsake/ hebben andere van den Rade en Wet-houders de sake daer by laten blijven/ende daer by ghelaten. En hebben die van de Cleregy om vrede wille/ vryheydt vergunt als voren/op de oude manier. Alle dese dingen zijn geschiet in't voorgemelte jaer/daer op dē 20 April/en 10 jaren daer na/ is die schandelijcke moort eerst versoent. Maer na dese/ als daer nu eenige jaren gepasseert waren / is daer wederom ontstaen nieuwe swarigheydt / swaerder oorloogh uyt het Noorder quartier/ als die van Alckmaer/ mitsgaders de Kermelanders en Noorder Boeren een tocht deden / en nu al op de been waren/ als de Overste van onse stadt daer tusschen beyden gekomen is/ ende haer ten besten gheraden heeft/ en tot vrede sochte te brengen/ende die verbitterde gemoederen pooghde te stillen: Maer hy had nauwelijcks sijn hielen ghelicht uyt die contreyen van Alckmaer / of daer is terstont menighte van volck uyt alle quartieren / van alle kanten te hoop gekomen/op een nieuwe Crijghs-eet van Kaes en Brood: Dese naem heeft hun alle wel bevallen: Daer op hebben sy de

Walraven.

Factie van de Kennemerlanders.

ſy de Banier opgheſteken van grooter ſtoutigheyt/hier op zijn ſy moedigh en trots gheweeſt/en hebben 't Leger geſlagen voor onſe ſtadt. Maer als ſy vreeſden voor lagen/en haer lieten voorſtaen/ dat ſy niet veyligh ghenoegh laghen in 't open veldt/ hebben ſy verſocht dat ſy in de Stadt mochten logeren en toe-ghelaten worden. Hier op is de Magiſtraet en Wet-houders vergadert gheweeſt/ en beraedtſlaeght/ daer by oock gheroepen hebbende/ de oudtſte ende meeſt-vermeughende Burghers; alwaer met ghemeen advijs beſloten ende gereſolveert is/ dat men de Kermerlanders buyten de Stadt ſouden houden/ op dat de Gemeente ende Republijck gheen ſchade ſoude lijden uyt de on-eenicheyt van den Burgher/ ende oproericheydt van ſoo een volck/ die eer ende oneer/ ſchaemte en ſchande even veel achten/ die 't Recht voerden in den Deghen/ verbiedende by publijcke Edict/ dat ſy niet inne ghelaten ſoude worden. Men is nochtans ghekomen als tot onderhandelingen by gheſpreck voor de Poorten/ maer zijn onverrichter ſaecke gheſcheyden. Soo haeſt en zijn niet de Ghedeputeerde in de Stadt ghekomen/ die de Poorten bevolen hadden te ſluyten/ en met Wacht beſetten/ en wel bewaren; ſiet/ ſo is daer terſtont een op-loop ontſtaen/ van moedtwillige Burgeren/ die ſloten ende grendels met gewelt op-geſmeten hebbende/ voor yder een de poorten wijdt open gheſet hebben/ hier uyt is ontſtaen een groot geſchreeuw en geroep/ van wellekom/ wellekom/ van die gene/ die aen de zijde van de Kermerlanders/ als Verraders ghekomen waren. Deſe in ſlag-ordre gheſtelt zijnde/ vallen met ghewelt en troupen in de Stadt gewapent zijnde/ tot op de Marckt/ daer liet het ſich deerlijck aenſien/ alwaer Baender-heeren/ Edelen/ Overheden/ ſtonden voor 't Stadt-huys in groote menichte verſlagen/ t'eynde raedt/ de welcke van haer Burgery verlaten zijnde/ hebben de Stadt in de hoede Godes bevolen/ hier op is gevolgt 't vluchten en verbaeſtheyt/ van de welcke ſommighe haer naer huys begaven/ ſommige nae Kercken en heylighe plaetſen. Andere begaven haer nae 't Stadthuys/ uyt vreeſe van ghevaer/ de welcke de deuren toe-geſlagen hebbende/ ende de yſere grendels en ſloten daer voor/ hebben haer aldaer voor een tijdt onthouden binnen de muyren van 't Stadt-huys. Maer als de dullicheyt ende furie van Burgeren en Soldaten ſchrickelijck toe nam/ ſo hebben ſommige van haer de poorte van 't Stadt-huys beſtormt/ gewelt

Kermerland. zijn in Stadt gekomen.

welt daer op gedaen/ met bijlen en houweelen/ om door te breken: Andere wederom hebben met Voet-bogen/ met steenen te werpen also 't Stadthuys geplaegt/ datter niemant soo stout was die sijn hooft dorst uytsteken. Maer nadiender maer 40 burger-mannen op 't Stadthuys waren/ ongewapent/ verlaten van alle hulp/ en daer geen hope was van ontset/hebben voor 't beste geacht/met de vyant t'accorderen/ dan 't uytterste gevaer te verwachten: Also verlof gekregen hebbende om met den ander te spreken/ sonder eenige hostiliteyt te plegen/ met voorgaende beloften van niemandt te quetsen/ hebben die van binnen de poorten ge-opent/ de welcke die van buyten met troupen/ en met geweldt in-genomen hebben/ die in haer boosheyt niet te stillen waren/ even alleens of sy rasent of uyt-sinnig waren/ dreyghende al te vermoorden datter was/ sommighe hebben sy laten gaen met de Deghen op de borst/ maer hebben Niclaes van Ruyven, Officier van de Stadt/en Pieter Thomasz Schepen/ en sijn broeder Andries Thomasz. nae dat sy haer
Anno 1492
geplaegt en geschent hadden/ seer deerlijck vermoort tegen den avont: En noch is den Burger geen rust gegunt/ want op middernacht/op dat sy te vryer soudē haer personagie spelē/sommige burgers oock van de stadt/en de Ingesetene van dien/by nacht straetghevaer ghemaeckt hebbende/ even alleens of de Stadt verraden was/hebben de huysen van voornamer Burgers op-gelopen/ en overweldight/ en berooft van silver-werck/ daer-en-boven kisten en kassen op-gebroken hebbende/ Handt-vesten/ Reken-boecken/ bezegelde brieven ontzegelt hebben/tot groote schade van den burgher/ die niet te boeten was. Hier mede noch niet te vreden zijnde/ zijn wederom gekeert nae de marckt/ en quamen gevlogen op't Stadt-huys/ alwaer sy stadts-sloten en schat-kisten op-gebroken hebben/ ende op de Wees-kamer zijn de kassen ge-opent/ publijcke acten/ inventarissen van goederen/ schuldt-brieven gescheurt/ van die gene/die't minst betaemde/die alle gewelt hadden moeten weeren/ van de Wtheemsche begaen. Alsoo datter geen burger van aensien sich vertroude binnens huys te blijven/ want alsoo seer waren de gemoederen van Soldaten/ en sommigher Burgheren verbittert/ dat sy noch eynde maeckten/ noch mate hielden van rebellye en stoutigheyt/ even alleens of sy dul geweest waren. Alsoo hebben de voorname Burgers/ die meest te verliesen hadden/ haer versteecken en stil ghehouden/ tot dat de furie van de straet-

schen-

schenders en moordenaers op-hiel. Des anderen daegs / zijnder 4 Bevel-hebbers ghekosen / die elcx 30 man onder haer hadden / tot bewaring van de stadt / die met gewapenderhandt souden stuyten de schadelijcke muyterij en plunderen. Als nu dese furie ghestilt was / so is by een nieu Edict van't Stadt-huys af-gelesen / dat alle die gene / die haer versteecken hadden / wederom voor den dag soude komen / en op de straet laten sien. Ten anderen / dat alle die gene / die den burger of burgers-huysen berooft hadden / en de Goederen ge-eygent hadden met 'tspits van den Degen / dat sy de selfde souden op't Stadt-huys brengen / en in't geheel ter goeder trouwe wederom bestellen / op pene / dat die anders dede / aen den hals soude gestraft worden: Ende om dat dit Edict meerder gewicht soude hebben / so is daer op de Marckt een Galg op-gerecht / om te stuyten de stoutigheyt en onvertsaegtheyt van de moetwilligen hoop. Als de saken nu also stonden in't uyterste gevaer. De vrome burgers die niet eens dorste kicken / beklaegde den elendigen stant onser stede / want daghelijcx quamen daer uyt het Noorder-quartier veel volcx / so huysluyden als stee-luy / die nieusgierigh waren / hoe de saken soude afloopen / so dat te dier tijt tot Haerlem / by menichte gekomen zijn die het met die van Kermerlandt hielden. En dese maeckten oock nieuwe toe-rustinge van oorloge / en met gemener hant al haer macht by een gebracht hebbende / hadden in 't sin een nieuwe tocht in't Zuyder-quartier. En dit niet alleẽ / maer hebben oock de beste borgers met gewelt / en gewapender hant / aen haer zijde getrocken / en gedwongen de stadt te verlaten / en hare Vendels te volgen. En niet lang daer na als sy haer volck gemonstert hadden / maken een leger niet seer groot / van drie duysent en meerder mannen / die alle tegen den avondt uyt de stadt getrocken zijn / omtrent ten vijf uren / en zijn gekomen tot Noortwijck / aldaer sy oock vernacht hebben. Ende niet langh daer vertoeft hebbende / zijn des anderen daeghs omtrent de middagh tot Leyden ghekomen / daer sy by de vliegende Vendels haer in postuer stelden / om 't hooft te bieden en te vechten / soo hebben sy malkanderen slagh gelevert / ende hebbent bol-werck met gewelt ingenomen / niet teghenstaende dat die van binnen haer dapper gheweert hadden. 't Is qualijck uyt te spreken / wat gewelt ende overdaedt sy daer bedreven hebben / moedigh op haer Victory. Also hebben die van Haerlem haer adem verhaelt. De Kermerlanders / ende die van

I. nieuwe tocht van de Kermerlanders.

Alck-

Alckmaer / die 't met malkanderen eens waren / wierden geboden de Stadt te ruymen by publijck Edict. Sy daer-en-teghen maecken straet-gherucht en nieuwe muytinatie / komen in de wapenen / en stellen haer daer teghen / opentlijck protesterende / dat sy de Stadt niet wilden ruymen / uyt vreese / soo sy de Stadt quamen te verlaten / dat sy voor altijdt soude uyt-gheslooten wesen. Ondertusschen hebben die van Haerlem veel swaricheydt ende onheylen (te schandelijck om te verhalen) uyt-ghestaen. Daer is qualijck eenighe rust geweest / gheduyrige plagen d'een op d'ander / want voor eerst Albrecht, Hertoghe van Sassen / die daer ten hooghsten aen-gelegen was / heeft naer Hollandt / (dat met geduyrige Oorlogen geplaeght was) groote macht van Crijgs-volck ghesonden / die te Noortwijck eerst haer leger gheslaghen hebben / daer sy alles bedurven en verjaeght hebben / en soo nae Santvoort getrocken met het gantsche Leger / die daer niet ongheschendt gelaten hebben / noch 't Geestelijck noch 't Wereltlijck / hebben Kercken / Huysen in 't vyer geset / aen brant gesteken / hebben Beesten uyt de Weyden / en al het Vee wech gedreven / en hebben niet gelaten dan swaricheyt sonder eenigh tegen-weer. Hier deur de Soldaten moedig zijnde / nemen de stoutigheyt om voorder te marcheren / en quamen de luyden stropen tot Haerlem toe / sonder eenighe straf. Alsoo leefden sy op den roof / dreven wech al het Vee dat daer omtrent was; veele Huysluyden namen sy oock gevangen. Alsoo zijn sy verleghen met de buyt in Beverwijck ghekomen / met voornemen van die plaets te overweldighen; maer d'Inwoonders / en die daer omtrent woonden / hebben haer kloeckelijck ter weer ghestelt / en pooghden haer op de vlucht te brenghen / maer te vergheefs. Want / naedien de Partye stercker waren / ende gewent tot den strijt / en trots op hare Victory / hebben eyndelijck d'overhandt ghekreghen / ende de plaets vermeestert. Alsoo dat d'Inwoonders van die plaetse de vlucht genomen hebben / zijn verjaeght en gheslagen / ende in de uyterste ghevaer gekomen / daer op is gevolght 't verkrachten van Vrouwen ende Maegden / Kerck-schendery / rooverye / en wat dies meer is / eyndelijck hebben sy de plaets in de grondt bedurven / ende het onderste boven ghebracht / en hebben de plaets met rooven alsoo gheplaegt / dat sy noch man / noch vrou / jong noch oudt en spaerden of verschoonden. Eyndelijck als sy d'Inwoonders van de

Beverwijck geplondert.

plaets

plaets niets over-ghelaten hadden / hebben alle de Mannen / behalven die't ontvlucht waren / gevangen ghenomen / wech ghevoert / en hebben haer niet los ghelaten / dan met groot rantsoen / en voorders onder contributie gehouden. Alsoo is de florerende Stadt van Beverwijck in de gront bedurven / en t'eenemael uytgheput. En dit niet alleen / maer hebben oock om die plaetse een Bolwerck gemaeckt / om aldaer te verwinteren. Ondertusschen die van Haerlem / in sulcke beroerte aller dinghen / ende in sulcke verslagentheyt der gemoederen / beangst en verbijstert zijnde / en niet wetende wat men doen soude / dewijl sy geen ghemeynschap van oorlogh met haer hadde / en liever ghewilt hadden haer neutrael en onpartijdigh te houden / ten waer daer sommige geweest waren / die haer dienst gepresenteert haddē tot rebelly / die de sloten en grendels van de poorten opgebroken hebben / en daer geraeckt sijn tot eē burgerlicke oorloge / dat de Gouverneur sochte te verhinderen. Eyndelijck is het daer toe gekomen datter sommige waren die hart aendrongen datmen vreemde garnisoenen soude innemen. Terstont daer op zijn daer soldaten gekomen / die de vyant te ghemoet soude trecken / op den in-val van vreemde soldaten / en die de ellendige en wel geplaeghde burgers van de Beverwijck tot hulpe mochte komen / haer Bolwercken mochte innemen / en dat sy die vrybuyters en landt-verdervers / mochte slaen en verjaghen. Als nu de Huys-luyden ende Boeren alsoo gheplaeght werden / komter tijdinghe / dat de Hertogh van Saxen self in 't sin hadde in Hollandt te komen / en dat hy nu al op weghe was met een groote Suite en Guarde van Soldaten / en dat hy nu in den Haghe verwacht wierde. Die van Haerlem blijde zijnde over de komst van den Hertogh / hebben terstondt eenighe uyt de hare gedeputeert / Mannen van aensien en fatsoen / die daer versochten en verkregen hebben Sauveguarde / zijn eyndelijck ter audientie gekomen. En nu in 's Gravenhaegh gekomē zijnde oorlof kregen om te spreken 't geen sy te seggen hadden / zijn also met den Hertogh verspoken / dat hy die van Haerlem / die nu crime læsæ Majestatis begaen hadde / voor vyanden verklaert / in ghenade wilde aennemen / dit was haer versoeck: waer inne sijn Hoogheyt bewillight hadde / behoudens dat hy aen sich behielde / dat hy van meeninge was / die van Haerlem te besoecken / en daer voor een tijdt met sijn hofgesinden wilde blijven / tot beschermingh van de vrome Burgeren ende tot

straf van de boosen en rebellen / en heeft daer op haer de hant ghegeven/ met dese beloften: Dat hy tot haer als vrunt soude komen/ meer genegen tot gunst en genade/ dan tot wrake. Maer dit hebben de Kermerlanders / oock die van Alckmaer / seer qualijck genomen / uyt vreese van meerder quaet / als die bewust waren van alle onheylen en swarigheden. Ondertusschen heeft de dulligheyt en moetwille van de struyck-roovers niet op-gehouden/dese/als sy niet over-gelaten hadden / behalven honger en kommer / soo hebben sy haer Schans-korven verlaten / en hebben haer volck op de naeste Dorpen gebracht / de Landt-luyden ende Huysluyden verjaegt hebbende al om tom / hebben het oude Dorp van Velsen geplundert/ die van Schoten zijn oock niet vry geweest / jae tot dicht onder Haerlem hebben sy moetwillich/ huysen/hoven/wooningen aen brant gesteken/ en namen met haer Koeyen/ Schapen/ Paerden / en al wat haer gadinge was van huys-raet / meubelen / namen sy mee / en droegent te koop/ overladen met de buyt. Die van Haerlem 'tspul nu moe zijnde/ die nu verdriet haddē in alle de swarigheden / die haer over-ghekomen waren / zijn daer behendig en bedecktelijck mee besigh geweest / dat sy't jock van de Kennemerlanders uyt-gheschut hebbende / haer weer in haer oude vryheyt soude setten. Derhalven zijn daer vrome en wijse luyden mede besigh gheweest / dat sy 't Vaderlant mochten verlossen uyt alle dese onheylen en quaden. En niet langh daer nae / om sulcks te bevorderen / is by publijck Edict van't Stadt-huys af-gelesen / dat alle vreemde ende uyt-heemsche / ghelijck als die van Kennemerlandt / met al het Crijghs-volck / Ruyters / en Ruyters-jongers/ uyt de Stadt soude vertrecken / en weer naer huys gaen / daer sy van daen quamen; waer over de Kennemerlanders van spijt by nae meenden te splijten / en te bersten / mosten evenwel schampen. Hier-en-boven warē daer hoopen van Crijgs-volck voor de stadt/ uyt het landt van Cleef / uyt Gelderlandt / die daer gekomen waren/ om die van de Stadt te dienen voor Soldaten/ om de in-lantse Oorlogen / die hier te lande ontstaen waren/ versochten om in-gelaten te worden in de stadt/ maer 'tis haer plat af-geslagen van de Overste van de stadt/ om datter grote hope voor handen was van pays en vrede/op de komst van den Hertog. Want niet lang daer nae / is syn Hoogheydt en Doorl. met groote Suite van Edelen en militaire personen / schielijck naer Haerlem ghetrocken. Als de Her-

De Kennemerlanders zijn gheboden de stad te ruymen.

Komste van den Hertogh.

de Hertogh noch op komende weghe was / siet soo zijn alle Burghers ontwapent / ende alsoo is hy inde Stadt ghereden / die seer statigh onthaelt is / daer alle de Gheestelijcken ende Canonijcken voor aen ginghen / waer van wel de eerste waren de Dominicanen in 't Proces / nae dese volghden de voornaemste Burghers van de stadt / nedrigh in een swart habijt en inde rouw ghekleedt / de Hertoghe te voet vallende / hebben de sleutels van de Poorten seer humble ghepresenteert in alle ootmoedigheydt. Daer was van de Burgheren sulcken verslaghentheydt / ende sulcken reverentie ende eerbiedigheyt / dat sy haer niet meer konde vernederen. Maer die boosdadighen qualijck bewust zijnde / die de ysere sloten ende grendels met gheweldt op ghebroken hadden / ende de Vyandt de wegh ghebaent om de Stadt in te nemen / ende ontallijcke andere quade stucken bedreven hadden / die de goederen van den Burgher berooft hadden / in alle moedtwilligheydt / die de huysen van de Grooten ghevioleert ende gheschent hadden / ende by nachte oproer aen-gherecht hadden / zijn door de komste van sijn Hooghеyt / als vrywillige ballinghen uyt de stadt gheweken. Den Hertogh van Saxen was nauwelijcx daer ghezeten of daer worde terstondt een Galge op-gerecht op 't Sant / ende een Schavot op de Marckt / om dat de boosdadigen en oproer-makers daer mochten gestraft worden. Maer nadien daer vele burgeren uyt de Stadt gheweecken waren / uyt vreese van ghevaer / alsoo de oneenigheydt der Burgeren dagelijcks toe-nam / wierden alle ghelijck gheboden wederom te keeren / op pene van confiscatie van alle hare goederen: Alsoo zijn den meesten deel wederom t'huys ghekomen. Maer de voornaemste belbinders van de factien en muytemakers / die de sloten van de poorten opghebroken hadden / die by nacht de gheheele Stadt in roer ghestelt hadden / ende de huysen van vermoghen Burghers gheplundert hadden / hebben haer op de vlucht begheven / want alle die ghene die in de Stadt niet wilde blyven uyt vreese van straffe / is vryicheydt ghegunt om uyt de Stadt te gaen / onder Sauvegarde / eer de Hartogh van Saxen in de Stadt ghekomen is. Als sijn Hoogheydt sulcks verstaen heeft / dat heeft hem seer ghespeten / ende heeft het seer qualijck ghenomen / ende die van Haerlem in grooten swarigheydt ghebracht. Nadien sy van stonden aen / sonder eenigh uytstel of vertreck / geboden zijn op te brengen 27 duysent guldens in

St. Andries Gulden munt: Waer door de ghemoederen van de Burgheren niet weynigh ontstelt en verslaghen zijn, als die door de ghedurighe Oorloghe en beroovinghe, deur plunderen uytgheput waren, daer nu alle handel en traffijcque stil stonden, als noch de ghemeene Luydtjens aen de kost niet konden komen, noch den Ambachts-man te wercken hadde, om de kost te winnen, noch de Rijcke haer jaerlijcksche in-komen kreghen, daer de Landen al om ende om dres laghen, al het Beestiael wech ghehaelt was, de Hof-steden en Boere-huysen verbrandt waren, de Huysluyden berooft van alle haer goedt, vluchtigh waren, waer over daer sulcken schaersheyt ende ghebreck van gheldt was, dat de Burgers niet suffisant waren om te betalen. Alsoo dat het sich deerlijck liet aensien met de Stadt, die nu ghebracht was tot de uytterste benauwtheydt ende desperatie. Wat souden de arme Burghers doen? hebben al haer Juweelen van silvere ende vergulde vaten, ghedreven, gesneden, schalen ende overdeckte koppen, in somma al wat haer lief en waerdt was, hebben sy uyt de kassen ghehaelt, ende op 't Stadt-huys ghebracht, nae datse hooft voor hooft geschat waren. Ende dat noch het alderswaerst van allen is, op dese selfde tijdt soo heeft de Hertogh van Saxen, nae 't ghebiedt dat hy hadde, dat de voorname Burghers van de Stadt by hem souden komen, ende met haer brengen, niet alleen alle de Vaendelen ende Banieren, maer oock alle hare Privilegien, Statuten, ende Handt-vesten, die hy daer voor hem ghehouden heeft in sijn bewaringhe, en heeft haer onwaerdigh verklaert, dat sy Vaendels van 't Vaderlant souden op-steecken, ende sulcke privilegien soude houden, als die nu verbastert waren van haerder Voorsaten vromigheyt. Dese, ende diergelijcke dinghen heeft onse vaderlijcke Stadt moeten lijden, ende op die tijdt voornemelijck uyt-ghestaen, even alleens of die van de Vyandt in-ghenomen, ende overweldight was. Ende om dat alle dese ongheruymtheden, eenighen schijn of semblant van recht soude schijnen te hebben, zijnder op dier tijdt tot Haerlem vergaderinghe ghehouden, tot de welcke de Steden meest al ghedach-vaert zijn, die met die van Haerlem gheen medelijden hadden, maer meest haer partye waren uyt een oude haet, dat men menighmael siet ghebeuren, dat de menschen haer verblijden in 't qualijck varen van andere, deur een verkeerden yver. Eyndelijck

ende

ende ten laetsten/ op dat den Hertogh sijn Volck in dwangh ende ontsagh soude houden / omme alle rebellye voor te komen / heeft een Bol-werck van aerde doen op- werpen / in de Schutters-doelen / omme de trotsheydt van de Burghers te stuyten / dat sy te meer oock hem souden ontsien / ende onder hem buygen. Ende om dat hy vorder de Republijck in goede stant soude brengen / soo heeft hy noch in de selfde maendt / op de laetste dagh van May / een stadts Schout ghekosen / hier beneffens Burghemeesters en Schepens/ Raden/en Thresoriers/die Stadts in-komen vertrout zijn/ ende noch andere Officiers/ en subalterne Magistrate, die hy alle te samen den Eedt af-ghenomen heeft van ghetrouwigheydt/ om dat die van Haerlem van hare Privilegien ende Handt - vesten met het Zeghel berooft waren. Als nu de Republijck in goede standt en ordre ghebracht was / is hy te rade geworden / dat de Justitie mocht ghehanthavet worden / en dat men tot een exempel straf soude doen over de moedtwillighe meuyt - makers/ die Stadts-poorten ghevioleert / ende in de groote huysen van de goede Inghesetenen ghevallen waren / die by nacht oproer in de Stadt gemaeckt hadden. 't Welck oock alsoo is gheschiedt / hier deur is de schrick tot allen ghekomen / de straffe tot weynighe. Als de Republijck in goede standt en stilte ghebrocht is/ soo heeft den Hertogh van Saxen sijn af-scheydt ghenomen / ende is in de Maent Junius van Haerlem vertrocken/ ende op de selfde nacht zijn alle Roers en Musquetten / alle Crijchs-toe-rustinge / al het grof Gheschut / soo Metale als ysere / insghelijckx kleyne Velt-stuckxkens / Minck-ysers / die in de Toornen ende Stadts Vesten gheplant waren / tot Crijghs-ghebruyck / die zijn altesamen van haer plaets voor 't Stadt-huys ghebracht / daer naer nae 't Bol-werck / ende eyndelijck uyt de Stadt ghebracht. Maer naedien de Hertogh van Saxen al derqualijckst ghenomen hadde de doodt van Willem Ruven, ghewesene Officier van Haerlem / en hielder daer voor / dat men noch swaerder straffe behoorden te doen over sulcke Moordenaers / soo heeft hy / als Gouverneur generael/ vergunt/ brieven van pardoen / in schijn van gratie / aen die van Haerlem / Alckmaer / West - Vrieslandt / Kennemerlandt/ ende aen de Dorpen van dien dependerende / dat sy souden aen de Bloedt-vrienden/Vrouwen / Kinderen van Willem Ruyven, ghewesene Schout van Haerlem/die als de stadt van Haerlem van 't

gehoeft overweldicht was/ seer deerlijck mishandelt en vermoort is / tot een amende ende boete sullen op-brenghen en betalen nae 't voor-schrift van den Hertogh alsoo in-gestelt:

ICk Albrecht Hertogh van Saxen, hebbe verordonneert en verklaert, verklaren en verordonneren by dese teghenwoordighe, dat die van Haerlem voor gemeldt, midtsgaders die van Vrieslandt, Kermerlandt en hare Dorpen sullen op-brengen en betalen tot verquickinghe vande salige Ziele van *Willem Ruyven*, 400 Andries guldens, yeder tot 24 stuyvers ghereeckent, om in't Casteel van Saxen een Capelle in te wijen tot Haerlem, met een Tafereel: waer inne hy ghewilt heeft dat het Conterfeytsel van *Willem Ruyven* soude gheschildert worden, in de welcke uytghebeeldt sou worden, hoe deerlijck hy gheschent en vermoort is gheweest. Hier-en-boven 800 Andries Gout-guldens, by de weleke sy de Cappelrije sullen heyligen en in-wyen inde selfde Capelle, en noch 40 Gout-guldens, dat op die onkoste, alle dagen de Misse-diensten gehouden moeten worden, deur ghedurige observantie, uytghesondert datse op Donderdagh, de Misse van 't Cruys met gesangh sullen houden, en dese sal alle daegs gehouden worden in't Capel van Saxen voor gemelt. En de Gifter van dese Cappelry is geweest Philips, de Sone van den Coningh van Spangien en alle sijne Nakomelingen, so Graven als Gravinnen van Hollant. En so het misschien den Hertog van Saxen sou gelieven het Casteel doen af breken, dat in sulcken geval een Misse sal geduerigh blijven, d'andere Mis-diensten sullen met alle devotie op de selfde wijse als nu geseyt is, op den Autaer inde groote Kerck van *St. Bavo* onderhouden worden, in welcke de voorgemelte *Willem Ruyven* begraven leydt. En dit Capel sal in-gewijdt worden tot suyveringh van 't Moordadigh Schelm-stuck, binnen de ses Maenden, daer over ghestelt zijn vrome en Godtsalige Mannen met dese last ende ordre, dat op die tijdt alsmen besich is met dat Capel te bouwen, datter als dan daghelijcksche Misse ghedaen worde op den Authaer van 't Casteel van Saxen. Hier-en-boven die van Haerlem ende Alckmaer, en die vande platte Landen, sullen aende nae-ghelatene Weduwe, ende de Erfgenamen vanden Bloede van harent weghen binnen drie Maenden eerst komende, op brenghen en betalen 200 guldens, alleen tot dien eynde, tot gheheughenis vande begane Moort, twee Glasien, een in de Kerck van Haerlem, d'ander

der in de Kerck van Alckmaer, met het opſchrift van de Moort begaen aende perſoon van *Willem Ruyven*, S[al]. gedachten, op wat jaer en op wat dagh ſulckx gheſchiedt is. Voorder ſullen die van Haerlem en die van Alckmaer, midtſgaders die van de platte Landen daer onder ſorterende, tot verquickingh vande Ziele, ſullen van ſtonden aen een heylige Bevert doen doen, en bevorderen tot Romen toe, en ſullen bevelen, dat ſy aldaer *Petrum Paulum* en andere heyligen ſoude beſoecken, om dat de voor-gemelte *Ruyven* van een heylighe Bevaert belofte ghedaen hadde by ſijn leven. En dat die Bevaert aenghenomen worde van een Religieus Man en devotaris, die de naeſte Erfgenamen en Bloedt-verwanten oordeelen ſouden daer toe bequaem te weſen, en wie dat ſoud moghen weſen, binnen tijdt van de eerſte toekomende Maent, aen te vangen en in 't werck te ſtellen. Hier-en-boven ſullen die van Haerlem vrydom gheven, van bier, wijn, greynen, en wat dies meer is, dat daer ſtreckt tot mondt-koſt ende andere behoeften. En dit alles voor de weduwe van *Willem Ruyven* met haer gantſche familie, ſoo langh als ſy leeft: En nae haer overlijden, de Dochter en de oudtſte Sonen van de voornoemde *Ruyven*, ſo vele als daer in 's Vaders huys, ſtaende op 't Zant, ſullen woonen. Noch vorder, die van Haerlem en die van Alckmaer voornoemt, midtſgaders de Dorpen daer onder ſorterende, ſullen aende voorſchreven weduwe ende aen hare kinderen, midtſgaders d'Erfghenamen en Bloedt-verwanten van harent wegen, 1000 Andries guldens, tot volle reparatie ende op-bouwingh van 't ſelfde huys, in ſoodanige ſtant als *Willem Ruyven* S[al]. by ſijn leven bewoont hadde, van welcker on-koſten ſy, d'eene gedeelte ſullen betalen op d'eerſte dagh van October, d'ander ghedeelte op d'eerſte dagh van Ianuarius vrywilligh, en ſonder eenigh teghen-ſtreven. Aldus ghedaen op den 6. Iunij, Anno 1492. Inde teghenwoordigheydt van Graef *Adolph*, Cancelier, Grave van Egmondt, Gouverneur generael van Hollandt, de Heer *Berſſel*, Prooſt vande Kerck van Maſtricht, item, de Deken van *Myſſen*, en *Doctor Weyſleven*, *Lowijs Carree*, beyde Raden, my oock preſent die dit onderteyckent, *Barry*.

Alſo Haerlem in Hollant / ende Kennemerlant in 't Noorden verlaten hebbende / is de Hertogh eyndelijck gearriveert in Zeelant.

Na 't affcheydt van den Hartogh / hebben de Burghers hare wapenen en gheweer wederom ghe-eyſcht / tot bewaringhe ende ſecuri-

securiteydt van de Stadt. Alsoo heeft onse vaderlijcke Stadt/een wijle tijdt haer asem ghehaelt. 't Waer langh omme alles in 't bysonder te verhalen / alle die onheylen en teghenspoedt / die hier gheschiet zijn/ derhalven sal ick 't hier by laten berusten/ ende niet meer van spreecken / ick sal nu komen tot het alderswaerste/ ende dat meest gedenckwaerdighst is/namentlijck/ tot het sware ende ghevaerlijck belegh van onse Stadt.

Eynde des eersten Boecks.

Tweede Boeck.

Ware en levendighe beschrijvinge van het swaer belegh der Stadt HAERLEM.

NU kome ick tot het alderswaerste dat die van Haerlem uyt gestaen hebben/ namentlijck/ tot de belegering van onse vaderlijcke Stadt/ welcker geruchte de werelt vervult heeft / van de welcke gheen eeuwen sullen swijgen / wiender geheugenis eeuwigh sal duyren. Maer op dat wy op goede ordre mogen gaen/ dient hier op gelet / voor eerst wat voor de belegeringh ghepasseert is/ ten anderen 't gunt gepasseert is/ geduyrende 't beleg: eyndelijck wat daer om gegaen is / 't eynde beleghs/ namentlijck/ de uyterste misery ende ellendigheyt. Ende op dat ick de sake wat hooger op neme als van begin/ is de saecke alsoo toe-gegaen: Als nu door sonderlinge genade ende Barmhertigheyt Godes de ware ende Gereformeerde Religie/ tot bevordering van de suyvere en ware Godsdienst die daer is in Christo Jesu / tot afbreuck van de Paus-ghesinde daghelijcks in de Nederlanden meer en meer toenam: Ende 'tlicht des H. Euangelij als door Sonne-stralen door brack en de wolcken van die diepe duysternis verdweenen/ en als een Blixem uytberste alom en tom/ ende als 't gewelt van de bloedige persecutie ende vervolgingh daghelijcks verswaerde/ niet teghenstaende dat Carolus de V. en Philippus de II. Coninck van Spangien, dese kettery sochten te dempen. Want na dat in 't jaer 1550 tot Brussel een Placcaet uyt-gegaen was op den 9 April/ en 5 jaren daer na in Decemb. 't Placcaet van de Coningh / hebben niet meer uytgerecht/ al of sy pick in 't vyer gesteken hadden. Ontrent dese tijden is daer geweest in 't landt een Capiteyn / geboren

Wat daer voort beleg ghepasseert is.

Italiaen / Vitellus ghenaemt / met sijn volck / die dier tijdt te Haerlem waren / die gepeylt heeft de diepte van stadts grachten/ de dickte ende hooghte van de Forten/ de breette van de Poorten/ en alle gewesten en limiten vande stadt af-gemeten heeft / als een Spion vande Spanjaert. Dese is oock korts daer aen/ nae Texel getrocken om de contreye van 't lant te verspieden/in 't jaer 1559. En eē wijl daer na heeft de Hertoginne van Parma/Gouvernan- van Nederlandt/met vernieuwinge van placcaten/de uyterste devoir ghedaen / dat sy hare onderdanen ende Ingesetenen van dese landen soude brenghen onder ghehoorsaemheydt / eensdeels met vleyen/ eensdeels met dreyghen / en dat noch meer is / heeft oock 't selfde ghepooght / met alle practijcken en behendigheden die sy konde bedencken / door welcke der menschen herten plachten beweeght en geaest te worden/ maer 't was alles verloren moeyten: En als het nu desperaet werck was / en alle de raedtslaghen ydel waren: En als de Heerē vande Landen niets konde te wege brengen/ met al haer placcaten: Soo is eyndelijck Ferdinandus Alwares, Hertogh van Alba, ghekosen tot die tocht in den jare 1566 / die gheen ghelimiteerde / maer volle macht ghegheven is / met Coninghs zeghel verzeghelt / dat hy de vervallene saecken in Nederlandt soude herstellen / en wederomme te rechte brenghen. Hier op is de voornoemde Hertogh met veel Krijghs-volck / en groote macht van soldaten vertrocken zijnde/ in 't Nederlandt gekomen: als tot een plaghe over de landen / om wraecke te doen over alle die begane schelmstucken / en boosheden de crimina læsæ Majestatis, dat is/schendinghe van de Coninghlijcke Majesteyt / Kerckschenderey noch onlanghs begaen / waer door de Kercken ontheylicht zijn/ de beelden ter neder-gewor pē/de Autaren 't onderste boven gekeert ; de Capellen tot de gront toe afgebroken ; en dit alles niet in een quartier/maer over de gantsche Provincie/ en 't heele landt door / even alleens of alle die dinghen als door een plaghe van boven vervallen en ter neder gevelt waren. Insgelijcx oock was de Hertogh van Alba gesonden/ om alle ketters en ketterye uyt te roeyen en te verdelghen/om dat de oude Wetten en Privilegien af-geschaft ende vernietight soude worden: Eyndelijck om te verdrucken d'oude vryheydt ende liberteyt van onse voor-vaderen van ouder her-kome: Ende met een om d'ongebonden oproerigheydt van 't volck inden teugel en breydel te houden. Hier op ooghende

De Hertogh van Alba is in't landt gekomen.

ooghende ende op alles lettende/ heeft hy d'aldersterckste plaetsen in Nederlandt ingenomen/ ende heeft de Ingesetene daer toe ghedwongen / dat sy vreemde en Wtheemsche Guarnisoenen mosten innemen: Heeft oock verscheyden nieuwe Casteelen ende Forten met wallen beset/ doen bouwen. Heeft oock de voornaemste luyden 't Lant uyt-gejaegt/of om hals gebracht: Heeft oock veel duysent menschen / om hare kettery in 't stuck van Religie/ doen ombrengen. Heeft oock de Prince van Orangien voor vyant verklaert/ Ludovicus en zijn broeder/Graven van Bergen/zijn oock geciteert en ghedagh-vaert / neffens dese de Grave van Culenburgh / en de Heere van Brederode. Eyndelijck heeft hy alle de Inghesetenen van Nederlant vyanden van Inquisitie/ voor Ketters verklaert: hier uyt is ontstaen desperatie en twijffelmoedigheyt/ van de burgeren/ haet teghen den Tyran Hertogh van Alba, liefde teghen de Prins, dier tijdt heeft de Prince in 't druck ghegeven een Apologie van sijn onschult / waer by hy gepoogt heeft sich te suyveren by de Coninck/ maer 't was voor een doofmans deur. De Prince van alle menschelijcke hulpe verlaten/ na dat hy de Naem des Heeren aengheroepen hadde / heeft hulp versocht aen de Princen van Duytslant/die hem in maegschap bestondē/die hem oock niet verleghen lieten. Terstondt hier op heeft men soldaten geworven en gemonstert / men heeft 't gelt overgemaeckt door wissel /hier door is daer ontstaen oorloch tusschen den Hertogh van Alba en de Prince van Orangien en sijn Bondtgenooten. Terstondt daer aen is de Prince te landen uyt gebannē/mitsgaders de Edelen/ die uyt hare welvaren geset zijn/onbloot van hare middelen/sommige zijn oock verwesen ter doot. De Grave van Egmont, Admirael van de zee/ en de Graef van Hoorn, zijn onthalst/uytwijsende de brief van onschult gheschreven aen de Majesteyt van Spangien / by nae van desen in-houdt/ copye van de brief:

Genadighste Heer Coningh:

DAt het u Majesteyt belieft heeft, in 't gerichte aen den hals my te condemneren, en sententie vande doodt over my te vellen, daer over ben ick ten hooghsten bedroeft, en hebbet selfde dese nacht verstaen met hart leedtwesen, hier over hebbe ick voorgenomen mijn gerust te stellen, en my te begeven tot lijdtsaemheydt en geduldigheydt, bereydt om al 't gunt te draghen dat de Heere onse Godt sal toesenden: Nochtans wilde ick wel dat sijn Majesteyt dit

voor seker en gewis hielde (betuyge 't selfde by de getrouwigheyt van Gode ende menschen) dat ick noyt yets voor gehadt hebbe, en dat my noyt anders inden sin ghekomen is, dan dat uwe Majesteyt oft onse beroepinge waerdigh was tot de minste quetsing van 't Catholijcque Geloof, soo mijne daden ende wercken by sommige geschenen hebben elders toe te strecken, dat sijn Majesteyt dat geloove, dat sulcx den eysch van den tijdt en tijdts gelegentheydt, moet geweten worden, maer niet d'ontrouw of meyneedigheyt, veel min eenige wrevel of rebelly. Derhalven (nadien 't de eenige wegh is voor mijn behoudenis) soo kome ick nedrigh ende ootmoedigh tot uwe Majesteyt, en roepe om uwe goedertierentheydt, en soo ick yewers in my besondight hebbe, bidde om vergiffenis, dat uwe Majesteyt believe om eeniger mijner diensten sich t'erbarmen over mijn huysvrouw, en onnoosele kinderen, mijne waerste panden, midtsgaders mijner getrouwe dienaren. Dit is mijn laetste versoeck, dit zijn mijne uytterste gebeden, soo haer Majesteyt dese onse beden believe te verhooren, sal my ten hooghsten obligeren voor altoos. Hier op my verlatende, bevele ick my in de hoede des Alderhooghsten, geschreven tot *Brussel* op den 5 Novemb. Anno 1568. Onderstondt gheschreven

Van uwe Majesteyts seer humble ende getrouwe Dienaer ende onderdaen, vaerdigh tot alle diensten tot der doodt, EGMONDT ADMIRAEL.

Maer alle de supplicatien en ootmoedige gebeden / hebben niet vermogen by den Coningh / of Conings Dienaers ; also zijn de Graven van Egmondt / van Hoorn / aen den halse gestraft. En niet anders hadden die oock te verwachten / die ghevlucht waren / voor vyanden verklaert. De Burgers in dit gevaer gestelt zijnde / doolden hier en daer sonder hooft / mismoedigh / niet wetende wat sy beginnen souden. Eyndelijck heeft de Prince van Orangien, de banier op-gesteken / rust een Leger toe / versamelt Crijgs-volck uyt alle gewesten / uyt Duytslandt / uyt Vranckrijck / en is over de Maes getrocken met sijn volck. Ondertusschen was de Hertogh besigh met 'tvolck te schatten / en te plaghen / en 't geldt de luyden uyt te parssen / hy eyscht de thiende en de twintighsten penning / meer besigh met persecutie en vervolging / dan met de wapenen /

penen / dacht op swarigheyt / was sonder sorghe. Hier uyt ontstonde het op-mercken van de Staten / klachten van d'Inghesetenen. Ondertusschen de Prince van Orangien, en heeft gheen occasie of ghelegheentheydt verby laten gaen / omme sijn saeck wel uyt te voeren. Daer-en-teghen de Hertogh van Alba, die woede als een wolf rontsom de schaeps-kopen. Also was daer een deerlijcke en jammerlijcke standt aller dinghen. De Heeren Staten dan worden gheciteert en gedach-vaert / en verklaert by de Bloetraedt als Vyanden van 't Landt. Maer de Heeren Regeerders van Hollandt / en die van Wtrecht / die verdriet hadden in de Albaensche tyrannye / hebben durven haer beklag doen aen hare Coningh. De Hertogh van Alba daer niet op passende / vernieut wederom de Placcaten ende Wetten van de thienden en twintigsten penning. Maer de Heeren Staten hebben haer opentlijck en moedigh daer teghen ghestelt / ende hebben gheweygert 't Placcaet te doen publiceren. Maer als die van Amsterdam hevigh daer teghen waren op alle manieren / soo is haer de boete op-gheleydt / van twintich duysent Gulden. Omtrent dese tijdt is daer een periculeus hooch-water geweest / dat Meyr onverbolgen was deur een gheweldich tempeest. Eyndelijck / dat ick weer mach komen tot mijn voorighe propoost / soo heeft de Hertog van Alba, die als op sijn vertreck stonde / op dat hy eenige schijn van goedertierentheyt en mededogentheydt soude toonen / so heeft hy by publijcque Mandament en Placcaet in den Jare 1570 binnen Antwerpen laten uyt-geven / by welcke / hy die haer bekeerlijck soude toonen / en niet vreemt van de ware Catholijcke religie / genade en pardoen wilde vergunnen. Heeft oock alle exactie van de 10 en 20 penning geremitteert en af-geschaft. 't Casteel van Wtrecht by de Spaensche in-ghenomen / is wederom voor die tijdt van de Spangiaert verlost. Alsoo alles geluckelijck uyt-ghevoert hebbende / soo hy hem liet voorstaen / ende hem selfs inbeelde dat het gantsche Nederlandt onder sijn gewelt gebracht was / nae dien de Republijck nu herstelt / en de Religie in sijn voorige standt gebracht was / en daer nu ontsagh was gemaeckt onder 't volck / heeft van sijne Coningh versocht en verkregen sijn demissie ende afscheyt genomen. Op dese selfde tijdt is te Haerlem een Vendel Spangiaerden ghekomen / ende korts daer nae noch een ander Vendel Soldaten / die baldadigh aengingen / de burghers huysen beroofden / en dreyghden

Anno 1570

Anno 1571.

den d'uyterste ruine/ ende als sy 't daer niet langher konden houden/ zijn sy naer Utrecht vertrocken/ den 7 Novemb. En op dat den Hertogh een eeuwighe memory soude naelaten / heeft hy op 't Casteel van Antwerpen een beeldt op-gerecht / soo groot alst leven/ met dese op-schrift/ ter eere van de

Gouverneur van Philippus de tweede Coning van Spangien in de Nederlanden, dat hy alle oproerigheydt ghestilt hebbende, de rebellen verdreven, de Religie in haer vorighe standt ghebracht, de Iustitie ghemaintencert, die nu vrede in de Provincien te weghe ghebracht hadde, dienaer van soo goeden ende ghenadighen Coninck opgherecht. Aldus soo songh den Hertogh 't Triumphliedt voor de victory/ meenende dat het al ghewonnen spel was/ maer het is heel anders uyt-ghevallen: Want als hy nu besigh was om na Spangien wederom te gaen/ende nu blijde was over sijn vertreck: Siet wat vreemts/ daer komt een gherucht/ dat den

Anno 1572. April 1. Briel van Zee-roovers in-genomen was. Door welcke tijdingh hy eeniger-mate verslaghen zijnde / verandert van raedt en voornemen / hy schort op sijn vertreck / ende niet langh verwacht hebbende/ gebiedt datelijck de Grave van Bossu, die hy na den Briel sendt / dat hy die van de stadt te hulpe soude komen / maer te vergheefs. Op de selfde tijdt is t' Utrecht ontstaen muytinatie van Soldaten/ die van stonden aen gheboden worden/ uyt Utrecht te vertrecken. De Grave van Bossu stondt oock niet stil/ maer heeft met een behendigheydt de stadt van Rotterdam in-ghenomen/ die maer versocht hadde / om met sijn volck door de Stadt te trecken.

Beroerte in 't landt. Hier uyt is ontstaen oploop van 't volck binnen der Goude. Als alle quade gheruchten hem ter ooren quamen / was hy bekommert en begaen met dese schielijcke veranderinghe/ daer was gheen nader noch beter raedt / dan dat hy sijnen Coningh de sake bekent maeckte / versocht derhalven provisie van ghelt / dat hem oock in-gewilligt ende ghevolght is. Daer op neemt hy wederom de wapenen aen / blaest vyer en vlam / vervloeckt de rebellen voor den Duyvel. Dier tijdt is daer oproer binnen Enckhuysen gheweest / ende oneenigheydt onder den burgher: Die partye kreegh de overhandt / die de gheheele wet versetten / ende deden de eedt aen den Prins van Orangien: En Sonoy dede mede 't beste/ die Gouverneur was van 't Noorder-quartier / hy maeckt die luyden gaende / ende ontsteeckt de herten ende ghemoederen van de inge-

de ingesetenen/ om 's landts vryheydt voor te staen ende te bewaren. Hier teghen d'Hertogh van Alba, heeft al sijn macht met groot ghewoel by een ghebracht / t'eynde raedt/ niet wetende wat hy doen soude/ waer hy hem wenden of keeren soude / als die van Medenblick/die van Hoorn / en andere steden meer in 't Noorder quartier / haer eedt ghedaen hebben aen Prins Willem van Nassou. Ende daer warender oock die de stede Alckmaer in-ghenomen hebben / uyt yver van haer vryheydt te bewaren / ende daer voor haer leven te laten. Als de saken van 't Landt alsoo stonden gheheel verwart/ en als desperaet / soo is d'Hertogh van Medina in Nederlandt ghekomen/ om alle dese quaden wech te nemen. Die van Vlissinghen begonnen oock haer op Zee te begheven op den roof/die oock een grooten buyt bekomen hebben. Die van Ouwater/ die van der Goude / zijn oock aen de zijde van den Prince ghekomen. Vorder die van Leyden/Dordrecht/ Gorcum/hebben haer selfs ghepresenteert ende overgheghevèn / uyt sonderlinghe yver van de oude vryheydt. Hier-en-boven Bommel is ingheno- men/ Buren erkent haer wettelicke Heer de Prince van Orangien. Die van Haerlem hebben oock beraedtslaeght bedecktelijck / om haer oock te redderen uyt de Albaensche slaverny / weynighe warender in de stadt die 't met den Prins hielden/ als daer waren Gerardt van Berckenrode, Iohan Colterman en Pieter Kies, die met voorweten van de Prins / pooghden den standt van de republijck te veranderen en vernieuwen/ so het konde gheschieden sonder oproer. Dese als sy hier mede besich waren / hebben haer eyndelijck op 't vertrouwen van een goede sake/ haer raedtslagen de Magistraet bekent ghemaeckt / die de meeste hoop niet en bevielen / vonden swarigheydt daer in / namen 't in beraedt / maer als sy daer nae geopenbaert hadden / de doodelijcken haet van de Burgheren ende Ingesetenen / teghen den Hertogh van Alba, daer-en-teghen de liefde teghen de Prins. Soo ist dat sy haer slagh waernemende / Berckenrode ende Colterman voor de volle Raedt verschenen zijn / ende hebben brieven van den Prins vertoont / en begheerde oock daer op korte antwoordt : Waer op sy malkander aldus verstaen hebben/ ende veraccordeert midts dese conditie/ namentlijck/ dat men den eedt aen de Coningh ghedaen/ soude houden/ ende dat men zijn Gouverneur den Prince in eeren soude houden ; dat men niemandt van den Raedt af setten soude

Anno 1572, in Iunius.

Anno 1572. Iulius 3.

voor de komste van de Prince / en dat men den Hertogh voor vyandt soude houden: Maer dat men 't Catholijck geloof ende de oude Religie van onse Voor-vaderen soude behouden / ende datmen de Clergy en de geestelijcke soude beschutten en beschermen. Maer die ongetoomde vryheydt van de Soldaten heeft d'overhandt genomen. Alsoo zijn bynae alle de Steden aen de zijde van de Prince van Orangien gekomen / ende hebben aen hem al-te-mael eedt ghedaen. Die van Amsterdam blijvende even obstinaet / is gebleven by den eedt die sy de Coningh Philips gedaen hadden / en is oock niet van den Hertogh af-gheweecken. De Grave vanden Berge nam veel steden in 't Hertoghdom van Gelderlandt: Vrieslandt oock scheen te hellen aen de zijde van de Prins. Alsoo zijn daer eyndelijck verbonden ghemaeckt van vrede ende eenigheydt. Die van Hollant hebben dagh-vaert van de H. Staten / tot Dordrecht ghehouden / de Republijck is gefatsoeneert met wetten en ordonnantien. 't Gunt daer streckte tot vrede ende eendracht/hebben sy wel besorgt en beswachtelt met af-sweeringhe van den Coning / en vervloecking van de tyrannye van de Hertogh van Alba, met toe-latinghe van Religions vryheyt. Ondertusschen en sliep de vyant niet/nu meer verbittert zijnde/hakende na die van Haerlem / eerst in 't heymelijck en bedecktelijck / daer nae met openbare Oorlogen. Hier op is gevolgt als het voor-spel van sware Oorlog / als Sparendam aen brant gesteken is/ en tot de grondt uytgeroeyt en verdelgt. Santvoort oock een Zee-dorp / is met vyer aenghesteken/ ende in kolen ghelegdt en gheplundert / Christiaen van Sonneviel, neemt in 't huys ter Cleef/ de Huysluyden verjaeght/ ende de Meulens aen brandt ghesteecken hebbende / verwoeste hy al wat daer voor quam. Hier nae de Soldaten ontboden hebbende / die te Rotterdam noch in guarnisoen lagen / met haer nemende eenigh geschut van oorlogh ende andere amunitie/ passeerden voorby Delft onder de stadts vesten / marcherende na den Haghe: Maer die van den Haghe / die van den aenslagh wisten / niet eens verbaert zijnde door de schielijcke komst van Soldaten / zijn wel gherust gheweest / jae de Raedts-heeren van den hooghen Raedt/ Coninghs Rentmeesters ende Ontfanghers / ende die Coninghs bullen ende orginele schriften bewaerden/en meer andere/namen de vlucht soo men meende. De soldaten/latende die van den Haegh onbeschadigt/als sy daer vernacht hadden/

Anno 1572. in Iul.

hadden / namen haer cours op de strant aen Zee tot Haerlem toe/ sloegen haer Leger in't bosch / alwaer de Hertog Sapeda, de voorstede plaegden / en de Meulens aen brandt gesteken heeft buyten de Stadt. Hier uyt is ontstaen groote verslaghentheyt en schrick van den Burger/ verbittering van de Soldaten/ die gevallen zijn in't Minne-broers klooster/ en dat geplundert. En als de vyant nader aen de Stadt quamen / ende eenighe schoten met grof gheschut op de Stadt deden / soo is daer groot geloop van Burgers en Soldaten geweest / so zijn alle Burgers kinderen / jong en out/ sonder onderscheyt van jaren / geboden aen Stadts-vesten te komen/ en te pioneren/ en aerde te kruyen. Maer aen d'ander zijde Baldeus Velt-overste vande Spaensche Wtrecht verlaten hebbende / en hem vergunt was vrye pas van die van Amsterdam / om met sijn volck deur de Stadt te trecken / heeft hy in't gemoedt van d'andere 't Leger geleydt met vijf vaendelen Soldaten/ op't punt van de besteinde uyre / met hope van de Stadt te veroveren. Omtrent dese tijdt is dit voornemelijck gedenckwaerdig / dat Adriaen Iansz van Dordrecht/ Schout binnen Haerlem/ een maeltijdt toebereydt hadde op den avont op een sondag/ wesende den 20. Julij: op welcke maeltijt hy genoodigt hadde de voornaemste Burgers en Raden van de Stadt / ende met desen oock Iohan Colterman, Gedeputeerde van den Prince van Orangien, om hem te believen/ maer hy heeft hem ge-excuseert soo veel mogelijck was / maer als de Dienaer van de Schout nader instantie dede / en hem seer hartelijck noodigde/ is hy eyndelijck op de maeltijdt gekomen. Daer wesende midden onder de vreugde / daer de gesontheydt van d'een en de ander gedroncken worden / is daer een Stadts-bode in-gekomen/ die boodtschapte/ dat daer een Edelman op een Brabantsche over-deckte wagen gekomen was / die voor de poorte stonde/ en versochte seer om in-gelaten te mogen worden binnen Stadts-vesten. Mr. Dirck Ramp Burgemeester / die daer mede aen tafel was / gebiedt / dat hy op't Stadt-huys soude gaen / ende eyschen de sleutels daer van daen / die daer onder een kussen lagen / en dat hy de poorte sou latē open doen/en desen Edelman van buyten sou in-laten. Colterman, al of sijn Geest hem dat in gaf / achter-dencken krijgende/datter wat mocht schuylen/ is van tafel op-gestaen/ en heeft ront uyt-geseyt / als of hy daer te gebieden hadde / dat hy niet en wilde / dat de poort soude ge-opent worden / dan in sijn teghenwoor-

genwoordigheyt/ als de andere daer tegen waren/ en op hem ver-sochten ja baden dat hy daer wilde blijven/niet tegenstaende/is hy na 't Stadt-huys gegaen met stadts Bode/ en de sleutelen van de poorten daer gevondē hebbende/heeft dien Edelman vande Graef ingelaten en gebracht aen sijn herberge. En hier by heeft hy 't noch niet laten berusten/als sijn hert en gemoet/als van een Goddelijc-ke kracht uyt den hemel geraeckt zijnde/bewust was van't quaet: Hy dede op die tijdt selfs de ronde: Ende als hy aen de Sparen-woude Poort gekomen is/heeft geen andere op de wacht ghevon-den dan een jongh knecht / noch onghebaert: En vorder ghegaen zijnde na Schalck-wijck / heeft noch een man ghevonden / wiens naem was Matthijs Florisz. die daer midden in de nacht stonde op de Val-brugh/ ghekeert zijnde na den dijck van Sparendam/ dese gevraeght zijnde/ waer de andere van de wacht waren/seyde sulcx niet te weten/ maer dat hy daer ghekomen was dat hy die boerin-nen/ die te melcken souden gaen/ghebođen was uyt te laten. Col-terman nu voorghemelt/ daer op gelet hebbende/ dat hy meermael om sagh na den dijck/ heeft oock derwaerts sijn ooghen geslagen/ en 't docht hem dat hy meerder en meerder Schepen sagh/vraegde eyndelijck / wat die Schepen onder den dijck met volle zeylen be-duyden? gaf voor antwoordt wel spijtigh/dat het Soldaten wa-ren: Colterman doen verschrickt zijnde door soo een nieuwe sake die hem voorquam/ en door gramschap ontstelt zijnde/roept luyt-keels: Ghy stucke-schelms/ verrader van 't Vaderlandt / ghy booswicht en onverlaten / hebt ghy alsoo in 't sin ghehadt / uwe Burghers ende Ingheseten deser Stede op een vleesch-banck te brenghen? flucks van hier seyde hy/ dat u de Ravens eten aen de galgh / ghy uytgheschudde boef/ ende met een wilde hem door-steken/ maer begaf hem op de vlucht/so veel hy konde. De Heere Colterman merckende dat hy van alle menschen verlaten was/ weckte de buyren daer rondt om op/ en haelde de brugh op van de stadt: En geboodt aen die genen die hy op sijn hant hadde/en daer ontrent waren / metter vlucht te loopen om en weerom om hulp/ en de Capiteyn Ruychaver soude vermanen / die op den 13 Julij/ met 200 soldaten eerst gekomen was tot Haerlem/ dat hy met sijn volck de wapenen soude aen-nemen/datter perijckel was in langh uytstel/ dede oock de Burgers in de wapenen komen. Ondertus-schen soo naderde de Vyandt / lieten haer voorstaen dat de poort

voor

voor haer open stonde. Maer heel onversiens quamen daer onse Soldaten/ de Capiteyn voor aen (den welcken tot noch toe toegelaten was/de wachten aen de poorten te houden)en sijn gewapent uytgevallen/en aenval op de Vyant gedaen hebbende/hebben met den anderen gescharmutseert/de slagh ging aen inde weyden dicht onder de stadt/by de Hof-stee van Iohan Pietaemsz. de onse hebben daer de pas belet/waer door de dichte slag-ordre van de vyant niet konde passeren(die daer op dit exploot van de Graef van Bossu ghesonden waren) en Rustenburgh niet konden genaken. Dese als sy derwaerts trocken/haddẽ dat voor/dat sy de Schalcwijcker poort souden innemen/en also in de stadt vallen. Als dese aenslagh ontdeckt is/onverrichter sake/zijn wederom na Sparendam gekeert. Ontrent te 9 uyren op de selfde dag is tot Haerlem Vroetschap gehouden/al waer de voorgemelte Gedeputeerde/die daer meest aen gelegen was/als daer waren Colterman die behoeder met d'Heer Berckenrode en Pieter Kies, die daer gelijckelijck voor den Raedt verschenen zijn/ om de Burgers te stillen/ en wederom in ordre te brengẽ/die door dese vreemde handel verbittert zijnde/ tot factie en oneenicheyt licht souden geraeckt hebben.Op dese selfde tijt quam daer aen een Spaens vendel met andere troupen uyt denHaeg tot Haerlem/ onder 't geleydt van Don Rodrigo de Sapeda, dese heeft sijn leger in't bosch aen de Zuyd-zijde geslagen. In dese gelegentheyt is daer eyndelijck besloten by die van de stadt / met ghemeen advijs/ dat de voornoemde Colterman, met brieven van credentie voorsien zijnde / soude trecken aen de Gouverneur en Staten van Noordt-Holland/ om in alle ootmoedigheyt te versoecken hulp en bystant voor de stadt van Haerlem/ die nu in groot ghevaer was/ en dat haer beliefde soo veel volck te senden als sy mochten missen. Dese volgde oock Robert Luytenant vande Capiteyn Cabbeljau, en met haer was Ian Michielsz. die terstont de Zijl-poort uytghevaren zijn/onder 't geleyd van soldaten van de guarnisoenen. En getrocken sijnde door de duynen/zijn voorby 't huys te Brederode gepasseert. Noch ist volck niet gerust geweest/ maer Berckenrode is belast van hoger hant/ dat hy brieven soude gereet makẽ aen de Heer van Swieten Gouverneur vander Goude/dat hy een vaendel of twee van sijn volck te hulp wilde senden/'tgeen oock geschiet is. Colterman ondertusschẽ t'Enckhuysen gearriveert zijnde/is in alle ootmoedigheyt gekomẽ/ tot Sonoy Gouv: van't gehele noorder

quartier / midtsgaders de H. Staten aldaer / om hulp en bystant te versoecken. En sonder vorder bidden of smeecken heeft hy dit verkregen / dat de overste Lazarus Muller / met twee Vaendelen / elck van 150 sterck / die van Haerlem te hulpe soude komen / die nu benout waren en seer verlegen. Als sy nu gemonstert waren / en ghereet tot die tocht / zijnse terstont op-ghetrocken / met dese zijn oock veel burgers van Hoorn / en van Alckmaer Volontarissen / uyt yver van Religie / en liefde tot d'oude vryheydt / onder 't geley van Niclaes Rop. Also te samen uyt-getrocken zijnde / als sy in de Beverwijck gekomen zijn / so gaet de sprake / en loopen de gheruchten / dat alle de Spanjaerts / die in 's Gravenhage in Guarnisoen gelegen hadden / te Haerlem ghekomen waren / ende met haer Raden / ende Ontfangers van de Coningh / midtsgaders andere Hovelingen / haer leger nu geslagen in 't naeste Bosch van Haerlem. Derhalven heeft die van Haerlem niet ongeraden gedocht / by expresse Missive andermael hulpe te versoecken / van de Gouverneur van Noordt-hollandt. Hy terstont vaerdigh zijnde / op dat hy hare billijcke versoeck ghenoegh sou doen. Heeft van stonden aen het Crijgs-volck / dat van Over-yssel eerst gekomen was / toe-gesonden tot hulp / ende heeft ghebo-den / dat alle Huysluyden in die streeck / het Prince legher soude versien met provande / ende andere noodtdruften / om de dierte voor te komen. Muller is terstont in de weer geweest / ende is des anderen daegs tot aen de Sant-poort ghekomen / des morghens vroeg met den dagheraet / als hy al van te vooren die van Haerlem van sijn komst verwittight hadde / tot dien eynde / nae vermogen poogen soude met alle haer vermogen / omme de ghemeene goede sake te helpen handthaven: Als sy nu daer waren / hebben van verre gesien de troupen van de Vyandt komen aen marcheren / in ordre van 't huys te Cleef / en trecken nae Sparendam / d'onse te gemoet / dicht by 't Capel van de Sant-poort / alwaer sy malkander fel bejeghent hebben in een slagh. Eyndelijck zijn de Spaensche troupen / op de vlucht geslagen / en zijn te rugge geweken na Sparendam. Op die plaets gelaten hebbende meer als 100 man / met kleyn verlies van volck aen Mullers zijde. Maer men heeft hier metter daet bevonden / hoe aerdigh dat de af-godt Mars, van de Griecxse Poëten met dese tijtel beschreven wordt van 't een op 't ander / over en weer over / want niet langh hier nae heeft de

fortuyn

fortuyn haer anders laten aensien: als alle de Spaensche/ die van den Haegh gekomen waren/met al haer gevolg/verwittigt zijnde dat haer volck verslagen en op de vlucht gedreven waren/ soo zijn sy op staende voet/ uyt het legher ghetrocken / met aller haest een bloedighe slagh ghedaen als dul op Mullers volck. Nadien de Spaensche meest al oude ende wel gheoeffende Soldaten waren/ hebben sy licht het krijghs-volck van Muller/ op de vlucht gedreven/ ende gantsch verstropt/ daer by Velsen wel vijf of 600 in de vlucht gheslagen zijn. Muller hadde niet ghemanqueert die hem selven midden onder den Vyandt begheven hadde/oock met groot ghevaer van sijn leven. Maer als hy gewaer worde/ ende dat de slag-ordre in confusie was/ en vernam dat sijn volck op de vlucht gekeert was; is oock te rugge gheweken/ op dat sijn volck soude ophouden en stuyten van soo schandaleuse vlucht. In dese behalven de gemeyne soldaten zijnder ghebleven / twee Vendrighs niet ongheworoken. Dese slagh is geschiet in den jare 1572. Julij 27. Anno 1572.
De Spaensche zijn met het gantsche leger/mitsgaders die van den hooghen Raedt/ zijn uyt Hollandt ghescheyden/en reghel recht na Wtrecht ghetrocken: Maer alsoo die van Wtrecht/de Duytsche Garnisoenen binnen haer stede hadden / hebben ghewe ygher t de Spaensche Garnisoenen in te nemen / die voor desen wel besocht hadden de onverdragelijcke moetwil en wreetheyt van de Spaensche. Also hebben de Spaensche/sonder dat eenige noot haer daer toe drongh/de grensen van Hollandt verlaten. Die van Haerlem die daer treurden over 't verlies van haer volck/een weynigh verquickt door 't vertreck van de Spaensche/ droomde nu van rust en vrede. Maer eylaes haer zijn noch andere en swaerder plaghen over ghekomen. Want als d'Hartoogh van Alba Berghen in Haanou belegert hadde/ende de Prince van Orangien,daer neffens sijn leger gheslagen hadde/ om de stadt te ontsetten. Op die selfde tijdt zijnder daghvaerden en vergaringh van de Heeren Staten binnen Haerlem ghehouden eenige dagen in Augusto/ om t'overwegen/ wat raedt sy souden nemen/ tot behoudenis van de Republijck en gemeene beste/ tot bescherming van 't Vaderlant / tegen de tyranny van den Hertog van Alba en van de Spaensche. Maer voornemelick achten raedsaem hier op te letten / dat d'Ingesetene Gelt mochten verschaffen / ende eenige middelen bedencken by dewelcke sy 't ghewelt van den Vyandt soude teghen gaen / en

dat sy de stadt van Amsterdam om die nae-gelegentheyt / souden belegeren/ daer op de Grave van Marque hevigh drong/ en gaf dese reden van syn raet; dat de meeste gedeelte vanden burger (dit was 't gemeen gevoelen) met den Prince hielden/ dat sy niet beter wensten/dan dat de H. Staten 't belegh souden bevorderen/en dat dan openbaer soude worden wie daer vande burghers waren lief hebbers van 't Vaderlandt / en voorstanders vande vryheyt. Maer als den Hertogh van Alba Bergen in Hanou met ghewelt hadde in-ghenomen: Ende de Prince van Orangien syn Krijghs-volck hadde af-gedanckt/ door gebreck van gelt/ ende ontslaghen hadde van haren eedt; ende als Mechelen ingenomen was/en verovert/ die een roof is ghweest van de Soldaten; ende als de Soldaten/ die in dienst van de Prins waren/genootsaeckt waren/de ver-overde steden te verlaten. Hier-en-boven als Zutphen met stormenderhandt ingenomen was/van de sone van den Hertog van Alba, en seer deerlijck geplaeght en geplundert; en als die van Naerden overvallen en verwoestet zijn/ende de borger seer jammerlijck vermoordt / daer sy afgrijselijcke schelm-stucken bedreven / en Kerckschendery begaen/ en vrouwen geschoffiert hadden: Ende als nu gantsch Hollandt beefde/ soo heeft Don Frederick, trots en moedigh door victory en overwinning/ met al syn macht van Krijgsvolck / en met syn gantsche heyrleger door Amsterdam nae Haerlem getrocken. Ondertusschen als alles gereedt ghemaeckt worde/ dat tot soodanighe train van oorloghe noodigh was/ soo heeft Maximiliaen Grave van Bossu, Gouverneur van Hollant en West-Vrieslandt en van Utrecht/ brieven ghesonden aen die van Haerlem/ by de welcke hy by semblant van meedogentheydt / en betuyging van syn gunst over den burgher te verliesen/ heeft willen als van te voren waerschouwen en verwittigen/van hare totale ruine en verderf/ ten waer sy haer bekeerden / en beter bedachten/ d'inhoudt van de brieven waren bynae dus luydende/ als volght:

Brieven van MAXIMILIAEN *Grave van* BOSSU, *aen die van* HAERLEM.

Eerentfeste, Wijse, Voorsichtighe Heeren Burghemeesters ende Raden, ende wel-geliefde Burgers.

HOewel ick in mijn conscientie wel bewust ben, en my selve vastelick laet voorstaen(neme God en de menschẽ te getuyge)dat u l. ten vollen genoeg gedaen is, als ick u l. noch onlangs verwittigt hebbe,

hebbe, van't gevaer, onheyl, en ſwarigheyt, jae van totale ruine die U. E. nakende was, en dat mijn gemoet my betuygt, dat u alle over't hooft hangt, dewijl ghy-lieden ſo heyligen Eede van gehoorſaemheyt hebt durven breken, dien ghy-l. aen uwen Coning ſchuldig zijt, na de Goddelijcke en menſchelijcke wetten, die dat ghebieden, dat de Onderdanen, haren Prins, ende opperſte macht ſullen gehoorſamen. En hoewel ick een groote hope van u l. by my ſelven genomen hadde, dat ghy-lieden deur aen-manen van onſe beleeftheyt, tot beter ſinnen ſoude gebracht worden, deur eygen confeſſie, en leetweſen van voorgaende miſdaden, dat d'Onderdanen wel gepaſt ſou hebben: nochtans ſo weet ick niet met wat quade Geeſt dat ghy-l. verleyt zijnde, en met ydele hoop verlockt, in een laberinth getreden zijnde, hebt niet gewilt af-ſtant doen van u obſtinate voornemen: niet tegenſtaende, dat de nederlage van den Burger, en verderf van de Stadt nu na by is, als geſeyt is. Deſe dingen gebiede ick dat ghy-l. wel ter herten wilt nemen: Om deſe quaden te verhoeden, hebbe ick niet keunen nae-laten, na mijne goetwillige en ſonderlinge toe-genegentheyt tegen gants Hollandt, en voornamelijck tegen de Stadt van Haerlem, welcke gunſt ick oock op andere tijden (ſoo daer noch eenige geheugenis is van't gunt dat ick u l. goet gedaen) betoont en beweſen hebbe, en ben als noch bereyt om ſulcx te betonen, dewijl ick niet heb keunen na-laten uwe E. voor de tweede mael deur deſe mijne Miſſive te vermanen van de merckelijcke ruine, en ondergang van den Burger eerlang. So ghy nu met obſtinate ſinnen, niet en wilt gedogen, dat ick u l. op't rechte padt brenge, daer ick u l. bidde en ſmeke, dat ghy doch wilt daer ter degen op letten en overwegen, in hoe groot gevaer uwer aller welvaren ſtaet: Dat ick niet en ſie, hoe u l. daer ſult uyt redderen. Derhalven wild' ick wel, dat u l. dit wel bedacht en overleydet, hoe gevaerlick en ſchadelijcke verwiſſeling dat ſou weſen, te verſtoten een natuyrlick en erf *Prins*, deur recht van ſucceſſie, en in plaets van dien aen te hangen een Vaſal en Onderdaen, die ſchuldig is aen rebellye, ick ſegge, in plaets van ſo vermogen *Prins*, die ſijns gelijck niet en heeft, eẽ Velt-overſte te volgẽ, die achter lant ſwerft, naeckt en beroyt, die u l. oock ſelf op 'ſlants koſten moet voeden, tot grote ſchade van de Gemeynte, en intereſſe van u l. aller goederen, ('tis dulle luye werck) te verlaten, ſo goedertieren *Prince*, en ſo een aenhangẽ, die hem ſelven in't bederf gebracht heeft, niet anders ſoeckende, dan dat hy met lieghen ende bedriegen

gen dat botte ende onbeſinde volck mocht verleyden, gebruyckende t'onrecht de tijtel van Gouverneur van ſijn Conincklicke Majeſteyt in de Nederlanden; hier nae trachtende, dat hy de arme Burgers met ſijn practijcke in ſwarigheydt met hem ſoud trecken, en brengen in de uyterſte miſery en ellendigheydt, daer hy hem heeft inghefteken, nergens op paſſende. Soo alle deſe by u l. niet mogen gelden, laet u dan bewegen de ſwarigheyden van Mechelen, Dermondt, Zutphen noch onlangh ghepaſſeert; ick wil nu verby gaen andere ſteden, die hy ſelfs geplundert, verwoeſt, ende te gronde toe verdelgt heeft. En u l. hebt niet anders te verwachten van die gene, die ſijn gheluck ſoeckt uyt uwer aller ongeluck. Eyndelijck als een ontrouwe Stuerman ſal u l. eyndelijck verlaten, midden onder de tempeeſte, dat ick ſoo ſpreke. Ende nae dien deſe alle niet teghenſtaende die nu geſeyt zijn, ſo houde ick dat voor ſeker en gewis, en ſoude oock daer voor wel borge durven blijven, (en wilde oock wel, dat u l. daer aen geen twijffel ſloeght) dat de ghewoonlijcke goedertierentheydt en mede-dogentheydt van ſijn Coninckljicke Majeſteyt noch open ſtaet voor u l. ſoo ghy maer keunt vernederen tot de bekentenis van de begane miſdaden, en bewaerdight leedtweſen te toonen van alle uwe doen, eer dat u l. meer geweldt, die u l. niet ſult konnen ontgaen, en Godes ongenae ſchielijck overkomen: Ick belove u l. en wil daer borge voor blijven, dat u l. al te ſamen in genaden ſult aengenomen worden. Deur welcke middel u l. keunt behouden en hier metter woon blyven, en uwe goederen in vrede beſitten met wijf en kinderen. Nadien ter contrary, ſult gewaer wordẽ, ſo u l. van meningh zijt de groote macht die nu al reede over den hals komt, daer voor u l. niet een dagh ſoud konnen beſtaen te verwachten, ſoo ſal u l. 't ſelfde ongeluck overkomen, dat die van Zutphen, die deur ſchoone beloften vanden *Prince van Orangien*, verlockt zijnde, zijn ſo obſtinaet gebleven, dat haer beter dochte het uyterſte te verwachten, dan haer over te geven in handen vande vyanden; alſo dat de voornoemde ſtadt, deur uytſinnigheyt van Soldaten deur 't geweldt van 't geſchut om verde geſchoten is, en tot de gront niet alleen uytgeroeyt, maer oock zijn de Burgers meeſt al en Soldaten, ſommighe met den ſwaerde omgekomen en gewurgt. 't Is een oudt ſpreeck-woort: *Hy ſpieghelt ſacht die aen 't gevaer van een ander ſpiegelt.* De ſelfde ſwarigheyt zijn u l. nakende, en hebben alreede de wacht voor uwe poorten. Ende hoewel ick niet daer aen en twijffel dat wel

ſom-

ſommighe onder u zijn, die voor't Vaderlandt gewilligh ſouden leven en ſterven, ende haer begheven in de uyterſte ghevaer, even de ſelfde, die nu teghenwoordigh ghebracht zijn in dit ghevaer, ſouden licht veranderen van opinien en obſtinate ſinnen, dies te meer, om dat de ſaeck, om de welcke ſy in haer bederf ſoude gaen, ende niet ſoud' ſchreumen voor't Vaderlandt te ſterven, evenwel ſoodanigh is, dat niemant die wel by ſijn ſinnen is, hem ſoude willen begeven in ſulcken gevaer. Want ick kan niet gelooven, dat u-l. alſo verblint en betoovert zijt, dat u-l. niet ſoudt verſtaen, dat u-l. tegen Godt, tegen uwe natuyrlijcke Prins, en tegen uwe eygen welvaert ghezondight hebt, waer uyt niet anders kan volghen, dan ſchending van Religie, ende confuſie van de Iuſtitie, ende al de Politie, het onderſte boven te brenghen. Ende dat op de wijſe, de verknolde en bedurven ſaeck niet te rechte kan gebracht worden, of ſtandt grijpen. Maer nu ſo ghy-lieden ſout willen vergelijcken uwe macht, met de macht van ſijn Coninglicke Majeſteyt, of van die van Orangien, of der ver-eenigde Staten: wie en ſiet niet, hoe ongelijcke vergelijckinge dat ſulcks zy, naedien (ſoo anders u-l. noch eenig verſtant of redelijckheyt over is) d'ongelijckheyt van deſe ſoude konnen bemercken. Hier beneffens ul. kunt oock voor u oogen ſien, de benautheyt van't volck, en de uyterſte gebreck daer toe ſy vervallen zijn, voornamelijck de gemene Burger, daer alle handel en trafijcque ſtil ſtaen, ſonder de welcke Hollant als dres leyt, waer deur ſy eyndelick ſullen genootſaeċt zijn haer te keeren tot deſperate raetſlaghen, dat u-l. niet ſult keunen ontgaen, ten zy dat u-l. haer keert tot het auther van ghehoorſaemheyt, en genade van den Prins, den welcken de natuyr u l. gegeven heeft, deur wettelijcke ſucceſſie. En ſo het gemene volck in die benautheyt blijft, dat de Neeringe ende alle hant-werck komt op te houden, dat in ſulcken geval niet anders te verwachten ſtaet, dan dat ſy deur dieren-tijdt, en de noodt haer daer toe dringende, de rijcke en vermogende Burger ſullen op't lijf vallen, en dat ſy noch ſullen overig hebben, met gewelt ſullen benemen. En dit zijn de vruchten die u-l. te verwachten hebt (mijne Vrunden) van uwe rebellye en trotſheyt, die ul. noch ſoudt keunen ontgaen, ſo ul. wel bedacht zijt. De tijdt die op't eynde loopt, die gebiet u deſe heylſame raed te volgen, dat ick wel wilde dat ul. oock nae quaemt op deſe beloften; ſoo ul. als noch op mijn begeerden, dat ick voor ul. ſou intercederen en bidden, by den Coningh mijn

L ghena-

genadige Heer, dat ickt seer gaern sal doen, en sult bevinden metter daet, dat mijne voor-biddinge vry van gewichte sal zijn. Ende naedien ul. saken nu soo staen, dat die geen langer uytstel souden keunen lijden, so sullen ul. wel beraden moeten zijn, omme ul. te redderen uyt dit aenstaende ghevaer, het Crijgs-volck is al gemunstert, het heyr-leger is al ghereet, de Soldaten beginnen al te marcheren regel recht nae Hollandt toe. En dat ick eyndelijck een eynde make, sult alle devoir daer toe doen (soo ul. anders wel wilt gheraden zijn) mijn te verwittigen deur brieven sonder vordere uytstel, wat ul. eyndelijck in't sin hebt te doen of te laten, van welcke antwoort hangt uwer aller heyl en welvaren, of totale ondergang en verderf. Ul. moet haer niet laten voorstaen, dat ick naer dese meer yetwes deur brieven sal laten weten, of deur andere doen waerschouwen. Derhalven Erentfeste, wijse, voorsienige, mijn wel beminde ende besinde Vrunden, d'Heere Godt wil ul. bystaen met sijn H. Geest, die uwe Zielen verstercke met ware en heylsame kennisse, dat ul. met uwen Prince en aldergoedertierenste Heere, deur natuyrlijcke recht van successie, meught versoenen. Dit is de somma van mijn wensch. Geschreven tot Wtrecht op den 25. Novemb. in't Iaer onses Heeren 1572. met dese ondertekeningh, uwer aller dienstwillighe Vrundt

MAXIM. de BOSSU.

Brieven van die van Amsterdam aen die van Haerlem.

De Grave van Bossu heeft het hier by noch niet ghelaten / maer heeft noch brieven gesonden aen die van Haerlem / van den selfden inhout / by nae als voren / den 2. Decemb. Anno 1572. Omtrent dese tijdt hebben die van Amsterdam / deur commiseratie en medogentheyt van hare naest-gelegen en wel-beminde Stadt / heymelijck brieven geschreven aen die van Haerlem / by de welcke sy niet duyster hebben laten weten / dat Conings heyr-leger / die't op Haerlem gemunt hadde / nae by was / en dat sy nu gheresolveert waren de Stadt te beleggen. Maer dat de sake soo stonde / soo sy noch in tijdts op-waeckten / eer't Leger de Stadt quam besetten / en om vergiffenis ootmoedig baden / dat sy genade souden verkrijgen; en soo sy versekert waren / dat 'tselfde aengenaem soude wesen / dat sy om de naebuyrighe yt van de Stadt / en de onderlinghe koop-handel / dat sy bereyt ende overbodig waren / voor de Burgers tusschen beyden te gaen / ende ten besten te spreken. Tot dien eynde beloofden sy / dat sy haer best souden doen / dat sy soudē geraken

ken om een accoort aen te gaen/ sonder de welcke sy niet behouden konden blijven/ met een haer vermanende/ dat sy dese occasie van haer te salveren/ niet versuymen souden deur naelatigheydt/ dat het andersins nu gheschapen was/ dat sy alle souden om-komen.

De Magistraet dese dingen verstaen hebbende/ waren t'eynde raedt/ waren seer bekommert en beanghst/ en wisten niet wat sy doen souden. Derhalven is de Raedt etlijcke mael vergadert geweest/ om te beraetslaen wat noodigh was te doen. Maer naedien de advijsen niet over een quamen/ en de stemmen heel contrary liepen/ ende de opinien van malkanderen vreemt waren/ liepet slecht of/ elck stonde op't sijn. Daer waren sommige van dat advijs/ en drongen daer seer op aen/ dat men de Prince van Orangien hier van soud' adverteren/ en hielden stijf aen/ dat men aen hem hulpe soude versoecken. Andere waren van dat advijs/ dat men om gratie en genade soude bidden/ en dat om dese reden: vermits datter geen Steden belegert/ van de Prince van Orangien, ontset zijn/ maer in handen van de Vyandt gekomen/ en onder't jock gebrocht zijn. Daer tegen/ dat de macht van de Coning onverwinlijck/en dat het boven onse kracht is/die te wederstaen: want het hard is tegen den prickel te stoten. Andere wederom/ die wenden voor/dat dit niet en was 'tgebodt van dẽ Coning/maer dat de Hertog van Alba alle dingen onderstonde sonder last van den Coning/ en drongen daer op aen/ dat men behoorde te appelleren aen de hoogste machten. En die haer advijs ghegeven hadden dat men vergiffenis soude versoecken/ meenden anderen/ dat sy 'tselfde te verwachten hadden/ dat die van Zutphen, Mechelen, ende Naerden, over-gekomen was. Andere wederom/ die meest helden na de vrede/ hebben dit geseyt/ dat het hoogh spreken hier niet mocht gelden: Die daer drongen op Vrede/ meenden dat men op staende voet/ en sonder eenig uytstel/ souden 'thooft in de schoot leggen/ eer dat het Crijgs-volck haer over den hals quamen/om de Stadt te belegeren. Om dese opinie te bevestigen/so zijn daer in de handt gesteken/en voort-gehaelt de brieven van Amsterdam/en noch andere van Iacob Wy, die Pater en Pastoor was van 't groote Bagijnhof tot Haerlem/geschrevẽ aen sijn broeder/by na van desẽ inhout.

Wel-gheliefde Broeder nae mijn ghebiedenis.

ICk twijffel niet of ghy sult wel verstaen hebben in wat swarigheyt en ghevaer uwer aller welvaren is, ende ten zy daer promptelijck

in voorsien werde ende 't quaedt gestuyt (want daer is perijckel in 't uytstel) so sal 't te doen wesen om uwer allen leven. De wreetheyt van den Spanjaert ende die bloetdorstigheyt, van den *Hertogh van Alba*, heeft hun alle verschrickt, so dat de meeste van de vergaderingh liever hadde in de uyterste gevaer haer te begeven, dan te komen onder de macht en ghewelt, van dien Tyran. Ick, op dat ick uyt de herten van dese luyden dese opinie en waen mach wech nemen, soo advertere ick u by dese tegenwoordige (men behoort immers sijn broeder te geloven) dat men geensins moet twijffelen van de sachtmoedigheyt en genade van uwen Coningh, als sy maer tot beter sinnen haer keeren, en met alle ootmoedt komen, ende haer vernederen onder de macht vanden *Hertogh van Alba*, daer sal geen perikel of swarigheyt wesen, ick belove en verseker u l. dat ghy alle sult vry wesen van de straf, en datter een Generael pardoen sal wesen van alle voorgaende misdaden ende wrevel: Ende op dat ghy meught gelooven, soo beveel ick u l. dat ghy wilt te rugge sien na andere steden die door den oorlogh overwonnē en verovert zijn, de welcke niet quaets geleden of uyt-gestaen hebben, die haer selven overgegeven hebbē onder de macht van hare Coninck, men heeft alleen tegen de moedtwilligen ende rebellen hart geprocedeert, en tegen die gene die haer hebben dorven versetten tegen Koninghs krijghs-volck. Derhalven soude ick u l. raden als een vrient, dat ghy niet laet voor-by-gaen van pardoen en genade te bekomen. Derhalvē sullē Burgemeesters en Wethouders wel doen, dat sy haer humble en nederigh vertoonen en geheel haer overgeven onder de macht vande Koninghlijcke Maj. dewijl u l. niet machtig en zijt die te wederstaē, ongelijck in krachten. En wilde wel dat u l. wel en ter degen mocht overwegen, hoe qualijck de sake sou uytvallen, so de burgers van Haerlem halstarrigh blijven in haer voornemen, en dat sy liever wilden besoecken de macht van de Coningh, ende uyterste gevaer te bestaen, dan te gehoorsamen.

Dese Brieven als die in de vollen Raet gelesen zijn / is de eerste propositie geweest of het niet geraden sou wesen / datter twee personen uyt den Raedt by lotinghe nae Amsterdam ghesonden worden om t' accorderen met Frederick van Toledo, **of dat men versoecken soude uytstel van eenighe daghen / dat sy middeler tijdt de** Prince van Orangien **verwittigen mochten hoe de sake stonde met de burgery. Alwaer sommige inden Raedt / die op de Spaensche**

weynigh

weynigh vertrouwen hadden/vermoeden dat alle dese dingen gemoveert ende opgehaelt worden tot prejudicie van de Prins / zijn van dat ghevoelen gheweest/ datmen soodanighe besendinge niet soude onderstaen. Alsoo zijn die van den Raedt gescheyden onverrichter sake. Maer op den 3 Decemb. is de Raedt wederom vergaert smorgens voor 7 uren / als de selfde questie wederom voorgestelt is/meest al waren sy daer gelogeert/ in-sonderheyt die brieven hadden/die vermelde van swarigheyt by de vrienden gewaerschout/ datter Gecommitteerden gesonden soude worden aen Don Frederick de Toledo: De stemme van desen hebben geprevaleert/ die gewilt hebben datmen de besendinghe by lotinghe soude doen. 't Lot heeft Dirck de Vries en Iohan Verwer ghemelt. Maer als dese wat aerselde/ ende geheel onwilligh vertoonden om die besendinghe aen te nemen / soo heeft Christoffel van Schagen sijn dienst gepresenteert / ende heeft die besendinge aenghenomen / met hem nemende de Heere Pensionares Adriaen van Assendelff, die noch van die selfden dagh voor middagh met een Ys-slee nae Amsterdam ghetrocken zijn. Ondertusschen dese gheruchte komen onder de man dat Dirck de Vries en Christoffel van Schagen, beyde Burgemeesters/ geconvoyeert met de Pensionaris / nae Amsterdam ghetrocken zijn / ende ghesonden waren aen Don Frederico de Toledo, daer de anderen van den Raedt teghen gheweest waren/ hier uyt is nadencken ontstaen/ datter verraet onder school / ende maeckte by haer selven swaer hoofdigh zijnde / dese gissinge dat de stadt haest sou komen in handen van de vyanden. Dese ende dierghelijcke propoosten stroytmen onder 't volck. Door dese geruchten is Wijbold Ripperda in sijn ghemoedt seer onstelt gheweest: Want als hy sulcks verstaen hadde nu beter onderrecht/ soo heeft hy door onverdult des herten ontstelt zijnde / op de selfde dagh terstont nae middagh doen vergaderen / alle de Schutters ende Burgers/die voor de Godtsdienst/ voor wijf en kinderen / altijdt bereyt zijn haer leven te setten/ in de Schutters doelen. De eerste in dese vergadering is geweest Wibaldus Ripperda, ende met hem Lancelot van Bredero; noch Adriaen Iansz. Schout van de stadt/ en Gerrit Stuyver, en vorder alle Capiteynen en Bevel-hebbers/ al waer hy audientie versocht hebbende soodanige reden ghehouden heeft/ ende aldus geharengeert:

Harange van Ripperda.

VRome en manhaftige Burgers deſer ſtede, die door uwe manhaftigheyt en vrome dadẽ vermaert en geroemt ſijt geweeſt al over veel hondert jaren met het innemẽ van *Peluſium* of *Damiaten*, d'oorſake waerom ick u l. hier hebbe doen vergaderen (om ront met u te gaen) is deſe,namentlijck: Dat ick u al-te-ſaem bekent ſou maecken (want uwer alle is daer aen ten hooghſten gelegen) dat *Don Frederico* Sone van den *Hertogh van Alba* van Amſterdam ſoude komen, en dat hy ons al nae by quam met ſijn gantſch Heyr-legher, om deſe onſe Stadt ghehaet by de Spaenſche, en voor rebellen verklaert, ſou komen te beleggen en benauwen. Ende 't is kennelijck datter Brieven aen den Raedt ghekomen zijn, die vermelden, datmen noch genade konde bekomen, ſoo die van Haerlem van ſtonden aen, en ſonder eenigh uytſtel, met ootmoedt om vergiffenis quamen bidden. En om dies wille hebben Burghemeeſters, midtſgaders de Rade teghen recht ende alle billickheyt, ongeacht den eedt, waer by ſy haer verplicht hebben aen de *Prince van Orangien* ſonder ons advijs en buyten weten van voorname Burgers,Overſte en bevel-hebbers, met de vyandt handelen en verdingh te maken: En tot dien eynde gheſonden hebben na Amſterdam hare gedeputeerde met ſecrete laſt,namelijck, *Dirck de Vries*, ende andere gedeputeerde met hem om genade en pardoen te verſoecken. Maer (ſoo 't u l. belieft) vrome Burgers, te overweghen, wat genade u l. te verwachten hebt van den *Hertogh van Alba*, ſoo gebiede ick u l. wat te rugghe te ſien ende uwe ooghen eens te ſlaen op die van *Mechelen*,*Zutphen*,en laetſt aen die van *Naerden*, hoe die gevaren zijn, wat hoop van vrede of ghenade haer ghegheven is, en vergunt. Hier-en-boven ſoo wilde ick dit wel dat u l. ter deegen bedacht, met hoe diere ende Heylighen eedt wy al-te-ſamen aen den *Prince van Orangien* verplicht en verbonden zijt. Ick twijffel niet (ſoo ghy l. alle deſe voor ooghen wilt ſtellen) of ghy l. ſult wel letten en regart nemen op den eedt die u l. ſo heyliglick gedaen hebt, oock om uwe eer te betrachten na mijn exempel. Want ick neem Godt ende menſchen te ghetuyghe, dat ick voor my ghenomen hebbe, mijn bloedt tot de laetſte druppel toe uyt te ſtorten voor de Burghery, en dat ick mijn leven wil op ſetten voor de vryheyt en behoudenis deſer ſtede, by de uyterſte adem. Maer wat u l. in 't ſin hebt te doen of te laten, dat wilde ick dat u l. 't ſelve vrymoedigh en onverſaeght te doen of te laten, te ſeggen en te verklaren. Want wy verhopen met de hulpe Godes, ons uyttterſte devoir

te ſullen

te sullen doen, met sulcken fatsoen, dat onse vyandt, de welcke ons poogen en dreygen tot de uytterste benautheydt te brengen, weynigh eer daer van sullen behalen.

Door welcke reden ende aen-maninge de Burgers meest alle opghewecki zijnde/ hebben met luyder stemmen uytgheroepen/ en zijn uytgheberften tot dese stemmen: Dat sy lijfen goedt wilden op setten voor 't vader-landt: Alsoo door onderlinghe courageren en toe-stemmen versterckt zijnde om het ghemeene te bevorderen en maintineren/ zijnse al samen vertrocken/ die nu al lang van te voren geleert waren/dat het soet en betamelijck is voor 't Vaderlant te sterven. Ripperda sich verwondert hebbende over de stantvastigheydt der Burgheren/ en ghetrouwigheydt van sijn volck/ grijpt moedt en couragie. Derhalven sonder uytstel nae dat hy die toe-gheneghentheydt van de Burgheren beproeft hadde/ soo heeft hy datelijck aen de Prince van Orangien Brieven ghesonden en verwittight hoe de saecke van de Stadt stonden. Op de selfde wijse zijn daer brieven ghedateert aen den Oversten Lazarum, dat die sijn Krijghs-volck hende by hadden/ eenighe Vaendels tot bystandt soude senden/ dat hy oock ghedaen heeft. Want op den 4 December/ zijnder in de Stadt ghekomen vier Vaendels tot secours/ daer de Oversten van waren Iacob Steenbach, ende sijn Luytenant Christoffel Vaders, noch Lambert van Wittenbergh ende Maerten Pruys, die mannen waren als Blixemen in den Oorloghe/ door de komste van dese zijn de Burghers verquickt ende couragie ghenomen/ verhopende dat die de goederen van den Burgher ende de stadt souden bewaren ende beschermen van alle overlast ende ghewelds. Hoewel daer veel Burghers waren/ die daer in groote vreese waren/ dien het niet gheraden noch veyligh was/ haer selven te melden ende t'openbaren/ om 't quaedt vermoeden te vermijden. Meest al vande Burghers waren ghenegen tot den Oorloghe/ ende de Oversten van de Stadt en versuymden niet alle toe-rustinge van oorloge/ hieldent daer voor/ dat men daer toe most aen-wenden alle moghelijcke devoir/ dat sy de stadt mochten bewaren ende Don Frederico tegen te staen/ soo hy de stadt sou komen belegeren/ daer toe sy wederom Soldaten in-ghenomen hebben tot meerder gherustheydt. Ripperda groot Commandeur over alle de Soldaten/ (daer de

Bur-

Burghers niet op en dachten / ende niet quaedts en vermoeden) is in de groote Kerck gevallen (een stout bestaen) ende de afgoden ende heylighen om verre gestooten / ende te schande ghemaeckt hebbende / heeft hy met zijn volck de Kerck gheplundert / ende als een Ianus die sluyt ende open doet / gheopent voor de Ghereformeerde / dat vele Burgheren ghespeten heeft / en van herten wee dede. Ondertusschen die Ghedeputeerde inghelaten zijnde / ende audientie ghekreghen hebbende. Als sy die dinghen daer sy last van hadden bekent ghemaeckt hadden / dese met een bly wesen en vrundelijck aenghesicht bejeghent zijnde van Don Frederico, kreghen soodanighe antwoordt / dat hy verklaerde dat hy blijde was ende hem verheughde over 't leedtwesen der Burgeren / belovende dat hy aen zijn Vader Hartogh van Alba, Brieven soude senden / dat hy dese Burgeren om haer ootmoedt en vernedering / in ghenaden wilde aen-nemen / haer ondertusschen wilde vertrecken / ende alle devoyr daer toe aenwenden / dat sy de Soldaten wilden quijt maken. Maer Dirck de Vries niet seer vertrouwende op soo koelen flauwen antwoordt / en lettende op de toerust van Oorloghe / heeft sich t' Amsterdam onthouden / veynsende of hy wilde verwachten gunstigher ende beter antwoordt. De twee andere Ghedeputeerden wederom te Haerlem ghekomen zijnde / op den 5. December als sy vernomen hadden / dat de Beelden om verre gestooten waren / ende dat de dienst van de Pauselijcke Religie en Godtsdienst afgheschaft was / ende dat de Kercken van afgodery ghesuyvert waren / sy verslaghen zijnde door een vreemde saeck / hadden daer over quaedt nadencken: Ende siet / sy waren qualijck over haer drempel van 't huys ghetreden / heeft men terstont de handt op haer gheleydt / ende zijn in verseeckeringh ghebracht / ende overgheghеven in de bewaringhe van de Soldaten / die haer ghevanckelijck nae Delft ghevoert hebben aen de Prince. Men seyde dier tijt / Christoffel van Edelen huyse / als hy tot Leyden een weynigh vertoefde om hen wat te verversschen / alsmen de vermoeyde 't voer gaf / dat hy licht hadde keunen ontkomen / maer dat op de gherechtigheydt van syn saecke hem verlatende / ende wel gherust zijnde op 't advijs van den Raedt / dat hy alle ghevaer seer licht gheacht ende in de windt gheslaghen heeft. Maer als de Prince van Orangien de sake wat nader ingesien ende overwoghen heeft / is daer swaerhoofdigh in gheweest / want hy verstont alsoo

De groote Kerck ghe-plundert.

alsoo dat het d'Heeren Staten ten hooghsten aen ghelegen was/ na dien hy de saeck also verstonde/ dat niemant en vermocht volle macht aen-nemen/ van 't gunt dat daer strijdigh was teghen den eedt/ ende streed met het officie van die sulcks beveelden. Derhalven sy te recht ghestelt zijnde/ zijnse ter doodt verwesen: Maer de Pensionaris is de kop afgheslaghen / Christoffel is in de ghevanckenis gestorven / men weet niet of dit gheschiet is door onverdult van droefheyt / of door pijninghe. Alsoo heeft de Prins, mitsgaders de Heeren Staten met ghelijcke sorghe en toe-genegentheyt/ ghesamentlijck goet gedacht/hier toe te arbeyden ende alle devoor te doen / dat sy die benouwde Burgher brieven souden toe senden tot troost van de Ingesetenen / om haer een moedt in 't herte te spreken ende met alle macht te helpen / beloovende dat sy alle onkosten van den oorloghe / en betalinghe van Soldaten souden opbrenghen/en betalen uyt 's Landts middelen/en dat sy alle schade souden vergoeden. By na op de self de tijdt / soo heeft het de Prins goet ghedacht/de Magistraet van Haerlem te veranderen. Derhalven is tot dien eynde de Heer van S[t]. Aldegonde derwaerdts gesonden/ de welcke als hy tot Haerlem gekomen is/ hebben eerst de Officieren van de Schuttery by dubbel ghetal ghenomineert/ 8 Burgemeesters ende 14 Schepenen: Ut welcken 4 Burghemeesters ghekosen zijn/ namentlijck: Anno 1572. Decemb. 10 nieuwe verkiesing van Magistraet.

Iohan van Vliet.	Gerard Stuyver.
Niclaes vander Laen.	Pieter Kies.

Tot Schepenen zijn verkoren/

Willem Adriaensz.	Niclaes Matheusz.
Iacob van Heussen.	Adriaen van Berckenrod.
Cornelis Rijcken.	Matheus Aug. Steyn.
Pieter Bal.	

Inden breeden Raedt zijnder thien ghekosen / ende thien af-geset/ van welcker sommighe/ die daer in bewillight hadden / datmen met de vyandt accorderen soude / en datmen om genade soude bidden/ die wierden tot een tijdt in haer eyghen huys bewaert/ wiender namen wel bekent waren/ wijse ende verstandige luyden/ die 't wel meenden/ als daer gheweest zijn/

Dirck Ramp.	Dirck Iacobsz. Wy.
Iohan van Zuren.	Ian Iansz. Verwer.
Hugo Bol.	Steven Dircksz. Brouwer.
Sybrand van Berckenroo.	Arent Piet. van Hoorn.
Cornelis van Berckenroo. Thresorier.	Cornelis Duyck, Rector van de Schole.

Naulijcx was de Republijck in ordre ghebracht / als daer van Amsterdam brieven gekomen zijn/ondertekent by Dirck de Vries, en noch eenighe anderen die fugitijf waren / by welcke brieven sy dreyghden d'uyterste benautheyt / om de herten van de Burgery kleynmoedig te maken/ by welcke brieven sy beswaerden en grooter maeckten alle de swarigheyt die haer soude over komen/deur't aenstaende beleg. De Brenger deses/hadde sijn brieven een slechte Boer in de handt gesteken/ om die te bestellen / die daer nae verraden zijnde / is deur den bast geworght. Derhalven Don Fredericus, bemerckende / dat noch ghebeden noch dreyghementen by de obstinate luyden yet en vermochten / heeft goedt ghedacht/ dat hy niet langher soud verwachten / heeft derhalven met 't Legher vertrocken / ende maeckt hem vaerdigh tot dien tocht / voor heen ghesonden hebbende eenighe Waegh-halsen / en die met een ghedeelte van't Legher. Dese/ als sy t'Sparendam ghearriveert zijn / alwaer de Dijck by nae deur-ghesteken was / en van beyde zijden bevonden hadden met de schop deur-graven / daer qualijck een man konde gaen / daer men in't midden een scheyd-dijck ghelaten hadde / het scheelde niet veel of de naeste Wey-landen souden in't hoog-water gestaen hebben. En voort gepasseert zijnde over een kleyn bruggetjen / hebben sy daer ghesien twee Bolwercken aen beyde zijden van verre/ wel versterckt deur Gheschut en Soldaten / die de vordere passen verhinderden / maer hebben Boden aen Frederico ghesonden / die dit soude bekent maken. En op dat hy volle kennisse hier van mocht hebben/ heeft hy van stonden aen ghesonden Rodrigo de Sapata, omme de plaetse te verspieden met 300 Soldaten / die af-gheslaghen zijn met gheweldt in den aen-tocht. Soo dat eyndelijck de Sapata met een ysere koghel getroffen is / die een ghedeelte van sijn arm wech ghenomen heeft/ tot aen sijn elleboghe. Alsoo wederom ghekeert zijnde/ heeft Don Frederico verhaelt / dat het Bolwerck niet te ghenaecken was

Tocht van Don Fred.

deur

deur de trotsheyt van Soldaten. Dees niet tegenstaende/ treckt de Veldt-overste op met het Leger / en peurt nae't Fort met weynigh stucken Geschuts/ sonder eenigh raet plegen of bedencken/ die op staende voet resolutie soude nemen. Ondertusschen Iulianus Romero wel regardt nemende op de behoudenis van sijn Volck/ is by gheval onder eenighe Paepsche Huysluyden gheraeckt/ die haer de wegh wesen na 't Westen/ daer een open was over 't ys. Men heeft de Huysluyden gheloof ghegheven/ van stonden aen heeft Iulianus sijn Volck ghebođen/ deur de Forte te breken/ aen die zijde daer 't swackst was. De volghende nacht is daer meerder koude gheweest/ dat Iulianus heeft meer verseeckeringhe ghegheven om over 't Ys te komen. En derhalven niet langh ghewacht hebbende/ heeft hy op den thienden dagh/ den Dijck poghen inne te nemen/ ende is van achteren op de Schans ghevallen/ op den aenslagh/ daer geen borst-weeringh was / ende heeft de selfde met groot verlies van Volck/ in-ghenomen en over-vallen. Die van Haerlem van verre siende/ dat dit Bolwerck in groote benautheydt was/ hebben haer toe-ghesonden eenighe Vaendels te hulpe/ maer alsoo 'tghewelt van de Vyant prevaleerde en stercker was/ en tegen haer niet konden bestaen/ daer 300 soldaten op de plaetse gebleven waren (onder de welcke oock Marten Pruys is geweest) de reste zijn op de vlucht gedreven/ maer deur behulp van 't Ys zijn sy daer deur geslagen; en nu inde slagh vermoeyt zijnde/hebben haer begeven binnen stadts vesten. Sparendam in-genomē.

Als Sparendam ingenomen is / zijn daer twee vendelen Walen in garnisoen geleyt/tot bewaring van de Schans. En dit zijn by nae de dinghen die gepasseert zijn voor 't beleg. Vorders sullen wy verhalen 't gunt ghebeurt is / gheduyrende 't belegh / 't hert schrickt my noch en beeft.

Want wie sou keunen dit met woorden al bepalen,
En treuren naer behoor, met tranen al verhalen.

Goedtwillighe Leser / houdt my dit ten besten / soo de woorden niet en accorderen met soo hooghe ende ghewichtighe saecken.

Fredericus, derhalven nu moediger deur sijn Victory/achtende niet geraetsaem langer te vertoeven/ heeft des anderen daeghs op den 11. Decemb. des morgens vroeg voor uyt-gesonden Don Diego de Carvaja: dewelcke met 500 Spanjaerts/alle Musquettiers/ aen de stadt genadert/ en is gekomen binnen schoots van 't ghe- De eerste aentocht op Haerlem.

gheschut. De Soldaten van de Stadt ontsteecken door yver om te vechten zijn uytghevallen/ en ghepoocht hebbende de vyandt te verdrijven/ maer met vergheefsche moeyten / ende ongheljjcke macht van volck/ hebben haer wederom beghseven binnen stadts Muyren. Op de selfde tijdt als de windt ghekeert was / en wat soeter Lucht en weer was / en dat de koude vry wat vermindert was / heeft den Veldt-overste goedt ghedacht sonder langh uytstel datmen het Legher soude brenghen uyt de Morassige plaetsen / op dat sy op 't drooge en vaste landt haer souden mogen houden. Derhalven soo verdeelt hy sijn krijghs-volck ses-en-dertigh Vendels van de Spaensche soldaten / die onder 't Noorder Climaet niet ghewent zijn / hebben haer legher geslagen voor de Cruys-poort / en vorder 18 Vendels van de Hoogh-duytschen/ hebben de wacht ghehouden voor de Hout-poort / van dese was overste de Grave van Oversteyn. De Walen hadden beslagen de Sandt-duynen nae 't Westen / onder de Capiteynen Noircarmes, Capres en Liques. De troupen van de Ruyterye hebben besloten de na-gelegen strant/ en de wegh die na Alckmaer leydt/ met dese raet/dat sy 't Noorder-quartier van Hollant/van 't zuyden souden afscheyden. Als nu 't krijghs-volck in ordre elck op sijn quartier gebracht was/heeft Don Freder. die van de stadt doen versoecken om haer goets moets over te geven. Sonder eenigh nader bedencken of uytstel hebben voor antwoort gegeven/ datmen de Spaenschen niet mocht geloven/beter achtende/in't uyterste gevaer haer te begeven voor wijf en kinderen/ en voor de Godsdienst alles uyt te staen/ dan preuve te nemen van de Spaensche trouwe. Ondertusschen zijnder van Amsterdam veel stucken geschuts gesonden/ vande welcke sommige met 36 sommige met 40 pont en meer ysers schoten. Onder de toe-rustinge van oorloge/ zijn daer oock toe-gesonden ysere schaetsen om 't ys te betreden. Hier op de Hertog van Alba vader van Frederick heeft haer oock toe-ghesonden/ drie duysent Luyker Walen/om de mijnen te maken en loop-graven onder d'aerde/die meest al inde loop-graven/en omtrent de wal gebleven zijn / soo die seyde die daer acht op ghenomen hadden. Op den 12 dagh/ en eenige dagen daer na/ is daer een groote nevel gheweest op d'aertbodem/datter over de stadts muyren geen uytsicht was/ dat 't scheen een dichte duysternis / dat de vyandt occasie gegeven heeft/ dat sy terstont met de schop in de aerde doende geweest zijn/

ende een

ende een wal geleyt/ haer geschut geplant aen alle kanten/ datmen 't niet mercken konde binnen de stadt/ noch gewaer wierden die de wacht hadden. En die van de Stadt hebben dese occasie niet versuymt/ als sy haer volck hebben beginnen te voorsien/ van provande/ van koorn/ van geschut/ van Wapenen en krijgs-volck: Also dat die van de stadt/ eer dat eenige toevoer belet worde/ 4000 soldaten/ van Duytsche, Fransche, Walen, Engelsche, Schotten, in garnisoen gehadt hebben/ over welcke gecommandeert hebben de braefste Capiteyns/ wien'er namen wy noch hebben/ namentlijck: Wybald Ripperda, Iacob Steenback, Christoffel Vader, Lambert van Wirtenbergh, Mathijs Pruys, Christoffel Gunter, Schram van Bruynswijck, Kurey, Vehemy Margottin, Ardenne, Sohey Paris, Seminado, Iaspar Balfour, Mautenault, Mandoris, Michiel. Hier toe zijn oock gekomen eenige benderen Ruyters / daer overste van was eenen Gualther van Enchuysen, geboren van Delft. Hier-en-boven ware daer noch binnen 600 gewapende Burgers die in krijgs-handel d'andere soldaten in garnisoen leggende/ niet en weken. Hier-en-boven waren daer noch wel 1000 Peuoniers van alle sorte om de stadt te bewaren. Men heeft oock de kloeckmoedigheyt niet gemist in't vrou-volck die daer toe oock geordonneert zijn 300 in getal/ die de breucke van stadts veste souden boeten ende aen vollen. Onder de welcke wel de voornaemste geweest is/ een vrou van mannelijcke onversaeghtheyt en couragie Kenau Symons Dr. uyt de familie van de Hasselaren, de welcke mans dorste braveren / de tweede Ardromache, die 't onteffens was / de vyandt te gemoedt te gaen / met spietsen / lancen / 't roer / en al dat haer in de handt quam. Hier beneffens / was de stadt in quartieren af ghedeelt / om elck sijn werck te doen: Daer sy alles besorghde dat tot versterckinge van de Stadt mocht dienen: Maer voornemelijck namen sy regard op 't Bolck-werck aen de Cruyspoort / nae 't Noorden aen 't Huys ter Cleef / dat de Veldt-overste tot zijn Logement verordent hadde. Des Coninghs volck hadde nauwelijcks haer voeten op vyandt landt gheset / eer dat sy noch een Wal opghesworpen hadden / soo heeft metter haest de Prince van Orangien ghesonden de Grave van Lumey met vier benderen Ruyterye/ en 15 Vendelen die hy tot Leyden ter vlucht hadde aengenomen / en heeft hem geboden / de vyandt te ghemoet te trecken / dat hy nerghens in wilde versuymen / alle ghelegentheydt

't Krijgs-volck ingenomen in Ianuar.

De ongheluckighe tocht van de Grave van Lumey.

heydt waer nemen soude / de plaetsen stonden wel soude gae slaen/ en souden 't Bosch voor af nemen. Alsoo Lumey ghelast zijnde/ treckt met sijn volck nae Haerlem/ en heeft sijn leger te Sassem geslagen. Terstont sijn daer van daen de geruchten gecomen door de Spyons. Daer op is terstont voor uyt te gemoet gesondē 'tkrijgsvolck onder Bossu, daer over dat de Capiteyns waren Noircarmes en Romero met 70 musquettiers/ en met 80 Carbyns en lichte Ruytery. Dese als sy aen den weeligen bergh ghekomen waren/ hielden stal / daer sy aen wederzijden haer verbergden onder 't geboomt en struwellen. Op die selfde tijdt is daer een dicke sneeu gevallen die 't ghesicht benam: Lumey in een valley/ om en tom beset zijnde / aen de eene zijde met koghels/ aen d'ander zijde met de Ruytery aen geranst zijnde/en daer over stonden in 't slach-ord de oude soldaten / die met soo een vaerdigheydt en gewelt op de onse gevallen zijn/ dat sy de Graef van Lumey gheen tijdt gelaten hebben om sijn volck in ordre te brengen. Hier uyt is ontstaen groote vertsaeghtheydt / en noodtwendigheyt van vluchten. Lumey dat een Veldt-overste wel betaemde/ als de slagh-ordre te rugge deysden / gaf de moedt noch niet verloren / maer heeft sich ghewor pen midden onder de vyandt/ daer twee paerden onder hem doodt bleven. Sommighe Vendregers oock waren van gheen minder couragie / onder de welcke Iacob Maertensz. een Raedtsheeren soon uyt Vlaenderen / als sy saghen dat sy verlaten waren van haer volck/hebben liever in 't vendel willen sterven/dan te vlieden. Hier uyt is ontstaen een groote nederlaghe / in de vlucht zijn gheslagen meer als 600 daer men groote wreetheyt gepleeght hebben over de ghevangens. Baptist van Trier, Item/ Iohan Kellenaer zijn beyde opgehangen aen de voeten/ 't hooft om laegh: Niet tegenstaende dat Lumey 2000 Croonen presenteerde tot rantsoen. In dese slach zijn achter ghebleven vier stucken gheschuts / de meeste Vendels en veel proviand-waghens. Aen de Spaensche zijde waren 12 gheslagen: Hier uyt is te Haerlem ontstaen groote verslaghentheyt der gemoederen en verbaestheyt. De Spangiaerden / als sy weer gekomē zijn/doen hoortmen Triumph-liederen en victori-gesangh. Dit was voorwaer een deerlijcke nederlage/ die Frederico meer couragie gaf om grooter dinghen te bestaen: Want voor eerst heeft hy wreetheydt betoont aen de gevangenen. Want nae de nederlage van Lumey, als daer een in vyants handen gheval-

Anno 1572. Decemb. 13

len was/ hebben sijn hooft afgehouden/ in de stadt ghesonden met dese op-schrift:

Dit is Phlips Coninck die ongeluckighe, die ongheluckige aenleyder van sijn Soldaten om de stadt t'ontsetten.

Die van de stadt / door dese spijt en hoon verbittert zijnde / om dat sy souden betoonen / dat haer het hert noch niet ontsoncken was door dese wreetheyt: So hebben sy de naeste nacht daer aen/ 12 gevangens op gehangen/ ende 11 coppen afgehackt hebbende/ ende in een vat gheslagen/ hebben 't selfde van boven neer de wallen afrollende/ in 't vyandts legher ghestuyrt / met dese op-schrift/ en vileyne spot-reden:

De Hertogh van Alba heeft voor dese al de tiende penningh gheeyscht, nu geven wy als een penningh te winst het 11 hooft.

Dit soo bitsich verwijt heeft den Veldt-oversten seer ghespeten/ want op den 15 Decemb. als de vyandt nu hadde begonnen een Wal te leggen / en haer geschut ter deegen te planten / en de Wallen van de Stadt beschieten / nam hy groote couragie en beloofde hem selfs al de victory ende overwinninghe / ende maeckte dese gissinghe / dat de garnisoenen van de Stadt teghen soo grooten macht niet souden konnen bestaen: Meenden dat men met den Burgher niet heel bekommert behoefden te wesen / die noch wel konden geheugen 't overgaen van Zutphen, en de swarigheyt van Naerden, waer door sy verschrickt zijnde twijffel niet of sy sullen noch van selfs haer overgeven. Dit was 't geen hy sich selven ingebeelt hadde met een sotte verwaentheydt. Derhalven heeft hy terstondt doen gereet maecken 14 stucken gheschuts / diese gelijck tseffens afbranden/ soo dat daer ontstaen is/ als een schrickelijcke donder aen den Hemel / en datter op een dagh wel 680 scheuten yser van swaer ghewicht gheschoten zijn. Men seydt/ dat als de Spaensche de slagh begonnen/ datter sommige fugitive ende uytghebanne Burgers als een blijde maer een Lof-sangh ghesongen hebben tot spijt en spot van de in-gesetenen:

1. Storm op den 18 Decemb.

Christus is opgestanden, de victory is nu bekomen,
En sullen wel haest in ootmoet de handen opsteken,
So sal Haerlem ons haest tot een buyt zijn, Christe ombarmt u.

Alsoo

Alsoo hebben sy voor de Victorie de triumph ghesonghen: want de uytterste dagh van verderf was noch niet ghekomen. Maer datter midden onder't ghevecht ende stormen gheschiedt is / soo denckwaerdigh als kluchtigh / dat een jonghe Maeght / die aerde droegh / om de Stadts-vesten aen te vullen / hare kleederen met een stuck yser van't Gheschut wech ghenomen is / als of die af-gheschooren waren / boven haer achterste quartieren. Dit Vrouw-mensch / als sy daer stonde half naeckt / niet wetende waer sy van schaemte blijven soude / tot een spectakel van andere / seydt men / dat in dese ongheleghentheyt Iohan van Vliet, oudt Burghemeester / uyt commiseratie van de Meydt / en om haer naecktheydt te bedecken / een Mantel toe-ghewotpen heeft: alsoo een weynigh ontset zijnde / ende verslaghen / heeft sy haer naer huys begheven. De meeste fortce ende ghewelt heeft men ghedaen op de Cruys-poort ende Sint Jans poort: Nu / omtrent de middagh zijn de Poorten bres gheschoten / de Stadts-vesten om verre doen vallen. Hier deur is ontstaen t'samen loopen van Soldaten / daer onder zijnder oock veel Burghers gheweest / die oock kloeckelijck haer gheweert hadden / gheen ghevaer of perijckel ontsiende / alle de welcke de vervallene Stadts-vesten gheboet / met puyn daer aen te brenghen / voornamelijck by nacht / als sy de breucken en bressen met groote Wol-sacken / met uyt-gewortelde Boomen/en met alle andere materialen stopten. En dit waren de wercken niet van een dagh: maer dagh op dagh maeckte de Vyandt nieu allarm / en schermutseerden dagelijcks teghen die van de Stadt / ende deden de meeste af-breuck die sy konden / haer Gheschut lossende teghen den avondt / geduyrigh

20. Dec. righ sonder op-houden. Alsoo was daer geen eynde of maet van alarm te maecken van trommels of trompetten / by nachte ende by dage rammelden de wapenen/ daer was geen rust in't Vyants legher. Daer-en-teghen / die van de Stadt bleven even moedigh en onvertsaeght / ende alle ghewelt af-slaende / met grof Gheschut / met Kogels / met pijlen bewaerden sy de Stadt / hebben oock veel volcks van de Vyandt ter neer gheleydt / misten eenige weynighe van haer Burgheren omtrent 16 of 17 / 't is ongelooflijck: Die sulck een vertrouwen op haer wapenen hadden / dat sy dickmaels haer begaven over de Vesten van de Stadt nae beneden om laegh toe / alsoo dat sy de Dooden beroofden / ende 't ghewaet

waet van de Spaensche tot buyt mede brachten / oock somtijdts een ghevanghen kreghen / terstont aen de galgh verwesen / dat hy / Romero al van te vooren ghespeelt hadde. Als dese storm op hielde / zijn de Burghers moedigher ghewo rden ende vol van couragie / alsoo dat soo jonghe als oude luyden / soo mannen als vrouwen ghetrout en onghetrout / sonder onderschepdt / die aen de stads vesten / om die te versterckten / met gesang en vreugde wrochten / ende om borst-weringe te beswaren / haer repten: Waren daer mede besich / datse dese wal souden brengen tot St. Catharine brugge toe / onder beneficie van de nacht. Als de Vyandt dan gewaer worden dat sy met ghewelt van gheschut / en vordere stormen / seer weynigh of gheen voordeel en deden; soo heeft Fredericus 't een ende 't ander bedacht. Derhalven heeft Francisco de Vergas, die laste gegeven / dat hy een brugge over de stadts vesten soude slaen / op leghe tonnen / met hem nemende een Vaendel Spaengiaerts: Dewijl hy met dit werck besich was / hoe wel hy met een loo-koegel geschoten was / heeft hy nochtans niet na-ghelaten / de brugge over te brengen aen de ander zijde van 't water: Daer op stonden voor en achter drie en drie in haer ghelidt / en namen die couragie en stoutigheydt om teghen de wal aen te gaen / ende die te bestormen: Maer als het aenkomen hoogh ende steyl was / soo zijnder weynigh daer toe ghekomen / dat sy boven om hoogh konden gheraken / daer die van de Stadt haer in 't ghemoet quamen ende sochten te stuyten: Een van haer / te weten / Alphonso Galeasso, vergeselschapt met sommige Pieckeniers / en geswinde Soldaten / zijn daer aen voort ghekomen / de welcke van den Overste Steenback met sijn volck alsoo bejegent is / dat sy gheen kans en saghen / evenwel hielden sy standt / en schermutseerden onder den anderen: Ondertusschen d'Alphonso, en de Overste Steenbach, raeckten hantgebaer tegen malkanderen / evē aleens of sy in duelle geraeckt waren / en voet by steck gheset hadden: Middeler-tijdt soo luyde de Klock alarm / alarm / die van der Stadt raecken op de been / 't liep al na de wal toe / daer ontstont doe een schrickelijcke slagh / 't gheschut worde ghelost / men schoot met ghesetende koeghels / met grut van yser / met loodt-koegels sonder eyndt / teghen hare Vyanden die haer bestormden. En dat de Spaensche Soldaten meest quelden / het werpen van yverige en brandende kolen / voncken van de asch daer oly in ghesoden was / hier nessens / ghepickte

De tweede Storm.

N en bran-

en brandende hoepen/en wat dies meer is/ dat vernuft van Vrouwen meest bedocht en gepractiseert hadde. Don Frederico bemerckende/dat dit een ongeluckige slag was/en so een merckelijcke nederlage/ des niet tegenstaende / heeft hy even obstinaet blijvende/ geboden/jae gedwongen/dat daer weerom versch volck d'aenslag soude hervatten; die oock sulcx bestaen hebben met groot gevaer/ doch alles te vergeefs. Maer als de Overste van Soldaten/mitsgaders de Bevel-hebbers/ sulcks rieden / heeft Don Frederico by trompet-geblaes sijn volck te rugge doen komen; Romero, die by na de principael autheur was van dese storm / was daer qualijck geweest / dewijl hem het eene Oog uyt-geschoten was. Die van de stadt so burgers als soldaten/hakende na den buyt/vervolgden neerwaerts na beneden die genen/ die in den storm ghebleven waren/niet eens passende op't Geschut van de Vyandt/dat niet stil en stonde. Aldaer zijn gevonden en geraept menichte van wapenen/ spietsen/ schilden/ degens/ en alle soorten van geweer. Daer was oock een groote hope van dooden tot 150 die daer lagen: en onder dese is een groot deel Bevel-hebberen gheweest / en veele Edelen van groten huyse/ het waer te lang alle dese te verhalen. Daer zijn oock 300 siecken en gequetsten naer Amsterdam ghesonden. Vargas is van een wonde gesturven aen de Stadts-vesten / des anderen daegs is hy daer van daen gehaelt / met uyttermaten rou en droefheyt van sijn volck. Daer tegen die de Stadt bewaert hadden/so burgers als soldaten/misten maer ('tis ongelooflijck) 10 of 12 mannen: maer daer waren noch meer gequetst/onder de welcke d'Overste Steenbach was / die met eē loot deur sijn rechter arm geschoten was/een onvertsaegt Heldt / de welcke / als sijn Volck hem beklaegden over dit ongheluck / heeft hy kloeckmoedigh dese woorden gesproken: Mannen Crijg-broeders, daer is geen swarigheydt of perijckel, soo lang 'thert noch kloeck is, en ongequetst is sal ick u l. niet begeven of verlaten, so lange ick mijn asem kan halen. Van die selfden avont hebben die van de Stadt een gevonden onder de dooden/die ter scherper examen gebracht is: dese/als hy't secreet van de vyandt geopenbaert hadde/ is aen de galge gehangen. En dit is de droevige uyt-komste geweest/van soo deerlijcke en strenge storm/ daer d'aenval meermael hervat is; alsoo dat daer een groote yver en strijdt geweest is van dapperheydt en eere in te leggen: als de Spaensche aen d'een zijde alles gaende maeckten

met

met vechten / ende de Stadt te bespringhen met groote couragie/ daer aen d'ander zijde die van de Stadt sich verweerden onversaegt met een onverwinlijck hert. Also is 't leger van de Aldermachtigste Coning / die de werelt vervult hadde met de roem van sijn macht / voor wiens vromigheydt niets heeft keunen bestaen/ daer't al most voor swichten / die heeft moeten lijden dat hy af-geslagen worden / en gesloten uyt sijn eygen erffelijcke Domeynen. Anno 1572. Decemb 25. Verhalven de Belegerden haer sake alsoo verricht hebbende/ zijn met blijdtschap bevanghen / Gode alleen toe-schrijvende de deerlijcke nederlage van den Vyandt / hebben bede en vasten-dag verordonneert. Ende dit is oock remarcabel en mijns beduunckens behoort men oock niet verby te gaen met stille swijgen / dat de memorien en journalen van onse Burghers dat vermelden/ dat de Overste Steenbach, dat hy eenigermael als hy slaegs aen de man De 3 storm. soude gaen/ en al sijn Volck de Heere te voet vielen op haer knien/ en baden om de hulpe van de machtige en strijdtbare Godt / nae't exempel van de Coninglijcke Prophete David. Op dese nederlage nu voornoemt/ heeft Adrianus Iunius tot een memory nae-gelaten.

De trotse Speck en Spangiaert fel,
Bloedtgierigh als in treurigh spel;
Leydt hier ghestopt in d'aerde vast,
Dit is Godts-wraeck, en hooghe last.

Daer waren qualijck ses dagen gepasseert / als de Vyandt een nieuwe aenslagh hadde ghepractiseert / als sy midden in de nacht met grote loosheyt en behendigheyt/ peurden na de Stads-vesten over't Ys/ alwaer aen de St. Jans poort een bres geschoten was/ die van de wacht daer geen acht op nemende / geen achterdencken hebbende/ waren stillekens met een stille trom op de Vesten / op de wal gekomen/ met witte hembden aengedaen/ om die van de stadt een schrick an te jagen/ hebben also de stadt aengeranst en besprongen/ jae bestormt/ en stont dus of so/ of sy hadden d'overwinning gehadt. Noyt is de stadt in meer gevaer geweest/ gedurende 't beleg / en niet sonder perijckel en gevaer van de Stadt te veroveren: maer als de lagen van de vyant ontdeckt zijn/ is daer terstont een groot geschreu op-gegaen/ de klock sloeg alarm/ alarm/ daer waren maer 60 mannen op schilt-wacht/ dese/ al waren sy weynige in getale / hebben met so grooten yver en gewelt aen-gegaen / dat sy de

Vyandt stuyten / die nu versteecken van hare victorie / te rugghe weken. Hier ontstont een groote toe-loop van Burgers en Soldaten / de welcke met sulcke force en heviigheyt daer op aen gevallen zijn / dat sy de vyandt uyt het Bolwerck geslagen hebben / en op de vlucht gedreven / en haer vervolght tot de Cruys-poort toe; alwaer sy noch een ander Bolwerck in-ghenomen hadden / met Mijnen onder-graven/dat sy by dese occasie tot de grondt toe met vyer en pulver hebben laten springen / daer de voncken armen en beenen in de lucht vlogen/gesengt van't vyer. Als alsoo de storm op hiel / zijn de rest door de vlucht verdwenen. 't Is niet om te seggen/ hoe kloeckelijck en dapper so wel Burgers als soldaten/ haer in desen deele gedragen hebben / met wat force en ghewelt sy haer geset hebben tegen hare vyant/ haer geen perijckel ontsiende. Ten heeft oock aen de dapperheyt van de Vrouwē niet gemancqueert/ die daer met steenen/ toortsen/ hoepen met peck besmeert / de vyant onthaelden. Onder desen is wel Capiteyn geweest een Vrou / die mans hert in't lijf hadde/genaemt Kenau Symons Dr.out omtrent 46 jaren / die deur 't rammelen van de wapenen / of deur't schrickelijck geluydt van't Geschut / niet vervaert of verslaghen was/ stonde dickwerf voor aen in slagh-oorde; dese was een Vrou met mannelijcke couragie/ die de Vyandt wel dorste uyt-dagen met de degen / en met de spiets/ en met 't roer. Maer op dat ick oock yetwes mach spreken van de nederlage van de Vyant/voor eerst was daer een schandelijcke vlucht en deerlijcke nederlage/ in dese slagh onder't vechten van Soldaten/ zijn gebleven veel voorname hoofden/Edele ende deurluchtige mannen uyt alle natien: hier-en-boven zijnder wel 300 oude Soldaten geslagen/ behalven ontallijcke gequetsten / daer die van de stadt ('t is ongelooflijck) naulijcx 10 van haer volck misten / onder de welcke gheweest is overste van Soldaten Lambert van Wirtenberg, die met een kogel ghetroffen zijnde/ niet lang daer nae goets moets gesturven/ sijn getrouwigheyt noch betoont hebbende tegen de burgers/ met de laetste adem als hy de gheest gaf. En naedien men oock de vromicheyt in syn Vyandt behoort te prijsen / soo is dit voornemelijck gedenckwaerdig / dat in Historie gebracht werde / de Naekomelinghen tot een exempel/ dat eene Ferdinando d'Avolos de Guadalafara,uyt de slag gekomen zijnde / tot de binnenste Borstweeringe / by geval rontsom siende/ heeft hy sijn broeder/Iohan de Zuniga gemist/ waer op

hy

hy terstont sijn schildt ghenomen hebbende / met onvertsaegtheyt/ is wederom te rugge geweken/ niet passende op schieten van musquetten/en loo-kogels/ keerde hy om en om de dooden die daer verslagen lagen/ vond eyndelijck die hy socht/ die noch leefde en adem hadde/maer swaerlijck gequetst met een kogel/en in de Mijne met buskrupt geschent. Hier nae dat hy hem sijn wapen-tuyg uyt-geschut hadde/ schort hy hem op sijn schouderen/ en met hem dragende so lieven pandt/begaf sich wederom op't spoedigst na sijn volck; en hoewel hy onderweghe met een loo-kogel geschoten was/ heeft nochtans niet gerust/voor al eer hy dat lieve pant in salvo gebragt hadde: Don Frederico hem verwondert hebbende over de vromigheydt en getrouwigheyt van de Broederen / heeft sorge voor haer gedragen / en heeftse laten cureren / sonder kosten daer aen te sparen. Gedurende desen storm /zijn aen de Schalck-wijcker-poort aen-gekomen 170 Sleden met alle voorraet en proviande / onder 't geley van 300 musquettiers / ende omtrent 70 Ruyteren/ onder de Ritmeester Gualther Enckhuyser van Delft.

De Spaensche zijn vry wat verslagen geweest deur dese nederlaghe / sloeghen derhalven raedt / wat haer te doen stonde. Veel van de Grooten onder haer waren van dat gevoelen/ dat men met 't Leger soud op breken / ende 'tbeleg staken / die seer moeyelijck en ellendigh was / om de groote koude van de winter / dat men qualijck in't Veldt konde duyren / eensdeels oock om de dapperheydt van de strijdtbare mannen / en kloecke Soldaten die sy tegen hadden / die onverwinnelijck van ghemoedt / en naer eer trachtende / bewaerde en beschermde ongelovelijck Stadts-vesten. En sy gaven voor / dat dit seer te verwonderen was / dat die van de Stadt/ met so weynig volcks/ so machtigen leger had keunen tegen staen/ daer men soo dickwerf de Slag hervatten. Want daer warender veele (die wel de meeste stemmen waren) van die opinie / dat de Stadt onverwinlijck was/ soo langh aen de zuydt-zijde de Meyr open was voor de Scheep-vaert/in't seynden van alle provianden/ Koorn/ en alle behoeften/ ende alle Crijgs-toerusting/ alle 'twelck 'tbelegh verhinderde en vertraeghde/ hier neffens / dat de onghemacken van de Winter / de koude nachten en strenghe lucht / in de welcken de Soldaten in haer winter-legher in Hutjens / onder den blauwen Hemel de wacht houdende / op't schildt-wacht moeten staen / ende verkleumen van stil te staen / ende eyndelijck beswijcken/

ſwijcken / hier op hebben ſy meeſt alle met volle keelen gheconſenteert/ ende haer ſtemmen daer toe gegeven. Maer Don Frederico was daer niet gelogeert / die hem daer tegen met gewelt geſet heeft/ ongeacht haerder aller advijſen/verklarende dat hy heel ander laſt van ſijn Vader den Hertogh van Alba hadde. Met eenen te kennen gevende / dat dit niet eers ghenoegh voor de Spaenſche Natie ſoude weſen / die door glory van macht ende vromigheydt d'aerdbodem vervult hadden. Seyde oock hier by / dat het oock niet ſonder perikel ſoude weſen of andere ſteden oock die afghevallen waren/ dat exempel ſoude licht volgen/ en tot meerder ſtoutigheyt hier naemaels ſouden uytberſten. De Hertogh ondertuſſchẽ wel onderricht zijnde van de intentie en mening van ſijn volck en Soldaten/heeft terſtondt brieven ghedepeſcheert door Don Bernardijn de Mendozæ aen ſijn ſoon Don Frederico, by de welcke/ hy hem in ernſt vermaent / dat hy de ſtadt niet ſoude verlaten / eer hy die met gewelt ſoude in-genomen hebben / hem daer oock mede dreyghende / ſoo hy anders dede / dat hy hem niet ſoude houden voor ſijn ſoon. En ſo miſſchien ſijn ſoon Frederico yet mocht overkomen (dat Godt verhoede) dat hy in ſulcken gheval ſelfs ſoude komen in perſoon / en dat hy in 't belegh ſou volharden / ter tijdt toe/ dat hy de ſtadt onder ſijn gewelt ſou ghebracht hebben : Met toeſegginge en beloften dat hy nieu volck tot hulp ſoude ſenden en Spaenſche garniſoenen. Derhalven ſoo is daer by de gantſche Krijghs-raedt eyndelijck met volle ende een-paerighe ſtemmen ghereſolveert en beſloten / dat men in dit belegh ſoude volharden/ en niet ontſien noch armoede noch gevaer/noch legers ongemack/ en dat ſy die moeylickheyt van koude/van ſneeu / hagel/ onweer/ jae alle teghenſpoedt en onheylen ſouden verdragen/ op hope van eer en danck te behalen by haren Coninck. Als nu alſoo Don Fredericus ſijn volck moedt in 't lijf geſproken hadde / en door hope van eer in te leggen/ opgheweckt hadde / ſoo heeft Don Frederico ſijn vader Duc de Alba verwittight van de mannelijcke reſolutie der ſoldaten / die ſy ghenomen hadden over de ſtandt van de oorlogh / en de belegeringh van de Stadt. Soo heeft hy terſtondt ſonder eenigh dilay Don Bernardin, een man daer men mocht op ſtaen ter goeder trouwe / na Spangien geſonden/ dat hy Philippo Coninck van Spangien, de ſtandt van de Nederlandtſche oorloghe ſoude boodſchappen : Die al nae ſes weken/ te poſt weerom gekomen

Don Bernardin nae Spang. gheſonden.

men

men is/ die een groote somme van gheldt mede brengende / bracht de bootschap datter 25 Vendels Spangiaers in de Nederlandē tot assistentie soude komen / de welcke de Viceroy van Castilien dier tijdt Gouverneur van Milanen / uyt last van den Coninck soude seynden. Ondertusschen van doen af hadde hy al in 't sin dat best geraden docht/ die toestant van den oorloge / en de manier van belegeringh te veranderen/na dien op die fatsoen van oorlogen/geen kans noch gheen hope was om de stadt te vermeesteren. Derhalven had hy wat anders in 't sin/ namentlijck/ dat hy door gebreck van provande haer uytgeput zijnde/ sou brenghen tot de uytterste benautheyt/en eyndelick onder sijn gewelt soude brengen/de nootwendigheyt daer toe dwingende. Ende tot dien eynde heeft hy alle zijn raetslagen en pogen daer na gewent/dat hy 't Haerlemmer Meyr soude sluyten /en alle pas benemen / hieldet daer vast voor/ dat dan de stadt van 't selfs in sijn macht soude komen. Dies niet tegenstaende heeft Don Frederico niet nagelaten de stadts vesten te bespringen / dat soo die aen eenighe kant verballen was/ dat de soldaten daer op force en gewelt souden doen. Maer dese storm meer-mael herbat zijnde sonder geluck / dat heeft de ghemoederen van den Burger minder verslagen / en 't donderen van 't geschut konde weynigh voordeel doen tegen de onvertsaegden. Ondertusschen nam de stoutigheyt dagelijcx toe by de ingesetenen. Hier uyt zijn ontstaen verscheyden uytvallen op vyants leger/of opentlijck voor de buyst/ of by lagen te leggen by daghe / by nachte: De soldaten nu gewent zijnde uytval te doen / lettende op den buyt/ leefden op den roof/ nimmer gherust/ nu buyten de Syl-poort /nu buyten de Schalck-wijcker-poort / al-te-met buyten de Sparenwouder-poort met een stille trom uyt-ghegaen zijnde/ haren vyandt buyten de Walle verslaghen ende verjaeght hebbende / met den ypere ende den Swaerde sonder weerstandt door-dringhende/ hebben niet alleen ghemeene Soldaten / maer oock voor-treffelijcke soo Vendreghs als Officiers ghevanghen wech ghesleept: Hier-en-boven / met Buyt en Wapenen / Deeghens / Pansers/ ende met aller-hande krijghs-rustinghe ghieladen zijnde / brachten de Victorie met haer / waer door de ghemoederen van den Vyandt seer verbittert werden / ende ontsteecken tot lust van wraeck. Daer ontbraecken oock gheene die de Stadts Soldaten oock op - weckten tot mannelijcke couragie en dapperheydt/ voor-

Het uytvallen van die vande stadt.

voornemelijck de Heere van St. Aldegonde, die in 't begin van 't jaer op den 1. Janu. als hy nu een geruyme tijdt sich te Haerlem onthouden hadde/so is hy in 't aensien van de vyant/ die dat sochte te verhinderen/ maer te vergeefs / geconvoyeert met een uytgelesen troupe van Walsche soldaten/ vertrocken na Leyden. Even op dese dagh/ dat by sommige abominabel en verbloeckt scheen te wesen/is daer een predicatie in de groote Kerck gedaen van de gereformeerde. So dat die vande stadt voornemelijck de soldaten/die daer in garnisoen lagen/ alles onteffens scheen te wesen 't gheheyligde ende ongeheylighde. Op welcke tijt oock de Burger vande wachten verschoont zijnde welcke van de eerste tijt van 't beleg af de wacht geduyrigh oock ghehouden hadden/ met een merckelijck betoogh van sorghloosheydt. Waer door de vyant ontstelt zijnde/ wederom op een nieu dreyghden vyer en vlam. Alsoo is de Spanjaerts wreetheydt wederom verbittert en ontsteken / dat sy nu de eene tijt / loose alarm maeckten / ende de stadt met grof geschut fel beschoten/ en die van de stadt met kogels sochten schrick aen te jagen/ op een ander tijt weerom de trompette bliesen/ de trommelen gingen/stonden in de wapenen in slag-ordre/even alleens of sy dadelick met haer vyant soude 't slaeg gaen. Somwijlen oock als sy met groote force en gewelt voor hadden stadts vesten in te nemen: Maer doen hebben de Spaensche de meeste hoop en kans wel gehadt/als sy een aenval deden onversiens op 't Bolwerck/met vliegende vendels stadts vesten beklommen / als sy niemant ghewaer worde die op schilt-wacht stonden/of die de wacht hielden. Waer door de vyant niet alleen haer selven de overwinningh beloofden/ maer songē al victory/victory. Maer d'onse so haest als sy gewaer worden het desseyn van de vyandt / als de soldaten die op de schilt-wacht stonden uytgevallen zijn / zijn sy terstont verslagen en verstropt dat sy qualijck wisten waer sy haer bergen souden: Dat de Spaensche dapper gespeeten heeft. Daer-en-tegen kregen onse soldaten meer couragie/en wordē moediger/ alst geluck haer diende / dat sy dagelijcx toe-voer hadden van al 't gunt dat sy van doen hadden / eerst met sleen/ daer na met schepen als 't ys uyt 't water was/dat men konde varen: overvloet van provande/ van vivres van koren/ en wat dies meer is/vorder alle ammunitie van oorlog van geschut/van kogels/van buscruyt in grooten overvloet. Hier beneffens altijdt versch volck/ nieuwe Vendels soldaten met haer officiers/

Van den 3 en 5 Ianuar. 9. 10.

officiers/ die de Prince van Orangien Vader des Vader-landts ghe-duyrigh toe sont des noot zijnde / alle kloecke en dappere mannen en krijgs-luyden. Also passeerder qualijck een weeck/ geduyrende 't belegh/ of daer is krijgs-volck ingekomen tot assistentie / en gelijck onser Journalen vermelden/op den 5 dagh van Januarius/ is daer in stadt ghekomen een Vendel soldaten onder Capiteyn Mandarijs. En wederom korts daer nae noch een Vendel Walen/ van 112 coppen/ waer over commandeerde ende 't ghesagh hadde eenen Gaspar genaemt / die vluchtigh zijnde van den Hertogh van Alba, aende Prince zijde gekomen was. Item/op den 10 Jan. zijnder van de Baroen van Batenburgh (die 't Sassem sijn leger hadde) toe-ghesonden Krijghs-volck tot hulp van Engelsche / Schotten/ Hooghduytsche/ Walen/ met een ongeluckige tocht/van welcker sommiger verleyt zijnde door de duystere nacht/hebbē gedwaelt in duyn/sommige zijn oock tot Amsterdam/sommige aen 't leger van de vyant geraeckt. Als de Magistraet sulcx vernomē hadden hebben sy terstont een toortse voor een bake doen op hangē/en de klock doen luyen aen de naeste poort: Alsoo zijnder noch veel behouden binnen de stadts vesten gekomen. En op den 11. Januar. is daer noch toe een vendel ghesonden onder Capiteyn Caspar. Omtrent dese tijt / zijn onse soldaten op den 14. Januar. uytgevallen/buyten de Schalck-wijcker-poort/tegen de Duydtsche / die in Rustenburgh haer leger geslagen hadden/ alwaer sy die meest alle geslagen hebben/ met haer nemende een vendel en twee trommels. En dese dagelijcxse schermutsinghe ende uyt-vallen brochten met haer veel nederlagen en verlies van buyte volck. Eenige weynige van de gevangens ontgingen de galg/worde al meest gehangen. Insgelijck oock op den 15 Jan. zijnder weerom 600 soldaten toe-ghesondē/maer dese als sy onverhoeds nader aen 's vyants leger quamen/ zijn sy alle verjaegt en verstroyt/ elck sijns weeghs. En hoe daer dagelijcx meer swarigheyt en nederlagen gebeurden/hoe veel te meer de Spaensche groot devoyr deden om de uyterste gevaer te bestaen / of met openbaer ghewelt / of met behendigh bedrogh/ of door mijnen onder de aerde / in de welcke die van de Stadt haer alsoo te keer ginghen / dat sy dickwerf voor de vyandt reede en vaerdigh waren / als sy 't vyer daer in staecken / waer door sy een schrickelijck spectakel maeckten/als Armen en Beenen inde lucht vloghen. Maer als de wederparty bemerckten / dat sy niet veel

voordeel deden door de dwars wercken/hebben eyndelick dit werck gheſtaeckt/ haer raedts-man was Bartholomies Campocaſſe, die geraetſaem vonden / dat men regel recht na de Wal ſoude peuren/ derhalven hebben de Pioniers hare galeryen gebracht met balcken aen malkanderen gehecht / hier over hebben ſy ghebrocht ſacken met zandt ghevult op die hooghte / dat ſy daer onder veyligh konde gaen / als onder een ſolder. Ende als ſy nu de ſtadt ghenaeckten met graven / hebben ſy de galery in tween gheſpliſt / op dat ſy met meerder forceen en gewelt teghen 't Bolwerck ſoude aen komen en benouwen/ in 't ſtellen van 't dobbel geſchut. Alſo waren de wercken en practijcken van Krijghs-lieden dagh op dagh noch heviger en vinniger. Ende de ſaecke is ſoo verde ghekomen/ dat ſy niet alleen met roers en muſquetten van verde / maer met ſpietſe en deeghens onder malkander vochten/ om een beetje landt te veroveren. Die van de Stadt als ſy bemerckten / dat het principael Bolwerck in ghevaer ſtonde/ ende dat het ſelfde niet konde geſalveert worden / zijn te rade geworden te rugghe binnen de veſten een halve maen te leggen van alle materialen/ van 't Weſten omtrent Crayen-horſt nae 't ooſten tot de S^t^. Jans-poort toe/ daer inne geſloten hebbende de oude ſtadts veſten met 't werck te beſluyten in de ronde ten halven aen wederzijden. Hier-en-boven hebben ſy van onder de Cruys-poort opghehaelt een ſwaer werck om hoogh/ als een toorn te ſamen gebracht / met horden/ aerde en vuylnis / met balcken verſpart en gehecht / nae 't fatſoen van een horde. Hier mede waren ſy al-te-ſamen beſigh ſoo menigh als daer was/ ſonder onderſchept van vrou of man/ jong of out/ oock van wat qualiteyt ſy mochten weſen / rijck of arm / wel wetende hoe veel daer aen gelegen was om het begonnen werck te voltrecken. Daerom worden daer niemant verſchoont/kinderen / meyſkens/jongen/ouden/borgers/ſoldaten/overſte/Majeſtraten ſelfs/ Burgemeeſters waren niet vry voor die tijt. Als nu deſe Schanſe ſterck genoech ſcheen te weſen/ſo hebben de onſe 't Fort verlaten de Spaenſche ingenomen/ en eyndelijck de victory behouden. Daer nae als nu de wegh gebaent was om vorder te gaen/ ſoo brachten ſy terſtont de ſchop inde aerde/en peurden na de fundamenten van de Cruys-poort. Die van de ſtadt niet weynigh daer in verſlagen zijnde/ waren 't eynde raedt/ dewijl ſy de Pioniers noch van achteren/ noch van ter zijde konden beletten/ wilden oock niet/ dat de

ſtadts

stadts vesten door onder graven soude versvvackt worden: so hebben sy door een nieuwe vont bedacht dat sy die loopgraven en mijnen soude laten invallen door swaer ghewicht van loot / steen ende kapen/en also die Pioniers te verdelgen en onder de aerde te bedelven. Dese stant in die tijt/was dangereus en gevaerlijck voor onse stadt daer van oock de Krijgh-overste en Magistraten goet gevonden hebben de Prince van Orangien hier van te verwittighen: Hebben derhalven de Hr.'Adriaen van Berckero dier tijt Schepen/ daer toe gelast zijnde/gesondē aende Prins, die uyt de Schalckwijker-poort getrocken zijnde onder 't geley van 600 musquettiers en eenige ruyterij/ hebben onder weeg de vyant gemoet/ die meerder in getale / zijn met groote forze en hevigheyt gevallen op die van de stadt. Niet tegenstaende/so hebben sy haer gereddet en genoegsaem ghesalveert / soo door bequaemheydt van de plaets als door kloeckheyt van soldaten die omtrent 200 van de vyandt geslagen hebben/met weynigh verlies van haer volck. Niet langh hier na/ 's morgens voor den dageraet/hebben de Hoogduytschen een uytval gedaen 600 in getale met die intentie ende meeninge/ dat sy op 't leger van de Spaensche meenden te vallen al onversiens/ en dat sy 't gebruyck van 't grof geschut haer soude benemen en vernagelen. Aen d'andere zijde waren de Walen oock op de been buyten St. Catharine-poort/die van de aenslag oock wisten/ waren daer mede besich om de Spaensche van achterē op 't lijf te vallen/maer also daer een donckere mist en nevel was dat haer gesicht benam/ dat sy niet van haer konden sien/ zijn weerom te rugge gekeert/en tot de hare gekomen/en verloren reys gedaen. En de vyandt ruste oock niet/die oock besig warē met een nieuwe vont/en waren daer op uyt/dat die vande stadt 'tgewelt van 't grof geschut/beter soude gewaer wordē/rechtē sy op 'tbolwerc/een Kat/dat van d'onse verlaten was/een bree pleyn/daer onder brengende aerde sacken/daer op sy als op een hoog toneel geset hebbē maer een stuck geschuts/ met welck sy niet alleen 'tnaeste bolwerck soudē versvvacken/maer alle aenkomst benemen/ huysen/ Kercken schenden / al offe met de blixem geslagē warē. De toorn van St. Jans Kerck is so door boort/ dat sy dreygde te vallen. Die van de stadt hier voor bevreest zijnde/ hebben de toorn afgebroken. Hier-en-boven 'tnieuwe werck is oock seer hart aengetast en schrickelijck bestormt/en dat sy nu voor hadden/mijnen onder de aerde te leyden en t'ondergraven/ en so de

Brieven aē de Prins.

noot sulcx mocht vereyschen/om met boskruyt 'tgehele nieu werck doen springen. Als de sake also stonde/syn daer menichte van sleen aengekomen tot 80 toe/tot troost van burgers en soldaten/geladen met alle provande en voorraet van boskruyt en Ammonitie/ende benessens dese 400 oude en kloecke soldatē so Engelsche als Schotten en Walen/onder 't geley van Seminado, Balfour, en Margottin die Capiteyn van de guarde was/waer door de herten van de burgeren en ingesetenen vry wat verquickt zijn. Op dese tijt is Gangolfs-Kerck, tot een stal geordonneert om paerden te setten. En nu waren de geruchten al gekomen tot de nabuerige en vereenighde steden/wat die van Haerlem alrede uytgestaen en geleden hadden. Derhalven die van Delft/ van Leyden/van der Gou/ hebben uyt commiseratie ende medogen / door brieven laten weten dat sy ten hoogsten bedroeft en begaen waren/met de droevige stant van hare vrienden en bontgenooten/ en dat sy uyt gront haers herten beducht waren/ hoe het noch met haer sou af loopen / dat sy derhalven in dese ghelegentheydt haer selven quamen presenteren/ dat sy overbodigh waren om tot haren last in te nemen / ende te alimenteren de onweerbare als kinderē/stock oude luyden so mannen als vrouwen/ beloovende dat sy haer wilden houden en onderhouden. Maer die van Haerlem haer verwonderende over haer soo vriendelijcke presentatie en toegenegentheydt/ ende sonderlinge affectie tegens hare ingesetenen en onvermoogen schaem-root zijnde/hebben sulcx geweygert en beleefdelijck af-geslagen/ of om datse noch eenighe hulp en bystant konde doen / of dattet al te hardt scheen te wesen / dat sy hare oude Vaders en Groot-vaders / en verlatene Groot-moeders en Wees-kinderen soude verlaten / dat sy liever hadden een wet te stellē op't koorn tot spaersaemheyt ('t welc oock geschiet is)en hare noodruft wat t'onthouden/dan te leven van de milde hant van haer gebuerige steden. En niet lang daer na hebben de Magistraet een koorn-wet ingestelt/ mits de prijs settende van 't vleesch in redelijckheydt. Ende om dat de burgers niet gheheel de moedt souden verloren gheven/ soo zijnder noch andere 700 soldaten t'scheep gekomen onder 'tgheley van Christoffel Gunter; en daer na noch twee Enghelsche en drie Fransche Vaendels / die niet langh daer na wederom vertrocken zijn/wiens hulp men niet van doen hadde/daer Soldaten genoegh waren/ ende de vivres en lijftocht schaers. Aen de andere zijde van de Vyandt was gheen

gebreck/

gebreck/geduyrende tot hier toe het belegh/om dat de koren-schuyr en ammunitie-huys soo na by was. Daer waren oock gekomen in 's Vyandts leger de beloofde troupen van Soldaten/in't begin van Mart. in't aenkomen van de Lenten / eerst 10 Schepen met versch volck/daer na noch andere meer/ die de Spaensche soldaten in groote menighte gheladen hadden / waer over het geheele leger haer welkom heten / hadden nu de hope dat sy de Stadt wel haest souden veroveren. En niet langh daer nae zijn die van 't Legher moedigh geweest door de komste van de Spaensche/ en nu stouter gheworden zijnde / maeckten wederom alarm en ghebaer om te stormen/ en slagh-ordre gemaeckt hebbende omtrent het Siecken/ hebben haer gheset in postuyr om te vechten/ daer stonden ghereet 24 Vaendels/ die de stadt souden bestormen soo het scheen/ die in't sin hadden 't Bolwerck van de stadt/ met buskruyt te doen springhen / 't welck oock gheschiet is/ by na sonder eenighe schade of verlies van volck/ uytgeweert een Trommel-slagher/ die als met den blixem gheslaghen was. Maer als 't grof gheschut en alle krijghs gereetschap/ende het graven onder de aerde in de mijnen/ weynigh voordeel deden / zijn te rade gheworden om de Meyr te bemachtighen. Tot dit desseyn is ghecommitteert de Grave van Bossu: Ende voor eerst hebben die van Amsterdam voor uytghesonden een kleyn Galey / met 5 andere schepen door een sluys aen 't Sparen/ daer hebben sy gepooght de lage wegh/ die moerassigh was/ te doorgraven omtrent Pennings-veer/en also aen de meyr te geraken: Maer een Galey/ mitsgaders eenighe Schepen van Haerlem/hebben haer in haer vaerwater geweest. Niet lang daer na wederom gekomen zijnde beter gemonteert/de aenslach hervat hebbende/ peurden sy na de Meyr/ maer zijn door een Galey ende eenige Ponten verjaeght en verstroyt/daer sy moesten een Damlooper laten; daer 't vyer in-gesteken worde; de soldaten die sy in hadden zijn meest al geslagen en ghebleven/ de rest zijn aen de morasse van de Fuyck opgehangen. Als alle dese aenslagen niet wel en gheluckten / dat sy nu dickwerf hadden onderstaen/ hebben de Vyandt een ander middel ende practijck bedacht: Want als Maximiliaen Grave van Bossu, een vaert ghegraven hadde by het Heylighe Landt/ soo hebben eenighe bezeylde Schepen / haer kours ghenomen dicht aen de Meyr; dese als sy aldaer ghekomen zijn/ hebben sy die van Haerlem in haer vaer-water geweest/

De Grave van Bossu op de Meyr ghesonden.

de welcke niet ter degen op haer hoede zijnde / ende op ordre van de Vloot van schepen geen acht en sloeghen / zijn gheraeckt onder de handen van de vyandẽ/die een seer groote Galey wel van 80 voet/ daer drie of vier schepen omtrent lagen/ eyndelijck genomen. Alwaer Geraert de Iong, Admirael van de grote Galey / swaerlijck gequetst zijnde/ met een Jacht ontkomen is. Maer als daer omtrent quam/ maer wat te laet/ Jacob Anthonisz, die de rest van de Vloot met hem brocht / heeft hy die van Amsterdam op de vlucht gejaegt / en doen spatten/ en hebben wederom de Galey verovert/ en 't Peerschip stormenderhandt in-ghenomen / alwaer sy alle de Boots-gesellen en Soldaten doot geslagen hebben/ uyt-gesondert eenige weynigen/namentlijck Roscoti,een Edelman van Leuven/ en noch twee andere die sy gevangen namen. Also is op de Meyr de weg geopent/en also isser overvloet van alle provanden/en ammonitie van Oorloge in de Stadt gekomen/eerst met Sleen/en naderhandt met schepen/ alles vol op. En so dickwils die van Amsterdam sulcx wilde verhinderen / zijn qualijck onthaelt. En dese wegh is gereder geweest voor die van de Stadt / als te lande / om de menigte van Schanssen onderwege. Ondertusschen d'Hertog van Alba,deur dien de sake van de Meyr qualijck af-gelopen was/ was seer begaen en bekommert half desperaet zijnde/en by na van alle hoop van de Stadt met gewelt te veroberen/versteken zijnde/ wort gewaer datter Crijgs-volck gebreck was/naedien sy de wegen en passen/te water en te lande niet konde bewaren en besetten. Derhalven so heeft hy aen sijn soon Don Frederico het Regiment van Polwijler gesonden/ mitsgaders noch andere Vendels tot hulpe. Heeft daer-en-boven aen Mandragon gelast / dat hy oock vier vaendelen van soldaten derwaert soude senden. Die van Haerlem besweecken oock niet / wesende niet minder van couragie als die vyandt waren in't Leger/ die dagelijcksche uytvallen op de vyant deden: Alsoo dat sy somwijlen op ses of vijf plaetsen te ghelijck schermutseerden/ en losen alarm maeckten met een bloedige strijt. d'Hoogduytschen/die in't Bos lagen (dat sy by na deur onverdult van koude) met den vyere verbrant en geconsumeert hadde/worde meest bestoockt en geplaegt/ als die minder in getal waren/ en die haer legers verste van de Spaensche hadden. Onder andere uyt-

Uyt-val van d'onse op den 20 Mart

vallen van d'onse/is die meest gedenckwaerdig geweest/in dewelke die van de stadt/so burgers als soldaten/om de vyant te bespringen /

gen / wel over de 1000 uyt-gevallen zijn / tegen 'tgrofgeschut aen / onvertsaegt / en dese haer ontweldigt hebbende / zijn die van't leger op de vlucht gedreven / en de Schansse geslecht; aen brant gesteken hebbende wel 300 soldaets huttē. Op die selfde dag zijnder wel 800 vande vyant geslagen / daer sy maer 4 van haer volck gelaten hebben / onder welcke een Derdindeus uyt Nederlant / een kloeck Capiteyn en Overste geweest is. Dit is een uyt-muntende victory geweest / daer sy met haer sleepten een treflijcke buyt / 'tlicht geschut / kopere draken / en grote quantiteyt van buskruyt / 9 vendels; hieren-boven wapen-tuyg / krijg-kasacken / wel 30 paerden / menigte van beesten / hier neffens een rijcke buyt van vergulde en silvere schalen / ringen / kroesen / en wat dies meer is. Maer die van de stadt hebben dese onwaerdigh genomen en mis bruyckt / dewijl nu trotser en moediger zijnde / nadien ('tis by na ongelooflijck) de burgers so belegert en benout wesende / vyandts geschut gehaelt hadde / hebben boven op stadts-vesten wat aerde gebracht / nae de fatsoen van een graf / daer sy op geset hebben de vendels / van de vyant genomen / trotsende aen de gene / die de stadt belegert haddē met een spijtig verwijt / dat de stadt van Haerlem een graf sou wesen van de Spaensche natie. Onder dese strijdt en gevecht ter wederzijden / so heeft de dapperheyt van d'Overste Curey uyt-ghesteken boven andere / die een Fransman was van afkomst / van seer goeden aert / een sachtsinnigh man / maer ontsteken deur de wraeckgierigheydt over de Spaensche tyranny / de krijgh gevolght / heel contrary sijn natuyr. Dese / als hy sijn volck aen de vyant leyde / hadde voor een manier / sonder wapenē (uyt-gesondert sijn helmet) een slag-swaert te voeren / waer mede hy wijt en zijt schrickelijck ging weyden / en maeckte een groote neerlage onder de vyanden. t'Huys gekomen zijnde / uyt de bloedige slag / nu wat bedaert en gestilt zijnde van de furie / is terstont op't bedde gevallen / en stierf van hertzeer / als hy eenige dagen te bed gelegen hadde / seyt men / dat hy hem beklaegt hadde over de deerlicke stant van't menschelick geslacht / als hy by sich selven overdacht / het elendig bloet-vergieten van 's menschen geslacht. Hier op is gevolght / dat de Grave van Bossu in de maent van Maert / als nu geseyt is / nae dat hy de Dijck ontrent 'thuys ter Harten, deur-steken hadde / 33 schepen en 7 galeyen in 't Meyr gebracht hadde met sijn volck / en als hy een Fort had begonnen te leggē by de morassige plaetse van de Fuyck / om daer haer wyck te houden.

De dapperheydt van Curey.

houden. So heeft Pieter Dirckſz. Haſſelaer 18 jaer out (een Soon
van de broeder van Kenau) met een ouder broeder Niclaes Haſſe-
laer , en met meer andere gequalificeerde en vrome Burgeren ge-
poogt / en daer mede doende geweeſt / om de Vyandt met een Ga-
ley te moet te trecken / ende in te nemen met gewelt de plaets van
de Fuyck. Maer als ſy bevonden/dat het Fort al begonnen was/
ende ten naeſten by in ſijn defenſie/ oock verhindert te rugghe te
wijcken / daer de ſchepen van de Vyandt van achteren volghden/
ſoo zijn ſy ghedwongen 'tzeyl te wenden / en hare cours te nemen
nae de Kaeg / alwaer Princen Schepen lagen aen ancker. Hier-
en-boven hadde de Vyant noch andere Forten en Reduyten : alſo
dat ſy nu haer ſchilt-wachten hadden in alle Velden/daer omtrent
gheleghen / daer't water om-liep : datter niemandt konde verby
paſſeren / dan met perijckel van ſijn leven. Dees niet tegenſtaen-
de onder de beſcherminghe van hare Schanſſen ende Forten / heb-
ben noch hare Koeyen in de weyde ghehouden / buyten Spaer-
wou / Syl-poort / en Schalckwijck / by nae tot het eynde van 't
belegh / jae doe daer oock begon honghers-noodt. Ende als de
Spaenſche hakende nae de buyt / de Beeſten uyt de weyden wil-
de halen onder de ſtadt/hebben dat niet konnen doen ſonder bloet-
ſtortinghe / naedien ſy dickwerf meer Menſchen lieten / dan ſy
Beeſten wech haelden. En als de Vyandt twee Brugghen over
't Sparen geſlagen hadden / d'een nae Sparendam/ d'ander om-
trent het Boſch / op dat hier deur de paſſe benomen zijnde / haer
open ſoude hebben na de Meyr. Hier tegen maeckten die van de
ſtadt de vierde Galey nu gereet/ met 12 ander Schepen / d' Over-
ſten van deſe Schepen waren de Heer Binchorſt, en Manreginald
op den 11. April. Maer als ſy deur tegen wint/en deur de ſwaer-

Nederlaghe van d'onſe op Meyr.

te van de Galey belet zijn / die om de enghte van't water niet kon-
den wenden of keeren / of oock niet konde laveren / want 't was
een gedeckte Galey/ die ſeer ſwaer en groot was 108 voeten lang/
is eyndelijck geraeckt aen de gront. Alſo (de noodt haer daer toe
dringende) hebben ſy haer Schepen verlaten / dat de Soldaten en
Boots-volck de vlucht genomen hebben na Stadts-veſten. Als
deſe in dit gevaer geraeckt waren/is haer dit geluck toe-gevallen/
dat de macht van de Vyandt geſtuyt is/ deur de hulpe van 200 ſol-
daten/ die uyt-gevallen waren in't gemoet/ ſoo dat ſy uyt de hant
van de Vyandt verloſt zijn / ende meeſt al gheſalveert / behouden

t'huys gekomen zijn. 't Scheen dat het nu wilde honden / dat alles nu te rugge gingh/alsoo dat sy nu de honger begonnen meer te vreesen dan de Vyandt. Nae dat 't Meyr gheslooten was / isser groote dierte geweest en schaersheyt van vivres. Hier deur heeft de noodt gheleert (die vernuftigh is tot alle practijcque te bedencken) een nieuwe vondt / waer by sy de Duyven tot boden souden maken / van alle outheyt gepractiseert van D. Brutus, in't belegh van Mutina / en dit met die voorraet / dat sy hare Boden souden verschoonen van weer om te komen. Maer nadien dat het somtijts ghebeurde / dat de Duyven / vliegende in de lucht / met een kogel gheschoten zijnde / beneden op der aerden vielen / soo heeft het de Prins nae-dencken gegeven hoe sorgelijck dat het was / de secreten van't lant / en saken van de grootste importantie / een vogel die in de lucht konde geschoten worden/ en neder konde vallen/ te vertrouwen : Also dat hy seer bekommert was met getrouwe boden. Als Hasselaer juyst op die tijt te Leyden was/ ende hy seer jangelde naer huys / en groot verlang hadde naer sijn bloet-vrunden/die te Haerlem woonden / die geen raet wist om teer-gelt/verlaten van de hulp eenes Leeraers / die sijn moeder veel goedts gedaen hadde/ die sy dickwerf in haer huys gelogeert en getracteert hadde. Wat gaet hy doen ? hy heeft aen de Gedeputeerde van de Prins sijn dienst gepresenteert/met stijve kaken en onvertsaegt wesen / en verklaerde niet vreemt te zijn van sulcken brief te draghen. Maer dewijl dat sulcx seer gevaerlijck en dangereus was/ dat hy misschien in de handen van de vyant mocht geraken (dat God wil verhoeden) wort hem belast / dat hy de mee-gaende brieven in een blicken doos ken gesloten/in de morasse soude versteken/en daer na hem selven om hals brengen / eer dat de Vyant deur pijnighen sou uyt-parssen / waer hy de brieven ghebergt hadde. En hoewel dese saeck seer dangereus was om aen te gaen/en oock d'alder-vroomste man soude doen vertsagen/ heeft dees niet tegenstaende de conditie aen-genomen/ en maeckte hem vaerdig op de reys; en is ten deel te lande/en ten deel te water deur de wachte van de Vyanden met swemmen ontkomen / en heeft onder Godts gheley de boodtschap die hem bevolen was / uyt-ghevoert. De Brieven waren omtrent van desen in-houdt :

P*Rince van Orang. Grave van Nassou, Heer en Baron in Breda, Diest, &c. Edele en Erentfeste.* Als onse Soldaten, die te Buren in Guar-

nisoen lagen, ontmoeten een Bode, komende uyt Vyants leger met brieven gelaen, uyt-geschudt en berooft hadden, docht my te pijne waert te wesen, copie vande brieven aen *Tseraes* te sendẽ, met dese last, dat hy de selve met u E. wilde communiceren, dat ghy daer uyt sout mogen verstaen, wat d'aenslagen en desseyn vande vyant zijn, en hoe veel sy houden van uwe heroycque vromigheyt, soo dat ick niet en twijffel, of dat alle die gene, die met u inden oorloge dienen, sullen moediger en couragieuser zijn, so ghy haer een hart in't lijf spreeckt. Ick vertrouwe, dat u E. hier in niet sult manqueren. Wy sullen ons uyterste devoir en naerstigheyt doẽ, so veel als in ons is, dat u E. eer lang overvloet van proviande, buskruydt, en ander behoeften sult hebben, also beminne en helpe my Godt, in wiens H. beschuttinge ick u, ende al het uwe, bevele. Gedateert te Delft in den Iare 1573.

En niet langh daer na zijn de schepen van de Prins in't gesicht gekomen recht over Schalck-wijck; Ende als die van de stadt/de schepen die onder 'tzeyl waren in't oogh kregen/ so zijnder wel 800 soldaten mitsgaders eenige burgers uytgevallen/datse de Vyandt van achteren souden slaen/ soo de Vyandt haer wilde houden van 'tlant met haer schepen: Maer nadien sy een gracht uyt 't Sparen geleyt hadden tot de morassche plaetse van de Fuyck/ en daer omtrent veel volcks hadden/ hebben sy licht konnen afnemen/ dat het ontset van de Stadt aen die kant niet te soecken was: Nochtans niet lang daer na/haer macht wederom by een gebracht hebbende boven Heemstede/ hebben sy op 't lant geset 2000 man wel gemonteert/maer is qualijck uytgevallen/na dien die vande stadt niet tijdelijck uytgetrocken waren/ derhalven vergeefsche moeyten: De moeylijckheyt van dit ongeluck of misslag/heeft gequelt 't gemoet van de Overste Balfourt, die nu al voorgenomen hadde/de schade met beter tocht te repareren en te boeten: En niet langh vertoeft hebbende/ soo is hy de volghende nacht met sijn volck op een tocht getogen met witte hemden / en uytbarstende / buyten de Schalckwijcker poort/sijn gevallen op Rustenburg/daer sy al vermoorden datter was/en daer latende volck in Guarnisoen/brachten mede 4 vendelen van de vyant. De Spaensche waren des anderen daegs seer yverigh om Rustenburgh weer te veroveren / maer zijn met groot verlies van volck afgeslagen. Na datter qualijck twee dagẽ gepasseert waren / hebben wederom 't Kasteel bestormt / maer te vergeefs. By na op de selfde tijt hebben die vande stadt een loopgrave

grave doen springen tot de gront toe met pulver/tot afbreuck van de Spaense; waer door sy so verbittert zijn/datse 18 vande swaerste stucken geschut op die van de stadt tseffens ghelost hebben/met kleyn verlies van ons volck/ daerder maer 1 of 2 ghebleven zijn. Maer daeghs daer aen is Margottin in een slagh ghebleven/ een blixem inden oorlog/ een Capiteyn van Prince Guarde, tot groote droefheyt van sijn volck. Onder dese aenslag en schermutsinge ter weder-zijden onder andere benautheden/zijn die van Haerlem gebracht tot gebreck van gelt: Derhalven/ hoewel sy 't recht niet en hadden om munt te slaen/ hebben evenwel penningen van louter silver geslagen boven de waerde/ aen d'een zijde stont 't Haerlems wapen/aen d'ander zijde d'oude spreuck VICIT VIM VIRTUS.

Ghebreck van ghelt In April.

Ondertusschen Don Frederico nu verwittigt zijnde van't verbont dat de Coninginne van Engelant met de Coning van Spangien gemaeckt hadde/ heeft hy in 't begin van de maent May/ 't selfde laten uytroepen over 't gantsche leger/ dat hy daer door sijn volck moet sou geven/en die vande stadt een schrick aen jagen/om bekent te maken/ dat die vande stadt nu geen secours te verwachten hadden. Efter die vande stadt gaven de moet niet verloren: maer hebben beginnen te dencken van bequame middelen/ by de welcke sy de dierte van eetbare Waren soude verlichten voornemelick van't koorn daer van sy oock ondersoeck gedaen hebben/ dat sy oock by geschrifte geset hebben; en voor eerst is elck man hooft voor hooft/ daegs toegeleyt een pont broots/de vrouwen een half pont/de kinders ten huyse drie oncen/ jonghens en maeghden een pont garste broot. Men heeft oock de prijs op 't Bier geset een guldē op de ton.

Ghebreck van eetbare waer.

Middeler-tijt heeft 't gebreck aller dingen dagelicx toe-genomen. En als de noot dagh op dagh grooter werde/voornamelick van't buskruyt/so gebruycktmen de dienst van eenige waeg-halsen ende gantsch onvertsaegde luyden/die een kleyne quantiteyt van koorn of buscruyt op haer hals namen/die maer een linnen keel aen hadden/daer een sack hing aen de hals/en 2 cinckroers aen de riem/en een pols op de schouderen. Also zijn sy met swemmen en springen over 't gebroken landt geraeckt midden door de vyant/hoe stercke wacht sy hielden/ dese wisten sy/ of te mijden/ of somtijdts onversiens op 't lijf te vallen en te vermoordē. De spaensche waren oock daer op geduyrigh om de vyandt te verschalcken/met lagen te leggen en te verrasschen/ die sy kregen/die hingen sy op aen een galg/

sommige met de strop aen den hals/sommige by de voeten met het hooft om laegh deerlijck om sien/ die daer hingen op een verheven plaets tot een spectakel. 't Gheen die van de stadt euvel nemende/ ten deel door de geduerige swarigheden verbittert zijnde/ eensdeels door de ongerijmtheyt van saken/ en van spijt en onverdult onstelt zijnde/lieten haer voorstaen dat dese dingen haer niet stonden te lijden/ zijn ontsteken tot een vervloeckte weerwrake/ ende een galge op de stadts veste opgerecht hebbende/ nemē een loop schielijcken/
Anno 1570. en rucken met haer aen de wal Quirijn Dirckſz. en Mr. Lambert Iacobſz ende out Burgemr. die langh van te voren alleen uyt quaet vermoeden in de gevanckenis gebracht waren/ dese mannen hangen sy op aen diefsche galg. Hier-en-boven noch Adriaen van Groeneveen Burger van Haerlem/gevangen inde slagh/om dat hy aen de Spaensche zijde overgeloopen was/'twas te vergeefs/dat daer voorname Burger luyden/ ende Raden/ voornemelijck een Burgemr. die hem daer tegen wilde versetten/maer dit alles was voor een doofmans deur / alſo dat sy noch de gerechtigheyt noch de billickheydt plaets gaven / en datse noch op de redelijckheyt noch op eenige menschelijcke medogentheyt acht namen/en nergens op en pasten. Des niet teghenstaende gaen sy met haer werck voort om tyranny te pleghen / beneffens dese hebben sy noch 4 soldaten / een Priester/ ende een aenkoment jongman t'samen opgehangen. En dat noch aldermeest te beklagen was / daer ontrent was de huysvrou en de dochter van Quirijn Dirckſz, die een geestelijcke maegt was ; dese beyde so moeder als dochter zijn rasende en uytsinnig geworden loopende achter straten met 't hayr om 't hooft/ klopten op haer borst met vuysten/ ende haer oogen na den Hemel slaende/ vervloeckte so afgrijsselijcke tyranny en wreetheyt/en roepen God uyt den Hemel om wrake. Dese als sy van lamenteren en vloecken geen eynde maecktē/hebben eyndelijck moeder en dochter/met steenen overvallen / en hebben haer van boven neder in de gracht gestoten / daer sy vermoort zijn / Godt ende mensche te hulpe roepende te vergeefs/ seer deerlijck om sien. Ende die dullighеyt van soldaten / is soo verde ontsteken / dat sy geheylighde en ongeheyligde dingen onteffen hadden/al onder malkander over hol over bol : Zijn oock soo verde gekomen/dat sy de beelden en 't heylighe uyt de Kerck namen en worpent voor 't Canon om stadts vesten te stercken. Alsoo terghden de partye malkander / en scholden malkan-

malkander van boven neder/ nimmer waren sy gerust/ d'eene tijt daeghden sy malkander uyt om te vechten/ d'ander tijdt waren sy besich met practijck/ en mineren onder d'aerde/met de loop-grave in brandt te steken / en also trachten sy ter weder-zijde daer na om malkander te ruineren en te bederven. Ondertusschen / dewijl de vyant die vande stadt dagelijcx groote moeyte maeckten / is daer een groote strijt geweest van de Meyr te vermeesteren. Want als de Spaensche dickwerf gepoogt hadden de Meyr te sluyten onder 't beleyt van Bossu: Also hebben onse Oversten niet onbestaen gelaten/ dat sy mochten open hebben aen de Meyr. Want aen d'eene zijde Sonoy hadde altijt sijn oogmerck om de dijck door te steken/ en Schanssen te leggen/ dat hy hem een wegh mocht openen na de Meyr: aen d'ander zijde de Baroen Batenburg, de welcke na eenige schermutsinghe/ de sake so verde ghebracht hadde/ dat hy een Schansse leyde tot Ouwerkerk/ maer als die van Amsterdam met gewelt daer altijt teghen waren met 5 Galeyen en veel Schepen/ doch met vergeefsche moeyten. Ondertusschen werde de benautheyt in de stadt van dach op dach groter/en dat noch meer is/was niet als alles ghebreck van mondt-kost/ van buskruydt/ van gelt. Daer over zijnder Opsienders gestelt van alle consumptie / die de wet gestelt hebben over d'eetbare Waren / en is besloten/ dat men 'tkoren voor de soldaten soude houden/en dat men voor de onweerbare en slechte luyden Mout en Garst soude laten / die haer vertoonden met een bly gelaet/maer benaut van herten. Dese geruchten zijn in 's Vyants leger gekomē/de welcke de Belegerde bespotten en verweten haer 't ghebreck van alles/ dat sy noch Bier noch wijn en hadden. Die vande stadt vol van moet en couragie sonden een onbijt in't vyants leger buyten de Zijl-poort. Efter de besoldinge vande soldaten die manqueerde. Also is voor de twede mael silvere munt geslagē van 10 en 20 stuyvers meer als die waerdig waren. Ontrent dese tijt zijn de Ingesetenen vande stadt getelt/ Vrouwen, kinderen, so meyskens als knechtkens, 15865. Strijtbare mannen die de wapenen konden voeren, 1836. Franssen, Walen, Engelsche, Schotten, Wtheemsche, 1215. Duytsche, Nederlanders, Oostersche tot 1856, tot de somma van 20772. Als nu de provande en vivres/ en 't gelt/ dat de zenue van den oorlog is/ manqueerde/so heeft 't Canaelje en 't gespuys van 't volck/beginnen te muytineren en moeyten te maken. Maer de voorname vande stadt die

Strijt om de Meyr te vermeesteren.

Oproer van't volck.

daer 't meeſte geſagh hadden/rijck in beloften/hebben haer de brieven van de Prins voor-ghelesen/die niet als alles goets vermelden/ by welcke ſy een weynigh gepaeyt en geſtilt zijn. Ende op dat ſy't te beter ſouden aen-nemen en ghelooben/ is de Magiſtraet haer te gemoet ghegaen/ende heeft den Burger belooft en toegeſtaen/dat ſy ſelfs ſes Tribunos of voorſtanders van 't volck ſouden kieſen/ diemen toe laten ſoude tot de ſecrete raet van de Gemeente/en van brieven en miſſiven: Ende op dat ſy de gemoederen vanden Burger wat ſouden ter neder ſetten/ hebben geſeyt en haer bekent ghemaeckt/dat in't leger van den Vyant groote ſchaerſheyt was/ die dickwils oock groot gebreck hadden/ vermidts ſy alle provanden van Wtrecht moeſten halen/en dit met groote moeyten en gevaer/ om de dijcken die beſet waren/en de omwegen/en dat de ſoetelaers niet veylig genoeg waren vande vrybuyters/behalven de onſtuymicheyt van't weer/de koude vande winter/beſmettelijcke ſieckte/ en andere qualen meer/hier-en-boven de dagelijcxe uytvallen van die van de ſtadt/die oock ſwaer vallen voor die in't leger zijn. Ondertuſſchen als de benautheyt dagelijcx grooter werde/gelijck wel eer binnen Saguntum, als 't koren nu geconſumeert was / 't voer vande beeſten(die oock geſlacht zijn van enden aen)wort ſpijs van menſchen/ heeft moeten gedyen tot voedtſel van menſchen. Alſoo heeftmen te met/broot beginnen van kennip te maken/en raepzaet te koken: De toeſpijſe was 't vleeſch van paerden/katten/honden/ tot trooſt van ſoo ſcherpen hongher. Hier iſt gebeurt dat vele ſoo Burgers als Soldaten in vyants leger over geloopen zijn/ die de vyant bekent maeckten de deerlijcke ſtant van de Burgeren. Op die tijt iſt oock geweeſt (ſo 't oock beſchreven ſtaet)dat een moeder van veel kinderen / ſwart van honger lagen aen de knien van den moer/krijtende om eten: En als ſy niet en hadde om te geven voor den honger/heeft uyt deſperatie haer ſelven meenen te verhangen/ maer is verhindert den 30 Junij. Eyndelijck en te lange laeſten/ als ſy nu t' eynde raedt waren/is daer beſloten/datter ghetrouwe luyden aen de Prins ſouden geſonden worden/ die daer levendigh ſouden verhalen/in hoe groten ſwarigheyt en benautheyt die van Haerlem ſtaken/dat het nu gedaen was met de burgers/ ten waer dat Godt uyt den Hemel haerder erbarmde en uyt de noodt holpe. Derhalven hebben die vande ſtadt terſtont Tſeraet en Goutinum geſonden/tot de Doorl: Prince van Orangien: Deſe waernemende een

een heel duyſtere nacht en een paer Duyven met haer nemende/ veyligh van 't geſicht van de Vyandt door benefici van de nacht/ hebben haer op de reyſe begeven/ende zijn in de jacht getreden wel voorſien van roeyers en muſquettiers/ alwaer ſy eerſt een dol geſchreeu maeckten/en met geſlagh van trommelen/ klocken/en met gedonder van grof geſchut/ nemē ſy haer koers na de vloot vande vyant/door welck gedruys en gebaer een groot verſaegtheyt was in't gantſche leger/en over de geheele vloot van de vyant/niet wetende watter gaens was/ yder een was beſigh in de wapenen te komen/ hadden 't vermoeden dat die van de ſtadt/ van alle zijden ſouden uytvallen met ghewelt door de uytterſte deſperatie. Door welck rumoer en gebaer/ en behulp van ſo donckeren nacht/die de vyant hooren en ſien benam/is de Jacht door gebarſten en ontkomen/en is geraeckt tot aen de Fuyck midden door de vloot/dien de Grave van Boſſu op de Ree had leggen met ſluyten van de Meyr. Als nu de voorgemelte Overſten tot Leyden gekomen waren/terſtont hebben ſy de belegerde verwittigt/ſo ſy een duyve lieten vliegen/datmen niet en moeſte beſwijcken/ of de moet verloren geven van't ontſetten vande ſtadt/nadien de Prince van ſin was na Leyden te trecken/om te bevorderen 't onſet vande ſtadt. En voorwaer de ſorge van den Prins heeft niet gemanqueert/die gheduyrig beſigh was met krijgs-handel: Maer als nu de Meyr beſloten was/en alle plaetſen beſet waren/ſo verſtont de Prins wel hoe beſwaerlijck en dangereus het weſen ſoude / en wat daer werck aen vaſt was/ door de forte te brekē/ die te vermeeſteren en te overweldigē. Nochtans de ingeſetenen van 't lant/die Patriottē wilde weſen/en yveraers by't gemene volck/door blinde affectie en yver gedreven zijnde/riepē luyts-keel/datmen liever 't uytterſte behoorde uyt te ſtaen/ dan datmen die van Haerlem ſouden verlatē/die nu de voornaemſte voorvechters waren vande Nederlantſche vryheyt: En lietent daer by niet beruſten/ maer voeren oock uyt/tegen de Hr. Staten/ Edelen/en voornaemſte van't lant/lieten haer voorſtaen dat 't onbehoorlijck was / datmen voor de behoudenis van ſo een benoude ſtede/niet meer devoir dede/daer de Patriottē en liefhebbers van't vaderlant altijt gewilligh en overbodig zijn geweeſt om ſchattinge te betalen: En dat noch meer is/ die noch op deſen dagh geern haer ſouden in 't uytterſte gevaer begeven voor 't welvaren van 't vaderlant/ haer beroemende datmen noch veel ſodanige burgeren

ſoude

soude vinden / voornamelijck onder die van Delft / Leyden / Rotterdam / en meer andere Steden. Dese en dierghelijcke dinghen stroyt men onder't Volck. De Prince van Orangie met sulcke hooge en moedige woorden overwonnen zijnde / heeft eyndelijck / oft hem lief of leet was / haer hier in te geval moeten wesen / en daer toe alle devoir te beloven/ met een te kennen gevende/ dat hy't soude doen ende nae-komen / dat de vrome Burgers begeerden en erlangden/ en dat om alle quade suspitie te weeren. Want de Prince die verstont wel/van hoe groote gewichte die tocht soude wesen/en en wat een hangh-yser om aen te gaen / waer toe hy oock d'oude Soldaten niet suffisant genoegh en kende. Wat derhalven te verwachten stonde van jonge ende onbedreven Soldaten/ gaf andere vryhept/om daer van sijn oordeel te gevẽ. Dies niet tegenstaende/ werf hy volck/daer zijn oock eenige Vendels ontboden uyt de garnisoenen/brengt een geheel Leger by een/dien alle de Volontarisen van borgers uyt alle Steden volgden / dese alle hebben te Sassem ter neer haer Leger geslagen. Dicht aen de Kaeg was een vloot van ettelijcke schepen gereet/dewelcke 'tzeyl op-gehaelt hebbende/ zijn gekomen onder't gesicht van de belegerde/ en hebben hope gegeven van de stadt t'ontsetten : maer scheeps Capiteyns/ettelijcke mael haer hooft gestoten hebbende/en af-geslagẽ/ daer Bossu haer achter was/ ende te rugge dreef/ daer de burgers al vaerdig stonden/en tot den uytval gereet/beswijckt yder een de moet/als die nu door ydele hoop so dickwils bedrogen waren geweest. Derhalven hebben Burgemeesters/ Raden/ en Oversten van soldaten/ voorgenomen de vyant te versoecken tot t'samen-spreken. Dit is eerst bestaen van Pelicaen en Cornelis Mathijssz , beyde Capiteyns van de Schuttery/en dit onder't pretext van een vrundelijck versoeck/te weten/dat de Huys-vrouwen van sommige Vendrechs/de vryhept vergunt worde / om met haer gevangen mans te spreken. Maer die van buyten in't leger/ hebben terstont gerokẽ wat sy voor hadde met so heus en eerlijck versoeck/gaven voor antwoort/dat sy de Gouverneur van de stadt consent gaven/om in't Leger te komen/ dat sy souden horen wat hy wilde seggen. Hier over zijn daer Hostagiers gegeven ter weder-zijde/ en tegen den avont so zijn sy in't vyants leger gekomẽ/aen d'een zijde d'Heer van Vliet, Burgem[r]. en eerste Dekẽ van Haerlem / en d'Overste Steynbach en Pelicaen, en die minder gehaet was Rosigny : aen d'ander zijde zijn ghekomen

Parlementeren met de Vyandt.

men de Graef van Eberstein, en met hem noch vier andere. Over en weer over geredent hebbende/sonder enige hostiliteyt in alle vriendelijckheyt omtrent 's avonts te 5 uyren / hebben malkander niet keunen verstaen / en zijn gescheyden onverrichter sake; of om dat de Vyandt met onbillijcke conditien en voorwaerden / het uyterste aen drongen te hebben; of dat die van de Stadt niet ernst en was te handelen/alleen met die intentie/dat het grau van't Volck soude gestilt worden/ en met ydele hoop in devotie gehouden/ ter tijt toe/ dat de Prince van Orangien sijn macht en sijn Volck gereet sou hebben. De Spaensche misschien daer uyt vermoedende/datter noch middelen overig waren / om het over-geven van de Stadt te verlangen/ soo hebben sy des anderen daegs al haer macht by een gebracht/en geboden/dat men al 't Geschut van alle kanten op't bolwerck by een soude brenghen / alwaer sy de oude Pijn-toorn van St. Catharina ter neer gheschoten hebben / met een groot ghedeelte van de muyr. Hier-en-boven hebben sy brugghen over de gracht ghebracht/ en de Soldaten stonden nu ghereet om te stormen/ verwachtende leus en trompet-geslach: Maer als die van de Stadt haer moediger toonden als sy gewaent hadden / lietense 't daer by blijven/ en hielden haer stil; of meenden dat men daerom most stil staen/ dat daer een over-looper van de Schotse natie de vyant bekent gemaeckt hadde / dat die van de stadt voor 6 dagen geen provisie van mont-kost en hadden/ en dat binnen de stadt groote hongers-noodt was. De belegerde/ nu tot desperatie en 't eynde ghebracht zijnde/hebben van den Toorn uyt-gesteken een swart laken/ waer deur sy te kennen gaven d'uyterste benautheyt en hongers-noot. Dit heeft de Vyant doen geloven/dat daer niet als lege vaten warē/en dat de luydē uyt-gehongert zijnde/nu lichtelijck soude moeten beswijcken/en dat sy nu de Stadt met kleyne moeyten soude vermeesteren. Derhalven Don Frederico des anderen daegs 's morgens vroeg/heeft hy geboden/dat men al het Geschut soude lossen met een onghewoonlijcke furie en hevigheyt. Teghen den avont herbat men't samen-sprekē/ maer zijn weer onverrichter sake gescheyden. Des anderen daegs worde weerom een swart laken van den toorn uyt-gesteken/als de Duyve de bode/tot sijn slag t'huys ghekomen was / met belofte / van vivres te verschaffen. Maer als dat onmogelijck scheen te wesen / die de sake wat nader in-sagen/ soo zijnse ten derden mael wederom gekomen tot samen-

Uyterste benautheydt.

Parlementeren 3. Iul.

sprake en parlementeren. Daer toe zijn gecommitteert aen d'eene zijde de Graef van Eberstеyn, en de Graef van Bossu, en noch vier andere van de Vyandts zijde: Aen de zijde van de Stadt zijn gecommitteert d'Heere van Vliet, Steynbach, Rosogny, Sohey, Pelicaen, Cornelis Mattheusz; maer dese saeck is oock niet geluckt/ dat de Belegerde die van de Stadt/ verklaerden/ ende opentlijck seyden met obstinate sinnen/ dat sy niet van meninge waren/ dat sy als Soldaten sonder geweer uyt de Stadt souden trecken/ dat sulckx tot schande ende oneer soude ghereeckent worden/ dat een goedt Soldaet niet staet te lijden. Ondertusschen is daer wat ontset gekomen van vivres/ men weet qualijck aen wat kant/ waer deur de Belegerde een weynig verquickt zijnde/hebben de vlagge verandert/en voor een swarte vlagge een witte uyt-gesteken/meer om te kennen te geven datter wat in-ghekomen was/ maer weynigh tot versadingh. Alsoo worde de hongers-noodt hoe langer hoe grooter/en gebreck van gewoonlijcke gebruyckelijcke spijse/alsо dat sy allerley gewas en wortelē van kruyē/ en koolstruyckеn/ in haer hongerigen buyck ghestopt hebben. En is eyndelijck daer toe gekomen (dat ick mijn Vader dickmael heb hoorē seggen) dat sy gekoockte ossehuydē met haer tandē van malkander scheurden/dat de maeg niet konde verteeren. Alsoo zijn de luyden gants uyt-gehongert/ sturven by de wegh op straten/ sommige binnens huys/waren wech eer men't wiste/ vielen ter aerden half doot/gaven de geest onder de handen. Die noch gingen en stonden/hadde de doot op haer lippen/die daer dwaelden als schimmen en geestē/ of haer lendenen aen stucken geslagen waren. Derhalven tot de uyterste benautheyt nu gebracht zijnde/ gaen weer niewe raetslagen voor wenden/nemen nieuwe couragie/en rusten wederom toe een ander jacht/ en hier over hebben sy geset Claes Barnard, Capiteyn van de Schuttery/ die de Prins ootmoedig soude bidden/dat hy op de naeste dag vivres wilde senden/nadien d'uyterste benautheyt geē langer uytstel wilde lijdē/en dat hy overvloet van montkosten aen de mont van Sparen wilde brengen. De Prince van Orangien aen sijne binnenste Ingewanden beroert zijnde/ heeft een Duyve latē vliegen met een briefken/ ondertekent by Niclaes Barnard, begeerende en biddende/ dat de belegerde nae soo veel moeyten ende arbeyt/ nae soo veel honger ende kommer/ noch voor een dagh of twee wilde de patientie nemen/ beloovende/ dat hy sijn

best

best soude doen en d'uyttterste devoir / na alle vermogen eñ krachten/dat met de hulpe Gods de stadt mocht ontset worden / en verlost van so swaren beleg. Ondertusschen wordē wederom de Soldaten gaende als dul en uyt-gelaten/ en ongebonden / nergens op passende noch op straf/ noch op militaire tucht / begonnen op den roof te leven. En voor eerst hebben sy de banck van Leeninge/ de Lombert op-geslagen en gheplundert / midtsgaders oock andere winckels met groten hoon. Deur dese ongebondenheyt en wrevel van de Soldaten/is de Prince van Orangien gedwongen gheweest de teerlings-kans van den Oorlog te wagen / en preuve doen met de wapenen/wat Godt wilde geven. En als men seer begaen en verlegen was/om een Velt-oversten te bekomen tot sulcken tocht/ niet wetende wie sy daer toe verkiesen soude/ die hem daer toe soude willen laten gebruyckē/'tzy dan of uyt liefde van het bedruckte en benaut Vaderlandt/ ofte om eer in te leggen : soo heeft d' Heer Baroen van Batenburgh , syn dienst geoffereert ende gepresenteert/ om te repareren syn eer en reputatie / daer aen hy schade gheleden hadde op't Meyr; beter voor hem achtende/met eere te stervē/dan in schande te leven. De Prince van Orangien een Prins van genereus gemoet/en vol van couragie/ daer't Lant in sulcken parquet stonde/ uyt liefde van't Vaderlant ontsteecken zijnde / seyde meermael/ als de saeck soo stonde / dat hy bereyt was hem selven op te offeren voort welvaren van 't Vaderlant/ na 't exempel van Decij van Romen. Maer de Heeren Staten / de Ridderschap / ende de Gedeputeerde van de Steden/ die de regeeringe aen haer hadden/ zijn op alle manieren daer teghen geweest. Derhalven is het opperste Commande de Baroen Batenburg toe-gebracht/ dat hy oock vrywillig aengenomē heeft/ met dese last/ dat hy pogen soude aen de Bosch-zijde met gewelt deur te breken/ en dat wederom andere Soldaten een aenslag soude makē op die gene/die de wacht haddē by de Fuyck in't leege. En als nu de Velt-overste die van de stadt Duyven met brieven toe-gesonden/en van hare komst verwittigt hadde op den 8 July teghen den avont/soo is hy van Sassem nae Noortwijcker-hout ghetrocken met 4000 Soldaten / behalven de volontaire burgers. Hier op volgdē noch 600 Ruyters/de overste Ritmeester van d'Ruytery was d'Heer Karloo;hier boven 7 stucken Geschut/ met noch andere Veldt-stucken ; noch 400 wagens/ geladen met allerhande provanden en toe-rustinge van Oorloge;

De tocht van Batenburgh.

onder de welcke veel schans-korven en borstweeringen waren op wielen geset/ daer onder de Soldaten konden schuylen / als sy aen de slagh soude gaen. Te Noortwijcker-hout heeft hy sijn Volck opentlijck tot gebeden doen komen / en daer nae haer tot de ruste begeven tot middernacht. Nae de middernacht is 't Leger op-getrocken/ en haer op de reyse begeven/ die dat voor hadden 't Duytsche legher te besoecken / behoudens dese ordre / dat d'eerste slagh-ordre soude bestaen / uyt de helft van de Ruyterye / dien volgden de vendels van Hollandt en Zeelandt / met haer Geschut en schans-korven / die de Fransche/Engelsche/ Schotten volgden : onder de laetste van 't voet-volck / was de troupe van Soetelaers / en 400 wagens/ gelaen met provianden/en alle behoeften van mont-kost en ammunitie ; de reste van de Ruyterye sloot 't Leger / en alle den treyn van Oorloge. Behalven dat de tocht van sulcken ghewoel niet verholen konde blijven / soo is dit quaet daer toe ghekomen / datter twee Duyven / die weer gesonden waren na de Stadt/ van de Vyandt met een kogel geschoten / op d'aerde gevallen waren. Don Frederico nu bericht zijnde van de Vyandts komst / heeft de trompetten doen blasen/ de trommelen doen slaen/en besorght/dat sijn volck in de wapenen soude wesen / en dat men eenighe bossen nat stroo soude ontsteken / dat hy de Belegerde 'tgesicht soude benemen / ende in confusie brenghen als sy uyt soude vallen. Daer nae heeft hy sijn volck in slagh-ordre ghebrocht / achter 't roocken van't stroo / en heeft voor aen gesonden 5000 uyt-gelesene Soldaten met 300 paerden/ en noch andere Vendels meer met menichte; behalven dese noch andere 500 Ruyters / onder 't beleydt van Iohan Baptist van den Berge , ende andere Bevel-hebbers meer. Dese heeft geboden / dat men't Volck aen de Duynen soude brengen nae't westen. Aen d'ander zijde Romero, Montedoca, Liques, Capres , en andere meer/ die met de haren zijn geweken aen de slincker zijde buyten d'ordinaire wegh/ dat sy gelegentheyt soude waer nemen / om Batenburg onversiens ter zijden op't lijf te vallen. De reste van 't Leger blijven stil in slagh-ordre staen binnen voordel. 's Morgens vroeg voor den dageraet te drie uyren / als de Baroen Batenburg gekomen was in't Man-pat / en nu besigh was / in't oprechten van de houte Borstweering / ende een Wagenburgh te maken ter weder-zijden. Siet onversiens is daer 't Geschut ghelost / tot schrick van d'onse. Waer deur de Veldt-overste niet vertsaegt

tsaegt

tsaegt zijnde/ spoet sijn wegh/ en peurt recht na de Stadt / is aen't Bos gecomen/en daer gevonden hebbende een verlatene Schans/ en vorder gepasseert zijnde met sijn Volck/ tot dat hy teghen hadde al 't volck die daer gelaten waren by 't smokende stroo :alwaer een harde slag is geweest/en heeft groote aenstoot gehadt. Maer als de Ruyterp haer niet konde redderen / om 't geboomt en struwellen/ zijn sy gedwongen te retireren / en te rugge te gaen. Die van de Stadt in-genomen zijnde met begeerte van ontset/ hoorden wel een gerammel van wapenen/ maer niet datter teyckenen gegeven worde van aenkomst of ontset ; en naedien de roock van nat stroo d'uyt-sichte benam/ meenden die van de Stadt/dat het gemaeckte stratagema en bohay was. d'Heere Batenburgh ondertusschen/ en Karloo , de Paerden 't spoor gegeven hebbende / zijn sy met geweldt gevallen op de Spaensche troupen / onghelijck minder van macht en getal als met desperate sinnen. In dese Slag is eerst geslagen Karloo , en met hem Balthasar van Lurck, broeder van Gaspar, die wel eer Studler genoemt worde/ die als Volontair de krijg volghde/en diende met drie paerden. By nae op't selfde moment/ hebben de rest van de Spaense ruyterp met ruyme toomen en volle galoppē/een geweldige aenval gedaen op de Baron van Batenburg. De Nassousche soldaten alsoo besprongen zijnde/ wenden haer toomen ende paerden/ zijn wederom gekeert na de Wagenburg/daer Vyandts Ruyterp haer op de hielen was / en onder 't voet-volck van haer eygen Volck geraeckt / die deur d'inval verstropt / ende deur't voet-volck van de Spaensche bestreden / soo ter rechter als ter slincker hant / zijn alle te samen gelijck te rugge geweken / elck sijns weegs/met groote nederlage en verlies van Volck. Op dese plaets en op de vlucht zijn wel over de 700 geslagen / onder welcke oock de Veldt-overste Batenburgh geweest is / met veel andere Capiteyns van de H. Staten. Boven dien zijnder noch geslagen 76 burgers van Delft/50 van der Goude/300 van Rotterdam/ 40 van den Briel/ en meer andere uyt andere steden / wiender namen de H. Borre wijdtloopiger verhaelt. Ende dese nederlaghe soude vry wat grooter geweest zijn / ten ware de nacht de partyen ghescheyden hadde / veel zijnder gebergt in diepe en moerassige plaetsen ; sommige hadden haer begeven nae Staten schepen / en ghevlucht wijt en zijt. Tseraes gewont zijnde / is miraculeus te Leyden geraeckt. De Voer-luy van de wagens de toomen af-gehackt

Batenburgh gheslaghen.

hebbende/ zijn op haer Paerden geſprongen / en alſo ontkomen. Maer alle de Waghens/ provanden / derthien of veerthien ſtucken gheſchuts / veel Vendels zijn al tot buyt ghweeſt. Des anderen daegs de Spaenſche trots en moedigh door de victory/ hebben van vers ghetoont de ſtucken gheſchuts dieſe ghenomen hebben/ en hebben de ſelfde ettelijcke mael geloſt tot ſpijt van de Burghers. Hier-en-boven hebben ſy een ghevanghen man dieſe neus en ooren afgheſneden hadden nu los gelaten/gedwongen aen die van de ſtadt de tydingh te brenghen van ſoo deerlijcke nederlaghe van haer volck: En op dat ſy te beter mochten gelooven hebben ſy over de ſtadts veſte eenige hooſden gerolt als met een ſlinger/van eenige Burgeren die in de ſlagh ghebleven waren. Als men deſe nederlaghe verſtaen hadde / ſoo heeft by nae gantſch Hollandt gebeeſt / een ſchrickelijcke en onghemeene vreeſe hadden alle ſteden in-ghenomen / voornemelijck die van Alckmaer / die geweyghert hadden Garniſoenen in te nemen. 't Legher dat te Saſſem noch lagh is op gebroken/ de ſoldaten zijn in garniſoenen geleydt. Als mennu tot de uytterſte deſperatie ghekomen was / ſonder langh uytſtel heeft de Prince van Orangien de belegerde / door brieven laten weten dat ſy wel ſouden doen/ dat ſy de ſtadt ende 't vader-lant in de hoede Godts bevelen ſoude/ nae de raedt ende 't exempel van Themiſtocles, ende alle devoir ſoude doen om haer te redden ſoo ſy beſt konden. Deſe en meer andere ſwarigheden zijn de arme Burghers van Haerlem over-ghekomen. Nae ſoo veel moeyten ende arbeydt uyt gheſtaen / nae ſoo ſware belegh van 7 maenden/ nae ſoo veel donderſlaghen van geſchut (daer is op ghelet en men heefter regiſter van ghehouden datter 1000400 Canons gheloſt zijn) eyndelijck nae ſulcken honghers noodt 't was om raſent te worden / dat ſy eyndelijck moſten beſwijcken / en gedwongen zijn te komen in de handen van ſoo wreede vyanden / als nu de noodt door Godts ſchickinghe haer drongh. Ende als daer nu gheen hoop van behoudenis overigh was / ſoo hebben ſy haer moeten keeren tot deſperate raedtſlaghen. Ende dit zijn die tijden gheweeſt daer van Iohan. geprophetee rt heeft in ſijn Apocalyps. Als de menſchen de doodt ſullen nae jaghen , en niet vinden , en ſullen erlanghen te ſterven , maer de doodt ſal van haer vlieden. Soo is daer eyndelijck beſloten/ dat alle die gheene/ die de Wapenen konde voeren van weghen hare jaren / midden door des vyandts Legher

gher met ghewapender handt/ een wegh soude soecken om haer te salveren / met die meeningh dat sy inde Stadt soude laten stock oude luyden en vrouwen die haer niet konnen weeren / midts dat sy vertrouwden dat de Veldt-overste Don Fredcrico dese oude en onghevallighe luyden ende onweerbare Vrouwen soude sparen/ op dat de reste niet onghewroken soude sterven. Dit gingher al om/ maer als by gheval Vrouwen en Matronen sulcks vernomen hebben/help God! wat is daer een ghehuyl en ghekerm gheweest/ hebben de straten en weghen met Vrouwen ghehuyl en lamentabel gheschrey / verbult. Ende dese Vrouwen als uyt ghelaten / vlogen achter straten onder malkander als raesende menschen / als bacchanten die de Bybel in de Bol hadden/ ende te vergeefs riepen sy den naeme Godts aen / die de Houwelijcken staet heeft in-ghestelt / riepen van haer selven dat sy wel ongheluckigh waren / scholden haer Mans voor loopers ende Echtbreeckers. In summa / hier is een stemme ghehoort als in Rama als Rachel hare kinderen beweende / die niet wilde luysteren nae vertroostinghe/ door onverdult van smerte/ nochte de arme Burghers konde niet sien hoe dat dese te payen ofte stillen waren : want 't scheen dat sy half dul en uytsinningh waren : In dese soo deerlijcke ende desolate standt verlaten van alle hulp van Godt ende menschen / soo zijnder sommige geweest die de Heere Gregorium Geervliedt, Deken van de Canonici / met eenighe andere Pausgesinde die in 't Leger van de vyandt waren uyt medogentheyt van haer Lants-luyden versochten tot samen-spraeck om te parlementeren/ maer zijn niet aenghenomen van die van de stadt. Also oock als des anderen daeghs een van de Walsche Soldaten aen de vyants zijde geboden te gaen nae Rusten-burgh / daer toe ghelast/ om met de Overste van die plaetse soude handelen tot stilstandt van Wapenen om 't accorderen / is oock af gheslaghen. Derhalven een nieuwe raedt bedacht hebbende / isser eyndelijck besloten tot den uyt-treck datter seven hondert Musquettiers de voor-tocht soude hebben / die de wech soude banen midden door de vyandt. Maer de Magistraet ende Officieren van de schutterye/ ende andere gequalificeerde en voornaeme luyden beter verstaende hoe ghevaerlijck en dangereus dattet soude wesen met Vrouwen ende kinderen ende met soo onweerbare trouppen volgen soude achter de seven Vendels/'t laetste ghedeelte van 't Leger hebben

sy gewilt

sy gewilt dat bestaen soude uyt 9 vendels; en datmen midler-tijdt hulp soude versoecken aen de Prins / en alsoo haer bevelen onder de hoede en beschuttinghe Godts. Hier op zijn oock de brugghen die binnen de stadt over 't Sparen laghen / sommighe op-gehaelt / sommige af-gebroken. De schepen die daer lagen / die boorden sy sommige in de gront / sommige brachtense van de hant Oostwaert aen / om de vyandt te beletten van niet te moghen vervolgen / ende 'tgeschut stonde al gereet / om onder 't water te gront laten sincken De geruchten van soo desperate voorslagen en raetslaghen heeft Don Ferderico vry beangst gemaeckt / als dit bedencken hem in 't sin quam / wat een gewelt en force daer is by de sperate ende overgeven luyden: Hy wist oock wel dat het bijten van wilde nu stervende beesten alder-felst waren: En dat dit 't krachtighste gewelt was / die de uytterste noot yemandt uytperste / hy verstondt oock wel hoe groote distantie daer was van de leghers / om te hulpe te komen die in noodt mochten komen: En dat het seer swaer was om te ramen aen wat quartier vande stadt sy soude uytval pogen te doen / ende open soecken om haer te salveren. En so sy misschien af-geslagen wierden / soo dacht hy / dat sy tot de uytterste grouwelen soude vervallen / nae 't exempel van die van Saguntus en datse misschien na die eer stondẽ in de assche van haer vader-lant begraven te leggen. Ende als hy dese en diergelijcke dingen by hem selven overdachte / docht hem niet ongheraden / die van de stadt te verlocken met de hope van pardoen. Derhalven Don Ferderick afleggende het Leeuwe vel / heeft de Vos aenghetrocken / daer toe gebruyckt hebbende de naem van de Graef van Oversteyn die brieven in de stadt heeft gesonden / te naeste by van dese in-houdt:

Dat de goedertierenheydt van *Don Frederico* noch open stonde, ende datter noch genade overigh was voor de benaude, soose maer haer konden schicken om haer over te geven, belovende datter niemandt soude ghestraft worden, dan die 't nae haer eyghen oordeel wel verdient souden hebben.

Dese brieven van 't Stadt-huys af-ghelesen zijnde / soo helden terstondt de Hoogh-duydtschen tot vrede / ende weygherden de ghevaerlijcke tocht hier vooren verhaelt / aen te gaen. Dies niet teghenstaende / soo hebben de Vaendels van de Walen / die haer weynigh vertrouwden op de beloften / haer ghereedt ghehouden op de

op de reyse / ende nu buyten de Schalckwijcker-poort ghemarcheert zijnde / een groote troupe van Burghers haer gheleydende met dese intentie en mening / dat sy Schepen op 't Meyr bekomen hebbende / soude peuren na de vloot vande Prins. Hier uyt is ontstaen inde stadt groote confusie en burgerlijcke beroerte / de wachten stonden stil / daer die van de stadt in groot gevaer waren dat sy licht hadde konnen overrompelt worden. Ende daer was niet minder confusie in 't leger van Walen en Burgers / die met groot gewoel allegader weerom gekomen zijn / maer sonder verlies van volck / om dat sy geen timmer-luyden hadden noch ghereedtschap om brugge̅ hier en daer te slaen. Grijpen nochtans weerom nieuwe moet met de tweede tocht die sy hervatten. Maer als sy tot de sake selfs quamen hebben bevonden dat de wegh gesloten en vernagelt was / en dat alle plaetsen beset waren. Overhalven na dien daer gheen hulp of by-standt te verwachten was in de Wapenen / daer alle menschelijcke hulp stil stonde / en daer de hongers noodt daghelijcks toe nam / ende de Burghers tot de uytterste desperatie gebracht zijnde / en nu ghebodt hadden van de Prins om 't vaders-landt in de hoede Godts te bevelen / soo schicken sy haer eyndelijck om de stadt over te geven / en hebben daer toe gecomitteert Iohan van Zuren en Hieronymus Verlenius, Vicaris van den Bisschop / eerst gheroepen hebbende de Capiteyns en Bevel-hebberen van de Schutterye om met haer raet te plegen / by de welcke sy gevoeght hebben Steynbach, Chriffoffel Vader, en Rosony. Dese zijn buyten de stadt ghegaen om te accorderen met de vyandt op den 14 July. Na korte discoursen en propoosten ter wederzijden / is eyndelijck 't accoort gemaeckt / ter wederzijde zijn de conditien gestelt / hoedanigh daer gemeenlijck plachten te wesen onder Overwinners en Overwonnen / die Rosony niet konde toe staen / en hy alleen konde daer toe niet verstaen: Die van dat ghevoelen was datmen liever het uytterste tot den laetsten droppel bloedts soude uytstaen dan datme̅ sulcke conditien soude inwilligen. Dese heeft hem wederom begeven na de stadt met groot misnoegen / tot de sijne gekomen zijnde / heeft sijn getrouwe soldaten te kennen ghegeven wat van de saecke was / aengaende 't accoort / verhaelt met een en beschuldight de onbilligheyt van de conditie. Dese dit hoorende als rasende luyden / loopen nae de poordt / ende de val-brugh op gehaelt hebbende / wilde met gewelt / datmen die gedeputeerde

soude af-setten / en buyten de stadt sluyten maer als die furie ende ontsteltenis wat op hielde/ zijn de gedeputeerde eyndelijck ingelaten/die om de herte vande soldaten te payen en te stillen/beloofden alles goets/ en verklaerden dat Don Frederico meerder goedertierenheyt soude plegen tegen de Burger en Ingeseten/ dan yemant sou dorven presumeren of dencken. Des anderē daegs 's morgens vroech/de soldaten tsamen-geroepen hebbende met trompel slach/ worden haer de keur ghegeven te verwachten hope van genade en pardoen / of af te slaen ; of sonder gheweer uyt de stadt te gaen. Als die hope van ghenade van 't Stadt-huys af-ghelesen was / soo hebben de Hooghduytschen ende Schotten liever in de Stadt willen blijven / op ghenade van de Hertogh van Alba , om dat het wel soo eerlijck scheen te wesen/ dan hare wapenen of te legghen/ of ongewapent uyt de stadt te gaen. De redelijckheyt en beleeftheydt van de Hooghduytschen ende Schotten / hebben den Veldt-Overste wel aenghestaen ende bevallen / daer hy van stonden aen heeft afghekondight dat de Schotten en Hooghduytschen genade en pardoen hadden/dat de reste mochte verwachten wat hy vorder ghebieden soude. Alle de andere Soldaten soo menigh als daer waren/ zijn van contrary advijs gheweest / dewijl haer niet gheraden scheen te wesen/haer vertrouwen te stellen op de belofte van de Vyanden. Onder dese discoursen/ en beraden van soldaten/soo heeft de heroyke vromigheydt van Bordet , die een Fransch Edelman was/ met een luyster gebleken/ die een Colonel was van onverwinlijck ghemoet/die ghedurende 't belegh (een man die beter fortuyn waerdigh was) dickmaels sijn Soldaten met woorden/ daden / ghecourageert hadde / om de uytterste perijckulen uyt te staen. Dese als hy bemerckte / dat de moedt van sijn volck haer besweeckt/ ende Vrouwen gheschrey en gheween hoorde / door onverdult van hongher en ghebreck ; hy dit qualijck nemende / heeft sijn volck verweten dat sy Vrouwe herten in 't lijf droeghen : En heeft met sijn exempel gheleert / datter niet soo swaer/ niet soo difficijl en was/ dat een vroom man soude konnen beweghen/ om de rechte vromigheyt een schey-brief te geven: En dat voor een gewillige eñ geresolveerde niet so swaer is / dat een vroom gemoedt niet behoorde te lijden. En met een ghe-eyscht hebbende een brandende kaers : Wat sou my letten of hinderen (seydt hy) dat ick mijn handt niet sou steken in de vlam van de kaers ? ende met een

zijn handt in de vlam ghesteken hebbende/ hardet soo langh/ dat de stanck van de ghebrande handt/ de omstanders uyt de kamer dreef/ de tweede Scævola, waer van de Poët Martial ghewach maeckt.

De handt die *Mucius* in 't vyer heeft durven steken,
Die heeft de *Porsena* van sien het hert doen breken.

Dese als hy by hem selven overdachte en overwoegh/ de uytkomst van 't ghemaeckt accoort/ en wat hy te verwachten hadde nu wel voorsagh/ die voor Berghen in Henegouw ghedwonghen was de Prins of te sweeren/ ende onder de eedt van Duc d'Alba te komen/ roept sijn dienaer de ghetrouste die hy hadde/ en ghebiedt hem dat hy een Pistool sou laden met Buskruydt/ en dat hy hem soude door schieten/ en dit ghesproken hebbende/ seyde hy daer by haest u ende verlost my van dit sterffelijcke leven/ dat ick nu niet mach ontgaen. Als die dienaer sulcks weygerde/ en vallende op sijn knien ootmoedigh badt/ dat hy hem daer van wilde verschoonen/ seyde daer op/ wat semmelt ghy doch/ heb mijn leven tot hier aen toe ghebracht eerlijck en onberispelijck/ altijdt meer lettende op de eer/ dan op 't geldt: Gheen quaedt is my schrickelijck gheweest dan schande en oneer/ dat ick sal betuygen met de uytterste adem/ ick hebbe vastelijck voorghenomen/ van mijn oude en mannelijcke vromigheyt geen afstant te doen/ en daer van te verbasteren/ hebbet altijdt daer voor gehouden dat het beter en loffelijcker is/ eerlijck te sterven dan schandelijck te leven. Terstont hier na vallende op sijn knien/ heeft hem ghewonden in een deecken van 't bedt/ alsoo een weynigh vertoeft hebbende/ doet sijn ghebedt/ ende op de barmhertigheydt Godts hem verlatende/ heeft ghebeden om vergiffenis van sijne sonden/ ende in sijn uytterste hem bevelende in de ghenade des Heeren van hier boven. Als hy sijn ghebedt alsoo Christelijck ghedaen hadde/ heeft hy de slagh verwacht met een onversaeght herte/ aen 't hooft doorschoten zijnde/ ende het breyn over de bedtstede verspreydt zijnde/ heeft hy alsoo de geest ghegeven op 't bedde daer hy op gelegen was. Men seydt dat Don Frederico van Toledo, verstaen hebbende soo heroyke vromigheydt/ ten hooghsten verwondert is geweest als voor dese ongehoort. Op de selfde dagh voor de middagh ontrent neghen uyren/ is het contract voltrocken/ ende 't gheen by gheschrifte

Heroyke daden van Bordet.

is ghestelt en onderteyckent / aen weder-zijden / tot een eeuwighe slaverny. d'Articulen zijn ten naesten by dese geweest:

I. Datmen de Stadt soude overgeven na 't gevallen vande Spaensche, behoudens 't recht van genade ende ongenade, om te verghe-ven of te straffen nae gelegentheydt.

II. Dat men voor de Veldt-overste soude op-brenghen en beta-len 20040 duysent gulden, 10000 binnen twaelf daghen, en dat sy de reste souden op-brengen binnen 't half jaer, om te verhoeden de plunderingh van soldaten, ende voor te komen de buyt en ghewelt van de hongerige Krijghs-luyden.

Als die van de Stadt hier inne bewillight hadden / soo is daer een teken ghegeven met de groote klock / dat alle de Burgers/ of die Burgers recht hadden/ insgelijcx de soldaten hare wapentuyg op 't Stadthuys soude brengen/ en daer laten/ de Hooghduytsche ende Schotten uyt ghesondert die uyt last en bevel van den Oversten Velt-heer stadts vesten souden bewaren / en de wacht houden voor de poorten: Misschien met voor bedachte raedt / dat sy de Spaensche die daer haeckte nae den roof in dwang soude houden/ en verhinderen van den roof. En voor eerst zijn de Burgers ghe-boden haer te begeven na de Zijl-Kerck/ St. Bavo de groote Kerck is geordonneert voor de vrouwen en onnoosele kinderen die geen weer konde bieden. De soldaten en de overste van dien is geboden en gelast / dat sy de Bakenesser Kerck soude innemen. Alsoo zijn eyndelijck die van Haerlem verheert / en onder 't jock ghebracht dienstbaer ghewòrden/waer door de Raedt getreurt heeft / ende de hoofdē laten hangen/de Burger gemort binnens monts/de solda-ten op haer tanden van boosheydt geknerst hebben/dit alles is ge-schiet in 't jaer ons Heeren 1573 den 13. Jul. En dit zijn by na die dingen / die ick bevinde geduerende 't belegh geschiet te zijn. Hier nae gae ick beschrijven 't gunt nae 't belegh ghebeurt is / vreemde dinghen en remarcabel.

Eynde des tweeden Boecks.

Derde Boeck.

Vervatende 't geen nae 't Belegh gepasseert is.

Als de saecken alsoo stonden/ ghelijck nu verhaelt is/scheen het moy weer/en alles in stilte te zijn/ daer het woelen van Soldaten/ en het donderen van grof Geschut op hiel en stil stonde. Even op die tijdt soo heeft hem eerst gepresenteert de Hr. Phlips van der Maez, out Burgemeester/een man van aensien/ die uyt vreese van beleghheringhe (die daer op-ghevolgt is) heeft hem aen de zijde van de Vyanden begeven/ Rade van sijn Coninckliјcke Majesteyt in Hollandt/ Zeelandt/ Vrieslandt/ en dien volgende Raedt van Don Ferdinandus. Dese in de groote Kerck gekomen zijnde/ daer menichte van Vrouwen/ van Dochteren/ ende Soonen en zuygende kinderen waren/ die haer voor 't Autaer neder geworpen hadde/ eerst beginnen te troosten/ en met vleyende woorden aen te spreken/daer het vrou-volck meest mede gedient is/ daer nae vermaent heeft/ dat sy immers wilde gedencken aen 't accoort onlangs gemaeckt/ dat sy al het gout of silver dat sy hadden/ souden versamelen/ ende so sy eenige Juweelen of Cleynodien hadden/ datse die voor den dagh soude brengen/ ende haer quijten als nae behooren. Ende met een soo gebiedt hy haer/ dat sy goets moedts soude zijn/ ende heeft haer verlof gegeven om naer huys te gaen/ en die nacht gerust gaen slapen/ maer belast/ dat sy des anderen daeghs wederom in de Kerck soude komen met haer gevolg. Daer van daen gescheyden zijnde/ heeft hy gelijcke vermaninge gedaen aen de Burgers/ die geboden waren te gaen in 't Zijl-klooster/ alwaer een broodt om-ghedeylt is aen elcke ses mannen/ omme d'uyt-gehongerde Burghers te spijsen. Des anderen daegs is de Hr. Phlips van der Maez wederom in de Kerck ghekomen met Iuliaen Romeer, ende met andere Crijghs-

 over-

Oversten meer / alle ghewapent / dat de Vrouwkens ende de kinderen soo een schrick aen-ghejaeght heeft / dat sy niet en wisten waer sy haer berghen souden / ende soo verslaghen waren van gheest / dat sy op malkanderen over hoop vielen. Ende de kinderen die op 't Choor saten / waren half doodt van vreese: Maer van der Maez met de sijne / heeft haer gheboden goedts moedts te zijn / datter gheen swarigheydt ter werelt was / haer met een te kennen ghevende / dat het pardoen al verkreghen was / als sy maer daer toe alle devoir deden / dat de beloofde somme van penninghen mochten op-ghebracht werden. 't Welck oock is gheschiedt / want den 15. July / hebben sy op-ghebracht / alle silvere mundt / tot Haerlem gheslagen in tijde van noodt / die sy ten huyse van Sybrand van Berckenroode ghebracht hebben. Hier op is ghevolght / datter alle eetbare spijse in overvloedt waren en goede koop. Alsoo hebben sy alle haer afscheydt ghekreghen / om te gaen waer 't haer beliefde. Met ghelijcke troost zijn de Burgermannen oock wat verquickt / ende soo sy noch waren in de Kerck van 't Zijl-klooster / soo zijn de Spaensche troupen met 't vliegende Vaendel in de Stadt ghemarcheert: Ende doen zijn eyndelijck de Schotten ende Hooghduytsche gheboden de wapenen neder te leggen en te gaen in 't Clooster van St. Catharijn, sommige in de Kerck van St. Ursule. Als dese ontwapent zijn / terstondt zijn d'arme Burgers dat ghewaer geworden / voelden een Slang in haer boesem / dewijl de Spangiaerden loerden op den buyt / dewijl 't accoort niet een dagh is ghehouden door moetwille vande Spaenschen / die trots zijnde door hare Victorie / spots ghewijs de Borghers huysen hier ende daer beroofden / ende de Luyden 't haer benamen / ende dese overdadigheydt ende stoutigheydt nam daghelijcks meer ende meer toe / naedien de hope van onghestraft te blijven is de meeste bekoringhe tot sondighen. Daer op is ghevolght Don Frederico, ende terstondt nae hem de Grave van Bossu, ende ghevolgh van veel Edelen / die noch 't lijden schepten uyt het aenghesicht van de Inghesetenen / verswackte manhaftigheydt / een deerlijcke honghers-noodt / uyt de holle ende in-ghevallen buycken. Fredericus de Veldt-overste / heeft in bewaringh ghenomen / alle Bevel-hebbers van de Burghers / Cornels / Capiteyns / Vaendraghers / ende wat dies meer is / die hy terstondt daer aen heeft doen brenghen nae 't Huys ter Cleef.

Don Frederickx komst in de Stadt.

Des

Des anderen daeghs is de Hertogh van Alba selfin persoon ghekomen / ende sittende te Paerdt / heeft hy alle de Schanssen ende Forten beschouwt / maer is niet in de Stadt ghekomen / die met soo veel bloedts van vrome Helden soo dier ghekocht was ende verovert. Teghen den avondt is hy wederom naer Amsterdam ghetrocken sonder eenigh ghewach van Triumphe: Want den Hertogh van Alba verstondt wel / dat dit de victorie van Cadmus was / met verlies van sijn volck. Op dese selfde dagh van sijn komste / als of sy Sacrificie den Hertogh wilde doen / zijnder drie hondert / soo Walen als Enghelschen ende Nederlanders op-ghehanghen / ende de strot met een bast toe-ghebonden. Des anderen daeghs nae dat de Stadt in-ghenomen ende verovert was / zijnder veel ghevanghens in naeuwer bewaringh ghebracht / die driederhande gheweest zijn / onderscheyden. Voor eerst zijn daer gheweest die uyt de Stadt gheweecken waren / ende huys en Hof verlaten hadden / uytlandigh / ende dat voor eenighe jaren: Onder dese is gheweest Pieter Kies, oudt Burghemeester / Iacob Gerritsz de Iongh, Rentmeester van Stadts Cantoir / Arnold Dircksz, Mout-maecker / Floris Hend. Loenen, Arent Dircksz, Factoor / Ysbrandt Staets Hageman, Kerck-meester / Adriaen Boogardt, Pottebacker / die van Schagen, Constapel over 't gheschut: Ende eyndelijck Ian Michielsz de Wael. De twee laetsten van dese / dewijl sy ghevangen waren door abuys van de naem / zijn wederom los ghelaten. In de tweede lijste zijn gerekent voorname Borgers / die oock gevangen zijn / als daer zijn Arnout Iansz van Dordrecht, Schout / Iohan van Vliedt, Item / Gerrit Stuyver, beyde Burgemeesters / Iohan Aelbertsz, Raedt / Secretaris / Iohan van Duvenvoorde, Colonel / Pieter Willemsz Bal, Schepen / Iacob Bartholomiesz Pellicaen, Capiteyn / Ioh. Adriaensz de Ionge, Luytenant / Iohan Dircksz Schatter, ende Pieter Hasselaer, Vaendraghers / ende Iohan Cornelissz Sael, Onder-Schout / ende eyndelijck Iohan Kies van Amsterdam. In de volgende Maent zijn daer wederom gevangen ghenomen op den 19. Aug. dese naevolghende / voor eerst Loeven Bartholtsz, Item / Barthold van den Nyenburg, Pieter van Paenderen, Ioh. Gerritsz Witsz, en sijn broeder Cornelis Witsz, Item / Ioh. de Wael, Marten Apoteker, en eyndelick noch Laurens Wynandsz, alle Raden en Vroedschappen der stadt Haerlem / onder dese is oock geweest Laurens Wynantsz, een Stoel-

Gevangenburgh.

Stoel-draeyer / drie van alle dese zijn in de ghevanckenisse ghestorven / ende gherust in vrede. Vorder wat de rest aen-gaet / die van 't pardoen uyt-ghesloten waren / bleven noch seven-en-twintigh in ghetal die alle haer versteecken hadden. Daer op is ghevolght / datter af-ghelesen is opentlijck / met gheslagh van vier Trommels / dat hem niemandt bevorderen soude / eenighe van die gheene die uyt-landigh ofte fugitijf opt gheweest waren / te herberghen of in sijn huys te nemen op peyne van confiscatie van alle sijne goederen / ende aen den lijve ghestraft te worden: Jae dat men een soodanighe tot een exempel in sijn eyghen deur soude ophanghen die sulcks dede. Op die selfde tijdt is Pieter Hasselaer een exemplaer gheweest van de oude vromigheydt / ende Godtsdienstigheydt bewesen aen sijn Broeder. Dese als hy sagh dat het op sijn Broeder Niclaes ghemunt was / daer sy met den anderen aen tafel saten / van de Soldaten ghesocht worde / ende dat hy deur verbaestheydt ende kleynmoedigheydt uyt-berstende tot tranen / meldt hem selven / segghende / mannen soo ghy de Vaendragher Hasselaer soeckt / behoeft niet verde te gaen / ick ben de man / laet dese gaen in vrede. De vordere Soldaten die daer in guarnisoen gheleghen hadden / ghereeckent op drie ofte vier duysent Mannen / zijn bevonden over-ghebleven te zijn duysent acht hondert / van welcke wel de helft om hals ghebracht is door Beuls handen / ten deel met den Swaerde / met de Galghe / ende gheboeyt in 't water ghestooten omme te verdrencken. Over dese Victorie hadden de Spaenschen haer niet seer te beroemen / want die veel bloedts ghekost hadden aen haer zijde: Want die dese dinghen wat naeuwer door-snuffelt ende onderstaen hebben / wordt bevonden / datter geduerende 't belegh / soo met den Deeghen ende scherpte des Swaerdts / als met Koghels / ende grof Gheschut / over de vijf duysent mannen ghebleven zijn / onder welcke oock gheweest zijn Graven ende Baroenen van grooten Adel / ende onghemeene Krijghs-oversten. Daer is qualijck in 't Legher van de Vyandt yemandt vry gheweest / oock van de Raden die niet ghewondt en zijn gheweest: Jae de Veldt-Heer selfs / is niet vry gheweest van dit ghevaer / die met een Koghel ghetroffen zijnde / in een Slagh-ordre soude ghebleven zijn / ten waer de gespe van sijn Rapier-gordel met yser beslaghen / den slagh belet hadde. Het ghetal van die gheene / die door sieckte / ghe-

ghebreck / ende harde koude daer ghebleven zijn / is by nae ontelbaer. 't Is oock ongheloofljjck (hoewel de Chronijcken sulcx betuyghen) wat schade / wat interessen / deur brandt / en deur vreese / geduyrende 't belegh / de Stadt oock geleden heeft / deur extreme schade die niet te boeten was. Hier by is oock ghekomen de wreedtheyt van de Spaensche / die aen-gingen als grijpende Wolven / daer was gheen plaets voor ghenade / of medoghentheydt / hebben ghewoedt als dulle Menschen teghen den Burgher / die fugitijf gheweest waren / en teghen de overwonnene Soldaten / die meer als seven hondert seffens om hals ghebracht zijn. Ende hebben hare verbloeckte lust tot wreedtheydt niet keunen versadigen / maer verlenghde de Justitie dagh op dagh / dat sy te langer souden ghenieten de vreught / daer Tyrannen haer in verheughen en roemen. Die de Biechte toe lieten / zijn met den Swaerde om-ghebracht / die daer een schrick van hadden / zijn op-ghehanghen aen de Galgh. De Beuls met haer hulp / waren vijf in ghetale / die vermoeyt zijnde van hanghen en worghen / hadden verdriet in haer leven / dat hare armen eer moede worden / dan dat de wreedtheyt van de Veldt-overste gestilt was. Ende op dat hy 't kort soude maken met het gerichte / ende met de minste moeyten / heeft hy over de drie hondert (deerlijck om sien) rugghe teghen rugghe ghebonden aen de mondt van de Meyr / trotselijck doen verdrencken / ende om 't leven brenghen. Onder anderen die aen de Galgh op-ghehanghen zijn / is daer oock gheweest een Pastoor van de Luytersche confessie / die d'Overste Steenbach ten dienst stonde / om voor hem te predicken. Op dese tijdt is oock Ripperda, Gouverneur van de Stadt / met een onvertsaeght aenghesicht / gheleydt om onthalst te worden / met sijn Luytenant Lodewijck van Gendt. Ende met dese oock Simon Simonsz, Prediker van de Ghereformeerde Religie / noch een Bastaert-zoon van de Cardinael Granvelle. Dese was af-gheweecken van de Pauselijcke Religie / ende oversulcks zijnde in onghenade van den Vader / heeft hy sich in de krijgh begheven / de Prince ghedient / ende gheswooren eedt van ghetrouwigheydt / die liever ghewilt heeft te sterven / dan sijn af-komste ofte gheslachte te bekennen. In de selfde swarigheydt ende ghevaerlijckheydt zijn gheweest Ladislaus van Brederoode, de Heer van Veen-huysen, Rosony, ende Iohan van Duvenvoorden, die op den achthien-

den Augustus / te Schooten onthalst zijn buyten de stadt. Boven desen / een Cornel van de Schutterye / Symon Boreel, Ontfangher binnen den Briel / die van sijn Corrivael of mede-vryer verraden was. Hier-en-boven op dat de maet van wreedtheydt sou vervult worden / men heeft oock tyrannye gheplееght over de gequetste/de Siecken ende Krancken/want op den negenthienden Augustus (ô onghehoorde ende Barbarische wreedtheydt) men heeft op de plaets ende pleyn van 't Huys te Siecke met den swaerde doen vallen / Capiteyn Balfourt, die met eede belooft hadde / dat hy de Prince sou vermoorden / is in ghenade aenghenomen / en is het alsoo ontkomen / waer van hy de Prince verwitticht heeft / ende heeft pardoen gekregen / ende is getrouw by sijn eedt ghebleven soo langh als hy leefde. Voorder de Hooghduydtsche Soldaten / die sy wel vermochten en gunstigh scheenen te wesen / zijn ghebоden den eedt die sy aen de Prince ghedaen hadden te herroepen ende verbloecken / de welcke in Gelderlandt gebrocht worden onder 't gheleye van eenighe Benderen Spaensche Ruyteren. Als dit Sonoy vernam / die dier tijdt Diemer-Dijck noch in hadde / sendt terstondt daer nae toe / drie Galeyen/ wel ghemonteert met Musquettiers / en met macht van Krijghsvolck/ onder 't beleydt van Wouter Hegeman, die haer schielijcke achterhaelt hebbende/ zijn op de Spaensche ghevallen / d'andere laten loopen die ongewapent waren / en dese slagh is gheschiedt dicht by Nieuw-Kercken/ de Spaensche door de schielijcke rescontre/ midden in de nacht verbaest zijnde / ende niet vaerdigh om te slaen/ hebben de vlucht genomen soo sy best konden. De Hooghduydtschen nu verlost zijnde van Sonoy, om de goede gunst ende credijt te krijghen/ ghelieten haer gheveynsdelijck of sy de Wapenen weer wilde aen-nemen / tot wraecke van 't onghelijck ende schande haer aen-ghedaen: Maer Don Frederico hier van verwittight zijnde / dreyghden de uytterste Tormenten (soo sy sulcks deden) aen hare Capiteyns/ dese waren Steenback, Vader, Schram ende Gunther. Eyndelijck heeft hy hem laten verbidden/ tijdt vergunt hebbende van uytstel / soo verre/ dat sy eenighe die met haer ghevanghen waren/soude committeren by besendingen/ dat die voorghemelte Soldaten souden betrachten de eedt die sy ghedaen hadden / ende met een bevryden hare Oversten van ghevaer des doodts / ende alle onheyl. Waer door de Duydtsche be-

Duytsche soldatē gecasseert.

woghen

woghen zijnde / pardoen van de Prince verworven hebbende dat sy haer souden laten ontslaen van den eedt. Ende dit is te naesten by het avontuyr ende weder-varen van die van Haerlem gheweest / met soo een deerlijcke ende jammerlijcke nederlaghe van Burgheren ende Soldaten. Merckt hier de bestuyringhe Godts over die van Haerlem / die door hare Manhaftigheydt ende kloecke daden / soo vermaert waren / dat sy met een loffelijcke naem / by nae / de heele werelt vervult hadden / als sy Damiate aen de mondt van den Nijl t'onder ghebracht / en met stormender handt ende met ghewelt / in-ghenomen hadden / nu ghebrocht waren onder 't jock van die van Spangien / door honghers noodt. Alsoo is daer gheduyrighe veranderingh aller dinghen : Boven dese zijnder noch veel swarigheyden de arme Burghers overghekomen / dewijl 't krachtighe gheweldt van Don Frederico noch niet ghestilt was / die nu moedigh ende trots door victorie ende overwinnighe / noch vorder peurde / neemt aen een nieuw Heyr-Leger / sendt voor uyt nae Alckmaer een Trompetter / die de Inghesetenen gheboden de Stadt over te gheven / dat sy gheweyghert hebben te doen / haer verlatende op hulp ende secours van de Prince van Orangien , ende voor 't eerst schickt hy derwaerts nae toe twee duysent Soldaten te voedt / ende drie hondert Ruyters : Alwaer ontstaen is groote verslaghentheydt / ende verbaestheydt van den Burgher. Daer was oock on-eenigheydt onder de Burghemeesters van Guarnisoenen in de Stadt te laten / de Prince sulcks radende. Nae veel debatten ter weder-zijden / is de Capiteyn Ruychaver, met andere Bevel-hebbers / consent gekreghen hebbende / in de Stadt ghekomen / dat sy met de Magistraet mochten spreecken van die dinghen / die de welstandt van de Stadt ten hooghsten betrefften. Ende als de meeste stemmen daer op liepen / dat men gheen krijghsvolck soude in laten / de Capiteyn Ruychaver daer door ontstelt zijnde ende moeyelijck / scheydt van de Heeren Burghemeesteren ende Raden onverrichter saecken : Maer Floris van Teylinghen is opghestaen / en hem begheven nae de Kenner-poort / daer hem volghde groote menighte ende troupe van voornaemste Burgher-Mannen / die 't Prince volck hebben in-ghelaten / tot meerder voorseeckerheydt van de Stadt. Onder-tusschen de Spaenschen / dat men voor hadden nieuwe Beleghheringhe /

gheladen met groote buyt / van Vee ende Beesten van Egmondt ghehaelt / zijnse wederom nae Haerlem ghekeert na 't Legher den 18. July. Alwaer ontstaen is groote oneenigheydt en misnoegen onder de Spaensche / voornemelijck / klaghens ghewijs / eyndelijck is de klachte uyt-gheberften tot muyterye ende seditie / als sy besoldinghe eyschten van acht-en-twintigh maenden / boven de vereeringh als de Stadt soude overgaen. De soldaten die noch in de stadt waren / omtrent vier hondert sterck zijn buyten de poort gegaen om 't grof gheschut in de Stadt te brengen. Don Frederico is hier door seer ontstelt gheweest / ende heeft heel onwaerdigh ghenomen ende ten hooghsten hem ghebelght / dat sijn Hoogheyt ende ontsagh / soo ten toon gestelt en veracht werde. Derhalven de voornaemste van 't Leger by een geroepen hebbende / ghebode Don Lopa de Acuna met een troupe van duysent op haer een aenval te doen. Maer dese als sy binnens schots ghekomen waren / zijn sy neder gaen sitten / ende als de overste bevel-hebbers haer porde ende drongthen dat sy 't bevel van de Velt-heer soude na-komen / songen sy voor een doof-mans deur. Maer als hy bemerckte de trots van sijn volck / doet hy Robles by hem komen / en heeft hem gheboden / dat hy met de Walsche troupen soude vallen op de quaetwilligen hoop / maer al te vergeefs: Nae dien zy / bespotten die gheene / die daer op drongthen / sy volden haer roers met loos cruydt / ende dede hare lonten uyt. Derhalven die vier hondert ginghen voort ghelijck sy begonnen hadden / 13 of 14 stucken geschuts in de stadt te brengen. De Burgers hier door verschrickt zijnde wisten niet wat dat te seggen was / vermoeyde dat het haer sou gelden ten verderve. Omtrent dese tijdt seydt men datter thien of twaelf geboren Spangiaerts in koopmans habijt tot Leyden by de Prince van Orangien gekomen zijn / en haer bekent gemaeckt hebbende / hebben verklaert / de oorsaeck waerom dat sy gekomen zijn / en betuygende haer ghenegentheydt ende gunst / ende medoogentheydt / over de tegenwoordige staet van 't landt / hebben haer dienste gheprefenteert om de Stadt Haerlem over te gheven in de handen van den Prince / en dat voor een veertigh duysent gulden. De Prince niet versmaedt hebbende hare gheprefenteerde dienst / heeft haer bedanckt / ende dewijl hy gheen voorraedt van gheldt en hadde / ende benouwt van 's Lants middelen / in sulcke gheleghentheydt haer met alle beleefheydt laten gaen in vrede. Ondertusschen

Mutinatie van Soldaten.

dertusschen omtrent den 15 Augustus als Chapijn Vitellius, die seer lieftalligh was by de Soldaten / heeft ten besten ghesprokeu/ ende 't misnoegen van de Soldaten te moet gekomen met prompte betaelinghe / ende heeft yder een hooft voor hooft dertigh goude kroonen / en sesthien tot vereeringe/ en veertien tot provisionele betaelinge van haer besoldinge doen hebben. Middeler-tijdt ghedurende het klaghen en muytineren der Soldaten / zijn de Burghers ghedwonghen vier duysent Soldaten op hare kosten te houden ende de kost te gheven. Maer nae de betalinghe van hondert duysent guldens / die nu op-ghebracht waren/ soo van ghereedt gheldt als leverantie van Waren of Kleynodien / hebben de Spaensche gheen vordere instantie ghedaen om de beloofde somme op te brenghen / misschien of uyt compassie en medoogentheyt/ om dat de Burger door so een langhe en swaer belegh nu uyt-gheput waren / of dat sy 't daer voor hielden datter niet meer te halen was.

Als nu de Soldaten/ voornamelijck de Spaensche/ ghestilt en ghepaeyt waren / is Don Frederico, op een Triumph-Waghen ghesèten zijnde / in de Stadt ghevoert / ende met groote eere en ghewoel ingheaelt ende ontfanghen van de zijne. En terstondt daer aen in de groote Kerck ghekomen zijnde / heeft hy voor alle betracht de Godtsdienst: Ende voor eerst hebben de gheestelijcke de Tempel van St. Bavo ghewijt en gheheylight door den Bisschop Mierlo, en heeft de Misse ghedaen voor den Hertogh van Toledo, en daer op is het Heyligh Euangelium ghelesen / 't Sacrament daer op ghenomen hebbende/om t' onderhouden/ ende te maintineren de vryheydt en voordeele van de Catholijcke Kerck. Dies niet teghen - staende op dese dagh is wederom de vreese van wreedtheydt vernieuwt / ende hervat met meer strengigheydt / als men ses Burgers / hoewel ghemeene luyden / Burghers nochtans / misschien dat sy wat te vry ghesproken hadden/ men wist niet waerom / zijn met den swaerde onthooft / hare namen zijn in Chronijcken bekent als volght Dirck Arensz Schrijnwercker, Ian van Sanen Coster van de Kerck/ Iohan van den Bosch, Weever , Ian Hendricksz Lijnwaettier , Claes Pietersz Groen, Bouwmeester , Pieter Govertsz de Hooghe , Werck-man. Nae dit bedrijf om vorder te maintineren / zijn macht ende ontsagh die hy wilde bewaert hebben / heeft hy ghewilt / dat hy soude schijnen

Mutinatie gestilt.

De Kerck gewijt.

nen sulcks voor te hebben / als de Poëet Maro seydt:

Te sparen goedertierelijck,
Die kleyn van gheest, en ned'righ zijn,
De trots en hoogmoedt vyerighlijck,
Te dempen is als medicijn.

Ende dit om de Quaedt-doenders een schrick aen te jagen/ende de vroome te beschermen. Op dese tijdt / als de dooden noch onbegraven lagen / ende de doode lijcken tot bewijs van tyrannye / in't ghesicht van yder noch op straet lagen / soo is daer een Pardoenbrief of mandament af-gelesen / dat tot Wtrecht gemaeckt en gedateert was / by welcke hy de Burghers ende Inghesetenen van Haerlem / die nu 'tgelt tot haer verlossinghe op-gebracht hadden / heeft vry gesproken / en pardoen belooft / waer van de copye hier neffens gaet / omme hier een proeve te sien van d'Albaensche goedertierentheydt.

Brieve van Pardoen.

Ferdinandus Alvarez van Toledo, Hertogh van Alba, Mareschalck van Coria, Grave van't behoude Landt, Ridder van't Gulden Vlies, generael Overste, ende Gouverneur van sijn Coninckljicke Majesteyt in Nederlandt, &c. Alle de gheene die dese teghwenwoordighe Brieve sullen sien ofte lesen, wensche hy gheluck ende salighheydt.

HOewel die van Haerlem in't Graefschap van Hollandt, gheensins de minste, tot sulcke extremiteyten vervallen zijn, soo verde gekomen, dat sy de *Prince van Orangien* (die by sijn Coninckljicke Majesteyt verklaert is als rebelle) eedt gedaen hebben, ende ghecommitteert hebben in de hooghste graet *crimen læsæ majestatis*, en menighmael teghen haren Coningh, en deur recht van successie haer natuyrlijcke Heer ende Prins, kleyn achtende, ende gants niet passende op de ghetrouwigheyt, ghehoorsaemheyt, ende dat meer is, op d' eede ende verplichtinghe, die sy hare Coninghlijcke Majesteyt (wiender Ondersaten sy oock waren) schuldigh waren, aengaende

gaende ongeoorloofde verbonden, heymelijcke raedtslagen, voorhebbende alle nieuwigheden, ende heymelijcke machinatie en practijcque, hier beneffens oock conspiratie teghen de Catholijcke Religie, ende als de Banier op-rechtende voor andere Steden, tot gelijcke stoutigheydt ende overdadigheydt aen te rechten. Tot dien eynde oock de Wapenen nu aen-genomen hadden, ende Coninghs Guarnisoenen gheweyghert hadden binnen hare Stadt in te nemen. Ende daer-en-teghen *Prince* volck uyt vreemde, van Schotsche, Duytsche, Walen, in te laten, beneffens die oock d' Ondersaten ende Rebellen, met de welcke sy haer vervoegt hebben, ende haer hebben durven setten, teghen de generale Veldt-overste, en Gouverneur van sijn Coninckliijcke Majesteyt, ende meest sijne Crijgsoversten, onder de welcke oock voorname Dienaren zijn van sijne Coninckliijcke Majesteyt, die sy van kant geholpen hebben. Hieren-boven dat sy vyandtschappen aen-ghenomen hebben by openbare Oorloghe, ende veele andere hostiliteydt bedreven hebben. Soo verde dat wy om de Coninghlijcke Majesteyt te maintineren, eyndelijck ghedronghen ende ghenootsaeckt zijn, haer te belegeren ende te benouwen met een swaer beleg, ende te matteren door honghers-noot, ende met de wapenen te plaghen, ende eyndelijck onder ons geweldt te brengen, 'twelck oock geschiedt is in geheele seven Maenden herwaerts, dat sy eyndelijck met de hulpe Godts, ende d' uytterste noodt haer dringhende, soo verde gebracht zijn, dat nu de naeste wegh tot haer behoudenis docht te wesen, haer toevlucht te nemen tot de ghenade van sijn Coninghlijcke Majesteyt, ende hem te voet te vallen, ende bidden om ghenade, ende verbidden de straffe. Ende hoewel uyt 't voorgaende genoegsaem blijckt, dat de Burghers ende Inghesetenen hier voor ghemeldt, Vrouwen oock ende Kinderen, die teghenwoordigh te Haerlem zijn, swaerder straffe wel verdient hadden. Nochtans ghelijck ghenoegh ghebleecken is, de goede wil ende aen-ghebooren goedertierentheyt van sijn Coninghlijcke Majesteyt teghen sijn Ondersaten. Die dat oock voor een ghebruyck heeft in ghelijcke saecke, dat hy niet en siet op sijn particuliere, maer dat hy privee erghernis ter zijde stelt, ende dat hy in die deelen nae-volgt de goedertierene Vaders, ende dat hy hem ghedraegt als een goedertieren PRINCE, die licht te verbidden is, die de bedurven Onderdanen, ende die op een dool-wegh zijn, lichtelijck aen-neemt in sijn Goedertierentheydt

rentheyt en genade, die hy altijdt voor de harde tucht en diſcipline geſtelt heeft. Willende hier-en-boven de goede wil en genegentheyt tegen den Burger van Haerlem (hoewel ſy tot beter verſtandt en behoorlijcke onderdanigheydt van 't ſelfs niet ghekomen zijn) voor alle de werelt betuygen, en dat uyt kracht van dit mandament, wat wy hebben van ſijne Koninglijcke Majeſteyt, teghen de Burger ende Ingheſeten deſer ſtede, ſoo mans als vrouwen, ſoo hubare en onhubare, ſoo Heeren als Knechts, nae de welcke wy vergeven en pardonneren in't generael volkomelijck uyt byſondere gratie ende goedertierentheyt, deur deſe tegenwoordige alle hare ergerniſſen, ende abuyſen, miſdaden en wrevel, ende alle de ongherijmtheden die ſy begaen hebben, dat ſy de *Prince van Orangien* gevolgt, en hem aen-gehangen hadden, ende dat ſy van haer natuyrlijcke Heer een ſcheydt-brief gheſonden, en wat dies meer is, begaen hadden. Hier-en-boven vergeven wy alle de ſtraffen ſoo crimineel als civijl, boeten en ſatiſfactie, in de welcke ſy ter ſaecke van de voornoemde trots en hoon, en miſdaden en rebellye aen de Prince zijde gheweken zijn, de wapenen oock tegen haer Erf-heer, haren Coning aenghenomen hebbende, vervallen zijn. Eyndelijck al het gheen dat tegen ſijne Coninglijcke Majeſteyt begaen of bedreven ſou mogen weſen, op wat manier oock 't mocht gheſchiedt zijn, vergheven en pardonneren wy. Ende om deſe genade noch breeder uyt te meten, ſo ſtellē wy alle de voor-gemelte Burgers, en yder een in haer geheel by deſe tegenwoordige, behoudens eer en goedt, op de ſelfde wijſe als ſy waren voor de komſt van Conings krijgs-macht. Hier-en-boven ſoo willen en begheeren wy, dat alle en yder van de Burghers van Haerlem bevrijdt zijn van alle blame en ſchandaele, daer mede ſy voor deſen beticht zijn, om reden hier voor verhaelt. Derhalven wy oock de Procureur Generael, en andere Rechteren, die de Iuſtitie adminiſtreren, wie het ſoude mogen zijn, een eeuwigh ſtil-ſwijghen hebben op-geleydt, en geen gewach te eeniger tijdt daer van te maken. Behoudens dat, en die voorwaerde, dat ſy de Penningen van de beloofde ſomme voor haer Rantſoen ſouden op-brenghen, en betalen, omme voor te komen de plunderinge van de Stadt. Alleen dit uyt-geſondert, dat wy aen ons houden, dat wy in dit genadigh pardoen niet begrepen zijn 57. Burgers, ende Inwoonders deſer ſtede, die wy daer uyt willen gehouden hebben, tot benaminge van ons wel-gevallen, dat ſy in de ghevanckenis gehouden, en tot nader

nader examen ghebracht worden, dat men mach ſien hoe ſy voortaen haer ghedraghen ſullen. Hier-en-boven noch ghebiedende en beveelende allen ende een yder in't beſonder, ſoo Preſidenten als Raden van Hollandt, Rechteren, ende alle die Iuſtitie adminiſtreren, Officieren, ende alle Overſten, dat ſy nae den eyſch van haer ampt, de voor-ghemeldte Burghers ende Inwoonders, ſoo Vrouwen als Mans, ende hare Kinderen, onder 't beneficie van deſe ghenade en pardoen, ende van alle 't gheen dat in dit inſtrument begrepen is, ghedoghen ende toe-laten, dat ſy op deſe fatſoen ende manier moghen gheneeren, als nu gheſeyt is, dat ſy vry en vranck in vrede moghen leven, ende dat ſy ſulcks gheduyrigh moghen ghebruycken en ghenieten, ſonder eenigh belet of moeyelijckheydt, en voor nu, en voor toe-komende. Ende dit alles ſonder eenighe, van't leven van eere of goederen verkortinghe. Alles conform nae de wille en meyninghe van onſe Deurluchtighe Coningh, om alle deſe vaſt en bondigh te maecken, hebben onſe naem hier onder geſchreven, ende in de Secreet-kamer van ſijn Coninghlijcke Majeſteyt, het groote Zeghel daer aen-ghehanghen. Aldus ghedaen binnen Wtrecht in den Iare 1573. Iul. 27.

Maer den ghenen / dien Duc d'Alba uyt 't ghenadigh pardoen wilde uyt-ghemonſtert / hebben vreemdt avontuyr ghehadt / neghen-en-twintigh van dien zijn maer in handen ghekomen / van welcker datter ſes met den Swaerde onthalſt zijn op de Merckt/ is hier voor al gheſeyt en verhaelt: meeſt al van de reſte zijn in de ghevanckenis gheſtorven / onder deſe zijn dit wel de voornaemſte geweeſt/ Adriaen Ianſz van Dordrecht, Schout, Iohan van Duvenvoorde, Colonel van de Schuttery/item/Iacob Bartholomieſz, Pelicaen, en Iacob Barentſz beyde Capiteyns: Item Iohan Gerritſz, Ian de Wael, Lauris Wynandtſz, Loeven Barthouts, en Maerte Apotheker, Raden: Item/ Iohan Dirckſz Schatter, Pieter Dirckſz Haſſelaer, beyde Vendregs. Hier-en-boven Ian Cornelisz Sael, Onder-ſchout. Eyndelijck Arent Dirckſz Factoor of Kramer / ende Arnold Moutmaecker, deſe zijn meeſt al deur ghebreck en ongemack / en van hartſeer geſturven. De Borghemeeſter Iohan van Vliet, edel ſoo van Gheſlachte als door krijghs vroome daden / op beloſte / dat hy weer ſou komen / heeft aen-ghetrocken meulenaers kleedinghe / en af geleydt 't gewaet van Burghemeeſter /

ende ist alsoo ontkomen. De sone van Claes Verlaen door verwisselingh van de dochters van Craenhals is uytgelaten en vrygelaten. De reste/die haer tot schuldt-bekentenis niet hebben konnen submitteren door een genereux ghemoet/in de ghevanckenis ghehouden/zijn door de stanck en vuylighept van 't gevangen-huys gestickt/ en van hertsweer gestorven in de schaduwe des doodts. Daer zijn oock andere gheweest/die met ghedult verwachten de ure des doodts/de welcke omtrent de eerste November met yzere ketenen gheboept om na Amsterdam ghevoert te worden/ die de sententie des doodts al hadden van den Hertogh van Alba, de Soldaten die haer ghelepdt souden hebben/ waren al ghereedt/ om gheslacht ende onthalst te worden/ ten zy dat Godt uyt den hooghen Hemel haerder erbarmt hadde/ die haer uyt het ghevaer verlost heeft/ als de Grave van Bossu in een Scheep-slagh te water gevangen is. De muytinatien daer van ick nu ghesproken hebbe/ ende beuls gherichte teghen den Burgher/ ghelijck die voor die van Haerlem schrickelijck was/en vol van anghst en benauwthepdt/soo is die heylsaem gheweest voor d'andere geconfedereerde Steden/ en tijdigh om allenskens alle schrick bezijden te stellen/ en wederom tot haer selven te komen. De Prince heeft oock niet stil gestaen/geen tijt versuymt/of occasie voor-by-geslaghen. Teghenwoordigh/absent door brieven/de verslaghen herten der Burghers ghepoocht te courageeren. Ondertusschen die nae-ghelegen steden hebben de Wallen haerder steden gesterckt en voorsien/voornemelijck Alckmaer/en de stadt van Leyden. Maer eylaes! Don Frederico practiseerde van nieuws aen nieuwe raetslagen ende aenslagen tot verderf ende onderganck van de Ingesetenen/ als hy schielijck voornam een tocht te doen op het Noorder-quartier van Hollandt/ ende als hy alles ghereedt hadde dienende tot belegeringh van de stadt van Alckmaer/heeft geboden datter twee of drie hondert die uyt de gantsche Burghery by lotinge soude gaen tot het maken van de Schanssen/ als pyoniers/ waer door de herten van de Burgers seer verbittert zijn/ achtende onbehoorlijck te zijn/dat na soo veel swarighept en benauwthepden de arme Burgers wech ghevoert souden worden/ als op een slacht-banck/ en haer tot een prope geven om van 't grof gheschut gheschoten te worden van hare vrienden. Ende hier en heeft niet konnen gelden de onwaerdighepdt en betuygen of protestatie der Burgeren/

Grave van Bossu ghevanghen.

Burgeren/ die haer beriepen op 't accoort van 't pardoen. Maer haer is voort antwoort gegeven/ dat daer van den Burger gheen straf ge-eyscht worde / maer datter een gedienstige behulpsamentheydt soude betoont worden/ die sy den Coninck schuldigh waren/ jae leven / ziele en al wat sy in de werelt hadden. By dese occasie sal ick hier verhalen / dat mijn vader Cornelis Schrevel salighen ghedachten/ wedervaren is / die by lotinghe oock nae Alckmaer most gaen voor Pyonier: Op de wege heeft hy een Ruyter / die hem gheleyde / met gheldt om ghekocht / die hem heeft los ghelaten en laten gaen daer hy wilde. Mijn vader t'huys ghekomen zijnde / is terstondt verklickt / ende de Schout aen-ghebracht/ daer hy voor een kleyne tijdt in bewaringh gheweest is: Eyndelijck wordt gheciteert tot examen. Ende voor eerst wordt hy gheboden die meenedigen Ruyter te melden. Daer op hy gheantwoordt heeft/ dat hy die man niet ende kende/ maer sijn paert wel. Terstondt is hy gheleydt in de groote stal/ daer dat paert niet te vinden was/ maer was in een Kamer ghebracht afghesondert van de andere Paerden / dat een goedt vriendt onverhoedts vertelt hadde; Versocht mijn Vader derhalven / datse soude gaen in een kamer daer omtrent / daer van hy verwittight was / om te sien wat van de saecke was. Als daer 't Paert ghevonden is/ van stonden aen in 't aensien van mijn Vader die met hem te lyen was/ aen een Galghe ghehanghen. Alsoo is mijn Vader verlost van ghevaer des doodts / die voor eene kleyne tijdt in bewarenis ghehouden zijnde / is eyndelijck ontkomen. Die van Alckmaer onder-tusschen / als sy niet beter konden de uytterste noodt haer dringhende / hebben verscheyden Sluysen gheopent / waer door de Spaensche ghedwonghen zijn het Legher op te breecken / de Stadt Alckmaer verlatende met vloecken ende sweeren. Ondertusschen als de Hertogh van Medina na Spangien ghetrocken was / soo heeft de Grave van Bossu het gheheele Noorder-quartier gheplaeght / ende gheplundert. Hier uyt is ontstaen een Scheeps-oorloogh te water op de Zuyder Zee/ als de Grave van Bossu in handen van de onse gekomen is/ maeckt accoort voor sijn eyghen/ en sijns volcks behoudenis en leven met behoorlijck ransoen / bedinghende voor al eerlijcke ghevanghenis als een Graef toe-komt. Daer nae is hy van den Admirael Cornelis Dircksz, ende Capiteyn Ruychaver, Oversten over

hals sake tot Hoorn gebracht. Dese geruchten waren eerst gekomen tot de gevangenen en Ingeseten Burgers van Haerlem/die in de boeyen saten/die door dese tijdinge verheugt zijnde/hebben de Psalm gesongen/ Godt zy ghepresen in den hooghen Hemel, &c. Als nu de vrienden van de Graef van Bossu, en syne Bloedt-verwanten sulcks vernomen hadden/ gaen sy tot den Oversten/ omme te spreken over verwisselinghe van de ghevanghens. By dese occasie d'Heer Burgemeester Pieter Kies, hier voor ghemeldt/ is ghebooden naer Amsterdam te gaen/ met belofte van weer te komen/ dat hy met Verdugo soude handelen over de Ghevangens. In dese sake heeft hy harde party ghehadt: want de meeste goederen van hem/ende der Gevangenen/ waren nu al vervreemt/ ende ghetransporteert op d'eygendom van Don Frederico, Noircarmes, en Barlemont, Del Rio, en andere meer/en d'Hertog van Alba was niet seer begaen met 't levẽ en behoudenis van de Grave van Bossu, en gheen regard nemende in hoe groote ghevaer al syn Volck was/ wilde parforss/ dat alle die van Haerlem/die hy gevanghen hadde/ om hals gheraeckte/die alrede tot de galgh verwesen waren/ daer over d'overste van de Spangiaerts heel ontstelt ende ghe-ergert waren; derhalven is de sententie des doots verlenght ende uyt-ghestelt. Eyndelijck zijn de Ghevangens gelost by wisselinghe ter weder zijden. Eerstelijck Pieter Kies, oudt Burgemeester/met een Weldam van Hogenhuyse, een Vrouwer met een Edelman/en so voort. Als de stadt soo over-gegaen was/ als de Burgers die uyt de Stadt ghewecken waren/wederomme t'huys gekomen zijn/soo is voor een geruyme tijdt een groote pest ontstaen/die veel Menschen wech genomen heeft/soo dat de Pater van de Celle-broers of d'Overste van de Lijck-dragers/ deur syn swack vertrouwen op Godt/syn Clooster verlaten heeft/ende uyt de Stadt getrocken is/ als daer alrede begraven waren 3335 menschen/die deur de peste meest al gesturven waren in den Jare 1574. Omtrent dese tijden hebben de luyden met alle veel/ meest al de bloedige Oorlogen beginnen te versoeyen/ ende te vervloecken; en te hellen ende te haecken nae vrede. Daer zijn noch brieven in wesen van de Grooten/ over ende weer over gheschreven/ die tot de Vrede gheneghen waren/ ende yverden om Vrede te maecken/ voornemelijck Marnix Heere van't St. Aldegonde, die t'Utrecht ghevanghen sat. Dese uyt 't bevel van Noircarmes, heeft

heeft op verscheyden tijden aen de Prince van Orangien brieven geschreven/ en te bedencken ghegheven / of men niet eenighe middelen soude keunen beramen / om tot vrede te gheraecken / daer op terstont ghevolght zijn / vriendelijcke by - een - komsten en conferentie / dat door dese middelen een eynde mocht ghemaeckt worden / van de teghenwoordighe Oorloghen. De sake is oock daer toe gebracht / oock na 't overlijden van Noircarmes, datter personen genomineert zijn/ die sy tot de handelinge souden gebruycken. Maer als op die tijdt ten naesten by/ Graef Lodewijck van Nassou op de Mooquer-hay de nederlaghe hadde/ en daer gheslaghen is/ soo is daer na in de handelinge van vrede niet gedaen / de gedachten van vrede is verdweenen / ende dit met een glimp en schoon pretext / om 't recht en de eer van de Coninckliјcke Majesteyt wel te bewaren. Daer tegen strevende de opperste Commandeur / die geraetsamer achten/ so de Heeren Staten van Hollandt/Zeelandt ende West-Vrieslandt / een Requeste souden presenteren aen sijn Coninckliјcke Majesteyt / met alle eerbiedinge ende nedrigheydt/ dat sy soo vriendeliјcke verbonden van vrede ende eendracht / de ghenadige gunst van de Coningh mocht toe-gheschreven worden. Ende dit is de oorsaecke gheweest / waer om 't accoort van vrede is achter gheblеven en vernietight voor die tijdt / tot dat de Heer van Champigny, brieven gesonden hebbende aen Carel Boysot, Gouverneur van Middelburgh / de gheheugenis van vrede vernieuwt zijnde / met Marnix Heer van St. Aldegonde, die dier tijdt noch ghevanghen sat. Ende als hy bemerckte/ dat hy in ernst na vrede trachte/ soo heeft Marnix, sijne yver tot vrede gheprеsen/ hebbende belooft / datter noch aen de Prince van Orangien, noch de Heeren Staten van Hollandt en Zeelandt souden manqueren: Datse liever wilden laten vallen van haer Privilegie ende oudt heerkomen/dan datse in't minste soude willen verkort hebben/van 't recht van zijn Coninckliјcke Majesteyt/teghen dat recht of billijck is. Derhalven heeft de Heer van Champigny niet ongeraden ghedocht/ datmen in dese saeck tot hulp soude imployeren d' Heer van St. Aldegonde, en heeft hem dese last gegeven/ dat hy na Rotterdam soude trecken/en by de Prins gaen om te spreken van 't lossen van de gevangens/ ende by die occasie fonderen soude/ wat hy in de sake van vrede konde te wege brengen. Maer twee dinghen moest hy voornamelick voor gerecommandeert/en in achtinge nemen/

men / namentlijck / dat men de luyster van de Coninglijcke Majesteyt ende het opperste gesagh ende aensienlijckheyt / wel wilde bewaren / en dat sy van haer Voor-vaderen Religie / gheen ghewach souden maken. Omtrent de komste van Marnix tot Rotterdam (met bewilligen oock van d'Heere van Champigny) soo zijn daer oock gearriveert d'Heer Iohan van Mathenes, en d'Heere Ambachts, Heer vande Riviere; Item/d'Heer Iohan van Treslong, out Advocaet voor den Hove van Hollandt/alle de welcke met de Gedeputeerde van de Staten over ende weer over gheconfereert hebben/ van 't gene dat tot vrede en eendracht diende. Ende verstaen hebbende de meeninge en intentie van de Heeren Staten / ende gehoort hebbende d' antwoort van haer / en de selfde niet onbillijck verklaert / hebben gewilt / dat die by geschriften soude gestelt worden / dat die vertoocht ende ghe-examineert mochte worden van woordt tot woordt. Als sulckx de Heer de Champigny vernomen en verstaen hadde/ soo heeft hy aen Marnix, Heer van St. Aldegonde over die sake brieven gesonden / in de welcke hy sonder eenighe bewimpeling opentlijck sijn meninge verklaert/ ende sijn verstant geopenbaert heeft vreemdt van d' antwoordt van de Heeren Staten. Dies niet tegenstaende / heeft d' Heer van St. Aldegonde met de Heeren Staten breeder en wijtloopiger gehandelt / dat sy nu te vreden waren 't versoeck van d' Heer van Champignij nae te komen/ en verklaerden/ dat sy bereydt waren / haer versoeck te doen met alle ootmoedigheyt by Requeste / aen hare Coning te presenteren/ sonder eenigh gewagh te maken van de Religie harer voorvaderen: Dit alleen ootmoedig versoeckende / dat de Coninglijcke Majesteyt believe / deur sijn autoriteyt ende met eenparighe stemmen van de Heeren Staten Generael de Republijck vast te stellen / midts dat d'Wtheemsche geboden worden uyt 't Landt te vertrecken/ dewijl sy de Provintie schadelijck ende over de handt zijn / jae gehaet als de pest / voor de rest haer submitterende onder de bevelen van sijn Coninghlijcke Majesteyt / ende ordonnantie vande H. Staten. Dit Request beleefdelijck en ootmoedelijck ingestelt heeft d'Heer van St. Aldegonde, nae dat de strijdt van Vrede-handeling verstreken was/ binnen Montfoort selfs gepresenteert/ daer na is hy wederom naer Wtrecht getrocken na de plaets van sijn Gevanckenis. Maer niet lang daer na heeft de voor-gemelte Heer van Champigny van Brussel gekomen zijnde/ de Re-

gueste aen Iunium ghesonden / de jonghe Gouverneur binnen der Veer / die tot Vrede genegen was / de welcke met d'Heere Carnes te Montfoort in bewaring gehouden was/ in de plaets van Marnix, soo langh hy te Rotterdam was. Naderhandt zijnder meer brieven over en weer over gesonden van de Groote/ tot handeling van de Vrede / als van Iunius de Ionge, en Peronot aen Carel van Boisot, Lowijs de Boisot, ende aen d'H. van Champigny: Item/ brieven van Iohan Peronot, aen Marnix, Heer van St.Aldegonde, en meer andere brieven/ van die gene die de voorname Auteuren waren van de Vrede-handelinge te bevorderen. Maer als de H. Staten Generael haer niet meerder konde submitteren/ en meenden nu voldaen te hebben in alle gehoorsaemheyt / hebben eyndelijck goet ghevonden / vertrouwende op de gherechtigheyt van hare saeck / haer hulp ende bescherminge in de wapenen te soecken / ende hebben liever gewilt te verwachten wrake uyt den Hemel / dan te komen onder 't jock van de Spaensche tyran. Ondertusschen is men heel verlegen en bekommert gheweest met de Graef van Bossu, de welcke drie gheheele Iaren in hechtenis gheweest is / tot de Pacificatie van Gent. Middelertijt was ons Vaderlandt in groote benautheydt / naedien de moedtwilligheydt van de Spaensche (die al 't recht in den Degen voerden) hoe langer hoe onverdraeglijcker heeft geschenen. Hier uyt zijn ontstaen klagte van den burger / brieven gesonden hebbende aen d'edele Heer Hierges, Gouverneur van Hollandt / ende andere brieven / by nae van de selfde inhoudt / geschreven aen Dirck van Beresteyn, Burgemeester van de Stadt / by de welcke sy te kennen gaven / dat sy t'eynde waren in de uyterste benautheydt / dat de Burghers uyt-gheput waren/ ende dat 't Stadts Kantoor uyt-gheplundert was / dat alles in bordel liep / dat sy nu als ziel-toogden. Ende ten waer sy niet eenmael verlicht werden van d'overlast van de Soldaten/ dat sy deur armoede moesten vergaen/ of dat sy ghenoodtsaeckt soude wesen 't Vaderlandt te verlaten / nae 't exempel van de Phocenses, dat Godt wil verhoeden. Eyndelijck heeft men van Vrede-handel wederom ghewagh ghemaeckt met ernst / waer van dit de occasie geweest is. Want / naedien de Spaensche over al de meester maeckten/ ende over al beroerte aen-richten ende over-last deden waer sy quamen / ende by conspiratie malkander gheswooren hadden de Nederlanden in combustie te setten/ en gantsch bederven/

ende

ende hare muyterye dagelijcx noch toe namen/ende daer geen eynde aen te verwachten was/ hebben sy Aelst met gewelt inne ghenomen/ ende om die oorsaecke zijn sy verklaert door Coninghs Edict en bevel/vyanden des Vader-lants/en rebellen van sijn Coninckliјcke Majesteyt/ende als de Hooghduydtsche soldaten versteken van haer besoldinge by conspiratie en samen-rottinghe aen de zijde van de gemuytineerde Spangiaerts ghekomen zijn/ en de Staten van de Provintien haer daer teghen stelden soo veel als sy konde/ en gewelt teghen ghewelt setten. Soo heeft middelertijdt de ongheboden vryheydt en stoutigheydt van de Spaensche meer dagh op dagh toe-ghenomen. Soo dat eyndelijck de Staten van Brabant en Vlaenderen gedwongen zijn met de Staten van Hollandt ende Zeelandt/te vernieuwen en te hervatten de Articulen van vrede-handelingh van Breda. Ondertusschen plunderen de Spaenschen de stadt van Maestricht. Antwerpen is oock onversiens overvallen/geplundert/ in brandt ghesteken als de Hooghduydtsche haer te hulpe quamen/ ende de handt boden niet sonder groote nederlaegh en verderf der Burgeren. Middelertijdt is de Keyser Maximiliaen, den welcke de deughden/ de goedertierentheyt/de yver tot vrede recommandeerde/is overleden/op genomen tot de Hemelsche vreughden/ Anno 1576. Octob. 12. Dies niet tegenstaende de staet van de Landen en Provincien sulckx vereyschende/soo heeft men Daghvaert te Gent gehouden/ daer toe deputeerende de alder-voortreffelijcxste van 't rijck soo gheestelijcke als waerlijcke / met bewilligingh van de Hr. Staten van Brabant/ Vlaenderen en Artoys/ insgelijcx oock die van Hollandt en Zeelandt / die hare gedeputeerde oock gehadt hebben / soo Edele/ als luyden van staet en voorneme Burghers/ doorluchtigh door haer vromigheyt/geleertheyt en welsprekentheyt. Al waer eyndelijck accoort gemaeckt / en de vrede getroffen is / voorheen gaende de Amnestie om alle ongelijck/ schade ende interesse te vergeten en vergeven. Alsoo zijn d'Articulen van vrede by geschrifte gestelt: De somma daer van ende in-hout van dien is te naesten by soodanich geweest in dese sin/ voor eerst:

Pacificatie van Gent.

I. Dat men de Spaensche te lande soude uyt-boenen.

II. Dat alle handel alomme en om soude vry wesen.

III. Dat men de suyverheydt van de Catholijcke wel soude bewaren.

IV. Dat

IV. Datmen gheen gewelt soude doen aen de conscientie der menschen.

V. Datmen alle de triumph-teyckenen, beelden ende opschriften te niet souden gedaen worden ende uytghewist.

VI. Datmen de *Prince van Orangien* voor Admirael van de Zee, insghelijcks Gouverneur van Hollandt ende Zeelandt sou maecken.

Alsoo is het accoort van vrede ghetroffen / met bewillinge van sijn Coninghlijcke Majesteyt PHILIPPUS de II. van die naem / Coningh van Spangien: Hier door is ontstaen / groote vreughde en blyschap van de Inghesetenen / 't jock van slaverny afghesmeten hebbende / ende van den hals ghewornen / de Kasteelen tot Gent / Valencijn / Groeninghen / Lamerack ende Wtrecht in-ghenomen hebbende / sommighe oock tot de gront afghebroken en ghesiecht. Maer eenighe jaren daer na / ontrent de komste van Iohan van Oostenrijck, (hoe wel de meeste Provincien met ghewelt daer teghen waren) zijn de banden van eendracht ghebroocken / en de conditien van vrede vernietight. Ontrent dese tijdt / ja op 't selfde jaer als dese dinghen ghebeurt zijn / is tot Haerlem ontstaen een grouwelijcke brandt ende on-uytblusschelijck / als de Hooghduytsche Soldaten / die daer in Guarnisoen laghen / de wacht hadden / nae ghewoonte op 't Sparen by de Kraen / ende seffens een stapel Turf aengheleydt hadden (men weet niet seeckers of het onverhoedts of moetwillighlijck gheschiet is) ende glimmende koolen daer in ghebracht op den haert / waer door een schielijcken brandt ontstaen is te daecken uyt: Terwijl de gheruchten van brandt loopen over de Stadt / en de Brandt-klock gaende is / schrickelijck om hooren / soo neemt de vlam seer toe on-uyt-blusschelijck: Ende terstondt stijght sy op boven alle daken en de toppen van 't huys en de naest ghebuyrighe huysen zijn on-beschadight ghebleven / soo slaet de brandt over (als door de handt Godts) gevallen in de langhe Veer-straet na 't Zuyd-Westen / Zuydt-Westwaert aen. Daer is een groote verbaestheydt en droefheydt in de Stadt gheweest / en ghekerm van Vrouwen / voornamelijck van die ghene die naest aen den brandt waren / die niet en wisten waer sy haer goedt berghen souden / waer sy haer huysraedt / meubelen ende Juwelen souden brenghen: De vlam verslondt al dat haer voor

Schricke-lijcken brandt. Anno 1576.

quant; de Noordt-ooste windt was als de blaes-balck/ die 't vyer en vlam ontstack met sulcke snelligheydt/ dat binnen de tijdt van weynig uyren/ het derden-deel van de Stadt verbrandt is/ ende in de assche geleydt. Dit liet hem van de Stadt aensien of Troia aen brandt stonde/ die ick met mijn ooghen ghesien hebbe/ noch jonck zijnde. Mijn ghedenckt dat noch heel wel/ en schrick als ick daerom denck: Mijn heught seer wel/ dat mijn Vader/ die een Architect was/ als hy met sijn ghereedtschap ende huysraet/ voort met alle sijne meubelen besigh was/in een schoone Kelder te berghen onder 't huys (mijn Moeder daer toe helpende) dat ick stillekens op straet quam/ ende stondt op een drie-sprong voor den Aenganck/ daer men nae 't Sparen gaet/ mijn dochte als ick de brandt sagh/ dat Hemel ende Aerde aen brandt stonde/ ende de Elementen smolten door de hitte van 't vyer. Maer dat alder-deerlijckste was/ in de Hout-straet/ in onse ghebuyrte stondt St. Elisabeths Gasthuys in lichte brandt/ die men niet konde genaken aen het dack/ dat met Schalien ghedeckt was/ die gloeyende waren van 't vyer. Help Godt! wat was daer een verslagentheydt ende ghekerm van oude ende onghevallighe Menschen/ van Vrouwen ende Mannen/ die daer sieck te bedt laghen/ of op krucken reden/ die staen noch gaen konden/ want sommighe van desen worden op de schouderen ghesch o rt/ ende alsoo uyt-ghebrocht/ andere op matten ghedraghen/ andere kruypende op der aerden/ zijn alsoo de brandt ontkomen onder 't gheley van Godt. Ondertusschen de kracht van 't Vyer verslonde alles wat hem voor quam/ nochte den brandt konde niet uyt-geblust worden/ ten is oock niet bestaen/ soo lang de vlam voedtsel hadde. Daer zijn verbrandt ende in de assche geleyt omtrent de vijf hondert huysen/ behalven de Kercken/Kloosters en Gast-huysen. Want het Gast-huys van St. Elisabeth, St. Gangolfs Kercke, ende niet verre van daen St. Maertens Hofken, en Barrevoete-Susters-Clooster in de assche geleyt. Omtrent die tijt/de Soldaten die noch in Guarnisoen te Haerlem lagen/ (gelijck versproken was) geboden zijnde te vertrecken/ soo is op 't Stadt-huys gekomen een Gouverneur en Colonel van de Walen/ die ghenaemt was Damerselle, is uyt-gheborsten tot soodanighe stoutigheydt/ dat hy in de binnenste Kamer van de Burghemeesters ghekomen is/ dat hy de Burghemeester Gijsbert van Nes, die op die tijdt Burgemeester ghede-

ghedeputeert was gheweest met den Bisschop/ om satisfactie te bevorderen/ dat hy hem met een vuyst-slag ter aerden gevelt heeft/ 'tscheelde niet veel of hy hadde hem met voeten getreden / en hadde daer geen oorsake toe/anders/dan dat hy met den Bisschop gedeputeert was. Terstont daer aen is daer op-ghevolgt een ander Capiteyn van de Soldaten / Ian Simeon genaemt / die met gelijcke stoutigheydt in den Raedt quam in-barsten / en luydts-keels scholde al den Raden en Vroedtschappen voor Verraders/ soo menig daer op Stadts-huys waren. En dreyghde daer-en-boven / dat sy noch voor hadden / eer sy vertrocken met haer volck / dat sy de Magistraet soudẽ de keel af-snijden ende vermoorden/ de Burghers soude plunderen. Ende op dat sy de Magistraet een meerder schrick soude aen-jagen/ heeft met een eenige gewapende Soldaten daer doen komen / ende andere Officiers tot hulp / die daer bliesen vyer en vlam tot moorden vaerdigh. In sulcke gevaer en verslaghentheyt der ghemoederen/ moest de Magistraet haer stil houden (naedien sy over lang al dit geleert hadden / dat de Wetten swijgen onder de wapenen) achtende veel beter te wesen / den tijdt wat toe te gheven / dan eenige extremiteyten by der handt te nemen. De Burghemeesters van dit Iaer waren Meester Gysbrecht van Nes, Gualther van Rollandt, Niclaes Iansz in't Gulden hooft / en de Meester Dirck van Bekesteyn. 't Iaer daer aen is daer een wonderbaerlijcke veranderingh ontstaen in de Republijck / in de Kerck: Want op den eersten Maert is het opperste ghebiedt aen de Prince van Orangien gekomen / uyt kracht van't accoort / en de conditie begrepen in de Pacificatie van Gendt. De Prince van Orangien bekomen hebbende het opperste gesagh ende ghebiedt / heeft de gantsche Raedt af-gheset / ende nieuwe verkoosen / daer zijn Burghemeesters ghemaeckt Gijsbert van Duvenvoorde, Heer van Opdam, Pieter Kies, Niclaes Iansz Verwer, Adriaen van Berckenroode, Schepenen oock / ende nieuwe Raedts-persoonen / met eedt van beyde de Religien te handthaven / ende te maintineren. Ende met dese heeft de Reformatie begonnen / als de ware ende onghevalste Religie eerst inne ghevoerdt is ende aen-ghenomen / met bewilliging van de Bisschop / die op den twintigsten Maert / uyt last van de Burgemeesters / die ick nu genoemt hebbe / de Kosters belast heeft van de Kerck van Bakenes / dat sy binnen drie daghen alle d'orna-

Prins M. Gouvern. Anno 1577.

menten en kleynodien van de Paus-ghesinden soude na haer nemen/ende alle de kerckelijcke huysraedt soude ruymen: Ende dat sy alle de deuren van de Kerck/van de Ghereformeerde Gemeente soude open setten. Ende het is alsoo gheschiet/ en sy hebben naeghekomen dat haer belast was. Hier uyt is ontstaen/by de Ghereformeerde een yver ende sonderlinghe lust/ om de ware Religie/ die daer is in Christo Jesu/ uyt te breyden en te handthaven: Derhalven sonder eenighe verhinderinge of teghenstandt/soo is op de naeste Sondagh/ op den 24 Maert/ Predicatie ghedaen van Thomas Tielt, die een Godtsaligh ende gheleert man was/ ende seer ervaren in de Heylighe Schriftuyre/ dese is wel eer Abt gheweest van 't Klooster van St. Bernardt, legghende op de Schelde dicht by Antwerpen. Ende op dat hare Godts-dienstigheyt meer luyster soude hebben/is verordineert dat op dẽ sevenden April/ het heylighe Avondtmael des Heeren soude ghehouden worden na de insettinghe Christi/ende is bedient aen de lidtmaten van de Ghemeynte met duytsche woorden: Neemt, dit is mijn Lichaem, &c. Dese voorghemelte Tielt van Delft/ ghekomen als by leeninghe voor een tijdt/ is bevonden een ghetrouwe uytdeylder van Godts heylighe Woordt/ende een ghetrouwe uytlegghen van dien/ die tot Delft wederom ghekomen zijnde/ heeft volhardt in de dienst van 't heylighe Euangelium/ tot de uytterste adem zijns levens. Alle dese dinghen hebben haer alsoo toe-ghedragen in vrede/ met onderlinghe bewillinghe ende consent van beyde de Politijcque Magistraet ende Bisschop: Alsoo dat op dit jaer gheen beroerte/ gheen ontheyligingh in de Kerck ghevolght is.

De eerste reformatie.

Ondertusschen die van Amsterdam staende tusschen vreese ende hoop/ de noodt haer dringhende om met de Bontgenooten vrede aen te gaen/soo zijn sy op den 8 Febr. in den jare 1578 ghekomen aen de zijde van de Prince van Orangien. Maer als sy bevonden worden noch te hellen nae de Vyandt/ hielden de Heeren Staten daer voor/ dat dit een sake was van grooten ghewichte ende vol van ghevaer: Soo misschien Don Ian van Oostenrijck, mochte heymelijck verstandt of correspondentie hebben met die van de Stadt/ ende dat in sulcken gheval/ de Stadt lichtelijck en sonder moeyte sou verovert worden. Soo hebben de Heeren Staten door haer Gecommitteerden/ ende Burghers die de Ghereformeerde Religie toe-ghedaen waren/ de Stadt onder haer ghewelt ghebracht/

bracht / ende de hecken nu verhanghen zijnde / ende d' oude Magistraet af-ghedanckt / zijn alsoo in de Regeeringhe van de republijck ghevallen / hebben Soldaten in-ghelaten voor hare Guarnisoen / dat een ongheBonden volck was / die Kercken ende Kloosters berooft hebben. Maer die als Magistraet af-gheset / waren oproerighe Burghers / hier-en-boven Monicken / Leecken / Paus-ghesinden worden gheboden al te samen uyt de Stadt te gaen. Dese dingen zijn meest gheBeurt in May / en daer nae in Augusto / en dit meest alles ongestraft. 't Exempel van onse nabuyrige Stadt / heeft de Soldaten / die te Haerlem laghen / oock gaende gemaeckt / omme diergelijcke dingen te bedrijven. Ende de drie Vaendelen die hier in Guarnisoen lagen / hebben haer niet lang keunen bedwingen. d'Overste van de Soldaten was Arent van Duvenvoorde, die van Teylinghen ende Reynald Capiteyns. Want vier dagen nae dat t'Amsterdam de foele van Soldaten geweest was / so heeft d'oproer der Soldaten op Sacraments-dagh / die de Catholijcken heylighlijck vieren / noch slimmer ghemaeckt. Ende heeft een bloedighe uyt-komst ghehadt: want als de groote Kerck deur de menighte van 't volck te nauw was / soo van mannen als van vrouwen / van kinderen oock: Onder dese waren daer noch wel twee hondert Burghers met Toortsen / die voor de consacreerde Hostie ginghen / naedien sy niet dorsten bestaen buyten de Kerck te gaen / soo dat sy haer hielden binnen de Kerck / daer sy haer proces maeckten ende ginghen in 't rondt / daer sy besigh waren om alles stichtelijck te verrichten / wordt de Ghemeente aen-ghesept / dat de Soldaten in de wapenen waren / dat sy de portalen van de Kerck beset hadden / ende nu ghereedt waren als Kerck-roovers / 't Gheheylighde wegh te nemen. Door welcke tijding d'harten van de Luyden seer verslagen zijn / d'eenighste toe-vlucht was / dat yeder een / een goedt heen komen sou soecken. De Soldaten hebben niet langh ghedreyght / maer zijn als uyt-ghelaten in de Kerck ghevallen / omtrent thien uyren / als de sacrificie van de Misse nu gedaen was / ende de Toortsen nu ontsteecken waren / ende de Priesters ende Clerezy nu gereedt stonden om 't Proces te houden. Siet / daer gingh schielijck een ghedruys ende geschreeuw op / uyt de portalen van de Kerck / om een schrick de Luyden aen te jaghen / doen bersten sy uyt tot alle gheweldt ende overdaedt / vielen de Luyden op 't lijf soo-se

Kerck-rove.

quamen /

quamen / soo dat de Vrouwen ende Kinderen voornemelijck van schrick ende vreese over hoop vielen / niet wetende waer sy haer verberghen souden / sprongHen van boven neder den Autaer; andere die wat wackerder waren namen de vlucht. Ick hebbet selfs voor mijn ooghen ghesien / dat de School-kinderen ende jonghe luyden op 't Choor met haer witte Choor-kleeden / van 't hooghe Autaer / haer van boven neder gaven / dat Neus ende Mondt bloeden. Ick als noch onnoosel en teer kindt daer mede / ende alleen ghelaten was / verlaten van alle / ghedenckt my noch dat daer een Soldaet met een bloote Deghen in quam tot in de binnenste Sacristien van de Kerck / ende dat hy sijn moetwille bedreef aen de Wieroocks-vaten / die de selfde teghen de aerde ghesmeten heeft / ende met voeten ghetreden / maer spaerde 't kindt van ses jaren / dat sich versteecken hadde. Met een is mijn moeder op 't slagh ghekomen / die haren Soon ghewaer wierde / ende hem by de kladde ghevat hebbende / is met hem deur gheloopen sonder omsien / de vreese dede haer loopen / ende dat maeckte vleughelen aen haer voeten: Ende dit heeft hare vreese noch grooter ghemaeckt / datter sommighe Priesters ende Burghers mishandelt waren / onder welcke oock een Priester half innocent vermoort was. Hier-en-boven soo is Maerten Michielsz die de Heere van Opdam onderhoudt gaf / een stomme ende halfsaligh knecht / door sijn zijde ghesteecken door ende weer door / maer niet daer van ghestorven. Andere Priesteren zijn haer Cursuffels ende haer gheestelijck ghewaet benomen / hare beursen ghestroopt. De vrouwen ginghen oock niet vry / die daer pooghden door den drangh met ghewelt uyt te komen / trocken die de Huyck van 't hooft / de Ringen van de vingeren / dat ick oock kan getuygen als gesien te hebben. De Bisschop Godefridus á Mierlo, die voor de noen noch de Predicatie gedaen hadde / was oock in groot gevaer / die miraculeus gesalveert is van de Provoost / die hem in een secrete Kelder versteecken heeft / dien hy met eenige andere ghetrouwe soldaten vereeringe gedaen heeft / van omtrent 50 gulden elck voor sijn hooft / tot rantsoen. Ende als op die wijse de arme Burghers soo Geestelijcke als Wereltlijcke / uyt de groote Kerck gedreven ende verjaeght waren / ende de Soldaten nu de Kerck in hadden / noch niet te vreden zijnde / hebben noch de fluweele ende borduyrde Cursoffels alle 't Priesters ghewaedt / met alle de ornamenten

menten gerooft/ ende al dat in kassen ende kisten op gesloten was/ hebben dat voor buyt ghenomen/ doen heeft men min ghewelt ghedaen op de beelden ende altaren. Ondertusschen Niclaes Ruychaver Schout ende Officier der stadt Haerlem / en de Burgemeester Pieter Kies, zijn ten laetsten in de Kerck ghekomen / die welcke de vrouwen die verlegen waren/ uyt de noodt geholpen hebben ende verlost uyt handē van de Soldaten die haer noch plaeghden/ ende nae dat sy de Soldaten haddē doen vertrecken / zijn de deuren van de Kerck gesloten. Doen hebben de soldaten noch niet daer by laten blijven / die door den buyt verlockt zijnde / terstondt haer begaven nae de Minne-broers / die noch aen de Taeffel saten ende haer middagh-mael hielden / maer als de Monicken seer verschrickten dat sy soldaten daer saghen in-komen / hebben haer van daen ghemaeckt/ ende de vlucht genomen/ alsoo als daer niemant teghenstandt dede / hebben 't heele Clooster berooft/ ende haer niet onthouden van 't heylighe. Nae de noen/ als sy noch heet waren van Kerck-schendery omtrent de drie uren/ hebben sy 't Clooster van de Dominicanen met houwelen ende met ghewelt opghebroken ende gheplundert. Andere Kercken ende Cloosters hebben sy onbeschadight ghelaten/ behalven dat sy de collegie van maeghden ende devotarissen besocht hebben/ alleen regart nemende op de buyt van Linnen ende Wollen/ of oock van voorraedt van lijf-tocht dat sy hadden ligghen / dat alles hebben sy nae haer ghenomen/ als met oorlof. De Soldaten dese dinghen bedreven hebbende / zijn eyndelijck tot haer selven ghekomen / ende de conscientie haer wroeghende / hebben beginnen te vreesen/ voor de verbitterde Burghers/ ende oversulcks hebben de Trommel doen slaen ende haer Volck by een doen roepen / ende ghewilt dat sy hun alle in de Wapenen op de Marckt souden laten vinden. In de nacht die daer op ghevolght is/ was daer rust in de Stadt / alles was suspect ende verdacht / als de Burghers spleten van quaedtheydt / ende saghen op wraeck alles te vergheefs. Dat dese dinghen alsoo ghescheidt zijn / hebben wy van goeder handt verstaen. Ende of sulcks ghescheidt is door de ongheboonden moedtwil van Soldaten / ofte door oogh-luyckinghe van de Magistract / ofte door het rechtvaerdigh oordeel Godes/ dat de Nederlanders het Jock van den hals af-ghesmeten ende haer vry ghemaeckt hebben / dat laet ick daer/ sonder het mijn

daer

daer toe te seggen. 't Is alsoo dat de Burghers/ Ingeseten ende de Heeren Staten / beweerders van d'oude vryheydt/ als de Republijck eeniger mate in goede standt was / en de Religie nu vast geset was / hebben by publijcke Edicte d'Ingesetenen bekent gemaeckt / dat de Coningh van Spangien om dat hy sijn beloften niet ghehouden hadde / vervallen was van de Majesteyt sijns ghebiedts: Ende dat derhalven d'Onderdanen ontslagen waren van de plichte van ghehoorsaemheydt / hebben oversulcks 't Zeghel ende de wapenen van de Coningh van Spangien verbroken ende verworpen/hebben oock 't Formulier van den Eedt in't licht ghegheven / waer by hy hem verplicht hadde aen de Staten van den Lande / voor eerst aen de Ridderschap ende Edelen / Vaders des Vader-landts / ende vorder alle de Regenten ende Oversten van Hollandt ende Zeelandt / die daer aen 't Roer van de Republijck gheseten hebben. 't Formulier van den Eedt is soodanigh geweest aen d'een zijde:

Eedt van de Prins van Spangien.

Ick door Godes gratie, Prince van Spangien, van beyde Sicilien, Ierusalem, Aertshertogh van Oostenrijck, Hertoge van Bourgundien, Grave van Salsburen, Vlaenderen, &c. Sweere ende belove, dat ick in mijn Domeyne en successie van de Nederlanden, ende van 't Graefschap van de Provincie van Hollandt ende West-Vrieslandt, insghelijcks oock, dat ick aen de Stadt van Haerlem, ende de Inghesetenen van die, my sal ghedraghen als een goede ende rechtvaerdighe Heer ende Prins toe-komt. Hier-en-boven dat ick alle Privilegien, Handt-vesten, Statuten ende Vryheden, eertijdts van onse Voorsaten, Graven ende Gravinnen van Hollandt, ghegheven ofte vergunt, nae vermoghen sal handthaven ende mainteneren, insghelijcks oock, dat ick loffelijcke ende oude kostume, en de gewoonte van oudts, wel ende ghetrouwelijck sal onderhouden ende doen onderhouden. Vorder dat ick sal doen, dat een goet, rechtvaerdig ende goedertieren Prins toe-staet te doen tegen sijn Ondersaten: Alsoo moet my Godt helpen ende beminnen, ende alle Santen, Amen.

Dit

Dit formulier van Eedt heeft de Prins gepronuntieert met Latijnsche woorden / houdende 't Boeck van 't heylige Evangelium in sijn handt. Nae dat dese Ceremonie ghehouden is / is de Burgher ende Ingheseten van de Stadt tot onderlinghe verbintenis oock voorgehouwen een formulier van Eedt / ten naesten by in desen sin:

Eede van Burghemeesters.

WY Burgemeesteren, Schepenen, Raden, ende andere Burgers ende Inghesetenen deser Stede, beloven ende sweeren dat wy nae 't overlijden van haer Keyserlijcke Majesteyt onser alder genadighste Heer (de welcke dat hy langh ende gheluckfaligh t' onser baten in 't leven mach blijven hier op der aerden, dat is ons aller Wenschen ende erlangen) doen onse Eedt aen onse Doorluchtige *Prins van Spangien, van beyde Sicilien, van Ierusalem, Aertz Hertogh van Oostenrijck, Hertoghe van Burgundien, Grave van Salsbury, Vlaenderen, &c.* Ende die nu by Eede verklaert en ghehuldt is *Grave van Hollandt ende West-Vrieslandt,* dat wy goede ende getrouwe ondersaten sullen wesen van sijn Hoogheydt, ende sijn Domeynen onderworpen: Ende dat wy alle de Rechten ende Leenen, ghetrouwelijck sullen bewaren, ende in eere houden, ende dat wy de Gouverneur, de Præsident van Hollandt, midtsgaders de Raden, jae alle bedienaers van de Iustitie, Officieren, die haer ampt Wettelijck ende nae behooren sullen bedienen, dat wy die sullen ghehoorsamen ende respecteren: Wijders dat wy ghetrouw, goedertier en ghedienstigh sullen wesen tot bescherming van u alder-eelste persoon, en de alder-goedertierenste Hoogheyt, en alle de Domeynen tegen yder een even schoon, gelijck oock de eeden sulckx vereyscht, en wy oock schuldigh zijn te doen. En boven dese, dat sy alles sullen doen alle 't gene dat goede en ghetrouwe onderdanen, aen hare Wettelijcke Heeren gehouden zijn te doen, alsoo beminne ende helpe ons Godt en alle zijne heyligen. Van alle dese hebben die van Haerlem voor gemelt, versocht dat haer hier van publijcke acte mochte ghegheven werden, dat zijn Hoogheyt in conformite van dese ghewilligh vergunt heeft. Aldus gedaen te Haerlem in 't jaer en dage voorbeschreven. In presentie van de *Prince van Piemont, Hertogh van Alba,* de voornaeme Overste van 't Keyserlijcke Majesteydts Hof, de Heer

van Beveren, Admirael van de Zee, en Gouverneur van Hollandt ende Wtrecht. Item, d'Heer van Molenbais, Ridders van't gulden Vlies, de Grave van Hoorn ende Megæ, d'Heer Antonis van Toledo, d'opperste Stal-meester van sijn Hoogheydt de *Prince*. Item, d'Heer *Viglius*, Doctor in de Rechten van *Suchem*, Ridder die't hooft was ende President van de secrete Raden van sijn Keyserlijcke Raedt, ende de andere meer, onder was onder gheschreven PHILIPPUS.

Ende noch lagher, mijn present, Verlaen.

Ondertusschen de Heeren Staten pooghden voor al de Justitie te maintineren/ want een van de Soldaten die een Priester ter neer ghelepdt hadde/ is aen den hals gestraft. Ende op dat men de Sacrilegien ende Kerck-schenderp niet ongheftraft soude laten passeren/ soo hebben sp de drie Vaendels/ daer ick hier voozen ghewagh af ghemaeckt hebbe/ verplaetst/ waer over d'Overste gheweest zijn d'Heer van Duvenvoorde, ende H. Reinoy, van dese is d'eene ghesonden met sijn Volck nae Delft/ d'ander naer Lepden/ Capitepn van Teylingen na den Haeg op den 17 Junij. Dese heeft men gheboden met trommel-slagh ende 't gelupdt van klocken/dat sp de bupt ende roove wederom soude brengen/ op pene/ dat wie sulcks niet en deden/ als infamen souden af-gedanckt werden. In plaets van dese Soldaten is daer een nieu Vaendel in de Stadt ghekomen. Doen is de Kerck ghesloten/ de Lijcken zijn upt de Kerck ghehouden/ d'eere van begravenis stondt stille. Ondertusschen als de Soldaten van Amsterdam wederom keerden tot hare voorighe Kerck-schenderp/ ghelijck de Hondt tot sijn upt-spousel: Soo hebben oock de Soldaten van Haerlem/ nae't exempel van die van Amsterdam/ ghelijcke moedtwille bestaen/ liepen met voeten op de deuren van de Kerck/ pooghden om in te breken/ hadden in't sin het Ghehepligh de te schenden/ d'Altaren af-breken/ en alles tot een bupt wech te slepen/maer de Luptenant van de Soldaten sulcks voor-komende/ zijn verhindert in haer voornemen/maer niet gepaept. Derhalven na die de sorge van gemeene ruste tot de Magistraet behoorden/ heeft men epndelijck in volle Vroedtschap besloten/ dat oock van't Stadts-hups is af-ghelesen/ dat de Kerck met ordre soude gesupvert/ ende ledigh ghemaeckt worden/ dat een pder alle't ghehen hp in de Kercke/

of

of eyghen / of aen-ghe-erft hadden / 't zy Beelden of Graf-dichten / dienende tot cieraet van graven / ofte alle 'tgheen dat sy in waerden hielden / nae haer soude nemen / ende t'huys brenghen. Hier-en-boven is wel expres ghelast by Edict / datter niets in de Kerck soude gelaten worden / dat nae afgoderye smaeckte. Over sulcx is oock uyt last van de Magistraet / de Sacristie / die niet langh ghestaen hadde / ende 't hooghe Altaer / dat konstigh ghesneden was / ende met Beeldt-werck verciert; van welcke noch op huyden eenighe reliquien zijn te sien / die om d' uyt-nementheydt van kunst noch in 't Princen-hof bewaert worden / ende in waerde ghehouden tot een ghedachtenis. Alsoo is de Kerck ghesuyvert van Beelden ende Heylighen / ende van alle veroude superstitie / ende verordent tot de Godts-dienst ende de Ghereformeerde Religie / ende geheylight tot den dienst van de Leere des H. Euangeliums / dien in de name des Heeren aen-ghevangen heeft zalighe Iohannes Damius, de welcke heel onlanghs uyt de Pals ghekomen was / omme de Ghereformeerde Religie voort te planten / die wy noch ten huydighen daghe door Godts genade suyver ende onbesoetelt behouden. Hier uyt soo ontstonde de klachte van de Paus-ghesinden / voor-wendende / dat 't verbondt van de Pacificatie van Ghendt / by de welcke Religions vrede vergunt ende gheapprobeert was met Coninghs zeghel / ghevioleert ende ghebroocken was. Ende dit moet ons soo vreemt niet duncken / naedien d'eendracht onder de Staten niet langh ghehouden is / als sy on-eenigh gheworden zijn / als Don Ian van Oostenrijck 't spul gaende maeckte. Hier uyt zijn ontstaen heymelijcke raedtslagen/om de Spaensche wederom in te roepen. Alsoo 't verbondt van Vreede ghebroken zijnde / is de Oorlogh wederom schielijck ontsteecken. Ende hier uyt zijnder klachten ontstaen van de Catholijcken / of om beter te segghen / van de Paus-ghesinde / eerst in 't prive onder de Burgers / daer nae publijck by requeest te presenteren. Want als t' Amsterdam daghvaert ende vergaderinghe daer van ghehouden worden / hebben durven bestaen den Prince van Orangien een Requeest te presenteren / waer by sy versochten vryheydt van Religie van outs. Dit Requeest (noteert) was ondertepckent by veel andere voornaemste Burgheren / onder den welcken oock gheweest zijn / eenighe van den Ghereformeerden / soo men seydt / uyt yver

Begin van de reformat

van Vrede. Hier toe zijn daer drie ghedeputeert / die dit belast is / dat sy dit Request in aller ootmoedigheydt ende eerbiedigheydt aen de Prince van Orangien souden presenteeren / dat sy oock ghedaen hebben / welcke aengheseydt is mondelingh / niet schriftelijck / dat de Heeren Staten in 's Gravenhaghe antwoort souden gheven / met belofte / dat sy by Missive haer souden ontbieden / dat oock gheschiedt is / maer hebben niet op-ghedaen / zijn oock plotselijck af-gheslaghen / om dat sy in hare Requeste van calumnie niet onthouden hadden / ende de authoriteyt van de Heeren Staten schenen te vilipenderen / ende al te ghering te achten / over sulcks worden sy gheboden te vertrecken / ende haer gherust te houden / verhopende dat het Godt sou versien. Naedien alles noch op riemen dreef / als in de woeste Zee / soo dat de haet en nijt van de Pauf-ghesinde ende Ghereformeerden dagheliijcks heviger worde. Als nu de Pacificatie van Gent te niet was / ende de eendracht van de Heeren Staten in ghevepnstheydt verandert was / soo zijn daer ontstaen bedrieghelijcke machinatie van de Grooten / periculeuse factie van de Burgers. De Republijck ende gemeene standt is tot partyschap ende on-eenigheyt vervallen / ende dat meer is / alles scheen nu in bordel te loopen. Daer zijn laghen ghelepdt om den Prince van Orangien van kant te helpen / eerst t' Antwerpen in Julij den 26 in't Jaer 1581 / als Iohan Iauregni, een Moordenaer uyt Spangien / op de Prins van Orangien een Sinck-roer ghelost heeft / dat niet ghetroffen is. Maer het moordt-jaer van de Prins is gheweest 1584 als hy van de verrader Balthasar Seraes van Burgundien / leelijck vermoordt is. Alsoo is alles in roer ende verwerringhe gekomen. Ende als de Heeren Staten niet en vertrouden op hare krachten / hebben beginnen te dencken op hulp van buyten. Derhalven heeft men terstont nae 't over-lijden van de Hertogh van Anjou aen Hendrick, Coninck van Vranckrijck / het opperste gesag ende hooghste macht van de Nederlanden / deur hare Ghesanten ghepresenteert. Dese tijdt van beraedt hier op ghenomen hebbende / heeft eyndelijck seer beleefdelijck sijne excuys ghedaen / ende voor antwoordt ghegheven / dat soo honorable presentatie hem ten hooghsten aenghenaem was / maer dat het voor hem niet gheraden was Oorloghe te voeren teghen de Spaenschen / om d' Inlandtsche beroerte van de Guisen. Maer soo de Heeren dese sake wilden

Vader-moordt van de Prins.

den gherecommandeert hebben aen de Coninginne van Enghelandt / beloofde hy daer inne / dat hy 't beste wilde doen / dat sy daer inne gheen swarigheydt soude maecken. Als de Ghesanten van de Heeren Staten wederom in 't Vaderlandt ghekomen zijn / ende haer rapport ghedaen / dat sy niet hebben keunen op doen. Terstont daer aen sonder uyt-stel / dagh-vaert gehouden hebbende / ende geleydt vergaderingh van Staten / is besloten ende geresolveert / dat men de Coninginne Elisabeth oock soude presenteren al 't recht van de hooghste macht / ende dat op billijcke ende wettelijcke conditien. Ofte soo men daer toe niet konde komen / dat sy hare Majesteyt dan soude ghelieven d' ellendighe Nederlanders onder hare protectie en bescherminge te nemen / of krijgsvolck tot hulpe soude senden / teghen 't gheweldt van de Spaensche macht. Hare Majesteyt van Enghelandt dees verwittight zijnde / ende uyt medoogentheyt beweeght / heeft 't versoeck van de Ghesanten uyt Nederlandt beleefdelijck ende met alle courtezy aen-ghehoort / ende heeft soo een honorable / ende soo liberale presentatie aen-ghenomen. Ende als men tot de saeck selfs ghekomen is / heeft sy sonder eenighe bewimpelingh / of langh temen van woorden te ghebruycken / 't hooghste Recht van de opperste macht beleefdelijck af-gheslaghen / maer heeft belooft ende toe-ghesept alle hulpe / soo sy Vlissinghen ende den Briel in pande hadden / twee Zee-steden. d'Onse Ghesanten hebben dese conditie danckelijck aenghenomen / terstont zijn daer Brieven ghemaeckt ende bezeghelt van 't onderlingh contract ende accoordt. Alsoo zijn de Ghesanten naer wensch wederom t'huys gekomen met groot contentement/bekomen hebbende dat sy wenschte. De Coninginne heeft oock niet ghemanqueert / ende is niet in ghebreecke ghebleven / als sy Robert Dudley, Hertoge van Noorthumberlandt / Grave van Lycester / Overste ghemaeckt heeft van de militie / ende heeft ghewilt / dat hy d' opperste commande ende ghebiedt soude hebben over 't krijghs-volck / tot secours ghesonden. Wat Lycester gedaen ende uyt-gericht heeft in Nederlandt / sal ick kortelijck verhalen / nae 't vermelden van de historie onser tijden.

Derhalven Robertus Dudleius is uyt Engelandt vertrocken / met de tijtel van Veldt-overste in den Jare 1585 op den 19 December. Dese / als hy te Vlissinghen wel gearriveert is / de Graef van

De komste vā Lycester.

van Essex ende een grote Suite van Baroenen en Edelen die hem gheleyden / is hy met al zijn ghevolgh seer treffelijck onthaelt / het geschut gelost met groot gebaer van vreughde en geluck biedinge van de Ingesetenen. Maer heeft daer niet langh gebleven / hy is datelijck na Hollandt gereyst ende te Dordrecht aengekomen / op den laetsten Decemb. Terstont zijn de Magistraten in 't gemoet ghetrocken / om hem met zijn Suite welkom te heeten / de Burgerye was in de wapenen / van de welcke hy seer treffelijck ingehaelt is / met welkom te heeten / met ghejuygh van Burgeren / met gheschal van 't blasen van Trompetten / in 't Hof ghebracht van den Prins, ende met een triumphanten maeltijt onthaelt / daer hy oock vernacht heeft. Des anderen daeghs is zijn Excellentie na den Haegh ghetrocken; onderweghe is hy van andere steden / daer hy door moest passeren met de grootste statie en pracht / daer de Burghers in haer volle gheweer stonden / inghehaelt / en verwelkomt / eyndelijck in den Haegh gekomen / daer veel koetsen hem ontmoetede / van de welcke hy met Hoofsche courtosye ontfangaen is / en gheleydt in 't Hof van den Prins, met statelijcke triumphen / met gheschal van Trompetten; teghen den avont zijn de vyerwercken aengesteken / tot teken van vreughde en blyschap / ende is onthaelt met een Coninckljjcke maeltijdt. Des anderen daeghs op den 7
Anno 1586. Januarij / heeft Albertus Leoninus Cancelier uyt de naem van de Heeren Staten generael / een treffelijcke Harange gedaen / vloeyende van alle beleeftheydt / waer by dat zijn Hoogheydt ghepresenteert is / volkomene macht en authoriteydt deser Landen / behouden hare Privilegien / hier-en-boven het absoluyt ghebiedt over de militie en militaire personen te Lande / te Water / ende te ghelijck hebben hem verklaert Gouverneur / ende hebben hem gheoffereert sulcken macht / als Keyser Karel noyt ghehadt heeft / wel verstaende / behouden de Privilegie / Contracten / en oude Costumen. Maer hy oock zijn eedt ghedaen hebbende / liet hem voorstaen / dat hem volle macht ghegheven was / om alles te doen nae zijn wel-ghevallen / sonder de Staten te erkennen / ongheacht de Privilegie. Want daer nae heeft hy gheen besnoeyde Limitatien willen toe-staen: Dat oock de Coninginne van Enghelandt hem qualijck afghenomen heeft / ende heeft oock bestraft de groote verwaentheydt ende arrogantie van haer Vasal. Dese beginselen van zijn Gouvernement / zijn ongherijmt ende ongheluckigh

ghewee st

gheweest. Diesniet tegenstaende/ die van Haerlem verwittight zijnde van de komst van den Grave van Lycester, hebben sy op alle manieren daer nae ghetracht/ dat sy met de meeste eere ende reputatie ende luyster/ hare nieuwe Gouverneur mochten ont-halen. Derhalven ontboden hebbende Bou ofte werck-meesters/ Schilders/ ende alle die van de kunst waren de voornaemste/ die sy openingh ghedaen hebben/ van haer voornemen: Namentlijck/ dat sy voor hadden/ teghen de komst van den Graef van Lycester op te rechten/ Theatren ende verheven Tonnelen/ noch triumphante Poorten/ booghs-ghewijs/ beneffens de Pyrami-den op 't Marckt-veldt/ ter eeren van de Coninginne Elisabeth. Dese alle waren vaerdigh omme het bevel van de Heeren Magi-straten nae te komen/ onder welcke oock gheweest is Cornelis Iansz, mijn Salighe Vader/ als Fabrijck. Van stonden aen zijn die al-te-samen te werck ghekomen/ ende hare last ghevolght in der yle. Als nu alles ghereet was/ dat daer diende tot eere van de Stadt/ komt daer tijdinghe dat de nieuwe Gouverneur/ Grave van Lycester met alle zijn Suite ende ghevolgh aen quam. Daer was een toe-loop van 't volck/ het klappen in de handt van den Burgher-luyden/ de sorghe van den Magistraet dat sy de eere van de Stadt mochten bewaren. Dese ende dierghelijcke din-ghen meer/ die ick met mijn ooghen ghesien hebbe/ hebbe ick noch lust te verhalen. Derhalven/ als nu de Grave van Lyce-ster aen quam rijden/ ende dicht onder de Stadt was/ soo ston-den daer voor de Poorte/ de Heeren Burghemeesteren ende de Raden met haer ghewaedt/ aensienelijck van jaren/ hier be-neffens stonde hare Pensionaris/ die het woordt soude doen/ ende den nieuwen Gouverneur soude wellekom heeten. De Bur-ghers ende de Schutterye stonden in de Wapenen/ ter weder zij-den van de groote Hout-straet/ die het ghewoel van 't Volck stuyten ende op-hielden: Voor de nieuwe Schutters Doele/ in 't inkomen van de Stadt/ was een Tonneel opgerecht/ op de welcke de Kamer-speelders representeerden/ de Tyrannye van den Hertoghe van Alba. Het tweede Tonneel by den Hout-brugh/ op d'Oude-gracht/ op de welcke Belgica of Nederlandt, in ha-bijt van een Jonghe Maeghdt/ verlaten van haer Gouverneur/ vertoont was: Dese dinghen alsoo te voren bereydt zijnde tot pracht/ is de Grave van Licester, de Behoeder, in de Stadt ghe-komen

Grave van Lycester komste tot Haerlem.

komen met blasen van Trompetters / voor heen gingh een bender Ruyters / hy selfs sat op een wit Paert om van yeder een ghesien te worden / aen wederzyden waren de Hellebardiers / hy vertoonde aen alle die hem ontmoeten / een vriendelijck aenghesicht ende bly wesen : Achter hem Baroenen en Edelen van grooten huyse / sittende op verheven Koetsen. Alsoo passeerden sy midden onder de Burghers na de marckt / alwaer een groot ende ruyme Amphitheatrum of Tonneel om hoogh gebouwt was / op de welcke sy vertoonden 't beelt van de Doorl. Coninginne Elisabeth, met uytgestreckte handen / nae d'ootmoedighe Nederlanders. Op de Marckt was op-gerecht een Pyramide die tamelijck hoogh was / waer op geschildert waren de wapenen van Enghelandt / ende de uytbeeldinghen van alle de afkomste van Lycester, hier beneffens lof-ghedichten ter eeren van de Grave Lycester. Op dese wijse is hy in 't Princen-hof gebracht met sijn gantsche Suite / met groote pracht / ende aldaer onthaelt met een seer treffelijcke / jae Coninglijcke Maeltijdt / hoedanigh hier ter stede noyt aen-gherecht was gheweest. Tot Haerlem heeft hy hem een wijl tijdts onthouden / en heeft hier daghvaert beschreven en gehouden. Of dit geschiedt zy om de schoone landouwen omtrent de stadt / ofte om de beleeftheydt en vriendelijckheydt / kan men niet seggen. Naederhant is de Grave nae Amsterdam getrocken met 't gantsche Hof / en heeft met een besichtet alle de steden van Noort-Hollandt / en is (gelijck men wel dencken kan) met gelijcke pracht en statie bejeghent ende onthaelt. Op den eersten April is hy op Wtrecht gekomen / daer hy oock een gheruyme tijdt sijn residentie ghehouden heeft. Als hy alles doorsnuffelt hadde / de steden ende alle Contreyen besien hadde / ende alle 't gunt / dat tot sijn Gouvernament scheen te behooren / wel overwoghen hadde / heeft hy hem groote dingen laten voorstaen / dat hem vry stonde Wetten te maecken ende te breecken / op 't vertrouwen van sijn authoriteyt ende macht. En voor eerst heeft hy de militare disciplijn ende tucht vernieuwt ende herstelt : Heeft oock by publijck Placcaet verboden heymelicke handelinge met de vyandt (ick denck) dat dies te veyligher sijn volck yet nieuws souden voornemen : Ende om den oorloge met fatsoen aen te vangen / heeft hy de stadt van de Graef in-ghenomen ende vermeestert / alwaer de Heere in Hemert onthooft is. Hy heeft inghenomen Aykelen / en Dousburgh met de wapenen onder sijn

gewelt

gheweldt ghebracht; en heeft met d'Hertogh van Parma omtrent Zutphen geschermutseert/ ende den Vyandt getrotst/ het stercke Fort van Zutphen heeft hy oock in-genomen. Ondertusschen als daer in Engelandt onraet was/ ende oproer stonde/ is naer Britannien over-ghevaren/ sonder reglement of ordre in't Landt te maken of te stellen. Middelertijdt is daer tusschen de Graef van Hohenloo, ende d'Heer Eduard Norrits, een emulatie en af-gunstigheydt ontstaen/ ghelijck oock tusschen d'onse ende Wtheemsche Soldaten/ hier over zijn ontstaen rechtvaerdige klachten van de Heeren Staten. t'Wtrecht was oock groote tweedracht ende on-eenigheyt/ die men meynde dat by de Grave van Lycester ghevoedt worden/ naedien men die tijdt eenige Burgers uyt de stadt boende/ die goede diensten aen't Landt gedaen hadden/ en vrome luyden waren. Hier uyt zijn ontstaen quade suspicien en vermoeden/ dat genomen worde uyt verradelijck over-gheven van Deventer by de Colonel Willem Standtley. Hier is noch by gekomen immers soo groot van ghewicht/ dat het Fort van Zutphen/ de bewaringh van de gantsche Velu oock ghegheven heeft in handen van de Prince van Parma. Noch wijders/ de muytinatie van d'Enghelsche Ruyterye heeft de spijt ende hoon vermeert/ waer deur de ghemoederen van de Staten ende Soldaten alsoo verbittert zijn/ dat sy de Prince van Orangien d'eere hebben ghedaen/ dat sy hem het gouvernement van Hollandt ende Zeelandt toegheleydt ende toe-ghebracht hebben. Wat de Heeren Staten beweeght heeft sulcks te doen/ hebben sy met klachtighe brieven te kennen ghegheven. Ende als nu de Heeren Staten raedt sloeghen ende besigh waren/ om een Legher in't Veldt te brenghen/ is middeler-tijdt de Grave van Lycester, als Gouverneur wederom in't Landt ghekomen/ seer qualijck nemende/ dat sijn ghesagh ende authoriteydt soo ten toon ghestelt worden/ ende heeft in't druck uyt-ghegheven het ongelijck dat hy meende hem gheschiedt te zijn. Waer op de Heeren Staten/ die het toe komt d'authoriteyt ende d'eere van ons Nederlandt te mainteneren/ bondigh antwoordt ghegeven hebben. Maer als eyndelijck conspiratie van Leyden/ ende heymelijck verraedt ontdeckt was/ heeft men Robert Dudleus gheen gheloof meer ghegheven/ hy kreeghse al teghen/ by alle ghehaet/ by hooghe en laghe. Derhalven als hy by hem selven over-dacht/ ende niet gheraden

't Vertreck van Lycester.

te zijn in 't Nederlandt langer te blijven / soo is hy met al sijn Bagagie wederom naer Enghelandt ghetrocken / sonder veel eers in te leggen. De welcke nae drie maenden eerst sijn Gouvernement heeft op-gheseydt / om dat hy alle die gheene die hem eede gedaen hadden / aen hem soude verplicht houden. Als nu de Staet van 't Landt in hare vryheyt was / en verlaten van haer Gouverneur / hebben de H. Staten sonder langh uytstel aen Prins Maurits / de sone van Willem, Prince van Orangien, een beeldt sijns Vaders / de naeste erfgenaem van de hoogheydt sijns geslachts / d'eere van d'opperste macht toe-gebracht. Also is hy Gouverneur verklaert van Hollandt / Zeelandt / Vrieslandt / en West-Vrieslandt / en hem is vereert het opperste ghebiedt te Water ende te Lande over alle de Geunieerde Provincien / daer inne dat oock alle steden en Provincien bewilligt hebben met gelijcke toestemminge. Onder 't beleydt van dese / en geluckigh succes zijn de gemoederen van d'Inghesetenen vry wat gestilt ende eens gheworden / als d'eendracht van de Ingesetene daghelijcks toenam. Als nu de Ghemeente in rust was / begon 't Landts welvaren toe te nemen. Ende als men metter tijdt de palen van ons Landt wijder uyt-breyden / ende somtijdts de vyandt onder d'oogen sagen ende versloegense / en met sware belegeringhen steden in-namen / en sware belegeringh selfs uytstonden / soo hebben d'Wtheemsche Princen en Potentaten haer ten hooghsten verwondert over de kloeckheyt ende voorsichtigheyt van de H. Staten / ende hare singuliere vromigheydt en beleydt in de bestueringhe van de regeeringhe. Ende als Mauritius Prince van Orangien nu groote eere in-gheleydt hadde / ende ghevaerlijcke oorloghen geluckelijck gevoert hadde / ende nu qualijck sijns ghelijck hadde in 't verstandt van militaire saecken / ende nu de naem hadde dat hy voor de beste Veldt-heer ghehouden was van de gantsche Werelt. Ende hier van daen ist ghekomen tot 's Landts eere / dat Wtheemsche Coninghen ende Potentaten aliancy met dese Landen ghemaeckt hebben. In 't Jaer 1597 / is daer een Vnie gemaeckt ende verbondt getroffen tusschen den Coningh van Vranckrijck / Coninginne van Enghelandt / ende tusschen de Staten van de vereenighde Provincien. Ende als 't vermogen daghelijcks toenam ende grooter worde / soo hebben door 't vertrouwen van de wapenen de H. Staten haren handel gebracht in Indien / en gedreven. By dese occasie hebben sy vriendtschap

Prins Maurits Gouverneur.

ende

ende aliancy ghemaeckt met vreemde Coninghen / ende verde gelegen Natien buyten Christendom. Daer van daen komt dat daer soo veel Ghesanten ende Ambassadeurs van d'ander werelt / hier te Lande dagheliicks arriveerden / oock om d'Heeren Staten te salueren / ende gheluck te wenschen / die haer ten hooghsten verwondert hebben over de onverwinnelijcke vromigheyt ende manhaftigheyt van onse Nederlanders / als de welcke met de Coning van Spangien / de machtighste Potentaet van de gheheele Werelt / Oorloghe ghevoert hebben / en altijdt gheluckiger. Maer voornemelijck als daer een gheluckighe Sterre aen den Hemel over Hollandt ende Nederlandt gheschenen heeft / als niet alleen d'Aerts-hertogh Albertus, ende Isabella, maer oock selfs de Coningh van Spangien / Philippus de III. Soone van Philippus, betoont ende verklaert hebben / dat sy bereydt waren de vryheydt van de Heeren Staten t'erkennen / ende de Ingesetenen voor een vry volck te houden. De name van Vryheydt / heeft de ghemoederen van de onse (die nu al over veel Jaren voor rebellen ghescholden zijn / ende verklaert begaen te hebben crimen læsæ majestatis) beroert en beweeght: Soo is de sake soo verde beleydt / dat deur tusschen-spreken van drie Coninghen van Vranckrijck / Enghelandt / ende Denemarcken / insghelijcks van andere Princen ende Vorsten / Ghesanten ter weder zijden bewillight hebben tot vrede - handeling. Ende men is eyndelijck tot bespreck gekomen. Treves.

De Dagvaert en vergaring van Staten zijn te Bergen op zoom ghehouden / op de naeste plaets ter weder zijde; alwaer nae ghenomen advijs besloten is / datter thien mannen soude ghekosen worden met last van haer principalen / ende met volle macht omme te handelen / ende t'accorderen over 't Bestandt van langhe tijdt / nae dat sy 't goedt soude vinden / ten besten van de staet van't Landt. Om malkander te hooren spreecken / is Antwerpen gekeurt en verordent het puyckje en juweel van alle de Nederlantsche steden. Daer zijn voor eerst geweest de gedeputeerde van de Aerts-Hertoghen / en met haer Pater Ney, die een weynigh van te vooren uyt Spangien was gecomen / die brieven van credentie / uyt last van de Coning mede gebracht hadde / tot bevordering van de vrede. Zijn ettelijcke mael / op 't stadthuys vergadert / ende nae dat sy ter weder-zijden beraetslaeght en voorgeslagen hadden ter sake dienende / hebben malkander met eede verplicht om secreet te

houden alle 't gunt dat daer gheproponeert en voorghestelt soude worden: Zijn derhalven in den jare 1609 tot samen-sprake ende vriendelijcke handelinge van vrede te samen gekomen / in de welcke als daer veel ende gewichtige swarigheyden ghemaeckt worden aen weder zijde / die de vrede scheenen te verhinderen / daer de Gesanten van de Coningen tusschen beyde gekomen zijn ende ten besten gesprokea hebben. En als die Ghedeputeerde van de Heeren Staten daer in bewilligt hebben / is het verbont van de vrede gemaeckt en Treves / voor 12 jaer / met voorgaende declaratie en contestatie van de Aertz-Hertogen / soo van harent wegen / als van de Coning Philippus van welcke sy volle macht en procuratie haddẽ om met de Heeren Staten Treves aen te gaen / als met een vry volck / die nae haer eyghen Wetten ende costuymen leefden en reguleerden / dat sy derhalven van alle haer recht en pretentie soude desisteren. Hier op is gevolght dat al het gedencke van ongelijck ende hostiliteyt soude cesseren. Daer op de articulen van vrede by geschrifte gestelt / en de selfde kondt ghemaeckt zijn ende afgelesen in alle steden van de Geunieerde Provintien daer toe ghebruyckende expres een Heeraut / help Godt! wat is daer een ghejuygh en Triumph by 't volck geweest? Wat voor blydschap en gheschal van vreughde? Terstondt heeft men dancksegginghe in alle de Kercken ghedaen. De Magistraets-persoonen hebben in haer best ghewaedt op een Toneel voor 't Raedt-huys ghesetén / dat met kostelijcke Tapeten behanghen was. Alle dese dingen heb ick met de hooghste verwonderinghe en vreughde ghesien en met dancksseggingh aenghenomen. Hier op zijn ghevolght vrye handelingh over en weer over / en vriendelijcke bejegeningh onder malkander / de vyandtlijcke stucken gheschuts hebben gedient tot triumph. De Articulen van 't Bestandt zijn dese geweest:

Artijckelen van 't Bestandt.

I.

IN den eersten, de voorseyde Heeren Eertzhertogen verklaren soo wel in hunnen naem als in den naem des voorseyden Heeren Conincks, dat sy te vreden zijn te handelen met de voorseyde Heeren Staten Generael van de vereenighde Provintien, in qualiteyt, ende als de selve houdende voor vrye Landen, Provintien, ende Staten, op dewelcke sy niet en pretenderen; ende met hun in de voorseyde namen ende qualiteyten te maecken

ken (gelijck ſy maken by deſe teghenwoordighe) een Beſtant op de conditien hier na beſchreven ende verklaert.

II.

Te weten, dat het ſelve Beſtant ſal weſen goet, vaſt, getrouw, ende onverbrekelijck, ende dat voor den tijdt van twaelf jaren, binnen de welcke ſal weſen Stil-ſtant van alle acten van vyantſchap, hoedanighe die ſouden moghen weſen, tuſſchen de voorſeyde Heeren Koninck, Eerts-Hertoghen ende Staten Generael, ſoo ter Zee ende andere wateren, als te lande, in alle hunne Koninckrijcken, Landen ende Heerlijckheden, ende voor alle hunne Onderſaten ende Inwoonders, van wat qualiteyt ende conditien die zijn mogen, ſonder uytſonderinge van plaetſen oft perſoonen.

III.

Een yeghelijck ſal blijven beſitten ende datelijck ghenieten de Landen, Steden, plaetſen ende Heerlijckheden die hy tegenwoordighlijck heeft ende beſit, ſonder daer in ghequelt oft verſtoort te worden, in wat manieren dat het ſoude mogen weſen, binnen den tijdt van dit Beſtandt: Waer in men verſtaet te begrijpen de Vlecken, Dorpen, Ghehuchten, ende plat Landt daer van dependerende.

IV.

De Onderſaten ende Inwoonders van de Landen van de voorſeyde Heeren Koninck Eerts-Hertogen, ende Staten, ſullen gheduerende dit voorſeydt Beſtandt alle goede correſpondentie ende vriendtſchap t'ſamen houden, ſonder eenighſins te gedencken de offenſien ende ſchaden die ſy-lieden hier vooren hebben geleden. Oock ſullen ſy mogen frequenteren, handelen, ende verkeeren in malkanders Landen, ende aldaer hunnen handel ende traffijcke drijven in alle verſeeckertheydt, ſoo ter Zee ende andere Wateren als te Lande. Het welck nochtans de Koninckliicke Majeſteyt verſtaet te weſen ghereſtringeert ende gelimiteert aen de Coninckrijcken, Landtſchapen, ende Heerlijckheden die hy heeft ende beſit in Europa, ende andere plaetſen ende Zeen, daer de Onderſaten van de Coninghen ende Princen die ſijne vrienden ende Bondtghenooten zijn, den voorſeyden handel dryven by onderlinghe bewillinghe: ende aengaende de plaetſen, Steden, ende Havens die hy buyten de voorſeyde Lemiten heeft, dat de voorſeyde Heeren Staten oft hunne Onderſaten daer niet en ſullen vermoghen eenighen handel te drijven ſonder expres conſent des voorſeyden Heeren Koninghs: Doch ſullen ſy moghen traffiqueren (ſoo 't hun goedt dunckt) inde Landen van alle andere Princen, Potentaten, ende lieden die't hun ſullen willen toe laten, oock buyten de voorſeyde Limiten, ſonder dat den voorſeyden Koninck, oft ſijne Officiers ende Onderſaten die van hem dependeren, uyt dier oorſake eenige behinderinge doen ſullen aende voorſeyde Princen, Potentaten, ende lieden die hun ſulckx toeghelaten hebben, ofte toelaten ſullen, noch oock aen hun, oft aende particuliere met de welcke ſy den voorſeyden handel ghedreven hebben, oft drijven ſullen.

V.

Ende om datmen redelijcken langhen tydt behoeft om te waerſchouwen

den ghenen die buyten de voorſeyde Limiten met macht ende Schepen zijn, dat ſy ophouden van alle acten van vyantſchap, iſt gheaccordeert dat het Beſtandt daer niet beginnen en ſal dan van heden in een Iaer: Wel verſtaende, indien het advijs van 't voorſeyde Beſtant daer eer komen kan, dat van als dan de vyantſchap daer ſal ceſſeren: Maer ſoo na den voorſeyden tijdt daer eenighe vyantſchap geſchiedt, ſal daer van de ſchade ſonder uytſtel opgerecht ende gerepareert worden.

VI.

De Onderſaten ende Inwoonders van de Landen van de voorſeyde Heeren Coninck, Eerts-Hertogen, ende Staten, drijvende eenigen handel in malkanders Landen, en ſullen niet gehouden weſen te betalen meerdere rechten ende impoſitien als de Onderſaten der ſelver, ende hunne vrienden en bontgenooten, die alderminſt ſullen beſwaert zijn.

VII.

Oock ſullen d'Onderſaten ende d'Inwoonders van de Landen der Heeren Staten de ſelve verſekertheyt ende vryheyt hebben in de Landen van de voorſeyde Heeren Coninck ende Eertſ-Hertoghen, die men toeghelaten heeft den Onderſaten des Conincx van groot Bretaingien by het laetſte Tractaet van Peys, ende de ſecrete Artijckelen gemaeċt metten Conneſtabel van Caſtilien.

VIII.

Deſghelijcks en ſullen de Kooplieden, Schippers, Piloten, Bootſgheſellen, hunne Schepen, Koopmanſchappen, Waren, ende andere goederen hun toebehoorende, niet moghen aengheſlaghen noch gearreſteert worden, 't zy uyt kracht van eenigh generael oft particulier gebodt, ende om wat oorſaecke dat het ſoude moghen weſen, van Oorloge oft anderſins, jae oock niet onder het deckſel van hem daer mede te willen behelpen tot behoudeniſſe ende beſcherminge des Landts. Nochtans en verſtaet men niet daer onder te begrijpen de aenſlagen ende arreſten van Iuſtitie by ordinariſe wegen ter oorſake van eygene ſchulden, obligatien, ende bondige contracten van de gene op de welcke de voorſeyde aenſlagingen ende arreſten ſullen zijn gedaen geweeſt, daer men in procederen ſal gelijck gebruyckelijck is na recht ende redene.

IX.

Ende ten opſien van den koop-handel des Nederlandts, ende d'impoſitien ende laſten diemen op de Koopmanſchap lichten ſal: Indien men naderhandt bevindt dat daer in exces is, ende dat den voorſeyden Koophandel daer door geincommodeert wort, ſal men ten eerſten aenſoecke ende requiſitie die van d'een oft van d'andere zijde ghedaen ſal worden, Commiſſariſen deputeren, om die te modereren ende te matighen by ghemeyn advijs, indien het kan geſchieden; Sonder dat het Beſtandt daerom ghebroken ſal zijn, ſoo ſy niet en konnen accorderen.

X.

Indien daer eenighe ſententien ende vonniſſen ghegheven waren gheweeſt tuſſchen perſoonen van verſcheyden partyen niet ghedefendeert, 't zy in civile ofte criminele ſaecken, die en ſullen niet moghen ge-executeert werden tegen de gecon-

de gecondemneerde persoonen, noch oock op hunne goeden, geduerende het voorseydt Bestandt.

XI.

Brieven van marque ende van represaille en sullen niet geoctroyeert worden binnen den voorseyden tijdt, ten zy met kennisse van sake, ende in dingen daer 't selve is toe-ghelaten by de Keyserlijcke wetten ende constitutien, ende na de orden gestelt by de selve.

XII.

Men en sal niet moghen aen oft in komen noch stilblijven in de Havens, Bayen, Playen, oft stranghen van de Landen d'een van d'andere met Schepen ende volck van Oorloge in getael 't welck soude moghen suspitie geven, sonder consent ende permissie van de ghene onder de welcke de voorseyde Havens, Bayen, Playen, oft strangen zijn, ten waer men aldaer gedreven wierdt door Tempeest, oft oock daer toe gedwongen door noodt, ende om eenighe perijckelen der Zee t'ontgaen.

XIII.

De gene op de welcke de goeden zijn aengeslagen oft geconfiskeert ter oorsake van de Oorloghe, oft hunne erfghenamen, ende actie daer toe hebbende, sullen de selve goeden genieten geduerende dit Bestant, ende de possessie daer van aen-nemen uyt hunne eygene autoriteyt, ende uyt kracht van het teghenwoordigh Tractaet, sonder dat hun van noode sal zijn te hebben recours aen de Iustitie: Niet tegenstaende alle incorporatien voor de fisque, verpandingen, giften daer van gedaen, Tractaten, Accoorden, ende transactien, en wat renunciatien souden mogen gestelt zijn in de selve transactien, om uyt een gedeelte van de voorseyde goeden te sluyten de ghene dien sy behooren toe te komen: Met laste nochtans, dat sy van de selve niet en sullen mogen disponeneren, noch die belasten noch verminderen binnen den tijdt van 't selve ghe-niet ende gebruyck, ten waer sy daer van verkreghen hadden consent van de voorseyde Heeren Eerts-Hertogen oft Staten.

XIV.

Het welck oock stede grijpen sal ten profijte der erfgenamen van wijlen den Heere Prince van Orangien, sonderling ten respecte van het recht dat sy hebben in de Salinen des Graefschaps van Bourgoingne, die hun sullen weder ghegheven worden, met de Bosschen daer aen klevende. Ende aengaende het proces van Chastelbelin, 't welck begonst is in 't leven van wijlen den voorseyden Heere Prince van Orangien in 't Parlement van Mechelen, tegen den Procureur Generael van den Catholijcken Coninck, beloven de voorseyde Heeren Eerts-Hertoghen ter goeder trouwen, hun daer te doen recht doen binnen een jaer nae 't vervolgh dat by hun sal wesen ghedaen, sonder eenigh uytstel, ende dat in alle gerechtigheyt ende recht sinnigheyt.

XV.

Indien de fisque eenighe gheconfiskeerde goeden heeft doen verkoopen van d'eene oft d'andere zijde, de ghene dien sy behooren toe te komen uyt kracht van dit teghenwoordigh Tractaet, sullen ghehouden zijn hun te contenteren met den interest van den prijs tegen den penninck festhien om betaelt te wor-

te worden alle jaren geduerende dit Bestandt, ter besorginge ende sollicitatie van deghene die de voorseyde goeden besitten: Andersins sal 't hun geoorloft zijn sulcks op den verkochten gront oft erve te verhalen.

XVI.

Maer soo de verkoopingen by Iustitie geschiet waren, om goede ende wettige schulden der gener dien de voorseyde goeden plegen toe te hooren voor de confiscatie, sal 't hun geoorloft wesen, oft hunne erfghenamen, ende actie daer toe hebbende, de selve wederom t'hunwaerts te nemen, midts betalende den prijs binnen een jaer, te rekenen van den dagh van 't teghenwoordigh Tractaet, na welcken tijdt sy daer toe niet meer ontfangen en sullen worden: Ende de voorseyde weder-neminghe ende herkoopinge by hun gedaen wesende, sullen sy daer mede moghen doen wat hun goedt duncken sal, sonder daerom eenigh ander consent te moeten verwerven.

XVII.

Nochtans en verstaet men niet dat dese weder-neminge plaetse sal hebben ten respecte van de huysen gelegen in de Steden, ende tot deser oorsake verkocht om het groot ongemack ende merckelijcke schade die de verkrijghers daer af souden hebben door de veranderingen en reparatien die sy inde voorseyde Huysen mochten gedaen hebben, waer af de liquidatie te lang ende te swaer soude wesen.

XVIII.

Ende aengaende de reparatien ende verbeteringen, gedaen aen andere verkochte goeden, van de welcke de herkoopinge gheoorloft is: Indien sy gheeyscht worden, soo sullen de ordinarise Rechters daer recht in doen met kennisse van saecke, blijvende den grondt ende erve verbonden voor de somme daer op de verbeteringen sullen geliquideert worden; Sonder dat het nochtans den kooperen geoorloft sal wesen te ghebruycken het recht van retentie, om daer van betaelt ende voldaen te zijn.

XIX.

Indien daer eenighe fortificatien ende publijcke wercken ghemaeckt zijn over d'eene oft d'andere zijde met consent ende autoriteyt der Overheydt in plaetsen die men wederom leveren moet door het teghenwoordigh Tractaet, sullen de eyghenaers gehouden zijn hun te vreden te houden met de schattinghe die ghedaen sal worden by de ordinarise Rechters, soo wel van de selve plaetsen als van de Iurisdictie die sy daer hadden, ten zy dat de partyen daer in t'samen accorderen met onderlinge bewillinge.

XX.

Aengaende de goeden van Kercken, Collegien, ende andere devote ende pieuse plaetsen geleghen in de vereenighde Provincien, de welcke waren Leden dependerende van de Kercken, Beneficien, ende Collegien die onder de gehoorsaemheydt der Eerts-Hertoghen zijn, het ghene dat niet verkocht en is voor date van den eersten dagh Ianuarij 1607, sal hun wederom ghegheven worden, ende sullen daer oock wederom in komen uyt hunne eyghene autoriteyt, sonder behulp van Iustitie, om de selve te genieten binnen den tijdt des Bestandts, sonder daer af te moghen disponeren, ghelijck hier boven

ghesey dt

gheséydt is: Maer belanghende de gene die verkocht zijn voor den voorsey-den tijdt, oft in betalinge ghegheven door de Staten van eenighe van de Provincien, sal hun de rente van den prijs tegen den penninck sestien jaerlijcx betaelt worden van de Provincie die de voorseyde verkoopinghe ghedaen, oft de voorseyde goeden in betalinge ghegeven sal hebben; Ende oock also gheassigneert worden, dat sy daer af moghen versekert wesen. Het selve sal oock ghedaen ende onderhouden worden over de zijde van de voorseyde Heeren Eerts-Hertoghen.

XXI.

De ghene dien men de geconfiskeerde goeden moet wederom gheven, en sullen niet ghehouden wesen te betalen den achterstel van de renten, lasten, ende devoiren, specialijck geaffecteert ende gheassigneert op de selve goeden voor den tijdt dat sy die niet genoten en hebben: Ende indien sy des halven vervolght oft ghequelt worden van d'eene oft d'andere zijde, sullen sy daer af vry ende geabsolveert wederom ghesonden worden.

XXII.

Men en sal oock niet mogen pretenderen voor de goeden die verkocht oft geaccordeert zijn om gedijckt oft herdijckt te worden, dan alleenlijck de belastingen daer in de besitters hun verbonden hebben by de Tractaten daer op gemaeckt met de interesten van de eerste penningen, soo daer eenige ghegheven zijn, oock tegen den penninck sestien, als boven.

XXIII.

De vonnissen die ghegeven zijn ten respecte van de geconfiskeerde goeden ende rechten teghen partyen die de Rechters erkent hebben, ende Wettelijck gedefendeert geweest zijn, sullen standt grijpen: Ende de gecondemneerde en sullen niet ontfangen worden om daer teghen te segghen, dan by ordinarise middelen.

XXIV.

De voorseyde Heeren Eerts-Hertogen ende Staten sullen committeren elck in hunnen regarde de Officiers ende Magistraten tot administratie van Justitie ende Policije in de Steden ende stercke plaetsen die door het tegenwoordigh Tractaet den eygenaren wederom gegeven moeten worden, om die te ghenieten binnen den tijdt des Bestants.

XXV.

De gheconfiskeerde Meubelen ende de vruchten die ghevallen zijn voor 't besluyt van 't tegenwoordigh Tractaet, en sullen der restitutie niet onderworpen wesen.

XXVI.

De ongerealiseerde actien die by de voorseyde Heeren Eerts-Hertoghen oft Staten zijn quijt gescholden geweest ten profijte van de particuliere schuldenaers voor date van den eersten Ianuarij 1607 blijven ge-extingueert van d'eene ende van d'andere zijde.

XXVII.

Den tijdt die gheloopen heeft ghedüerende de Oorloghe, te beginnen sedert het Iaer van 1567 tot nu toe, en sal niet gherekent worden om te causeren

ren prescriptien tusschen de gene die gheweest zijn van verschey den partyen.

XXVIII.

Die hun hebben vertrocken ghehadt in neutrale Landen gheduerende de Oorloge, sullen d'effect van dit Bestandt oock ghenieten, ende mogen nederslaen daer 't hun goedt duncken sal, oock in hunne oude woon-plaetsen, om aldaer in alle sekerheyt te woonen, onderhoudende de Wetten van 't Landt: sonder dat uyt oorsaecke van hunne wooninghe die sy nemen sullen, in wat plaetse dat het zy, hunne goeden sullen moghen aengheslagen oft hun-lieden 't gebruyck van dien benomen worden.

XXIX.

Gene nieuwe Sterckten en sullen geduerende dit Bestandt in dese Nederlanden mogen gemaeckt worden van d'eene oft van d'andere zijde.

XXX.

De Heeren van 't Huys van Nassauwe en sullen niet mogen vervolght noch gemolesteert worden gheduerende dit Bestandt in hunne persoonen oft goeden, 't zy voor de schulden ghemaeckt by wijlen den Heere Prince van Orangien zedert het Jaer 1567 tot sijn overlijden, oft oock voor de verloopen ghevallen duerende d'aenslaginghe ende annotatie van de goeden die daer mede belast waren.

XXXI.

Soo verre eenige overtredinghe van het Bestandt gedaen wort by eenighe particuliere, sonder bevel van de voorseyde Heeren Coninck, Eerts-Hertoghen, oft Staten, sal de schade gherepareert worden ter selver plaetse daer de overtredinge geschiet sal zijn, in gevalle dat sy daer ghekregen worden; Oft wel ter plaetsen van hunne woonsteden: Sonder dat sy elders sullen mogen vervolght worden aen hun lijf oft goedt, in wat maniere dat het oock waer. Noch en sal oock toe-gelaten wesen te komen tot de Wapenen, ende daerom het Bestant te breken: Maer sal wel gheoorloft zijn in ghevalle van openbare weygheringe van Iustitie daer in te versien, ghelijck men gewoon is, by brieven van marque oft represaille.

XXXII.

Alle ont-ervingen ende dispositien gedaen in haet van d'Oorloge, zijn verklaert nul, ende als niet gebeurt.

XXXIII.

d'Ondersaten ende Inwoonders van de Landen der voorseyder Heeren Eerts-Hertogen ende Staten, van wat qualiteyt oft conditie die mogen wesen, zijn verklaert bequaem om t'erven d'eene aen d'andere, soo uyt kracht van Testament, als *ab intestato*, volgende de costuymen van de plaetsen. Ende soo eenighe erffenisse hier te vooren waer ghevallen op yemanden van hun-lieden, die sullen daer in gemainteneert ende geconserveert worden.

XXXIV.

Alle ghevangene van Oorloghe sullen ontslagen worden van d'eene ende d'andere zijde, sonder ransoen te betalen.

XXXV.

Ende ten eynde het tegenwoordigh Tractaet te beter onderhouden worde,

beloven

beloven respectivelijck de voorseyde Heeren Coninck, Eerts-Hertogen, ende Staten de goede handt aen te houden, ende te wercke te stellen hun-lieden machten ende middelen, elck in 't zijn, om te bevryen de passagien, ende de Zeen en de Rivieren navigabel, seker, ende gebruyckelijck te maken tegen alle incursien van gemuytineerde, Zee-roovers, piraten ende geboefte; Ende indien men die kan vangen, de selve scherpelijck te doen straffen.

XXXVI.

Daer-en-boven beloven sy niet te doen teghen ende tot nadeel van dit tegenwoordigh Tractaet, noch te gedoogen dat daer tegen yet ghe schiede directelijck oft indirectelijck: Ende soo sulcx gebeurde, 't selve te doen repareren sonder eenige swarigheyt oft uytstel: Verbindende hun tot onderhoudt van alle 't gene voorseyt is respectivelijck, selfs de voorseyde Heeren Coninck ende Eerts-Hertogen hunne nakomelingen, ende tot bondigheyt van de selve verbintenisse renunceren alle wetten, costuymen, ende andere dinghen daer teghen strijdende.

XXXVII.

Dit teghenwoordigh Tractaet sal geratificeert ende gheapprobeert worden by de voorseyde Heeren Coningh, Eertzhertoghen, ende Staten, ende 't bescheet vande ratificatien der voorseyder Eertzhertoghen ende Staten by d'eene aen d'andere over-ghelevert worden in goede ende behoorlijcke vorme binnen vier daghen: ende aengaende de ratificatie van den voorseyden Heer Coninck, de voorseyde Eertzhertoghen hebben belooft ende sullen ghehouden wesen die te leveren in goede ende behoorlicke vorme binnen drie maenden, ten eynde de voorseyde Heeren Staten, hunne Ondersaten ende Inwoonders, moghen metter daedt in alle versekertheydt ghenieten de vruchten van dit teghenwoordigh Tractaet.

XXXVIII.

Het voorseyde Tractaet sal ghepubliceert worden al-om daer 't behoort, stracx na de ratificatie vande voorseyde Eertzhertogen ende Staten, cesserende van nu af alle acten van vyantschap.

En dit zijn de conditien en voorwaerden aenghenomen ter wederzijden over de Treves van 12 jaren/tusschen Philippus, Coning van Spangien, en de gheconfedereerde Staten vande Nederlanden / na soo langduerige oorloge gevoert met de Aldermachtigste Coning vande werelt/ hier op aerden/die syn gebiet verder streckt/ als opt de Maj. van de Roomsche macht haer uyt-gebreyt heeft.

Nae dat de Treves van twaelf jaren af ghelesen/ ende de Inghesetenen bekent ghemaeckt was / als nu alle hostiliteyt quam te cesseren/ soo scheen nu alles in stilte te zijn / en 't scheen datter nu een schoone Sterre aen den Hemel stonde / die nu alle heyl beloofden/ naedien daer nu was rust ende stilstant van wapenen / maer

noch niet van de ghemoederen der Ingesetenen: want als nu de beroerte en vreese van den Oorlogh wech ghenomen was / soo is terstont daer ontstaen een on-eenigheydt tusschen de Kerckelijcke persoonen / die malkanderen niet wel konden verstaen; want / als de Kercken van de Beelden ghesuyvert zijnde / 't licht van dat H. Evangelium den Nederlanders eerst verschenen is / ende als de heldere waerheyt die daer is in Christo / heeft begonnen in 't openbaer gheypredickt te worden / en voort geplant is: Soo hebben de Harders ende Dienaers des Goddelijcken woordts / die daer van alle kanten van de Gereformeerde werelt / als door in-ghevingh Godts / uyt puyre yver van de Gereformeerde Religie en Godtsdienst by den anderen gekomen waren / verjaegt uyt haer Vaderlandt / gedreven uyt den lande van Duyts-landt / Silesie / Switserlandt / uyt de Palts / uyt Embden en Groeningerlandt / ende noch andere quartieren van de Werelt / soo is het corpus van de Christelijcke Ghemeente / als uyt verscheyde elementen te samen gekomen / die nu al van 't eerste begin van de reformatie / eenige differenten en verschil onder den anderen hadden / niet in de artikulen van 't geloof / maer in Kerckelijcke regieringe / behoudens nochtans de Christelijcke liefde. Ende als de Broeders / noch geen ordre hadden van d'hooge overigheyt / ende onder malkander niet eendrachtigh waren; soo is d'onverdult van sommighe tot de zenuen uyt-gebarsten. 't Vyer van on-eenigheyt / is langh onder asse van liefde begraven geweest / en verborgen ghebleven onder stoelen en bancken van de Kercken-Raedts-kamer. Eyndelijck soo is daer ontsteecken een groote vlam van on-eenigheyt / die niet uyt-geblust heeft keunen worden / dan deur heylsame verkoelinge van de Heeren Staten. Ondertusschen als yder een vrye stem hadde / ende de hevigheyt van partijschap dagelijcx toe nam; en sommige oock schenẽ een weynig af te wijcken van de Leer die nae de Godtzaligheyt is / ende dat sy begonnen te rasen en uyt te varen omtrent eenighe noo-loose questien / ende woorden-strijdt: waer uyt eyndelijck ontstaen zijn dese quaden ende ongherijmtheden / haet ende nijdt / jalousy / quade suspicien ende achterdencken / ghedurigh dat segghende ende op-halende / daer schuylt wat, (ghelijck men seyt) daer is een Slangh in 't Gras, ende datter meerder quaden als men wel meent / noch verburghen zijn / voor de welstandt van 't Vaderlandt / ende de Kercke schadelijck: want

Begin van de reformat

want voor eerst / seyden sy / is daer een questie ontstaen / vol van haet en nijdt / ende af-gunstigheyt van't Recht ende macht die de hooge Overheyt toe komt omtrent het geheylighde ende Godts-dienste / hier uyt zijn veel disputen ontstaen. Daer zijn oock meer andere questien behendigh in-geslopen, voornemelijck ter Goude, te Hoorn, tot Medenblick, ende op andere plaetsen meer: *Van de eeuwige Prædestinatie Godts, van de Menschen te roepen tot de zaligheydt, in den Iare 1597.* Hier-en-boven gravamina altijdt nieuwe, terstont van d'eerste tijdt van de reformatie. Ende wat men houden moet van de Catechismus ende Confessie, ende diergelijcke schriften meer in de Gereformeerde Kerck goedt ghekeurt, die de Heylighe Schriftuyr voor 't fondament houdt, ende eenighe regel des Gheloofs. Alle dese dingen zijn ter weder zijden ghedisputeert en geventileert in de Classicale vergadering / in de Synode Provinciael / eerst in't noorder / daer na in't zuyder-quartier van Hollant. Alsoo is daer lange jaren van de controversien en verschillen / noch maet / noch eynde geweest. Tegen dese ongerijmtheden en quaden / zijnder dickwerf gesocht en voor - geslaghen remedien / tegen dese heeft men meer mael geprotesteert / maer alles te vergheefs ende vruchteloos. Als d'eene party voor stonden en maintineerden de authoriteyt van d'Hoog-moghende Heeren Staten / d'andere de Kerckelijcke macht: Also zijnder twee Artijckelen, voornemelijck in ons Nederlandt in verschil ghebleven, van d'welcke d'eerste tusschen de Heeren Staten ende Opper-machten, en Kerckelijcke persoonen, is dese gheweest: *Of het een wettighe ende Christelijcke Magistraet toe komt in Kerckelijcke saken ordre voort te schrijven, in de dingen die de Religie ofte Leere, of oock de regeeringhe der Kercken raken, dat de ware ende Christelijcke Religie, d'Onderdanen ende Lidtmaten van de Ghemeente, in alle waerheydt ende suyverheyt die met de H. Schriftuyr over een komt, sou moghen gheleert worden, ende dat in Kerckelijcke saecken nae ordre tot stichtinghe sou moghen verricht worden, omme alle scheuringh ende ergherniße te weeren. De 2 Artijckel: Of 't ghevoelen van de H. Prædestinatie, met het aenkleven van dien, alrede aengenomen, soude kennen getollereert of geleden worden.* Dit geeft te kennen de Provintiale Synode tot Haerlem ghehouden in den jare 1582 / in welcke onder anderen voor-ghestelt ende ghevraeght is / hoe verde de swarigheyt / die sommighe Kercken-dienaers moveerden en voor-wenden / konde of behoorde ghetollereert te worden / hier uyt is ont-

staen eenighe moderatie / ende hier uyt is een geruyme tijdt vrede ontstaen : maer daer zijn noch d'een ende d'andere dingen tusschen beyde ghekomen / dat 't menschen vernuft en curieusheyt gepracticeert ende bedacht heeft / deur een ongematichde yver van de Religie voor te staen. Alsoo ist ghebeurt / als de Vrede ende vriendelijcke eendracht van de Broeders quam op te houden ende te cesseren / soo zijn zy eyndelijck tot de partyschap ghekomen / en strijdende yver die daer professie deden van de ware en Ghereformeerde Religie. Om dese quaden en onheylen te weeren / is voor de beste remedie ghehouden het Synodus. Derhalven zijnder veel Synode ghehouden in 't begin van de reformatie / eerst tot Embden in 't Jaer 1571 / drie Jaren daer nae tot Dordrecht / ende de volghende Jaren tot Rotterdam / te Middelburgh / ende op andere plaetsen meer / is besloten met ghemeene toe-stemminghe / dat meest tot eendracht ende ver-eeninghe scheen te strecken / dat men de Confessie van de Nederlandtsche Ghemeente / voor een formulier soude aen-nemen van 't rechte Gheloof ende ghesonde leere / ende de eenigheydt in die / alle Herders ende Kercken-dienaers: Ende dat men in dese ordre soude houden Ouderlinghen / Diaconen / ende School-meesters / dit is haer besluyt gheweest ten besten. Ende hier by hebbent de Broeders in Christo niet gelaten / noch daer by laten berusten / maer hebben aen-ghehouden / dat oock de Professoren van de Heylighe Theologie ende Godtsgheleerdtheydt 't selfde soude doen / om te betuyghen d'eendracht tot de ghesonde Leere / in den Jare 1586. Twee Jaren daer nae is in 's Gravenhaghe Synode ghehouden Nationael / ende dit onder 't Gouvernement van Lycesters tijden / alwaer wel eenige swarigheden zijn in slaep ghewieght / maer naderhandt wederom wacker ghemaeckt / als dat alle Herders ende Kercken-dienaers / van ghelijcken de Professores / ghebloden zijn t'onder-tekenen / op pene van af-gheset te worden / ende ontslaghen van haren dienst / daer-der veele haer teghen stelden / ende weygherden sulcks te doen. In de Classe van Leyden / hebben sommighe daer toe oock niet willen verstaen. Ende daer te voren die van Delft / hebben hier toe haer beste ghedaen / dat de onder-teyckeningh over al standt sou mogen grijpen / maer alles te vergeefs. Eyndelijck als de Broeders verlof hadde van de Heeren Staten om een Synode te beroepen / hebben de Ghedeputeerden heylig

lijck

lijck besloten / dat de Confessie ende Catechesis soude over-sien ende gekeurt worden. Daer van is oock een Synodale besluyt / by de welcke de Professoren van Godts-gheleertheydt / ende voorts alle Herders en Kercken-dienaers belast ende bevolen wordt / dat sy in de vreese Godts / in de Confessie ende Catechesis wel soude letten / offer oock yet ongerijmts / of niet schriftmatichs en waer / dat sy 'tselfde aen de respective Classen soude senden; 'twelck deur verbodt van de Heeren Staten verhindert is / uyt vreese / datter tusschen de Godts-geleerde ende Kercken-dienaers / de hevigheyt ende hitte tot een vlam mocht uyt-bersten. Alsoo 't vertoef ende uyt-stel van de Synode Nationael is oorsake gheweest van veele swarigheden / die belooft was op't Jaer 1597 / eyndelijck gehouden is in den Jare 1618. Ondertusschen waren de Heeren Staten seer bekommert / ende waren seer begaen met die dinghen / die tot de Vrede streckten / en konden niet sien wat raedt of remedie daer was de beste / omme de ghemoederen te ver-eenigen / behoudens de Vrede. Daer waren nochtans dier tijdt (als de saecken van onse Ghemeente vry ongestuymt waren) die met heylsame raedt pooghden alle onheyl te voor komen. Ende datter gheen heviger rencontres van de gemoederen soud ontstaen / die dagh op dagh noch toe nam / waer deur 't gheschapen was / dat eyndelijck de Ghemeynte / ende soo bloeyende Republijck / als daer gheen in gantsch Europa was / niet en soude gheraken in 't uytterste ghevaer / deden alle devoir om alle onheyl te voor-komen. Want het docht de Heeren van den Lande seer beswaerlijck / als in't spel van den teerling / te bewaren de hooghste Authoriteyt van de Heeren Staten / eñ Kerckelijcke vrede te maintinerẽ. Daer zijn derhalven verordineert secrete ende vrundelijcke conferentien ende t'samen-spreken (want men heeft niet ghewildt / dat dese dingen souden uyt-lecken / of onder de man komen) soo isser in't Jaer 1611 in alle stilligheyt Conferentie ghehouden tusschen Gomarum ende Harminium, daer teghenwoordigh waren / oock andere voorname Godts-gheleerden / ten huyse van Douza, Heere van Noortwijck / de welcke een Man was van groot aensien / ende van een gheswindt oordeel / de voornaemste Curateur van onse Academie / ende dit alles in't secreet.

Naderhant is de tweede Conferentie gehoudẽ in de vergaring van de H. Staten tusschen Arminium en Gomarum, sonder dat

daer

daer yemant by was/noch van d'een noch van d'ander zijde/in de welcke de Remonstranten haer gevoelen en meeningh verklaert hebben. Eyndelijck de derde Conferentie is ghehouden als daer ter weder-zijden ses persoonen/geduerende eenighe Weecken in de Vergadering van de selfde Staten gedisputeert uyt de H. Schrifture van de Leere en poincten staende in verschil/ alwaer sy de gewichten van bescheyde reden overwoegen hebben / ende hebben de sommire van Disputen by geschrifte gestelt / in handen van de H. Staten ghelaten. De Colloquenten aen de zijde van de Contra-Remonstraten zijn geweest:

Ruardus Acronius.	Lubertus Fraxinus.	Ioh. Becius.
Iohan. Bogardus.	Petrus Plancius.	Festus Hommius.

Aen de zijde van de Remonstranten zijn geweest:

Ioh. Wtenbogard.	Adria. vander Borre.	Eduard. Puppius.
Ioh. Arnoldi.	Nic. Grevinchovius.	Simon Episcopius.

Dese schriften van de Haeghsche Conferentie die in verschil stonden van de Prædestinatie ende 't aenkleven van dien / zijn door last ende authorisatie van de Hoog: Mog: Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt in 't licht gegeven / ende door den Druck ghemeen ghemaeckt / soo in Latijnsche als Duytsche tale/ in 't Jaer 1611.

Als dit geschrifte eerst uyt gegeven was / meenden sommighe/ datmen 't daer by behoorde te laten berusten / rieden tot onderlinghe Tollerantie ende verdraeghsaemheydt in de Articulen / die in verschil stonden / ende die 't vernuft en 't verstandt van menschen (want soo een tale spraken sy) te boven ginge. En van dit gevoelen was de Coningh van groot Brittanien niet vreemdt / die by verscheyden brieven de Tollerantie gerecommandeert heeft. Dat oock een groot en wijs man gheypooght heeft de Luyden diets te maken / in een sekere Oratie of Harange die hy t'Amsterdam in den Raedt gedaen heeft uyt last van de H. Staten / waer toe ghedeputeert zijn de voornaemste Heeren: De Hr. Adriaen van Mathenes, Heere van Rivir, Opmeer, Donze, &c. De Hr. Hugo Musius van Holy, Schout van Dordrecht. De Heere Gerardus ab Eyck, Burgemeester van Delft. De Hr. Hugo de Groot, Pensionaris van de Stede van Rotterdam, dese was de mont van de Gedeputeerde/ en dede

en dedet woordt. De Heere Willem Pietersz Hases, Burghermeester van Hoorn.

't Besluyt van de Heeren Staten was / dat niemandt geparst sou worden of ghedrongen boven sijn gevoelen / dat yder een wijsheyt sou plegen nae de maet hares Geloofs. Andere oock van de grootste van 't Landt / dewijl dit verschil soo onder Politijcke als Kerckelijcke personen gedreven worde / datter oock uyt beyde orders van Politijcke en Kerckelijcke Gedeputeerde soude ghenoemt worden / de welcke d'authoriteyt en volle macht ghegeven werde / om dit verschil / dese twist neer te liggen. Noch warender anderen / die uyt den woorde Godts recommandeerden d'yver tot vrede: Ende dat meest scheen te dienen om de gemoederen te stillen / hebben gewilt / dat de Dienaren Jesu Christi eens bedachte / en by haer selven overwoegen / hoe ernstelijck de H. Geest alle Christenen ende geloovigen af-maent van twist en on-eenigheyt. Dit is by nae 'tgene dat die voor d'alderwijste ghehouden worden / die 't daer voor hielden / dat men soodanige remedien behoorde te ghebruycken / in de huydendaegsche gheschillen. Maer dese remedie was noch niet sterck genoech tegen dese quaden en onheylen; vermidts de Remonstranten alle hare vertrouwen schenen te stellen / en haer te verlaten op d' authoriteyt van de opper-macht van de H. Overheydt; ende beriepen haer op d' Heeren Staten. Daer-en-teghen de Contra-remonstranten / hadde haer vertrouwen op haer goede saecken / ende beriepen haer op 't Synode. Eyndelijck is het soo verde ghekomen / dat de Remonstranten ghenootsaeckt zijn hare saken in handen te gheven van de Goden hier op aerden. De Contra-remonstranten / beroepen haer op Godt als Richter / deur tusschen komen van Synode Nationael. Ondertusschen is tot Haerlem ontstaen eenighe beroerte in de Gemeynte / tusschen de Kerckelijcke persoonen / ende tusschen de voorname lidtmaten van de Ghemeente. Van de Artijckelen des Geloofs / is sonderling gheen verschil geweest / ende daer was een verstant in de suyverheyt van de Leere / maer daer is eenighe swarigheyt geweest over 't beroep van Kercken-dienaers / ende verkiesinghe van Ouderlinghen / van welcke de occasie / is dese gheweest: namentlijck; als Iohannes Bogard zaliger gedachtenis over leden was / die eylaes te vroegh ghesturven is / ende wel beklaeght / ende als Willem de Haes beroert was / nu uyt sijne dienst ghescheyden /

den/ nu als Burgerlijck gescheyden van de Werelt. Ende als nu de Ghemeente des Heeren van hare ghetrouwe Herders verlaten waren/ soo hebben Burgemeesters/Voetster-heeren van de Kercke Godts/ haer laten voor-staen/ ende het daer voor hielden/ dat de sorghe haer toe quam/ dat noch Republijck noch 't Kerckelijck eenige schade soude lijdē/ hebbender twee uyt de hare gedeputeert/ die haer voor de Kercken-raedt gepresenteert hebben/ van welcke d'eene (nae mijn best onthoudt) geweest is Hendrick Vechtersz. ende d'ander Iacob Iansz, die Kerck-meester gheweest was van de eerste reformatie af/ Ontfangher van de Gheestelijcke goederen/ dese voor-gemelte mannen hadden last/ om de Broeders sulcx aen te dienen/ namentlijck dat d'Heeren Burgemeesteren al voor eenighe weken daer op ghelet hadden/ dat de last van de Kerckelijcke bedieninge de Broeders de Predicanten te swaer viel/ dat derhalven de Burghemeesters bewogen zijnde uyt commiseratie ende medoogentheydt de Broeders soude vermanen ende indachtig maecken/ dat sy in volle vergaderingh van Kercken-raedt/ daer toe alle devoir wilde doen/ dat sy eenighe Kercken-dienaers beroepen/ ende in de plaetse van de af-gesturven/ andere kiesen souden/ Godtzalige ende geleerde mannen/ ende dat sy meest recommandeerde/ vreedtsame ende bescheyde Luyden ende reckelijck. Terstont daer op de Kercken-raedt vergadert zijnde/ is men ghekomen tot stemmen/ ende als daer veele Persoonen voor-gheslaghen waren/ heeft men eyndelijck in dobbel ghetal vier gekozen/ ende de Magistraet voor-ghedraghen door hare Gedeputeerden/ waer uyt de Magistraet maer twee ghekosen heeft/ ende ghebeden/ dat de Broeders dat niet qualijck wilden nemen/ ende ten besten duyden/ segghende dat sy gewichtige reden hadden/ waerom sy sulcks deden. Sy daeren-tegen deden groote instantie/ en drongen hardt aen/ dat de Heeren/ die genomineert waren/ wilden aen-nemen/ en voor de beste keuren/ ende seyde dat Acronius een seer geleerdt Man was/ ende dat hy Professor geweest was in de Theologie/ ende dat hy een deftigh Leeraer was/ ende seer ervaren in Kerckelijcke saecken. De Magistraet bleef by haer propoost/ ende lieten haer niet verbidden. Also zijn de Broeders van de Kercken-raedt/ heel ontstelt wech gegaen/ want sy 't daer voor hielden/ dat het merckelijck was tot prejudicie van de Kercke. Maer als de Ghedeputeerde van de Kercken-raedt/ tot haer

voor-

voornemen niet konde komen/soo beroepen haer de Kercken-raedt aen de Classe/ ende als de Magistraet met gheweldt daer teghen waren / ende haer Recht dat sy gehadt / ende onderhouden hadden / van't begin van de reformatie voor stonde / soo is het eyndelijck soo verde ghekomen / dat de Ouderlinghen de Kercke als een schey-brief ghesonden hebben / ende hebben haer af-gesondert van alle ghemeynschap. Hier deur is de Magistraet gheheel ontstelt gheweest / dewijl haer sulcx onverwacht voor quam / waren heel begaen met dese saecken / niet wetende hoe sy 't aen-leggen / ende in wat vaten dat sy 't gieten soude / hebben haer eyndelijck ghewendt tot dangereuse raedtslaghen / als sy bevolen hebben / dat men een nieuwe Kercken-raedt soude oprechten. Alsoo zijnder nieuwe Ouderlinghen ghekosen / die oock nae 't oude ghebruyck der Kercken bevestight zijn. Hier uyt is wederom ontstaen andere swarigheydt. Want als de Kercken-raedt herstelt was / is de eerste propositie gheweest van Kercken-dienaers te beroepen / op dat sy de Gemeente Godts / die benaut was / soude helpen / ende de handt bieden. Ende als d'ordinaire beroepinghe niet wilde gelucken / gaen sy te raedt met vleysch en bloedt / leggent aen op een nieuwe fatsoen van beroepinghe / nae d'ordre van den Jare 1591/ die wel in de Synodale vergaderingh beraemt / maer niet aen-genomen was / by alle dese heeft haer best bevallen: Namentlijck/ datter acht mannen souden gekosen worden/vier Politijcque / alle lidtmaten van de Ghemeynte / ende soo veel Kerckelijcke persoonen/de welcke behoudens de Kerckelijcke ceremonien. Nae 't aenroepen van de name des Heeren / zijn te samen ghekomen naer ghewoonte / tot de verkiesinghe / ende hebben daer nae gaen beroepen die verkozen waren / met de meeste stemmen. Op dese wijse is de beroepinghe van onse Broeder Dionysius toe-gegaen. Dese als parthye / seyden dat hy niet wettelijck beroepen was / heeft hy nae de gunst meest van alle de lidtmaten verlozen/ eñ heeft met teghenspoet met swackheydt des Lichaems langh ghemartelt / daer over hy oock by veele beklaegt worde. Ondertusschen is daer noch seer ghearbeydt tot de vrede / om de Ghemeente te stillen / ende tot eenigheydt te brenghen / voornamelijck by die van de Classis / blijckende by d'Acte hier neffens gaende.

Extract.

Wt het Classicael-boeck berustende inde groote Kerck der Stadt Haerlem ghebonden in hooren Capercule in Quarto.

DEs anderen daeghs wederom by den anderen komende om te beantwoorden de Vraghe / oft de Broederen des Classis geen middel en weten (*pendente lite*) om de sake daer toe te brengen / dat de Gemeente binnen Haerlem met goede vrede ende eendrachtigheydt het Avondtmael met malkanderen mochten houden / hebben goedt ghevonden (naer seeckere voorslaghen ghedaen) dat voor eerst versocht sal worden van de E. Magistraet van Haerlem in de beroepinge *Spranckhusij* by hare E. verklaert / Dat hare E. gedeputeerden neffens de ghedeputeerden van den Kercken-raedt / om de nominatie te doen van de Dienaren des Woordts / Ouderlinghen / ende Diaconen naer desen te beroepen / sullen wesen 1. Lidtmaten der Gemeente. Ten tweeden / handelen in qualite als Lidtmaten / 3. datse oock niet en sullen doen dan met eendrachtigh accoort ende toe-stemminghe des Kercken-raedts / by de welcke voor de eerste mael *Soo de heele Kercken-raedt wort verandert, maer soo alleen de helft, oock ten tweeden-mael*, sal gevoeght werden den Ouden Kercken-raedt / om oock haer genoegen te verklaren over de Genomineerde persoonen / *alsoo dat deselfde aen de E. H. Burghermeesteren niet en sullen overghelevert werden dan by approbatie van beyde Oude ende Nieuwe Kercken-raedt.* Wel verstaende dat daer van versocht werde Acte tot versekeringe van desen.

De Woorden in den Text met Italiaensche Letteren gedruct zijn in de originele Cedulle (dē Heeren Burgermeesteren overgelevert) by de hant D. Adriani Iacobi op de kant ghestelt, daer toe de naevolghende restrictie haer is Refererende.

Ende daer naer dat de Broederen deser Stede eensamentlick haer sullen verbinden / niet te sullen in-voeren oft laten in-voeren eenighe Predicanten oft Dienaren der Kercke / over de welcke by de Ghemeente ongenoeghen soude vallen in Leere oft leven / ten zy de selve eerst door vaste Fundamenten werde te vreden gestelt.

Ende dit by provisie / tot dat het stuck ten principale Wettelijck sal wesen gedecideert / een yghelijck hen verbindende te onderwerpen de eerste Kerckelijcke vergaderinge / welcke hier van sal behoorlijcke kennisse nemen. „ Houdende mede / dat in de Leere gheen verschil en is / oft sal op „ staen: Soo by yemandt anders werde bevonden / dat hem de selve het „ Classe belooft te onderwerpen. Als oock daer-en-boven dat hier mede de andere Kercken niet en sullen werden geprejudicieert: Maer dat het verstaen werde alleen geschiedt te zijn / om meerder ende swaerder scheuringe in de Kercke te Haerlem te voor-komen.

't Welck aen weder-zyden ingewilligt ende in oprechtigheydt belooft te val-

te volbrenghen/ sal 't Avontmael by de gantsche Ghemeente mogen ghehouden werden/ ende de Broederen in goede vrede converseren/ als Herders van een Kercke behooren.

Naer het aengheweſen middel om de Ghemeente binnen Haerlem te vereenigen ende te bevredigen: Is goet ghevonden datmen den Ouden ende Nieuwen Kercken-raedt t'samen Ouderlinghen/ ende Diaconen 't selve middel oft concept tot vrede dienende sal voor houden ende oock schriftelijck overleveren/ om te beproeven oft men door dusdanigh en middel/ de langh gewenschte vrede eenmael soude mogen treffen.

d'Welck gedaen zijnde/ heeft Adrianus met den Ouden Kercken-raedt ,, verklaert/ 't selve concept oft middel tot vrede geheel aen te nemen/ ende ,, belooven te onderhouden alleen met die restrictie ende verklaringhe hier voren als blijckt in Margine aengheteeckent. 't Selve hebben oock gedaen ende aenghenomen d'andere Broederen met den nieuwen Kercken-raet belovende metten eersten de gemelde Acte van de Magistraten te vorderen.

Aldus ge-extraheert ende naer collatie bevonden te accorderen met het voorsz. Classe-Boeck op Saterdagh naer Middaeghs ten twee uren op den 29 Aprilis Anno 1617. By my der Stadt Haerlem Secretaris, ende was onderteeckent. *H. Steyn.*

Copie.

Burgermeesteren ende Regeerders der Stadt Haerlem/ hebben verklaert ende verklaren by desen (also questie ende gheschil aldaer in de Kercke ende Gemeente was ontstaen/ ,, ende geresen over de beroepinge Dionysij Spranckhuysen Predi- ,, cant/ ende de laetste verkiesinge ende veranderinghe van den Ouderlin- ,, gen ende Diaconen/ alles behoorlijcken ghedaen/ volgens de Resolutien van den Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslandt/ na in-houdt van den Kercken-ordere van den jare Duysent vijfhondert een-en-tnegentigh/ ende by den Heeren Magistraet ende Vroedtschappe der selver Stadt goedt ghevonden/ dat aldaer achter-volght ende nae-ghekomen soude werden) dat hare E. E. verstaen/ dat de persoonen by haer E. E. oock als noch voortaen te deputeren volghens de voorsz. Kercken-ordre/ om te procederen neffens de gedeputeerdens des Kercken-raedts/ tot nominatie ende verkiesinge van Kerckelijcke persoonen/ sullen wesen Lidtmaten van de Gereformeerde Kercke ende Ghemeente/ ende als mede-Lidtmaten voorsz. neffens de Ghedeputeerdens des Kercken-raedts/ t'samen procederen tot de voorsz. nominatie ende verkiesinghe/ na voorgaende onderlinge communicatie deliberatie ende toestemminghe mette andere van den Kercken-raedt/ om daer na volgens de voorsz. Kercken-

ordre by den voorsz. Gedeputeerdens het Collegie van Burghermeesteren ende Regeerders voorghedragen/ ende by den selven Heeren Burgermeesteren voorts gheadmitteert ofte gherefuseert te moghen werden nae ghelegentheydt. Ende dat voor de twee eerste reysen de laetst afghegane Kercken-raedt/ op haer versoeck/ mede geadmitteert sullen werden/ om goede consideratien ende redenen/ op de voorsz. communicatie ende deliberatie/ om haer genoegen te mogen verklaren/ over de selve nominatie.

Aldus gedaen ende geaccordeert by Burgermeesteren voornoemt den 12. Martij Anno 1616. ende ter ordonnantie van den selven by haren Secretario getekent. Ende was onder-teeckent *H. Steyn.*

Andere Copie.

Adriaen Jacobsz. ende Egbertus Verhoeven Predicanten deser Stadt / als ghedeputeerdens van den Kercken-raedt der selve Stede / voor de Heeren Burghermeesteren van der Nyenburgh ende Deyman midtsgaders Vechtersz. ende Schout oudt Burghermeesteren op haerlieder Kamere verschijnende/ hebben verklaert dat sy de voorsz. Acte hebben ontfangen / gesien / ende bevindende des Kercken-raedts meeninghe daer in ghenoeghsaem ghexprimeert/ 't selve alsoo aen te nemen ende dien volgende onder malkanderen mede hebben versproken ende belooft / de selve in goede sinceriteyt te onderhouden en te achtervolgen by provisie/ en dat de Broederen daer op in goeder eendrachtigheyt ende oprechtigheyt met malkanderen sullen converseeren / communiceren / ende als Herders laboreren ende arbeyden tot ruste/ vrede ende eenigheydt van de goede Ghemeente binnen deser Stadt.

Aldus ghedaen, verklaert, aengenomen ende gepasseert op der E. Burghermeesteren Kamere, den 14. Martij Anno 1616. Onder stondt my teghenwoordigh ende onderteeckent *H. Steyn.*

Copie van het Billiet, 't welck op de Predick-stoelen binnen Haerlem, is voor de Gemeente af-gekondight op Sondagh den 20. Martij 1616. By *D. Adrianum Iacobi*, *D. Danielem Souterium* ende *D. Isaacum Iunium.*

Eer wy ons begeven tot den Gebede/ werdt de Christelycke Ghemeente aengedient / hoe dat (Godt zy danck) het
„ verschil in de Ghemeente opgestaen / door de beroepinge Dio-
„ nysij Spranckhuysen, ende de laetste verkiesinghe van Ouderlinghen ende Diaconen/ door tusschen spreken van de Classe/ es verdraghen

ghen ende gheaccordeert met toestemminghe des Ouden ende Nieuwen „ Kercken-raedts / volghens de Acte van den Classe ende de verklaringhe van den E. Heeren Burghermeesteren deser Stadt vermoghens d'Acte by haer E. daer van ghepasseert ende verleent. Ende dit wordt by desen de Ghemeente voorgestelt / op dat die aen yemandt in 't staende verschil ghe-ergert zijn gheweest/ 't selfde willen ten besten houden / ende dat hem een yegelijck met gerustigheydt des gemoedts tot den Tafel des Heeren magh bereyden ende verhoeghen / welcke ghehouden sal worden over veerthien daghen op Paesdagh / ende om malkanderen te betoonen alle Christelijcke Liefde ende eenigheydt als den waren Lidt-maten Jesu Christi betaemt. Eyndtlijck de goede Godt ghebe / dat het alles magh ghedijen tot sijns Naems eere ende tot aenwas sijnder Ghemeente in gehoorsaemheyt des warē geloofs ende oprechtigheyt des wandels/welcke ons mede wil behoeden voor meerder onrust ende oneenigheyt.

Gecollationeert tegen het origineel Billiet, ende bevonden te accordeeren by my ende was ondertekent *H. Steyn.*

Ander Extract uyt het voorsz. Classe-Boeck.

ENde in de Classicale vergaderinge daer aen volgende den Laetsten May 1616. Scriba Adriano, in plaetse van Scriba absent / is goet ghevonden tot meerder versekeringe om de voornoemde formulier van vereeninge oprechtelijck te achtervolghen/ dat die Dienaren des Woorts van Haerlem haer naem met haer eyghen handt sullen onderschrijven. Ende was onderteeckent Hadrianus Iacobi Tetrode, Henricus Geesteranus, Daniel Souterius, Egbertus Verhoeven, Jsaacus Iunius, D. Spranckhuysen.

Aldus ge-extraheert ende naer collatie bevonden te accorderen by my, ende was ondertekent *H. Steyn.*

ALsoo met den andere bevredight zijnde / hebben de Broeders met ghelijcke toe-stemminge tot gemeene stichtinge gehouden het Heylighe Avondtmael des Heeren ende de gantsche ghemeynte met haer. Als nu alle onrust ende onlust quam te cesseren ende alle partyschap/ haet ende nijdt aen d'een zijde geset was / hadden die gene die nae vrede trachten en ruste sochten/ alles goets te verhopen van de gemeynte en van de Politique standt en regeringhe / maer eylaes ! 't Js een korte vreughde geweest. Want als de oude

de oude verschillen ende verbitteringen wederom opgehaelt worden / soo zijn de ghemoederen van sommighe seer ontstelt / ende verbittert / haer onwaerdigheydt ende oneenigheydt is verandert in onbesintheyt. Hier uyt zijn ontstaen klachten vande Politique Magistraet / Apologien en geschriften van haer verantwoordinghe / en wederomme beklagh van de Kerckelijcke / die haer beriepen op de hooghe machten voor 't Hof / in somma noyt soo quaet / dat te beklaghen was. Om alle dese swarigheden teghen te gaen ende te stuyten / soo heeft de Heere Prins van Orangien hem in dat ghevaer ghestelt / dat hy selfs in persoon tot Haerlem ghekomen is / met een groote Suite van Edelen / en krijghs-Oversten voor uyt ghesonden hebbende / als zijns Lijfs-guarde / ende drie andere Compagnien voor uyt / namentlijck van Graef Ernst, Iohan van Nassou, en Chatillon, onder 't beleydt van d' Heer Fama, omme alle onheyl ende ghevaer voor te komen. De Doorluchtighe Prins van Orangien Hoogh-loffelijcker memory / heeft des anderen daeghs de gantsche Raedt ende Magistraet op het Stadt-Huys ontboden / 's morghens ten acht uyren. Nae de groetenis ende toe-wenschen van gheluck / heyl ende saligheydt / en verklaert de oorsaecke van zijn komste van groote ghewichte / die mijn ghedenckt die daer oock by was / dat soodanighe propositie ghedaen heeft ontrent met dese woorden:

De komste van den Prins tot Haerlem.

Mijn Heeren, Heeren Burghermeesteren, Raden ende Regeerders der Stadt Haerlem. Daer is niemant van u allen, of hy weet wel (want het is kenlijck voor yder) hoe dangereuse ende deerlijcke staet daer zy, van ons Vaderlandt, waer in, soo men niet promptelijck met goede raedt en remedie voorsiet dat het gheschapen is, dat het gantsche corpus van ons Republijck, ende by na de gantsche staet van Nederlandt, in vyer en vlam gheraeckt en ruine, die niet te boeten sal wesen. Derhalven de opper-macht vande Heeren Staten, heeft my dese sware en hoe wichtighe last bevolen ende gheboden, dat ick de onheylen ende swarigheden die daghelijcks noch toenemen, soude stuyten ende verhinderen, soo ick best konde, nae de middelen die ick hadde. En wat my belanght, ick gheef u E. alle te bedencken, hoe ongaren ick dese last heb aen-ghenomen, en dat wilde ick wel dat dese vergaderinghe dat ghelootde, dat ick met gheen ander ghemoedt hier ghekomen ben, dan met goede gunst en ghenegentheydt t'uwaerts; en daer is gheen reden dat de wapenen,

wapenen, ende Krijghs-volck u E. tot schrick soude wesen, 't is daer verde van daen, houdt u voorseecker datse ghekomen zijn, niet om overlast te doen, maer tot bewaringh van de Stadt in tijden van noodt. 't Is nu al langhen tijdt gheleden, dat ick ten hooghsten bekommert was met de welstandt van ons Landt: En hebbe my qualijck konnen redderen, hebbe gheen nader noch bequamer remedie konnen bedencken, dan dat de Magistraet deser Stede, die veel jaren in bedieninghe gheweest is, ontslaghen werde van haren dienst, en datter in hare plaets nieuwe gekosen worden, op dat alle partijschap aen de een zijde ghestelt zijnde, de vrede in't Politijck ende Kerckelijck mocht behouden worden, daer toe dat God sijne zegen verleene, in wiens bewaringhe ick u al-te-samen bevele: Ende met een nae de groetenis, ghebiedt hy haer te vertrecken.

Alsoo nae dat hy zijn Harange ghedaen hadde/ heeft hy alle te samen haer laten gaen / ende ontslaghen van haren dienst sonder verkortinghe/ in't minst van haer goeden naem ende faem/ behoudens eer en reputatie. Terstont na desen heeft zijn Excellentie/ andere Magistraten ontboden / ende op staende-voet een nieuwe Collegie in-ghestelt/ hy heeft ghemaeckt soo Burghemeesters als Schepens / mitsgaders noch andere Raden soo van oude als van nieuwe/ die wel meest in ghetal waren / die daer over de regeringhe ghestelt worden: Na dat zijn Excellentie haer verkosen hadde/ heeft hy haer gheauthoriseert ende be-eedight.

Raden ende Vroedtschap der Stadt Haerlem.

Barthold van Nyenburg.	Pieter Olykan.
Arent Mynartsz Fabritius.	Reynier Buys.
Hendrick van Berckenrode.	Iohan Teyts.
Iohan van Napels.	Augustijn Steyn.
Adriaen van Berckenroo.	Cornelis Oudt.
Niclaes van der Meer.	Iohan Ham.
Willem Vooght.	Lubbert van der Weyde.
Vechter Iansz.	Pieter Aecker.
Pieter Verbeeck.	Iohan Damius.
Gerard van Teylingen.	Albert van der Meye.
Iacob Cornelis Thomasz.	Iohan Loo.
Arnold Druyvesteyn.	Iohan van der Kamere.
Cornelis Bas.	Nicolaes le Febure.

Auwel Akersloot.
Iohan Schatter.
Iohan de Wael.
Matthias Hasewindius.
Dirck Dircksz Dix.

Wt dese gemelde Heeren Wet-houders verkoos ende ordineerde sijn Hoogh-gemelde Excellentie ten selfden dage/ tot

Burghermeesters :

Arent Meynardsz.
Adriaen van Berckenroede.
Nicolaes van der Meer.
Willem Vooght.

Schepens :

Iohan van Napels.
Vechter Iansz.
Gerard van Teylingen.
Arnout Druyvesteyn.
Pieter Olykan.
Iohan Teyts.
Reynier Buys.

Insgelijcx op dese dagh als de Magistraet verandert is / heeft sijn Excellentie doen af-lesen / een Edict by na van dese in-houdt / om de gemoederen van sommige Burgers te stillen : Naedien sijn *Excell. Prins Maurits* tot Haerlem gekomen, en op 't Stadthuys in de Raet in persoon verschenen is, en dit uyt last vande H. Staten Generael, op dat hy de Borgers die met malkander over hoop lagen, ende on-eens waren , wederom soude brengen tot de vrede en onderlinge eendracht, heeft hy aen alle en yder, by dit tegenwoordig Edict wel scherpelick verboden, datter niemant door 't gedencken, van 't geen dat gepasseert is, begae eenigh ghewelt of insolentie of on-eerbiedelickheyt , tegen Burghers deser Stede, noch yemandt te injurieren, schelden, nae-roepen , ofte in 't minste te beschadigen sijn persoon, huysen of goederen, om wat saecke 't selfde oock sou mogen wesen, maer hem op straet te gedragen in alle modestie , sulcx des behoort, op pene dat die gheenen die ter contrarie sullen bevonden worden, yets tot yemandts on-eere, schade en letsel te doen, ofte attenteren met woorden of wercken, dat sy daer over ten exempel van anderen, na gelegentheyt, aen lijve of andersins metter daedt sonder eenighe conniventie sullen gestraft worden.

Actum ende af-ghelesen tot Haerlem , den 25. Octob. Anno 1618, in presentie van sijn Princelijcke Excellentie, *en andere H. en Magistraten der Stadt Haerlem.*

Sijne

Syne Princelijcke Excellentie heeft oock alle Officieren vande Schutterye ten selfden daghe te vijf uren teghen den avondt voor sich gedaghvaert ende ontboden/ ende hun in teghenwoordigheyt vande nieuwe Burgermeesteren af-gevraegt/ of sy hunnen Eedt/ die sy de Staten ende de Stadt ghedaen hadden / oock begeerden te houden / ende nae te komen: Ende als sy daer op al te samen/ Ja gheantwoort / en sulcx sijne Excellentie met hant-tastinge beloost hadden/ende sijne Excellentie hun de vrede en eenigheyt op 't hooghste aengheprezesen ende bevolen hadde/soo zijnse ghescheyden en wech ghegaen. En nae dat nu alles tot de hooghste vreughde der ghetrouwe Patriotten ende Religions verwanten in goede ordre ende ruste ghebracht / ende nae wensch verricht was; soo is sijn Princelijcke Excellentie op den 26 October ontrent de middagh nae 's Gravenhage weder vertrocken / en alle de Soldaten die tot versekering van sijn Excellentie en bewaringe vande stadt gekomen waren / 't scheep gegaen. Nae 't vertreck van sijn Princelijcke Excellentie, waren de gemoederen vande broederen noch niet ghestilt / warent noch niet eens. De haet en ongunst onder sommige Burgeren/ namen noch dagelijckx toe/hier uyt ontstonden wederom scherpe jae pikante schriften / blaeuwe en injurieuse boecxkens / Pasquillen / en wat dies meer is: Onder dese / alsoo daer oock veel schamperye en blame in 't prive geweest is/die weynigh tot stichtinghe scheenen te strecken / hebbe voorgenomen die voor by te gaen. In 't ghemeen de yver van partyen ter wederzijden worden dagh op dagh heviger/de vrede en eendracht vande Broederen die helden tot haet en tot ongunst. Als daer sommige op een nieuw opentlijck op de Marckt/inde Kerck dorsten seggen dat de beroepinghe van Dionysius Spranckuysen, onwettelijck was/ als andere partyen haer daer teghen kanten met schelden en ongerijmde propoosten / deur een verschil die naer Scheuring smaeckte. Eyndelijck te langhe laetsten / als daer geen hope was van versoeninge / voor al eer de sake in 't Synode ghebracht werde / soo hebben de gedaeghde Broeders Dionysius en Iunius met hem sonder eenige wrevel ofte tegen-sprekemen haer ghesubmitteert onder 't oordeel van Synode, dat op die tijt t' Enckhuysen vergadert was; alsoo al het dispuyt en verschil van oneenigheydt is tot Synode ghebracht/ en verricht ten naesten by op dese wijse:

Synodale Vergaderingh tot Haerlem.

DE Synodale vergaderinge in de sake van Haerlem, langh ende breedt partyen gehoort, stucken gesien, ende op alles in de vreese des Heeren rijpelijck gelet hebbende, heeft bevonden hares Amptes te zijn, in desen uytspraeck ende verklaringe te doen. Derhalven spreeckt uyt ende verklaert by desen; Dat sy hare ooghen geslagen houdende boven alle dingen, naest de eere Godes, op de stichtinge van de Gemeynte, ende verbreydinge van 't Coninghrijcke Jesu Christi; Ende siende oock oordeelende, dat de ghewenschte ruste ende vrede van de Kercke van Haerlem, door den wegh der Accomodatie (die by alle mogelijcke middelen wel getenteert was, maer niet heeft konnen succederen) niet en is te treffen gheweest; Dat dan tot dienste vande voorsz. Kercke, de twee Predicanten *D. Isaacus Iunius*, ende *D. Dionysius Spranckhuysius*, dewijle men bevindt, dat de selve aldaer niet langher met stichtinghe souden konnen blijven; Wt oorsaecke *van de ongheneselijcke* vervreemdinge van de ghemoederen der Ghemeynte van haer, die onder anderen principalijcken ontstaen is door het uyt-gheven van hare Boeckskens; Op de eerlijckste maniere ende door de gevoeghlijckste middelen, nae voorgaende versoeninghe met de Kercke, sullen werden verplaetset; Midts conditie dat zy haer ondertusschen stil ende gherust houden; Ende datmen besorghe dat haer niet te min haer behoorlijck tractement volghe, ten tijdt ende wijlen, dat zy elders souden mogen beroepen werden, waer toe dese vergaderinge ende een yeder Lidt van de selve haer behoorlijck sal bevorderen: Te meer alsoo men uyt alle de beschuldingen tegens haer in-gebracht, *niet heeft konnen bemercken, datse in eenigh Poinct* der Leere souden staen in een ander ghevoelen, als [conform Godes Woort] de Ghereformeerde Kercke hier te Lande heeft. Ende overweghende, dat de oorsaecke van de vervreemdinge der gemoederen teghens *D. Henricum Geisteranum*, niet soo groot en is, als teghen de twee Predicanten voorschreven. Oock datter hope is, dat de selve *Geisteranus* door behoorlijcke *satis factie* met de Ghemeente soude konnen versoent werden, soo is by den *Synodum* goedt ghevonden, dat hy, in den Kercken-dienst tot Haerlem, beneffens *D. Danielem Souterium*, sal gecontinueert werden, midts eerst ende alvooren doende behoorlijcke schult-bekenninge aen de Ghemeente, als dat hy van de selve sal begeeren, dat zy hem ten goeden houde, dat hy haer voor desen met zijne procedueren ende handelinghen ghenoeghsame oorsaecke van vervreemdinghe ghegheven heeft, ende voorts beloovende hem in Leere ende Regieringe als een ghetrouw ende oprecht Herder te dragen: Ende dit volghende het formulier van Schult-bekenninghe, dat, nae den in-houdt deses, sal werden gestelt ende de Gemeente voorgedragen.

Ende gemerct in de Kercke van Haerlem onder anderen geen kleyne swarigheyt ontstaen is door het in-voeren van de nieuwe Kercken-raedt en Diaconen, ende oock geen ruste noch stichtinghe in de selve Kercke te verhopen is, so

is,so lange de selve blijven: So heeft het *Synodus* met eenen goet gevonden, dat door het beleydt van eenighe uyt dese vergaderinghe daer toe te deputeren, den Ouden Kercken-raedt ende Diaconen voor haren getrouwen dienst sullen bedanckt ende de nieuwe ontslaghen werden: Ende voorts, dat uyt het gantsche corpus van de Ghemeente andere Ouderlingen ende Diaconen nae de discretie van die gene, die daer van het beleyt sullen hebben, sullen werden verkoren ende ingestelt.

Ende aengaende *D. Souterium*, verklaert de *Synodus*, dat hy, blyvende in zijn H. bedieninghe tot Haerlem, over de sijne mis-slaghen, die in de judicatuere, nopende sijn sake geoordeelt zijn, voor dese vergaderinge sijne schult bekennen, ende also de selvige genoegh doen sal.

Aldus besloten ende uyt-gesproken in de Synodale vergaderinge tot Enckhuysen, desen 2. November 1618.

Onder stondt

In kennisse van my

Abrahamus a Doreslaer
Scriba Synodi.

ALs het also stonde met het Lant en de Republijck/ die in groote benauthept was/nadien de Kerckelijcke lupden noch niet en rusten/ en altijt wat nieus voor hadden/ daer nu alle menschelijcke middelen ende remedien stil stonden/soo zijn de H. Staten eyndelijck genootsaeckt haer toevlucht te nemen tot de Synode Nationael, als tot een plecht-ancker. Derhalven na dat de Synode Nationael ingewilligt was om die te houden/ soo heeft men sonder vordere dispupt/sonder vertoef gehandelt van de manier van Synode te houden/ van de plaets/ waer/ van de tijdt/ wanneer. Tot dien eynde heeft men op 't spoedigts by een geroepen en genodigt buyten de Provincie/ de aldervermaerste Professoren/ en geleerste Herders en Kercken-dienaers/ van de gantsche Christen Werelt. Eyndelijck nae alle preparaten/ is tot Dordrecht de alderoudtste stadt in Hollandt/ in den jare 1618 en 1619. Op die Synode zijn gheweest veel uytmuntende Godts-geleerden van alle Ghereformeerde Kercken/van Enghelandt Georgius Bisschop van Landavien, uyt het Keur-vorstendom van den Pals/ uyt het Landt van Hessen/ uyt Switserlant/ van Geneven/ van Bremen/ uyt Embderlant/ende andere plaetsen meer: Alwaer om kort te wesen/ het gevoelen van beyde partijen ter weder zijden overwoegen/ en gebilanceert als in een weegh-schale/so is eyndelijck 't gevoelen van de Re-

de Remonstranten gecondemneert / en onsuyver gekeurt. Ondertusschen/ Die sake die te boven quam heeft God behaeght, De sake die verslagen lagh is by Cato beklaegt, als de Poëet spreeckt. Terstont zijn alle de Remonstranten af-ghesect / en van haren dienst ontslagen/alle die gene die haer stil hielden/en submitteerden haer onder de sensure van 't Synodus en 't oordeel van de Kercke / die worden weder in ghenade aenghenomen/ de welcke oock vergunt is/ dat haer Salaris ten meesten deel soude volghen. Maer die obstinaet bleven en overhoorigh halsterrigh/ zijn uyt den Landen ghebannen: Hier op is ghevolght persecutie teghen de moetwillighe als parturbateurs vande ghemeene ruste. Hier uyt zijn onheylen en swarigheyden ontstaen in 't Burgerlijcke en Kerckelijcke Regiment / hier uyt zijn ontstaen onder Burgheren/ Broederen insonderheydt vinnige schrickelijcke haet en nijdt/ raedtslaghen die desperaet waren/en Scheuringhen allesins / verbannen ende excommunicatie / maer dat meest te vervloecken is een conspiratie om den Prince van Orangien om 't leven te brengen in weder-wrake / als Iohan van Barnevelt met den swaerde ghe-executeert was. Alsoo hebben de Heeren Staten eyndelijck haré Kercke en Gemeente ghesticht / en haer Religie met de Tijtel van Reformatie een luyster ghegheven en vast ghesect / en vermaert ghemaeckt/ by nae over de gantsche werelt / verachtelijck by de werelt / maer schoon voor de ooghen Godts. De Synodale acte soo vande Contra-remonstranten als Remonstranten / zijn by den druck gemeen gemaeckt/die yeder kan lesen/derhalven sal ick van dese niet wijdloopiger spreken.

Reformatie van de Schole.

Als de Synode ghehouden is / soo is de naeste sorghe van Reformatie over de Scholen geweest. Derhalven die Ghedeputeerde van den Synode hebben de Kercken-dienaers ende de Broeders gerecommandeert de Reformatie van alle de Scholen. De Broeders van de Classe geautoriseert by de Synode/ mitsgaders d'Ouderlinghen die t'Haerlem waren / achtende dat sy met alle devoir daer nae behooren te trachten / dat sy souden na-komen de bevele Synodi. Hebben van stonden aen van Burgermeesteren consent versocht/ om nae alle de Scholen van de Stadt te vernemen / de School-meesters t'ontbieden / en met een te sondeeren haer ghevoelen van de Artijckelen des Gheloofs / en of sy suyver ghenoeghin de aen-genomen Leere/ en voor goet ghekeurt by

de Autho-

de Authoriteyt van 't Synode: Wijders om alles te verrichten/ dat daer scheen te strecken tot Reformatie vande onderwijsinge in de Letteren/voornemelijck in die dingen die daer dienden tot stichtinge van de Kerck. Tot dien eynde hebben de H. Burgermeesteren in den Jare 1620/ op den 21. Jan. door Stadts Bode ontboden/eerst de School-meesters van de Latijnsche Schole/de Rector met alle sijn Collegie/ dat sy voor de Classe souden compareren/na middagh ten drie uren. De voorgemelte School-meesters zijn uyt last van Burgemeesteren in 't Princen-hof voor de Classicale vergaderinghe verschenen / de welcke voor-gehouden ende voor-ghelesen is/ 't Formulier dat gemaeckt ende ingheſtelt was tot eenigheydt ende eendracht van de aengenomen Leere. Als dit Formulier voor gelesen is/soo heeft een van 't Collegie vrage voor-gestelt/ waer by hy af-ghevraeght heeft / of de Rector met sijn Collegie met goede ghewisse / ende vrye ongehedwonghen wil / souden konnen ondertevckenen d'aen-ghenomen Formulier / van welcke by nae dit d'inhoudt was:

Wy Rectoren en School-meesteren, verklaren en betuyghen ter goeder trouwe voor den Heere met dese ondertekening, dat wy met volkomen sekerheyt des gemoets gelooven, en dat alle d'Articulen en Canones van de rechtsinnighe Leere die in de Confessie en Catechismus van de Ghereformeerde Kercke hier in de Nederlanden bekent, begrepen zijn, ende alle 't gene dat daer dient tot verklaringe sommiger Articulen van de voornoemde Leere, by de *Synode Nationael* aengenomen, voor goedt gekeurt,inden jare 1619, in alles t'accorderen met Godts Woort. Dat wy derhalven toeseggen en beloven, dat wy de Hooft-stucken van de voorseyde Leere sullen voorstaen, en helpen mainteneren, en dat wy die de jonge jeught na haer capaciteyt en kleyn begrip de selfde sullen inscherpen, nae 't voorschrift van onse beroepinghe, onder peine, die anders sou doen, sal versteken wesen van sijn Scholastijcke dienst.

Als nu de Rector van de School/ tijdt versochte / om sich daer op te bedencken (dewijl hy noch geen geleghentheydt gehadt hadde om de Canones Synodi te lesen) die van sulcken advijs was dat het beter waer de verborghentheydt van de Predestinatie met den aen-kleven van dien in groote achtinghe ende reverentie te houden/ dan curieuselijck die te ondersoecken/ ofte die met ongewasschen handen aen te nemen: Item/ dat een nederighe onweten-

onwetenheyt beter was / dan ruyckeloose wetenschap. Soo als hy dit tot antwoordt ghegeven hadde / is hy terstont in suspitie en verdachtheyt gekomen van onsuyverheyt in de Leer/daer hy geen schuldt toe hadde / als de welcke al syn leven van der jeugt af professie van de Gereformeerde Religie gedaen hadde / maer als dit versoeck billijck scheen te zijn in de oogen van de Broeders / soo is hem de tijdt van ses weken gegeven / om nader sich te bedencken. Eyndelijck is hy voor de Classe verschenen/ bereyt om rekenschap te geven van syn geloof/ ende onderteekenen de Synodale Acten. Maer de Broeders van't Synode / eenighe onder haer vermoedende (denck ick) datter wat schuylde / soo hebben sy de saeck de Kercken-raedt bevolen / die by der handt waren. Drie daghen daer nae als Burghemeesteren verstaen hadden / dat de Kercken-raedt geen genoechsame satisfactie gedaen was / is hy op't stadt-huys voor de Heeren Burgemeesteren ontboden / ende ontslagen van sijnen dienst / die soo veel Jaren Rector gheweest was / ende goede dienst ghedaen hadde aen de Republijck ende Kerckelijck : 't Is soo verde daer van / dat de Rector / dat hy sijn betaels-Heeren qualijck af-ghenomen soude hebben / als de welcke sijne demisse meermaels versocht hadde / dit vrymoedigh ghenoemt heeft begin van de nieuwe Vryigheydt. De Conrector die oock Predikant gheweest was / is onverhoordt / als van heresie beticht/ veroordeelt. Eyndelijck de meester in nulla, een ghering persoon/ die daer helde nae't Pausdom / is uyt de Synagoge gheworpen. Alsoo heeft men te werck ghegaen met de School-meesters op de Dorpen / tot de welcke de reformatie van de Scholen oock behoorden. Hier vereyscht de saecke / dat ick noch een weynig spreke van de conjuratie / om nae't leven van de Prins te staen.

Als nu Iohan van Oldenbarnevelt 't Hooft af-gesmeten was/so zijn daer deur de ghemoederen veeler Burgheren ontstelt en verbittert / die om wraecke riepen / daer op is ghevolght de conspiratie / om de Prince 't leven te benemen. De voornaemste hoofden ende bel-binders van dese verbloeckte conjuratie / waren de Soonen van Barneveldt, Willem voornemelijck / die deur overgheven stoutigheydt / sijn broeder Reynier van Barneveldt, in de ghemeynschap bracht van Prince moordt. Als dese dingen ontdeckt zijn / ende aen den dagh quamen / hebben alle die haer schuldigh kenden / de vlucht ghenomen / maer Reynier is in handen

ghe-

gekomen ende onthalst. De naeste hier aen/ die van de conspiratie wisten/ en heymelijck verstandt hadden/ zijn gheweest David Corewinder, Ariaen van Eyck, van welcke d'eene tot Bleyswijck/ d'ander te Berckel Secretaris was/ die beyde in den Hage voor de Gerechte verwesen zijn/ en met den Swaerde gestraft in't Jaer 1623 in Maert den 29. Ende in May daer aen op den 5 is Slatius Bleyswijck, die een over-geven Schelm was/een practizijn van alle boosheyt/een verrader van 't Vaderlandt/ en van syn eyghen Broeders/ die seer veel van hem hielden/als daer waren de gebroeders Iohan ende Abraham Blansardt, Wevers van haer handt-werck. Beneffens dese zijn oock geweest Willem Parchy, van Atrecht van gheboort/ en Cornelis van Woerden een Schrijn-wercker/ Herman Hermansz tot Embden geboren/ noch Dirck Lenertsz, die te Catwijck op den Rhijn geboren was/ beyde Boots-gesellen die ter Zee ghevaren hadden. Dese alle zijn in den Hage in't Gerichte verwesen/ om met den Swaerde gestraft te worden/ datter de doodt nae volghe. Daer-en-boven zijnder noch eenige bekende namen van Burghers van Leyden/ Ian Pieters Lijn-draeyer, Samuel de Plecker, Borat-wercker/Gerrit Cornelisz Kleer-maker/een Vries van gheboorte/ dese zijn te Leyden geciteert/ die beticht waren van dit schelm-stuck ende over-tuygt: dese zijn oock aen den hals verwesen/ ende haer straf geleden in't Jaer 1623 den 21. Junij. Alsoo is de straffe van moordadigheyt over weynige ghekomen/ de vreese tot alle die daer schuldigh aen waren. Tot Haerlem is gheen Verrader bevonden/ die tot Prince moordt ghestemt hadden. Nochtans is onse Stadt niet vry gheweest van merckelijcke swarigheydt. Want/ als de Heeren Staten in hare vergaderingh verordineert ende goedt ghevonden hadden/ dat men pacht op de Boter-vaten soude setten/ ende als de gheruchte ende de tijdinghe daer van op't straet quam/ ende veele daer van niet ghesticht en waren/ ende daer voor hielden/ dat het seer lastigh/ jae onverdraeghlijck voor de Jnghesetenen ware/ voornamelijck voor de Huys-luyden ende Landt-luyden/ die eerst stillekens by haer selven morden/ daer nae met vloecken ende schelden de Overigheyt uyt-luyden. Ondertusschen soo nam de dulligheydt van de Burgheren ende Landt-luyden daghelijcx toe/ deur de voornaemste Steden in Hollandt/ ende de Vlecken/ voornamelijck binnen Haerlem/ daer de oproerighe Menschen/

Prins Maurits Gouverneur.

Boter-krijg Anno 1624. Iunij 4.

ende sommighe moedtwillighe Burghers 't volck gaende maeckten. Maer de Heeren Burghemeesters ende Capiteynen van de Schuttery hebben daer op niet gheslapen / die dese sorghe toequam / ende bevolen was / om de Stadt te bewaren / als het Vaderlandt in ghevaer was. Dies niet teghenstaende / zijn de Schattinghen ende Pachten over de Boter in-ghevoert / daer 't Volck meende te barsten van spijt / als daer Pachters ghestelt zijn by alle Steden. Te Haerlem hadde de Boter-pacht Cornelis Luyten, een oude Pachter / ende derhalven by veelen ghehaet. Als dit ruchtbaer ghewozden is / dat Kees Luyten Pachter was / soo heeft hy de haet van alle de Burghers op sijn hals ghehaelt / jae de Vrouwen oock konden haer Backhuys niet toe houwen / noch konden haer onthouwen van vloecken ende schelden. Onder desen is daer een Boerinne gheweest van 't Landt / uyt het naeste Dorp / die by de Vis-brugghe opentlijck / andere voor-gegaen is / ende de Banier op-ghesteecken heeft van moedtwille ende stoutigheydt / uyt-varende teghen de Heeren Staten van Hollandt / tegen Burgemeesters ende Raden deser Stede / spaerde niemandt / onvertsaeght over luydt roepende / dat sy de Cantoiren beroofden / Wt-suypers waren van de ghemeene middelen / ende vol van boosheydt ende dreyghementen / heeft sy al 't Volck gaende ghemaeckt. De gheruchten ginghen over de gheheele Stadt / jae tot de Ramen toe; hier van daen quamen terstont hoopen van Wevers ende Ambachts-luy van alle kanten / uyt alle hoecken / die daer dreyghden het onderste boven te brenghen / ende meenden en lieten haer voor-staen / dat dit onghelijck haer niet te lijden stonde / soo hebben sy t'samen ghesworen / om die Pachter te plaghen / ende te verdelghen / derhalven hebben sy sijn huys beset / ende stonden ghereedt om 't gantsche huys te raseeren / ende te plunderen / wierpen eerst de Glasen uyt met kaeyen van de Straet. Kapiteyns ende Bevel-hebbers van de Schuttery / achtende dat het hoogh-noodigh ende hoogh-tijt was / om hier inne te versien / hebben eerst de wacht versterckt / ende des anderen daeghs hebben deur hare Trommel-slaghers / de Schutters met een stille trom bekent ghemaeckt / watter gaens was / en in hoe groote gevaer 't welvaren van de gantsche Stadt stonde / die qualijck beseghent zijnde / hebben rapport ghedaen / dat men de Luyden kracht ende gheweldt deden. Ondertusschen zijn

zijn de Poorten gesloten / ende de deuren van de Kerck. Maer op Maendagh daer aen / als de Burgers noch niet sterck ghenoech en waren / ende 't klock-ghelup allarm sloeg / quamen terstont de Burgers in de wapenen / elck een liep nae sijn wijck deur de gantsche Stadt. Die haer rendevou hadde op 't Stadt-huys / stellen ordre elck in sijn ghelidt / hier is wel de voornaemste gheweest Colonel van de Schutters oudt Burghemeester / een vroom man / ende voorsichtigh in beleydt / marcherende over 't Sant / is gheraeckt onder de moedtwillighste van al den hoop / die voor haer een Schans gemaeckt hadden in op-gehoopte stenen uyt de straet / waer deur de Burgers niet vervaert zijn geweest / en zijn op haer aen-getrocken onvertsaegt met gheweldt / maer konde haer niet uyt haer plaetse drijven / tot ter tijdt toe / datter een Belhamer uyt den hoop / met een kogel geschoten / ende ghequetst in sijn Ogye / ter aerde ghevallen / ende neer ghestortet is / waer deur d'andere rest van 't Geboeft op 't lopen gestelt hebben / nemen de vlucht nae 't Klock-huys nae 't Oosten / brenghen aldaer al haer krachten wederom by een / met meerder force en dulligheydt. Maer naedien-der eenige Schutters in de Kerck gesloten waren / deur een Venster aen 't Oosten gemerckt hadde / als uyt een spuy-gat / waer de stoocke-brandē / en Roer-vincken stonden / ende als daer eyndelijck deur een Vensterken een koghel geschoten was / is daer een Kuyper swaerlijck gequetst / neder ghevallen zijnde / heeft dadelijck de gheest gegeven / daer op is gevolgt groote verbaestheyt ende verslagentheyt / en hebben metter vaert haer begheven op de vlucht / zijn terstont verstropt over de gantsche Stadt / ende schielijck verdwenen ; dat men schier niet en wist waer sy gestoven of ghevlogen waren. Aen een ander oordt van de Stadt was oock op sijn hoede Capiteyn Iohannes Damius, peurde nae de Barthel-Jorisstraet met sijn Volck / daer sy een Wagenburg met ghewelt vermeestert hebben / ende de plaets in-ghenomen / en heeft de moedtwillighe hoop op de vlucht ghebracht ende verjaeght ; van ter zijden van de Croft af / quam de Capiteyn van der Mey marcheren met sijn Volck / alst Gheboeft ende Straetschenders dat ghewaer geworden zijn / liep elck sijns weegs / ende als sy de Poorten gesloten vonden / en voor de Cruys-poort stonden met groote hoopen / en gheen kans en saghen / soo hebben sy als verdwaelde schapen / op de Vesten hier en daer / haer begeven / deur 't wroegen

van haer conscientie / wisten niet waer sy haer berghen souden. Soo is eyndelijck het woeden van 't volck/en dulligheyt gestilt en gestuyt/ daer de militaire vromigheyt der Burgeren de overhant hadde. Hier deur is de Stadt en gemeente in sijn vorige rust ghebracht/ men wist van geen swarigheyt meer. Ontrent dese tijdt op de Vastelavondt/ op den 12 Maert/ 1628 op Sondagh/ des avonts te vijfuren/ is daer weer nieuwe swarigheyt geweest. Te Schalckwijck buyten de Poort/ is daer een schrickelijcke brandt ontstaen/ die deur een Noord-westen wint ontsteecken/ en in vyer en vlam gheraeckt zijnde/ was niet om te blussen. Dat gantsche Dorp dicht onder de Stadt gelegen/ is afgebrant in korten tijdt/ omtrent 90 wooningen zijnder in de assche gelepdt/ seer deerlijck om sien. Maer eenige jaren daer na/ inden jare 1635/ in Octob. is daer een swaerder plaeg ontstaen/ als de pestilentie begon te wackeren/ en de besmettelijcke sieckte dagelijcx toenam/ en eerst behendigh in kroop/ daer nae heviger en opentlijck: Want men heeft bevonden in 't jaer 1635/ in October/ die d'eerste pestilentiale maent geweest is/ deur de Pest ghestorven zijn 107/ en in Novemb. 189. Ende noch meerder maent op maent. Alsmen bemerckte dat de heete sieckte dagelijcx toenam/ hebben de Majestraets-persoonen/ die de sorge toe quam/ hier inne so veel mogelijck was/ wille voorsien/ hebben Keuren en Ordonnantien gemaeckt als volght/ hier neffens gaende:

Pest-tijdt.

Keure ende Ordonnantie op 't stuck van de besmettelijcke Sieckte.

ALsoo de Gave-Godts ende besmettelijcke Sieckte, van de Peste begint te ontsteecken ende te verspreyden, over dese Stadt Haerlem ende Vryheydt van dien, mitsgaders eenige omlegghende Steden ende Plaetsen, waer door noodigh bevonden wert, dat eenige positique ordre (hoewel de Handt Gods niet t'ontgaen es) daer over gestelt behoort te werden. SOO IST, Dat den Heeren Schout en Gherechte der voorsz. Stadt, naer resumptie van voorgaende Ordonnantien ende Keuren, op 't selve stuck voor desen alhier ge-emaneert, gekeurt, geordonneert, ende geboden hebben, keuren, ordonneren, ende gebieden midtsdesen.

Eerste-

I.

EErstelick: Dat alle Huysen daer inne yemant aen de voorsz. Gave-Gods ende heete sieckte/ alreede overleden es/ of noch overlijden sal/ den tijdt van ses weecken langh van den dagh des lestoverledens te reeckenen/ toe-gesloten sullen werden gehouden/ sonder aen de Straet eenige Deuren of Veynsteren van dien te openen/ anders dan met uyt ende inne gaen binnen den voorsz. tijdt/ op de boete van twaelf Ponden Heeren Gelts.

II.

Datmen mede geene Dooden die aen de voorsz. Sieckte sullen zijn gestorven/ sal mogen uyten huyse halen noch ter Begraeffenisse doen draghen by eenighe Ghebueren/ of yemandt anders/ dan alleen by den Doodt-draghers daer toe gestelt/ op de boete van drie Ponden.

III.

Dat mede alle Dooden aen de voorsz. Sieckte overleden/ begraven sullen moeten werden des Dijnsdaeghs ende Vrydaeghs voor seven/ ende de vorder daghen voor acht uren voor den middagh/ sonder anders op den dagh de Begravinghen te moghen doen/ op de Boete van ghelijcke thien Ponden. Doch indien eenige soodanige Begravingen souden moeten gheschieden op een Sondagh/ sal daer inne by den Heere Officier/ of Burghermeesteren werden gedispenseert nae gelegentheyt.

IV.

Sal mede niemandt eenigh Stroo/ Bedden/ Deeckens/ of anderen Inboel/ Kleederen/ Linnen/ noch Wollen moghen brenghen noch doen brenghen/ binnen ses weecken nae de lest ghestorven aen de voorsz. Sieckte/ buyten sijnen Huyse op de ghemeene straten voor sijn eygen/ of yemandts Huyse/ of anders om te versonnen/ ofte te verluchten/ op de boete van thien Ponden.

V.

Dat mede gheen Stroo komende nae de ses weecken uyt eenighe Pest-huysen/ sal moghen werden gebracht/ in Vuylnis Cuylen/ op Straet/ of elders binnen de Stadt/ maer sal 't selve ghebracht moeten werden/ in sacken besloten/ buyten de Stadt inde gemeene Vuylnis-kuylen/ om aldaer datelijck verbrant te werden/ op de boete van ses Ponden.

VI.

Werdt mede verboden dat ghene Secreten in Huysen daer de heete Sieckte es/ gereynight sullen moghen werden/ anders dan nae de ses weecken van de lest gestorven/ ende daer binnen niet/ op de boete van thien Ponden te verbeuren/ soo wel by den verlater als den ghenen die het doet doen.

VII.

Dat oock niemandt eenighe Waren verkoopende/ Winckel houdende/ of Neeringh doende/ mette voorsz. Sieckte besocht werdende/

hen verborderen sal binnen ses weecken nae 't afsterven van den lesten eenige Goederen/ ofte Waren / binnen of buytens Huys te verkoopen / op gelijcke boete van thien Ponden.

VIII.

Soo mede yemandt in een besmet Huys woonachtigh niet en sal vermoghen te komen / ofte te gaen in andere Huysen om Waren/ of andere dingen te koopen/ maer sal blijven staen buytens huys op de straet ende sal also de luyden sijn wille ende begeerte verklaren/ op de boete van drie Ponden.

IX.

Ghelijckerwijs mede gene Kinderen uyt eenige besmette Huysen komende / binnen ses weecken nae de lest ghestorven sullen moghen komen in eenighe Schoolen/ of op eenige Winckels om aldaer te wercken / op ghelijcke boete die by de Ouders / of Vrienden 't opsicht op de selve Kinderen hebbende/ voldaen sal werden.

X.

Werdt voorts gheordonneert / dat ghene persoonen 't zy jonck/ ofte oudt/ woonende in Huysen mette voorsz. Sieckte besmet / hen verborderen sullen binnen ses weken nae den lest gestorven te komen ter begraeffenisse van eenighe Dooden op de boete van ses Ponden Heeren Ghelt als vooren.

XI.

Dat oock alsulcke Persoonen tot ghene tijden van den daghe op de openbare Marckten van Visch/ Vleysch/ ende anders sullen mogen komen/ anders dan des Smorghens tusschen elf ende twaelf uren / ende des Avonts tusschen ses en seven uren/ op gelijcke boete van ses Ponden.

XII.

Wijders sullen de voorsz. Doode-draghers / midtsgaders alle Neeuwers/ Neeuwsters / Visitateurs/ Pest-meesters / ende andere Persoonen die professie maecken van besmette Huysen/ dagelijckx te frequenteren hen onthouden buyten alle by-een-komste / ende publijcque vergaderinghen / ende oock de predicatien die binnen dese Stadt inde Kercken ghedaen werden/ op de boete van ses Ponden / soo mede de voorsz. persoonen / midtsgaders de Grave maeckers binnen deser Stadts / niet en sullen moghen komen in eenighe publijcque Herberghen / om aldaer te drincken/ of te vertoeven/ op gelijck boete.

XIII.

Ende ten eynde de Huysen mette voorsz. heete Sieckte besmet souden moghen ghekent werden / soo sal aen de Post van den Voor-deur van een Huys/ daer in yemant van de voorsz. Sieckte overleden es/ gespijckert werden een P. ghemaeckt van Blick / die daer sal blijven den tijdt van ses weecken nae dat de leste sal sijn ghestorven/ op een boete van twaelf Ponden.

Niemandt

XIV.

Niemandt en sal mede hem vervorderen eenighe Panden / ofte Goederen/komende uyt eenighe besmette Huysen/te brenghen in de Tafel van Leeninge binnen deser Stadt om aldaer te belenen ten zy de ses weecken nae de lest gestorven zijn ge-expireert/ ende de goederen behoorlijck verlucht ende ghereynight/ op de boete van twaelf gelijcke Ponden.

XV.

Alsoo mede ghesien ende bevonden werdt dat de Landt-luyden die alhier ter Stede Begraven werden / veeltijdts ghevolght werden van Vrouw - persoonen / teghens de Intentie ende meyninghe van voorgaende Keuren. Soo werdt als noch ghekeurt ende gheordonneert dat voorts aen ghene Vrouw-persoonen 't zy van den Vrienden / Ghebuyren / of anderen met eenighe Dooden hoe of aen wat Sieckte de selve gestorven sullen wesen / ter begraeffenisse sullen mogen gaen/op de boete van ses Ponden/by yder Vrouws-persoon te verbeuren.

XVI.

Verbieden voorts de voorsz. Heeren ende Gerechte provisionelijcken voor desen tijdt / dat niemandt hem voorts aen en sal vervorderen over eenige Dooden 't zy jonck of oudt / oock of die aen de voorsz. heete Sieckte ghestorven zijn of niet/te maecken / of doen maken eenige Hoerjens van Cruydt / Bloemen / Loveren / of ander Cieraet / om 't selve over/ of aen de Doodt-kiste/ of Doodt-kleedt/ 't zy binnen/ of buyten den Huyse/ ten tijde van de begraeffenisse/ of andersints te hangen in eeniger manieren/ op de boete van ses Ponden.

XVII.

Soo mede werdt geinterdiceert ende verboden / dat voorts aen geene Doode Lichamen van eenige deser Stadts Burgheren/ ofte Inghesetenen die buyten de selve Stadt aen de voorsz. heete Sieckte overleden sullen zijn/ binnen deser Stadt ghebracht sullen moghen werden/ soo wanneer de selve Lichamen acht-en-veertigh uren doodt gheweest sullen hebben / maer daer buyten moeten blijven / op de boete van vijf-en-twintigh Ponden. Ende soo eenighe doode Lichamen van Burgeren/ of Ingesetenen deser Stadt/ buyten de selve Stadt/ aen de heete Sieckte / ghestorven zijnde binnen den voorsz. tijdt van acht-en-veertigh uren/ nae 't overlijden der selver alhier binnen Haerlem werden gebracht / sullen de selve terstondt daer nae uyt den Schuyt / ofte Waghen daer mede die ghevoert zijn/ ter Aerden ghedragen werden/ sonder in eenigh Huys te komen/ op gelijcke boete/ van vijf-en-twintigh Ponden.

XVIII.

Dat voorts niemandt van wat conditie / ofte qualiteyt hy zy/ sich en sal vervorderen eenigh Huysraet/ Inboel / Kleederen / of eenighe andere Goederen uyt eenighe besmette Huysen binnen deser Stadt/ ofte Vryheyt van dien gestaen / die in manier als vooren is verhaelt / niet behoorlijck verlucht en zijn/ of uyt huysen en plaetsen buyten deser stadt geleghen/

gen/ daer de Pest/ ende andere besmettelijcke Sieckten regneren/ ofte gheweest hebben/ binnen deser Stadt te koop te brenghen/ verkoopen noch te koopen/ in 't heymelijck/ ofte in 't openbaer/ op de verbeurte van de selve Goederen/ soo wel by den Verkooper/ of Brenger/ als by den Kooper te verbeuren.

XIX.

Ende omme alle occasien der voorsz. Sieckten die door vuyle stancke ende quade luchten hen te meer in desen tijdt souden moghen verbreyden te voor-komen ende verhoeden: Soo werdt als noch gheboden/ dat eenen yegelijck sijn Goote/ Heule/ Straete ende Wateringe voor sijne Huysinge sal schicken te reynighen volghens voorgaende Keuren ende Publicatien daer op gedaen/ op de boete daer in begrepen.

XX.

Dat mede niemandt eenighe doode Honden/ Catten/ Inghewant/ of diergheliјcke en werpe op de Straten/ in 't Water/ of elders/ maer de selve bedelve op sijn Erve/ of buyten deser Stadt/ ten minsten drie voeten diep onder de Aerde/ op een boete van drie Ponden.

XXI.

Sullen mede gheene Schippers/ Veerluyden nochte Voerluyden/ eenighe Siecken alhier ter Stede niet t' Huys hoorende/ van buyten deser Stadt/ uyt eenighe andere Steden/ Dorpen/ of plaetsen binnen deser Stadt/ ofte Vrydomme van dien/ veel min in 't Pest-huys deser Stadt moghen brenghen/ op peyne van datelijck verlaten te zijn van hun Veer/ of admissie van op dese Stadt te moghen varen/ ende voorts arbitrale correctie.

XXII.

Werdt noch by Provisie ende tot dat anders sal zijn geordonneert/ verboden ende gheinterdiceert/ dat niemandt met eenighe langhe Rou-mantels ter begraeffenisse sal mogen gaen/ of de Lijcken daer mede dragen/ noch oock eenige Lijck-huysen met Lakenen/ Bay/ oft andere Kleederen behangen/ op een boete van vijf-en-twintigh Ponden.

XXIII.

Ende sullen alle de voorsz. Boeten ghenomen in Ponden tot veertigh Grooten 't stuck/ geappliceert werden aen drien/ als den Heere/ de Stadt/ ende den Aenbrenger elckx een derdepart.

Een yder zy gewaerschouwt/ ende verhoede hem voor schade.

Aldus gedaen, gekeurt ende geordonneert, den 23. April 1636, by den Heeren Cornelis van Teylinghen Schout, Nicolaes van der Meer, Geraert van Teylinghen, Bartholomeus Veer Burghermeesteren, Iohan Damius, Iohan Colterman, Cornelis Guldewaghen, Andries van der Horn, ende Aernout Fabritius Schepenen, ende van den Raedt-huyse deser Stadt gepubliceert, den 26. April 1636 daer aen volghende, ende ter presentie van den.

By my *I. van Boschvelt.*

HIer-en-boven heeft de Magistraet ende Overheydt ghewilt dat in 't uytdragen van de Lijcken dese ordre gehouden soude worden / dat de Celle-broers die Lijcken souden uyt-draghen/ die aen de Pest gestorven waren/ maer d'onbesmette doode lichamen/ de Ghebueren. Ondertusschen de heete Sieckte/ nam fel toe over de gantsche Stadt / nam wech al wat haer voor quam/ daer was geen onderschept tusschen man of vrouw/ van jong of out/ mans/ vrouwen / kinderen / bedaeghde luyden / rijck en arm / Heer ende knecht/ al onder malkanderen worden daer uyt-geruckt.

Soo sietmen klaer dat 't lot van sterven,
Moet yeder een soo kleyn als groot,
In 't levens eyndt de doodt be-erven,
Die alle naem brenght in haer schoot.

Maer in den jare 1636 zijn de voornaemste Pest-maenden ghe-weest Augustus, September, October, November, als daer soo veel Lijcken geweest zijn als bladen in de Bosschagie in Herfst-tijdt/ als daer in de tijdt van 4 Maenden 5723 Menschen aen de Pest gestorven zijn/ alsoo datter geen Kerck-hoven genoegh waren om de dooden te begraven. Dat ick nu niet en spreeck van ghemeene luyden/ daer zijn noch ontallijcke andere uyt-gheruckt / voor eerst de Siecke-troosters die alle Huysen frequenteerden / daer de hee-te Sieckte was / in dese Ordre waren wel de voornaemste Ian en-de Claes, beyde Sonen van Arnold, die t'samen langh in dienst gheweest waren/ al veel Jaren: In wiens plaets ghekomen zijn Ian Ianssz Doren, die wel eer Diaken gheweest was/ ende Hendrick de Hoest, die noch in het leven is. Als Ian Doorn nu ghestorven ende begraven was/ op 't eynde van April / inden Ja-re 1636/ is in sijn plaetse ghekomen Lieve Laurens Verbeeck, en-de met hem Isaac Willemsz Verbeeck, ende dit by provisie eerst voor twee ofte drie maenden / en daer nae in Jul. voor twee jaren. Op die tijdt is D. Damius voor Stadts Doctor aengenomen/ en-de Symon Reyniersz als Chirurgijn om de siecken en krancken te genesen tot troost en verkoelinge vande benoude menschen. Be-neffens dese des noodts zijnde/ is noch aengenomen Ian Ianssz ter Keuse, om de kranckheyt van Lieve Verbeeck voorgemelt/ tot den tijt maer van drie maenden. Wederom als Lieve Lauwerisz en Ian Ianssz aen de pest lagen/ so zijn verkosen om de plaets te suppleren

in Augusto Salomon Colvenier, Iacob Cool, en Ian Carre, op den 18 die beyde niet lang daer nae deur de pest daer uyt-gheruckt zijn/ in wiens plaetse tot troost van de Siecken/ wederom aen-genomen is/ Gerardt Evertsz, die hem op Godt verlatende/ met een couragie de dienst heeft aen-ghenomen. Maer als de Peste van daghe tot daghe toe nam/ en sich verheste/ ende alle de remedien van menschen niet en vermochten/ ende gants krachteloos waren/ Anno 1636 in Julio/ soo hebben eyndelijck Magistraten/ Burghermeesters/ Schepens ende Raden/ haer ooghen gheslagen op de constellatie van den Hemel/ voornamelijck op de groote Godt/ die d'Hemelen beweeght/ ende doet omme gaen (die dese sorghe bevolen is) dat de Stadt ende Ghemeente gheen schade en lijdt/ met ghemeen advijs/ ende voorgaende raedt geordonneert/ voor heen een vaste en Biddagh die geheelen dagh. Daer na dat op woensdagh 's avonts/ gheduyrende de swarigheyt/ de Gheboden onderhouden/ en predicatie gedaen soude worden/ bequaem om de toorn Godts te stillen en af te bidden/ ende dat in drie Kercken/ namentlijck/ in de Groote, St. Ians, en St. Annes Kercken: Ende dit is besloten op den vijfden Augusti. Dies niet teghenstaende/ soo zijnder alle daghen veele jae ontallijcke Lijcken uyt-ghedragen/ ende ter aerden gebracht. Hier deur is ontstaen suchten ende weenen/ huylen en gheschrey in Steghen ende Straten. Hoe veel datter van gemeene Luyden gesturven zijn aen de Pest/ sou men qualijck de facit keunen maken/ suygende Kinderen zijn van moeders borsten af-gheruckt/ jonge Mannen in't fleur van haer leven/ uyt Bruydts armen gheruckt/ daer mede sy ondertrouwt waren. De Ghemeente Christi is berooft van hare Herders. In de Fransche Ghemeente is ghesturven Iohan de Seins, Magdalena de Kay, is haer man haest ghevolght. De Duytsche Gemeente is berooft van hare getrouwe Leeraer Niclaes de Planques. Boveritius Sibema is in pest-tijden oock wech geruckt/ maer niet aen de Pest gesturven/ den 25. Decemb. op Jaers-dagh/ een kortswijlig Herder. Item/ Meester Ian van Teylinghen, Priester/ is oock over-leden. Noch de Koster van de Kerck Cornelis van der Schalck. Sommighe luyden meenden datter van de Magistraet niemandt aen de Pest ghesturven was/ daer nae is bevonden/ dat Cam. Gravesteyn ende Iohan Beeldt, aen de heete sieckte ghesturven zijn. Alsoo was alle die tijdt deerlijck gestelt in de stadt/ als

als de Pest dagh op dagh sich verhief/ daer soo veel Mannen uyt-gheruckt waren / die bequaem zijn ghewеest om de benaude menschen te troosten / die daer laghen en ziel-tooghden/ hadden noch hulp noch troost. Ende dat noch het alderswaerste was/ swanghere Vrouwen die in arbeydt ginghen / hadden geen Vroe-vrouwen in den noodt. Daer van sal ick een exempel verhalen / dat ghedenckwaerdigh is / dat te Haerlem gheheurt is / ten tijde van de Pest. Als by gheval een Dienaer van de Duytsche Ghemeente uyt-ghegaen was met een goedt vriundt / die hem gheleyde ende gheselschap hiel/ soo is hy buyten de St. Jans Poort geraeckt onder een hoop volcx / soo van Mannen als Vrouwen/die seer lamenteerden ende groot gekerm maeckten/die hulp ende bystandt versochten / met ghevouwen handen van de gebuyr-vrouwen. Als de Dienaer haer vraeghden / wat dit volck ende ghekerm beduyden / gaven voor antwoordt / dat daer omtrent een schamel vrouken was/ die d'arbeyt op d'hals hadde/ende by haer oock een Kindt hadde / dat aen de pest lag / sy verlaten zijnde van alle menschelijcke hulp ende bystandt / als desperaet van sinnen/ riep om de hulpe Godts. Daer was sulcken schrick ende anghst/ datter niemandt van de nae-buyrighe Vrouwen tot de swangere dorsten in huys gaen. De Kercken-dienaer / om hem te quijten in soo grooten benauthеyt ende verbaestheyt / heeft de nae-buyrighe Vrouwen als oock van den bloede / vermaent met ernst / dat sy soud' in huys gaen/ ende die benoude Vrouwe wilde helpen / haer troosten in de noodt / maer 't was al te vergheefs. Eyndelijck op dat hy de beschreumde Vrouwen moedt soude gheven / is selfs inghetreden op't vertrouwen van Godts bewaringhe / alwaer hy ghevonden heeft een siecke ende benouwde Vrouwe in barens noodt/ ende by haer sittende haer Man / die hy beyde vertroost heeft uyt Godes H. woordt / ende heeft gheboden / dat sy goedts moedts soude wesen. Ende heeft haer belooft / dat het Godt de Heer sou versien / ende de uyt-komste gheven tot haer beyder zaligheydt. Alsoo is hy wederom gekeert tot de troupe van't volck/ die buyten deur stonden / ende versoeckt ander mael met bidden ende smeecken / dat sy die benouwde Vrouw in't barens noodt hulpe wilde toe-brenghen / die Godt ende de Menschen soude aenghenaem wesen. Maer / als hy voor een doof-mans deur scheen te singen / ende gheen voordeel dede met vermanen / met

bidden / protesterende by Godt ende de Menschen / soo komt daer t'alle gheluck uyt de Poort gaen de Heer Burghemeester Willem van Teylinghen, gaende nae syn Tuyn / is onder dien hoop gheraeckt / ende verstaen hebbende de sorghe / devoir / ende de vrymoedigheydt van de Kercken-dienaer / ende oock de benautheydt van de Siecke-vrou in barens noodt; heeft van stonden aen doen roepen een stadts Vroe-vrouwe / d'eerste de beste. Als dese gekomen is / heeft haer gequeten in haer ampt als na behooren. Maer des anderen daeghs is sy met het kleyn gheboren Kindt / en met de Jonghe / aen een doodelijcke peste ghesturven / ende verlost uyt hare pijn / insghelijcks haer Man oock niet langh daer nae. Dese / ende dierghelijcke vreemde dinghen meer / zijn hier gheveurt / gheduyrende de Pest-tijdt ende de heete Sieckte / die eerst begonnen heeft in 't Jaer 1635 in de Maent van October / gheeyndight is door Godts ghenade in 't Jaer 1637 in July. Alsoo zijnder in twee Jaren tijdts deur Peste wech ghenomen / ruym acht duysent Menschen. Eyndelijck als deur de erbarminghe Godts de pestilentiale sieckte allencxkens of nam ende minderde / soo hebben de achtbare Heeren van de Magistraet / op 't versoeck van de Kercken-raedt / een solemnele dagh van Danck-segginge verordent / ende datelijck in-ghestelt / dat men in alle de Kercken Danck-segginge soude doen / ende loven ende prijsen Godt / haer Verlosser ende Behoeder Israëls / ende aller Geloovigen / alleen nae de noen / ende dat vermidts eenighe Kercken-dienaers in den Heere ontslapen waren.

Dus verde zy ghesprooken van de Pest-tijdt / ick sal 't daer by laten blijven. Tot hier toe hebben wy verhaelt droevige ende treurighe geschiedenissen / volght nu dat ick Floram in 't spel breng / als in een sotte-kluyt / die haer hooft doen heeft op-ghesteecken / als de Pest op 't hooghste was / doen was de handel van Bloemen ende van Tulipa in haer kracht ongheloofelijck / de Nakomelinghen sullent daer voor houden / dattet verdichte dingen zijn. Vreese oock / dat 't gheene ick hier van segghen sal / gheen gheloof sal hebben. Want / de uyt-sinnigheydt van de Luyden / die haer daer mee gheneerde / is soo groot geweest / datse schenen betoovert te wesen in de oogen van die ghene / die wel by haer sinnen ende verstandt waren. Ende dat dit mach blijcken / hebbe ick voor-ghenomen van Floraes op-komen ende onder-gangh ter

d'Op ende ondergang van Flora.

goeder

goeder trouwen te spreecken. By onse ende onser Voor-ouderen tijden / waren de uytheemsche Tulipes / slechte ende wilde Bloemen / die eerst in de Bosschen ende Wildernissen ghegroeyt zijn tusschen Distelen ende Doornen. Alsoo / ick weet niet hoe het by ghekomen is / zijn eerst d' uytheemsche Bloemen (die men Tulipen noemt) uyt Langedock in Vranckrijck hier in't Landt ghebracht. Ende als de sottigheyt van't volck allencxkens toe nam / zijn die Bloemen in eere ghehouden / uyt aen-mercken van de verscheyde koleuren. Mijn ghedenckt noch heel wel / hoe dat Carolus Clusius van Atrecht / Botanicus, dat is / seer ervaren in kennisse van alle kruyden / heeft hier te lande van de Tulipen begonnen veel te houden / de selfde te queecken ende te zaeyen gants Nederlandt deur / waer deur andere Bloemen terstont quamen in kleyn-achtinge. De Roos was daer niet geacht / de Kroon Imperiael most swichten voor den Tulipa / de Violetten waren slechter als Wier. De Tulipa alleen bloemen van vruchtbaer zaet zijn voort geteelt sonder eynd / die gingen nu de Sterren te boven in getale / ende 't Gras op den Velde. Ende datter noch meer luyster soude wesen omtrent de Tulipa / ick weet niet wat voor een quade Geest uyt de Hel is op-geweckt / die met sijn vergif de Werelt beswalckt / ende veeler Luyden herten betoovert heeft / die met liefde van Flora bevanghen zijnde / veel hielden van de Tulipa / gaven haer namen ende eertijtelen / ende als men niet hoogher konden / Semper Augustos. Dese dingen waren te verdraghen in de Groote ende Machtige deser Werelt / dat sy Tulipas zaeyden / queeckten / planten / in waerde hielden / op prijs setten / watse ghelden mochten / maer tot haer vermaeck sonder vuyl ghewin / tot roem / dat sy daer uyt een glory haelden / met een kluchtige en soete emulatie. Maer als het vermaeck van Bloemen ende Planten / tot vuyle winst begon getrocken te worden / soo zijn de Blommisten allencxkens af-gheweecken van d'eerbaerheyt / lettende alleen op winst. Want als de gheruchten eerst liepen / men wist niet van wien / dat de Tulipen ghetrocken worden in andere Landen ende Provincien / en dat de lief-hebbers van Tulipas groote conqueste deden. Terstont zijnder veel luyden bevangen met liefde van Tulipa / d'eene kocht / d'ander huyrden een Tuyn / handelde sterck in koopmanschap van bloemen / sy zaeyden / sy teelden / sy planten Bloemen elck om strijdt. Hier uyt is ontstaen een groot en over-

bloedig gewas van Tulipen. Hier by is gekomẽ een curieusheyt/ datse met den anderen begonnen te strijden elck om tseerst/ eerst de rijcke ende vermoghende / daer nae Tuyn-luy ende Hoveniers/ ende terstondt daer aen de Wevers / die ghetouw ende spoel verlatende /begaven haer om Flora te dienen. Ende meer andere ghemeyne ende slechte luyden. Hier-en-boven Kramers / Snijders/ Schoenlappers/en wat dies meer is/ en Canaelie van volck is in dit Gildt gekomen. Ende dat te bestraffen is/ die kael en berooyt waren die haer gereedtschap/ daer sy haer broodt mee mosten winnen/ verkocht hadden/gaen wandelen over straeten/komen op de Marckt tot de nieuwe koopmanschap in kroeghen en Boeckverkoopers winckels / leeren de jonghe blommisten de prijs ende waerde van de bloemen/sy frequenteren oock collegie in de herberge/ sy koopen verkoopen dat sy niet hebben/ ten overstaen van een Secretaris/ die alles te boeck set/ daer wort oock gheldt in 't lagh ghemaeckt/ nae dat de bloemen gegolden hadden/ in getal en ghewicht/ daer is dat men vrolijck zijn gheweest/dat men malkander scheert/beschimpt daer lachtmen geduyrig / en klapmen inde hant/ en dan meent men Flora wel gedient te hebben/ en haer wel gequeten/ als sy groote roemers uytveegden vol van wijn. Op dese wijse plachten eerst de blom-sotten in-ghelijvet te worden. Dese voorgemelde/ namen daghelijcx soo toe/ dat een Herbergh nu niet ghenoegh was / sy quamen by malkanderen uyt alle quartieren van alle kanten / derhalven veel collegien zijnder verordineert / en veel comparitien gehouden/ en dit te gheval van de Herbergiers/ ende dat de handel van koopmanschap mocht wackeren. Plachten daer te sitten op Hooge stoelen als Raets-Heeren / die daer toe gestelt waren overt koopen en verkoopen van blom-waren/die oock op haer manier wetten maken ende breken nae haer wel gevallen. d'Andere daghen malkander uyt elck om 't seerts / uyt yver van handelen / verwisselen / ende de prijs van de Bloemen op te jaeghen/ en te verhooghen/ stoutigheydt wordt daer ghehouden voor een Bol-werck. De handelingh van de bloemen gaet selsaem toe/ bloemen die dadelijck gekocht zijn/ worde weer verkocht/en de actie die sy hebben/transporteren die weer op anderen / en altijdt met winst/ die sy haer selven inbeelden. Hier ist dat een arme bloedt hoornen aen-neemt / en soo meenigh daer is inde kroegh/ stijghen op nae den Hemel door dwaesheydt en laetdunckheydt. En als sy

hier

hier mee besich zijn / 't is niet te segghen / hoe hoogh dat de waerdy van de Tulipes gheresen zijn / daer de dulligheydt van de koopers en verkoopers dagh op dagh toenam. Yeder een beloofde hem selven goude berghen / en hebben sommige beginnen haer fortuyn te maken meer als ghemeen / deden dagelijcx groote beloften ter eeren van Flora. En als daer sommige begonnen rijck en weelich te worde van bloemen-winst / lieten haer voorstaen dat sy jonghe Graefkens waren / soo rijck als de Keyser. De overdaet heeft dagelijcks toe-genomen. Hier uyt is ontstaen swarigheydt ende onder-ganck van Flora. Ondertusschen zijn daer bedrieghers en schalcken heymelijck inghekropen / die als Spions dagelijcx verkeerden by 't volck / gingen op alle collegien / hoorden wat daer om-gingh / ende die blasoneerders stelde te prijs van de handel van de bloemen. Daer zijn oock gheweest / die uytghesonden waren / die als nerghens van wetende / hielden haer of sy slecht waren / en letten wel op 't gheen daer ghesproken worde / en wat daer omginck: Daer zijn oock ghekomen die haer behendigh ende archlistich wisten 't insinueren in de gunst van de Bloemisten / daer men gheen vermoeden op hadde van bedroch / die by de nieuwe Bloemmisten credijt hadde / die de handel van de bloemen wisten te verheffen / ende groot te maecken / en de prijsen van de bloemen onghelooffelijck doen rysen. Hier door worden die Bloemmisten / die eerst aen-ghekomen ende noch onbedreven / gaende gemaeckt / ende brande nu in begheerlijckheydt van bloemen als uytgelaten menschen die niet wel by haer sinnen waren. Ende 't was nu niet te pijne waert bollen van Tulipes te veylen 't stuck voor stuck / maer was nu al in 't ghebruyck dat men by ponden de bollen verkoft / ende altijdt tot meerder prijs. De Tulipes van de beste soorte die uytsteeckende waren van race / waren niet te warderen / waren qualijck om gheldt te koop / ende niet af staende. Ende 't is soo verde ghekomen / dat men by ghewichte ende ghetal van granen de kostelijckste bloemen als Diamanten kochten ende verkochten / alsoo stelden die geenen de Mart / die 't hooghste ghesach hadden / nae haer wel ghevallen / welcke koopmanschap van bloemen so dapper toe-genomen heeft / dat een bolle van een bloemken van twintigh granen / voor 700 guldens / een ander voor vier of meer duysent guldens gheprijseert en verkoft is / wie kan dit ghelooven sou men seggen? Evenwel 't is voor autentijck ghehouden.

Onse Naekomelinghen onghetwijffelt/sullen belacchen der menschen uytsinnigheydt onser Eeuwe / dat by onse tijden de Tulpa-bloemen in sulcke achtinghe zijn gheweest. Hooger konde de eer van Flora niet op stijgen/de welcke niet tegenstaende/dat sy naby aen de val was/ evenwel 't hooft noch nae den Hemel opgesteken heeft / als sy nu trachten nae den Hemel om onder de Sterren ge-telt te worden/soo is sy te met verheven hoogher en hoogher/ om dat sy te swaerder val soude hebben. Alsoo ist gebeurt dat Flora hier te lande schielijck ghevallen is / als met een blixem uyt den Hemel geslagen. Daer mede is alle de glory van Flora verdwe-nen /ende de broosche moeder vande Bloemen soo hoog geacht/is ter aerden gevallen : En als sy op haer uytterste 't een en 't ander bevolen hadde aen hare Lief-hebbers / seytmen dat sy de geest ge-geven heeft/en niet als armoede nae-gelaten hebbende/ heeft haer af-scheyt aen haer volck ghenomen/en geboden haer te beweenen. Dese soo schielijcke val en on-verwachte swarigheydt/ heeft som-mighe ter degen verslagen/die hier doorgantsch bedorven waren: Waermen sich wenden of keerden/ daer was groote verslaghent-heydt/ treuren en droefheyt / van de hoven en bloemen sprackmen niet meer/ terstont/de Steden lagen dres/ op de Marckt was niet te doen/daer was stilte in de Herberge/als de koopmanschap van Bloemen t'eenemael ophielde. Hier stonden nu veele als voor haer hooft geslagen/ verlegen/wisten niet wat sy beginnen soudē/ die nu kael en beroyt waren. Eñ die nu niet meer ten besten had-den dan een naeckte ziele/diese oock schuldig waren/die beklaegde d'ellendige standt in 't ghemeyn en nae dien daer geen kans was omme haer toevlucht te nemen tot de Wetten/of d'Autharen/ de-wijl dit quaet grooter was boven alle remedie/ soo hebben sy haer ziele moeten besitten in lijdtsaemheydt en gheduldigheydt. En daer mede was het Spul van Flora uyt.

Eynde des derden Boeckx.

Vierde Boeck.

Vervatende de Statuten, Ordonnantien, Rechten, Privilegien van Hertoghen ende Graven van Hollandt.

N dit is by nae 't gene / dat ick bevinde gheschiedt te zijn / van die tijdt af / dat de Stadt eerst gesticht en gebouwt is / tot dese onse dagen / soo binnen als buytens Landts / soo in vrede als in den oorlogh / soo in voorspoedt / als in teghenspoedt / soo in Geestelijcke als werelts saecken; daer altijdt bespeurt is / dat de Fortuyn ende manhaftighe vromigheydt gheduerighlijck teghen malkander ghestreden ende gekampt hebben / dan d'een onder / d'ander boven. Vorder ben ick van meeninge te spreken (dat onse Stadt van Haerlem meer luyster ende aensienlijckheyt sal toe brengen) van Wetten / Ordonnantien / Voorrechten / Privilegien / uyt puyre gunste van Graven en Vorsten / die d'Inghesetenen om hare merite ende ongheloovelijcke getrouwigheydt zijn toe gebracht. Vorder wat kostumen daer zijn / in't verkiesen van Magistraten ende Overheden / hoogen en laghen / en wat Politie daer zy: Ende in de volghende boecken wat Ghe-slacht-stammen daer geweest zijn: Wie daer vermaert zijn gheweest deur de militie ende vrome daden / te Water of te Landt. Eyndelijck wat voor handel of traffijcque daer zijn / daer d'Inghesetenen haer mede geneeren. Item / sonderlinghe vernuftigheydt / daer de Burgheren ende Ingesetenen in excelleren. Konsten ende wetenschappen in alle wijsheydt: Item / van allerley soorten van handt-werck / ende wat dies meer is. Daerom ist / dat alle de Vorsten / Hertoghen / Graven / by nae van't gantsche Christendom / hebbent Volck van Haerlem / om hare vrome daden / soo te Lande als te Water / kloeckelijck uyt-ghevoert / om

hare treffelijcke diensten bewesen aen de staet van 't lant: Voornemelijck / om hare uytnemende trouwighept in eere gehouden hebben/ betuygen ons de oude Chronijcken: Die de Graven van Hollandt insonderheyt / altijts bemint ende als troutel-kinderen ghehouden hebben / nae dien sy tot alle tijden soo veel schoone privilegien en voordelen vergunt hebben/als wy hier na sullen sien. Dat der Statuten/ Ordonnantien/ altijt vernieut en verandert zijn geweest/ na 't gelieven en welgevallen van Vorsten en Graeven/ betuygen ons de oude Chronijcken. Alle dese hier te verhalen waer qualijck op te halen. Wy sullen hier voor eerst de Statuten ende Ordonnantien van Graef Willem, ende van andere dierghelijcke/ alleen eenighe weynige verhalen uyt de pampieren van Joncker Ian van Teylinghen ons Neef.

Dit zijn alsulcke Handt-vesten ende Privilegien als die Graven van Hollandt, die een nae den anderen komende, der goeder Stede van Haerlem mit horen openen Brieven bezegelt, gegeven ende geconformeert hebben. Ende ten eersten van Grave Willem.

IN Nden naem der Heyliger ende onverscheydenre Drievoudigheydt, Amen. Die wilke dingen gedaen werden in der tijdt, op dat sy niet en gliden mit der tijdt, mit gehoechnissen der schriften, ende mit getuchnissen doegender manne plegen sy eeuwigh worden ghemaeckt.

1. *Van dat alle Poirters van Haerlem vry sullen varen mit hoeren goede voor die tollen te Water ende te Lande.*

HIeromme soo sie cond den jegenwoordigen luden ende den naekomenden luden, dat ick *Willem*, Grave van Hollandt om die liefste der stede van Haerlem, hebbe my vernedert ter Inwoeninghers bede der selver Poirter van Haerlem, ende hebse vry gelaten van alre tollen ende van alre beschattinge der tolre, after water ende after lande, over al in mijnre macht.

Voert soo heb ic desen voorseyde poirteren dusdanige vryhede ghegheven, alse waer dat enige mensche yet mishagede yegen enigen Borgher van Haerlem, hy en selre niet of hebben dan oordel der Schepene, noch ic en salre oec niet af eyschen anders noch mine nacomelingen.

2. *Van dat die Schout mitter* alinger *gemeentē van Haerlem uyt trecken sal, of men enigen poirter veronrechten woude an sijnen goede, dat hy rustelic beseten had sonder clage.*

WAer dat saecke dat yemandt van den omtrent-woonders der poirte van Haerlem enich der Burghers van Haerlem onrecht of cracht dade van sinen

ſinen goede, dat hy beſeten hadde rechtelijck ende ſonder clage, die Schoute van Haerlem ſoude metter meente alſo wel mitten armen als mitte rijken darwaert varen, ende dat onrecht ſal hy berechten ende corrigeren, ende dat ſonder mijnen toern of der mijnre.

Van die poirter werden wil. 3.

VOert meer heb ic by mijn ſelfs rade ende by rade mijnre lude my waerdigh te gheven, dat die poirte van Haerlem des rechts hoer verblide dat in deſen jegenwoerdigen letteren gehouden wort. Als ſo wie van wat ſide dat hy quame in der voorſeyder ſtede, ende wilde poirter werden, die poirte ende die in-ganghe ſullen hem open zijn: Jae dat hy ſweren ſal mit ende mijnen erfnamen trouwe te doen ende der poirte, ende hy ſal dan geven den Scoute vier penningen, en den bode een penningh, ende den gemenen ſcepenen drie ſchellinghe, ende als hy dat gedaen heeft ſoe ſal hy gebruken voirt meer der poirte recht.

Van dat een poirter XL. *dagen mach weſen uyt der ſtede ſonder ſijn poirterſcip te verlieſen.* 4.

ELc poirter is dattet noet is mach XL. dage ſitten uyter poirte te weſen in die Hoey-maente in die Oeſt-maente XL. dagen ſijn hoey ende ſijn coern te vergaderen, ende alſo menigen dach inden Herfte te ſayen, alſoe als die voerſeyde tijt voirleden is dat hy weder come ter poirte al daer te blyven ende te wonen.

Van eenen poirter die nuwelic poirten ghemaect wort, XL. *daghen buten der ſtede mach weſen, buten verbeurniſſe ſijn dinc in toe brenghen.* 5.

ELck poirter nuwelijck poirter ghemaect, heeft XL. dagen vry ſijn dinc in die ſtede toe brengen.

Van eenigen poirter die men voort 't Gerecht trecken wil. 6.

ALs men enighen poirter voirt 't Gherechte trecken ſal ſoe ſal men bieden mitten rechter of mit ſinen boede te rechte te comen over twie weken nae dien dage dat hy gedaget was.

Van dat een poirter die gedaget is, ſijnen dagh mach corten. 7.

EEn poirter gedaecht, mach corten dien dach der daginghe mer van recht ſoe heeft hy nae dien dach dat hy ghedaecht is, twie weken verſte, deſe maniere te daghen is allene tuſſchen poirters die men daghen ſal voirt 't gherechte.

8. *Van eenen Gast die eenen Poirter voir 't Gherechte daeghden.*

WAer dat sake dat een van buten gheen Poirter, een Poirter voirt 't Gherechte treckede, die Rechter soude den vreemden Man recht doen, binnen den derden daghe, om die vorderinghe der vreemden.

9. *Van eenen Poirter of eenen Gast sinen onscoude doen mitter handt voir 't Gherechte.*

WAnneer soe een Poirter of een Gast, hem sal ontsculdighen van eenre sake daer hy of ghetrecht is voir 't Gerechte, hy sal zijn onscoude doen mit zijn een handt, ende te handt sal hy sijn onscoude doen in't Gherechte.

10. *Van onsculde te doen mit tuge voir 't Gherechte.*

IS dat sake dat yemandt mit oerconde hem sal ontschuldighen, hy sal hebben verste van twien weken hem te beraden, alsoe nochtans dat allene een Poirter sal moghen oerconde draghen, yeghens eenen Poirter of op eenen Poirter. Een simpel Poirter die oerconde draghen sal, sal sweren recht ende die waerheydt te oerconden: Mer een Scepen of Ghesworen, mach sonder sweren oerconde draghen.

11. *Van yemant te dagen van penninckke dingen, dat sal wesen in jegenwoordigheydt van twie Poirteren.*

ALsmen oock yemandt daghen sal van penninckker dinck, soe salmen dagen by den Rechter of by den Boede jegenwoerdigh, ten minsten twie Poirtere, ende in dier daginghe salmen noemen die somme der penningh, ende quame die ghedaeghde voir 't gerechte niet tot sijnen besceyden daghe, soe wonne die klagher op hem dat geldt, daer hy hem om dagen dede, alsoe groet als hy 't in der daginghe gheseydt of ghenoemt hadde, yeghen dien die hy daghen dede. Ende die ghedaeghde, want hy niet voirt en quam, soude de Scoute drie schellinghe betalen tot sijnre banne, ende den klagher twie schellinghen, om hem ghenoegh te doen.

12. *Van dat een Ambochts-Heere, zijn luden van den recht leiden mach.*

VOert, waert dat enighe *scot-baer Lude* eens anders heren van my of van mynen Schoute gedaget worde te rechte, hoer sonderlinge Heer soudse nemen moghen van den rechte, alsoe dat hy lonen soude mit sekerre trouwen binnen viertien nachten vol rechte te doene, van den ghenen die hy aldus wech leyde, waer oec dat hijs niet en dede, soe en mocht hyse voert meer niet nemen vut der Poirte rechte.

Van

Van dat sich een Poirter onschuldigen mach van pennincks sculde. 13.

WAer eenigh Poirter voir 't Gherecht gheboden van wien hy waer, in eenre sake van penninckker dinc, si en waer mitter handt gheloeft, die ghemeenlijck wedde handt hiet, ende daer op dien poirter beclaghede, die Poirter mochte hem onsculdighen mit eenre handt, ten waer dat hy hem mit Scepene verwinnen mochte.

Van yemandt die op erfnisse recht spreken, ende antwoerden wil. 14.

ALsmen yemandt van eenigher erfnisse voir rechte biet, ende coemt hy ten eersten daghe niet voert, men sal hem anderwerven daghen, ende comt hy den ten anderen daghe niet, derde werven salmen hem daghen, comt hy oec ten derden daghe niet, hy sal den Scout van elliker misdaet twie scellinghen ghelden: Ende coem hy oec derde werven niet, hy verliest die sake, daer hy of ghedaghet is salmen hem ondeylen, waer oec dat sake dat die clagher in eenighen daghe van dien drien daghen niet voert en quame, hy verloer al-te-mael sine claghe sake.

Van dat een zijn recht verliesen mach mit qualiken, die woirde na toe-segghen als hy sweren sal. 15.

WAnnier yemandt sweren sal van penninckker dinghen, mach vallen van sijnre sake ende verliesen, misseit hy nae te spreken als die Rechter voerseyde, of quame hy teghen die maniere van sweren in den eersten ende in den anderen eden, en sal hy niet moghen vallen, maer in den derden swoer hy niet wel of quame hy jeghen die maniere van sweren, hy verloere sine sake, ende men soude hem die erfnisse ontwisen daer hy omme ghetrecket was ten rechte, ende dien clagher toe-wisen, ende also ducke als hy qualike swoer of ghesworen hadde, alsoe ducke soude hy den Rechter twie scellinghen Hollandts ghelden.

Van drien Iaerlixen recht-daghen die men sal bieden in die Kercke. 16.

VOert in der selver Poirte zijn gheset drie Iaerlike rechte, Dat eerste des naesten manendages na dertienen dach, Dat ander na der octave van Paesschen des manendagh, Dat derde des naesten manendages na sinte Jans Misse Baptiste, die dair toe gheset zijn dat elc poirter die in besittinghe van erve is, in elcken van den drien rechten selve voert sal comen van sinen erve, ende ist dat hem niemandt aen en spreket, soe besit hy 't voerwaert meer rusteliken bider Scepen oerdel, Oec sal men dese rechten bieden in die Kercke rustelike besittinghe van erve en mach niet ghevest noch geproeft werden, dan by Scepenen of gheswoeren.

17. *Van vrede toe ghebieden ende van verboernissen die den weygherden.*

WAer datter kijf rese in der stede, ende die Scoute dan quame ende bode des Graven vrede te houden te viertien nachten ende echter viertien nacht, ende derde werve viertien nacht,en de vierde wervetot eenen Iaer ende een dach, ende vijfste werve tot een Iaer en eenen dach, ende seste werve tot eenen Iaer ende eenen dach, die Rechter des Graven vredebode te houden, Ende een van den vechters of beyde den vrede weygherden, sy souden den Grave tien pont gelden.

18. *Van die vrede braken, ende van boete die dair toe-staet.*

ELc mensche die vrede breect sal den Grave gelden tien pont, den gequetsten tien pont, of hy sal sijn handt verliesen ist dat hy verwonnen wort mit twien Scepen of meer.

19. *Die boete van dat yemant den anderen mit scarpen wapenen quetsede.*

SOo wie den anderen mit eenen scarpen wapen wonde, ende wordt hy dair op verwonnen van twie Scepen of van meer hy sal den Grave gelden tien pont ende den ghequetsten tien pont of men sal hem die hant of slaen.

20. *Van die ghene die den anderen in sijns selfs huus sochte ende hun dair in doot sloeghe of quetsede of dat hy eenen vreemden in eens mans huus sochte.*

VOert soo wie den anderen binnen sijnre woninge alleen ofte mit meer luden sochte ende hem doot sloege, die overdader soude mit al sinen ghesellen (mocht men hem verwinnen mit Scepenen) in mijnre machte wesen of in mijnre nacomelinghers die die heerschappie mijns gherechts besaten. Waer ooc dat sake dat die weldighe vechter yemant wonde binnen sijnre woninghe selve of mit meer luden mar niet ter doot ende daer op verwonnen worde mit Scepenen, die overdader soude gelden tien pont ende ellic sijnre gesellen xlv. scellinghen hollants, my of minen nacomelingen, den ghequetsten soude hyt beteren na oordel der Scepene, Soe wie in eenigen huyse den huys-heer socht hy salt hem beteren mit tien pont ende my tien pont. Soecht hy ooc yemant mit vechtender hant tot eens anders mans huyse, die huis soeker salt beteren den heere van den huyse mit tien pont den genen die hy sochte mit tien pont en my mit tien pont wort hy daer of verwonnen mit Scepenē.

21. *Van eenighen gast die* scoude *versekerde voer Scepenen.*

SOe wat gast voor Scepenen scoude versekerde ende daer op gemaent werde niet gelden en woude, men souden daghen voir 't gherechte van Haerlem

lem van viertien daghen tot viertien daghen als drien viertien daghen, en hy dan te rechte niet en quame men souden bannen en niet uyt den banne doen ter tijt toe dat hy my ghegouden had drie pont den genen die hy schuldich was sijn gelt ende sinen schade verbetert by rade des Rechts. Quaem oec die bande binnen der poirte die rechter mit den Scepenen ende mit anders die poirters souden dien ghebanden arresteren voir die scoude voir die schade ende voir dien ban, ende in vaster hoede houden tot dier tijt dat hy die scoude ende die scade ende my minen banne vergouden hadde al gheheelijc.

Van die van scoude uyt der stede ghebannet waer ende daer en boven in die stede quame. 22.

VOert waer dat sake dat die ghebande versmadende in die poirte quame die rechter mitten poirters wair hy machtich ghenoech soude van den goede des verbaends betalen scoud, scade, en banne, waer hy oec niet machtich ghenoech dair toe ende hyt niet betalen en mochte by sijnre onmoghentheide, Ic salt doen betalen tot mijne naester coemste scoude, scade, en beteringe.

Van als men die clocke slaet elcke te comen. 23.

SOo wie niet en quame als men die clocke sloeghe hy soude my ghelden twintich schellinghe.

Van die yemant wonde als men die clocke slaet. 24.

WIe soe binnen der vrihede van Haerlem yemant wonde als men die clocke slaet om ghemeenen oerbaer der poirte of binnen drien daghen dair na dat die clocke ghesleghen is sal my gelden tien pont den ghequetsten tien pont, wort hy verwonnen mit twien Scepenen.

Van die eenen poirter of eenen Scepen binnen sijnen huse of buten sinen huse doet sloeghe. 25.

EEn poirter die doot geslagen wort sal men gelden XXXII. pont van den magen sijns die hem sloegen, ende al des handadigen goedt sal mijn wesen, wort hy oec in sijn eygen huus gesocht ende doodt geslagen men sel hem gelden LXIV. pont, worde een Scepen verslegen men souden gelden XLII. pont, waer hy in sijn huus gesocht, ende daer in verslagen men souden ghelden LXXXIV. pont.

Van die binnen Haerlem vecht sal daer beteren of men sal hem bannen. 26.

SOo wie vochte binnen der vrihede soude werden ghedwonghen aldaer te beteren of men souden bannen.

Van

27. *Van den genen die in ſijns ſelfs huus verſocht worde en hem dan manliken weerde ende daer inne dootſlach dede.*

WAer oec dat die ghene die in ſijnre eyghene woninghe gheſocht worde manliken hem verweerde, ende dien huus-ſoecker ende alle ſine mede geſellen die daer waren doot ſloeghe, hy ſoude my gelden van elcken doden vier penninghe of mijnen nacomelinghers, ende ic of mine nacomelinghen ſullen ſchuldigh weſen daer op te beſchermen ende verſoenen 't geen des doden of der doden maghen ende hem vaſten vrede gheven.

28. *Van ellic weldelic overdader ſal gelden lit voor lidt van ſinen lieve hoeft om hooft.*

ELck weldelic quaet doenre, wort hy van ſijnen weldelic quaet doen verwonnen mit Scepenen hy ſal verlieſen hoeft om hoeft, oge om oge ende ghelike lit voor ghelike lit van ſijnen eyghen lichaem ſal hy ſchuldich weſen te verlieſen.

29. *Van eenen die een knijf droege of die met erren moede dat uut toege, of die yemant daer mede wonde, of die yemant daer mede doot ſloeghe.*

SOo wie een Knijf droeghe ſal my ghelden x. pont diene 'trechten in arren moede ſal my gelden xv. pont, Soo wie yemandt daer mede wonde ſal die handt verlieſen, wie yemandt daer mede doede wort hy ghevanghen hy ſal werden gedoet.

30. *Van diefte van brande, van rove, van fenijn toe gheven off van eniger doodtlicher dinc.*

VOert meer ſoo wie enigher hande ſwaer ende grote dootlike quaetheide dede, het waer in diefte, of in brande, of in roeve, of in venijn te geven, of in eenigherhande doetliker dinck ende daer in begrepen worde ende van Scepenen verwonnen, ſal aen gaen dat oerdel der doot. Waer oec yemandt van duſdanigen ſtucken gewroeget ende niet verwonnen van Scepenen hy ſal hem ontſculdigen mogen mit eenre hant te ſweren.

31. *Van die eenen dief begrepe in ſinen huuſe.*

SOo wie eenen dief in ſinen huſe begreep, hy ſallen houden mach hy, ende zeven van ſinen bueren ſal hy aen-ſpreecken ende dien dief ghebonden houden mit ſinen bueren alſoe langhe dat hy hem des ſchoenen daghes den rechter mach leveren met den dinghe des hy gheſtolen heeft op ſijn regge gebonden, Ende daer ſal de rechter den dief aen-ſpreken ende handelen na den oordeel der Schepenen.

Van

Vanden genen die mit recht verwonnen wort van ſcoude ende der niet betalen en mach, hoemen daer mede omme gaen ſal. 32.

SOe wie den anderen ſcoude ſchuldich is ende en mach hy ſinen ſcoude niet gelden, ende wordt hy van dier ſcoude voir den rechter verwonnen, die rechter ſallen den bode bevelen onder ſine hoede by twie weken te houden alle die tijt te voedene van den boede, Ende na dien twie weken ſallen den rechter den ſcoude noer gheven in der macht des gheens die hy ſchuldich is, alſoe dat hy ſinen ſcoude noer voeden ſal ſijn lichaem niet te moyen ende ſallen houden alſoe langhe dat hy tgheghen hem over een coemt of ſijne ſcoude betaelt, of quite laet.

Van den ghenen daer den rechter boete op verſcijnt ende dat hy die boete niet gelden en mach. 33.

SOe wie int gherechte voor den rechter coemt ende den rechter yet rechts ofte boeten op dien vallet, die rechter ſal eyſſchen borghe van dien eerſte werve, anderwerve en derde werve, ende die gene ſeyt dat hy gene borge en heeft hem te ſetten, deſe en is niet ſchuldich den rechter yet toe gelden van ſinen bannen, waert dat hy ſweghe, ende ghene borghe en boede, die rechter ſouden vanghen mit Scepenen ende den bode bevelen in een ſeker ſtede, ende die boede ſouden houden ende van hem den rechter antwoerden.

Van eenen poirter borghe te ſetten van boeten. 34.

WAer oec dat een poirter in't gherechte beclaghet worde ende den rechter yet rechts ofte boeten aen hem ghevielen ende die poirter alſoe veel goeds int poert-recht beſate alſoe goet als des rechters boete die hem gevallen waer deſe poirter mach ſonder borghe van den rechte gaen, mar waert dat deſe poirter niet alſoe veel goets en hadde beſeten in der voirſeider manieren hy moſte borghe ſetten.

Van die int gherechte den Scepenen weder ſpreket ende hoir oerdel weder ſeit. 35.

SOe wie int gerechte den Scepenen weder ſpreket of hoer oordel dat ſy mit ghemenen rade int gherecht gegeven hebben na gerechte der poirte t'onrecht ende ſmadelike weder ſeit, hy ſal mi ofte mine nacomelingen tien pont gelden hollants, ende elke Scepene een pont.

Van die den anderen an ſijn kinnebach ſmeet. 36.

SOo wie eene Kinnebach ſmete gave in eenichs mans aenſicht iſt dat hy verwonnen wort mit twien Scepenen ſal den rechter gelden een pont ten waer dattet den ghemenen ſcepenen goet dochte dat hy meer verboert hadde.

37. *Van die in een tavaerne quame drincken ende sijn lach en woude niet betalen.*

SOo wie in eene tavaerne quame om daer te drincken die wijn tapper sal hem wijn brenghen na gherechte schuldiger mate, ende als dan die geene is hy poirter genoech gedroncken heeft ende gerekent heeft, is dat hy te hans niet betalen en mach hy gae en wech tent morghen, alsoe dat hy den tapper betael sijn wijn eer des anderen daghes te middage, waer oec voer die voor genoemde tijt die tapper sinen wijn niet en betaelt ende daer claghe over quame tot den rechter die schuldenaer soude den wijntapper sinen wijn gelden ende den rechter drie scellinghen ende den tapper twie scellinghe om hem ghenoech te doen.

38. *Die van valscher mate ghewroghet wordt.*

SOo wie van valscher mate gewroeget waer en mit twie Scepenen verwonnen sal den Rechter ghelden drie pont.

39. *Van erfnisse tot Haerlem hoe dattet erven sal.*

VAn der erflichede tot Haerlem tusschen poirters sal men die ghewoente of houden als hier toe aldaer ghehouden is, Mar dit daer toe gedaen dat die erfnisse der poirters weder dat sy buten of binnen der vrihede leit sal op den naesten erfnaem comen sijnre maesschap weder dattet zoen is of dochter.

40. *Van die binnen der vrihede van Haerlem lant heeft in Iaerliker huer.*

SOo wie binnen der vrihede van Haerlem heeft lant legghen in Iaerliker huere des hy Jaerlicx de huere gelt hy salt behouden alsoe langhe als hy leeft, Ende hy macht ooc vry vercopen des hy den Heer van dien lande twivoudighe huer gevet, Waer oec dat een man of een wijf die een huer lant besate storve hy ofte sy hoer naeste eerfnaem soudet erflic behouden, des hy den waren Heer des lants twivoudighe huere gave, ende aldus van slachte te geslachten ende ewelic.

41. *Van die den Rechter yet ontdroeghe weldeliken van den rechte.*

SOo wie den rechter yet rechts dat den rechter toe-behoort weldelijke van den rechte ontdroege, Ist dat hy daer op verwonnen wort van twien Scepenen, hy sal ghelden om genoech te doen minen rechter xv. pont of mijnre eerfnamen.

Van dat een wijf die te backen ende te brouwen pleecht buten gheheite hoirs mans niet meer borghen ende verliesen en mach dan een backte broets of een broute biers. 42.

ENich poirter die een wijf heeft die te backen ofte brouwen pleecht, die mach verliesen een bacte broots, en alsoe een broute biers alsoo dat hoer man dat niet keren en kan, Oec in der selver manieren mach een wijf die mit wollen of met linnen gaern omme gaet een stiene gaerns verliesen, waer oec dat sake dat eenichs mans wijf gheene coopmanschap openbaer en plaghe te doen hoer man en mochtet niet meer scaden van hoer coemenschap dan vier penninc.

Van eenich dieflic dinc dies rechts scoudich waer worde begrepen. 43.

WAer oec eenich dieflic dinc van yemant dies recht scoudich waer te begripen, Ende die waer-besitter behelde mit oerconde dat dinc aen wien sy ghevonden worde mochten hem aldaer ontschuldighen op mit hem derden, alsoe nochtans dat die man voirwaert meer geen oirconde noch sweringhe in gheenige saken doen en sal moghen. Ende die sijn goet vinnet sal gheven den bode twie scellinghe ende vier penninghe.

Van dat ghien man eenighen poirter van Haerlem toe campe roepen of aen spreken sal moghen. 44.

VOert meer heb ic desen voorseiden burghers dusdanich recht ghegheven dat gien gast noch buer, Ridder noch eenich ander mensche eenigen burger van Haerlem in enigherhande reden te campe roepen, of aen spreken sal mogen binnen de voirseider stede of ouwer in mijnre macht of mijnre nacomelinghers, noch die eene burgher den anderen.

Van die yemant mit eenen scarpen wapen versloeghe ende dat wapen dan en wech worpe. 45.

IST dat yemant ymande binnen der vryhede der voirseider poirter mit eenen scarpen wapen of mit een ander dinc verslaet ende dat wapen ofte dat dinc wech worpe hy mach hem ontschuldighen ten waer dat hy verwonnen worde mit twien Scepenen, quamen oec oever desen clage men souden drie viertien daghe ende drie daghen voert eisschen voir 't gherechte, ende quame hy dus tot dien termine niet voert men souden verwisen ende ballinc maecken, Mar waert dat dese overdader binnen den tormijn daer hy toe geroepen waer quame ende gheleyde begheerde van den rechter ende men hem gheen gheleyde en gave men mochts niet verwisen.

46. *Van dat een gast gheen oirconde en mach draghen 't gheghen eenen Poirter.*

Een gast en mach gien orconde dragen 't geghens eenen poirter.

47. *Van dat een maeght vercraft ware ende dat clagede.*

WAer een maeght vercraft ende dat claghede, sy en mochte gheenen voertganck hebben in hoire claghe sy en hadde seven tughe manne ofte wive eersamige luden ende waerachtigh.

48. *Van dat yemandt goedt beseten hadde als een pandt sonder wederroepen een Iaer.*

WAer dat yemandt goedt beseten hadde als een pant sonder weder roepen een Iaer ofte meer ende yemandt hem woude onrecht doen daer aen hy mach mit eenre handt houden ten heilighen soe wat hy in dien goede rechts hevet.

49. *Van twie die voer den rechter ghedaghet worden ende een saecke hantierden.*

WAer dat twie voer den rechter ghedaghet een sake hantierden die gheene die sijn sake verloer soude den anderen die wonne sijn cost ghelden, alsoe dat die gene die wonne soude mit sijnen ede ende mit den rade der Scepenen dien cost setten.

50. *Van dat die boede gheenen poirter daghen en sal dan tot sinen huyse.*

DIe boede en sal gheenen burgher daghen voir 't gerecht dan tot sijnen huse voer twie poirters of voer meer.

51. *Van dat niemant inder Scepenen raedt gaen en sal.*

TOt den raedt der Scepenen en sal niemandt gaen hy en zy van hem gheroepen.

52. *Van dat niemant der Scepen oerdel te niet maken en mach.*

EEns Scepens ordel gemaect ende gevest mitten raden der ander Scepenen en sal niemant mogen te niete maken.

Van

Van dat Papen-zoenen ende die van geenen witachtigen bedde en zijn, orconde dragen en mogen. 53.

VOert ist te weten dat Papen-zoenen ofte yemandt die van enighen wittachtighen beddeghewonnen en waren noch en fullen noch sculdigh sijn orconde te dragen in lachter van goede of van live enichs poirter.

Van dat een maghet eenen man van crafte verwonnen mit zeven Orconde. 54.

WAer dat eene maget enighen man van hoer te vercraften verwonne mit seven orconden, dat waren mannen ofte wiven warachtich ende ghe-proeft inden gerechte men fouden dien vercrafter dat hoeft ofslaen.

Van die lant of erve gecoft hadde, ende dat beseten een Iaer sonder krot of weder roepen. 55.

SOo wie vaderlic landt of erve ghecoft hadde, ende dat beseten hadde een Jaer of meer sonder krot of weder roepen die besitter des erves of des vaderlicke lants en sal na dien termijn niemant dair of antwoerden al worde hy daer op aengesproken.

Van die beset waer ende sonder oerlof uyt den besettinghe ginghe. 56.

SOo wie beset waer van den Schouten of van den bode in die poirte voir twie poirters ende sonder oerlof des rechters uyt der poirte ginghe, ende daer op verwonnen worde mit Scepenen, hy sal geven den rechter XLV. scellingen te beteringhe.

Van die den anderen van scoude aen-spreket ende daer tuge op heeft. 57.

SOo wie yemandt van scoude in 't gherechte aen-spreket ende daer goede tughe of hevet, die tughe sijn schuldich mit horen ede orconde te draghen mar die clager en sal niet schuldich wesen te sweren.

Van die poirter gemaeckt is niet schuldich en is yemants dienst man te wesen. 58.

NA dien dat yemandt poirter is gemaeckt en is hy niet schuldich yemandts dienst man te wesen, maer hy sal ghebruken die vrihede der poirte nae den poirt-recht.

59. *Dat ellic poirter den anderen sijn recht sal helpen houden.*

ICk hebbe gegeven ende geboden den voirseiden poirters dat sy mit horen eede versekeren dat ellikerlijc sal den anderen sijn recht helpen houden.

60. *Van eenen poirter die in sijnre herbergen eenen man ontfenge die eenen poirter gheldt sculdich waer.*

WAer enich burger die in sijnre herberghe ontfonge eenen man die sinen mede burger gheldt schuldich waer of onder scoude 't ghegene des gee-
„ nen mede burgers wille of weder-seggen, die waert dien die manne in-name
„ sal schuldich wesen sinen mede Burgher te antwoerden van dier scoude die
„ hem de gast scoudich waer.

61. *Van allen goeden die in pant-waer geset sijn, hoemen die houden sal.*

ALle pande ende goedt in pant-waer geset, ist in natten ist in drogen, of in tienden of in anderen goeden, ic sal trouwelijc den voorseiden Burghers houden na der gewoenten der poirte van Haerlem, ende ellic sal sinen mede burger trouweliken bystaen inder houdinghe der voorseider gesetter goede te pande gheset die hy nu besit tot dier tijdt dat sy gheloest sijn tot sijnen wille die sy onder heeft te pande, ende dat sellen die voirseiden borghers verseke-ren mit horen eede.

62. *Van een die sijn scoude niet gelden en woude ende wittelijc gemaent waer.*

VOert soe wie van den omme woeninghen wittelijck gemaent eenen Burger van Haerlem sine scoud niet gelden en woude die scout mitten poirters sal van sine goede alsoe voele nemen dat hy den geenen die men die scoud sculdich is, redelijck genoech mach doen.

63. *Van enigen poirter die sijn goet beset waer van enigen Edelen man.*

WAer oec enich Burgher van Haerlem gebannet of sijn goet beset van eenichs edels mans of dienst mans wegen, ick sal desen alsoe goedt hebben dat ic den burger ende sijn goedt sal doen quite scelden, of ic sal van den sinen alsoe veel nemen dat hy minen Burger vol mach doen.

64. *Van enigen poirter die die gemeente niet en hulpe 't gegen yemande van buten.*

SOo wat poirter niet en hulpe die meente jeghen die van buten op dat sy hem niet en pijnde te doen 't gheghen der stede recht, die sal my ghelden een pont ende die poirte een jaer verliesen.

Van

Van dat die poirters van Haerlem der Graeflicheit alle Iaers sullen gelden twintich pont. 65.

DIe poirters van Haerlem sullen mi ghelden of den rechten eersnaem van Hollandt ewelic tien pont tot kersavont ende tien pont tot sinte Ians misse Baptist Iaerlicx.

Offt geviel dat die Graeflicheit tot des Keysers hove varen soude, of een wijf nemen soude soe sullen die poirters ghelden. X X. pont. 66.

VOert meer, waer dat sake dat mi of den waren Heer van Hollandt velle te varen tot des Keysers hove, of een wijf te nemen of ridder te werden tot elcken van desen sullen mi ghelden die poirters van Haerlem x x. pont oock waert dat enich mijnre susteren of des waren Heer van Hollandt huwelic dede, die voerseide poerters van Haerlem sullen mi ghelden x v. pont voert meer, waert dat mijn broeder of des waren Heer van Hollandt broeder ridder worde gemaeckt of een wijf name die poirters van Haerlem sulleng helden tot elcken van desen x v. pont.

Van dat die poirters van Haerlem die Graeflicheyt dienen sullen in Heervaert mit L X I V. *mannen.* 67.

DIe poirters van Haerlem sullen mi dienen in mijnre Heervaert of den waren Heer van Hollant in sijne Heervaert met L X I V. mannen.

Van dat die Scepenen mit rade des Scouten nuwe gheboden ende statuten maken mogen. 68.

HIer-en-boven heb ic oerlof ghegeven den Scepenen van Haerlem nuwe ghebode ende statuten te maecken mit den rade mijns Scouten, tot eenen halven Iaer, of tot eenen helen, durende by horen eede dat der meente of der meere mony oerbaerlic is, gehouden my daer in mijns rechts.

Ende op dat de vryheit die in dese tegenwoerdige letter staet van mi Willem Grave van Hollant willichlic ende by rade mijnre edelre lude ende ghetrouwer den Burgers van Haerlem ghegheven, ewelike durende ende macht behouden. ende van niemant te vergeefs weder mach werden gheroepen.. Soe heb ic desen jegenwoerdigen letter den voerseiden burgers ghegheven mitter bewaringe mijns segels gevest.

Tuge sijn Heer Lubbrecht Abt van Egmond, Heer Nicolaes Persijn, Heer Dideric. Borgh-Grave van Leyden, Meister Daniel, Heer Dideric van Teylingen, Symon van Haerlem, in 't Iaer ons Heeren M CC XLV. op sinte Clementen dagh.

Van

Vande Dijck-graven en Heymeraden.

I. NAedien ons Landt, dat van natuere poelachtigh is, ende de uytwateringe onderhavigh, soo wordt de Ingeseten gedwonghen, met Dijcken en Dammen haer landt te bevryden van alle inbreuck van water. Derhalven zijnder al over eenige 100 jaren voor desen Dijck-graven en Heymeraden gestelt, die dese sorghe bevolen is van de Dijcken t'onderhouden en repareren, die daer dwars door Kermerlant komen van Amsterdam na 't Dorp van Velsen. Die gene die tot dit ampt plachten gekoren te worden, waren voornamer luyden, mannen van groot aensien en hooge afkomst, die oock met schoone Privilegien beschoncken en vereert zijn geweest, voornamelick van *Willem* Coning van Romen, ende andere Princen en Graven van Hollandt mede, het gesagh van dese mannen is on-weder-roepelick geweest, haer aensienlickeyt is als heyligh geweest in d'oogen van de menschen, bekrachtight en gesterckt met menighte van zegelen by welcke hy hem selven ende de naekomelingen beneemt 't gesagh, van sijne wille of sententie, te herroepen, ofte retracteren. Dese zijn eerst in-gestelt in 't ghetal van seven. De Præsident van dit Collegie was de Dijckgraef, die neffens hem saten als Rade Heimraden van gelijcke macht. Om dat ick dit mach doen gelooven sal ick een Vorstelijcke bezegelde Brief met dese woorden, hier by brengen.

II. GUlielmus *door Godes ghenade Coningh van Romen, alle die dese teghenwoordighen sullen sien of lesen doet hy groeten ende presenteert haer syne gunst.*

Wy die altijdt die sorge hebben ghehadt, dat wy 't profijt en 't ghemeene besten van onser Ondersaten, soo veel in ons is, bevorderen, bewaren en beschermen naer onse waerdigheydt, soo hebben wy geordonneert, ende ordonneren by desen, nae de teneur ende inhoudt deser tegenwoordige bezegelde Brief, betuygende en beloovende, dat wy niet en sullen gedoogen, dat eenige uytwateringh of Sluysen, behalven die van Sparendam sullen gegrondt of verleydt worden, sonder advijs en consent van de Heeren Heymraden, soo teghenwoordigh, oft toekomende. Om dit te doen gelooven, en tot eeuwige ghedachtenis van dese saecke, dat alle dese dingen moghen vast en bondigh blijven, hebben wy dese tegenwoordige Brieven, doen schrijven ende verzegelen. Geschreven tot Leyden den 9. Octob. op de 14. Indictie. Anno 1255.

Dese selfde macht is oock ghegheven ende vergunt aen de Heeren Heymraden van *Floris* Grave van Hollandt inden jare 1282, in 's Gravenhaghe, op den 16. May.

Weder-

Wederom in den jare 1407 van *Willem* deur Goodts ghenade Palsgraef op den Rijn, Hartog van Bayeren, oock Grave van Hannou, van Hollandt, Zeelandt, Heere van Vrieslandt.

Dit is oock bevesticht by Carel Hartoghe van Burgundie, in den jare 1462.

Van 't ghene dat aengaet om crackeel ter neer te legghen, 't recht hier van is oock aen ghemeene burghers, doch eerlijck en wel gheboren mannen ghegheven. III.

FLORIS Grave van Hollandt doen kondt, allen en een yder die dese teghenwoordige brief sullen sien of lesen doen wy groeten om de waerheyt te verclaren en te betuyghen, dat wy vaerdich en ghereet sijn, om alle ghedienstheyt te bewijsen, de welcke de wel geliefde burgers van Haerlem ons bewesen hebben, en vertrouwen dat sy als noch ten huydighen daghe sullen bewijsen of haer best daer toe sullen doen, als wy vertrouwen. Alsoo beloven wy dat wy sullen onderhouden en doen onderhouden brieven end' hantvesten van wettelijcke vryheyt van onse eerwaerdige vader Heer WILLEM Roomsch Coning aen de Stadt van Haerlem vergunt, en willen behalven de volle end' ordinaire gunste dit oock haer te geval doen, dat soo daer mischien eenig verschil of krackeel mocht ontstaen onder d' Ingesetene 't zy binnen of buyten de stadts poorten, dat in sulcken geval twee of meer burgerluy, wiender oprechticheyt en vromicheyt bekent is en die voor vroome luyden gaen, en wel gebore mannen zijn, hoe wel daer geen Schepens omtrent zijn, sullen daer toe gherechticht zijn omme die krackeelers die malckander niet keunen verstaen t'overtuyghen ende t' overredenen by eede in sulcke geval. Maer die daer over getuygenis sullen geven, sullen ten minsten rijck wesen tien hollantsche ponden van aygen goedt. Maer die getuyghenis sal geven van't ghevecht, of handadicheyt of quetsure sal ten minsten ghegoet wesen en rijck xl. pont hollants. Om dit te doen blijcken, hebben wy dese teghenwoordige brieven doen zegelen met onse zegel, ghegheven t'Alberts-berch des anderen daeghs nae Ste. Denijs, Anno 1273.

Van dat de ghemeene luytjens die buyten de Stadt woonachtich zijn, evenwel stadts recht sullen behouden. IV.

IOHANNES Grave van Hollandt, Zeelant, en Heer van Vrieslandt doen condt allen en yder, die dese brieven sullen sien of lesen nae toe wenschen van heyl en zalicheyt, dat wy onse burgheren end' inghesetenen van de stadt Haerlem omme haer oude ende ghetrouwe diensten die sy aen onse voorouderen hebben bewesen, ende vertrouwe dat sy noch aen ons end' onse sullen bewijsen, dat wy haer schencken en volmachtich maken, dat oock gemeene luytjens die buyten stadt woonen in Rijssevort alleen met een brug afgescheyden int noorden nae Schoten toe; ende aen d'andere sijde nae 't zuyden die buyten int bossch woonen onder de stadt 'trecht van stadts burgerschap sul-

 len

len hebben en behouden, die wy oock willen, dat onder 't ghetal van burghers ghehouden en gherekent sullen worden, tot dat contrary edict sal ghepubliceert worden, om dit te doen gelooven, hebben wy dese tegenwoordighe brief gesterckt met het aenhangen van onse zeghel. Gegeven te Zierickzee in groenen was op't feest van Sinte Valencijn in den jare 1296.

V. *Van de Houvesterschop.*

WY hebben hier een weynich te voren gesproken van Dijckgrave en Heemraden, hier dient by dat wy een weynich ghewach maken van Houtvesters ende opsienders van 't wout, dat d'Heer professor *Buxhornius* gheremarqueert heeft in de originele schriften vant Graefschap van Zeelandt, Namentlijck, dat het bosch dicht onder de stadt Haerlem ghelegen, in sulcken achtinghe gheweest is, datter bysondere bewaerders ende hooge opsienders geweest zijn van die bosschagie die men heeten Houtvesters alle mannen die gekosen worden uyt de treffelickste Adel. Van outs zijn die van Teylingen meest met dit ampt vereert ghelijck noch te sien is (volghens de ghetuyghenisse *D. Boxhorn*) in d'outste brieven vant Graefschap van Zeelandt, die noch bewaert worden in 's landts kisten. Noopende hare macht en Iurisdictie is altijt ghelimiteert en bepaelt geweest, Ende de Rechters vant wout, hebben noyt vermoghen eenich burger voor haer vierschare citeren of verdachvaerden, niet tegenstaende dat d'Heer van *Brederoode* sulx versochte, ende d'Heer *Adriaen van Treslong* daer teghen was met ghewelt, in den jare 1556. Op de selfde wijse is oock de *Baljou van Kennemerlandt*, dat hy gheen burgher voor sijn vierschaer mach roepen, of te rechte setten noch int jaer 1557. Mart. 8.

Hantvesten van Grave Floris, dat alle Poirteren van Haerlem Tol-vry varen sullen.

1.

LORYS Grave van Hollant die gruet al sine tolnere van mijnen lande, Wy ontbieden u ende ghebieden dat ghy onsen lieven poirteren van Haerlem ghemeenlic laet varen voer onse tollen mit sulcken recht als sy plaghen te varen by ons vaders tijden ende by ons oudenaers tijden, In orconde van desen brieve besegelt mit onsen segel, Gegheven int jaer ons Heeren M. C C. ende X C. des saterdages acht dagen na Paesschen, tot Dordrect.

Handt-

Handt-vesten van Grave Willem *, dat Scepenen van Haerlem mit den Scoute koern maken mogen op den poirteren.* 2.

Y *Willem* Grave van Henegou van Hollant van Zeelant en Heer van Vrieslant, maken kond allen luden, dat wy om bede onser gemeenre poirte van Haerlem geoerloft hebben en willen so wat koern dat die Scepen en die raet van onser poirte van Haerlem mit onse Scoute van Haerlem leggen of maken op horen poirters of poirtersen of op poirters Kinderen van Haerlem die nu poirters zijn te Haerlem of hier na wesen sullen, en over hoer alre goede, dat wy Koeren vaste ende ghestade houden sullen ende doen houden van ons ende onse nacomelinghen ghelijc of wy sie selve geleit ende ghemaect hadden, behouden ons onsen Heerlicheyde, In orconde desen brief beseghelt mit onsen segele, ghegheven in den Haghe des saterdaghs na sinte Pontiaens dach, int Jaer ons Heeren. M. CCC. ende XV.

Van eenen Iaer-marcte als Sinte Lucas avont ingaende die die Graeflicheit der stede van Haerlem ghegheven heeft. 3.

HErtoge Willem van Beyeren Grave van Hollant van Zeelandt, Heer van Vrieslant, en verbeyder der Graefschap van Henegou, Doen kond allen luden, dat wy ghegheven hebben ende gheven ewelicken durende onser getrouwer stede van Haerlem om menigen trouwen dienst, die onser goede lude van onser stede voirsz ons gedaen hebben eñ ons en onse naecomelingen noch doen sullen een Iaermarcte binnen onser stede van Haerlem voirsz dair ment cruus in rechten sal alle Iaers op sinte Lucas avont mit allen toe behoren als onse Iaermarcten zijn in onse steden ende landen, Behoudelijck ons des ghelijcs van rechte van tolne ende van allen anderen vervalle als wy hebben in andere Iaermarcten van steden ende van dorpen, In orconde desen Brief beseghelt mit onsen segele, Ghegheven in den Haghe opten elfsten dach in Septemb. Int Iaer ons Heeren. M. CCC. LV.

Van eenen poirter van Haerlem *die sijn lijf mit recht verboert daer mede niet meer verboren en mach dan half sijn eyghelike goede. Item of die stede van Haerlem eenighe hantvesten by eenighe ongheval quijt worden of verouden die ghelooven wy hem buten horen cost weder te vernuwen.* 4.

HErtoghe Willem van Beyeren Grave van Hollant van Zeelant, Heere van Vrieslant, ende verbeyder der Graefschap van Henegou doen conden ende kenlic allen luden dat wy voer ons onnense nacomelinghen onsen lieven ende ghetrouwen poirteren ghemeenlic van Haerlem alsulcke gracie gedaen hebben als hier na gescreven staet. Inden eersten soe hebben wy gegeven onsen goeden luden voirsz. Soe wat poirter van Haerlem sijn lijf mit recht verboert die en mach tgegens ons niet meer verboeren dan half sijn eighelike

goedt en die ander helft sal bliven sinen wive ende sinen wittaftigen kinderen of sinen rechten eersnaem. Voert waer dat saecke dat onse lieve stede voirnoemt enighe handt-vesten hadden die verout of verdroncken waren of by ongheval verloren worden dat sy betoghen mochten mit uyt scriften bezegelt mit wittaftighen luden die souden hem vervollen ende seghelen buten horen coste.

Voert soe hebben wy gegeven en geven onsen lieven poirteren voirsz alsodanighe vrihede als sy nu ter tijdt begraven ende beveſt hebben mit horen poirteren behouden dat sy een ygeliken vol doen sullen die daer goet of recht in hebben ende hoir consent daer of crighen ende ghene vrihede en sullen sy hebben buten den uterſten cant van horen veſten of graften. Voert soe nemen wy op ons ontheffen en sullen ontheffen onse goede lude van Haerlem ghemeenlic alle doetslage, rove, brande, scattinghe, rechtenisse van live, vangenisse, brekinge van husen ende vesten dat in desen oerloghe ende om des oerloigs wil geschiet is, ende dat geweest tusschen onser liever vrouwen en moe-
„ der ende horen hulperen ende ons ende onsen hulperen sonder ons of ye-
„ mant eenige beteringe dair of te doen.

Voert soe hebben wy ghegheven ende ghesworen onsen lieven getrouwen poirteren van Haerlem gemeenlic alle hoir recht dat sy hebbē van Grave Willem onsen lieven oem die totten Vriesen bleef daer Godt die ziel of hebben moet ende van sinen voirvaderen, Graven te Hollandt handt-vesten ende vriheiden alsoo verre als sy betoghen moghen vast ende gestade te houden hem ende horen nacomelinghen, voer ons ende onsen naecomelinghen. Ende om dat wy willen dat alle dese voirsz punten onsen poirteren voirsz ewelic vaste ende ghestade ghehouden worden voir ons ende onsen nacomelinghen. Soe hebben wy desen Brief ende handtvesten open beseghelt mit onsen seghele. Gegheven in den Haghe opten elften dagh van Meye, in 't Iaer ons Heeren M. CCC. LV.

5. *Gheloeften die Hertoge Aelbrecht dede den steden van Hollandt doe by Ruwaert van den lande wart.*

HErtoghe Aelbrecht bider Godts ghenade Palensgrave opten Rijn Hertoge in Beyeren. Doen kond ende kenlic allen luden, dat wy om kenlike noetsaecke van siecheiden ons liefs broeders Willem van Beyeren, Grave van Henegou, van Hollandt van Zeelandt ende Heere van Vrieslandt dien Godt ghestarcken moedt, en om ghemenen oerbaer ruste ende prophyt sijns landts ende luden ende om versoec ende om bede ons liefs broeders onser liever suster Vrouwe Machtelt van Lanckarsten Gravinne van den selven lande ende hoirs raedts inden lande van Hollandt ghecomen zijn, ende hebben ons aengenomen ende overnemen Ruwaert te sijne ende beschermer te wesen van al ons broeders landen ende luden van Henegou van Hollant van Zeelant ende van Vrieslandt in manieren ende voirwaerden als hier na geschreven staet.

Jn den eersten, dat wy geloeft hebben ende gheloven mit goeden trouwen schermen

ons liefs broeders landt en lude voirsz te regieren, te bedriven ende te beschermen yegens eenen yghelijcken bider steden van sinen lande, ende by rade der gheenre die wy mitten goeden steden voirsz daer toe nemen sullen tot sijnre eeren ende totter meester nutschap ende oerbaer sijns ghemeens landts, ende elcken man den armen als den riken recht ende vonnesse, redene ende besceit te doen op sulcke goede custume ende recht, als onse lieve Ouders voertijdt dat landt gheregiert ende beleit hebben ende recht is in den lande, ende mene des alinge by Ridderen, knapen, steden en gemenen landen voirnoemt te bliven mit al onsen vermoyghen.

Voert geloven wy by raede ons Raedts ende den goeden steden voirsz ons liefs broeders schoud butens lants ende binnens lants te verleggen ende te betalen nae allen onsen vermoyghen, soe dat die coeplude van sijnen lande mit gansser veylicheyde varen ende keeren mogen.

Voert van alle twistelike saken of van allen geschillen die in den lande wesen moghen van heren van steden van enighen goeden luden of van goede, die gheloven wy in goeden trouwe by Rade ons Raedts ende den goeden steden nae al onser macht in rusten ende in goeden punten te brenghen sonder partie als een recht middelaer, ende een Ruwaert van den lande, ende al dese punten ende voirwaerden voirsz sullen wesen behoudelijck onsen lieven broeder Hertogh Willem voirnoemt al sine heerlichede, ende Vrouwe Machtelden van Lanckasten onser liever suster hoirs staets ende rechts Ridderen knapen steden ende eenen ygheliken sijns rechts durende also langhe als onse lieve Broeder voirsz in crancken staet is van sijn live, dit was ghedaen binnen der stede van Haerlem in tegenwoordigheyt ons liefs neven, Engelbrechts Grave van der Marcke, ende onser liever ende ghetrouwer Heeren Gadevaert Heere van Brunegen, Heeren Everaert Stoynke Heeren van eenre pach, Heeren Coenraedt den Cracselaer van volle stem, in kennisse hier of hebben wy Hertogh Aelbrecht voirnoemt doen hanghen onsen seghel aen desen teghenwoerdighen Brief opten neghensten dagh in Maerte, in 't Iaer ons Heeren M. CCC. LVII.

Van dat men gien Dobbel-scoel, Quaecbort *noch makelerdi in Haerlem doen en moet, noch houden.* 6.

AElbrecht by der Godts ghenaden, Palensgrave opten Rijn, Hertogh in Beyeren, Ruwaert van Henegou van Hollant van Zeelant ende van Vrieslandt, doen cond, allen luden den poirteren ende den ghemeen stede van Haerlem, om menighen trouwen dienst, die sy onser voirvaderen ende ons ducwile gedaen hebben ende noch doen sullen, alsulke gracie ghedaen hebben ende beloeft dat wy noch onse nacomelingen gheen dobbel-scole quaecbort noch makelredie gheven sullen te hantieren of te nemen binnen onser stede voirsz noch buten binnen eenre halver milen nae der stede tot ghenen dagen toe comende, oec en sullen onse goede lude van Haerlem die dobbelscole ende quaecbort niet geven noch hantieren laten, ende waert dat sy 't deden

den soe souden wy die dobbel-scole ende quaecbert weder ghegeven moigen als te voren, mar sy moghen ghehenghen dat goede luden in verscheiden herbergen zedeliken dobbelen, of als die scutte horen tijdt hebben te tappen soe mogen goede luden dair sedeliken dobbelen als custumelic plach te wesen ende onse Scout ende Gerechte van Haerlem nutte duncken sal.

Voert hebben wy quyt gescouden alle die ghene die mede waren daer Ian baert zoen onse brieve of gedwongen worden, die tot ghenen ghelde geset en sijn ende binnen onser stede voirsz gebleven sijn, ende want wy die gracie onser stede voirsz gaern ghedaen hebben om hoirs trouwen dienst willen alst voirsz is, soo hebben wy desen brief beseghelt mit onsen seghele tot eenre oirconde, gegeven inden Hage des dondre dagen na sinte Maertyns dagh inden Somer in 't Iaer ons Heeren M. CCC. LXXIV.

7. *Van dat die Heere van den lande selve Scout ende Scepen setten sal, ende hy mach binnens Iaers die Scepen versetten ende ontsetten alsoo ducke als hy wil, Maer die Scepen en mogen niet langer Scepen wesen dan dat een Iaer durende daer sy in geset sijn.*

AElbrecht by Godts ghenade Palensgrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Ruwaert van Henegou, van Hollandt van Zeelandt, ende van Vrieslandt, doen cond allen luden, dat wy om menighen trouwen dienst die ons onse lieve ende ghetrouwe stede ende poirters van Haerlem ducwile ghedaen hebben, ende noch doen sullen ende om goedt gestandt dat daer of in onser goeder steden voirsz comen mach als wy hopen hem gheghеven hebben alsulcke punten van recht als hier na geschreven staet.

Jnden eersten dat wy onse Scout ende Scepen te setten binnen Haerlem niement bevelen noch machtich maken sullen, mar sullen die macht altoes an ons selven houden ende an onse nacomelingen.

Voert soe mogen wy Schout ende Schepen versetten ende vernuwen alsoo ducke als ons ghenoeget, mar soe wie wy daer Scepen kiesen of setten die en sal niet langer Schepen wesen dan een Iaer te samen durende, maer wy mogen hem eer ontsetten of wy willen.

Item, soo wie wy Scepen maken ende dan of gheset wort als voirsz is, die en sullen wy binnen een Iaer daer na ghien Scepen maken mogen mar 't ende dien Iare moghen wy hem weder Scepen maecken of ons ghenoeghet, ende al waert dat wy buten Hollandt waren. Soo moeghen wy die Schepen ende Scoute vernuwen als voirsz is, ende die sullen wy onsen Scoute overscriven ende te wet doen wie sy sijn die wy ten Scependoem gecoren hebben, ende die sal onse Scout eeden ende daer mede recht plegen ghelijck of wy sie selven tegenwoerdich ge-eedt hadden.

Voert soe hebben wy quyt ghelaten ende quyt gescouden alle die poirters van Haerlem die onder der stede bannier niet en quamen doe dat opset was vaer Symons huus van zaenden van sulcke boeten als die stede ende onse gherecht daer of ghekoert had, utghenomen die ghene die als partien selve vechters waren ende daer of van der eenre sijde of van der ander besculdicht of bedraghen

bedraghen sijn, ende om dat wy willen dat dit vaste ende ghestade ghehouden werde voer ons ende onse nacomelinghen onser stede ende poirten van Haerlem ende horen nacomelinghen soe hebben wy desen brief open bezegelt mit onsen zegele, gegeven inden Haghe des sonnendages na sinte Aechten dagh in 't Iaer ons Heeren M. CCC. LXXX.

Van dat ghien poirter die lant gelegen heeft onder die scouwe van Sparendam niet gelden en sellen van enigher dyckaedsen tusschen Petten ende den Oghe. 8.

AElbrecht bider Godts ghenade Palensgrave opten Rijn Hertogh in Beyenen Ruwaert van Henegou van Hollandt van Zeelandt ende van Vrieslandt, doen cond allen luden dat wy gheloeft hebben ende gheloven in goeder trouwen voer ons ende voer onsen nacomelinghen onser stede van Haerlem alle hoer landt soo waer dattet gheleghen is in Noert Hollandt dat sy in Scielandt in Deelflant ende in Rijn-landt dat onder die schouwe van Sparendam gheleghen is, ende voer dese tijdt om onser beden willen ghedijct ende gegouden hebbē van horen morgentael op die Zijp dat onse stede voirsz noch hoer nacomelinghe nimmermeer voert aen die voirsz dijcken noch maken en sullen, die gelegen is tusschen Petten ende den Oge, ende die men noch dijcken sal tusschen den Ooghe ende daer *baynse* die gheleghen is aen Schagher-dijck. Zijp.

Voert aen soe en sullen wy onser stede van Haerlem bidden noch ghebieden om deser dijckaedse voirsz ende sullen verdraeghen wesen van alle werck waer die op dijckaedse te doen comen mach tot ewighen daghen ende voert sullen alle onse poirters landt quyt wesen dat buten Sparendam gheleghen is ende binnen in Sparendam niet en water, mar IX. gulden van der morghen die sy ons ghegheven hebben, in orconde desen Brief bezeghelt mit onsen zegele, ghegeven inden Hage des Donredages nae onser Vrouwen dagh Assup. in 't Jaer ons Heeren M. CCC. ende LXXXVIII.

Van dat die Baen die buten der Houtpoert leyt der stede van Haerlem toe behoert te houden tot eenen spoelvelde, ende dat die Graeflicheydt ghien Scout setten en sal tot Haerlem hy en sal den dienst selve bewaren ende altijdt tot weder seggen. 9.

AElbrecht by Godts ghenade Palensgrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Grave van Henegou van Hollandt van Zeelant ende Heer van Vrieslant, doen cond allen luden, dat wy aenghesien hebben menighen trouwen dienst die ons onse lieve ende ghetrouwe stede van Haerlem ghedaen hebben ende noch doen sullen, ende hebben hem gracie ghedaen ende ghegheven die baen die leydt buten der hout poerten ten hout-waert, dat die blyven sal leggende tot eenen spoel-velde sonder enich ander oerbaer daer op te doen tot ewigen dagen alsoe groet ende alsoe cleyn als sy nu ter tijdt daer leydt.

Voet soe hebben wy onser Stede voirschreven ghegheven dat wy ghiene Scoute setten en sullen binnen onser Stede voirschreven hy en selt selve mit sijns selfs lijf bewaren, ende oeck gheene bevelinghe vorder toe gheven dan

dan tot onsen weder segghen, Ende om dat wy willen dat dese voirsz punten alle gehouden worden onser stede van Haerlem van ons ende van onsen nacomelinghen tot ewigen dagen toe, Soe hebben wy desen Brief bezegelt mit onsen zeghele, Ghegeven in den Haghe opten twintichsten dach in Februar: Int Jaer ons Heren, M. CCC. ende LXXXIX. na den lope van onsen hove

10. *Van die gebannen wort uut der stede van Haerlem die en sal binnen iij C. Roeden nae der stede niet comen, ende buten der stede en sal niemant timmeren op XL. Roeden nae te lande, ende te water op C. Roeden nae, Item dat die Scole der stede ghegheven is te doen rigieren.*

AELBRECHT by Gods ghenade Palensgrave opten Rijn, Hertogh in Beyeren, Grave van Henegou van Hollant van Zeelant en Heer van Vrieslant, Doen cond allen luden, dat wy aen gesien hebben menighen trouwen dienst die ons onse lieve ende ghetrouwe stede van Haerlem ghedaen hebben ende noch doen sullen, Ende hebben hem ghegeven sulcke punten van recht als hier nae beschreven staet:

Inden eersten, Soo wie wart uyt Haerlem ghebannet dat hy niet comen en sal binnen drie hondert Roeden na der stede voirsz op sijn lijf ende op sijn goet.

Voert soe en sullen wy niemant vriheide geven binnen xl. Roeden te lande waert, ende binnen hondert roeden te water waert, na der vriheyt van Haerlem, ende niement en sal binnen dese mercken voirsz huse timmeren noch wonen, Mar die huyse die nu ter tijt op Arent Ians erve staen die moghen daer blijven staen onbelet van yemanden, ten waer offe onse stede voirsz of hebben woude ende dan souden syse gelden tot ons raets seggen die wy daer toe voeghen sullen.

Voert soe hebben wy ghegheven die Scoel binnen Haerlem als dat onse stede mit onsen persoenre aldaer die nu is of namaels comen sal eenen clerc die Scoel gheven sal daer hem duncket dat onse stede voirsz mede bewaert is, Ende die sal selve die Scoele regieren ende niement voor hem, Ende altoes een half Iaer nae wederseggen ende niet langer, of dat sake waer dat hy dan daer toe niet nut en waer, dat men dan eenen anderen clerc setten mochte die daer toe nutte waer, Ende alle dese voirsz punten hebben wy gheloeft te houden ende te doen houden sonder verbreken voir ons ende van onsen nacomelingen onser stede van Haerlem ende horen nacomelinghen ende alle dinc sonder arghelist, In orconde desen brief besegelt mit onsen segele, Ghegheven in den Hage op *St. Nichalaus* dach int Iaer ons Heren. M. CCC. LXXXIX.

11. *Van dat die Molen-wint der stede van Haerlem ende ghemeynen poirteren toebehoert sonder eenich ongelt daer of te gheven.*

AELBRECHT by Gods ghenaden Palensgrave opten Rijn, Hertogh in Beyeren, Grave van Henegou, van Hollant, van Zeelant ende Heer van Vries-

Vrieslandt, doen cond allen luden, dat wy ghegheven hebben ende gheven voer ons ende voer onse nacomelinghen tot ewighen daghen onser stede ende onsen ghemeynen poirteren van Haerlem om menigen trouwen dienst die sy ons ghedaen hebben ende noch doen sullen den molenwint ander zuytsijde van onser stede voorsz. tot Hemstede, wart uyt tusschen den vreed - sloet ende der Spaern sonder yement daer eenich ongeldt daer of te gheven hoe dattet ghenoemt mach wesen, In oirconde desen brief beseghelt mit onsen seghele, Ghegheven in den Hage opten sesten dach in Februarij in 't Iaer onses Heeren M. CCC. XCIV. nae den lope van onsen hove.

van dat een poirter of poirtersse verboren mach sijn lijf ende niet sijn goet meer dan LX. pont, Mar soe wat poirter of poirtarsse een doot slach deden die soude verboeren sijn lijf ende niet sijn goet meer dan LXXX. pont. Item soe wie Scout Scepen ende Raet wesen sal, die sal tot Haerlem woenachtich wesen X. Iaer lanc onder een ende ghegoet tot C ponden toe an huyse ende an erve ende die scot ghegheven heeft XI. Iaer lanc. Item alle broeken die ghescien salmen berichten binnen siaers of men sal daer of quijt wesen. 12.

AELBRECHT by Gods ghenaden Palensgrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Grave van Henegou van Hollant van Zeelandt, ende Heer van Vrieslant, Doen cond allen luden dat wy onsen getrouwen poirteren van onsen stede van Haerlem om menighen getrouwen dienst die sy ende hoer voervaderen tot menighen tijden onsen voirvaderen ende ons gedaen hebben, Ende sy ende hoer nacomelingẽ ons ende onsen nacomelingen of God wil noch wel doen sellen, dat wy hem ghegheven hebben ende geven mit desen Brief voer ons ende voer onsen nacomelinghen tot ewighen daghen alsulcke privilegien ende vriheden als hier nae ghescreven staet, Dat is toe weten: Eerst dat een ygelijc poirter of poirtersse binnen onsen stede voirsz jeghens ons verboren mach sijn lijf ende niet sijn goet meer dan lx. pont in geenre manieren, Mar soe wat poirter of poirtersse een Doetslach dede binnen onsen stede voirsz die soude verboren sijn lijf ende niet sijn goet meer dan LXXX. pont, Ende daer mede sullen alle sijn ander goeden vry wesen ende hem volgen soe waer hy vaert worde hy verwonnen als recht is, Ende dan en sal die poirter of poirtersse nimmermeer in onsen lande comen noch in onser stede voirsz ten sy by onsen ghemoede ende wille by des doden maghen, behoudelijc onser stede voirsz anders hoer rechts.

Voert soe hebben wy onsen poirteren voirsz gegeven, Soe wie Scout, Scepen, of Raet wesen sal binnen onser stede voirsz, die sal aldaer woenachtich wesen tien Iaer lanc onder een, ende ghegoet binnen onser stede voirsz tot hondert ponden toe an huse of an erve eer hy Scout, Scepen, of Raet werden mach, ende oec scot ende scoude ende al ongelt ghegeven heeft, xj. Iaer lanc mitter stede als een poirter sculdich is te gheven.

Voert soe hebben wy onse poirteren voirsz ghegheven dat alle broeken die binnen onser stede voirsz voir desen dach gheschiet zijn, die sal onsen Scout berechten binnen een Jaer na datum van desen Brieve, ende alle broecken die binnen onsen stede voirsz noch verschinen sullen die sal onse Scoute van onser

 stede

stede voirsz die nu is of naemaels wesen sal berichten binnen siaers na dat die broeke ghescien, of die ghene die die broeke dede of ghedaen hadde, soude daer of quijt wesen, Ende om dat wy dese voerseide punten van privilegien ende vriheiden onsen poirteren voirschreven, ende hoer alre nacomelinghen voer ons ende onsen nacomelinghe tot ewighen daghen ghehouden willen hebben, In alre manieren als hier ghescreven staet, Soe hebben wy desen brief open beseghelt mit onsen zeghele. Ghegheven inden Haghe opten sestienden dach in Iunio, int Iaer ons Heren. M. C C C. X C I V.

13. *Van dat die stede van Haerlem sal geven die Costerie van der Kercken sonder yement enich segghen daer in toe hebben, Voert dat die Heymrad's van Rijnlant gien morghengelt gaderen en sullen ten sy mede by rade van der stede van Haerlem.*

AElbrecht by Gods ghenaden Palensgrave opten Rijn, Hertogh in Beyeren Grave van Henegou van Hollant van Zeelant, ende Heer van Vrieslandt, Doen cond allen luden, dat wy voer ons ende onsen nacomelinghe onser ghetrouwer stede van Haerlem om menighen trouwen dienst, die sy ons ende onsen voer-vaderen tot menighen tijden ghedaen hebben over ons ende onsen nacomelinghe of Godt wil noch doen sullen der selver onser stede van Haerlem alsulke gratie ghedaen hebben als hier na ghescreven staet.

INden eersten hebben wy onser stede van Haerlem ghegheven ende gheven die costerrie van onser stede voirscreven (na des ghenen doot die sy nu ter tijt toebehoert, overmits onsen giften in sulcker manieren) dat onse stede voernoemt mitten persoenre die nu ter tijt aldaer is alsoe langhe als hy levet: die voirscreven Costerie gheven sullen den ghenen die hem nutte duncket wesen die selve Costerie bewaren, Ende waert dat die costers hem alsoe regierden dat sy niet nut aldaer toe en waren, soe moghen onse stede ende die persoenre voirscreven die costers vernuwen ende versetten alsoe dücke als hem des ghenoeghen sal, Ende na des persoens doet voirscreven soe sal die stede voirscreven allene die costerie gheven in sulcker manieren als voirscreven is sonder den persoenre die dan wesen sal enich toe segghen dan daer in toe hebben. Voert soe hebben wy onse stede voirscreven ghegheven als dat onse Heymraet van Rijnlant die nu sijn of hier namaels wesen sullen gheen morghengelt gaderen noch setten en sullen, ten sy by een of twie van onsen Rade die wy daer toe voeghen sullen, Ende by onser stede van Haerlem ende van Leyden, ende daer sullen onse Heymraders voirscreven goede rekeninghe of bewisen of doen, eer sy enighe morghen-gelt gaderen of setten moghen, ten sy dat die selve Heymraders mit anderen brieven bewisen moghen dat des billiken niet wesen en sal, Ende want wy gheloeft hebben ende gheloeven voor ons ende onsen nacomelinghe allen die punten voirscreven ghelijc die voirscreven staen onser ghetrouwer stede van Haerlem voirscreven te houden ende te doen houden onverbrekelic tot ewighen daghen. Soe hebben wy desen brief beseghelt mit onsen seghele hier an ghehanghen, Ghegheven in den Hage op sinte Lamberts dach int Iaer ons Heren. M. ccc. xcvj.

Van

Van dat Hertoghe Aelbrecht *die steden van Hollant quyt ghewijst heeft van den stapel-recht tot Dordrect te houden.* 14.

AElbrecht by Gods genaden Palensgrave opten Rijn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegou van Hollant van Zeelant ende Heer van Vrieslandt, Doen cond allen luden, Want een ghescille ende een ghetwilanghe tijt ghestaen ende geweest heeft tusschen onsen steden, Als Haerlem, Leyden, Deelf, Alcmer, Amsterdam, Rotterdam, Sciedam, Sinte Geerdenberghe, Oudewater, Vlaerdinghe, Ggravensande, ende Naerden, Medenblic, Enchuysen, Briele, Ende onsen lieven neve Otte Here van Arckel mit sijnre stede ende poirteren van Gorichem, Ende onsen dorpen, Als Akersloet, Wtgeest, ende Wormer aen die eene sijde, Ende die stede van Dordrecht aen die ander sijde, roerende van stapelinghe ende onghelde die onse stede van Dordrecht voirscreven onsen stede ende onsen neve den Here van Arkel sinen poirteren van Gorichem ende onsen Dorpen voirscreven eyssichende hebben gheweest, Ende sy onsen steden onsen neve den Here van Arkel sinen poirteren van Gorichem, ende onsen dorpen voirscreven ducwile omme op ghehouden hebben binnen onser stede van Dordrecht ende buten op onsen stroem aen ghehaelt, Wilc ghescil ende twy wy niet langher lijden en willen, Mar sijn des overdraghen dat wy dat sceyden willen mit onsen Rade na den besten rechten ende betoen an allen sijden, Soe hadden wy onsen steden voirscreven onsen neve den Here van Arckel mit sijnre stede van Gorichem ende onsen Dorpen aen die een sijde ende onsen stede van Dordrecht voirscreven aen die ander sijde, Eenen naem-condigen dach gheset ende besceiden, Dat is te weten opten sunnendach na sinte Nicolaus dach lest gheleden voer ons ende onsen Rade te comen inden Haghe elcx mit sinen betoghe ende recht of brieve daer sy hem mede helpen willen. Op wilcken dach onse stede van Dordrecht voirscreven by ons ende by onsen Rade niement en senden van horen weghen mit eenighen betoen recht of brieve daer sy hem mede behelpen wilden, als vander stapelinghe ende onghelt voirscreven, Daer aen die ander sijde onse steden onse neve die Here van Arkel sijn stede van Gorichem ende onse Dorpen voirscreven quamen mit horen brieven betoen ende recht daer sy hem mede behelpen wilden, Ende bewisen dat sy totter stapelinghe ende onghelde voirscreven niet ghehouden noch schuldich en waren te staen, Ende want onse stede van Dordrecht den voirnoemden dach die wy hem bescheiden hadden versaten ende ons ghebots overhorich waren, Soe hebben wy mit onsen Rade ende mit goeder versinicheit besien ende ghehoert onse boecken ende Registeren daer wy in ghevonden hebben alsulcke brieve als onse stede van Dordrecht hebben mach van onsen voirvaderen vander stapelinghe ende onghelde voirscreven, Ende oec aen die ander sijde alsulcke brieve betoen ende hantvesten als onse steden onse neve die Heere van Arckel sijn stede van Gorichem ende onse Dorpen voirscreven van ons ende van onsen voervaderen hebben, Ende hebben ghevonden mit onsen Rade dat onse steden onse neve den Here van Arkel sijn

ſtede van Gorichem ende onſe dorpen alle voirnoemde, die ouſte ende die beſte brieve ende hant veſten hebben die men mit onſe ſtede brieve van Dordrecht die ſy hebben van der ſtapelinghe ende onghelde voirſz mit recht niet doen en mach, waerom wy van onſer wetenheyt ende by goedt duncken ons Raets gewijſt hebben ende wijſen mit deſen brieve voir dat beſte recht, alſoo ons dat toe behoert van onſer heerlicheydt wegen, dat onſe ſteden ende hoer mede poirteren, onſe neve die Heer van Arkel ſijn ſtede van Gorichem ende hoer mede poirteren ende onſe Dorpen voirſz tot ewighen daghen vry ende quyt ſullen weſen van der ſtapelinge voirſz ende van allen ongelde, hoet ghenoemt mach weſen, of tot ewigen daghen ghenoemt mach worden van onſer ſtede van Dordrech voirſz.

Voert ſoe ſullen die van Monikedame deſe voirſz vryhede genieten nae inhout hoere hantveſten, ende geloven voir ons ende onſen nacomelingen onſen ſteden horen mede poirteren, onſen neve den Heere van Arkel ſijnre ſtede ende hoerre mede poirteren onſen dorpen voirſz ende horen nacomelingen te houden ende te ſtercken in hoere vriheide voirſz tot ewigen daghen jegen onſer ſtede van Dordrecht voirſz, ende jeghen eenen ygelijcken die hem daer in deren woude, ende waer dat ſake dat onſe ſtede van Dordrech voirſz onſen ſteden ende horen mede poirteren, onſen neve den Heere van Arkel ſijnre ſtede van Gorichem en hoer mede poirteren, ende onſe dorpen voorſz hier en boven in enigher wijs miſdeden of moyden.

Soo gheven wy voer ons ende onſe nacomelinghen oirlof ende macht onſen ſteden horen mede poirteren ende onſen dorpen al voirſz dat ſy dat mit alre hoerre macht, mit hoeren hulperen verhalen moghen ſonder miſdoen of broke tegens ons ende onſer heerlicheyt an onſer ſtede van Dordrecht voirſz horen mede poirteren ende goeden ende op alle die gene die hem te bate comen. Ende wes ſy daer in doen, ſullen wy hem by ſtandigh ende ghehulpich in weſen ende dat helpen uyt dragen.

Ende want wy alle deſe voirſz punten onverbrokelic gehouden willen hebben, ſoe hebben wy geloeft, ende geloven mit deſen brief voir ons ende voir onſen naecomelinghen onſen ſteden horen mede poirteren, onſen neve den Heere van Arkel ſijnre ſtede van Gorichem horen mede poirteren onſen dorpen voirſz ende horen nacomelingen te houden ende te ſtercken inder voerſeider vriheide tot ewigen dagen in alre manieren als voirſz is, in orconde deſen brief bezegelt mit onſen ſegele, gedaen ende ghegeven inden Hage opten vridach nae Jaers dach in't Iaer ons Heeren M. C C C. X C I I I. na den loope van onſen hove.

15. *Confirmatie van Hertoge Willem gegeven den ſteden op ſijns vaders brief voorſz rorende van den ſtapel recht tot Dordrecht.*

WILLEM van Beyeren van Henegou ende van Hollant by der genaden Godts, Grave van Oeſteruant, doen cond allen luden dat wy om rechts wille ende om goeder gunſte die wy hebben ende draghen tot ons liefs Heere ende Vaders Hertogh Aelbrecht van Beyeren Grave van Henegou ende van Hollandt

Hollant lande steden ende luden sulcke scidinge van gestille ende twy als onse lieve Heere ende vader voirsz gedaen ende gewijst heeft twisschen sinen steden, als Haerlem, Leyden, Deelf, Alcmar, Aemsterdam, Rotterdam, Sciedam, Sunte Geerden berge, Oude water, Vlaerdingen Sgraven sande, Naerden, Medenblic, Enchuysen, Briele, ende sinen dorpen. Als Akersloet, Wtgeest, ende Wormer ende onsen neve den Here van Arkel ende sijn stede van Gorichem aen die een zijde, ende ons liefs Heere voorsz stede van Dordrecht, Wael beraden mit goeden voirsien van onser rechter wetenheyt geconfirmeert ende gevesticht hebben, confirmeren ende vestighen mit desen brieve gelikerwijls als ons liefs Heere ende vaders voirsz brieve daer onse jeghenwoerdighe brieve doersteken sijn inhouden ende begripen, ende geloven in goede trouwes voir ons ende voir onse nacomelinghen den steden dorpen, ende onsen neve den Heere van Arkel ende sijnre stede van Gorichem, ende hoer alre nacomelinghe te houden ende te starcken in sulcker vriheden rechten ende scheydinghe als onse lieve Here ende Vader voirsz ghevonden ende ghewijst hevet jeghen den stede van Dordrecht voirsz, Ende niet te ghedogen dat sy of eenich van hem luden vercort of belast worden in der vriheide of scheidinghe voersz vander voersz stede van Dordrecht horen mede poirteren of yement anders die des mit hem bewinden willen.

Ende waert sake dat die steden dorpen ende onse neve die Here van Arkel sine steden van Gorichem of eenich van hore mede poirteren tot eenigher tijt vercort worde van der stede van Dordrecht of horen mede poirteren hulperen in der voersz scheidinge ende vryheide boven ons liefs Heren ende Vaders Brieve ende onsen jeghenwoordighe confirmacie doersteken, Soo mogen sy ende elcx van hem luden hem verhalen ander stede van Dordrecht horen mede poirteren hulperen ende horen goeden voerseyt sonder misdoen of broeke jeghens ons in eenigher wijs.

Voert soe geloven wy den steden ende Dorpen voerseit ende elcken bysonder ende hoer alre mede poirteren, ende elcken bysonder ende onsen neve den Here van Arkel sijnre stede van Gorichem ende al horen mede poirteren ende ilken bysonder alle hantvesten ende brieven die al dese voirnoemde hebbenvan onsen lieven Heer ende Vader zedert die tijt dat hy Ruwaert ende Lanthere van Hollant wort vaste ende ghestade te houden ende in ghenen stucken te verminderen die sy ghehadt hebben tot deser tijt toe voir ons ende voir onsen nacomelinghe hem ende horen nacomelinge eweliken durende, Ende confirmieren ende vestighen mit onsen jegenwoordighen brief, In kennisse der waerheyt hebben wy desen brief beseghelt mit onsen segele. Ghegeven in den Haghe des dinxdagh nae sinte Victoers dach, Int Jaer ons Heren M. CCC. XCIII.

Van datmen allen vrede diemen mitter hant of opten dorpel plach te bevesten mitter clocke mach bevesten. 16.

AELBRECHT by Gods ghenaden Palensgrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Grave van Henegou van Hollandt van Zeelandt ende Heer van

Vrieslandt, Doen cond allen luden, want wy aenghesien hebben grooten oncost ende arbeidt die onse stede ende onse gherecht van Haerlem langhe tijdt ghehadt hebben om alle vrede staende binnen Haerlem tot vier tijden van ilken Iare te bewaren ende te bevesten, Soe hebben wy om een beter Ordinancie daer op te maken eñ te verhoeden manslacht eñ vechtelijck datter by versumenisse in ghescien mochte, ghegheven ende gheven mit desen brieve tot ewigen daghen durende onsen gherechte van Haerlem die nu sijn of namaels wesen sullen oirlof ende machte, ende hebben hem gheconsenteert als dat sy bevesten sullen mogen mitter clocke alle vrede die in onser stede boeke voirsz ghescreven staen of hier na daer in ghescreven sullen werden, Ende die men mitter handt plach te bevesten of opten dorpel plach te leggen tot ilken vierdel Iaers, Dat is te verstaen, opten meyen avondt, op sinte Jacobs avondt, Op alre heiligen avont, op onser Vrouwen avont purificacio, Ende dat die vrede die also mitter clocke gecondicht also vaste ende ghestade houden sullen werden ende wesen binnen onser stede voirsz ende daer buten gelijc of die vrede ghegheven waer mit hande ende mit monde, ende soe wie die uyt ghelude vrede braecken of daer over deden, dat waer op sijn lijf ende L X. pont na inhout onser hant vesten die onse stede voirnoemt van ons heeft, in orconde desen brief bezeghelt mit onsen zeghele, ghegheven inden Hage opten XXIV. dach in October in 't Iaer ons Heeren M. C C C C. ende vier.

Hertoghe Aelbrecht *starf op sunte Lucien avont in 't Iaer ons Heeren Dusent vier hondert ende vier, Bidt Godt voir die ziele.*

Van 't ghene dat soo 't konde gebeuren datter een Burgherlijcke beroerten mocht ontstaen, dat in sulcke gheval om de ghemoederen der Burgeren te vereenigen, Aelbrecht Pals-Grave *verkoosen heeft vrome ende goede luyden, die het opperste gebiet soude hebben, en in 't gerechte 't meeste gesagh om de hevigheyt der Burgeren te stillen.*

AElbrecht door Godes ghenade *Pals-Grave op den Rijn, Hertogh van Beyeren, Grave van Anholt, Hollandt, Zeelandt, Heer van Vrieslandt*, doen alle en een yeder kondt, dat na dien wy verstaen hebben en metter daedt oock bevonden, datter groote afgunstigheydt, tweedracht en oneenigheyt onstaen sijn onder de Burgers onser stede van Haerlem, die ic altijt plach te recommenderen van wegen hare getrouwigheyt, uyt het relaes ende seggen van vrome en goede Burgeren en Ingeseten die de vrede lief hebben, die om die oorsake ons gevolgt sijn. Om dit quaet te weeren, na dien wy altijt die moderatie gebruyct hebben, daer enige swarigheyt voorgevalle was, dat wy altijt helde na vrede eñ altijt ons devoir en uyterste beste daer toe deden, op dat wy onse Ondersaten door alle de provincien en Steden in ruste en vrede mochte behouden. Alsoo de saecke met rijpe deliberatie overwoeghe zijnde 't selfde met onsen Raden overleydt, met toestemminghe van den Raet onser lieve en getrouwer stede, om veele getrouwe en treffelijcke diensten aen ons en onse

voor

vooroudercn, so dickmaels en so merckelijck bewesen, en so Godt wil noch sullen bewijsen Alsoo dat wy om te verhoeden meeninge neerlagen Straet-schendery, en diergelijcke ongelucke meer, die uyt de voornoemde gevecht, en oneenigheyt mochten ontstaen hebben wy gegeven en geve by dese brieven en statuten voor altijdt sulcke articulen als hier onder geschreven staen.

En voor eerst uyt dese XXXIII. wel de voornaemste ende aensienelijcxt deser Stede in dese onse brieven begrepen ende hier onder by geschrifte ghestelt by naem en toe naem.

Symon van Saenden.
Gijsbrecht van Rietvelt.
Willem van Schooten.
Iohan van Spaerwou.
Ioh. Woutersz Symons.
Iohan Lotsz.
Gerard Albout.
Albert Salomon.
Iohan Brouwer.
Willem van Saenden.
Diderick van Bakenes.
Iohan van Heussen.
Niclaes van Assendelft.
Ian Willemsz Ianson.
Huych van Diemen.
Gerard Baech.
Meynard Claessz.
Huych van Rietwijck.
Pieter van Saenden.
Phlips van Cralingen.
Floris Scoddi.
Willem van Woude.
Iohan van Foreest.
Willem van Assendelft.
Iohan Rilard.
Niclaes Hoen.
Gerard Buyse.
Willem van Grebber.
Hendrick Dircksz.
Niclaes Zeuwe.
Hendrick van Berckenrode.
Willem van Adrichem Diet.
Willem Doeven.

Wt de welcke jaer op jaer verkosen moeten worden, op *St. Geertruyts* dagh, 7 Schepens, dese nu geseyde Schepenen uyt de reste 26 mannen die alle Jaers verkiesen 4 Raden daegs voor *Mariæ Bootschap*, ende hare namen sullen te Haerlem in de Parochi-Kerck opentlick van 't Stoel afgelesen worden op de Feestdagh van *Mariæ Bootschap*. Ende dese 7 Schepenen ende 4 Raden sullen presideren in ons gerichte alleen voor een jaer, en sullen binnens jaers niet mogen afgeset worden. En op die wijse en manier sullen in onser Stede voornoemt alle jaers Schepens en Raden gekosen worden. Wt dese 33 so Edele als voornaemste. Ende vorder de Schepen ofte Raden eens geweest zijn, en sullen niet eer komen in 't gerichte van ons in-gestelt voor aleer dat d'andere oock in ordre van Schepenen en Raden gekomen zijn, niet minder in digniteyt en waerdigheyt dan d'andere, die of op huyden noch in wesen zijn, of die noch komen sullen. Vorder so misschien yemant van de haren quame te sterven, of sijn Burger-recht op seyde, of out worde en ongevallig, of door verlies van sijn goet tot armoed verviel, of so versswacte, dat de Vroetschappē bestaende in Collegie van 33 oordeelen soude en verklaren dat hy een onnut Burger en tot stadts dienste waer

waer inhabijl ende onbequaem. In sulcken geval sullen d'andere xxxiij. voernoemt, by voorgaende eede by ghescrifte overleveren iiij. mannen soo van Adel als van aensien, die daer staen ter goeder naem ende faem, oprecht van leven van de beste slach luyden met eere, die gherustich ende sonder krackeel hare goederen besitten, binnen de provincie van Hollandt, 'tzy of bewoonde plaetsen in de stadt, of wooninghe op't landt of jaerlijcxse inkomen tot de somme van DC. Schilden, even alleens als onse jaerlijcxse renten. Ende op die tijt oock sal hy een gerechte derde part van sijn goederen moeten hebben binnen stadt muyren. Ende uyt de vier nu ghemelt, sullen wy dan eener verkiesen, in plaetse van d'overledene of onghevallige, die wy in de plaetse sullen brenghen, vier-daghen, nae dat de namen van de vier mannen by ghescrifte over-ghegheven sullen worden. Maer soo het mocht ghebeuren by d'een of d'ander ongelegentheyt, dat wy binnen acht dagen niet en sullen nomineren of verkiesen een persoon, in plaetse van de af-gestorven, of die onbequaem tot stadts dienste, dat wy in sulcke gheval vergunnen ende ghedogen sullen, die dan noch in't leven sullen wesen, dat sy uyt de voorgenoemde drie-en-dertich een persoon sullen kiesen, in plaets van de af-lijvighe of onghevallighe, ende sal even soo veel ghelden, als of de verkiesinge by ons ghedaen ware, behoudens dit als sy daer een ghekosen sullen hebben of daer toe verordent, dat dan by de meeste stemmen moet gaen.

Wijders, alle 'tgheen dat de drie-en-dertigh mannen voornoemt, sullen ordonneren ende resolveren, sal voor vast ghehouden worden en bondigh, met voorgaende eede in den Raedt, ende teghenwoordigheyt van de Schout onser Stede, tot behoudenis van de Gemeene rust ende vrede. Ende alle dese willen wy dat vast ende bondigh zijn voor altijdt, even alleens of die by ons gheconfirmeert ende bevesticht waren. Ende alle dese alsoo gheordonneert ende inghestelt ende eens aenghenomen, en mogen nimmermeer herroepen of af-gheschaft worden, dan van de Schout, en by meerdere stemmen, soo sijt anders verstaen, dat men moet volghen.

Wijders soo wy of onse Voorouders, onse lieve en getrouwe Stede voornoemt, eenighe Hantvesten, Brieven, of Privilegien van outs gegeven hebben, in de welcke eenige articulen begrepen zijn, ende bevonden worden eenichsins met dien contrarieren, tot prejudicie van onse stadt van Haerlem, hier in willen wy oock, dat noch van de Hantvesten, noch van brieven noch van articulen, oock teghenwoordigh yets soude of gaen, behoudens ontsag ende aensienlijckheydt. Maer dit Handtschrift, ende meer anderen, hier nessens bezeghelde brieven, die wy onse Stede ghegheven ende gheschoncken hebben, soo hebben wy belooft, ende belooven by desen voor ons ende onse nae-komelinghen, onse trouwe ende wel-gheliefde stede van Haerlem, ende hare nae-saten, voor altijdts sullen onderhouden ende vast maecken, en niet toe laten, dat de voor-gemelte giften soude verbroken of vermindert worden. Tot ghetuyghenis hier van, hebben wy aen dese brieve het Zeghel ghehanghen, ende omme te beter dit te doen ghelooven, naediender niet soo aenghenaem kan wesen, dan dat wy konden sien dat daer pais en vrede we-

derom ghemaeckt ware, en dat de goede burgers wederom met den andere in onderlinghe eendracht versoent waren. Soo hebbe ick oock by onse welgheliefde zoon Heere *Willem*, Hertog van Beyeren, Grave van Oosterwoude, versocht, ende in ernst gherecommandeert, jae gebeden als Vader aen mijn Soon, dat hy dit ons Handtschrift, te samen met ons verzegelt worden met dit formulier:

ENde wy *Willem*, Hertogh van Beyeren ende Hannou, deur Godts ghenade, Grave van Oosterwou, versocht ende gebeden van mijn Heer Vader, wiens versoeck ende bede als Soone van de selfde noch moet noch mach of te slaen, eensdeels oock omme de bysondere toe-ghenegentheyt ende enckele liefde, die wy onse wel-beminde ende goede Stadt voorschreven toedraghen. Ende om dat het sou blijcken, dat alle de voorsz. articulen met onse wil en toe-stemmingh voor goedt ghekeurt zijn, soo hebben wy dese brieven gesterckt met onse Zegel. Beloven hier neffens, dat wy alle de stucken in dese begrepen, voor vast ende ongheschendt houden sullen, voor ons ende onse naekomelinghen aen onse wel-beminde ende ghetrouwe Stadt, en hare Naekomelinghen, in conformiteyt van dese voorgaende, hebben dese teghenwoordighe vergunt ende vergheven in 's Gravenhaghe op den vierden Martij, in den Jare ons Heeren 1402 nae de course van ons Hof.

Van dat Hertoghe WILLEM *gheconfirmiert heeft der Stede van Haerlem al sijne Vaders brieve Hertoge* AELBRECHT *voirsz ende der stede voirsz gegeven.* 18.

WILLEM by der genade Gods Palensgrave opten Rijn Hertoge in Beyeren Grave van Henegou van Hollant, van Zeelant ende Here van Vrieslant, Doen cond allen luden. Want die Heerlicheyt van der Graefschap van Hollant ende anderen onsen landen aen ons ghecomen ende verstorven is by dode ons liefs Heren ende vader Hertog Aelbrechts dien Godt salich gedencken moet, ende ons onse ghetrouwe stede ende poirters van Haerlem vrientliken ontfanghen hebben, ende ghehult tot horen rechten Heer als daer toe behoert, Soe hebben wy daerom ende om goeder gunste die wy hebben ende draghen tot onse ghetrouwer stede van Haerlem der selver onser stede ende poirters van Haerlem aldaer confirmeert ende ghevesticht, confirmieren ende vestighen mit desen brieve alle sulcke Privilegien, vriheden hantvesten ende rechten als sy van onsen voirvaderen Graven tot Hollant van onsen lieven Here ende vader Hertog Aelbrecht voirsz van ons bezeghelt hebben, Ende gheloven voer ons ende onsen nacomelingen onser ghetrouwer stede ende poirteren van Haerlem voirsz daer in te houden ende te stercken na Inhouden der brieve die daer of bezeghelt zijn in oirconde desen brief besegelt mit onsen seghele, Gegeven in den Hage op sinte Agnieten dach, Int Iaer ons Heren. M. CCCC. ende vier, na den lope van onsen hove.

19. *Van soe wat poirte van Haerlem die ghelandt is bider wildernisse, oft gheviel dat hoer biesten inder wildernisse quamen ende daer in gescut worden, datmen dat ilke scaer beesten lossen sal mit achte penninge Hollants payment, sonder meer daer of te gheven.*

WIllem bider genaden Gods Palens-Grave opten Rijn Hertoge in Beyeren Grave van Henegou van Hollant, van Zeelant ende Heer van Vrieslandt, doen cond allen luden, dat wy onsen steden van Haerlem gegeven hebben en geven mit desen brief ende allen onsen poirteren van Haerlem die gelant sien aen onse wildernisse of daer ontrent, of den dien dien sijt verhueren, waert dat hoer beesten uut dien lande in onsen wildernisse quame in wat manieren dattet toe quame ende sy gescut worden, datmen dan ilken scaer beesten lossen sal mogen mit achte penningen Hollants payment sonder meer daer of te geven. in orconde desen brief bezeghelt mit onsen zeghele, gegeven inden Hage op den derde dach in Iunio, in 't Jaer ons Heeren M. C C C C. ende ses.

20. *Van dat gien stede van Hollant of van Zeelant, meer koeren maken sullen op die stede van Haerlem of den poirteren meer dan sy op haers selfs goeden koeren of setten. Item, soe wie een poirter of poirtersse van Haerlem doet sloege of die mit recht, ende vonnesse ballinc geleit worde, die en sal gien lant-winninge hebben voer die tijdt dat hy mit des doden magen vrient soene gesoent hebbe. Item, soe wie wijt der stede van Haerlem ruymde van broeken, die mach die Scout aen tasten binnen, I I I C. roeden nae der stede vrihede.*

WIllem bider genaden Godts Palens-Grave opten Rijn Hertoge in Beyeren Grave van Henegou van Hollant van Zeelant, ende Heer van Vrieslant, doen cond allen luden, dat wy om liefte ende gonste die wy hebben ende dragen tot onser getrouwer stede van Haarlem, ende om dat sy ons guetelijck ende ghewilliglic ghegeven hebben sulcke bede als wy op hem luden begeert hebben, Soe hebben wy der selver onser getrouwer stede ende poirteren voirsz gegeven ende geven mit desen brieve sulcke punten van recht hant vesten ende vriheiden als hier na geschreven staen.

Inden eersten dat gien van onse stede van Hollant of van Zeelant meer koeren sullen maken of setten op onser getruwer stede ende poirteren van Haerlem voirsz dan sy op hoers selfs gueden koeren of setten, ende waert sake dat enich van onsen steden van Hollant of van Zeelant meer koeren setten of maken op onser getruwer stede ende poirteren voirnoemt die gheloven wy hem of te doen ende van gienre waerden te wesen.

Item, soe wie een poirter of poirtersse van Haerlem doet sloege binnen onsen lande van Hollandt, of wie dat ballinge binnen der selver onser stede mit recht ende mit vonnisse gheleit worde van doet slage, die en sullen wy ghene landtwinninge geven noch in onsen lande van Hollandt, of van Zeelandt niet woenen voir die tijt dat sy mit des doden magen vrient soene, gesoent hebben.

Item, waert saecke dat yemande van onser stede van Haerlem verwonnen worde mit recht van eenighen broeken, ende daer voer wijt der selver onser stede ruymde, die sal onse Schout van Haerlem die nu is of hier namaels wesen sal aen tasten ende vangen mogen binnen drie hondert roeden naer voirsz onsen

onsen stede vrihede, ende dan die sake daer of berichten in allen schijn of hy hem binnen onser stede voirnoemt ghevangen hadde.

Item, soe wat bastaerde binnen onser voornoemde stede wijf of man aflivig worde sonder witaftige geboerte after hem te laten, Ende drie Iaer lanck aldaer poirter geweest waren die soude syn naeste bloedt van sijnre moeder gekomen sulcke eerfnisse als hy after laten sel van hem of hoer nemen, behoudelick dat die vader, sijn bastaert kinde zoene off dochter eenige goede (hoe sy genoemt zijn) gemaeckt hadde, dat die selve goede weder komen ende eerven sullen op hem off op sijn recht eerfnamen, Ende want wy immer onser ghetruwer stede van Haerlem ende allen horen poirteren dese voorsz. punte vast ende gestade houden willen, Soe hebben wy hier of in kennisse voir ons ende onsen nakomelingen desen brief doen bezegelen mit onsen zeghele hier aen gehangen. Ghegeven in onser stede van Middelborch opten derden dagh in Novemb. in 't Iaer ons Heeren M. cccc. en elve.

Van die gene die buten der stede van Haerlem woonen binnen drie hondert Roeden gelden ende geven sullen excijs. 21.

WIllem bider ghenaden Godts Palensgrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Grave van Henegouw van Hollandt van Zeelandt ende Heer van Vrieslandt, Doen kond allen luden, Want onse goede stede van Haerlem ons toegeseit ende gunstelic ghegeven heeft die somme van ses duysent ouder scilde, die sy ons wyt reycken ende betalen sullen tot drien Iaren, Dat is te weten tot ilken jare twie dusent der schilde voorsz. Ende overmits dat sy dat voorsz. gelt ordineeren setten ende ons betalen moeten uut excijse die sy binnen onser stede voorsz. setten moeten. Soe hebben wy hem gheoerloft geconsentiert oirloven ende geconsentieren mit desen brieve, Ende willen dat alle die gene die buyten onser stede van Haerlem woonen binnen drie hondert roeden na de stede voorsz vriheit den voorsz excijs diemen binnen onser stede voorsz setten sal mede betalen ghelijc ende in allen manieren of sy binnen der voorsz. onser stede woenden, Ende ist dat yemandt van dien onwilligh is den voorsz. excijs te betalen, Soo willen wy ende bevelen onsen Schout ende den ghemeenen gerechte van onser stede voirsz. die nu zijn of hier namaels wesen sullen, dat sy dat berichten ende corrigieren mit sulcken koeren ende rechten als onse goede luden van den gerechte dair op maecken ende ordinieren sullen, Dit sal gedueren drie jaer lanc ende niet langher; In orconde desen brief bezegelt mit onsen zegele, Ghegeven tot Middelborch op Sinte Wilboerts dagh, In 't Iaer ons Heeren dusent vier hondert ende elve.

Hertoge Willem, *Hertoge* Aelbrechts *zoen voorsz. starf des naesten dages nae Pinxter-dagh in 't Iaer ons Heeren dusent vier hondert ende soeventien, Bidt Godt voor die Ziele.*

22. *Van dat Hertoghe Jan, Hertoghe van Lothringhen van Brabandt, &c. Ende Vrouwe Iacop van Beyeren, die een enighe Dochter was, Hertoghe Willems van Beyeren Grave van Henegou &c. voirschreven: Ende Hertoghe Ian voirsz. die lande van Hollandt ende van Zeelandt gheconformiert hebben alle Handt-vesten die sy van den Graeflicheyt hebben.*

IAn byder gracien Godts Hertoge van Lothringen van Brabant ende van Limborch, Marck Grave des heilighen Rijcs, Grave van Henegou van Hollandt van Zeelant ende Heer van Vrieslant, ende Iacop bider selver gracien Hertoginne Marck-Gravinne ende Vrouwe der selver lande doen kond allen luden dat wy onser ghetrouwer stat van Haerlem ende allen horen poirteren gheconfirmeert ende gevesticht hebben geconfirmieren ende gevestigen mit desen brieve alsulcke privilegien, vriheden, hantvesten ende rechten als sy van onsen voervaderẽ Graven of Gravinnen van Hollandt ende van Zeelant bezegelt hebben. Ende geloven voer ons ende voir onsen nakomelinghen onser ghetrouwer stede ende poirteren van Haerlem voorsz eñ horen nakomelinghen daer in te houden ende te stercken tot ewighen dagen na inhout der brieven die daer of bezegelt zijn, in orconde desen brief bezegelt mit onsen zegelen, gegeven tot *Wondrichem* opten XXIV. dagh in Ianuarius in 't Jaer ons Heeren M. CCCC. ende achtien.

23. *Van dat Hertoghe Ian ende vrouwe Iacop voirsz. der stede van Haerlem een hantvesten gegeven hebben eerst dat sy alle Iaers VII. Scepens ende vier Burgermeesters alles setten sullen op sinte Ambrosius dagh, ende die sullen oudt wesen XXVI. Iaer of daer boven, ende sullen niet naere van maesscap wesen dan after suster kindt, of der onder, Item, dat men koeren maken en sullen ten sy biden Scout ende den ghemenen gherechte ende by der meester meningen, Item, dat Baliu ende Schout der stede van Haerlem eerst eenen eet doen sullen eer sy horen dienst aen vangen eenen ygeliken recht ende vonnesse te doen.*

IAn byder gracien Godts Hertoge van Lothringen van Brabant, Marck-Grave des Heiligen Rijcx, Grave van Henegou van Hollandt van Zeelandt ende Heer van Vrieslandt, ende Iacop bider selver gracien Godts Hertoginne ende Marck-Gravinne, Gravinne ende Vrouwe der selver lande, Doen kond allen luden dat wy om den getrouwen dienst die ons onse getruwe stede van Haerlem ducwil ghedaen heeft ende daghelickx doet ende of Godt wil noch doen sal, der selver onser stede horen poirteren ende nacomelingen ghegheven ende verlient hebben geven ende verlienen mit desen brief voir ons ende onsen nacomelingen alsulcke hantvesten ende previlegien als hier nae bescreven staet.

Inden eersten dat wy alle Iaers op sinte Ambrosius dagh in onser Stede voorsz.

voirſz ſetten ſullen of doen ſetten ſoeven goeder mannen tot Scepen die een Iaer lanck ſonder verſetten daer Schepen bliven ſullen, dat en waer dat enich binnen ſijnre tijdt aflivich worde daer voer ſullen wy dan eenen anderen ſetten of doen ſetten dien tijdt uut blijvende en des gelijcx ſullen wy hen oec Burgermeeſters ſetten die een Iaer lanck bliven ſullen ſonder verſetten, Ende wy en ſullen niement aldaer tot Scepen ſetten hy en ſal out weſen XXVI. Jaer of daer boven, Ende dat niement naere van Maeſſcap toe ſamen ſitten en ſal dan after Suſter kinder of daer bineden, dit ſal dueren alſoe langhe ende totter tijdt toe dat dat leſte payment verſcenen ſal ſijn van hondert en ſes nobelen die wy nu onſen Ooem Hertoghe Jan van Beyeren gheloeſt hebben te betalen.

Voert aen want in onſer ſtede voirſz een wijl tijdts herwaerts ghewoenlick is gheweeſt dat onſe Scout mit twien of mit drien Scepen aldaer nuwe ghebode koeren ende ſtatuten ghemaeċt hebben een half of een heel Iaer durende, die willike als wy claerliken onder wijſt ſijn grotelic ghedraghen hebben in achter deel ende ſcaden onſer voirnoemde ſtede ende horen poirteren ende ghemeenten ſoe iſt dat wy begherende der ſelver onſen ſtede daer op te verſien, hebben wy die voirſz gewoente ende handtveſten die ſy daer of hebben weder roepen ende te niete ghedaen, Ende hen ghegheven ende verlient, Als dat onſe Scouten Scepenen ende Rade onſer voirſz ſtede by conſent Raedt ende toe doen van der meeſter meninghe die in onſen gherecht van Haerlem gheweeſt hebben voert aen nuwe ghebode koeren ende Statuten maken moghen tot eenen halve Iare of tot eenen helen durende by horen eeden datter meenten of der meeſter meninghe oerbaerlick is, behoudelijck ons daer in onſer Heerlicheydt ende Rechts. Ende alſoe verre als die ſelve geboden koeren ende ſtatuten 't gheghen onſe heerlicheydt ende recht niet en draghen, Ende ſoe wat ghebode koeren of Statuten gemaeċt worden anders dan by der meeſter meninghe ghelijck voirſz is die en ſullen gien ſtat houden noch van gienre waerde weſen.

Voert meer hebben wy onſer viorſz ſtede verlient tot ewighen daghen dat onſe Baljuw rechter of Dienaer onſer voirſz ſtede ſal ten heilighen ſweren eer hy den dienſt aen taſten of bewinden ſal te regieren dat hy eenen yegheliken dies begheert recht ende vonneſſe doen ſal wilke voirnoemde punten wy hebben gheloeſt voir ons ende onſe naekomelinghen onſer voirſz ſtede van Haerlem ende horen nakomelinghen vaſt ende gheſtade te houden inder maten die boven gheſcreven ſtaen, Ende des 't orconde hebben wy onſe zeghelen aen deſen brief doen hangen, ghegheven tot Wondrichem opten XXIV. dagh in Ianuarius in 't Iaer ons Heeren M. CCCC. en XVIII. Na den lope van onſen hove.

24. *Van dat Hertoghe Ian van Brabandt voirscreven gheloeft heeft baenroedsen Ridderen knapen ende steden van Hollant ende van Zeelant te houden allen hantvesten privilegien ende rechten die sy hebben moghen van sinen voersaten Graven te Hollant, ende sonderlinghe van Hertoge Ian sinen Oem van Beyeren, voert dat hy die lande voirscreven niet versetten noch vervreemden en sal buten consent der voergenoemde noch binnen den lande niement dienst voeren laten dan Hollanders of Zeelanders.*

Nota. Dese volgende bladen staen in de Latijnsche Text niet al.

IAN by der ghenaden Gods Hertog van Lothringhe van Brabant ende van Limborch, Marcgrave des Heyligen Rijcx Grave van Henegou van Hollant van Zeelant ende Heer van Vrieslant, Doen cond allen luden. Alsoe die lande van Hollant van Zeelandt by dode ons liefs Oems Hertogh Ian van Beyeren saligher ghedachten die wy hem voirtijts in handen gheset hadden ghelijc die brieve daer op ghemaeckt dat Inhouden ende begripen weder an ons ghecomen ende bestorven zijn, Ende onse lieve ghetruwe ende ghemindе baenroedsen Ridderen ende knapen ende steden van Hollant ende van Zeelandt die op dese tijt in den lande sijn ende by ons liefs Oems voirscreven tijden die gheregiert ende bewaert hebben by ons om die lande voirscreven aen ons ende in onsen handen te brenghen ghelijc wy daer in gherechticht zijn van horen mede ghesellen ende vrienden ghesciet ende ghesent hebben daer sy hem soe trouwelijc ende eerlijc in bewijst hebben ende soe wel ghequijt dat wys hem vrienlic dancken, Soe hebben wy daer om den selven onsen ghetruwen ende gheminden Baenroedsen Ridderen Knapen steden landen ende luden voirscreven gheloeft ende gheloeven mit desen onsen brieve, dat wy hem alle alsulcke brieven hantvesten privilegien ende rechten als sy in voirtijden van onsen voorsaten Graven en Gravinnen te Hollant ende mede van onsen lieven Oem van Beyeren voirnoemt des hy machtich mochte sijn verworven ghecoft of in eenigher wijs vercreghen moghen hebben confirmieren sullen ende daer hem in stiven stercken houden ende vestighen als behoerlijc is.

Voert hebben wy gheloeft ende gheloven onsen getruwen ende gheminden Baenroedsen Ridderen Knapen steden ende Landen voirscreven, dat wy die lande van Hollant ende van Zeelant voirscreven mit horen toe behoren in niements handen versetten noch brenghen en sullen, noch gheene stede renten ende goeden die der Graeflicheyt toe behoeren of namaels aen comen moghen vercopen verminderen of vervreemden noch mit geenre hande dadinghe over gheven noch dier weerloes worden, ten sy by wille, wete, ende goet duncken onser ghetruwer ende gheminden baenroedsen Ridderen Knapen ende steden voirscreven.

Mede hebben wy onsen ghetruwen ende gheminden baenroedsen Ridderen knapen steden landen ende luden voirscreven gheloeft ende gheloven dat wy die selve Landen van Hollant ende van Zeelant van niemande en sullen laten noch doen regieren noch eenighe tresorieren Rentmeysteren Castteleynen Drossaten Baljuwen Scouten noch geenrehande amptluden noch dienaers in den lande ende stede voirscreven setten noch doen setten, noch maken

maken dan Hollanders of Zeelanders die in den landen of steden voirsz. ghesceten ende ghetruwelic by onsen lieven Oem voirscreven ghebleven sijn, Ende want wy Johan Hertogh van Lothringhe van Brabant &c. voirnoemt, Alle dese voirscreven punten ende ellic bysonder gheloeft hebben ende gheloven by onser trouwen ende Vorsteliker eeren onsen goeden luden voirscreven volcomelic te houden ende van een yeghelic te doen houden sonder eenighe inbreke ende arghelist uut gesceiden, Soe hebben wy hem noch vorder gheloeft in der manieren voirschreven, Soe wanneer wy onse Lande ende stede voirschreven een eet doen als behoerlijck sijn sal, dat wy dan dese selve punten ende gheloeften in dien onsen eede mede begripen sullen sonder yet anders daer in toe trecken, Ende des te orconde soe hebben wy van onser rechter wetenheyt onse seghel hier aen ghehanghen, Ghegheven in den Haghe opten achtenden dach in Februario Int Iaer ons Heren. M. CCCC. XXIV. naden lope van onsen Hove.

Van dat Hertoge Ian van Brabant van Lothringe,&c. *geloeft heeft te betalen alle wittaftighe scult die sijn Oem Hertoghe Ian van Beyeren achter mochte laten.* 25.

IOhan bider ghenaden Gods Hertogh van Lothringe van Brabant ende van Limborch, Marcgrave des Heiligen Rijcx, Grave van Henegou van Hollant,&c. Doen cond allen luden, dat wy geloeft hebben ende gheloven mit desen brieven onsen ghetruwen ende geminden baenroedsen Ridderen Knapen poirteren ende ondersaten onser lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant dat wy hem betalen sullen alle bekende ende wittaftige schulde die onse lieve Oem Hertogh Ian van Beyeren saligher ghedachten sculdich mach gheweest hebben in brieven of daer buten daer wy in ghehouden moghen sijn dat van der Graeflicheyt,eñ oec mede 't gebreck vanden xc m. cronen des daer noch onbetaelt is die wy sculdich waren onsen lieven neven ende ghetruwen, *Iacop van Gaesbeec*, Heer tapconde tot putte ende tot streyn, Heren Huprect Heer tot Culenburch, Heren Floris van Bersel, Heren Aernt van Leynburch, Ende Heer Gerrijt van Hemskerck, ende bewijst hadden opte boeren ende te ontfangen an onsen lieven Oem voirscreven, In wilken sculden onsen lant van Brabant ende andere onse lande vry ende onghelast sullen bliven, Mar die voirscreven sculden wy hem bewisen sullen op te boeren ende in toe nemen van allen onse renten boden broeken opcominghen ende vervallen die ons in onse lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant verscenen zijn ende noch verscinen ende op comen sullen ter tijt toe dat sy volcomelic vol ende al betaelt sullen wesen, Ende sullen oec hem ende eenen yghelic bysonder van sinen sculden die sy wittelic bewisen moghen dat men hem sculdich is sonderlinghe brieve van betalinghe ende bewisinge daer of gheven daer sy wael ende volcomelic mede bewaert sullen wesen, Des te orconde soe hebben wy van onser Rechter wetenheyt onse zeghele aen desen brief doen hanghen, Ghegheven in den Hage opten achten dach in Februario int Iaer ons Heren. M. CCCC. ende XXIV.

Van

26 . *Van dat* Hertogh Ian van Lothringe *van Brabant &c. geloeft heeft dat die ballinge die uut den lande ende stede van Hollant geweken zijn by tijden sijns Oems Hertogh* Ian van Beyeren *niet weder in comen en sal laten buten weten ende wil der Ridderscap ende steden der lande voirsz.*

IOhan biderghenaden Gods Hertogh van Lothring van Brabandt ende van Limborch, Marcgrave des Heylighen Rijcx, Grave van Henegou van Hollandt &c. Want onse lieve getruwe ende ghemeinde baenroedsen Ridderen ende Knapen steden ende goede luden van Hollant van Zeelant en van Vrieslandt die nu in den landen sijn nae doede ons liefs Oems Hertogh Iohans van Beyeren saliger gedachten ons gunstelic ende onderdaenlic inden voirsz landen ghehaelt ende tot horen rechten Heer soe wy daer in gerecht sijn mit betaemliker waerdicheyt ontfangen hebben als behoerliken ende gewoenliken is, Soe hebben wy den selven onsen goeden luden voirsz gheloeft ende gheloven by onse trouwen ende eeren, dat alle die ghene die nu ter tijt ballinghe of voervluchtich sijn der lande van Hollant ende van Zeelandt nimmermeer in die selve lande voirsz weder comen en sullen noch hoeren goede gebruken ten sy by onse consente ende wille ende goet duncken, onser ghetruwer mannen die inder tijt onse Thresorier ende rade wesen sullen van Hollant ende van Zeelant, ende biden steden daer die Ballinghe uut gheweken sijn, Ende soe wes recht vorderinghe dat van onsen Scouten Scepenen of Dienaren tot desen dage toe ghedaen mogen hebben geweest binnen steden of daer buten zeer dat onse lieve Oem van Beyeren saliger gedachten voirsz aflivich geworden is die ghenoeghen ons wael ende kennen dat sy by onsen wille ende consent gheschiet sijn, In orconde desen brief beseghelt mit onsen segel hier aen ghehanghen, Ghegheven in onser stede van Haerlem opten elfsten dach in Februario Int Iaer ons Heren M. CCCC. XXIV.

27. *Van dat* Hertoghe Ian van Lothringe *van Brabant &c. geloeft dat hy ghene dienare van horen dieast ontsetten en sal sy en sullen eerst vernoecht ende betaelt wesen van allen dat sy mit seghele ende brieven of met bescheydenre rekeninghe bewisen moghen.*

IOhan by der genaden Gods Hertog van Lothringen van Brabant ende van Limborch Marcgrave des Heyligen Rijcx, Grave van Henegou van Hollant &c. Doen cond allen luden, Alsoe onse ghetruwe ende geminde Baenroedsen Ridderen Knapen steden en goede luden ons nae dode ons liefs Oems Hertogh Ian van Beyeren saligher ghedachten gunstelic ende onderdaenlic ontfanghen ende ghehult hebben in onse Lande van Hollant tot horen rechten Heer ende voicht der lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslandt, Soe hebben wy desen selven onsen goeden luden voirsz gheloeft ende gheloven mit desen brief dat wy die Ampt-lude ende Dienaren die nu in den lande van Hollandt sijn ende tot hair toe gedient hebben uut horen diensten niet setten en sullen noch laten setten voir die tijt, dat wy hem ende elke van hem voldaen

voldaen ende betaelt sullen hebben, sulc gelt als sy mit goeden brieven of mit bescheidenre rekeninghe bewisen sullen moghen dat wy hem sculdich moghen sijn op die dienste voirsz, Ende des te ghetughe soe hebben wy onse seghel hier aenghehanghen, Gegheven in onser stede van Haerlem op ten elfsten dach in Februario, Int Jaer ons Heren. M. cccc. ende xxiv. na den loop van onsen hove.

Van dat Hertogh Ian van Lothringen *van Brabant,&c. genen luden buten den palen van Hollant of van Zeelant ghesæten eenige vriheide van tollen gheven sal noch gheen munte en sal doen slaen binnen de palen van Hollant of van Zeelant, ten sy by consente der Ridderschap ende der steden den lande voirsz.* 28.

IOhan bider ghenaden Gods Hertog van Lothringe van Brabant, ende van Limborch, Marcgrave des Heyligen Rijcx, Grave van Henegou van Hollant &c. Want onse ghetrouwe ende gheminde Baenroedsen Ridderen Knapen steden ende guede luden van Hollant, van Zeelandt ende van Vrieslant die nu in den voirsz lande sijn na doden ons liefs Oems Hertog Ian van Beyeren salighcr ghedachten ons gunstelic ende onderdaenlic in den voirsz landen gehaelt, ende tot horen rechten Heer soe wy daer in gerecht sijn mit betaemliker waerdicheyt ontfanghen hebben als behoerliken ende ghewoenliken is, Soe hebben wy daerom den selven onsen goeden luden voirsz gheloeft ende gheloeven mit desen brieve, dat wy gene steden, landen noch luden die buten den palen van den lande van Hollant ende van Zeelant geleghen ende geseten sijn eenighe vriheden van tollen gheven consentieren noch verlienen en sullen noch munte doen slaen van goude of van silvere binnen den lande van Hollant of van Zeelant voirsz, ten sy by consente ende goet duncken van onsen Rade ende steden der lande voirsz, In orconde desen brief beseghelt mit onsen seghel hier aen ghehanghen, Ghegheven in onser stede van Haerlem opten elfsten dach in Februario int Jaer ons Heeren M. cccc. ende xxiv na den lope van onsen hove.

Hertoghe Ian van Beyeren *voornoemt starff op ten heilighen dertienen dach int Iaer ons Heeren M. CCCC. ende XXIV. Bidt Godt voir die ziele.*

Van dat Hertogh Philips, *Hertogh van Borgondien, &c.* 29.

Regent der lande van Hollandt &c. gheconfirmiert heeft den Baenroedsen Ridderen knapen ende steden der lande van Hollant van Zeelandt &c. Alle Hantvesten Privilegien ende rechten die sy vercreghen hebben van Hertoghe Iohan van Lothringen *van Brabant,&c. van Hertogh* Ian van Beyeren *ende van horen voirsaten.*

PHilips by der genaden Gods Hertog van Burgondien,&c. Doen cond en kenlic allen luden dat wy om rechte liefte ende gunste die wy draghen

en hebben tot onsen lieven en gheminden prelaten, baenroedsen Ridderen knapen steden ende goeden luden der lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant, om sulcke onderdanicheyt ende trouwe als wy an hem lude in onsen vervolgen van den Regiment der lande voirscreven wael bevonden hebben den selven Prelaten Baenroedsen Ridderen Knapen steden ende goeden luden die ons ghetrouwe ende bystandich daer in ghevallen zijn, gheloeft hebben ende gheloven mit desen brieve alle alsulcke privilegien hantvesten rechten heercomen ende brieve als sy van onsen lieven neve den Hertogh van Brabant van onsen lieven Oem Hertogh Ian van Beyeren saligher ghedachten ende van horen voersaten, Graven ende Gravinnen te Hollant gheworven ghecoft of vercreghen moghen hebben, Soe dat wy sie daer in houden stiven ende stercken sullen nae inhout hoire brieve ende hantvesten voirscreven der tijt durende van onsen Regimente, Ende gheloeven voert hem allen voirscreven ende eenen yghelijc lande stede Ridderschap ende persoenre bysonder, die ons willichliken hulden sullen onse speciale brieve daer of te gheven achter dien dat wy inder overdrachte dier tusschen onsen lieven neve van Brabant ende ons daer of gemaect is inden voirscreven Lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant ontfanghen ende gehult sullen zijn wanneer syt dan an ons versoeken of eenich van hem allen arghelist wijt gheseyt, In orconden desen brief beseghelt mit onsen seghele, Gegheven tot Denremonde dertien daghe in Augusto, Int Jaer ons Heeren M. CCCC. ende XXV.

30. *Van dat Hertoghe Philips van Bourgondien &c. gheconfirmeert heeft der stede van Haerlem alle privilegien, rechten, hantvesten haercomen ende brieven, die sijn neve Hertogh Ian van Brabant ende sijnen Oem Hertogh Ian van Beyeren voirscreven ende der stede voirscreven ghegheven.*

PHilips Hertoge van Bourgondien Grave van Vlaenderen van Artoys ende van Bourgondien, Palatijn Heer van *Salvys* ende van Machelen, Ruwaert ende oir der lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant, Doen cond allen luden, Dat wy om rechter lieft, ende gunst die wy draghen ende hebben tot onsen lieven ende ghetruwen der goeder stede van Haerlem, Ende om alsulcke trouwe ende onderdanicheyt als sy ons bewijst hebben in onser ontfanghenisse ende huldinghe in Hollant der selver stede van Haerlem ende allen horen ghemeynen poirteren die nu zijn of namaels wesen sullen gheconfirmeert ende ghevesticht hebben confirmeren ende vestighen mit desen brieve alsulcke privilegien hantvesten rechten haercomen ende brieven als sy van onsen lieven neve den Hertogh van Brabant van onsen lieven Oem Hertogh Ian van Beyeren saligher ghedachten ende van horen voersaten, Graven ende Gravinnen te Hollant geworven gecoft of gecregen mogen hebben, Soe dat wyse dair in houden stiven en stercken sullen na Inhout houre brieve ende hantvesten voirsz den tijt geduerende dat wy 't Regiment der lande van Hollant ende van Zeelandt in onsen handen hebben sullen

In

In orconde desen brieve bezeghelt mit onsen zeghele hier aen-ghehanghen, ghegheven tot Leyden op sinte Thomas dach Apostel, in 't Iaer ons Heeren. M. CCCC. ende XXV.

PHillips Hertoge van Burgondien Grave van Vlaenderen van Artoys ende van Burgondien, Palatijn Heere van Salijnis ende van Machelen, Ruwaert ende oir der lande van Hollandt van Zeelandt ende van Vrieslant, doen cond allen luden dat om sonderlinge gunst ende liefte die wy hebben ende dragen tot onsen lieven ende ghetruwen der goeder stadt van Haerlem, overmidts vele goede truwe dienste die sy ons hier voertijdts ghedaen hebben, ende in toecomenden tijden doen moghen, ende namelike om sulcke geloeflike trouwen ende onderdanigheydt die sy mitter daet bewijst hebben inder tijdt doe onse nichte van Brabandt mitten ghemenen kermaren ende andren horen vrienden nu lest daer voiren laghen, wy hebben der selver stadt ghegeven ende gheven mit desen brieve alsulke vriheden ende rechten als hier nae gescreven staen. 31.

Inden eersten hebben wy der goeder stede van Haerlem ghegheven ende ghegonnet, consentieren ende gonnen hair stede richt ende vrihede uut te recken ende te meerren al omme ende omme der selver stede van der vriheidt die sy nu ter tijdt heeft hondert ende tachtich roeden te lande wairt in, soo dat sy binnen deser nuwer vriheit alle previlegien ende rechten hebben ende ghebruken sullen als sy tot hair toe binnen hoire vriheidt ghehadt ende ghehantiert hebben, Ende binnen deser voirsz nuwer vriheydt van den uterften cante van der veste die sy nu ter tijdt begraven hebben uut waert en sal niement mogen husen tijmmeren tot genen dage.

Item, soe en sal men binnen der stede vriheydt voirschreven gien Beghijn-hove, Suster-huse noch gheenrehande vergaderinghe voirt aen maecken noch begripen van Mannen of van vrouwen persoonen in gheenre wijs meer dan der nu ter tijdt zijn, Ende die Beginen ende Susteren die jeghenwoirdelijck binnen Haerlem sijn en sullen nae deser tijdt gheen Beginen Susteren noch Vrouwen personen in-nemen noch ontfaen dan nu ter tijdt poirters of poirtarssen kinderen zijn, of die hier naemaels poirterssen ofte poirters kinderen gheweest sullen hebben twintigh Jaer langh achter een.

Jtem, dat alle wairlike lande ende goede daer men nu ter tijdt ons afsculdich is te dienen of die scotbaer ende bede sculdich sijn sullen, scotbaer ende bede sculdich bliven dienen ende ghelden als sy tot hair toe ghedaen hebben, Al waert oeck dat die voirschreven lande ende goede mit cope mit bespreck of anders in wat manieren dattet wesen mochte in gheesteliker handt quamen, ten wair dat die by ons ghedoet ende gemortificiert waren ende wy onsen dienst dair of quyt sculden.

Item, hebben wy gheconsentiert ende ghemachticht, consentieren ende ghemachtighen onsen Gherechte van Haerlem die nu sijn ofte nae-maels wesen sullen, dat sy voirt-aen sullen moghen bannen uytter Balliuwschap

schap van Kermerlant ende van Rijnlandt geliker wijs dat sy tot hair toe uter stede ende Perochie van Haerlem ghedaen hebben, Behoudelick dat wy die banninghen altoes tot onsen wille sullen moghen weder roepen en die gebannen persoenen die voirsz landen weder gheven totter vriheidt toe van Haerlem voirsz alle arghelist ut ghesteecken, Ende want wy die goede stede van Haerlem ende hoirre gemene poirteren die nu sijn of naemaels wesen sullen in allen den voirsz punten ende vriheden ghehouden willen hebben van ons ende van een ygheliken ghestade ende onverbroeken, Soe hebben wy des te orconde onsen zeghel hier aen doen hanghen, Ghegheven tot Amstelredamme den achtienden daghe in Augusto in 't Iaer ons Hereen M. CCCC. ende XXVI.

32. *Van dat Hertoge Philips van Burgondien voirnoemde gheoerloft heeft den Kermaren te hantieren ende te gebruyken hoir oude rechten tot sinen weder-segghen.*

PHilips Hertoghe van Burgondien, Grave van Vlaenderen van Artoys ende van Burgondien Palatijn Heere van Salijnis ende van Machelen, Ruwaert ende oir der lande van Hollandt van Zeelandt ende van Vrieslandt, doen cond allen lude al ist dat wy den ghemenen kermaren ende horen mede pleghende nu laeste in onsen segghen overmidts hoire brueken wille overgheseidt hebben dat sy voirt meer gheenre hande versameninghe Scependoem noch rechten hebben noch voeren en sullen gelijc onse voirsz segghen dair af claerliken uut wiset, Soe hebben wy om alles besten wille den voirsz kermaren mit horen toe behoeren ende ghevolghe van speciaelre gracien gheoerloft ende geconsentiert oerloven ende consentieren mit desen brieve dat sy hem behelpen sullen mogen mit sulcken Scependoem rechten ende kueren als sy plagen te hebben eer sy brueckich 't ghegens ons worden die te hantieren te pleghen ende te ghebruycken ter tijdt toe dat wyse hem mit onsen brieven doen weder segghen, in orconde desen brief bezeghelt mit onsen zegele hier an ghehangen, gegeven tot Amstelredamme opten neghentienden dagh in Augusto, in 't Iaer ons Heeren M. CCCC. ende XXVI.

33. PHilips bider gracie Godts Hertoghe van Burgondien van Lothringen van Brabant ende van Limborch, Grave van Vlaenderen van Artoys van Burgondien Palatyn van Henegou van Hollandt van Zeelandt ende van Namen Marck-Grave des heilighen rijcx, Heere van Vrieslandt van Salijnis ende van Machelen, allen onsen baenroedsen Ridderen knapen goeden steden ende Ondersaten ons landts van Hollandt ende van Vrieslandt saluyt. Want dicke ende menich warf groet onghenoeghte ende vechtelike ghescien midts dat wanneer als onse ondersaten vechtelic ende ghescil hebben dair doet slaghen leemten of quetsinghe ghebueren dat dair of wrake ghedaen wort anden maghen van der eener zijde oft van der anderen die niet mede in vairde noch in velde en sijn als dat vechtelick ghesciedt ende die oock leedt is totten vechtelick dat-

lick dattet ghefchiedt is. Welcke een onbehoerlijck dinck is, ende hebben dair om by rade ende goedt duncken van onfen ghemeenen Ridderfchap fteden ende luden onfer landen van Hollant ende van Vrieflandt gheordineert overdraghen ende ghefloten dat foo wanneer in onfen voirfchreven landen van Hollandt ende van Vrieflandt tuffchen enighen perfoonen van wat ftate of condicie dat fy fijn enich vechtelick ghefchiedt daer doetflaghe leemten of quetfinghe of comen dat die maghen van beide pertien die niet mede in vaerde noch in velde gheweeft en hebben in den felven vechtelijck terftondt nae den vechtelick voirfchreven eenen goeden vaften vrede hebben fullen fes Weecken langh op dat binnen dier tijdt een yghelick aen beiden fijden (die vrede begheert) eenen vrede moghen doen foeken ende maecken als hem noet duncken fal. Ende wairt dat yemant binnen den voirfchreven fes weken mifdaen worde van der eenre zijde of van der andere dat fal gherekent worden ghedaen te wefen boven vrede gelijck of boven eenen goeden handt vrede gedaen wair, ende datmen in al onfen fteden in onfen landen van Hollandt ende van Vrieflandt, dair men ghewoenlick is koeren te maken van der voirfz ordinancie ende overdrachte koeren maecken fal om die te bet gehouden te werden.

Voert want tot fommighe plaetfen in onfen voirfchreven landen voel fubtylheden ende uytweghen ghefocht worden in recht vorderinghe die onfe Onderfaten 't gheghen malcanderen hantieren in aenfprake van lande die fy malcanderen doen mitten feventuych dat een oude coftume van recht is die fy mifbruken, Soe hebben wy by Rade ende goet duncken van onfen ghemenen Ridderfchap fteden ende notabelen verftandeliken perfonen van onfen voirfchreven landen geordineert overdraghen ende gefloten eenre maniere hoe ende in wat voeghen men voirt aen dat recht van feventuych gebruken fal ende ghehantieren, ende niet anders, Ende foe wie ende wair dat anders ghebruyct ende ghepleghen worde dat en fal van gheenre waerde wefen, Dats te weten dat die feven naefte Ackeren die daer an ende winnen noch verliefen an beyden fijden gheleghen nae ouder coftumen den achten Acker beheeren fal fonder ban ende fonder boete, Dats te verftaen dat uut elcke ftucke landts tuffchen twie heyn floten niet dan een twijch wefen en fal, ende dat ftucke landts fal ten minften groet wefen een morghen Landts of fes hondert roede Landts, Ende ofter meer dan een perfoen eyghendoem hadde in dat ftucke Landts, foo foude die gheene daer uut tuyghen dier meeft Landts in heeft, ende waren dair meer dan een ghelijck Inghelandt foe fullen fy dairom cavelen wie die tuych wefen fal, Ende foo wie in den onrechte viel die fal den feven horen coft betalen, te weten elck van den feven van finen coft van elcken recht dagh twie goede groten, Ende wair enich van den feven die verrer fate dan een mile foe fullen fy daer af gheven van elcken mile twie goede groedt, Des en fullen die Schouwten niemandt dagh van recht legghen van eenighen feven - tuygh fy en fullen eerft borghe nemen voir der feven coft, ende desghelijcks van den verwerre, oick foe ende fal niemandt feven tuygh wefen van enighen lande hy en fal Iaer ende dagh in den befitte van den lande gheweeft hebben eer hy dair of tuyghen

ghen

ghen sal, ende als van lande ghelegen op gheesten of anders wair dair gheen heyn sloten an en sijn, is mede te verstaen dat elck stucke landts dair men uut tugen sal groet sal wesen een morghen ten minsten als voirsz staet ende op dat een ygelic van wat Staete dat hy sy dese voirsz ordinancie ende overdrachtich condich wesen mogen ende hem weten mogen dair na te rechten.

Soe ist dat wy alle onsen Ondersaten, ende bysonder alle onsen Officieren gerechten ende dienaren over al in onsen Lande van Hollant ende van Vrieslant binnen steden ende dair buten dat sy desen onsen brief openbaerlic condighen ende ghebieden te houden ende te volkomen sonder in eniger wijs die voirsz ordinancie te breken of te mencken of in eniger wijs dair 't gheghen te doen. In orconde desen brieve ende onse zegele hier aen ghehangen, ghegeven opten negenden dagh in Augusto, in 't Iaer ons Heeren dusent vier hondert ende ses-en-viertich.

Gecollationeert met IOHAN HOFMAN *van woordt tot woordt alleens luydende nae 't Origineel. Anno 1644. 20. April.*

HAERLEM,

't Hoff

Van Graven, van Vorsten en Vorstinnen.

VErhaelt hebbende / de Statuten / Privilegien / Vrydommen en Vereeringen de welcke de Graven van Hollandt en Zeelandt / en Sonen van Graven / die niet verbastert waren vande vromigheydt haerder Voor-vaderen / aen die van Haerlem volherdende in hare oude ghetrouwigheyt bewesen hebben / sal niet vreemt wesen van ons voornemen / soo ick hier oock in-breng / d'Hoofden van 't Rijck / Souvraine van 't Landt en de Grootte van de Provincien / diemen Graven noemde / en die haer Hof en Paleysen te Haerlem veel ghehouden hebben. Daer van daen komt het Huys van Weelde inde Vogele-sanck / verordineert om te jagen / van Graef Floris, d'eerste van die naem / in 't jaer 1280. Hier van daen quaemt / datter meer andere Vorsten ende Heeren de stadt Haerlem verkosen hadden om daer haer woon-plaetse te nemen /

nemen/ eensdeels om de plaets van plaisier/ en gesonde lucht/eensdeels oock om de getrouwigheyt van de Burgers/en vriendelickheyt van de Ingeseten. Hier van daen komt het/ dat de stadt van Haerlem wel eer genoemt is 't Hof van Hollandt / als d'oude Historien ons betuygen. Maer Graef Floris de II. van die naem/ met de toenaem de Dicke, in ordre van de Graven de VIII. heeft dese onse stadt een luyster gegeven: En die voor hem geweest zijn haer Hof te Haerlem ghehouden van den jare 1291. Maer dese voorgemelte Graef Floris hadde een huysvrouw getrouwt Petronella ghenaemt / de suster van de Keyser Lotharius, uyt de welcke geboren zijn Diderick de naeste erfgenaem/ en Floris Prins van Kermerlandt/ en Hadewig, een uyttermate schoone maeght/ die te Haerlem oock gestorven/ en begraven is/ in de Groote Kerck/ onder een Sarck van klaer Marmer. Ende als op die tijdt voor-gevallen was een Leen van 't Rijck / die is oock te Haerlem af ghedaen ten overstaen van Graef Floris, die dit stuck heeft bevordert en uyt-gewrocht / oock op het begeeren van sijn wettelijcke huysvrouw Petronella, op den 1. Martius.

Diderick de III. Grave van dien naem / heeft binnen Haerlem een tocht toe-gerust op de Friesen/ die veel volck aennam / de Keyser Hendricus de IV, hem daer toe de handt biedende. Also oock van voor die tijdt inden jare 1195 is te Haerlem accoort gemaeckt tusschen Diderick en Willem gebroeders/ noopende eenighe verschil ontstaen onder haer.

Ada de XV. Gravinne in 't Jaer 1203/ als sy in 't Gouvernement ghekomen is/ ende ghetrouwt was aen Lowijs van Loo, teghen wil ende danck van de Heeren Staten / ende Willem haer Oom oock tegen hadde/heeft haer begheven naer Haerlem als tot een vrye ende ghewijde plaetse/ met alle die gheene / die haer party ghekosen hadden / ende ghevolght waren / ter tijdt toe / dat sy alle verstroyt zijn elck sijns weeghs / om de vreese en beroerte van oorloghe.

Maer onder alle de Graven heeft de name van Willem, Grave van Hollant wel de meeste luyster gehadt/ die te Haerlem gewonnen en geboren is/ en van kints been (so men seyt) op-gevoet. Dese is ghekosen Coningh van Romen in 't jaer 1245 / die nu machtigh geworden zijnde / ende als hy tot hooge Majesteyt verheven was / ende niet hooger konde klimmen / soo heeft hy de liefde van Graef Willem.

sijn

sijn vaderlijcke stadt niet konnen afleggen / maer heeft die Stadt/ daer hy eerst ter werelt gekomen was / met seer treffelijcke Privilegien ende vereeringe bedacht / daer wy van te vooren gesproken hebben: Ende heeft de selfde/ boven andere die of Ingelanden of Inwoonders ende Ingesetene van Hollandt waren/ heeft hy sijn Burgery met een bysondere prerogative en voordeel Burgers van Haerlem laten noemen/ tot eere van d'oude en genereuse stam van die van Haerlem. Daer is oock niet aen te twijffelen dat Graef Willem de XVI. van die naem in ordre van die Graven / de tocht gedaen heeft met onse Burgeren na 't H. Landt/ als hy Damiaten met forze ingenomen/ en tot triumphe mede gebracht hadde de loffelijcke wapenen en klocken van Damiaten / die te Haerlem noch te sien zijn.

Graef Willem, insghelijckx noch een ander de XVIII. van die naem/ in ordre van de Graven/ Coningh van de Romeynen/ heeft oock syn residentie te Haerlem genomen / en een royael Hof daer gehouden/ daer van daen heeft noch sijn naem de Coningh-straet/ en daer omtrent de Paerle-straet / daer men paerlen en Juweelen verkochten om 't Hof/ dat daer dicht by was / in den jare 1250. Daer noch de Schilden ende Wapenen boven aen 't Stadthuys gheset zijnde/ gaven ghenoechsaem te kennen/ dat daer 't Palays van de Graven altijdts geweest zy.

Graef Floris in ordre vande Graven de V. die heeft oock met sijn gantsche Suite en Hovelingen van Adel eenige jaren hier geleeft. Dit is die in't geweste vande stadt Haerlem de broeders van d'ordre van de Predikers (diemen Iacobijnen noemde) de gront om een Clooster te bouwen/heeft gegeven/en verordineert tē behoeve van de voorsz. broeders om aldaer haren dienst te plegen/daer van als oock van Willem de Procurator, maeckt P Schriver gewach in geschreve Chronijck. Na dese is gevolgt Graef Ian de I. van die naem/ de XX. in ordre van de Graven van Hollant. Dese als d'Ondersaten tegen hem opstondē en rebelleerden/eensdeels om de moetwille van de Vader/ als oock om de boose stucken van Wolfert, en neerlaegh van dien/ heeft hy sijn Gesanten gesonden aen Ioh. van Avegnion, die vermaert was en de naem had van bysondere voorsichtichept en goet belept/om ootmoedelick te versoeckē/dat hem gelieve sou weer in Hollant te komē/en dat hy van d'hant van sijn neef/ (dat God wil zegenē)onder de naem van voogt/'t Gouvernement

vande

vande Graeflijckheyt wilde aennemen. Dese als hy te Dordrecht gekomen was/ na zijn jaren wacker/ is hem te gemoet getrocken/ ende hem opgedragen hebbende het Gouvernement van 't Graefschap/ heeft hem weer na Haerlem begheven/ om zijn plaisier daer te nemen in jagen en vliegen. Dese als de saecke in Hollandt ghestilt zijnde door die van Hannou / daer waren noch gheen 4 jaren verloopen/ is hy wederom tot de sijne gekomen/ en heeft hem ghestelt om 't Gouvernement van 't Rijck wederom aen te vaerden. En niet langh daer na als hy in koorse gheraeckte/ en buyck-loop/ seyd'men dat hy met fenijn vergheven was/ men hieldet oock daer voor. In 't jaer 1299/ op den 1. Decemb. is hy overleden. In zijn plaets is ghekomen Iohan de II. van die naem / Grave van Hannou en Hollant/ etc. Dese/ als hy te Haerlem was / en daer leefde in weelde/ was daer mede besigh/ dat het Rijck op zijn neve Iohan (die nu met sijn Bruydt uyt Enghelandt ghekomen was) ghetransporteert soude werden/ met hem veraccordeert zijnde in 't Hof dat te Haerlem was/ als alle die Vorsten van 't Rijck daer in bewillighden. Is tot Haerlem ghesturven in November/ als hy 't ghebiedt van 't Graefschap van Hollandt en Zeelandt 4 jaren beseten hadde. 't Is ongelooflijck dat de Historien betuygen van Graef Willem, die de naem hadde van wegen sijn goetaerdigheyt Willem de Goede, dese dede de armen goedt / was incorruptibel in 't gherichte/ hadde tot zijn Huysvrou ghenomen de Suster van Philips Coningh van Vranckrijck, dese als hy zijn Gouvernement eerst soude aenvangen/ heeft alle de Hovelingen / te Haerlem ghenoodight/ ende heeft een seer kostelijcke en Coninglijcke maeltijdt gehouden/ in den jare 1311/ maer voor een korte tijt van 8 dagen: Op dese maeltijdt zijn gekomen 20 Graven/ 100 Baroenen/ 1000 Ridders/ met ontallijcke Vorstinnen/ vrouwen en groote Madamen/ mitsgaders vele Edele Staet-Juffrouwen/ hier waren oock alle die Schildt-knapen ende Edele/ en wel-ghebozene mannen in groote menigte. Alle dese sollemniteyten van de Hoofsche pracht duyrde 8 daghen / die ghehouden zijn / met uytnemende kosten/ en Coninghlijcke parade / daer zijn ghehouden Tornoy-spelen / te voet ende te Paert/ Hoffelijcke banketten/ en Hobaden.

De Keyser Hendrick, ten tijden van Vrou Iacoba Hartoginne van Bavarien/ heeft oock sich gehouden te Haerlem/ als Diderick de III. van die naem/ krijghsvolck aen-nam teghen de Vriesen.

Ende doen noch de factie van Hoex en Cabbelaux duerde/ soo is de Hartoginne Isabella tot Haerlem ghekomen met hare Hovelinghen/ om de partye te vereenighen/ en dit daeghs voor St. Willeborts Feest/ omtrent 't jaer 1404.

En niet seer langh daer na heeft Maximiliaen Keyser van Romen/ als de saecken in Nederlandt heel qualijck stonden / te Haerlem Daghvaert gehouden / ende een geruyme tijdt hem daer onthouden.

En wat ist van noode alle de Graven op te halen / die haer vermaeck te Haerlem genomen hebben/ liefhebbers van de jacht.

De Coningh van Bohemen noch by onse tijdt / seydt men ('t is oock waer) dat hy in 't gewest van Haerlem meermael hem quam vermaken/ rondtom de Bosschagie ende Duynen.

Hier-en-boven de Heeren van Brederode, niet teghenstaende/ dat sy nae by hadden 't Huys van Brederoode door gonst vande Graef/ ende 't Huys ter Cleef, nae gelegen aen de stadt / hebben nochtans haer wooningh en Hof te Haerlem gehouden.

Noch wijders/ten heeft noch een yder van Vorstelijcke afkomst niet mogen gebeuren sijn residentie tot Haerlem te nemen. 't Is de Keur-vorst van Ceulen geweygert te Haerlem sijn logement te houden/ en sich daer ter neder te setten: En dit is ghebeurt in den jare 1584/ in Novemb.

Æmelia door Godts ghenade Paltsgravinnne op den Rhijn/ Hartoginne van Bayeren / weduwe van de H. van Brederode/ Viane/ Æmeidæ en Bergen/heeft te Haerlem haer Hof gehouden en eenige jaren haer residentie ghehadt in 't Zijl-klooster / die wederom nae de Pals vertrocken is/ in 't jaer 1613/ in May-maent.

Insghelijcks de Baroen Siddenisci, Ritmeester Colonel/ vermaert in de militaire saecken van Nederlandt / heeft langhe tijdt gewoont in de Baghijne-straet/ daer sijn huysvrouw oock ghestorven is/ en begraven inde Groote Kerck op 't Choor. Also de Hofmeester van de Palsgravinne Werner van Batenburgh, is nae het vertreck van de Gravinne Æmilia oock te Haerlem gebleven/ soo om de soete ende aenghename lucht / als om de beleefthevdt ende vriendelijckheyt van d'Ingeseten/ en was Baljouw van Brederode/ en heeft sijn wooning gehadt/ in de wijde Appelaers steegh/ daer hy oudt geworden en gestorben is/ in 't jaer 1625/in Aug. 28. is oock te Haerlem begraven inde Grootte Kerck. d'Oudtste soon

van

van Batenburgh, Niclaes, is Bailjou in sijns Vaders plaets ghekomen / maer hy is ontijdelijck gesturven: Maer d'ander Soon Philips van Batenburgh, de Rechtsgheleerde / en heeft geen sekere woon-plaets/noch ongetrout.

Dit dunckt my oock dat ick dit niet behoor voorby te gaen/ als streckende tot reputatie en eer van onse Stadt / dat deur de gunst vande Palsgraef op den Rhijn, Grave van Hollandt, Zeelandt, Hartogh van Beyeren, die van Hoorn toe ghelaten en vergunt is hare Burghermeesters en Schepens tot Haerlem te kiesen, met vrye verkiesinghe en Keure. Alsoo dat de Stadt Haerlem van alle geheugheniße van oude gheschiedenis de Hooft-stadt is gheweest van gantsch Kennemerlant/ om de stoel vande Justitie te maintineren ende te hanthaven: Te meer / om dat dese in macht en rijckdom gheen van allen de steden gheweken heeft. Want als de Hartogh Philips een tocht voor hadde op Vlaenderen / met al sijn volck / en als hy by dese gheleghentheydt versocht aen de meeste steden van Hollant twintigh duysent schilden/die yder een vijfthien stuyvers waerdigh waren/ om de Soldaten die rontsom in haer Garnisoenen laghen / haer besoldinghe te betalen / soo bracht Haerlem dier tijdt op 4622: Amsterdam/ op huyden de machtigste Coop-stadt/ 2832. Hier aen Delft 3305. Leyden even soo veel 3305. Rotterdam maer 853. Eyndelijck de stadt van Enckhuysen 100 Schilden. Dat hier oock deurluchtige Familie en huysen geweest zijn/ gheven soo veel Heeren-huysen en Kasteelen te kennen / als daer zijn Adrichem, Alkemade, Aßendelf, Forest, Heemſkerck, Meresteyn, Oosterwijck, Poelenburgh, Polanen, Schoten, en meer anderen.

Behalven dese Heeren-huysen / zijnder oock gheweest vele oude stammen van Adel/ die ick goet gedacht hebbe/hier mede te pas te brenghen om der eeren wille/daer my oock op te letten staet.

Het tweede Deel.

De Stammen van de Edele.

HOe veel doorluchtige mannen / en uyt Ridderlijcke ordre ghesproten / daer geweest zijn / afkomstigh van de outste / ende Edelste gheslacht van de Haerlemers / hebbe ick in't begin van mijn Historie verhaelt / die mijn Landtsman Ampsingh wijdtluftigh beschrijft / van den jare 1124 / aenvanghende van Wermbold en Folberd tot Iohan van Haerlem, de gene die Raedts-Heer in den Hooghen-raedt gheweest is. Onder dese is noch een ander Iohan van Haerlem gheweest / een Edel Schildt-knape / die om eenige notable diensten van Graef Floris, beschoncken is met een vereeringe van eenighe morghens Wey-landt / ghelegen dicht by Haerlem / ghenaemt Berckenroede. Hier van daen komt eerst de Adel en Heerlijckheydt van Berckenroede. Dit gheslacht van Berckenroo is vervallen en t'eynde ghekomen by ons leven. De laetste van dit gheslacht zijn geweest / Diderick uyt Haerlem van Berckenroede, die gheleeft heeft op 't Huys te Berckenroo, ende zijn leven aldaer voleyndt / soo langh als het de goede Godt belieft heeft / hy is sonder kinderen ghestorven. Ende noch een ander Hendrick van Berckenroo, die na-ghelaten heeft een natuyrlijcke Dochter. Ontrent den jare 1400 / heeft daer gheleeft een noble Basinne uyt het gheslacht van Haerlem / dese (soo men seydt / en soo men de Historie mach ghelooven) is ghetrout met Gerard van Assendelft, die dier tijdt niemandt van Adel en weeck / een voornamer man van de Ridderschap. Alsoo zijnder de twee gheslachten van de Edelste Stammen / door Houwelijck vergadert ende gheallieert. Want dien Gerardt van Assendelft, als daer gheen mans oorde was / soo heeft het Huys van Assendelft de naem verandert zijnde / in zijn familie gebracht de Stam van Haerlem / ende heeft dese / midtsgaders de schilden / wapenen ende alle erffelijcke successie ghebracht in zijn Huys / ende uyt het recht van 't Houwelijck / voert hy noch de wapenen tot op desen Huydighen dagh. Op sijn Kasteel die een van de oudtste is / seydtmen dat hy Vierschare ghehouden heeft / als de vrydom van gantsch Kennemerlandt. Het gheslacht van Assendelft / heeft zijn naem eerst

ghekre-

ghekreghen/van de Heerlijckheydt van Assendelft/ een machtigh rijck Dorp/ de ruine ende vervallen muyren zijn noch aldaer te sien. De naeste Stam hier aen/ is 't Huys van Renesz. de welcke verlaten van Mans oordt/ heeft die Domeynen van 't Huys opghehouden. Maer daer zijn noch ouder Stammen dan dese/ende van meerder luyster/ als daer zijn die van Brederoede, die oock Inghesetenen van onse Stadt gheweest zijn/ ghelijck hier voor verhaelt is. De naeste Stam daer aen zijn gheweest/ die van Teylinghen/ die haer gheslacht voeren van een Vader: Want de Historien die vermelden/dat Arnold de III. Grave van Hollandt/ drie sonen ghehadt heeft/ de oudtste van dien was Diderick ghenaemt/ die in zijn Vaders plaets ghekomen was/ de eerste Graef van dien naem; de naest daer aen heete Sifridus, als de Vader dese gheschoncken hadde eenighe morghentalen/ wel ruym ghemeten/ heeft de naem ghekreghen van Brederoede, Anno 990. De jonghste van desen was ghenaemt Symon, die de Heerlijckheydt van 't Huys van Teylinghen te beurt viel/ was gheleghen dicht by Warmondt. Hier van daen komt het geslacht van Teylinghen/ dat seer vermenighvuldight tot de nakomelinghen voort-geteelt is/een vruchtbaer gheslacht/wiens geslacht-register ick hier niet sal in-brenghen/die begonnen heeft van den jare 1063/ die door 't voortelen van jonghe plantsoenen/ gheduyrt heeft tot dese huydighen daghen. Wt dese Edele Stamme (dat ick sonder op-sprake alsoo mach spreken) is mijn Huysvrouw oock ghesproten/ een Moeder van veel kinderen/ Maria van Teylinghen, de Dochter van Augustijn, en Dochters Dochter van Iosina van Nyenburgh, die 20 kinderen ghewonnen heeft soo Dochters als Sonen/ van de voorghemelte Augustijn haer Groot-vader/ van welcke de jonghste gheweest is de Vader van mijn Huysvrouw/ oudt Burgemeester. Tot Haerlem hebben oock van 't selfde gheslacht eenighe weynighe gheweest by onse tijdt/ Adriaen ende Augustijn van Teylinghen, van twee ghebroeders sonen/ ende beyde Doctors in de Medicinen/ wat kinderen dese nagelaten hebben/ sullen wy naderhandt segghen/ soo 't Godt belieft.

De Stam van Duvenvoorde komt naest aen dese/ waer van die haer naem heeft en gheslachte/ geven ons de oude Chronijcken te kennen. De eerste Autheur van dese Stam is gheweest Philips van Wassenaer, de broeder van d'Edele Heer van Wassenaer/die onder

de patrimoniale goederen Landen ghehadt heeft / die hy sonder onderscheydt noemde de landen van Duvenvoorden en Pelanen. Dese heeft twee sonen ghewonnen uyt de dochter van de Hr. van Stryen, de jonghste soon heete Hr. Ian van Duvenvoorde, maer de oudtste soon Hr. Arnold van Duvenvoorde, een van de Ridderschap / die ghetrout heeft Me-Vrou van Krayenhorst, ende heeft gheleeft in den jare 1258. Als Dirck van Wassenaer zijn Moeders broeder een Leen-hofstede transporteerde / op Floris Heer van Duvenvoorde, die uyt zijn Huysvrou wan een soon die gheleeft heeft in 't jaer 1302. By na op de selfde tijdt / heeft Agnies van Duvenvoorde gheleeft / die getrout was met Gerardt van Raephorst Ridder / dese vrouwe is ghesturven in 't jaer 1335 / en heeft een kindt naghelaten. Op die selfde tijdt heeft oock gheleeft Machthild van Duvenvoorde, Abdisse tot Rheinsburgh / die ghesturven is in den jare 1349. Anno 1349 heeft de voorghemelte Floris een broeder ghehadt / ghenaemt Willem van Duvenvoorde Ridder / dese wordt gheseydt dat hy een man geweest is van seer gauw verstandt / om dat hy veel Domeynen en Dorpen en Landerye kochten / die belast waren voor een kleyne prijs / waer door hy hem selven seer verrijckt heeft / die altijdt raedt om geldt wist. Heeft te Vianen ghetrout Heylwijch, met ongheluckigh partuyr / om dat hy was een natuerlijcke soon / is overleden in 't jaer 1353. Ick gae nu voorby d' een en d' ander namen / die afkomstigh zijn van 't gheslacht van Duvenvoorde; ick kom wat nader; want in dese Stam / Iacob Heer van Duvenvoorde die van Philips Coningh van Spangien, tot Dordrecht Ridder gheslagen is / in 't jaer 1549 / op den 26. September / en dit is de eerste Heer gheweest van Opdam en Heemsbrouck / dese is te Haerlem ghestorven / ontrent de 60 jaren oudt / in 't jaer 1558 / die eerst begraven is in 't Jacobinen Klooster / ende 't Lijck is daer na in de groote Kerck ghebracht sonder statie / is gheleydt op de Choor in 't Graf aen een Pilaer / daer de wapenen van 't Edel gheslachte noch hanghen. Dese heeft een soon naghelaten Gijsbrecht ghenaemt / die goede dienst aen onse staet ghedaen heeft / als hy van de Prince van Orangien Burghemeester ghekosen is / in 't jaer 1577 / daer nae Gouverneur van Woerden ghewordden zijnde / is hy aldaer ghesturven / in 't jaer 1580: Te Haerlem is hy begraven in de groote Kerck op 't Choor / in het Graf van zijn voor-ouderen. De tweede soon van Iacob

van

van Duvenvoorde, is gheweest Silvanus, Dijck-Grave in Delflandt / ende een Schildtknaep van Hollandt / is ghesturven ende begraven in 't jaer 1627. De derde sone van Iacob van Duvenvoorde, is gheweest Arnoldt van Duvenvoorden, Baliou van Rijnlandt ende Dijck-Graef / die te Leyden ghesturven is in 't jaer 1610 / op den 18. July. Nae dese zijn ghevolght Iacob van Duvenvoorde, de sone van Gijsbrecht, Heere van Opdam ende Heemsbroeck, mijn Landtsman / ende van mijn jaren lieftalligh by den Prins van Orangien, dese is Admirael gemaeckt van Hollandt in 't jaer 1623 / in den Haghe / op den 7. September. Voor desen is oock gheweest Iohan van Duvenvoorde, Cornel en voorstander van de Burghers ten tijden van 't Belegh / die ghetrout hadde Cornelia uyt het Edele gheslacht van de Foreste / dese als de Tyranny van den Hartoogh van Alba meest woede / als nu de Stadt inghenomen ende vermeestert was / is in de ghevanckenis met andere Burghers die van 't pardoen uytghesloten waren / in de stanck van de Kercker in teeringh gheraeckt ende ghesturven die Edele Ziele. De sone van dese die heeten als zijn Vader / is gheslaghen in het veldt op de Heyde van Hardenbergh. Dese Stam van Duvenvoorde / heeft oock de tijtel aenghenomen van Wassenaer door ghebreck van mans oordt. Hier-en-boven daer zijn oock gheweest en noch zijn van 't gheslacht van Duvenvoorde te Warmondt / want daer is een Iohan van Duvenvoorde gheweest / Ridder / die ghetrout heeft Maria van Mathenes, Dochter van Philips, ende Maria Me-Vrou van Woude ende Warmondt, die van sijn Vader door 't erf-recht van sijn Huysvrou / van beyde dese Domeynen Hals-heer ghemaeckt is / in 't jaer 1525. Een is daer noch in 't leven Iacob van Duvenvoorden, Heere van Opdam en Heemsbrouck / die de Vader my bevolen hadde om onder onsen Discipline gheleert en ghefatsoneert te worden / die by my al eenighe jaren tot Leyden ghewoont heeft. Naederhandt in Vranckrijck gherepst hebbende om de Tale ende de Fransche ende Hoofsche Courtosye te leeren / is wederom in 't Vaders-landt ghekomen / daer hy terstondt hem insinueert heeft in de goede gunst van Prins Hendrick, ende heeft hem selven gheheel overgheghեven tot dienst van 't Vaderlandt / volghde 't Hof ende de Prins, op alle tochten als Volontaris / dese heeft hem alsoo ghedraghen in vrede / in den Oorlogh / dat hy veel proeven gheghեven heeft van d'oude

d'oude en vromen Adel. En de eerste is hy onder de dobbel Soldenaers/ en Capiteyns gehouden van ons volck/ ende daer na is hy Ritmeester geworden. Eyndelijck/ 't zy door gunst of sijn merite/ is verheven tot het Gouvernement van Heusden, die noch in 't leven is/ in goede gesontheydt.

De Familie van Schooten, die sijn naem mede brenght van een vermaert Dorp/ gelegen in 't gewest van Haerlem/ dicht onder de Stadt; die wijckt qualijck yemandt in oudtheydt. Want in d'oude Chronijcke wort gewach gemaeckt/ van eenen Dirck van Schoten, een Edel Schildt-knaep in den Jare 1163. In dese Familie wort bevonden datter meer Geestelijcke dan militaire mans persoonen gheweest zijn. Want onder de Commandeurs van de St. Jans Heeren: In den Jare 1405/ is Willem van Schooten Commandeur geweest/ d'eerste van dat geslacht; en nae hem Gerard van Schooten, in 't jaer 1428. En thien jaren na dese Niclaes van Schooten: En meer andere geestelijcke persoonen zijnder geweest van dit geslacht/ soo Priesters als Canonijcke. Maer Ysbrand van Schooten is Baljouw van Kennemerlandt gheweest/ die overleden is in 't jaer 1525. In sijn plaets is gekomen Gerard van Schooten. Daer is oock gheweest in dit gheslacht Iohan van Schooten, die ten huysvrouwe ghetrout hadde Cornelia van Egmont, de Suster vande Ridder en Heer van Reenenburgh/ die sijn Woonstede te Haerlem gehouden heeft/ en is overleden en begraven in de Kerck van St. Ian; en niet langh daer nae sijn Soon Iacob van Schoten in 't Jaer 1616. Wt de selfde stam is oock geweest Gerard van Schoten, Vaendrager van de Schutterye/ sonder Kinderen nae te laten/ is Weenaer gestorven/ ende met hem zijn begraven de Wapenen van dat oude ende Edel Gheslacht. Hier-en-boven uyt de selfde Stam zijn daer oock edele Joffrouwen geweest Magdalena, Maria van Schoten, van d'welcke d'eene (dat gedenckwaerdig is) in 't beleg van Haerlem/ met een ysere kogel gheschoten is/ soo sy daer in de ysere traly lag om uyt te sien uyt nieusgierigheyt. Dese Familie/ hoewel die seer oudt is/ verlaten van mans oort/ is oock vervallen/ hare huys ende wooninghe hebben sy ghehadt in de Soete-melck-wittebroodts straet.

In de Familie van die van Bronchorst, komt voor aen Otto van Bronchorst, Baender-heer/ de welcke Iacob Iacobsz hielde af-comstig te zijn uyt de Familie van Bronchorst, ende heeft hem gehouden

den voor sijn Neef/ en heeft sijn handt daer op ghegeven / in 't jaer 1446. De naeste Successeur aen dese is geweest Willem van Bronchorst, een uyt de Ridderschap / Baljouw in Putten / in 't jaer 1508. Heeft tot een Huysvrouw gehadt Ewaldt van Mourmont/ uyt de welcke hy gewonnen heeft twee sonen Andries en Ioost, die Schout gheweest is/ Anno 1519/ soo men de Jaer-boecken mach ghelooven: In dese stam is gheweest een groot register van kinderen en kindts kinderen/ tot Laurens van Bronchorst toe/ Ridder ende Heer in Werckendam/ die ghetrouwt heeft Anna Zegers van Wassenhoven, ende daer nae in sijn tweede Houwelijck Anna van Chamay. Ende noch by onse tijden Lambert van Bronchorst, Heer in Schoot/ (een Dorp in de morasse gelegen) die overleden is in 't jaer 1628: Dese heeft naegelaten als de naeste erfghenaem Gijsbert van Bronchorst, Heer in Schoot/ die begraven is in een treffelijck Graf van sijn voor-ouderen/ tot Haerlem/ in 't Oosten van de Groote Kerck/ nae wie ghevolght is de Sone Willem, Heer in Oudtdorp, die noch leeft.

Het Huys van Schagen is oock doorluchtigh/ want dat heeft sijn oorspronghh van de Hr. Willem, de natuerlijcke soon van Albert, Hertogh van Beyeren/ Grave van Hollant/ die hy uyt Maria van Bronchorst gewonnẽ hadde. Dit is d'eerste Hr. van Schagen geweest/ de welcke in 't lant van Veronen een Casteel gebout heeft/in 't jaer 1440. Dese was vermaert en geroemt door sijn vrome daden. Want hy is Ridder geslagen in den oorloge teghen de Vriesen/ is oock geweest Admirael van Hollandt/ Overste op het Casteel van Medenblick/ dese is ook Camerling geweest van den Hertogh Phlips, die hem (dat ick so mach spreken) gelegittimeert/ en als een echte soon erkent heeft. Hy is oock tweemael te Jerusalem geweest/ is oock tot hooge jaren gekomen / en ghestorven in 't jaer 1473. Dese hadde beleeft 5 Graven / hadde getrouwt tot sijn Huysvrou Alitha, de dochter van de Hr. Iohan van Hodenpijl, uyt de welcke hy gewonnen heeft de Hr. Albert van Schagen, de naeste Successeur/ en de Hr. Iohan van Schagen. Hy heeft noch een andere Vrouwe ten wijve ghenomen / Maria van Polanen, uyt dese zijn veel kinderen en kints kinderen geteelt / vervolgens op een lange streeck. Dese alle hebben vreemdt avontuer ghehadt. Onder dese zijn Iohan en Ysbrandt van Schagen, Stadts Schouten ende Officieren geweest/ ontrent den jare 1511/die in vrede geleeft hebben.

Maer Christoffel van Schagen scheen in een ongheluckigh Planeet ghebozen/die ten tijden van't Belegh/ die in sijn voor-vaders huys aensienlijck inde Coningh-straet woonde / een ongeluckigh Ghesant/als die van de Vroedtschappen alhier (daer andere tegen waren) ghecommitteert is / om nae Amsterdam te gaen aen Don Frederico. En als hy weynigh dancks behaelt hadde / wort terstont nae sijn komst gevangen of geleyt / en des anderen daegs te Delft gebrocht/aen de Prince van Orangien, alwaer hy inde gevanckenis de geest gegeven heeft/ men twijffelde of hy door sieckte of van fenijn gestorven is. Dese heeft naegelaten drie Sonen/ Iohan Ysbrandt en Floris van Schagen, eyghen Broeders: Van welcke de eerste Capiteyn inden Oorloge ghebleven is/ die tot sijn huysvrouw ghenomen hadde Maria van Mathenes: De ander een huysvrouwe getrouwt uyt het Huys van Duvenvoorde, een gouwe Basin/ uyt de welcke hy gewonnen heeft Christoffel van Schagen, die gestorven is sonder kinderen. De derde is Florentius geweest/ die hem in den echten staet niet begheven heeft / hadde de Heeren Staten ghedient/ met de titel van Vendrech/en Capiteyn. Maer Gerard van Schagen is ten tijde van't Beleg van Haerlem gebleven met een grof geschut; dese heeft het mogen gebeuren onder hooge wallen van Haerlem te sterven voor't Vaders landt/alwaer hy begraven is in 't Capel van die van Schagen. En eyndelick uyt de selfde Familie de Heer van Spenge, die sijn huys hadde staen in de Wingard-straet/is insgelijckx inde groote Kerck begraven/ en in sijn Voor-vaders graf geleyt in't jaer 1601. Onder d'Edele moet niet vergheten zijn de Heer van Veenhuysen, President van 't Hof van Hollandt/ te Haerlem geboren.

Dat de familie van die van Vliet, onder d'edele stammẽ van Haerlem van outs geweest zijn/ betuygen ons de oude Chronijken van den jare 1204. Die van Vliet rekenen haer geslacht van d'H^r^.Herman autheur van dese stam/de welcke kennisse hadde vande moort van Graef Floris, hadde een broeder H^r^. Gerard van Woerden, die door vreese van sijn broeder mede gevlucht was/en hem verborgen hadde. Dese Gerard nu genoemt/ die besat 't lant van Vlieten by erfnisse/waer van daen de naem komt van die van Vliet. Daer na hem verlatende op sijn onschult/en goede conscientie/is weer tot de sijne gekomen/en is met de Graef versoent in 't jaer 1302. Daer is een groot geslacht van gekomen/een groot register van kints kinderen

deren en nakomelingen. Maer onder alle desen / heeft uytgemunt de heroyke deughde van d'Hr. Iohan van Vliet, die in 't belegh van Haerlem manhaftig hem gedragen heeft/ die daerom by de burger in groot aensiẽ geweest is/ die daer sat aen 't roer vande republijc/ en was regeerende Burgem^r. dede seer goede dienst aen 't Vaderlant/ met raet en daet/ dese voornamelijck/ was door sijn vrome daden tegens 't gewelt van Spangien seer vermaert/ een schrick voor de vyant/ een bolwerck voor de borger/ dese was oock een vande 57 daer wy voor heen van gesprokent hebben/ die van 't pardoen generael uytgesloten/ worden gehouden inde gevangenis/ als begaen hebbende 't crimen van de gequetste Majesteyt: dese is wonderbaerlijck geraeckt uyt de banden/ afgeleydt hebbende de kleedinge van een Burghermeester/ en aenghetrocken hebbende een bestove kleedt van een Meulenaer. Dese heeft een broeder gehadt Antonis van Vliet, die niet verbastert was van de vromigheydt sijnder voor-ouderen / die in de Smee-straet sijn huys hadde ende wooninge/ is gestorven sonder kinderen / is begraven te Haerlem/ ende alle de wapenen van Adel met hem.

De Blose so Vader als Soon moeten oock niet uytgesloten worden van de bende van d'Edelen: want Caspar van Bloys die Officier geweest is/ en daer nae Baljou / is oock Dijck-graef geweest in den Briel. d'Outste soon van dese Ioh. de Bloys, als de tyrannye van Duc Alba meest woede / is hy met den swaerde de kop af gehouden met de Broeders van Batenburg, om dat sy haer naem mede verleent hadden tot d'Unie van de geconfedereerde Edelen. Hier boven heeft hy noch een soon ghehadt Willem Bloys Admirael van Hollandt en Zeelandt/ en naederhant Houtvester in Hollant/ die getrout heeft Ottos dochter van Egmont Heer in Kenenbergh/ die onder andere kinderen nagelaten heeft Caspar du Bloys, die om sijn getrouwe diensten aen 't Vaderlant betoont/ gemaeckt is Gouverneur van den Briel. Het waer lang werck / om alle de oude stammen van d'Edele in hare geslachte voortgeteelt / nau te ondersoecken ende te bevrijden van de roest van d'oudtheydt.

Maer wie weet niet/ de geslachtẽ en Familie van die van Sparnwouda, die haer Huys gehadt hebben in de Moerinne-steege/ Ysbrand van Sparnwou was te Haerlem Burgermeester als de stadt overgingh aen de vyant. Onder de Bekesteynen die uyt een familie van een sonderlinge luyster geboren zijn/ is wel de voornaemste

gheweest Iohan van Bekesteyn, dien de deughde/ vromigheydt ende geleertheyt verheven heeft tot den oppersten trap van eere/ als die lange jaren Thresorier gheweest is / daer nae Officier/ eyndelijck/ Burgemeester/ als een Vader des Vader-landt. Ick slae (om de kortigheyts wille) noch over die gebroeders van Alckemade, mitsgaders de sonen die noch leven. Ick gae voorby die van Duynen/ Cornelis ende Hendrick van Wamelen, met de gantsche Familie die wy verstaen hebben altijdt ghehouden te zijn onder 't ghetal van de Edele. En dit zijn by nae de Familien onser stadts Edele/ van welcker veel vervallen zijn / versteken van mans oort/ sommighe door verdrietige tijden / sommige door verwoestinge van oorlogh; maer meest al/ die of Hofs ghesint waren/ofte de militie beter aen stonde: als 't gewoel en Koopmans handel haer begon te verveelen/ hebben sommige na den Haegh/ sommige nae Leyden sich begeven: So datter huysdens-daeghs in onse stadt weynigh Edele te vinden zijn. In de Familie van Teylingen zijn daer noch twee gebroeders in 't leven Iohan en Cornelis van Teylingen, de derde is gheweest Iacob van Teylingen, die noch onlanghs overleden is/ een pilaer van't huys. Dese zijn wel d'Edele van d'oude stamme van Teylingen / maer zijn nedrighe zielen/ en niet begaen met ambitie of eergierigheydt. Item/ Willem van Bronckhorst, die noch leeft/ maer niet veel onder de menschen komt / houdt hem veel binnens huys/ gedenckende aen dat oude spreeck-woort: Die wel gescholen heeft, die heeft oock wel geleeft. Een vergeten Burger is daer best aen. Hier-en-boven noch Floris van Alckemade, die Goedelam tot sijn huysvrou ghenomen heeft / die ghesproten was uyt het oude geslacht van Haerlem / die noch een soon heeft Hendrick van Alckemade, de hope van 't ghestacht van Alckemade. Hier komen noch by andere Edelen / die van wege de outheyt haer selven recommanderen/ en vermaert oock in krijghshandel / ick spreke van die/die inde tocht van Damiaten gheweest zijn / met Graef Willem, d'eerste van die naem/in ordre van de Graven de XVI. en hare wapenen t'huys gebracht hebben nae dat sy inden Oorlogh haer kloeck gedragen hadden. Hier van daen komt de stam van de Mostarden, die in haer Schilt voeren drie knotsen in een dreygende handt. Hier van daen zijn noch ten huydigen dage Helmbrekers, die met op-ghehevden handen om hoogh de Helm-breken. Hier van daen is van de Heroycke dapperheydt de stamme Verweeren,

weeren, dreygende met een buyst-hamer. Hier van daen de stamme vande Coddes, die de byle van de Amazones in haer schilt voeren. Hier van daen is het schip/ waer in dat vader Cogmans gevoert is. Het Spinrocken moet oock niet verswegen worden/ die de schilt-knapen noblesse toe-ghebracht hebben: Noch oock de drie pijlen met soo veel sterren/ die de familie van de Halsen een luyster geven. Also is 't geslacht vande Wissemens bekent geworden: En 't oude familie van de Beetsen, is Edel ghewordeu door de deedt. Eyndelijck/de witte en silverde Leeu in een blaeu velt bedupt 'tgeslacht van Loo, die Iacob van Loo een luyster ghegeven heeft inde tocht van Damiaten: En de namen van die van Loo zijn niet vervallen door d'outheyt van tijden. Want inden jare 1349 wort gewach gemaeckt in d'oude Chronijkē van Iacob van Loo, en Anno 1416 van Pieter van Loo, wiens Soon was Simon van Loo, die Schepen geweest is / gelijck d'oude Brieven vermelden in 't jaer 1475/die getrout heeft Agatha van Wissen, wiens voorvaders oock geweest zijn op de tocht van Damiaten: En so menig daer geweest zijn van dit geslacht/ zijn alle Raets-heeren kinderen geweest van dese stadt/voornamelijck die de naem van Simon droegen/en haerder kinderen/ die van den jare 1475 / of Schepens / of Burgem^r. of Thresoriers geweest zijn / tot den jare 1500. Hier van daen komen alle die Willem van Loo geheeten/ en Schepens geweest zijn/ en een van haer Burgemeester/ in't jaer 1510. En in't jaer 1528/ heeft Iacob van Loo geleeft/een vande Vroedtschap/die getrouwt was met Anna vander Laen, uyt welcke hy gewonnen heeft Niclaes van Loo, Licentiaet inde Rechten/ die tot sijn huysvrou hadde ghenomen Cornelia Velserman, in 't jaer 1558. Alsoo is het geslacht van Loo voort-geteelt door een vruchtbare generatie / tot op desen huydighen dagh / inde welcke noch overigh is de late posteriteyt vande voorvaderen deugden/ de H^r. Ioh. van Loo out Burgerm^r. met sijn Soon Licentiaet inde Rechten / die noch Secretaris van Schepens/ en in goede aensien is. Maer ick kom weder tot mijn vorige propoost/ 'tsou te lang vallen op 't naust te verhalen alle de wapenen en schilden/ die uyt Orienten mede gebracht zijn / tot een eeuwigh ghedenck-waerdigh stuck van vromighegt van die van Haerlem. Daer zijn sommige die 'tgeloof van dese Historie in twijfel trecken/die nochtans van onse voor-ouderen van hant tot hant overgegeven is/wiens gedachtenis oock niet sal versterven. My

gedenckt oock dat ick noch een jonghe was/ dat hier van geheugenis worde gehouden/als de kinderen en jonge jeugt van Haerlem Prauwen droegẽ met 'tschip van Damiaten,met gewapende manneken met hoopen/ elck pronckte op 't best: Hier van is 't spreeckwoort gebleven op die nette polite luyden/'tIs een manneken om op een Prau te setten, dit zijn noch die ken-tekenen vande victorie voor Damiaten,die alle jaers op den 1. Jan. feestelick vertoont werden/ welcke manier seer out is / onderhoudẽ en gevyert is over veel 100 jaren herwaerts / eyndelijck af-geschaft om superstitie t'ontgaen.

Tot noch toe hebbe ick verhaelt/die van eerlijcke ende Adelijcke stam geweest zijn. De namen van die ghene / die door hare manhaftigheydt en vrome daden in dat sware belegh haer wel ghequeten hebben/ soo Oversten als Capiteyns / soo burgerlijcke als militaire personen moeten oock niet verswegen worden. Onder dese komt voor aen Ioh. van Duvenvoorde, hier voor gemelt / ende sijn Luytenant Arent de Iong. Daer is een ander Gerard de Iong oock geweest/ die in 't belegh Overste gemaeckt is van een Galey / om de Meyr te bevrijden tegen Bossu, maer heeft ongheluckelijck sijn vyandt bejegent/ is geslagen in d'eerste proeve van militie. Daer nae heeft hem de Fortuyn beter ghedient / ende is tot de hooghste krijghs-eere verheven / als hy Gouverneur ghemaeckt is van de Stadt Locchum / Cnotsenburg / ende eyndelijck van Schencken-Schans/ daer hy oock loffelijck gestorven is/in 't jaer 1595. Sept. 27. Insgelijcks oock de Capiteynen Schatters, van welcke d'eene Diderick genaemt in de tocht van Batenburgh in 't velt gheslagen/ gebleven is. Noch Hend. Ianssz Tijssen, die onder de walle vande stadt met een kogel van grof geschut getroffen is / en doodt gebleven. Hier neffens Iacob Barentsz, Iacob Bartholomiesz Pellicaen zijn in de stanck van 't gevangen-huys versticht en om-gekomen. Item / Michiel de Wael, de welcke als hy uyt-ghestaen hadde het uytterste gevaer in 't belegh teghen de Spaensche / is gheraeckt in suspicie van Ketterye/ is aengeranst en ghevat / van Schout Foppen, maer vande burgers die hem ontmoeten/ontset/ ende ontweldight zijnde uyt sijn handen / is hy 't seer beswaerlijck ontkomen/ als een Lam uyt de kaken van een Wolf. Behalven dese is daer noch geweest Pieter Vlasman, die met een Loo kogel geraeckt en gestorven is / in 't jaer 1573/ op den 27. Jan. Maer Gerard van Schooten een burger van Adel/ en Pieter Iansz Raedt, Pieter Iansz

Fabrijck,

Fabrijck, Dirck Braseman zijn alle een doodt ghestorven / met grof geschut geschoten. Geraerd vander Laen mach oock niet uytgesloten worden uyt de bende vande aldervroomste Borgers / de welcke Sparendam verlaten hebbende/en by de Spaensche met gewelt ingenomen/met Kapiteyn Michiel zijn adiunct, met groot gevaer van 't leven ontkomen zijn onder de hoede Godts / als Maerten Prussen, en zijn Luytenant Claes Berchout, daer doot bleven. En ick en wil oock u niet verby gaen met stil te swijghen / mijn goede Heer Lancelot van Brederoode, die te Schoten onthalst is/als een noble slachtingh. En die geen oock die d'andere de banier opghesteken hebben tot krijgs vromigheyt/als daer zijn Frans Cornelis Kousebant, Gerard Pietersz Ruyghaver, Iohan Dircksz Schatter, Niclaes Dircksz Hasselaer, zijn voor 't Vaderlandt ghesturven.

Dees wel gheluckigh zijn, die *Maro* drie en vier,
Wel gheluckfaligh noemt, ghelijck 't geschiet is hier,
Die dat ghebeuren mach te sterven in 't aensien,
Van ouders wel bejaert voor 't Vaderslandt misschien.

En noch ontallijcke andere gemene burgers. Noch de uytheemsche Kapiteyns/van vreemde Garnisoenen/moeten niet versteken wordē van d'eer die haer toecomt. Onder dese is wel de voornaemste de Hr. Wybaldus Ripperda, Gouvern. vande stadt / en dapper soldaet/een helt van onverwinlijck gemoet/een luyster van d'Adel van Vrieslant/en sijn Luytenant Lowijs van Gent, die t'samen onthooft zijn in't jaer 1573. Jul. 16. Naest aen dese in militaire vromicheyt/en krijgs-ervarentheyt is geweest Ieronimus Tserdes Ambassadeur vande Prins, en een voorneme Overste van't krijgsvolck. Item/Niclaes Houttijn Gouvern. van Vlissingē. Insgelijcx Nicl. Beaufort, onder de krijgs-overste gehoudē voor een vroom en voorsichtig man/die met d'Hr. van Vliet, met Steenbach, Pelicaen, Cornelis Matheusz als Heeraut ghesonden is/om accoort van vrede te maken. Op die tijt als Bordet een Frans edelman/Colonel vande soldaten onversaegt/op dat hy niet sou komen in handē van de vyandē/heeft sijn dienaer (die een schrick had van so een vader-moort) geboden dat hy hem sou doorschieten/als hy nu met een loot doorschoten was/heeft hy hem op 't bedt al stervende nedergeleyt/en de name Godts aengeroepen hebbende/ heeft hy de gheest ghegeven. Maer die in de slag geblevē zijn/niet ongewrokē/ zijnder gelucki-

ger aen geweest. Hoedanigh Nicolaes Derdeyn geweest is met de zijne/ die in een seer gevaerlijcke/ en scherpe uytval in 's Vyandts leger gheslagen is/ in't jaer 1573/ op den 25. Mart. De Hooghduytsche zijn oock niet verbastert gheweest / van de vromigheydt haerder voor-ouderen/onder welcke wel de voornaemste geweest zijn Christoffel Grunter, ende Christoffel Vader, die vermaerdt zijnde door haer vrome daden in den oorlogh/ een Edele Juffrou van Haerlem getrout hadde/ Maria van Schooten, hier komt noch by Iacob Steenbach, ende Lambert van Wirtenbergh, in de laetste storm van de Spaensche gheschoten met een loot/ niet langh daer na de geest ghegeven heeft. Margottin Capiteyn van de Guarde/ bestaende een uytval te doen op 't Vyandts leger/ is oock met een loot doorschoten. Insgelijcks Marten Pruys, Schram van Brunswijck, Iohan Bebekot, dese alle van Duytsche Natie/ hebben goede diensten aen ons Vaderlandt ghedaen. Onder de Walen zijn de voornaemste voorvechters geweest/ eerst Nicolaes Rosony die te Schoten onthalst is in 't jaer 1573/ op den 18. Augustus. Als op de selfde dagh meer andere Capiteynen ende Vendreghs/ met den Swaerde omghebracht zijn / met een bloedigh spectakel. En noch andere Capiteyns ende Oversten meer / als Summado een Engelschman / Iohan Kumngam dat een Schotschman was/ en meer anderen/ wiener namen in de Jaer-boecken de Nakomelinghen sullen lesen. Noch meer als het belegh nu over was/ende de Republijck in stilte / soo heeft het yverigh ghemoedt Herman Hellingh niet konnen rusten/die Gouverneur van Haerlem was/ die kloecke Heldt / heeft een loose aenslagh ghehadt op de Stadt Amsterdam/ ende hadde de Stadt al laghen gheleydt/daer Rüyghaver, en Frans Circourt kennisse van hadden. Maer dese aenslagh is ongheluckelijck uytghevallen. Alsoo is daer by na geen eeuwe gheweest / die niet ghehadt heeft hare Burghers vermaert ende verheven door krijghs-handel; onder dese is eerst ghweest Niclaes noch van oude Adel van Haerlem/ die met weynigh volck
Anno 1582. Hassel inghenomen hadde: Oostende insghelijcks / spreeckt noch ten huydighen daghe / van twee andere / die de rechte naem van Claes voerden (dat is overwinners van 't volck) van welcke de eene was Niclaes de Leur, de andere Niclaes van Dijck, die beyde slechte Soldaten eerst ghweest zijn / ghepasseert zijnde door alle militaire ordre/hebben eyndelijck verdient om 't bevel over andere te heb-

te hebben/ en voor Capiteyn te dienen / dat wy keunen lesen op een Graf-dicht van d'eene in de groote Kerck in 't Brouwers Capel/ dat ick oock selfs gemaeckt hebbe op 't versoeck van de vrunden.

Van kints been aen hebb' ick de wapenen gevoert,
Als slecht Soldaet in 't eerst, maer naederhandt geloert
Op eer en vromigheyt, waer door ick ben verheven,
End' Overste geweest in 't beste van mijn leven.
Tot vijftigh jaren toe, doen werd' ick grooter man,
Als Colonel ge-eert, maer starf t'Oostende dan.

Onder de militaire personen is oock niet de laetste geweest Iacob Augustijnsz Steyn, vermaert door sijn vrome daden en goet beleyt/ die eyndelijck inde slagh van Steenwijck geschoten en gebleven is. Ick sla nu verby Willem en Ieroen van Paenderen, de Vader ende soon/ beyde vrome ende strijdtbare mannen / ende andere diergheljcke ontallijcke Helden meer.

Hier-en-boven/ 't waer te langh om te verhalen d'Admiralen/ Scheeps-oversten/ en Capiteynen ter Zee/ onder welcke voor aen komt de Hr. Heemskerck, dewelcke hoewel hy t'Amsterdam ende niet te Haerlem geboren is / hebbe ick nochtans goet gedacht hem te setten onder die Capiteyns onser stede / om dat hy een huysvrou getrouwt hadde die te Haerlem was gewonnen en geboren / oock aldaer opgevoedt ende onderwesen/ van de loffelijcke stam van die van Colterman, die waerdigh was so noble Helt/ die na verscheyden tochten ter Zee/ de kloot van d'Aerde om-gewandelt heeft/ en bekent gemaeckt / Landen die onder een ander Son ghelegen zijn/ als hy in 't jaer 1597 de wegh gheopent heeft nae 't Noorden tot Nova Zembla, alwaer geen menschen voetstappen zijn/als hy door een yver het landt China nae speurde / Willem Bernards soon hem tot geselschap gelaten/ nae dat hy den Hemel afgemeten hadde tot 80/ ende eyndelijck tot 76 graden / heeft hem begeven nae 't landt/ alwaer hy een hutte gebouwt hebbende/ met sijn volck aldaer verwintert heeft / versteecken van Sonne-schijn en lichten dagh drie maenden. Daer nae is hy nae Oost-Indien gegaen / met een eerlijcke titel als Admirael/ trachtende daer nae om eere in te leggen/ een ondersoecker van de werelt die onbewoont is. Ten laetsten occasie waer genomen hebbende om yet sonders te verrichten/ zijn overste in Spangie te samen gheroepen hebbende / om met haer te

spreken / heeft hy haer bekent ghemaeckt zijn voornemen ende innerlijcke raedt / en heeft te ghelijck op den 25. April zijn zeylen ghewendt / en sijn cours ghenomen nae Gibraltarra alsoo ghenoemt/ alwaer de Vloot vande vyandt lagh / daer Overste van was / Iohannes Alvares d'Avila Admirael, een dapper Heldt / en op de Scheep-vaert seer bedreven. Maer Heemſkerck ſonder eenigh uytstel / doet de Trompet blasen / en met een de Vendels en voor-stevens van zijn Schepen keert hy om/ en wentse na de Vyandt / die hy oock uyt - daeght om te slaen / ende de slagh aenghevanghen hebbende/ verweckt de couragie van sijn Volck / en valt met een aen op 't Schip van de Admirael / waer op die Capiteyn/ Lambert de Schoone, terstondt ghevolght is / en andere meer op ordre/de welcke aen weder-zijden met een schrick en donder van 't grof Gheschut/daermen niet van hem konde sien door de opgaende roock / een schrickelijcke neder - laghe te weghe ghebracht hebben. In dese slagh te water/ is den Admirael Heemſkerck selfs ghebleven / ghequetst aen sijn slincker been / niet tegenstaende de sijne vermaent hebbende / dat sy haer souden gedraghen als oude Bataviers / daer nae de Naem des Heeren aen - gheroepen hebbende / en sijn ziele inde handt des Heeren sijns Godts bevolen hebbende / heeft hy de gheest inde Wapenen ghegheven. Dies niet teghenstaende/ hebben Scheeps Capiteynen / Soldaten ende Boots-gesellen de Vloot vande vyandt/ met brandende Toortsen alsoo benout en benart / dat sy niet en wisten waer sy haer bergen souden. Eyndelijck de Victorie verkreghen hebbende door veel bloedts / en ghematteert zijnde door stormen / hebben sy haer tot rusten begheven / en hebben haer beloften betaelt aen de machtighe strijdtbare Godt. Het Graf-dicht van dese onse Heldt tot een eeuwige gedachtenis staet t'Amsterdam inde Kerck. Heeft geleeft 40. jaren/ 2. maenden/ 12. daghen.

Anno 1618 in May.

Heemſkerck die dwers door 't Ys in 't yser dorste streven,
Liet d'Eer aen 't Landt, hier 't lijf voor *Gibraltar* het leven.

Nae dese zijn gevolgt d'een en d'ander van de selfde ordre: Want in 't jaer 1611/ inde Maent Decemb. heeft Iacob Arentſz Clantzius van de Heeren Staten verkreghen / daer toe oock verleent zijn / brieven van de Prins Mauritius met het zegel / daer in bewil-

ligende/

ligende / d'Admiraliteyt van Amsterdam / dat hy een tocht soude doen nae Guinea, met den Tytel van Generael / dat hy eenighe Schepen soude toe-rusten / een Schip van Oorlogh / twee Jachten / hier beneffens noch een Schip om de Victalie en andere behoeften / insghelijcks oock Scheeps-volck en Boots-gesellen; alsoo is hy gheboden te gaen nae Guineam, nae de goude Custen / en dit tot dien eynde / dat hy alle ghewelt soude weeren van onser Schepen / die daer handelen en de Coopmanschap dreven met koopen en verkoopen / met waren te verwisselen; gebode derwaert henen te gaen / na een plaets die men noemt de Morè, en dat hy aldaer sich soude insinuerẽ inde goede gratie van de plaetse Sabouv, en dat hy aen hem soude bekent maken de oorsake van syn komst / dat hy de vrede soud aen-dienen / en segghen dat hy gesonden was by de Brieven met het Zeghel daer aen / tot meerder versckering / om te beschermen de Schepen uyt 't Nederlandt die gewendt zijn inde quartieren haer Coopmanschap te drijven; en dat sy last hadden van de Heeren Staten / Vaders van 't Vaders Lant / daer de Coning Sabouv niet tegen hadde / een Fort te leggen / tot bewaringh van d'onse / teghen d'in-val van de vyanden en Wilde. Alsoo verlof ghekregen hebbende van de Coningh van die plaets om een Fort te leggen / heeft hy versocht aen de Coop-vaerders Schepen / elck in 't bysonder / eenige Boots-gesellen en Scheeps-volck / dit was een dangereus werck vol van ghevaer / dies niet teghenstaende so heeft de Generael Clantzius dit werck onvertsaeght by der handt genomen. Van stonden aen soo heeft Iacob Clantzius Sone van de Generael / syn Vader hem couragerende voor de andere als de Banier op-ghesteken / ende d' handt aen 't werck geslagen / daer d'andere Boots-gesellen niet stil en stonden. 't Is niet te seggen met wat een vaerdicheyt en couragie / sy dit werck begonnen / en sulcken Bolwerck voltrocken hebben / heeft de naem gekregen vant Fort van Nassou. Als dit Fort daer op-gehaelt is en geleydt / soo is daer vrye handel geweest / de Scheep-vaert niet soo periculeus / daer de Koopluyden over en weer over voeren. Soo geluckige exploot / en boven wensch / heeft van nieus occasie gegeven / om de tocht na de Goudt-kusten te hervatten. Alsoo is hy nae eenige Jaren met ghelijcke ontsagh en waerdigheydt als boven / wederom nae Guineam getrocken / met gelijcke commissie in 't Jaer 1616 op den 6. Nov. Ende als hy daer een ruyme tijt

hem onthouden hadde met eer en reputatie / is hy behouden weder t'huys ghekomen / ende heeft 't vaderlandt verrijckt met groote schatten / ende heeft een eeuwige memorie van sijn naem naegelaten by de posteriteyt.

De Fortuyn van Iacob Ruychaver is oock waerdig om verhaelt te worden / die met een conditie niet te vreden zijnde nae hoogher trachten / gheen nedrighe ziel / die ghestadigh op den Hemel het oogh hadde / ende altijdt sagh op Godt die den Hemel beweeght / dese is eerst in-ghenomen met lust ende begeerte / om te reysen in vreemde Landen / hier deur heeft hy hem vernedert / dat hy als Boeck-houder / hem gheheel begeven heeft tot de koopmanschap / ende veel preuven ghegheven van de dinghen die tot de koopmanschap diende / by de welcke hy hem selven gheinsinueert heeft in de goede gratie van die ghene / die in't Collegie van neghenthien over de Zeevaert gestelt zijn / die de namen hebben van de Admiraliteyt / dat hem ghepresenteert is / soo honorabel als profitabele conditie omme uyt de naem van d'Admiraliteyt nae Guineam te gaen. Hy sulcke Commissie niet versmaet hebbende / maeckt hem ghereedt op de reys / aen-genomen onder 't getal van Coopluyden / ende is verklaert Directeur van't Schip ende Coophandel. Alsoo is hy in't Jaer 1639 in't laetst van den Somer teghen den Herfsts scheep ghegaen in't Schip Cameel ghenaemt / ende is nae Guinea vertrocken / dat goudt-rijcke Landt daer hy oock eyndelijck ghearriveert is / ende nae d'instructie van Hoogher-macht / is op den vijfden Martij t'zeyl ghegaen nae de Mijne van St. Ioris, ende is op den 19 Decemb. daer gearriveert. Daer hy oock eenighe Maenden met sijn Boots-volck hem onthouden heeft / ende aldaer wel lettende op sijn profijt / goede conqueste gedaen. Ondertusschen Arent Iacobsz van Amsterdam, Generael van de Vloot / deur inne-landts sieckte besocht zijnde / heeft eenighe weecken sieck te bedde gheleghen / ende legghende alsoo noch 26 daghen in groote kranckheydt / is eyndelijck gesturven op een Sondagh op den 5. Januarij / waer over het Boots-volck seer treurden ende bedroeft waren. Dese / als sy d'uytvaert ghehouden / ende eerlijck begraven hadde haer Generael als nae behooren / soo heeft men Raedt gehouden / ende die van den Raedt doen vergaren / die Don Antonio Florada gheleydt heeft / dese / als hy een Lijck-oratie ghedaen heeft over de doodt van Arent Iacobsz, hier

hier voorghemeldt / heeft voor-ghehouden ende gheraden / dat in plaetse van d'Overleden / een ander in sijn plaets ghekosen ende ghestelt mocht worden / met bewillighen van de neghenthien / de noodt sulcx vereysschende / dewijl de plaets niet langh konde vacant blijven / om 't ghewichte van Negotie / ende andere swarigheden die dagelijcks konde voor-vallen. Die van den Raedt / na ghedaen eedt / dat sy niet souden doen of besluyten teghen 't geen sy belooft hadden / of tegen 'tghemeene besten / soo is men ghekomen tot stemmen / die gheschreven ende gherolt werden in papiere brief kens. De stemmen versamelt ende gheopent zijnde / is bevonden dat d'Heer Iacob Ruychaver, met de meeste stemmen / waerdig geoordeelt is / die als Generael sou commanderen over de saecke ter Zee / ende alle Negotie ende handel / aldus besloten in't Jaer 1641 op den 18 Januarij. Dese heeft de dienst ghewilligh aen-genomen / ende heeft hem soo ghedragen / als een Overste ende Batavier betaemt; die met sulcke discretie ende voorsichtigheyt sijn ampt bedient / ende sich alsoo ghequeten heeft / dat hy aenghenaem by yder was / niemandt lastigh viel. d'Eerste sorghe die hy hadde / was om de Coop-handel te avanceren / de naeste sorghe om de militaire saecken in ordre te houden / als hy in't Jaer 1642 op den 8. Januar. ghemonstert heeft / soo Schepen als Scheeps-volck ende Boots-ghesellen / de Schepen uytghesonden hebbende deur alle de kusten ende gewesten van Guinea / d'eene tijdt nae 't Fort van Nassou / d'ander nae de Mijne van S^{t}. Ioris, wederom op een ander tijdt / nae Axem of Chama, daer de Commisen van de Kooplupden haer koopmanschap dreven/ somwijlen oock nae de Kuste van Africa, alwaer sy met alderhande Waren van Corael / van Caneel/ van Suycker in groote overvloedt/ Brasilien-hout/ ende manufacture haer handel dreven. Hier-en-boven sloeghen sy in baten groote menichte van goudt ende Elpen-been: Want int Jaer 1643 een Scheeps-capiteyn hadt gelaen op een tijdt 806 pont Goudts/ ende 29501 pondt Yvoor / behalven noch andere Waren die kostelijck zijn / ende in waerde ghehouden worden. Alsoo heeft de voor-ghemeldte Iacob Ruychaver niets onversocht ghelaten / heeft alles bestaen / ghedurende al die tijdt dat hy in Guinea Generael geweest is. Als daer nu seven Jaren verloopen waren / ende alles wel ende ghelucklijck verrecht hadde / begon te dencken op sijn vertreck / be-

weegt door een verlangen van 't Vaderlant van Vrou en kinderen. Also is hy eyndelijck oorlof genomen hebbende / aen de Bewint-hebbers/ mannen van XIX. in Zeelant gearriveert/daer hy met groote blydschap en gheluck-wenschen ontfangen is/ende op de Camer ghebracht van die gene / die hem aenghenomen hadden dese reyse te doen / met hem zijn oock aen-ghekomen de Schepen gheladen met Goudt/ uyt rijck Guinea, in 't jaer 1646/ op den 21. Maert. Hier worde de Generael geboden van de hooge Machten van d'Admiraliteyt / te lossen de rijck gheladen Schepen met Goudt/ende op 't Landt brengen alderhande Waren/ dit is bevolen en belast eenen Cock ende Fullo ghetrouwe Dienaers vande Generael/ die eenighe Milioenen Goudts daer in ghebrocht hebben. Hier-en-boven kisten en kassen tot veel in getale / met Suycker geladen. Noch Brasilie-hout van gelijcke wichten. Na dat de Generael dese reyse en tocht gedaen hadde/ so profijtig als eerlijck / is wederom behouden in 't Vader-Lant tot de zijne ghekomen/ daer de huysvrouw haer man om den hals viel / de kinderen omhelsden haer Vader/ en alle de Vrienden hem wellekom heeten met groote vreughde en blijdschap.

Eynde des vierden Boeckx.

Vijfde

Vijfde Boeck.

Van alle de Politie der Stadt HAERLEM.

HOedanige Politie te Haerlem geweest is van dat de Stadt eerst ghebouwt was als in haer kintschept (dat ick so spreke) dat die noch rouw en teer geweest zy / hebbē voor dese aengeroert in 't eerste Boeck: Maer hoe dat die gestelt is ten huydigen dage / en voor eenige hondert jaren herwaerts/daer van sal ick nu spreken.

Hollandt is in Steden en Dorpen verdeelt; de sorghe van yder Stadt is altijt geweest by de Magistraten ende Raden/ dien dese macht gegeven is elck in syn destrickt en Jurisdictie/ Ordonnantien/en Statuten na de wetten en costume te maken en te breken: Want Mr. Tullius Cicero heeft seer wel geseyt / dat dit het ampt is van een Magistraet/ dat hy wel verstaen moet/dat hy draeght de persoon van een Stadt/en dat hy de waerdigheyt ende eere van dien moet voorstaen en mainteneren/ de Wetten onderhouden/ de Rechten te beschrijven/ en te gedencken dat dese hem vertrout zijn: Want de Magistraets personen zijn soodanighe luyden/ die daer gestelt zijn in burgerlijcke aensienlijckheyt/en bedieninghe vande Republijcke / die met Eer-titulen van Godt selfs in de H. Schriftuer beschreven zijn / daer sy Goden genoemt worden hier op aerden/en by de Heydenen selfs van gelijckheydt van sorge/ Vaders/ en van wegen van haer bescherminghe Herders des Volcks ghenoemt zijn. Inde welcke dit meest te wenschen is/ dat de Majestraten staen onder de wetten / d'onderdanen onder de Overheyt. Van onse Magistract is een Edict uytgegaen van Graef Albert, dat niemant nae 't Magistraets-ampt mocht staen dan die thien jaren burger gheweest was/ en die aen goet hadde hondert pondt des jaers. De Magistraet is altijdt bedient geweest soo by Burgermee-

gemeesters als Schepens/ en met dese de Rade van Vroedtschap/ die altijdt in dienst continueren / sonder eenigh salaris / of met seer geringh profijt. Onder dese hebben de Burgemeesters het opperste gesagh over de Burghers/ dien dit voornemelijck bevolen is/ Wel toe te sien en sorge te draghen, dat de Republijck geen schade en lijdt: En dat de Justitie wel bedient mach worden / soo wel in Civile als Criminele saken. Hier komen by de Officieren soo buyten als binnen de Stadt / die daer gestelt zijn ten deel over Stadts saecken en ten deel over de sake van de Provincien: Dese zijn 't die bedienen het ampt Publijck van beschuldighers ende aen-klagers / yder een van dese hebben haer Assesseurs/beneffens dese zijn daer noch Dijck-Graven / en Houtvesters ghestelt over 't Wout. Hier boven is daer noch 't Hof inden Haegh / soo de hooge als lage Raet/aen wie het vry staet t'appelleren. Gelijck oock de Heeren Staten soo Generael als particulier / by de welcke de Opperste macht en ontsagh is / en 't Hooft van alle dese is de Gouverneur van Hollandt en Zeelandt/ die altijdt vertrout is geweest de militaire disciplijn/ verkiesingh van Burgemeesters ende Schepens/ by voorgaende nominatie van Vroedtschappen. Hier neffens by hem is remissie van hals-saecken om pardoen te gheven / dat teeckenen zijn van opper-macht/ hoedanigh daer geweest is de macht van de Graven/ doe de republijck in sijn fleur ende in kracht was. Maer ten tijde van de Graven / was daer gheen eenderley practijck van Magistraten te kiesen. Want als Margariet Gravinne van Hollandt met Lowijs Hertogh van Bayeren, ende als Willem de sone van Margariet Hertogh van Bayeren en Grave van Hollandt, door recht van successie in 't jaer 1355/ van die tijdt af sijn Burghemeesters en Schepens ghekosen / met aggreatie van den Graef: Maer daer na in 't jaer 1430/ soo zijn soo wel Burgemeesters als Schepens gekosen/ sonder advys te nemẽ van de Graef/ even alleens of de verkiesinge van Magistraten die vande Vroetschap vry stonde. Op dat dan de Politie van onse Stadt meerder mach blijcken en klaerder voor ooghe ghestelt worden / soo sal ick 't geheele corpus in 't tween of deelen in Magistraten en Ondersaten / d'eene soorte van die ghene die over de regeeringhe van de Burgery ende Ingheseten ghestelt zijn ende 't Hooghste ghebiet hebben/ d'andere die als onderdanen onder de ghehoorsaemheydt moeten staen. Maer daer en is gheen een regiment/ van die ghene die

ne die over de regieringhe ghestelt soo hoogh als laegh. Want daer is voor eerst een Regiment dat Politijck is / het ander Ecclesiastijck ofte Kerckelijck / het derde Militair van Schuttery / het vierde bestaende in Oeconomy van de Godts-huysen. Eyndelijck 't Regiment dat Scholastijck is / bestaende in de regieringhe van de jonghe jeught / die op-ghetrocken worden op hope / dat sy schier of morghen tot dienst van de Stadt mochten wesen. Tot het Politijck Regiment komen Schout / Burghermeesters / Schepens / Raden / ende Vroetschappen. Onder dese steeckt uyt de aensienlijckheyt ende waerdicheyt van de Schout / ende Burghermeesteren macht.

Maer eer dat ick kome tot de beschrijvinghe van dese Ampten / sal ick hier oock vande Kennemers gewag maken / hoe dat sy oock haer Rechters en Balliuwen gehadt hebben (dewijl dat Haerlem d'Hooft-stadt is van Kennemerlandt) die de Grave Floris vergunt heeft / uyt-wijsende de Privilegie / gegeven tot Aelbrechts-berge / in den jare 1290 / met dese woorden: Wy sullen haer setten een Baljou, die wy hun met eere setten mogen, ende die geen Keves-kindt is. Onse Schoute en Schepenen sullen binnen 't Graef-gedinghe des maendaegs, des dingsdaegs, des woensdaegs nae S[t]. Pontiaens dage te Haerlem; of t' Egmondt te rechte staen des donderdaegs en des vrydaegs, en des saterdaegs, nae den banne. Alsoo nochtans dat de Baljou van Kennemerlandt niet en vermocht eenig Burger voor de Vierschare / die sy binnen de stadt Haerlem hadden / te roepen / of te rechte te setten. Even also als de Jurisdictie van 't Wout oock gelimiteert en bepaelt is geweest / die geen burger voor haer Vierschaer mochte roepen. Wie d'eerste Baljou by Graef Floris gestelt is / soude ick niet keunen segghen / maer dat is seker dat zedert den jare 1446 by successie altijt Baljuwen geweest zijn. Want na dat Philippus de laetste Grave van Hollandt ende Zeelandt / de Nederlanden ging verlaten / ende nae Spangien hem begheven / soo ist dat hy een Gouverneur ghestelt heeft over de Nederlanden / Richters ende Baljouwen / oock in 't Graefs-gedinghe van Kennemerlandt / Luyden van grooten huysen ende hooghen Adel: d'Eerste zedert den jare ons Heeren 1446 / is geweest Heer Ian van Heemstede, in wiens plaetse ghekomen is Iohan, Heere tot Egmondt ende Ysselsteyn; ende in plaets van dese Nicolaes van Assendelft, van edel huyse en out Geslacht / Baljou van Kennemerlant

ende Vrieslant: Nae dese zijn gevolght Gerrit van Schoten, Ioost van Bronckhorst, Iohan van Domseler, Paulus vander Laen ende David vander Hoeve: Noch nae dese Christoffel van Assoneville, Baliu niet alleen van Kennemerlant/maer oock van Brederode/ ende Tooge: By onse tijden die ick beleeft hebbe ende gekent/zijn dese nae-volghende geweest/ Gerard van Berckenroede een recht Israelijt/en nae dese David Colterman een Baljou sonder weergae/ die de Justitie handthaefde met grooter eere en reputatie/ andere tot een Exempel. Nae dese heeft de Heer Damius zijn Substituyt/het Baljuschap langh bedient/ tot dat Albert Heere van Schaghen/in de plaets van Colterman ghekomen is; maer heeft niet langh daer nae gheleeft. Nae dese als Damius noch leefde/ is tot Baljuschap gheraeckt/ Ludowijck van Altere en Iaers-veldt, Ridder/ noch tegenwoordigh in dienst/ vindt groote moeyten en rencontre/ maer sal hem metter tijdt wel door redderen/ de Heere wil hem wijsheydt gheven/en mannelijcke dapperheydt. Dus verre van de Baljuwen van Kennemerlant/komen nu tot Schout ende Burghemeesteren.

De waerdigheyt van Schouts-ampt.

Dat het Schouts-ampt altijdt in eeren gehouden is by de onse/ betuygen de jaer-boecken en de Historien/ dese is by de Romeynen in sulcke eere geweest/ dat sy alle de ghene die Magistraets-ampt bediende om de eere wille Scholten of in haer tael Prætores, ende daer na Vaders noemden: Maer naderhant als L. Sextus eerste Burgemeester/uyt het gemene en slecht volck/en Furius Camillus de eerste Stadts-Schout (die in de stadt te recht sat) ghekosen is/ ende 't gebiedt dagelijcks toe-nemende/ ende als geheel Sardinia inghenomen en verheert was/ mitsgaders noch andere Provincien/zijnder oock ghekosen die 't recht uyt-spraken/ by de vreemde ende uyt-heemsche. Ende naderhant zijn daer soo veel Schouten geweest/ als daer veroverde Provincien waren: So dat het ontsagh van de Scholten groot geweest is / oock gelijcke macht/ die veel vermochten; dese meent Livius dat sy genoemt zijn Prætores in 't voorsitten in de Gherechte/maer Varro meent dat die soo ghenoemt worden als voorgangers/dat sy voor-ginghen in 't Gherichte in 't leger. By dese was alle de macht en gesagh om nieuwe Wetten te maken/de oude af te keuren/dit vermeugen worde ghenoemt 't recht van eere/ daer de Poëet op gesien heeft als hy seyt:

De Schout die de eere toe komt, heeft zijn vrye stem.

Maer

Maer hier te Lande ist heel wat anders / want hoe-wel sy in groot aensien zijn by het volck / soo ist nochtans soo / dat haer macht altijdt ghelimiteert is geweest en bepaelt / want de Schout en vermach niet / yemandt van de Burgers voor Recht te roepen / noch in civile noch in criminele saken / sonder kennisse van Burghemeesters / hy vermach oock niet eenigh delict quijtschelden / noch los laten eenen misdadighen / noch met yemant composeren / gheduyrende de plaidoy / maer hy moet ten eynde uyt wachten tot dat de Schepens sententie en vonnis wijsen. Datter Schouten ende Officiers gheweest zijn al voor veel hondert jaren / is kennelijck. Maer wie die gheweest zijn met naem en toenaem die de hoogher macht met Schoutschap vereert is / kan men niet seggen / dewijl de Stadts-boecken daer van niet vermelden / behalven dat daer ghewach ghemaeckt wordt van een Schout / die sulcken ontsagh hadde / dat hy een Substituyt versochte ende oock verkreegh in 't jaer 1476. Maer dit is remarcabel en waerdigh om te verhalen / jae oock wat nieus ende ongehoort / dat in den jare 1479. 4. Burghemeesters in ghetale / wiender namen wy hebben / die de Schout ghespeelt hebben / met verdeylinge van 't ghebiedt: Elck van haer bediende Schouts-ampt voor drie maenden / aenvanghende van de eerste Burghemeester / die was Gerrit de Visscher, de tweede Iohan van Schoten, ende nae dese Iohan Pietersz Hals, Item / Iohan van Schaghen. Alsoo in den jare 1484. Iacob van Assendelft, is van Burgemeesters Schout ghemaeckt / die in den jare 1492. op den 10. Julij / sittende in de Vierschare / te recht gheseten heeft. Op welcke tijdt Hartog Albert van Beyeren en van Saxen, de Raedt verandert hebbende / en de Burghers in boete beslaghen hadde / heeft oock een Stadts Officier ghemaeckt / op den laetste May / op dat hy die misdadighen soude straffen / ende dat hy voor 't Gherìcht soude roepen / die beticht waren van conspiratie in 't jaer 1498 / daer wy hier vooren van ghesproocken hebben. Dirck Spijker Thresorier wesende / is Schout ghemaeckt / ende heeft voor de Vierschael te recht geseten Anno 1511. op den seven-en-twintighsten Julij. Insghelijcks is Ysbrandt van Schoten, Schout gheweest in 't jaer 1516. Ende niet langh daer nae Iohan van Schaghen, die versocht heeft ghereleveert te worden van het gheen hy jaerlijcks moest op-brenghen / ende heeft het oock verkreghen. Item / Iooſt van Bronckhorst,

Schouten.

is oock Schout gheweest/ in den jare 1519. in April. Ende Frans van Hooghstraten in 't jaer 1521. op den 3. September. Maer in 't jaer 1524. op den 2. October/ is Schout gheweest Iohan van Alckemade. Wederom in 't jaer 1527. op den 2. October/ heeft Caspar van Treslongh, Schouts ampt bedienende/ uyt last van den Hooghen-Raedt/ de Raedtspersonen onser Stede/ den Eedt afgenomen nae gewoonte: In absentie van de Schout placht den Eedt ghedaen te worden voor d' Heer van Assendelft, op 't Huys te Assumburgh in 't jaer 1548. Nae desen is Gualther van Bekesteyn, als hy veel jaren Thresorier gheweest was/ Schout ghemaeckt/ dese hadde wel gaern in de Vroedtschap ghecompareert/ ende tot de secreten van Landt-saecken gheadmitteert worden/ maer heeft daer niet konnen toe gheraken/ dewijl dat strede tegen de Privilegie van de Stadt: Dese heeft oock een Substituyt versocht/ maer het is hem afgheslaghen in den jare 1552. in Julij: Ende als hy het Schoutschap al moede was/ is hy eyndelijck verheven tot Burghemeesterschap in den jare 1559. daer in hy wel gherust was. Noch is Meynardt van Heussen Schout gheweest/ die de boete scherp in vorderde/ teghen die gheene die de pachten ghefraudeert hadden ende 's Landts middelen verkort. Wyders is Augustijn de Witte, van Swol/ de waerdigheydt van Schouts-ampt aengheboden/ met toestemminge van de gantsche Raedt/ dat hy niet aenghenomen heeft/ de Heeren oock bedanckt heeft/ een man sonder ambitie in 't jaer 1556. Na desen is naest ghevolght Pieter van Soutelandt in 't jaer 1566. op den 19. Julij. Gerardt Berckhout is oock Schout gekosen/ by accoort verplicht zijnde/ dat hy alleen het derdendeel sou moghen ghenieten van boeten/ de rest sou moeten gheven aen den armen/ aenghenomen met dese conditie in 't jaer 1570. op den 4. Martius. Na dese is ghevolght Iacob Foppen, de welcke ontrent de eerste reformatie/ ten tijden van de persecutie van den Hartogh van Alba, onder 't pretext van de Catholijcke Religie te maintineren/ was een scherpe vervolgher/ van Ketters en Ketterye/ ende over sulcks by den Burgher ghehaet/ oock met perikel van zijn leven: Hier van hebben wy een notabel exempel/ van Michiel de Wael ende zijn Huysvrou Geertruydt Egberts, die al voor twee jaren in suspicie van Ketterij ghekomen waren/ by die gheene die met een onghematighde yver van de Catholijcke Religie inghenomen waren.

Iacob Foppen Schout

Als

Als Michiel de Wael, getroude man van Geertruydt Egberts Dr. Schout Foppen op de straet ghemoet is/ op het Sparen by de Vis-brugh/ als dese de Schout ghesien heeft/ vermoedende dat het op hem gemunt was/ ende vreesende dat hy hem op 't lijf sou vallen/ wordt gheseydt dat hy zijn mantel op-slaende de Schout ghedreyght heeft met een kort Pistool. Nae dien hy al voor desen verstaen hadde/ dat hy verklickt was by de Schout/ dat hy onder voorname hoofden van rebelly/ en nieuwe Consistory ghehouden in de huysingh van Dirck de Moutmaker, een van die worde ghehouden. Daerom heeft de Schout Foppen de handt aen hem gheslaghen en ghevanghen ghenomen/ ende hem alsoo gheleydt door de Peerstraet dicht aen 't Sparen/midden onder de Schouts knechts. Ende als daer een groote toe-loop was van Burghers die hem volgden/ van Sacke-dragers/van Kuypers en diergelijcke meer/ende alle dese troupen de Schout besetten/die voor 't huys van een Hendrick Appel een weynigh stil staende / heeft hem onversiens binnen gheruckt/ dat hy op de solder sou gaen/waer over 't volck dat daer ontrent was meenden te splijten ende te bersten. Ende als dit ghewoel schielijck meer en meer toe-nam/soo liep het gerucht van stonden aen/ dat Michiel de Wael, de man van Geertruydt gheraeckt was onder eenighe oproerighe menschen/en dat hy hem alsoo geweert hadde tegen 't ghewelt/dat hy in't perijckel van zijn leven was/ten waer eenighe Burghers die zijn vrienden waren hem te hulp gekomen waren/om dat sy hem alsoo onthaelt hadden/ al of sy hem hadden willen vernielen: Door welcke tijdingh/ de Huysvrou alsoo verslagen en verschrickt is/dat sy schielijck uyt den huys gheloopen is/ en met de vlucht haer begaf/ nae die plaetse daer men seyde dat haer man was vast ghehouden: ende als sy nu aen de Vis-brugghe ghekomen was / vraeghde wat daer te doen was/ men gaf voor antwoordt/ dat Michiel de Wael als een misdaedighe in apprihensie ghenomen was/ ende dat hy in de naeste buyrt in een Huys ghebracht was / ende boven op de solder ghesleept was om aldaer ghestraft te worden. Dit dede haer ghelooven een seecker Burgher die daer uyt den Huys quam ter loop / die voor Godt en de Menschen betuyghde / dat Michiel de Wael, kracht ende gheweldt gheschiede / die sy ghevanghen ghenomen hadden om ghestraft te worden. Geertruydt Egberts hoorende de naem van haer man / is soo ontstelt

stelt en verschrickt geweest / dat sy vergheten hebbende d'eerbaere schaemte van een vrouw als d'onbesinde al haer best gheloopen is nae 't huys van haer Broeder / die daer dicht by woonde / sy een Leer ghevat hebbende / met hulp van anderen / ende om hoogh aen de Gevel aen 't venster gebracht / peurde sy nae 't dack / maer met vergheefsche moeyten. Want de Schouts knechten hebben de Leer ettelijcke mael op-gherecht / af-ghestooten / ende verschoven / ende eyndelijck op-ghehaelt nae boven. Ende als sy haer man geen hulp konde toe-brenghen / is soo verbittert ende ontstelt gheweest / ten deel door spijt / ten deel door weder-waerdigheydt / dat sy van haer selven ter aerde ghevallen is / als of sy de gheest hadde willen gheven. Maer eyndelijck tot haer selven gekomen zijnde / is allengskens wat bedaert daer de vrienden haer getroost hebben / mede brengende / dat haer man verlost was uyt de handen van de Schout / hier door is sy gestilt / en grijpt moedt ende couragie. Maer om dat Schout Foppen revengie wilde nemen / niet langh daer nae zijnder twee van de oproerighe burghers aen den hals ghestraft. Daer nae soo citeert hy oock Geertruyd als een misdadigen / om dat sy haer man voor-gestaen hadde / teghen alle recht / als een saecke van 't quaet ghevolgh / heeft haer boven doen komen op 't Stadthuys / als sy aldaer compareerde / heeft hy ghe-boden / dat sy ter goeder trouw rekenschap soude gheven / hoe veel zaets of koorn sy op 't Solder hadde: Roemde oock trotsselijck en verwaent / dat hy die macht hadde om alle hare goederen te con-fisqueren / om dat haer man Michiel de Wael by publijcke acte met gewelt de Schout aengherandt hadde / als hy een Pistool uyt sijn slippen trock om hem een loot te schencken. Geertruyd hadde qualijck haer voeten over de drempel van 't Stadthuys geset / nu gheciteert zijnde / als hy ghebode datmen haer in verseeckeringh soude nemen / ende op de Keucken soude ghebracht worden / daer men brenght de misdadighen. Niet langh hier nae / is de Schout met een Schepen nae 't Huys van de gebangene Vrouw gegaen / ende sijn Rackers gheboden / dat sy in 't goedt souden sitten / ende possessie nemen van de gantsche Boel / en goede chier souden ma-ken: Dees niet tegenstaende / dat Adriaen Claessz haer Suster-lingh / ghewesene Thresorier van de Stadt borghe ghewórden was: En dat noch veel slimmer ende arger is / ghebiedt datmen alle Kassen soude openen / ende datmen het Cantoor teghen de

vloer

vloer aen stucken soude smijten. De Borghe heeft sijn beklagh ghedaen voor de Heeren / ende gheprotesteert van kracht ende geweldt / sustinerende / dat de Schout gheen recht hadde om soo te procederen / naedien sy een Burghers kindt was / die in gheen hoogher boete konde vervallen / dan van tachtentigh Guldens / waer voor hy oock presenteerde Borghe te wesen. Ende hier op de Schepens advijs ghevraeght zijnde / hebben staende ghehouden / datment daer by soude laten blijven / ende desisteren van 't voornemen / om dat dese dinghen mosten ghebracht worden voor den Raedt / maer 't was al voor een doof-mans deur. Want de Schout als een rasendt mensch / seyde dat hy 't Cantoir op smeet op sijn perijckel / alsoo zijn de Laetjens over de vloer ghestropt / daer hy hijghde / onbehoorlijck nae de buyt / die hy hem selven inghebeeldt hadde / dat daer veel Gheldts in 't Cantoir moste wesen / om dat hy een Coopman en een Mout-maker was. Maer hier mede heeft hy noch niet konnen stillen / sijn onverbolgentheyt en schrickelijcke wreedtheydt / haer dreyghende oock in een gat te smijten / daermen Son noch Maen siet / daermen schelmen en dieven gewoon is te setten / niet d'eerlijcke luyden / veel min vrouwen van fatsoen. Als dese en diergelijcke dingen de vrienden voorwenden / ende vrome en eerlijcke mannen voor haer spraken / dat sy een swacke vrouw was / ende behebt was met swackheyt van herssenen / die staende wilden houden / dat sy behoorde of uyt de gevanckenis verlost te worden / of voor 't gericht gestelt werde onder cautie of borgh-tocht; maer hebben hem niet konnen verbidden of bewegen / gaf dit alleen voor antwoordt / dat hy sijn informatie ten vollen niet gereedt hadde / en dat hy dese gevangene vrou niet konde los laten sonder de Hooge machten daer van gesproken te hebben om advijs van haer te halen. Dit is d'eerste act van dese Tragedie. Daer nae heeft de Schout actie gheinstitueert tegen Geertruyd Egberts, waer by hy instantelijck begheerde / datmen haer tot de tortuer en pijnbanck soude brengen. Die van den Gerechte gehoort hebbende de conclusie van de Schout / op dat daer meer blijck soude wesen van de waerheydt / hebben goedt ghevonden haer oordeel uyt te stellen tot een Vrydagh eerst komende. Also de Schepens en Burgemeesters daer op ghehoort hebbende / hebben den eysch van de Schout af-gheslaghen / met dit bevel / dat hy die gevangen vrouw voor 't gericht sou brengen / en dat de saeck daer

sou

sou dienen nae behooren/ en nae recht. Maer de Schout maeckte de saecke noch dagelijcx swaerder/ als Adriaen Claesz rechte Susterling van haer ende andere vrienden ende Magen buyten raet zijnde/ hebben haer gekeert tot de Goden hier op aerden en tot de Heeren Staten ende andere Raedts-Heeren van 't Hof van Hollandt/ presenteerende request een of twee. In de eerste hebben sy dit verkregen/ dat de President van 't Hof van den Hoogen raedt soude Brieven depecheren aen de Schout van Haerlem ten eynde/ dat hy of Geertruyd soude los laten of haer te rechte stellen. Het was soo verre daer van daen/ dat hy sou nae-komen 't bevel van den Hoogen raet/ dat hy sijn gevangen oock verbannen heeft tot een fameuse Kercker aen de St. Jans-poort/ alsoo daer niemandt mocht by komen noch Suster noch Broers/ noch Broers kinderen/ geen regart nemende dat sy swack en sieck was ende ongevalligh. Ende als 't pijnigen en geschreeu/deerlijck om hooren/ tot haer ooren quam/ liep het groot perikel/ dat sy mocht geraken in meerder swarigheydt/ als die gewent zijnde alle ghemack ende dienst van maegden binnens huys/niet conde verdragen so schandelijcke ende ongherijmde ghevanckenis/ als die haer niet bewust was van eenige boose daden/ dan alleen dat sy met billicke droefheyt/ ende uyt Godsalige affectie en ghenegentheydt van de echte staet haer man in sulcken ghevaer te hulpe gekomen was: Maer als daer eenighe daghen ghepasseert waren/ daer de Schout sijn ampt niet en dede/ soo hebben de vrienden en Magen van de ghevangen wederom geappelleert aen den throon van Justitie/ aen den Hoogen raet/en hebben by request weerom versocht/ dat sy de gevangen vrouw en patient/ of los soude maken of haer te rechte stellen. Dit versoeck als billijck is oock aengenomen. Maer de Schout wist het een ende 't ander voor te wenden alles tot verhinderingh/ socht het liedeken van verlangen/ ter tijt toe/ dat daer brieven van de Graef van Bossu die Gouverneur Generael was/ gekomen waren/die oock door authorisatie van haer Coninckllijcke Majesteyt versterckt waren/ een Doorwaerder van 't Hof brocht de brieven van desen in-hout/ dat soo begane misdaedt van Geertruyd, crimineel waer/dat de Schout in sulcken gheval/ haer te recht sou stellen/ soo het civijl ware/ dat hy haer op borgh-tocht sou relaxeren. Dit verkregen hebbende tot hare voordeel/ so hebben Adriaen Claesz ghewesene Threzorier/ ende Claes Iansz Gulden hooft,

den Hooft, de naeste Bloedt-vrunden van Geertruydt de sake soo verde gebracht / dat d'Officier Foppen, de Raedt sulcks toe-stemmende / Geertruyt te rechte soude stellen. Doen heeft de Schout aldaer de sake seer swaer voor-gestelt / soo verde oock / dat hy oock wilde staende houden / dat sy aen den hals most gestraft worden / volghens de Placcaten van sijn Koninghlijcke Majesteyt: Hy beschuldighde haer oock van Ketterye / versoeckende dat sy self haer woordt mocht doen / sonder voor-spraeck van de Advocaet. De Raedt de saeck ghehoort hebbende / ende in adbijs ghenomen by omme-vraghen van stemmen / hebben eyndelijck de sententie uytghesproken / in dese sin; Dat het versoeck van de Schout onbillijck ende onredelijck was / ende ongefondeert / en dat 't versoeck van de Vrunden in alle billijckheydt bestonde. Niet teghenstaende / de sake heeft noch ettelijcke mael op Burghemeesters kamer ghedient / daer present geweest zijn Roosveld, ende van der Maes, Burghemeesters / ende al die Schepens / daer alle hare Vrunden en Bloedt-verwanten / voornemelijck Adriaen Claesz, oudt Thresorier / Niclaes Guldenhooft, haer als borghe presenteerde. Ende siet / de sake is wederom uyt-ghestelt / als of daer wat swaerder achter schuylde / niet met uytstel van eenighe daghen / maer van maenden; als de saecke herbat is / de Vrunden van Geertruydt sulcks versoeckende / is de Schout belast / dat hy sijn eysch by geschrifte soude stellen / ende dat daer op Geertruyt Egberts peremptoir soud' antwoorden / daer de Burgemeesters niet tegen hadden die daer teghenwoordigh waren / behalven meester Quiringh, Burgemeester / ende behalven Schaghen en Rollandt, Schepens / op den 26 October. Derhalven de Schout gheboden zijnde / dat hy de sake ten principale soude voor-stellen / heeft hy sijn actie geinstitueert / ende heeft sijn eysch by Geschrifte over-gheghenen met volle informatien / makende dese concluste dat sy verdient hadde / dat sy met den Swaerde soude ghestraft worden / uyt-wijsende 't Placcaet / ge-emaneert teghen de Ketters; ende dat men teghen haer sou procederen / tot confiscatie van alle hare Goederen / of tot criminele correctie / of tot civile boete / sonder t'admitteren eenige Advocaet of Voor-spraeck. Hier op soo heeft Auwel Loevens, Adriaen Claesz, Claes Iansz, ende Iohan de Wael, alle Vrunden en Bloedt-verwanten / daer op ghedronghen ende instantie ghedaen / dat het haer gheoorloft mocht zijn voor de Gherechte haer

sake te verantwoorden door Advocaten / nae't wel-gevallen van de Vrunden. De Rechters ende Schepens de saeck gehoort hebbende / zijn hier in eens ghewoorden / dat de Schout sijn eysch sou proponeren / de gevanghen Vrou present / ende dat sy een of meer Advocaten soude verkiesen / om haer te verantwoorden ende te verdedighen. Auwel met de andere Vrunden ende Maghen versoeckt ootmoedig by manier van provisie relaxatie van de gevangene Vrou / de Vrunden presenteerden daer borgh voor te blijven / nae't believen ende wel-gevallen van de Rechters. Op't versoeck is d'uyt-spraeck ghevolght / by nae in dese sin: d'Heeren Burgemeesters ende Raden, de informatie ghesien hebbende, ende andere munimenten van bewijs, als Acte notariael, hebben voor goedt ghekeurt, dat men de ghevanghene Vrou by manier van provisie soud ontslaen, ende los laten, ende dit onder 't beneficie van borgtocht, dat sy daer de handt soud op-gheven, dat sy tot alle tijden gheciteert zijnde, persoonelijck sou compareren, op de straffe *Confessi & convicti*. Hier-en-boven sal sy noch borghe stellen van hondert pont Vlaems. Boven alle dese sal noch Geertruyt voornoemt, die noch in hechtenis is *pendente lite*, beloven dat sy buyten de stadt geen voet sou setten, ende dat sy de Stadt soude houden voor haer ghevanckenis, onder de selfde boeten. De Schout geboden zijnde dagh te setten / heeft het daer by laten berusten. Als Adriaen Claesz, ende Niclaes Iansz Guldenhooft zijn Borgen ghewoorden / ghelijck gheaccordeert was voor Geertruydt Egberts, en hebben daer op de Schout de handt ghegheven / ende op dese selfde dagh is sy los ghelaten / ende uyt de banden verlost. Dese Vrouwe na langh af-scheydt van de Vrienden / wederom tot de hare gekomen zijnde / ende veel teghenheyt gheleden / ende veel onheyls uyt-gestaen hebbende / daer de Schout altijdt wat nieus op-haelde ende moveerde / heeft haer begheven tot gheduldigheyt / met een goede conscientie / hoewel sy acht daghen daer nae wederom gheciteert is / maer niet overtuyght zijnde / roept sy de name Godts aen / als een ghetuyghe van haer onschuldt ende onnoselheyt / die wel ghedenckt aen 't boose ende onschuldt / een wreker ende vergelder van alle boosheyt. Van Aeght Iaffes, dat d'oude Burghers verhalen / die dinghen zijn niet meer te verwonderen als wel schrickelijck / ick schrey daer of / ende ghevet andere te bedencken.

Als de Stadt noch niet over-ghegaen was / soo is 't Recht van

Schouts-

Schouts-schap op-ghedragen aen Arent van Dordrecht, alle compositie met de misdadige hem benomē hebbende/ hier mocht gunst of ghenade geen plaets hebben/ in 't Jaer 1571 op den 25. April. Als de Stadt over-gegaen was / is Vincent Iacobs Schout gheweest / seer ghehaet by den Burgher / als Schout Foppen, doen de Spaensche tyranny op 't heetste was: dese Schout Cent ghenaemt in de wandeling/ is doodelijck ghequetst van de Soldaten/ ende ist besturven 1573.

Nae dese is gevolgt Bastiaen Craenhals van Hottinga, van edele huyse / dese is op-geleyt door bevel van H. Staten / het ampt van een Drost op die tijdt/als de wreetheyt van Soldaten op't hoogste was/in't Noorder quartier van Hollandt/dat voor een Drost seer gevaerlick was/dat hy soude waer nemen/alle vluchtige soldaten die voor schelm uyt Vendel gelopen waren/mitsgaders alle Lantloopers die de Boeren knevelen / en straffe daer over doen soude. Dese uyt kracht van sijn commissie is met 12 man en dienstknechten na buyten getrocken op 't eynde van Jul. en gepasseert zijnde verby Velsen en Beverwijck ende andere Dorpen meer/ is teghen den avondt te Bergen gekomen/ een mijl van Alckmaer/ al waer hy op sijn Hof stede nae gewoonten vernachte by Pieter Iansz sijn Pachter. Des anderen daeghs des morgens vroegh gingh hy na Schorel / met al sijn Suite twee alleen daer latende op sijn woningh / die de Paerden souden gae slaen. Aldaer hem verscheyde op de wegh gemoet zijn/ nu twee/ nu drie/ somtijdts oock wel 4 en meer/ van welcke alle en yeder hy in 't bysonder pasbort na krijgs gebruyck verleent/af-ge-eyscht heeft. En korts daer nae d'een en d'ander hem gemoetende / heeft van ghelijcke ghedaen / die gheen pas bort van haer Capiteyn hadden/ dees gebode hy nae haer garnisoen te gaen. Van welcke sommighe ghewilligh heen ginghen/ sommige ghedwongen met onwaerdigheydt en schelden heen gingen waer sy wilde/altijt met dit bevel/ dat sy de huysluydē souden sparen/en haer onthouden souden van straet-schendery op den wege: Als hy te Schorel een wijl geweest was/ soo keert hy weer na sijn Hof stede toe / omtrent de middagh niet denckende op eenigh quaet/ of gevaer. Ende als hy nu aen Tafel geseten was / siet op 't onversienst komt daer een groote troup van Soldaten omtrent de 80 of meer / soo men konde by gissinghe raemen / die met een schrickelijck gheroep aen-quamen/ en hebben eerst in de glasen als

Bast. Craen hals Schout

met Hagel gheschoten/ ende de loos ghegeven om te vermoorden/ roepende her/ her slae doot / waer is die schelm die ons plaeght en vervolgt ? Als dit sijn trauwanten en lijfknechten hoorden verbaest zijnde/ hebben haer na binnen begeven / de Bootschap brengende van groote swarigheyt en ghevaer/ en noot van de doot om gemassacreert te worden. Als de Drost sulcx gewaer worde/ neemt hy de vlucht door een achter deure om hem te salveren / die de Soldaten terstondt als de onbesinde/ met een yselijck geschreeuw vervolght hebben / en terstont op 't lijf gevallen hebben hem doorsteken ende ontallijcke steken na sijn doot gegeven. Dese nae dat hy de naeme Godes aengeroepen/ en sijn geest in sijn handen bevolen hadde/ sijn oogen op slaende na den Hemel/ gaf de geest. Als men daer nae 't doode lichaem visiteerde/ zijn daer bevonden wel 32 steken: Alsoo wordt ghesepdt dat Iulius Cæsar op die wijse in den Raedt van Romen om-gekomen is. Dit schelm-stuck en Vadermoort bedreven zijnde/ keerden sy haer tot den buyt / smeten op de sloten van kassen en kisten/ lieten niet ongeschent/ alle de meublen ende huysraet sleepten sy met haer/ hebben oock nae haer genomen 't gelt dat hy by hem hadde om paerden te koopen/ geschut uyt sijn broeck. Hier bovē hebben sy gestroopt eenige kleynodie van gout/ oude en rare Madaeljes die hy gewent was by hem te dragen tot sijn plaisier en vermaeck. Also is de uyt-ganck van Bastiaen van Schout Hottinga gans treurig geweest als in een tragedie/ wiens lichaem en doode ledematen/ zijn aen-stucken ghehouden en als Hutspot gecapt/ en also na Haerlem gevoert. Na dese Schout is Albert van Raephorst gevolgt / en nae hem Caspar van Bloys, ende noch by ons ghedencken met beter geluck Niclaes Ruychaver die langh in Schouts bedieninge geweest is. Ende na dese is ghekomen Niclaes Zuycker, die men seyde dat hy de Paus-gesinde al-te-veel toe gaf/ ende over sulcks af gheset van Schouts-ampt. Op welcke tijdt Block stonde nae 't Schoutschap / maer Cornelis van Teylinghen die de Burger aenghenaem was/ heeft het geimporteert: Eyndelijck is Iohan Schatter, die noch leeft van Burgemeester Schout ghewordden. En dit ist gheene dat tot de waerdigheydt van 't Schouts-ampt dient/ en datmen vindt inde oude Chronijcke beschreven van den jare 1479/ by geduyrige Successie/ tot dese onse tijden. Volght nu de macht van Burghemeesters alder naest het Hooghste gebiedt. Daerom ist oock dat de verkie-

Burgemeester.

singhe

singhe van Burghemeesteren altijdt by de Prins / of by de Gouverneur of in absentie van de Prins by de Hooghen Raedt / by de welcke Burghemeesters de ordinaire directie en 't Hooghste gebiedt is / in alle Politijcke saecken / boven dese de administratie van stadts goederen ende in-komen / den welcke 't ghemeene welvaren de behoudenis van de Stadt ende beschermingh van den Burgher bevolen is / hier van daen komen de formulier van spreken / als de stadt in gevaer of swaricheyt was / Dat Burgemeesteren wel soude toesien dat de republijck gheen schade lijden. Derhalven / het ampt ende plichten van de Burghemeesters zijn / 't recht van de burgery ende inghesetene te beschermen en te maintineren / de Hantvesten / Privilegien / Rechten / en Voor-rechten te handthaven. De Schout als hy verlegẽ is in alle saken / die de Domeynen van de Graven aengaen / te hulp komen en secunderen / met raedt en daedt helpen / de Schepens doen vergaren / ende de noot sulcks ver-eyschende alle de Vroetschap / in delibereren de maet stellen / advijs te vragen / de stemmen van Vroedtschappen in te samelen / en uyt dese een besluyt maecken / de selfde op de Kamer te pronuncieren / of de Pensionaris geven om te pronuntieren / en sake van de Vierschaer / publijck doen af-lesen. Hier staet oock wel te noteren datter van oudts tot het Burgemeesterschap niemandt toeghelaten is / dan die ses jaren in 't register van Burghers aengheschreven waren.

Datter Burgemeesters en Schepens voor veel hondert jaren geweest zijn / blijckt uyt voorgaende discoursen / betuygẽ oock sulcx de publijcke acten / by Schepens onderteyckent / maer de namen van die sijn vermorst en vergaen / ende door ongeluck van tijdt zijn niet tot onse geheugenis gecomen. De Burgemeesters / Schepens oock deser stede / behalvẽ de sollemnele eede / worde gedwongen / dat sy alle wetten en costumen / voor desen gemaect / of die noch te maken zijn / op alle maniere voor te staen / haer uytterste devoyr ende best oock moeten doen / dat de selfde vast ghestelt ende onderhouden werden / die dat soude weygheren dat de selfdighe in de boeten soude vervallen van 60 Heere ponden. Tot de Schepens behoort alle kennisse van saecken / Burgemeesters sulcks toe-staende / hier neffens de documenten / gewesene saecken / die van de burgeren of hare goederen ghepronuntieert zijn. Item / de correctie ende straf van alle delicten / begaen binnen de stadts vesten: Tot de Schout Schepenen seven.

behoort d'executie/ de Graef de authoriteyt daer toe ghevende. Hier-en-boven is die macht ende ontsagh van de Schepenen soodanigh/ dat sy ghesamentlijck/ de statuten moghen maken van de stadt/ de wetten maecken ende breken tot 't gemeene beste. Maer wie die ghene zijn die Magistraets ampt bedient hebben van den jare 1430/ en daer aen volgende tot desen huydigen dagh dat gheven de stadts boecken te kennen/ in de welcke ick dit geremarkeert hebbe en waer genomen/ dat in 't begin van oudts vier Burghemeesters en 7 Schepens plachten ghekoosen te werden. In dese streke komen voor aen als Burghemeesters Meynard Claesz, Iohan vander Laen, Niclaes Pellegrom, Ysbrant van Schoten: 7 Schepens namentlijck/ Iohan Iacobsz Put, Barthout van Assendelf, Pieter Gerritsz Bennebroeck, Ioh. Claesz van Dammen, Iohan Dircksz Tymans, Iohan Willemsz Claeszen, Floris Maertensz. Op de selfde ordre en getael zijn de Schepens gedurigh ghekosen. Maer in 't jaer 1449 zijn verkoren of begonnen verkoren te worden 4 Thresoriers die gestelt zijn om stadts cantoir te bewaren: de eerste zijn gheweest Harper van Forest, Gerart Steffens, Floris Egbertsz, Nicolaes de Vries, blijvende altoos by een getal tot den jare 1501/als daer maer twee Thresoriers ghekosen zijn/namelick/Frederick Iacobsz Deyman, en Pieter Iansz Raedt. Eyndelijck heeft men sich nader bedocht/ en maer een verkosen en gestelt over stadts in-komen/de voorgemelte Frederick Deyman in 't jaer 1510/ in wiens plaets ghekomen is Gualter Bekesteyn sonder yemandt met hem. Dese is langhe jaren Thresorier gheweest/ maer heeft eyndelijck versocht van die dienst ontslagen te mogen wesen in 't Jaer 1542. Daer nae zijn daer d'een en d'ander Thresorier geweest/ als daer waren Willem Ramp, Adriaen Claesz, en noch Cornelis van Berckenrode, die over-leden is in 't Jaer 1583. Alle dese zijn maer alleē geweest in haer bedieninge/maer alderlangst by onse tijt Thresorier ghebleven Gerard Ruychaver, in welcke Man was de deftigheyt van Cato, de deughde van Scipio, die van de Raedt van Romen de alderbeste ghekeurt is. In de plaets van Ruychaver, is ghekomen Reynier Buys, ende nae desen Gerard van Teylinghen: Ende nae 't overlijden van dese/ zijnder twee Thresoriers gemaeckt/ namentlijck Cornelis Guldewagen, ende Willem Buys, van de welcke d' eene oudt Burghemeester is d' ander Schepen.

Thresoriers 4.

Datter eerst vier Burghemeesters geweest zijn/ is nu geseyt.

Maer

Maer in't jaer 1501 zijnder d' eerste mael maer twee gekosen/ als Dirck Potter, ende Gerard van Schoten, daer toe brieven verleent deur d'authoriteyt van den Coning/ aen de President van de Raet van Hollandt / daer de Burgemeesteren tot een tijdt toe bleven in hare dienst. Maer vier jaren daer nae / zijnder drie Burghemeesters gekosen Gerard van Schoten, Frans Gerritsz, en Pieter Iansz Raedt, en wederom in 't jaer 1510 zijnder andere Burgemeesters ghekosen in 't ghetal van drie/ Willem van Loo, Herman Egbertsz Ramp, Gerart Adriaensz. Derhalven om dat sulcx d'outheyt dient/ staet hier alleen te letten/ datter in 't begin / soo de Jaer-Boecken vermelden/ van den jare 1430 tot op dese huydigen dagh meest altijdt 4 geweest zijn/ en daer nae voor een kleyne tijdt twee / en drie geweest zijn: Maer 't getal van 4 is gebleven tot eenige hondert jaren/ en blijft noch by na over alle de steden van Hollandt / Dordrecht uytgesondert / daer maer een Burghemeester is / die Hellebardiers voor hem heeft/ met uyt-beelding van't Rooms-gebiedt. 't Ghetal van Schepens is altijdt eenparig geweest / tot 'tghetal van seven/ altijdt versetting/ de verkiesinge alle jaers / nae't welgevallen ende believen van de Prins, of Gouverneur op alle jaers. 't Getal van Burg. verand.

Van Raden en Vroedtschappen wordt geen gewag ghemaeckt in Stadts-boecken voor den jare 1560 in Aug. de namen hebben wy noch/ en zijn dese / Willem Hermensz Ramp, Dirck de Vries, Bartholomies Iacobsz, Pieter van Dorp, Cornelis van Beresteyn, Iohan Andriesz, Cornelis Timansz, Iohan Adriaen Lob. Wouter van Rolland, Pieter Fred. Deyman, Dirck Claessen, Steven Dircksz, Hend. van Wamelen, Ysbrandt Berckenroo, Frans Iansz Kies, Ian Iansz Verwer. In't Jaer 1571 als Mr. Quirijn Dircksz, Mr. Gerard van Ravensberghen, Mr. Dirck Ramp, en Niclaes van der Laen, Burghemeesters waren. Maer in't jaer 1572 in die ghevaerlijcke tijdt zijn Burghemeesters gheweest Dirck de Vries, Niclaes van der Laen, Iohan van Vliet, Gerard Hend. Stuyver, maer dese zijn af-gheset van de Heer van St. Allegonde binnen Haerlem / ende andere ghekosen uyt bevel van de Prins van Orangien, de Heer Iohan van Vliet, Gerart Hendricksz Stuyver, Claes van der Laen, en Pieter Kies: Noch 7 Schepens. Maer in 't jaer 1573 op den 9 Decemb. als de stadt overgegaen was zijn Burgemeesters gheweest Iohan van Zuren, Philips van der Maes, Hendrick van Wamelen Ysbrant van Sparwou. In 't jaer 1580 is daer oock Raden ende Vroetschappen.

oock veranderingh gheweest/als daer tot Rade gekosen zijn voor altoos 30/alle voorneme Burghers-kinderen en Wet-houders. Ten laetsten heeft de Magistraet van Haerlem/ by Requeste versocht aen de Prince van Orangien, dat hy den Raedt in ghetal wilde vermeerderen/ende in de plaetse van 24. Raden 32. mochten hebben/ dat sy oock verkreghen hebben. Alsoo zijn ten laetsten 4. Burghemeesters ghekosen/ de Heer Iohan van Vliet, Niclaes vander Laen, Adriaen van Berckenroed, Willem Dirckſz Deyman, beneffens dese 7. Schepens/ als Mr. Iohan van Zuren, Mathijs Steyn, Cornelis Rijcken (die overleden is in 't jaer 1595. die tot hooghe ouderdom ghekomen was.) Item/ Iohan Claeſz Gael, Gerardt Ruychaver, Willem van Paenderen, en Mr. Pieter Blanckeroort.

De Raden van 24. die altijt blijven zijn geweest dese/ Dirck de Vries, die overleden is/ ende in zijn plaets gekomen Gerardt van der Laen, hier na is oock geweest Pieter Kies, die oock overleden is in 't jaer 1594. op den 5. Febr. Mr. Hugo Bol die overleden is in 't selfde jaer/ nae dese komt Iohan Colterman, Rentemeester van Kennemerlandt/ noch Pieter Willemſz Bal, Arnout Pieterſz Deyman, Iacob Yſbrandtſz, Pieter Yſbrandtſz Oly ghesturven/ Hendrick Vecterſz Apoteecker in zijn plaets ghekomen: Item/ Iohan Bartholomieſz, Willem Iooſten, van welcke de eerste plaets ghelaten heeft voor zijn soon Iacob Ianſz Guldewaghen, noch Egbert de Iongh, Pieter Willemſz Brouwer, Yſbrandt Hageman, Cornelis Gerritſz Eefs, Mr. Egbert Hendrickſz, Iohan Schatter, Cornelis Vechterſſen, Iohan Marckiſz, Aerendt Meynardtſz Fabritius, Symon Schoten, die om zijn hooghe ouderdom verschoont is gheweest/ Gerard Schoterboſch, die schielijck in den Hage overleden is/ noch Iohan Mathijſz, die dier tijdt de laetste was in de Vroedtschap. Van die of/ is dese wet ghestelt/ dat op den 7. dagh van September in 't verkiesen van Burghemeesters/ acht ghenomineert worden/ uyt de welcke de Gouverneur Prins van Orangien, ghewoon was vier te verkiesen/of in absentie van hem/ of buyten de Provincie logerende/ van den Hooghen-Raedt; en dat sy op den 10. dagh van die maent/ met eede moesten bevestight worden. Van ghelijcke in 't kiesen van de Schepens 14. soude ghenomineert worden met dubbel ghetal/ uyt de welcke 7. moesten ghekosen worden/ die haer Eedt moeten doen

op den

op de 14. Septemb. De verkiesinge van Schepens staet vry / die ghekosen konnen worden/ uyt den Raedt / uyt de Vroedtschap/ of uyt de Burgery / die of kinderen van d'oude Raedt of luy met eeren en wel geboren zijn/ en onstraffelijck van leven. En dit zijn by nae die ghene / die gewent zijn over de regeeringhe van de stadt te staen. Tot behulp van dien komen de Pensionarissen en Secretarissen/ van welcke de Pensionarissen in groot aensien zijn/ om dat sy in wijsheyt en voorsichtigheyt/ oock in welsprekentheyt andere over treffen / die (dat ick soo mach spreken) voor Oraculen van de stadt gehouden worden/en die met de Schepenen in't gerichte/uytspraeck doen van recht dat de naem in't Griecks mede brengt/ om dat sy Syndici genoemt worden als mede richters / het ampt ende plichten van dese zijn / te raeden / of te ontraden dat vordelijck is voor't gemeene beste/of schijnt te wesen/de Raden als Vaders des Vaders-lant die 't eynde raet zijn / met raedt en advys te helpen/ en te rechte brenghen. De Pensionarissen is alle macht benomen van wettē te maken de gemaeckte af te schaffen / en vermach oock niet yemant van de ingesetenen voor recht roepen / noch hier noch elders. Dees niet tegenstaende dat sy in alle steden in groote aensien zijn is yeder een bekent. Maer wie de eerste Pensionaris in onse stede geweest zy / soude ick niet dorven segghen. Dat gaet efter vast en seker datter Pensionarissen geweest zijn over lange tijt voor dese. Want de stadts Boecken geven ons te kennen/ dat Mr. Ian van den Briel Pensionaris geweest is in 't jaer 1518. Ende na hem in 't jaer 1523. Mr. Lambert, en Mr. Quirijn in 't jaer 1531. Maer Mr. Cornelis van Alckemade, is tot het ampt van Pensionaris geroepē in 't jaer 1559. in de maent van Octob. die overledē is in't jaer 1566. seven jaren daer na; als sijn weduwe na 't overlijden van haer man / versocht de helft van sijn gagie / die hy voor sijn salaris ghehadt hadde 150. pont vlaems; en als Burgemeesters of Raden nae de dagh-vaert trocken hadden ses stuvers behalven haer reysgelt. Na dese Alckemade is gevolgt / Mr. Adriaen van Assendelft in't jaer 1568 op den 3 Novemb. Als dese overleden was is het Pensionarischap (dat ick so mach spreken) vacant geweest 31 jaren/namelijck van den jare 1570. tot den jare 1603. Op welcke tijt Mr. Iohan de Haen, die al eenige jaren Secretaris gheweest was in 't collegie van de Admiraliteyt tot Rotterdam / de welcke 15. jaren daer na als hier de hecken verhangen werden en

Pensionarissen.

veranderingh in staet quam / afghedanckt zijnde / heeft hy hem in 't verborghen ghehouden / en als een privaet man een wijl tijdt noch geleeft. Dit is gebeurt in dat dangereuse jaer van 1618. In wiens plaetse ghekomen is een dapper man van Ielis de Glarges, Heere in Eslems / die oock geweest is Curateur van de Universiteyt tot Leyden. En noch by sijn leven als hy te met tot hooghe ouderdom quam/en de krachtē des lichaems hem begaven: want hy is gestorven in sijn 80 jaer / soo hebben de H. Burghemeesters en de Raet onser Stede de Heer Ruyl, Advocaet van den Hove/ gheleert ende seer ervaren inde Rechten / een groot practizijn die door wijsheyt en voorsichticheyt/ en voornemelick in welsprekentheyt andere overtrefte / met alle beleeftheyt versocht / dat hy hem wilde laten gebruycken voor Pensionaris van Haerlem / 't welck oock geschiet is / wiens gaven wy noch met vreuchde genieten.

Secretarissen. Naest aen de Pensionaris komen de Secretarisen, de welcke toegelaten worden tot de secreten van 't Stadthuys/en stadts privilegien/als tot de geheymenis van Ceres, eñ die alle publijcke acte te boeck setten/ die de stemmen in Vroedtschap aentekenen/ rekeningen op nemen/en publijcke briebē ondertheyckenen. Deser zijn ten naesten by vier orden/ elck weet sijn werck. Voor eerst zijn daer de Secretarisen die met Burgemeesters besoigneren/ en te boeck setten alle besoignie van Burgemeesters. Ten tweeden is daer een Secretaris van die van den Gerechte/ die in Schepens banck sitten / die alle playdoyen en gewesen vonnissen te boeck setten / hier neffens zijn noch andere Secretarisen die 't boeck bewarē van alle vendutwe van huysen en erven/van boel-huysen/en wat dies meer is. Beneffens dese is daer noch den Secretaris van de Wees-kamer/die met de Wees-meesters besoignjeert/en alles waer neemt/ dat daer streckt tot voorstant van de Weesen. Dat dese gheweest zijn voor veel 100 jaren/en noch zijn/weet yeder een. D'outste van de Klercken (so worden de Secretarisen genoemt) so d'oude stadts boecken vermelden tot onse eeuwe toe/ zijn altijdt drie geweest/die op die tijt tot haer salaris hadden 30 gulden/in 't jaer 1503. En na dese heeft Mr. Lambert Iacobsz een salaris gehadt niet meer als 16 gulden/en voor sijn Tabbaert / jaerlijckx gelt / dat daer toe stonde. Maer in 't jaer 1515 heeft Iacob van Eyck tot een salaris gehat de somme van 70 gl: die bediende beyde de kamers/ vande Burgem. ende de Wees-kamer: alsoo zijn de weddens van Secretarissen

metter

metter tijt verbetert en vermeert in 't jaer 1558/ maer voornemelijck in 't jaer 1562/ ten tijde van Adriaen Steynvort, Dirck Coornhart, een man van kloeck verstant/ heeft sijn dienst verlaten 4 jaer voor 't belegh / verdacht zijnde van ketterp hier neffens de Raet/ en andere meer. Maer dit is gedenck-waerdigh/ datter drie Secretarisen 36 jaren aen den anderen samen in een collegie in dienst geweest zijn / als drie gebroeders / van welcke d'eerste geweest is Michiel van Woerden, die dickmaels met Burghemeesters of Schepens op de dagh-vaert reysde als Pensionaris. De tweede was Adriaen Willemsz, die Secretaris geworden is in 't jaer 1578 een seer oprecht man / sonder ambitie / een uyt ghedruckte beelt/ van de groot-vaderen nedrighept. De derde is gheweest Dirck Spijcker, een Exemplaer van deuchde ende vromigheydt: Dese hebben als drie gebroeders van een dracht / soo veel jaren geleeft sonder eenige klachten of kyvagie. Voor dese is gheweest Iohan de Waert, in wiens plaetse ghekomen is / Michiel van Woerden, hier voor ghemelt. Maer langhe jaren hier nae is Hugo Steyn, van Vroetschap Secretaris gemaeckt / die in den jare 1618/ (als de hecken hier verhangen wierden/ met de verandering van Magistraet oock Secretaris ghebleven is: Neffens hem is gheweest Bartholomeus Iacobsz, en Meynard Fabritius, en Wouter Croesen, maer de voornaemste onder dese is gheweest Mr. Ian van Bosvelt, Secretaris van Burgemeesters/ die naderhant in 't Hof van Hollant Raets-Heer geworden is/ daer hy niet seer mede gedient was. Na dese sal ick setten / Secretarisen die noch in leven zijn / als Iacob Benningh Secretaris van Burgemeesters / Mr. Cornelis van Loo, Rechts-geleerde/ Secretaris van Schepenen/ Item/ Iacob Steyn, soon van de Burgemeester Steyn, die oock in Vroedtschap (dat wat onghemeen is) stemme heeft. Noch is daer Willem vander Horn Secretaris / die Fiscael geweest is in Indien / Advocaet en Leen-man van den Hr. van Brederoo. Voor dese is oock Secretaris geweest/ Iacob van Bosvelt, wiens Vader op de Weeskamer gedient heeft 50 jaren / ende overleeft 190 Wees-meesters/ van de welcke noch eenige leven in goede gesonthept: In wiens plaetse ghekomen is Hillebrandt van Warmondt, de Sone van Burghermeester Warmondt, ende hem by ghevoeght Niclaes Bosvelt. Hier moet men oock niet voor by gaen de Commissarissen van kleyne saecken, die daer ghestelt zijn over gheringhe saecken

Commissarissen.

saecken van kleyne importantie / die niet excederen de waerdy van vijftich guldens / om te verlichten de lasten en affairen van Burghemeesters ende Schepenen; dit Collegie is op-gerecht in't jaer 1613. Ende eerst drie-manschap / daer nae vier mannen / ende voor als nu zijnder in een Collegie vijfmannen. d'Eerste drie Mannen zijn geweest Pieter Claesz van Hoorn, Iohan van Napels, Niclaes Crabbemos voor twee Jaer. In 't Jaer 1618 als de besoigne swaerder vielen / ende de last grooter / zijnder vier mannen gekosen tot beslechtinge van saecken / alle bequaem tot die dienst / Iacob Hulft, Simon Fransz Bogard, Pieter van Dorp, Cornelis Schout. Dese ordre van vier is vervolgens gebleven tot den Jare 1645. Daer nae als de Ghemeente en stadt-saken merckelijck toe namen / soo zijnder eyndelijck vijf gekosen / namentlijck Meester Ian Everswijn, Willem Fabritius, Dirck Dircksz Del, Egbert Warmont, Pieter Woutersz de Iongh, tot op desen dagh. d'Eerste Secretaris van dit Collegie is geweest Pieter Ruychaver, Schout Ruychavers zoon / die in de Kamer van kleyne saken sesthien jaren Secretaris is gheweest. In wiens plaets ghekomen is Iacob Benningh, in't Jaer 1628. Dese / als hy 't Secretaris-ampt een wijl tijdts met eeren bedient hadde / is hy waerdigh gheacht om gheavanceert te worden tot meerder / is hy Secretaris van Burgemeesters ghewozden. In sijn plaets is gekomen als Secretaris Michiel van Limmen in 't Jaer 1642. ende ten laetsten als de plaetse wederom vacant was / soo is Salomon Cuysart gevordert tot Secretarischap van kleyne saken / die waerdigh is om hooger staet te bedienen / ende tot meerder geimployeert te worden. Ende dit zijn by nae die tot de politie ende burgerlijcke Regiment behooren. Ick kome nu tot de Kerckelijcke en Ecclesiastijcke Regiment; sonder de welcke gheen Republijck langh heeft keunen bestaen / dewijl daer niet beter onder is om een Rijck of Republijck te stabilieren / ende vast te maken / dan dat men de herten van de Menschen besoetelt met eenighe Religie / ende met de vreese der Goden; dat Numa Pompilius, de tweede Koning van Romen wel verstonde / die op d'aenvangh van sijn Rijck docht hem noodigh te wesen / dat hy hier op most acht nemen / dit most betrachten / dat hy sijn Volck soude leeren de Sacrificien / Ceremonien / ende alle dienst van de onsterffelijcke Goden / als hy Hooghe-Priesters / Waersegger / Dans-Priesters / ende Prelaten gestelt heeft over

de

de Godts-dienst: hier op oogende ende acht op nemende / dat hy de nae-komelinghen van Romulus, die moedig ende als deur den Oorlogh verwildert waren / soude brenghen tot een tammer ende gheset leven / ende dit alles deur in-geven van de Goddin Egeria, op dat de woeste Menschen dit te beter souden aen-nemen / want daer de Justitie eens vast ghestelt is (die wel ghesepdt wordt de oorsaeck aller deughden) soo is de naeste sorghe de Religie ende Godts-dienst. Soo gae ick dan over tot het Ecclesiastijck ende Kerckelijck regiment / en kome tot die ghene die over de Godts-dienst ghestelt zijn / die de naeste eere toe komt nae de Magistraet / als die 't beste verdienen aen 't menschelijck gheslacht. Die daer over de Godts-dienst ghestelt zijn als Prelaten in 't kerckelijcke / worden met een ghemeene naem ghenoemt Ouderlinghen / maer in de eerste Apostolische Kerck / waren daer twee soorten van Ouderlinghen / waer van de sommige worden ghesept meest t' arbeyden in het Woordt ende Leere / die de Apostel Priesters noemt / en dobbele eere waerdigh houdt / als die 't Euangelium predickten / Wt-legghers van de Goddelijcke verborghentheydt / en Sacramenten bediende; met een onderscheyden ampt van bedieninghe / die niet en arbeyden in de woorden / alleen als noodt-hulpers met raedt en daedt t' assisteren / als de Ghemeente des Heeren te eynde raedts ende verleghen is. Het ampt van dese bysonder is dit / dat sy de sorghe over de Ghemeente hebben / en dat sy de selfde regieren ende gouverneren met de Dienaers des Goddelijcken woordts: Waer uyt wy keunen af-nemen ende besluyten / dat de Ouderlingen van de tweede ordre / met de Dienaers des Goddelijcken woordts een Collegie maken / op de manier van Kerckenraedt / dese representeert de gantsche Ghemeynte. Alsoo dat het ampt van Ouderlingen / dit voornemelijck zy / met de Dienaren des woorts sorge te dragen / dat de Gemeente Godts geen schade en lijde / en daer op wel te letten / hoe sy haer dragen / die in Christi Gemeente ingelijvet zijn / hier neffens of sy haer leven aenstellen conform haer Christelijcke professie / oock uyt het woort Godts te vermanen / die gene die ongebonden leven / dat sy haer beter dragen en schicken / en dat sy haer bekeeren. Hier-en-boven brenght haer ampt dit mede / wel toe te sien dat de Sacramenten van Christo ingestelt / niet geprofaneert of ontheyligt worden. Noch sorge te dragen / dat de kerckelijcke tucht en disciplijn wel onderhoudẽ werde;

Ecclesiastijck ende Kerckelijck regiment.

en dat sy hier toe haer uyterste devoir sien te doen / dat sy die gene die op een dwael-wegh zijn te recht brengen; en dat sy die obstinaet blijven in al haer doen / dat sy dees slaen met den sweerdt des Geestes als met een Blixem: En d'overhoorige uyt 't Rijck der Hemelen sluyten / voor so veel sy sodanige blijven / maer de boetveerdigen wederom aennemen in de schoot vande Kerck / en schijnen alſo na't exempel van Ianus, den Hemel te sluyten en te openen door macht van de sleutelen. Maer dit zijn d'eygen plichten / dat d'Ouderlingen in ordre onder de Leeraers / dat sy hier toe haer beste doen / dat alles betamelijck en ordentelijck mocht toe gaen / en op die dingen wel te letten / die daer souden mogen voorvallen / die niet stichtelick zijn. Hier-en-boven (gelijck nu geseydt is) dat sy de Dienaers des woorts / die somtijts t'eynde raet zijn / met goede raet en daet assisteren; ja dat meer is alle Broeders in Christo die verlegen zijn te troosten / en haer dienst presenterẽ en de hant bieden tot hulp en bystant. Het derde / en voornemẽ is haer plicht / hier toe alle devoir te doen / dat sy wel letten en oock regart nemen op leer en leven vande Dienaren die op Stoel komen / en voornemelijck hier voor sorghe dragen / dat alles gericht werde tot stichtinge vande gemeynte / dat sy oock altijt waken / datter geen wolven inde Schaeps-stal Christi indringen. En op dat sy betoonen mochten om 'tampt van Ouderlingschap wel te betrachten / sullẽ daer toe alle devoir oock aenwenden / dat sy 't woort Gods in de H. schriften verbaet / aendachtig lesen en overleggẽ / en dat sy haer in geduerige meditatie vande verborgentheyt des geloofs mochten oeffenen. 't Derde ampt inde Kercke Gods is de sorge van de armen / dat de noot geleert heeft. Want als in d'eerste Kerck / de sorge van d'aelmissen en 't heyligh cantoir by d'Apostelen geweest was / als de last in die deele merckelick toenam / door dien de gemeente Godts grooter en meerder worde in getal / en beneffens dien datter ontstaẽ was een gemor en misnoegen / tusschen de Grieken en de Hebreen / dat hare weduwen inde dagelicxsche dienst niet veel geacht werden. Ende dat de broeders ettelijcke mael geklaegt hadden over de last van hare dienst / alſo de sorge van de armen dagelicx swaerder worde: by dese occasie hebben d'Apostelen / (by dewelcke 'topperste gesag was) samen gheroepen hebbende om by een te komen met de gantsche treyn en gemeente van de Discipulen: So hebben d'Apostelen de broeders vande gemeente geraden / om redenen nu geseyt / dat sy souden uyt

sien

sien nae geschickte en bequame mannen/die over d'Aelmissen soude gestelt worden/ ende de sorge soude hebben over d'Armen; alsoo zijnder op een solemnele manier Diaconen ghekosen. Maer naedien in de H. Schriftuyr oock gewag gemaeckt wordt van de Bisschoppen / soo sal ick oock een weynig hier nae spreken van de Bisschoppen/dewijl de Bisschops stoel in de laeste eeuwe te Haerlem gheweest is / 't welck oock scheen te strecken tot eere van onse stadt. De naem van een Bisschop is cierlijck in d'oogen der menschen / en vol van waerdigheydt; dat de H. Paulus oock bekent 1.Tim.3.vs.1. Dit is een ghetrou woordt, soo yemant tot een Opsienders-ampt lust heeft, die begeert een treffelijck werck, daer mede te kennen ghevende/ dat het Bisdom ofte de dienst van Godts woort/geen ydele digniteyt of eer is/maer een werck soo treffelijck als swaer. Maer de naem van Bisschop / soo ghy 't woordeken in-siet/breyt hem wijt uyt/dat ook het origineel vant woort te kennen geeft. Want wat beduydt het woort van Bisschop anders in sijn originele tale/ dat opsiender of toesiender of verspieder? Waer op de H. Paulus oock schijnt te sien/ als hy de Kercken-dienaers/ en dienaers Godts gebiet wel te letten op haer selven/ en de gantsche Gemeynte / in de welcke de H. Geest de Bisschoppen ghestelt heeft. De Rechts-geleerde noemen Bisschoppē Keurmeesters van broot en andere eetbare waren. Arrianus maeckt oock gewag van Bisschoppen/wiener ampt was toe te sien/en waer te nemen watter om-ging in yder Provincie/op dat sy kennis van alles nemende/rapport sou doen aen haer Souveraine en Magistraten. Daer is oock Magistraet van Athenen als Schout Bisschop geweest is / die gesonden worden tot alle steden / die onder 't gebiedt en jurisdictie van die van Athenen waren/ om te verspieden als men te recht sat. Also verhaelt Plutarchus, dat Phidias een toe-siender sou wesen / om alles te verrichten en te beslechten. Alsoo worden oock de Goden selfs Bisschoppen (dat is toesienders) geseydt / van al 'tgeen dat goet en quaet is/voor wien niet verborgē is die op alles toe sien/en merckē. Maer de naem van Bisschop is tot het heylige en kercklijcke bedieninge/ oock gepast met de selfde beteyckeninge van opsicht. Paulus d'Apostel spreeckt seer eerbiedelijck van Bisschops ampt/en geeft te kennē/dat sy gegevē zijn om de Gemeente des Heeren / die onse Zalichmaker met sijn eygen bloet verkregen heeft/tot de Philip. in't 1.c. Al de Dienst-knechten Gods/ Herders

van

Diaconen.

Bisschoppē.

van die ghezegende kudde/ dienaren Christi/ ende alle uytleggers van de Goddelijcke gheheymenis/alle dese is ghelijcke macht met de Bisschoppen ende andere dienstknechten Godts/ tot stichtinge niet tot onderdruckinge. Wt dese dan blijckt klaerlijck/dat Priesters/Herders/ en Leeraers van Godts woordt/Ouderlingen die daer arbeyden in de kracht des Goddelijcken woordts / en leere/ dat sy een ende de selfde naem onder malkanderen hebben met de Bisschoppen. Want de Apostolische Kercke en kent geen gemyterde Bisschoppen of in Purper ghewaet. De H. Apostel Paulus, die vereyscht niet in een Bisschop die upterlijcke dinghen / maer andere deughden die hy in't langh en breedt verhaelt/ 1. Tim. cap. 3. vers 2. en tot Tit. cap. 1. Want hy wil/en het behoort oock/dat een Bisschop een goet en vroom man zy / en dat ick soo mach spreken/ volmaeckt /onstraffelijck / ende als een dispensier van Godt/ een man van een huysvrou/dat is kuys en eerbaer/ wacker/sober/ gheschickt / garen herberghende / ende dat wel 't voornaemste is bequaem om te leeren/vast blyvende by dat woordt/dat tot onderwysinghe dient: Hy wil oock dat hy goede acht neemt op zijn Huys en Familie/met ontsagh/zijn kinderen onder subjectie hout met alle eerbaerheydt. Hier-en-boven dat hy bemint de vroomen/ dat hy gematight zy/oprecht/ Godsdienstigh/ ende dat noch meer is met alle deughden begaeft / die op een Christen mensch konnen vallen. En ghelijck de Apostel Paulus wil / dat een Bisschop begaeft zy met alle deughden/also wil hy oock/ dat hy suyver zy van alle grove gebreken. Want hy versoeyt alle doodtslagers/ twistmakers/gierigaers/hooghdunckende/tot toorn gheneghen/wijnsuppers/ vloeckers. En ghelijckerwijs hy recommandeert de deugden in een Bisschop/also bestraft hy vrymoedigh de gebreken in haer met een Apostolische authoriteyt en ontsag/met vrye berispinghe sonder eens te dencken op ondanck te behalen. Ende dat alle presumptie en glorie verre zy van dit werck/van die macht die haer vergunt is van den Heere tot stichtinghe/ soo wil hy / dat de Priesters en Leeraers de Ghemeynte sullen dienen in alle nedrigheyt en zeedigheyt. Resteert noch dat ick vande Bisschoppen van Haerlem een weynig spreke: Na dat by Raeds besluyt verordent was en gearresteert/datmen de Bisschoppen soude inruymen met een tijtel van eere/ soo is de eerste Bisschop verordonneert by Paus Pius de IV. Niclaes van Nyenlant, die Vicaris geweest was vande

Bisschop

Bisschop van Wtrecht / dese hebbē die van Haerlem ingehult in't jaer 1562. En weynigh tijdt voor hem / is 't Collegie van de Canonijcken tot Haerlem gebracht/in de Kerck van St. Bavo in't jaer 1560/ dat eerst inghestelt is in 't jaer 1307/ met 12. Canonijcken. Maer de voorgemelte Bisschop / niet langh daer na zijn Bisdom als te koop hadde / heeft sijn Bisdom op-gheseydt/ stellende in sijn plaets Godefroy van Mierloo die Prioor geweest was van de orden van de Dominicanen, is te Haerlem ingehaelt ende ingebracht als tot de Stoel van St. Pieter, met alle de Cleresije in 't jaer 1571. op den 4 Martius op de eerste Sondagh van de Vastelavondt/ met groote statie en wellekom van de Burgery. In't belegh voor Haerlem was hy een wijl tijdts in't leger van de vyant / was seer gesien by de Velt-overste/ en dat om sijn welsprekenheyt/ waer by hy veel vermocht. Als nu de stadt overging en verwonnen was/ wederom ghekomen zijnde en de Kerck gewijt/ heeft hy wederom de Misse gecelebreert nae oude ghewoont met alle ceremonie in 't jaer 1573. Maer dit was een korte vreugt; Want in 't jaer 1578. als de Euangelische waerheyt krachtiger was/en d'afgodery om verde ghehaelt / is hy qualijck konnen ontkomen uyt de handen van de Helsche Soldaten/ alsoo is hy ghedwongen de stadt te verlaten/ in 't selfde jaer/en dat hem meest speet op den dagh van 't H. Sacrament. Van de Geestelijcke ordre dus verde. Vorder sal ick van de huyshoudende ordre / de welcke bestaet als in domestijcke œronomij spreken: hier in komē de Subalterne Magistraten/die daer ingestelt zijn/ om de hooger Magistraet te verlichten. Want als de Republijck en 't getal der Burgeren dagelijcx toe nam/ soo ist dat de Magistraet verlegen zijnde / door de last en swaerte van besoigne en handel/ om haer te verlichten dat sy een groot deel van haer last ghelepdt hebben op eenighe gesubordineerde Burghers/ die vrome ende eerlijcke luyden waren / mannen met eere / die zijn met de Tijtel van macht / Magistraten genoemt / maer Subalterne / als die dependeren van een Hoogher Magistraet : Want haer is een gelimiteerde ende ghesubordineerde macht ghegheven dat sy niet en vermoghen Landen ofte Hoven te vervreemden ofte verkoopen dan met bewillighen van de Heeren Burghemeesters/ alsoo zijnse in trappe ende digniteyt onderscheyden. Maer onder Subalterne Magistraten hebben de Wees-meesters d'eerste plaets/ de naeste daer aen zijn Kerck-meesters/ wiender waerdigheydt

Subalterne Magistraten.

dighept en aenstenlickhept is meer als van de andere: want meest al zijn of oude Burgemeesters of Rechts-geleerde / voornemelijck op de Wees-kamer / of van de Vroedtschap die tot sulcke diensten gekosen worden. Onder de Subalterne Magistraten zijn gheensins de laetste / Wardeyns van de wolle-lakens en Keurmeesters van de wolle by alle geheugenis van menschen / die alle jaers met een bysondere prerogative ofte voor-recht in de Kercke t'eynde de Predicatie in de groote Kerck op Goe-vrydagh voor Paeschen de Gemeente voorgestelt worden / en doen daer nae haer eedt opentlijck voor de Vierschare. D'andere Magistraten die een trapje lager zijn / dese van gelijckhept van sorghe in onser tael worden Vaders ghenoemt. Alsoo is daer gheen huys / logement 't zy Gast-huys of Hofken / dat niet en heeft hare vaders / ende Huys-houdende Moeders / dat ick soo mach spreken / op wien de sorghe van alle de Oeconomie en Huys-houdinghe rust. Op dese wijse / hebben alle Gast-huysen eerst van St. Elysabeth en St. Barbara, gelijck oock het heylige Geesthuys / 't Oude-mannen-huys als oock de Gast-huysen van St. Remigius en St. Antonis haer Regenten ende Opsienders. Ghelijck het Tucht-huys dat ghesticht is in 't jaer 1610. En het Leproos-huys: Eyndelijck oock 't Pest-huys / en dat onder de minste wel gherekent wordt St. Pieters-huys is niet verlaten van haer regenten. De Hofkens daer-en-boven van over-rijcke luyden gesticht / als daer zijn 't Hofken van Loo, van Pieter Wttenhaghe, het Hofken van Gratie en St. Maerten; insghelijcks oock de Camer op Bakenes / hebben hare toesienders en besorghers. Ten laetsten so veel huysen als daer ghebouwt zijn tot solagement van den armen / 't zy van Niclaes van Heusen, Pieter Deyman, Iacob Iacobsz de jonghe, Cornelis van Wy, Frans Loenen, Iacob Zaffius, Gijsbert van Nes, Catharina Velserman, Geertruyd de Wael, alle dese huysen / worden geregeert na 't voorschrift van den Stichter. Eyndelijck daer is oock Komes-gilt / heeft hare Deecken ende Vinders / heeft hare wetten / daer nae sy hebben haer te reguleren ende te ghedragen / nae wiens ordonnantie men daer leeft met goet vinden ende advyse van de Heeren Magistract. Ende dat ick eyndelijck besluyte tot de Subalterne Magistraten behooren oock besorghers van den Arme / de Schael-vaders twaelf in ghetale / die oock haer Thresorier hebben / teghenwoordigh Frans Bogard.

Godts-huysen.

Noch

Noch toesienders vande Backers/die over 't koren gesagh hebben/regeeren de dierte ende afslagh van granen/en makent swaerder lichter nae-ghelegentheyt / sy wegen oock broot ten huyse van de Backers/sy stellen de prys na de settingen van die van Amsterdam / ende houden in den teugel de begeerlijckheyt van overwinst van de verkoopers. Eyndelijck de toesienders van spijse en eetbare waren soo van visch als vleys. En dit is by na de ordre van die genen/ die met gelimiteerde macht Subalterne Magistraten ghenoemt worden/die noch op huydige dagh onderhouden wort: hier by te setten de namen van hun allen/dunckt my overtollligh te zijn. Maer dit is aenmerckens waert / datter meer Officiers soo d'een als d'ander in voortijden geweest zijn / die op den huydigen dagh in geen usantie zijn. Voor eerst datter behalven de Kerck-meesters oock Vrouwen gheweest zijn in de selfde bedieningh / ter eere van St. Bavo, eerst zijn daer maer twee gheweest/namentlijck: Baefje Keyser Dircks Dochter, ende de Edele Jonck-vrouwe Maria van Schoten in 't jaer 1573. Daer nae drie in getale tot den jare 1577/ als die manier van Kerck-vrouwen te kiesen veroudet is/ juyst op die tijdt / als de morgenstondt van de eerste reformatie eerst begon door te breken en te schijnen. Onder de Subalterne Magistraten zijn dier tijdt oock gehouden/ die daer letten op de gebeden en ghetyen ende daer de wet ende maet stelden hoe langh ende hoe breedt. Hier moetmen oock by setten Architecten en Bouw-meesters ende onder Threforiers/ want in 't jaer 1570. is Ioh. Raet Penningmeester geweest van de Fabrycke. Eyndelijck dese eer van Subalterne Magistraet is oock ghegeven / de Haven-meesters: Alsoo is Rembrant Barentsz ghestelt als toe-siender over de Schepen die binnen de Stadt leggen in 't jaer 1570.

Broot-weghers.

Onder de voornaeme Burgers van de Stadt moeten oock gerekent worden die gestelt zijn over de militaire saken / wiener Regiment is afgesondert van de anderen/een regiment dat meer luyster heeft / als die over de Oeconomy of de Subalterne regeeringe en onderwijsinge van de jeught gestelt zijn / de welcke toe gelaten is de macht om 't volck voor te staen/en Burgeren recht te bewaren als Tribuni ende voorstanders des volcx ende te intercederen voor verlate Burgers: hier van daen komt het dat die over de melitaire saecken/ ghestelt zijn soo Colonels als Capiteyns ende haer Luytinanten / meest al de qualificeerste zijn/soo Burghemeesters

Militaire regiment.

als out Burgemeesters of Schepenen zijn/ die de militaire Disciplijn voor veele 100 jaren in eere gehouden hebben/ want die jaer-Boecken en d' Historien betuygen/ dat 't Haerlems geslacht ende 't volck onser Stede aen den Oorlogh ghewent is gheweest van 't jaer 1132/ als sy eerst Oorloch gevoert hebben tegen de Vriesen/ als Diderick Grave van Hollandt sulckx versochte/ ende hebben teghen de Rebellen de Wapenen aenghenomen/ ende hebben haer kloeckelick te weer gestelt met groot verlies van volck/ teghen die gene/ die met branden/ blakeren/ rooven ende plunderen/ alles verwoesten/ tot dat sy overwonnen zijnde/ en onder haer gewelt ghebracht zijnde/ de Vriesen gedwongen zijn haer Wettelijcken Heer te erkennen. Wie weet niet van die tocht die die van Haerlem na Egypten ghedaen hebben/ die haer Vader-landt verlaten hebbende/ Floris de XIII. Graef van Hollant/ met uytgelesen volck hem ghevolght zijn na 't Heylige Landt Palestina/ die aldaer een goede windt waer ghenomen hebbende/ met een Schip beslaghen met yser/ deur-saeght hebben de sloten van de Nijl/ en hebben also occasie gegeven van Overwinninghe/ als sy Pelusium of Damiaten bemachtight hadden/ en met stormender handt in-genomen hebben daer van daen ghebrocht eeuwighe ken-teeckenen van soo een gedenck-waerdighe Victorie/ van welcke gheene eeuwen sullen swijgen/ daer alle de Werelt sal van spreken. Daer na hebben die van Haerlem oock geduerige Oorlogen gevoert tegen de Kennemerlanders/ als die geheel Kennemerlandt plaeghden/ met rooven/ plunderen/ Casteelen/ Heeren huysen aen brant te steken/ en te verdelgen/ als sy d'Edele uyt aller goet ende have gestooten zijnde/ brachten tot Raet van d'uyterste desperatie/ alle de welcke onse Burgers uyt commiseratie binnen de stadts-poorten in ghenomen/ en hebben met gelijcke stoutigheyt en kloeckmoedigheyt met haer al 't gheweldt van die wilde ende woeste menschen ghestuyt/ die Victorie behouden ende d'overhandt ghehadt hebben in den strijdt. De Slagh t'scheep op 't water by Texel ende Wieringen/ is oock waerdich dat sy in dese onse Historie inghebracht worden/ als die van Haerlem een Vloot op Zee hadden/ en met hem oock andere stedē van Noort-Hollant tegen Willem van Brederode met de sijnen/ die Veldt-overste en Generael was onder 't Commande van Me-vrou Iacoba, Hertoginne/ alwaer een harde slach te water was: Hier als die voorstevens malkander aen boort quamen/ soo

soo heeftmen ysere handen over boort ghewórpen om de schepen aen te halen/waer door eenighe schepen ingenomen ende bemachticht zijn/andere wederom op droochte geraeckt zijn / sommige op de vlucht gejaecht: Also is de heele Vloot van Willem van Brederro geheel verjaeght en verstropt/ met groot verlies van sijn volck/ want behalven dien die in de Slagh gebleven zijn / hebben sy veel met troupen buyten boort gestooten/ende de voeten gespoelt: hieren-boven hebben sy de gevangene soldaten geboeyt / en treffelijcke buyten mede gebracht / door dese victory de onse verheucht zijnde/ noch eenige gevanghene soldaten bewaert hebbende tot swaerder straf / die alle met den swaerde onthalst / vry latende d' Admirael van Brederode / omme d'Edelheyt van sijn gheslacht / die als de stemmen vande Rechters wat vreemt liepen/is hy 't beswaerlijck ontkomen / is 't nochtans ontkomen/ even al eens als of hem Godt verschenen waer uyt de hooghte. Daer is noch een ander factie geweest van de Kennemerlanders/veel swaerder en gevaerlicker / dewelcke de sloten vande poorten opgeslagen zijnde/ tegen wil van Magistraet in de stadt gelaten zijnde / alle moet-wille en boose stucken bedreven hebben / dat ick van te voren met veel woorden verhaelt hebbe. In 't Geldersche oorloge is de getrouwicheyt en Bataviersche vromicheyt bekent geweest als in 't jaer 1522. die van de Stadt by lotinge ten oorloge uyt getrocken zijn. Op dit selfde jaer is het collegie vande schutters in gestelt / op dese tijt is daer een treffelick huys gemaeckt/en ruyme salen als in een Palleys / en tot vermaeck vande schutters is daer by een Hof geplant met schoone boomen/ende als 't ghetal van de schutters dagelicks toenam / ende de vendels vermeert zijn / soo is daer noch een collegie of schutters hof gebout op een geestelijcke gront dicht by de Hout-poort / daer oock een playsierige tuyn is / en Doel-wit van Schutters. In den ingangh aen de straet boven de Poort staet S^t. Joris te paert/ schrickelick met de speer tegen die draeck. Alsoo heeftmen den Burgher die de Wapenen dragen / altijt eer bewesen / dewelcke ghelijck sy vaerdigh ende ghereedt gheweest zijn / alsoo zijnse vrywilligh gheweest / als sy na Gelder-landt ghetrocken zijn / de Capiteyn haer voor gaende. Dese wederom tot de sijne ghekomen zijnde / als hy hem wel ende vromelijck gequeten hadde / ende hare vyanden gheslaghen ende verjaeght hadde / heeft versocht nae krijghs ghebruyck een goede veree-

Anno 1518

ringhe / als hem is gheworden een kleyne erkentenis daer hy ef- ter mede te vreden was / meer acht nemende op eere en reputatie / dan op de belooninghe. Ende een weynigh Jaren daer nae als de Gheldersche teghen de komst van de Vyandt hier hulp versochten / so zijn daer henen gesonden Volck tot assistentie / die alle dagen tot zoldy belooft zijn vier stuyvers. Alsoo dat die van Haerlem vermaert zijn door haer vrome daden te water ende te lant / en befaemt deur haer Wapenen over de gantsche werelt / de militaire disciplijn altijdt in eere ghehouden hebben tot op dese huydighen dagh: Want de Burghers noch op huyden / die voor 't gebruyck van Vier-roers en Gheschut / zijn met een oudt woordt Schut-broeders genoemt / die met Pijlen en Boghen haer geoeffent hebben. Dese selfde zijn als noch bereydt voor Vrou en Kinderen / voor de Religie / ende haer stede des noodt zijnde / mannelijck te vechten ende te staen. Dese voor-gemelte Schutters zijn verdeylt in Vaendels / en troupen van hondert of van thien / maer niet altijdt op een manier / want voor eenighe Jaren is daer een ander disciplijn en regiment geweest van de Schutters / als wy op huyden wel hebben / daer zijn oock andere namen ende benamingen gheweest / die ick een weynig hoogher sal op nemen en verhalen / ghenomen uyt oude Registers van de Schuttery. d' Ordre van de Schutters St. Ioris toe gheheyligt / heeft hare Overheden ende Commandeurs gehadt / die over militaire saecken ende Krijghs-handel ghestelt zijn / die rekening hielden van 't ontfangh en uytgeef alle Jaers; ende dese Overheden van krijghs-samen-komst / waren in ordre onderscheyden / de President van de vergadering die Rotghesellen waren / worde Dekens ghenoemt / ende beneffens hem vier als Raden / by de welcke al 't Regiment en gesagh was / daer d' een voor d' ander in plaets quamen met ghelijcke toe-stemmingh. Ende dit is de vergaderingh gheweest St. Ioris toe-gheheylight / ende dit ist Collegie gheweest van d'oude Schut-broeders tot op dese tijdt onderhouden by ghedurighe successie / ende in eeren ghehouden. De Dekens waren meest luyden van Adel / hoedanigh d' Heer Gerard van Sparendam gheweest is in 't Jaer 1548. In wiens plaets ghestelt is Iacob van Duvenvoorde, Heere in Opdam in 't Jaer 1549 / ende nae dese Iohan van Schoten. Ende wederom in 't Jaer 1556 d'Heere Ioost van Bronchorst Ridder; ende nae dese Iohan van Duvenvoorden in 't Jaer 1557.

Item /

Item/ Iohan Moſtart, ende andere Edelen meer. De Raden naeſt gheſeten zijn in 't begin maer vier gheweeſt/alle voornamer Burgeren/ die ter weder zijden gekoſen zijn uyt de Vaendels van de Schutters in 't jaer 1548 op den 12. Januar. Deſe ordre is lang onderhouden. Als Gerard van Sparnwou Deken was/ ſoo zijn de Raden geweeſt naeſt gheſeten Iohan Gerritſz Alckmaer, Meeſter Frans Lakeman, Niclaes van der Laen, Floris Ianſz Brouwer. In wiender plaets ghekomen zijn Iacob van Duvenvoorde, als Deken/ Ian Ianſz Verwer, Lubbert Gijſbertſz, Arent Simons, Dirck Claeſz Iuyſt. Alſoo zijn daer alle Jaers altijdt nieuwe Dekens ende Raden ghekooſen. Ende naedien die Voet-boogh altijdt in eeren ghehouden is/ ſoo zijn dickwils boven de Meulens Papegaeyen aen Sparren op-gerecht/ daer de Boog-ſchutten met geweldige ſchoten elck om ſtrijdt nae ſchoten; die de Papegaey afſchoten/ die worde begroet met den tijtel van Coning/ en ver-eert met Coninckljjck ghewaedt. In deſe ordre heeft de naem van Ludolph Gijſbertſz, de meeſte luyſter/ die onder de Schut-broeders Coning geweeſt is/ vermaert door ervarentheyt van ſchieten/ in den jare 1558 als Iooſt van Bronchorſt Deken was/ ende Meeſter Hugo Bol, Dirck van Heuſſen, Cornelis Tielemanſz, Niclaes van Hogendorp Raden waren/ daer zijn koſten ghedaen als voor een Coning/ als Lubbert Gijſbertſz op den 31. Jul. de Papegaey afgeſchotē hebbende Coning verklaert is/met ſtampē van de voeten en geklap met de handen/met geluck-wenſchē van alle de Schutters/waer by hy worde vereert met een treffelijcke ſilvere kop van 32 loot/daer na onthaelt met een ſtatige maeltijdt/en vorder naer Heemſtede gevaren zijnde/ als in een Wagen van Triumph/ met het gevolg van Schutters en Burgers/met Trompet geblaes en Trommel-ſlagh. Hier-en-boven zijn daer in 't Boſch boomen afgehouwen/geplant voor 't Stadthuys/ en voor 't Hof van de Coning/en wat dies meer is/die daer diende tot de luyſter van ſo een Coning in 't ſpel. Van die tijdt af heeft de naem van de Coningh geprevaleert/ ende in 't Collegie van S[t]. Ioris heeft de Coningh altijdt gepreſideert/ die Dekens ende Raden mitſgaders de Fiſcael dede vergaderen/ ſoo dickwils daer reeckeningh ghedaen moſt worden van ontfangh ende uyt-gheef/ ofte ſoo daer yetwes beraemt ſoude worden/ aengaende de militaire Diſciplijn. Naederhandt/ zijnder meerder Schut-broeders in ghetale toe-ghelaten

ten tot de militaire regieringh. Want / behalven de Coningh die President was van 't Collegie / behalven Dekens / Raden / zijn daer by genomen Vendrichs / Provoosten / Fiscalen soo genoemt / om te handthaven de militaire disciplijn. Tot noch toe hebben wy ghesprooken van Dekens / Raden / Rotmeesters / die onder de Schutters over andere ghestelt waren. Naderhandt nae krijgs-ghebruyck zijnder in Schuttery gekomen / Colonels / Capiteyns / Luytenants / Vendrichs / ende Provoosten / van den Jare 1582 tot desen huydighen daghe. De verkiesinghe van Colonels / Capiteyns / Luytenanten / beneffens dese de Sergeanten / die de Schutters in ordre houden in 't op-trecken. De Vendrechs plachten te blijven soo langh sy onghetrout bleven / of tot haer leven / nadien haer verkiesinge is niet om 't jaer noch seker. De Schutters in 't generael zijn onderscheyden deur haer Vendels / die ses in ghetal zijn elck in ordre / dese hebben tot hare Oversten Colonels / Capiteyns / Vendrichs / Provoosten / die daer staen over capitale saken / Sergeanten / beneffens dese zijn daer noch Adelborsten / Rotmeesters / Corporaels / Piekeniers / ende wat dies meer is. Als het ommegangh is en wapen-schouwingh / so is de gantsche Schuttery verdeylt in Compagnie ende Vendels / die dan marcheren deur de Stadt / deur de straten in 't volle Geweer en Harnas / en eyndelijck te samen komen op 't Zant / op Martveldt / ende maken daer een slag-ordre / die dan twee of drie mael gelijck af schieten als met blixem ende donder. Daer nae de slag-ordre wederom ghereddet zijnde deur trommel-geslagh / trecken sy nae de Doelens ende Schutters hoven / een Huys van playsier en weelde / daer sy dan met malkander lustigh om-drincken / ende daer alle de Officieren met Trommelen geley doen / en drincken de Wijn met vol geschoncken glasen. Dese dinghen zijn meest ghedaen tot vermaeck van de ooghen / maer de Gilde van de Schuttery ende Collegie van Burgers / die de Wapenen dragen / zijn meest inne-ghestelt / tot bewaringhe van de Steden ; sy bewaren de Stadt in vrede ende in Oorlog / by dage by nacht waken sy. Nae 't ondergaen van de Son sluyten sy de Poorten / en des morgens vroeg doen sy de Poorten op. By nacht houden sy de wacht / nemen waer alle de Schildtwachten / doen de Ronden gewapent / weeren alle insolentien / sy verspien de straten / ende besoecken oock alle de Wacht-huyskens Als daer by daegh of by

nachte de Brandt-klock gaet/ komen terstondt in de Wapenen/ elck op sijn wijck besetten de wegen/ stupten het woedende volck/ ende met een vaendel Burghers bewaren sy 't Stadt-huys/ om de privilegie van de Stadt/ende de secreten van de Wees-kamer te bewaren/ als het ghemeen Volck gaende is/ ende woelen verbaerlijck. In schielijcke oproer ende swarigheydt/ zijn terstone de Burghemeesters vaerdigh/om de Burghers in Wapenen te doen komen; spreeckt nae de wijse van die van Romen: Die de behoudenis wenscht van de Republijcke, die volghe my nae, ick gae u voor.

Soodanigh is gheweest de beroerte van de Huysluyden/ niet langh gheleden/ als de Burghers nae 't luyden van de Klock ende trommelslagh flucx in de wapenen quamen nae 't Stadt-huys/ trocken op de straten in ordre/ ghereedt om haer te offeren voort welvaren van hare Borgheren. Ende als 't Vaderlandt in ghevaer is deur beroerte van Oorlogh/ als daer ons de Vyandt met een Heyr-legher over d' hals komen/ of als men eenigh perijckel siet aen-komen/ ende Volck aen-nemen tot hulpe. Hoedanigh gheweest de tocht onser Burgeren als die in 't Jaer 1622 in Septemb. ghewapent/ nae Hassel getrocken zijn/ ende daer nae naer Heusden/als men de oude Soldaten uyt haer Guarnisoenen nae't Legher ghesonden heeft. Van dese maeckt Adriaen Iunius de Ionghe gewag in sijn Batavia in 't sesthiende capittel met dese woorden. Dit is de pijne waert oock te weten, dat yder Stadt van Hollandt, naer vermoghen, ende nae de gheleghentheydt van plaets de bende van hondert ghequalificeerde, oock die van redelijcke middelen zijn, in sekere troupen verdeelt houden, die men wel mach noemen de kracht en de zenuwen van de Republijck. Dese noemen wy met een ghemeene naem Schutters, 't zy dan of sy met Muer-brekers schieten, of met stale Voet-bogen, of Handt-boghen haer pijlen schieten, of soo sy met Vyer-bossen uyt de handt, of Musketten, met loot of scherp schieten, hier-en-boven so de noodt sulcks vereyscht, om alle oproer ende seditie te stillen, ende om invasie van de Vyandt te weeren, stelt men terstondt de ghewapende Burgers te werck; of soo men een Prins moet in-halen, of een nieu Gehulde moet in-halen, dat sy by sulcke gelegentheydt te pas komen voor een Guarde met fatsoen. Tot noch toe de discourse van *Adriaen Iunius de Ionge.*

Scolastijck regiment.

Hier-en-boven en ten laetsten is daer noch een Scholastijck regiment over de jonge jeucht/een ampt dat naest komt aen een Coninckliјcke regeringe / in welcke de meesters over de jonge leersame jeucht ghestelt/ door de roeden en hare houte scepter die sy voeren/ in 't aensien schrickelijck / tot dese behoort d'opvoedinghe der kinderen/ende onderwijsinge der selver / de welcke na de leere Lycurgi door 't exempel van twee honden gheensins moet versuymt worden: want als hy op een tijdt de Lacedemoniers by een doen roepen hadde als tot een vergaderingh / soo heeft hy op de marckt gebrocht twee honden van een gheslacht en van een moer / maer van verschepde opvoedinge / van welcke de eene met leckere beetjens van 't een en 't ander op-ghequeeckt zijnde / viel op de schotel met eten die daer stonde / d'ander op de jacht ghewent en geleert/ die valt op den haes die daer oock omtrent was / die hy los gelaten heeft: de Lacedemoniers/ haer daer over verwonderende wat hy voor hadde door sulcken kluchtig spectakel/ geeft te kennen dat hy die van Sparta dit tot een lesse wilde geven / die haer kinderen dartel opvoeden/dat d'opvoedinge en d'onderwijsinge vande kinderen geensins most versuymt worden/nadien d'aldergeluckigste verstanden dickmael bedorven wordē/ door versuyminge van opvoeding / en door onervarenthept van d'onderwijsers of leermeesters die/ (dat soo ick mach spreken) paerden veranderen in Esels/ als verbastert van de deuchde van haer ouderen/met groote schade ende interesse vande republijck en gemeene best: ende dit is niet alleen het doen van Lycurgus geweest/ maer alle wet-houders en Magistraten/hebben daer na altijt getracht/dat sy bequame leermeesters stelden / om hare kinderen t'onderwijsen / die bequaem ende geschickt van leven waren en wel ghemaniert/en dat sy altijt daer voor sorge droegen / dat sy publijcke scholen en die vermaert/ mochtē hebben/ om de verstanden van de kinderen te fatsoeneren/ insonderhept van die gene die tot hope en voorstant van 't Vaderlant geborē zijn/want hy wilde dat Magistraten en d'Overhept/ niet so seer bekommert soude wesen/ van wetten ende ordonnantie te maecken als wel over de wettelicke onderwijsingh en disciplijn van hare kinderen/want gelet en waergenomen hebbende de conditie van dit leven/ dat de selfde seer ellendich soude wesen / soo die verlaten waer van de sorge van onderwijsinge ; derhalven is dit de eerste sorghe / en de hoochste wet by haer geweest/dat de jonghe

jeucht

jeught wel mocht onderwesen / en gefatsoeneert worden; dese wet is onverbreeckelijck ghebleven by alle volckeren / oock Barbarischen. Ende de Magistraet deser Stede heeft niet versuymt in die deele de welstant van haer ghemeente. Want dat hier ter plaetse Scholen gheweest zijn tot onderwijsingh en tucht van de jeught over veel hondert jaren / dat is seecker / al van de tijden van Hartogh Albert van Oostenrijck in den Jare 1389 / als de Magistraet deser Stede met de Cleresy 't recht van Scholen te bouwen / opper-meesters te bestellen diemen Rectoren noemden / en andere onder-meesters bequaem om de jonge jeught te leeren en te fatsoeneren. Maer van oudts is daer maer een publijcke Stadts-school gheweest daer men de Talen leerde / so Latijn als Griecks / als oock alle instrumentale konsten soo men die noemt / die behulpsaem zijn tot alle faculteyten en wetenschappen. Maer wie die gene gheweest zijn die de Magistraet eerst over de Schole ghestelt hebben / dat kan ick niet segghen / dewijl dat hare namen noch in duyster en onbekendt zijn. De oudtste wel van die bekendt zijn / zijn Lambert Ruseveld, en Mr. Iacob Meyster, van welcke de eene van Leuven te huys ghekomen zijnde / heeft de Rectoors plaets bediendt / Overste over de Schole ghemaeckt / daer sijne vrienden hem veel ghelucks wensten in 't aen-vanghen van sijn dienst in het Jaer 1519. Daer is oock gheweest Rector Helico, een man van groot aensien ende gheleertheydt meer als ghemeen. Nae dese zijn ghevolght d'een en d'ander Meesters van 't leven en goede zeden / onder de welcke Doccomius uyt Vrieslandt van gheboorte / niet de laetste gheweest is / een seer statigh en geleert man / en noch by geheuchenisse van onse Ouderen Mr. Cornelis Duyck, als de Bisschop hem beschuldight / en verdacht gemaeckt hadde van kettery / wort geseyt afgeset geweest te zijn / en verlaten van sijne dienst in 't Jaer 1568 / dit is de selfde die in den Raedt sijn advijs gegeven hadde / om genade te bidden aen Duc Alba, ick vermoede dat hy sulcx gedaen heeft om de suspicie van kettery te dempen. Onder de Rectors is Adrianus Iunius wel de eerste geweest in wetenschap en geleertheyt niet in beleyt / een glans en luyster van ons Batavie. Ende nae desen is Iacob Yperen hier Rector geweest / dewelcke de sijne gheleert heeft / de bevelen des levens niet alleen op seggen als een Papegay / maer oock te doen en brengen tot de practijck. Na dese is gevolght Mr.

Cornelis Hagius, die gestorven is twee weken van te voren eer de Stadt overgingh/in wiens plaetse ghekomen is Mr. Cornelis Ketel, by de welcke was groot ontsach met de mijne van Cato op die tijdt Rector, als alles in ghevaer was deur den Oorlogh / en de Spaensche soldaten de meeste overlast deden aen den Burger. Niet seer langh daer na als Ketel gestorven was/ is d'eere van de Scholastijcke bedieninge gedefereert en toe gebracht van de Magistraet aen Mr. Kornelis Schoon, vander Goude / die als ghedient heeft over de 36 jaren / eyndelick is hy verschoont om sijn hooge ouderdom/ behoudens sijn weddens. Na dese soo is Dirck Schrevelius, de naest aen den Rector als hy langh Vicaris en noothulper geweest was voor d'oude man/ oock Rector ghekosen/ uyt last van Burghemeesteren / en contentement van de Burgheren. Dese als met eere en met goede vrucht Regent van de groote Latijnsche Schole nu 24. jaren geweest was/ na verloop van so veel jaren/ als de hecken hier verhangen worden/ was hy genootsaeckt Rectors ampt te verlaten / maer deur de ontferminghe Godts is hem een beter dienst / het Rectoraetschap van Leyden als t' huys gebracht met groote eere en aenbiedinge van gunst/ welcke dienst hy wederom verlaten heeft na 18 jaren/ sijn af-schept nemende met danck-segginge ende erkentenis van alle weldaden / gaf oock een af-scheydt-maeltijt aende vrienden nu 70 Jaren oudt zijnde. Als nu 't Rectorschap te Haerlem open stondt / soo ginghmen reghel recht na Ian van Middelhoven Predicant tot Lis / die hem liet beroepen tot den School-dienst / geworden (dat ick soo mach spreken) van Burghemeester een Leer-meester: Ontrent seven Jaren daer na heeft hy sijn paspoort gekregen / verdacht zijnde van onkuyshept/ soomen seyde. Dese tot troost van sijn demissie is na Leyden ghetrocken / na sijn oudt Logiment. En als daer nu een ander Rector in de plaetse most ghebrocht worden / soo is Willem Nyenhuysen in 't ghetal van de School-regenten aen ghenomen/ dese was een geschickt en geleert man voornemelick in de Griecksche tael / alsoo dat hy een is gheweest van d' Oversetters van 't Nieuwe Testament/ niet sonder interesse en nadeel van onse schole; Dese goede man of uyt geteert zijnde door eenighe moeyelijckheydt / of met een pestilentiale lucht gheraeckt / is overleden/ te Haerlem uyt ghedraghen / t' Enckhuysen begraven. In wiens plaetse gheset is de Conrector, Mr. Ioost Duyst, een aensienlijck man/

man/ en geen ongeluckigh Poëet, wel eer mijn Discipel/ oock met my in dienst / die de School haest moede was / trachte nae wat hooger/gheen humble ziele/daer hy eyndelijck oock toe ghekomen is/en na sijn wensch een van d'Admiraliteyt geworden. Ondertusschen de Schole leedt al last als de Rector Duyst, die begaf. Alsoo heeftmen met ernst ghedacht om een ander Regent van de Schole te beroepen. De Scholastres die d' hooghste sorghe van de Schole van hooger handt bevolen is / saghen ront om her/verspieden alle plaetsen en gheleghentheyden om een goede Rector en Leer-meester van goede Disciplijn ende alle tucht te bekomen/ pooghden oock met belosten van goet Tractement / en groote salary haer te locken; sonden oock haer gecommitteerde een en andermael uyt / nu aen d'een / nu aen d'ander Rectoren meest vermaert / dese also sy verbonden waren / hebben haer bedanckt / en haer versoeck niet in ghewillight. Ondertusschen Mr. Ursinus, Conrector ghewaer wordende dat de last van soo moeyelicken ampt dagelijcks versvvaerde heeft niet na gelaten sijn dienst oock aen te bieden op het best / badt oock de Scholastres / dat sy sijner oock wilde ghedencken/ die nu al over eenige jaren als Conrector ghedient hadde / en merckelicke preuve gegeven van neerstigheyt en goedt devoir / met welcke aenspraecke de Burgemeesters ende Scholastres beweeght zijnde / hebben hem gestelt over 't guberne van de Schole en Rector gemaeckt/waer op hy met een solemnele Oratie sijn dienst aengevangen heeft/en goede hoop gegeven van goet devoir te sullen doen. En na dien wy hier oock gewach ghemaeckt hebben van Scholastres / by dewelcke wy nu geseyt hebben dat het opperste gesach is in Scholastijcke saken / om alles te statueren dat tot nut van de Schole is/ sal het de pijne waert wesen hier aen te mercken wanneer d' hooghe op-sienders van de Scholen eerst ingheſtelt zijn. By onse ende onser Ouders gedencken was 't opperste recht en regiment geweest doch (onder Burgemeesters) by de Rectoren, om de jonghe jeucht te leeren en fatsoeneren/ en sulcke ordre te stellen als het haer goet docht. Maer als nu de Reformatie aengenomen en vast geset was/so zijn daer Scholastres en hooge op-sienders vande Scholen by de Magistraet gestelt/die't meeste gesach hadden/vande Scholen te formeren en reformeren/die meest al in 't begin Kerckelijcke Persoonen zijn gheweest / als daer waren Abraham Gallus, Iohan Damius,

Iohan Damius, Iohan Mathisius, Hendrick Geesteranus en andere meer/ dier nae haer geweest zijn. Naederhandt zijn daer oock Polityckе en Burgerluy verkosen/ als daer waren Mr. Pieter Claesz van Hoorn, Niclaes Crabbemos. Item/ Mr. Paulus van Beresteyn, ende onder de Polityckе de Pensionarissen de Haen en de Glarges. De Scholastres die noch in't leven zijn/ zijn dese: Iacob Campius en D. Swalmius, en Mr. Ysbrant Olykan, en Cornelis van Loo Secretaris. D. Campius is middeler tijt overleden/ ende is in sijn plaets ghekomen Iohan Deswatijn, Doctor in de Medicine. In plaets van dese Doctor Mahu. Hier-en-boven daer zijn oock prive Scholen die veel zijn/ die geen salaris van de Magistraet ontfangen/ de welcke haer werck daer van maken dat sy de kinderen leeren de letteren/ spelden/ lesen en volwassene de kunst van schrijven/ insgelijcx de Franse tael/ Boeck-houden/ de Mathematycke wetenschap/ en dat tot vermaeck geuseert wort de Musijck-konst met de welcke de jeught onder-wesen zijnde/ bequaem is tot alle conditie van leven/ tot republijck/ tot de Koopmanschap/ ende dat meer is tot alle negotie/ tot groot profijt en behoudenis van de Republijck. De voornaemste Fransche-meesters ende uytnemende schrijvers/ en Boeck-houders die of noch zijn of gheweest zijn/ zijn te naeste by dese: Mr. Mathijs ook een dapper Mathematicus Ian van de Velde, de Phenix in 't schrijven/ als Mr. Thomas van Breugel, Pieter Ketelaer, Iohan Balot, Goswijn Heuvelman, Iohan de la Chambre. Meesters van de Musijcq/ als Organisten Mr. Philips, Mr. Cornelis Helmbreker, en Cornelis Padbruè, ende niet van de minsten Pater Ban een groot ende onghemeyn practizijn in de Musijck met hooghe speculatie/ ende andere Musiciens noch meer/ als daer zijn Mr. Arnoldus, Mr. Steven en Mr. Quirijn.

Eynde des vijfden Boeckx.

Seste Boeck/

Van de Historien van Haerlem, vervatende de namen van die gene, die daer vermaert zijn geweest door hare gheleertheydt in alle faculteyten, of doorluchtigh door wetenschap, of uytstekent in konst, die oyt te Haerlem geweest zijn, of noch ten huydighen daghe in leven zijn. Vorder andere handel van Handtwerck, en andersins daer de luyden haer mede generen.

TOt noch toe hebben wy van Magistraten en hooge Ampten gesproken/nu komen wy tot d'Onderdanen/ die ick oock wil dat onderscheyden zijn. En voor eerst die daer vermaert zijn door haer geleertheyt/die gae ick onderscheyden in 4 Classen: Sommiger deser noeme ick Godtsgheleerde, sommighe Rechts-geleerde, andere Doctoren inde Medicine of genees-const. Andere liefhebbers van alle Wetenschappen ende Consten. De Gods-geleerde uytleggers van Godes geheymenis en mysterien komen hier voor aen in ordre. En dat ick van hooger hant mach aenvanghen en van outs mach op-halen / soo komt my eerst voor Hugo van Haerlem, die Abt was van Egmondt / d'eerste van die naem/de 23 van de Prelaten/die daer oock gestorven en begraven is/ en met een Graf-dicht vereert nae d'oude Wet in alle eenvoudighеyt in Latijnsche Rijm/ met jaer-letters/ L. O. I. M. C. V. Theologi. Hugo van Haerlem.

Voor dese heeft Oluvius van Haerlem niet geweken / die al nae Romen getrocken is om sijne studie te bevorderen/en soo verre geavanceert is/ dat hy aldaer publijcq Doctor van de Pauselijcke Decreten/ met groot gejuych en geluck-biedinge van alle die gene die daer omtrent waren. Derhalven is hy t'huys ontboden ende tot een Abt van Egmondt geroepen/met groote eere en reputatie/ in den jare ons Heeren 1351. in Octob. Is geweest onder d'Abten van Egmondt de 25. Heeft eenige Lessen en geleerde Brieven geschreven aen sijn bekenden. Oluvius van Haerlem.

Inden jare 1452 is daer oock geweest Gerard Sprong van Haerlem, Baccalouris in de Godts-gheleertheydt/ ende in de Universiteyt van Leuven/ Rector Mag. Gerard Sprong.

Alsoo

Did. Balling. Alsoo is daer oock gheweest Diderick Balling, d'oude broeder van de Burgemeester Pieter Balling, is binnen de stadt van Parijs oock Rector geweest van de Universiteyt/ een man die uytstekent was in alle geleertheyt en Godtsaligheydt.

Symon Hermans. Daer is oock geweest eenen Symon Hermans, die een geleerde Monnick gheweest is/ in 't Carmeliter Clooster/ ende oock vermaert door sijn schrijven en Boecken Copulata, &c.

Albert van Haerlem. Daer is oock bekent geweest een Albert van Haerlem in 't selfde Clooster/Dr. in de Gods-geleertheyt/daer van hy te Leuven oock Professor was geweest/die doorluchtig is geweest door sijn Boecken en gheschriften. Heeft geschreven/ 4 Boecken/ Vragen op de Meester van de Sententie genaemt. 't Lesen op den Ecclesiasticum, in een Boeck vervatet. Een Boeck op de I. Canonijcke Brieve Iohannis. Noch twee Boecken van Sermoenen ende Lessen, ende noch meer andere stucken die in Druck niet gekomen zijn.

Niclaes Symons. Na dese is oock geweest een Niclaes Symons, onder de Carmelitē wel de voornaemste/die oyt geweest zijn/oock by die van Haerlem. Prior en Provinc. heeft veel boecken van geleertheyt in't licht gegeven: Als daer zijn Van den Tijdt ende Heyligen. Noch een boeck der Chronijcke. Verscheyde Disputatie. Item/Vande macht vande Paus en Keyser, en vande Concilien, vervatet in 2 boecken. Vande Decreten. Vande Vierschare tegen de Clerigij. 't Leven van de H. Vaders. Noch een Boeck van de H. Vrouwen. 't Leven van St.Anna: Van Cyrillus, elck in een boeck vervaet. Hist. van d'Ordre der Carmeliten. 2 Boecken vande Concilen, en wat dies meer is.

Ian Gerbrandsz. Desen voornoemde is gevolght Ian Gerbrantsz van Leyden, die oock een Carmelijt is geweest/ niet ongeleert/ dese is d'Autheur vande Chronijck van Hollant/die hy in't Latijn geschreven heeft/ daer in hy al-te-met te passe brengt eenige kluchten/ en verdichtselen van Moniken/ mitsgaders eenige beusele van miraculen. Dese heeft oock uyt de schriften van verscheyde History-schrijvers by een gebracht de Chronijcke van de Bisschoppen van Wtrecht, en de Graven van Hollant, vande tijden van St. Willebrord af/tot den jare 1480. In dit werck is hy meer als 10 jaer besich geweest. Hier-en-boven heeft hy noch geschreven de Historie van sijn Ordre, vervatet in 10 Boecken. Van vergelijckinge van de Heyligen. Van de Feest-dagen, van de Moeder Godes ende haerder smerten. Sermoenen van de tijden, van de Heyligen, en wat dies meer is.

Diderick

Diderick van Haerlem is oock Licentiaet geweest tot Parijs in de Gods-geleertheydt/ heeft oock eenige Sermoenen na gelaten/ mitsgaders een brief van Eensaemheyt en stilte. Zijn M. S. worden noch te Ceulen bewaert. Heeft geleeft ontrent den jaer 1508. Diderick van Haerlem.

Floris van Haerlem, is oock wel bekent Prior vande Cathusers tot Leuven/niet ongeleert/ heeft geschreven 5. boecken van 't Christelick leven, in 't Nederduyts.

Vincent van Haerlem, ervaren in de H. Schriftuer/ en seer genegen tot de goede letteren en kunsten/dese heeft uyt gegeven 4 boecken van Sententie, van een oudt Leeraer / genaemt Pieter van den Poele, die gestorven is ontrent den jare 1300/ en dese heeft hy seer nauw met de Venetiaensche editie geconfereert ende in vele plaetsen verbetert en verlichtet / Anno 1514.

Iohannes van Heemstede, geboren tot Haerlem / van Cathusers ordre tot Leuven / dat hy een seer geleert man gheweest is / blijckt uyt de gemeenschap van geleerde luyden / aen dese heeft die groote Erasmus eenige missive gheschreven van den jare 1525 tot den jare 1533 als te sien is in 't groote boeck sijnder missiven: van sijn sterven en syn schriften weetmen niet. Iohan van Heemstede.

Iohan Gulielmi van Haerlem, Iesuijt en Rector van die Societeyt tot Leuven/ een Paus-gesinde Godts-geleerde / meer als gemeen/ en Licentiaet in de H. Theologie/ ervaren in veel talen/ Professor van de Hebreeusche tael ende uyt-legger van de Heylige Schriften by die van Leuven/in 't collegie van Bussidius, een man die in de Bybelsche boecken by Plantijn uyt-gegeven in Conings druck / seer goede dienst ghedaen heeft / na 't getuygenis van veel geleerde/ dier tijt inde voorreden van Arias Montanus vanden Bergen, maeckt loffelick gewach van hem/alwaer gediscoureert wort van voren aen op ordre van 't gebruyck / waerdicheyt / en samenstelling en toebereyding van 't gansche werck. Insgelijcx d'Heer Gijsbert Schoock, Rector van de Universiteyt tot Leuven / geeft hem een seer loffelicke getuygenisse na. Gelijck oock andere uytstekende ende eerwaerdige geleerde Basen/als daer gheweest zijn Augustijn Hunneus Conings vertaelder / en Cornelis Reyniertsz van der Gou, ordinaer Professor in de Universiteyt van Leuven/ dewelcke op dat sy hare last te beter ende te vaerdiger souden volbrengen/en de editie van Conings Bybel soude voltrecken/so hebben sy tot haer te hulpe ghenomen den eerwaerdighen en deftigen Iohan Willemsz. Gijsbert Schoock.

man Heer en Mr. Iohan Willemsz van Haerlem, Licentiaet inde H. Theologie/ Rector van de Societeyt van de Jesuiten tot Leuven/ Professor van de H. Schriftuyr en Hebreeusche tael / en seer ervaren in de Orientaelsche talen. Dese heeft een Bybelsche Register gemaeckt die daer alle die poincten in de H. schriften vermelt kortelijck vervaet na de letters van 't A B C. Item/ noch verscheyden op-merckingen op de Latijnsche Bybel uyt de alder-oudtste M.S. exemplaren met de handt geschreven by een gebracht / nae de Hebreeusche/ Chaldeeusche/ Griecksche / Syrische text getoetst heeft/ uyt-ghegeven/ is te Leuven gestorven / in den jare 1578. De Bisschoppen onser eeuwen onser Stede kan ick oock niet verby gaen/ onder de welcke om vast te stellen de Kerckelijcke Hierarchie of

Niclaes van Nieuwelant. opper-macht d'eerste geweest is Nicl. van Nieuwelant, van wie ick van te vooren al gewach gemaeckt hebbe / die Vicaris gheweest is van den Aerdt-Bisschop van Wtrecht. De tweede is gheweest

Godefroy van Mierloo. Godefroy van Mierlo Prior vande Dominicanen tot Wtrecht/ die niet lang op de Bisschops stoele geseten heeft/ Antonis van Duyck de sone van Burgemeester Caucius is Raet geweest vanden Bisschop Mierlo, want in 't 7 jaer van sijn Bisdom/ als de beelde-stormery was / is hy ter nauwer noot uyt de handen van de soldaten geraeckt. Also heeft de reformatie van de gesonde leere eyndelijck sijn begin ghenomen. De eerste die hier haer gepresenteert hebben tot den kercken-dienst met de loffelijcke tijtel van reformatie zijn gheweest Abraham Gallus, een oudt bedaeght en Godsaligh man/ ende met hem Iohan Damius een dienaer Godts / die de eerste predicatie ghedaen heeft (soo hy eerst uyt de Pals ghekomen was) nae dat de kerck van de Afgoderye ghesuyvert was/ daer de Orghel speelde den Psalm 135. Looft nu vry onses Godts naem, al ghy dienaers des Heeren. Na dese zijn gevolght alle wettelijck beroepen / Hendrick Geesteranus van Alckmaer, Gerard Blochoven, Lucas Hespius, Gillis Stroo, die mijns wetens geen geschriften na gelaten hebben. Omtrent dese tijden is oock Predicant gheweest van dese ghemeynte Iohan Amsing van Oetmarsz, krachtigh in 't prediken / dien de welsprekenheyt haet en nijdt veroorsaeckt heeft/ hy was niet alleen een Theologus en Gods-geleerde / maer oock Doctor in de Medicine/ vermaert door sijn gheschriften. Heeft eenige stucken uytgegeven tegen de Weder-doopers: Noch van de instellinge van beyde Testamenten so nieuw als oudt. Item/ van de mensch

de mensch-wordinge Jesu Christi: Kerckelijcke tucht en disciplijn. Hier-en-boven noch eenige oratien en tractaetjens inde Medicine.

Na hem is ghèweest Iohan Bogard een man van goedt oordeel/ een Godts-geleerde meer als gemeyn/ die oock een geweest is onder de Contraremonstrantē inde conferentie gehouden inden Haeg Anno 1611. Die oock in 't licht gegeven heeft / eenige uytgelesen leeringe/ soo die daer dienen tot geduldigheydt/ om alle quaden in desen leven te dragen: so die daer strecken ten eeuwigen leven/ ende heylsame leere ter saligheydt/ die daer is in Christo.

Met Bogard is Willem de Haes in dienst geweest / die een Herder was niet van diepe geleertheydt wel/ maer gheen ongeluckich Prediker. En by nae op een tijdt is oock in dienst gekomen Antonius Tysius, doch voor een korte tijdt is hier voor Predicant aengenomen/ en niet lang daer na / is hy om sijn geleerthept tot Harderwijck / ende nader-handt tot Leyden beroepen tot de Professie van de Heylighe Theologie. Nae dese zijn gevolght Iohan Mathisius van Antwerpen / die sijn tonge wel ghehangen was / seer beleeft en bevalligh in sijn ommegangh / wel ervaren in de Goddelijcke Schriften / ende in 't lesen van de H. Oudt-vaders gheduyrigh besich. Na dese is gevolght in dienst Niclaes de Planques van Campen hier beroepen / een man van uyt-nemende bevalligheyt in 't spreken en preken. Item / nae Crucium, Iohan Bouricius Sybema geboren Vries/ die van Schiedam beroepen zijnde / qualijck anderhalf jaer dees gemeente gedient heeft / door een ontijdelijcke doodt daer uyt gheruckt/ een vroom en Godsaligh man / in 't prediken onverdrietigh. De mede-broeder van hun is gheweest Adriaen van Tetrode van Haerlem / die een groot yveraer en een voorvechter was vande suyvere leere tegē de Remonstrants-gesinden. Ende met dese is oock Hendrick Geesteranus gheweest / die in sijn jonckheydt de Schapen gehoedt heeft door de hardigheyt van sijn stiefvader. De vooghden van dit kindt gelet hebbende op de gauwigheyt van sijn verstant / hebben hem verordent om te studeren/ ende eerst in de Latijnsche School bestelt onder de disciplijn van de Rector Schrevelius, daer nae is hy geraeckt na Leyden in 't collegie van de H. Staten / alwaer hy oock Magister Artium gheypromoveert is/ een diepsinnigh geleert Theologant ghewordeu / uytwijsende 't Boeck dat hy ghemaeckt heeft tot verklaringhe van 't Hooge-liedt Sal. met dese heeft geleeft Isaac Iunius, die in raedt en

daet in wijshept en voorsichtigheydt andere overtreften / sonderling in advijs / dese heeft teghen Socinum seer gheleerdelijck ende krachtigh geschreven. Naest hem Daniel Zouter, een Vlamingh van gebooꝛte / is hier oock Predicant gheweest / de welcke behalven eenige stuckens / die hy in 't Neerduyts in 't licht ghegheven / heeft oock gheschreven van 't ampt van de Coopluyden / item van de Banckeroetiers / en die gefaelieert zijn. Hier neffens een boeck genaemt Palamedes, of van den Teerling, ende noch drie boecken van verscheyde Tuysch-spelen. En boven dese een Dranckje van een benoude Ziele / welcke matery beter een Theologant past. Noch wijders heeft hy gheschreven / de Pædagoog of Leermeester van de Rijcke / van 't rechte gebruyck of misbruyck van rijckdom / ende of daer noch wat aen schoꝛte / heeft oock d' uytvaert van de Coningh van groot Brittannien geschreven / en noch andere onbenaemde dinghen meer. Omtrent dese tijden is oock gheweest Dionysius Spranchuysen, een getrou uyt-legger van de H. Schriften / en verborghentheden des oude ende nieuwe Testaments / een strenge Voor-vechter van de gesonde leere tegen de Remonstranten / een man die onstraffelijck was van leven / nochtans ongeluckig in sijn dienst / als die veel tegen-partye hadde ongheloovelijck. Maer d' Heere onse Godt heeft sich over hem erbarmt / ende ghezegent in de tweede beroepinge. In sijn plaets is Iohannes Acronius geschickt / een Vries van gebooꝛte / in welcke te sien was de strafheyt van Cato, die alles berichte / en berispte / een man die diep gheleert was / maer ongerust / heeft veel Boecken nae-gelaten en geschreven. En voor eerst een Apologie, voort placcaet van Groeningen. Item een Tractaet van 't recht van Patronaetschap, noch een Tractaet van de gantsche Theologie; noch een register van de Pauselijcke Religie getoucheert aen de leere van de reformatie. Een algemeene vooꝛstelling van de naem Elohim, noch een ander / hoe men de studien in de Theologie wel moet aen-leggen; ghelijck oock een foꝛmulier van de Predicatie wel te foꝛmeren. De laetste van desen die by den Heere zijn / is geweest Samuel Ampsing, die men seyt / dat int Duyts en Frans predicte / dese heeft verscheyde Tractaten gemaeckt seer aerdig op rijm / namelijck de Bootsen van Pub. Syrus, de zede-rijmen van Cato, en meer andere diergelijcke Rijmery in Neerduyts seer aerdigh en net gedicht. Maer die dingen die hy geschreven heeft ter eeren van Haerlem /

soo in losse als gebonde reden/ daer in soo tracht hy nae de onsterf-felijckheyt om eeuwig geroemt te worden. Volgen nu die ghene die noch in leven zijn/ mannen van grooten naem in dese onse Gemeente/ onder de welcke wel d'eerste in ordre is Iacob Albertsz Camp, een man van een vernuftig verstant/ en een diepsinnig uytleggher van de Goddelijcke schriften/ de naeste in ordre is Ioseph van de Rosiere, een man van goeden aert en verstant/ beleeft/ gemeensaem by een yder/ die vriendelijck is/ en alder gheringste te spraeck staet/ en dat noch het voornaemste is een goede Herder en Leeraer. De derde in ordre/ is Hendrick Swalmius, die d'oudtste is alhier van jaren/ ende d'oudtste in dienst van alle de Predicanten in Hollandt/ in wiens wesen een deftigheyt bespeurt wordt/ in wiens lippen soetigheyt en vriendelijckheyt vloeyt/ als de welcke in wel-sprekentheydt/ en vleyende reden buyten andere uytsteeckt/ en is oock niet ledig geweest in 't schrijven/ heeft uyt-gegeven een Lijck-Oratie, over de doot van de doorluchtighe Vrouwe Sabina, Gravinne van Egmondt, Princesse van Gavren. En die nae dese gevolght zijn/ Iohannes Crucius de Ionghe, die mijn Commensael gheweest is/ ende onder onse disciplijn ende onderwijsinghe ghestudeert heeft/ wel gheoeffent in de Philosophie ende H. Theologie/ in de Latijnsche/ Hebreeusche ende Griecxsche tale wel ervaren/ ende niet vreemdt van de Poësie/ een man die zedigh is van mijne/ sonder eenige ambitie/ die sijn predicatien weet te richten/ nae 't begrip van 't volck/ die hy luyster weet te gheven met aerdighe spreeck-woorden/ nae gheleghentheydt van saecken. In somma volght bescheydelijck nae de H. Poëten/ daer Horatius van ghewagh maeckt/ die daer leeren wille tot stichtinge/ of tot vermaeckinghe/ of tot beyde samen. Naer dese volght Diderick van Wijckenburgh, die niemandt van sijn voorgaende mede Dienaers en wijckt/ in de welcke behalven d'uytmuntende gaven des verstandts/ die in alle deelen haer vertoonen/ als met een luyster: In dese is de aensienlijckheydt van Cato, de bescheydentheydt van Socrates, die een Majesteyt heeft in sijn wesen/ vrundelijckheydt in al sijn doen. Nae dese volght Petrus Buskerius, een licht ende een Pilaer van de Kerck/ ende Ghemeente Godts/ een Voor-vechter van de waerheydt/ die daer in Christo is beschermer van de ware ende alleen zalichmaeckende Geloof/ een gheduyrighe party van Ketterye/ placht niemandt te

flatteren / niemant te sparen. En om de etter-buyl der zonden te ghenesen / gebruyckte hy meer Cauterien en Brandt-ysers / dan plaesters / na de wijse van de Doctors in de Medicijne / als een Medicijn der Zielen betaemde. Ende gelijck hy de toorn Godts verklaerde de wrevelighe ende onboetvaerdighe sondaren / alsoo beloofde hy de boetvaerdige de genade Godts deur rechtvaerdige vergeldinge / de verslagene in haer conscientie deur de prickel der sonden / rechtede hy op deur vertroostinghe / d'af-ghedwaelden brengt hy wederom op de rechte weg / en om met een woort te seggen / doet alle de plichten van een getrou Harder / dese is over-leden Anno 1645. Nae desen volght D. Adrianus Tegularius van Amsterdam / die in sijn predicatien (dat ick soo mach spreken sonder op-spraeck) om de herten der menschen te bewegen / qualijck sijns gelijck schijnt te hebben onder sijne mede-Dienaers / die deur kracht des Goddelijcken woordts als met een blixem / tot het binnenste van de Ziele deur-dringt / stort als van boven neer de stromen van sijn wel-sprekenthеyt / de rechte Theophrastus, die als Godes tolck die deur 't krachtig geluyt dat hy maeckt / de luyden leydet waer hy wil. De achtste in ordre van de Propheten / is Salomon Echthenius, een exemplaer van zedigheyt en nedrigheydt / een ghetrou uyt-legger der H. Schriften / leersaem en stichtelijck / die de menschen onderwijst met leer en leven / nae 't exempel van Phenix, daer Homerus gewag van maeckt. Nae dese is oock aen gekomen / noch onlangs beroepen d' Heere Iohan Ruleus, die bysondere bevallige gaven heeft van wel-sprekentheyt / vrundelijckheydt / die machtigh is om de herten der Menschen te strelen / de welcke de tweede France Hercules is / die met seer subtijle draden van sijn tong d'Ingesetene van sijn volck treckt tot gehoor / ende brengt haer tot Christum; als die een diepsinnig uyt-legger is van de H. Schriften / dewelcke niet een superficiele leeringe / maer (dat ick soo mach spreken) de vijfde Essentie uyt de H. Schriften treckt / deur 't vyer des Geestes / dat dese d' Heere onsen Godt langh in gesontheyt wil bewaren / dat is de gemeene bede van onse Vaderlandt / Kercke en Gemeente. De laetste in ordre niet in gave / de jongste in dienst is nu Iacobus de Clercq / heel onlangs beroepen van Alckmaer / met groote droefheyt van de Ghemeente aldaer / een man die qualijck weer-gae heeft (niemant te nae ghesproken) so begaeft / dat hy tot verwonderinge van veele / is een geestelijcke Amphion,

Amphion, die steene herten kan bewegen / en leyden waer hy wil / op den wegh der zaligheyt. Wel beminde ende eerwaerde Broeders / neemt my doch ten besten af / dat ick d'eene minder d'ander meerdere gaven toe-schrijf / want daer zijn verscheyde bedeylinge van bedieninge ende krachten / yder nae de mate van de H. Geest ghegheven / want den eenen is gegeven de sprake van wijsheyt; andere de reden van kennisse ende wetenschap / en andere wederom 't gheloove / andere de gave van propheteren / de ander d'onderscheydinghe der Gheesten / andere vreemde tonghen / andere vertalinghe van spraken. Dese alle / hoe wel die onghelijcke gaven zijn / soo worden die nochtans seer wijsselijck verdeylt / deur een bysondere dispensatie van de H. Geest / niet even gelijck / maer genoeghsame. Dit is 't ghene dat de Apostel der Heydenen ons leert / in 't 1. Cor. 12. by gelijckenis ghenomen van 's menschen lichaem: Want gelijckerwijs in een lichaem veel leden zijn onderscheyden in plaetse / gelegentheyt / schoonheyt / en bevalligheyt / en plichten: Alsoo om dat Corpus van de Gemeente Christi te stellen / soo ist van noode dat daer veel leden te samen komen / om 't werck des Heeren te voltrecken. 1. Corinth. 16. 10. 1. Cor. 12 vers 6. 7.

Wijders soo moeten hier niet uyt-ghesloten worden de namen van die ghene / die te Haerlem ghebooren en op-gevoedt zijnde / in verscheyden Steden / en nae-ghelegen Dorpen het Predick-ampt bedienen. Onder de welcke wel de voornaemste is Iohan Horenbeeck, die ick wel soude keunen noemen een wonder van onse eeuwe / als die noch jong-man zijnde / in sijn bloeyende Jaren Doctor ghepromoveert is in de H. Theologie / Professor op d' Academie van Utrecht / en Predicant van de Gemeente Christi aldaer / noch seer ervaren inde Orientaelse talen / Hebreeus voornemelick. Hier aen naest komen Iohan Derremout, ende Iacob Silvius, die beyde te Leyden in dienst zijn. Cornelius Iacobi Petreius staet te Campen in goede achtinge. D. Hend. van der Schalcke, is wel gesien by die van Edam. Hier neffens Ysbrandt van Os, Hof-prediker / by d'Ambassadeur van de Alder-christelijckste Coning van Vranckrijck. Doet hier noch by Iacob Verhoeven, die om sijn swackheyt uyt-ghedient heeft. Boven dese zijnder noch andere Dienaers meer / als daer zijn Ysbrand Teunissz Fabritius, die uytsteeckt in geleertheyt / bloeyende in welsprekentheyt. Item / Hend. Bruning, Iacob van Tetrode, Pieter Albertsz Kuyc, die wel eer mijn discipu-

discipulen geweest zijn. En wie daer noch meer zijn broeders van de Classe/ als daer zijn Iohan Polanus; Iohan Ampsing, Hendrick van Loon, Iohan Nyenhuysen, en andere meer/ te langh om alle te verhalen die genoegh bekent zijn.

Na dat de reformatie in train was/ ende de gemeynte des Heeren dagheliicks toe nam ongeloovelijck/ soo ist dat by dese occasie de Fransche ende Walen uytlandigh/ door yver van Gods-dienstichheyt gedreven/een Gemeente vergadert hebben in't Nederlant te Haerlem met toe-stemminge van de Magistraet aldaer/ beroepen hebbende Iohan Taffin, die 't heylsaem geloof in Christo/ ende Orthodoxe en rechtsinnige waerheyt verkondight heeft/ en 't ghevoele dat daer tegen strede verworpen. Dese heeft verscheyde tractaten geschreven/ en voor eerst van dat ware berouw en leedt-wesen des sondighen levens. Heeft oock gheleert wat daer de ware Mercktekenen waren van de kinderen Godts/ heeft oock voorghedraghen de troost in alle afflictie en bekommernis. Heeft oock uytghegheven een korte onderwijsinge van de dwalinghe van de Weder-doopers. Hier neffens oock van de Menschwordinge Jesu Christi/ die ware Godt en ware Mensch. Insghelijcks vande kinder-doop. Van 't ampt ende onsach ende Authoriteyt van de Magistraet. Noch 3 boecken van een wettelijcke eedt. In plaets van dese is ghekomen Iohan Crucius de oude/ van Over-Ysel/ die gedeputeert is gheweest op 't Synode van Dordrecht: Die ghepredickt heeft (nae 't exempel van den H. Paulus, Christum en die ghekruyste, die sijn voornaemste roem hadde in 't Cruys onses Heeren Iesu Christi, die niet getracht heeft te weten dan Christum en die ghekruyste/ die sijn eenighe Plecht-ancker gheset heeft in 't Cruys Iesu Christi: Ende gheleert heeft datter geen ander wegh nae den Hemel was/ dan sijn cruys te draghen/ ende Christum te volghen van achteren/ de rechte Crucius Leer-meester van 't Cruys. Daer zijn oock eenigher sijner schriften in wesen by oversettinghe die meest al dienen tot stichtinghe/ namentlijck een Tractaet van Taffijn, dat hy uyt het Frans in Neder-Duyts overgheset heeft. Item/ het Tractaet Wallæi, dat hy uyt Latijn in 't Frans overgeset heeft noopende 't recht ende macht van de Overigheydt. Hier neffens 't begin ende voortgangh van de Kerckelijcke beroerte in Hollandt, uyt-ghegheven door Frederick de Vry, uyt het Duyts in 't Frans overgheset. Item/ de Coninck-

lijcke

lijcke wegh, uyt Latijn in Fans vertaelt. Dese is overleden/ en in Christo gerust Anno 1625. op den 7 Februarius. In sijn plaets is gekomen Iohan de Seins, die met ghelijcke getrouwigheydt/ de wegh der saligheydt aen sijn toe-hoorders gheopenbaert heeft/ ende veele Zielen Christo toe-gebracht in een vette Oest/ overleden zijnde/ heeft sijn ziele Gode bevolen; Verneem niet van eenigher zijner Schriften. Nae dese is ghevolght Pieter de Bon-temps bedienaer van de Fransche ghemeente/ die noch leeft/ waert ende aenghenaem by sijn ghemeente/ een scherpe bestraffer van ketterye/ voornemelijck van de Her-doopers die hy ringhelt met een schrickelicke ban/ende verklaert haer begaen te hebben crimen læsæ Majestatis teghen Godt en de menschen, met een straffe vrymoedigheydt als Cato van Romen, die in de wandel Censorius ghenaemt worde.

Ick gae nu over tot de tweede Classe van de geleerde van Haerlem/ de welcke verordent is voor de Rechts-geleerde. Dat Haerlem de stadt een voester altijt geweest is van brave en uytnemende verstanden/ betuygen ons de jaer-boecken en Historien. Dit wort oock bewesen met so veel namen van Godt-geleerde/ meer als gemeyn die over 't heylige gestaen hebben/ ende de kercke geregeert hebben. Datter niet weyniger geweest zijn in de Politie/ die over de Politique regeringe gestaen hebben/ betuygen ons die memorien van Stadts Boecken voor eenige hondert jaren herwaerts. In dese ordre komt my eerst voor M^r. Niclaes de Vries (soo noemden sy alle Recht-geleerde/ een name die noch ten huydigen daghe in usantie is) die in 't jaer 1475/ om de eere wille gestelt is over de Schat-camer van de Stadt. En noch een M^r. Iacob Iohan Anno 1489. En na hem d'een en d'ander/Iohan Balling, Niclaes van Schoten, Gerard Hendricksz, alle Recht-geleerde/ en bewaerders van stadts kasse/ vervolgens. De Rechts-geleerde zijn oock veeltijts gheavanceert tot Schependom: Want van den jare 1479. en de volghende jaren zijn de Schepens meest altijdt Rechts-geleerden gheweest/ de meeste naemen sal ick verby slaen; Maer de voornaemste ende meest vermaerde onder haer zijn gheweest Quirijn Dircksz Talesius, Niclaes van Schoten, Pieter Foreest, Hugo Bollius, Gualther Prins, Iohan van Zuren, Loth Gael, Diderick Ramp, Philip van der Maes, die alle voornaeme en meer als gemeene burghers geweest zijn/ rijck van middelen en van goeden huyse. Ick

Rechts-geleerde.

hebbe nu gesproken van eenighe in 't bysonder die alle Schepenen geweest zijn. Inde meeste steden is die gebruyckelick/dat in banck van Schepenen een of twee Rechts-geleerde sitten. Maer dit is wat seltsaem en ongemeyn/dat in den jare 1563/ in't Collegie van Schepens waren op een tijdt / 5 Rechts-gheleerde die de Justitie administreerden/ in dese ordre waren Quirijn Talesius, Gerard van Ravesteyn, Diderick Ramp, Iohan van Zuren, Philips van der Maes. Wederom Anno 1569 zijnder 4 Schepens geweest op een tijdt/ in een collegie / als daer waren Gerard Ravesteyn, Hugo Bollius, Gijsbert van Nes, Philips van der Maes. Hier-en-boven zijnder oock veel Rechts-gheleerden tot Burghemeesterschap verheven/ al van den jare 1491. en volghende jaren Pieter Balling, Iacob Balduynsche, alsoo oock Pieter van Forest ende meer andere. Maer Mr. Quirijn Talesius is wel sevenmael Burghemeester geweest/ de tweede Marius die voor sijn ghetrouwe dienst qualijck beloont is/gelijck hier voor verhaelt is. En dese zijn Burgemeesters gheweest d'een voor d'ander na/maer dat seer seltsaem is/oock in welgestelde republijck/ hebben wy uyt de oude registers van de stadts boecken datter in 't Collegie van Burgemeesteren op een tijt drie Rechts-gheleerde geweest zijn Anno 1560. Namentlijck Quirijn Dircksz, Gerard van Ravesteyn en Dirck Ramp, wederom in't volgende jaer/zijnder tot Burgemeesters ghekosen / Dirck Ramp, Iohan van Zuren, Lambert Roosvelt, gelijck in den jare 1569. Meester Quirijn Talesius, Dirck Ramp, Iohan van Zuren. Eyndelijck en ten laetsten voor't beleg is Quirijn Dircksz tot sijn groot ongelust Burgemeester geweest/ wiens uytkomste heel treurigh en lamentabel geweest is / en met hem Mr. Iohan van Zuren en Philips van der Maes, die in groote aensien by de Spaensche geweest zijn/ maer die manier van Burgemeesters te kiesen/dat Recht-geleerde waren/heeft metter tijt op-gehouden/ als alles door den oorlog in brant stonde/en de luyden op het wilt raeckten. Hoewel daer noch wel andere geweest zijn / die door eygen deught en kloeckheyt gekomen zijn tot groote eere/'tgeluck haer daer toe dienende. Onder dese stelle ick voor aen Iacob van Dijck, hier neffens Floris van Schoterbosch, Ruychaver sone van Maerten Ruychaver, Burmeester Antonis de Wael, Iohan van Bosvelt van de welcke Iacob van Dijck te Haerlem geboren Anno 1567/ dese als hy een gheruyme tijt als Advocaet ten hove gestaen hadde in 's Graven-hage / soo

is hy by eenige prive Burger-luyden nae Sueden ghesonden om haer affairen aen de Coninck Gustavum de II. van die naem / dese heeft den Coninck also bevallen/ dat hy hem voor sijn Ambassadeur gehouden heeft/ en gesonden aen de Staten Generael van de vereenighde provincien in Nederlandt / alwaer hy een geruyme tijdt als Ambassadeur sijn residentie ghehouden hebbende/ is wederom in Sueden ontboden. En in de Ridderschap aengenomen zijnde/is Burg-graef verclaert van Ottenburg/en van alle de contraye daer omtrent/daer hy op 't Casteel dicht aen Zee in vrede en gerustigheyt gewoont heeft/ en daer gestorven in 't jaer ons Heeren 1616. op den 14. April. Daer is oock een Iohan Baptist Hansenius geweest/ te Haerlem gheboren ende opgevoedt/ die sijn gradum bekomen hebbende in de Rechts-gheleertheyt / is te Tolouse Professor in de rechte geweest/in alle antiquiteyten voornamelijck van de Roomsche/ wel ervaren/ heeft oock te Romen eenige jaren gewoont/ al waer hy oock kennisse en vrientschap gehouden heeft met de grooten/onder welcke oock gheweest is de Cardinael Baronius. Maer heeft een groote naem nae ghelaten / door een Chronijck die hy gheschreven heeft van eede te doen nae d'oude stijl; dat een Capittel is op hem selven; Is te Tolouse gerust t'eynde sijns levens in't jaer ons Heeren 1614. Eeniger onser Rechts-geleerde zijn gekomen tot Raets-heerschap in den Haghe / daer van ick al gesproken hebbe/ als daer zijn Floris van Schoterbosch, Antonis de Wael, en Willem Ruychaver beyde Burgemeesters sonen/ En nae dese Iohan van Bolsvelt, die langh Secretaris te Haerlem geweest was.

Onder de geleerden van Haerlem is oock geweest Pieter Montfoort, een man van een groote naem / de welcke behalven dat hy een groot Liefhebber was van alle geleertheydt in de letteren / is oock geweest Licentiaet in beyde Rechten / en gheen ongeluckigh Poët/die een seer deftigh gedicht gemaeckt heeft ter eere van Cornelis van Bergen President van Luyck ghekosen / en Baroen van Sevenbergen/ omtrent den jare 1538.

Nicolaes van der Hoogh, of ab Alta genaemt/ heeft te Leuven in de rechte gestudeert/ sijn promotie in Vranckrijck ghehaelt / heeft te Mechelen voor de Nederlandtsche Raedt gheployt. Wt sijn cantoir zijn aen den dagh ghekomen verscheyde ghedenckwaerdighe Spreucken van rechten ende Rechts-geleerden/ gedruckt tot

Antwerpen anno 1620. Is te Haerlem in sijn Vaderlicke Stadt overleden anno 1624 in Octob. En noch en hebbe ickse niet al genoemt die kloeck van verstandt / deur haer schriften bekendt zijn. Want Iohannes Gael op dat hy soude betoonen een Rechts-geleerde te zijn/ heeft onder andere geschreven van de Testamenten ende van 't recht van Codicillen / maer sinneloos ghewörden zijnde is jongman gestorvē/anno 1621 Jun. 3. Daer zijn meer andere van dese faculteyt / die niet teghenstaende dat sy gheen boecken in de rechten uyt-ghegeven hebben / die evenwel in ervarentheyt in de rechten vermaert geweest zijn/en die als Oraclen waren/ zijn van onse Stadt/ onder dewelcke wel de voornaemste geweest zijn/ Mr. Harpar vander Wielen, Mr. Willem Heda, die naderhant na Alcmaer vertrocken is door hoop van meer practijck. Item / Mr. Hendrick Spoorwater een dapper Recht-geleerde. Behalven dese zijnder noch geweest / Pieter Claesz. van Hoorn, Pieter Verhooch, en Mr. Iacob van Medenblick, en noch Mr. Iacob van den Broeck, noch Paulus van Beresteyn, en sijn broeder Iohan van Beresteyn, van dewelcke d'eene een Advocaet was / d'ander Secretaris van Kennemerlant en de Jurisdictie van Brederode. Dese meest al zijn gestorven en Sal: zielen uyt desen leven geruckt. Sommige van dien die noch in leven zijn / doen professie van de practijcke in de Rechten/van de welcke de voornaemste nu wel zijn Frans Valck, Dirck Boorten, Beuckel van Santen, Simon van den Broeck, de sone van Iac. van den Broeck, en Willem Hulft. Maer Willem van der Horn, die Fiscael geweest is/ in West-indien te Farnabuco, is tegenwoordigh Secretaris van Haerlem. Daer zijn oock sommige van de Rechts-geleerden / die haer daer toe laten gebruycken om mis-verstandt ende krackeelen te beslichten als arbiters / die van de Magistraet dickwerf daer toe verkosen worden / om onvermoghen burghers te helpen / als daer zijn (daer ick van gewach maeck/haer ter eeren) Ysbrant Olikan, en Ioris die van de Velde, en so daer noch andere meer zijn. Eyndelick zijnder die wel de tijtel hebben van Advocaet/maer geen consulten of advysen geven/aen niemant gehouwen/hoedanige daer zijn/Dirck Ramp van Rollen, en sijn broeder Egbert Ramp: Item / Adriaen en Frans Kies ghebroeders/die rijcke en vermoge luyden zijn. Vande selfde conditie zijn de volgende oock/ namentlick / Adriaen van Dorp, Iohan Verwer, Dirck Schout, Iohan Laignier, Cornelis Dobbius, Gijsbert Appelman,

Appelman, en noch andere meer / die haer selfs leven / in niemant gehouden/leydē een stil burger leven/na de spreucke van Epicurus die 't wel leven noemde te wesen by een vergete burger. Asoo zijn daer weynigh Rechts-geleerde geweest / die daer toe gelaten zijn/ tot de regeringe van de republijck / of sulcks geschiet by de bedurven eeuwe/of door echt-scheydinge van riligie/ laet ick daer. Ten huydigen dage zijnder maer twee personen in den raet die rechts-geleerde zijn/ namelick Iacob Druyvesteyn, en Iacob Steyn.

Nu ga ick over tot Doctoren in de Medicinen / en dat geslacht van Æsculapius,desē breng ick inde 3 Classe van de geleerde/weynige van dese hebben gestaen over de regeeringe van de Politie/ so anders de jaer-boecken ter goeder trouwe geschreven zijn. Want in den jare 1479 is Pieter Balling Schepen / en daer nae Burghemeester geweest / en na hem Iacob Boudijn. In den jare 1531 is daer geweest Mr.Hendrick Arentsz. Professor in natuerlicke contemplatie/Stadts Doctor/ ende over 't gast-huys gestelt / buyten alle vordere staet/wiens weddens gering was/gelijck oock andere sijn complice Tabbert-laken van 9 gulden/behalven de vryheyt van Stadts excys tot erkentenis. Meerder en vinde ick niet in Stads boecken dan die twee voornoemde Doctoren inde Midicinen/die daer geseten hebben als Magistraten in de regeringe/ behouden dat by onse tijt/Niclaes de Febure Doctor inde Medicine/ als hy alle ordre van eere / ende alle Staten bedient hadde in onse stadt/en eyndelick tot Burgemeesterschap geraeckt/ heeft 3 jaren geleeft/ gecommitteert in 't Collegie van de Heeren Staten.

Datter Doctoren inde Medicinen geweest zijn by ghedencken van alle geheugenis/ ja altijt so langh als de Stadt gestaen heeft/ daer is niet aen te twijffelen / nae dien 't menschen ghebreck en swackheyt / die veel siecktẽn en kranckheden onderworpen is / de heylsame hulpe van Doctoren in de Medicijn / versoeckt ja aenbidt als gheneés-Goden en hoeders van 't quaet. Wie daer gheluckigh in de pracktijck geweest zijn voor eenige jaren voor desen (uyt-ghesondert die ick nu genoemt hebbe) soude ick niet durven segghen. Derhalven hebbe ick in den sin de namen alleen van die te verhalen / die by onse en onser voor-ouderen eeuwe geleeft hebben. Datter een vermaert Doctor en een goet practisijn geweest is in de gheneés-kunst / hebben wy verstaen van onse Ouderen / ende naer hem Hadrianus Iunius een over vliegher onder

al die Doctoren in de Medicijnen / uytsteekendt in alle gheleerdtheydt / een wonder van onse eeuwe / dit hebbe ick verstaen uyt Meester Willem Bol, die Prior gheweest is van 't Clooster van de Regulieren / met welcke hy oock groote vrUntschap hielde / van dese sal ick naderhandt noch breeder spreecken. Nae dese is Iohan Duvius gheweest / de tweede Æsculapius, die op dien tijdt qualijck sijns ghelijck hadde in de Ghenees-kunst / worde dickwerf van de Grooten uyt de Stadt ontboden. Dese heeft alle sijn observatie ende op-merckinghe in de Medicijne / die hy in groote Boecken by een ghestelt hadde uyt sijn gheduyrighe practijcke / de jongher Doctoren (dat sijn Vrunden waren) tot een Testament naer ghelaten / tot troost van de Siecken. Omtrent dese tijdt is daer oock gheweest Adriaen van Teylinghen, die in Italien lang verkeert hadde die in de Medicijne te Haerlem lange tijdt gepracticeert heeft / die om de ervarentheyt in de Ghenees-kunst / dickmael in Vrieslandt ontboden is van Graef Ernst, hy heeft geschreven / maer niet uyt-gegeven van de Vrouwen-sieckte. Augustijn van Teylingen sijn nae Bloet-verwant als Broers kinderen / die in een winckel van een Apotheker gestaen hadde / heeft hem oock tot de practijcke begeven van de Medicijne / daer inne hy niet ongeluckelijck ghebesoigneert heeft. De recommendatie van Doctor Duvius, heeft D. D. Gregorium van der Plas, die noch jonghman was / en eerst t' huys ghekomen uyt vreemde Landen / ghepromoveert / en by yeder een gerecommandeert / waer door hy een groote practijcke kreegh in korten tijdt / die overleden is in 't fleur van sijn leven / daer over de Siecken ende Patienten seer bedroeft waren / en sijn doodt beklaegden. Mr. Marten oock van de Pelanen, is op de selfde tijdt Stadts Doctor gheweest / die te Padue ghepromoveert was. Ende met hem Mathias Damius, die tot de H. Theologie gedestineert zijnde / hem begeven heeft tot de medicijne / te Caen in Vranckrijck gepromoveert. Daer nae / als hy sijn gradum in de Medicijne hadde / wort geseyt dat hy in Polen lang verkeert heeft / en geswerft / die ervaren was in veel Talen. Derhalven is hy geraeckt in de Suite van een Ambassadeur van een Coningh / te Constantinopel ghearriveert zijnde / heeft hy de groote Turck begroet / vereert met een goude lakens Rock / nae de wijse van 't landt. Wederom in 't Vaderlandt ghekomen zijnde / heeft hy hem geheel begeven tot de practijcke van de medicine /

die uyt een yver om luyden te helpen / ende de Siecken de handt te bieden sonder schroom / is deur de pest wech geruckt / noch onghetrout zijnde in den Jare 1636. Op dese tijdt heeft Iohan Deswatijn dagh op dagh grooter proeven ghegheven van sijn pracktijck in de Medicijne / en heeft credijt gekreghen by de voorname Burgers ende Ingesetene / die nu de voorname Stadts Doctor is / die in de Mathematijcque / Physique en perspective ende alle deele van de Philosophie ervaren is / heeft geschreven eenige morale stucken ende leeringen seer accuraet / met een ongemeene stijl / heeft oock andere stucken in Kasse / heel gheleerdt gheschreven / die wel behoorden in 't licht te komen / ongereddert / ende in ordre noch niet ghebrocht. In de Classe van Doctoren / in de Medicijne / is niet op de laetste te stellen Willem Brouwer, die te Bononie gheppromoveert zijnde / is hy in een groote verwachtinghe gheweest by de sijne / die hy oock wel gevoedt heeft tot desen huydighen dagh / een groot practisijn / voornemelijck onder de Grooten ende Edelen. Daer-en-teghen Cornelis Westerloo, neemt sijn vermaeck meest in de speculative Medicijne / een Man van ghe-swindt oordeel / ende een treffelijck Policijck / ende gheen onghe-luckigh Poët / daer inne hy nu teghenwoordigh sijn lust schept. Hier komt noch by Doctor Carolus, die uyt Amsterdam ghe-set zijnde / om dat hy wat te veel yverde in 't stuck van Religie / ende te nae quam matery van staet / dese heeft oock te Haerlem ghelucklijck gheppractiseert ende goede conqueste ghedaen / als de welcke oock Apotheeckers winckel aen-hielde / dese seyt men dat in de kracht sijns levens in een Colijck ghebleven is. Ende meer andere (het waer te langh alle de namen op te halen / ende de gaven van gheneesinghe breedt uyt te meten) hoedanighe daer zijn Iohan Bisschop, Simon Roderijs, Hieronymus de Clerck, die teghenwoordigh al goede practijcke heeft. Beneffens dese Hendrick Braber, die deur een vroeghe doodt schielijck is daer uyt-ghehaeldt / tot groot leedtwesen van den Burgher. Omtrent dese tijdt heeft oock mijn Soon Cornelis Schrevelius ghe-prackticeert / teghenwoordigh Rector tot Leyden. By dese / ende naest aen dese / komen noch eenighe jonghe Medicijns / als daer zijn Doctor Zantius, die oock een goedt Philosooph / ende Naturalist is. Item Phlips de Glarges, een soon van de H. Pensionaris de Glarges, noch Doctor Werckhorst, de Sone van de

groote Medicijn / die te Leyden van soo veel Jaren herwaerts de practijck gheoeffent heeft met groote eer en profijt. Item / Iacobus Akersloot, een man sonder eenighe ambitie / heeft mede sijn practijck beginnen aen te legghen. Hier-en-boven Mahu le Fevre, een soon van de Burghemeester Le Fevre, Stadts Doctor van 't Gast-huys / by dese wil ick oock voeghen Doctor van Veen, ende Gualther van Leent. Hier-en-boven Willem van Teffelen, Denijs Bellens, ende andere die daer noch meer zijn / wiender namen noch meer sullen bekent worden / nae dat haer practijck meer en meer sal daghelijcks toe nemen.

De Chirurgijns zijn onderscheyden van d'ordre van Doctoren in de Medicijne / die daer gau ter handt en actijf zijnde / ghenesen etter-buylen en wonden / en als de noodt sulcx vereyscht / soo snijden ende kerven sy / ende branden oock met het yser nae 't bevel van de Doctoren in de Medicijne. Onder dese zijn wel meest vermaert geweest / ende uytstekend in haer kunst / by ons ende onser ouderen gheheugenis Mr. Lambert, die dier tijdt een over-vlieger was in de konst van de Chirurgie. Ende nae hem Mr. Iohan Damius, de welcke de Chirurgijns-winckel verlaten hebbende / heeft hem ghewent nae de Politie / alwaer hy eerst tot Schependom en een wijl daer nae tot Burgemeester verheven is. Nae dese volgt Mr. Willem Brouwer, een van de outste en getrouste Chirurgijns / die nu tot sijn Jaren ghekomen zijnde ende wel vercoevert / leeft nu in stilligheydt / en voor hem selven uyt-gedient. Voor dese zijn oock geweest Mr. Volcard, de Vader van den Doctor Pelanius, en Mr. Gerrebrandt, wel eer stadts Chirurgijn / en Mr. Gerrit Schonen. Noch Mr. Ian Wat, uyt Duyts-landt van gheboorte / die een wijl tijdts 't leger gevolgt heeft / die de gequetste soldaten verbondt en genas / naderhandt heeft hy sijn practijck te Haerlem geoeffent met eere en verstant. En Mr. Floris van Adrichem heeft oock niemant geweken van sijn tijt. Hier kan ick oock niet voor by gaen / om de practijck die sy hebben in de Chirurgie / uyt-wijsende hare grijse hayren van langhe Jaren / namentlijck Meester Gellinchuysen, die Stadts Chirurgijn is over 't Gast-huys met groote reputatie. Beneffens dese stel ick Meester Cornelis Koper, die dat eyghen heeft / behalven dat hy een expert Chirurgijn is / heeft hy veel Landen ende Steden deur wandeldt / ende veel Menschen be-aemt / ende hare manieren ghesien / jae heeft de voorname

name deelen van de bewoonde Werelt verspiet; want als hy te Genua / de Hooft-stadt van de Ligures ghearriveert was / is hy nae Livorne ghetrocken / ende de Adriatische Zee gepasseert zijnde / is hy nae Venetien gegaen. Hy heeft Alexandrette en Aleppo ghesien tot sijn playsier / noch Cypres ende Rhoden in den Adriatische Zee. Naderhandt / nae dat hy langh gheswerft hadde te Water ende te Landt / is hy gheraeckt in handen van den grooten Turck / ende binnen Antiochien ghebracht zijnde / ende een wijl tijdts daer hem onthouden hebbende / is by de Viceroy in Algier seer ghesien gheweest / om sijne ervarentheydt in de konst van de Chirurgie / ende in groote eere ghehouden onder de Wilden. Op de selfde plaets is hy oock Chirurgijn gheweest van een Vloot / daer over Wynandt commandeerde. Eyndelijck vry ghelaten zijnde / heeft drie Nederlanders die Christenen waren / die op sijn versoeck oock vry ghelaten zijn om hem te believen / behouden wederom in 't Vaderlandt ghebracht. Maer dit is notabel / dat dese voornoemde Meester Cornelis geraeckt is / by een Wilde uyt Tartarien / wiens naem was Carbada, die hem een singuliere remedie gheleerdt heeft / waer by hy die Vrouwen in barens noodt geholpen heeft in dese onse Stadt heel miraculeus. Onder de Chirurgijns die daer nae in 't Gildt ghekomen zijn / ende haer proef oock ghedaen hebben / zijn wel de voornaemste Meester Cornelis van Suchten; die seer gheluckelijck weet te cureren die in bandt gaen / ende 't Scheursel hebben / voor de rest oock niet ongeleerdt Mr. Caspar van der Buscher, dient oock niet verby ghegaen / die soo fraeye Musicijn is als Chirurgijn. En die voor dese niet en wijckt Meester Marten Eversdijck, en Meester Iacob, een seer vernuftigh man / handigh / slings en rechts / hoedanig oock is Meester Iohan Tritsom. Ick slae nu over Meester Timan, ende sijn Ghebroeder / ende andere meer / die haer stuck oock wel verstaen / van de welcke meer te spreecken / hier by laten sal.

Noch is daer een Klasse overigh / die ick alle Leersuchtighe toegheschickt hebbe / die sich wijdt en breedt uyt-breydt / als de welcke onder haer banier aen neemt Philosophe / Mathematijcke / Sterre-kijckers / Landtmeters / History-schrijvers / Orateuren en Poëten; Item Boeck-houders die van de Reken-konst / Musicijns / en dat noch meer is alle die professie makē van de vrye kunsten.

sten / eyndelick alle die gene die veel houden van de letteren en geleerthеyt / die by na oneyndelick zijn in ghetale / maer weynighe vermaert. Onder dese is wel de voornaemste de H. Adrianus Iunius, van Hoorn / wel van geboorte / maer te Haerlem op gevoedt en geleert van kints been af / van der jeucht aen. Geen vermaerder mannen heeft opt Batavia gehadt dan Erasmum van Rotterdam, ende Adrianus Iunium van Hoorn, maer Haerlem is voor hem gheweest sijn tweede Vaderlant / die een Voester geweest is van sijn jeught / alwaer sijn Meesters ouders gheweest zijn van 't verstandt. Cicero verhaelt dat Zenon 'thooft is ghenoemt gheweest van al die Epicureen van Philon van die van Athenen. Ick en soude oock niet schromen op de selfde wijse onsen Adrianus Iunium, 't hooft van alle de exquise geleerde in kennisse van letteren en Talen / van de welcke Theod. Velius sijn landts-man / Doctor in de Medicine alsoo betuycht in sijn vierde boeck sijner Chronijcke. Hadrianus Iunius is te Hoorn ghebozen Anno 1512. op den 1. Jul. die van kints been af op-gequeeckt is in alle Disciplinen eerst te Haerlem aen-gheleydt / alwaer dier tijdt een vermaerde school was / en wel ghestelt / als hy ter school gingh en hem oeffende in alle Letteren van wijsheydt / waer inne terstondt de scherpsinnigheydt van 't verstandt / en gaeuwicheydt in 't antwoorden in die eeuwe alsoo bekent ghemaeckt / dat men hem hielde voor een licht van de Schole / en dat hy genoemt worde de Phœnix van de Haerlemsche Jeucht. En daer nae / naer Leuven ghesonden zijnde tot hoogher studien / heeft hy in zeer korten tijdt in alle wetenschappen alsoo toe genomen / dat hy als een wonder by die van Leuven ghehouden worde / waer over die van Haerlem beweeght zijnde / hem door sijn goede naem ende faem / te Haerlem gheroepen hebben / en ghelockt met seer treffelijcke Conditie en weddens / gheset over de Regeeringhe van de groote Schole aldaer / in welcke hy professie ghedaen heeft van de Latijnsche en de Griecksche Talen. Gualther Gout-hoven, verhaelt van desen oock dat hy groote Heeren sonen ende machtighe Burghers kinderen Griecksch en Latijn gheleerdt heeft in 't privé / misschien dat hy 't ghewoel van de Schole al moede gheweest is. Maer voor de tijden van 't Belegh verhaelt hy / dat hy / de selfde naer Delft verhuyst is / en dat hy nae 't over-gaen van de stadt Haerlem groote schade geleden heeft in sijn Librarye /

die

die uyt-nemende groot en wel ghestoffeert was van alle Autheuren. Ende dit door moetwille ende ongheboondenheydt van Soldaten. Onder andere sijne wercken heeft hy ghemist / sijn bedencken op Plinium Flaccum, ende andere Autheuren meer / tot sijn groot leet-wesen. Daer naer is hy vertrocken naer Zeelandt / daer hy moest sterven : want aldaer is hy te Armuyden ghestorven en begraven / in 't moort-jaer van sijn leven anno 1575. Van de selfde gaet hy voort te verhalen de voornoemde Dirck Velius, Adrianus Iunius van Hoorn, Doctor in de Medicine / Historyschrijver / Poët in alle Historien / soo oude als nieuwe / soo Latijnsche / Romeynsche als Grieckſche ervaren / hadde niemandt sijns ghelijck / 't tweede Licht van Hollandt na D. Erasmus. Een man in de welcke alle gaven uyt-steeckende waren / van Medicine / Historie / en voorder d'ervarentheydt in alle Antiquiteyt. Sijn verstant was ghebooren tot de Poëzy / hy kende seven Talen behalven sijn Moeders Tael / te weten / Griecx / Latijn / Frans / Italiaens / Spaensch / Hoogh-duyts / Enghels. Verscheyde Tractaten heeft hy gheschreven / een man van groot en diep-sinnigh verstandt. Heeft oock Philippiadem gheschreven / een heroyck Ghedicht op de Bruyloft van PHILIPS Coningh van Spaingien, ende Maria Coninginne van Enghelandt, inden jare 1554. Heeft oock gheschreven een Boeck van Iaer en maenden. Item / oock een Boeck van de Iaer-gheschiedenissen, ghedruckt te Basel / Anno 1556. Item / van Campernoilge, of Duyvels-broot dat in de Duynen van Hollandt wast / Anno 1564. Noch verscheyde andere Tractaten ende Boecken als daer zijn de Nomenclator by Plantijn ghedruckt. Noch ses Boecken van opmerckinghe. Noch een Tractaet van 't Hayr, ende andere schoone Tractaten meer van verscheyde materien. Noch een boecxken van Emblemata en de Vertooninghe als Raedtselen, by Plantijn ghedruckt. Noch acht Centurias van spreeck-woorden, nae 't exempel van Erasmus. En uytermate groot boeck van alle sijn brieven en missive. Item / de Her-cruycinghe Christi. Noch Bataviam dat naer zijn leven in 't licht gekomen is. Noch heylige en on-heylighe Poësie, die oock na sijn overlijden aen den dagh gekomen zijn / gedruckt by Plantijn anno 1599. Noch Eustachium op Homerum in getrocken en beknopt ghemaeckt voor den Leser. Noch korte verklaringe over 't spel van den Keyser Claudius by L.

Anneus Seneca. Item / Korte opmerckinghe op de Comedien van Plautus. De Gasteryen van Plutarchus, heeft hy in 't Latijn overgeset en met korte verklaringe verlicht. Noch eenige voorstellinge vragens gewijs van Cassius Sophista, met de Latijnsche verklaringe en verbetering vanden Hebreeuschen text. Heeft oock uytgegeven Hesichium van Milesen, vande vermaerde Philosophen/met d'oversettinge in 't Latijn/ met noch eenige aenmerckingen. Hier neffens noch heeft hy Eunapium in 't licht ghegeven van 't Leven van de vermaerde Philosophen, met de Latijnsche oversettinghe. Noch Non. Marcellum, Fulgentium Placiadem, van d'oude tale/ door hulpe van d'oude boecken te rechte gebracht / by Plantijn gedruckt / in 't Jaer 1565. Heeft oock het Grieckſche en Latijnsche Lexicon, met veel woorden verrijckt/tot Basel gedruckt inden jare 1548. Noch heeft hy Breviarium of kort begrijp van d'Epitheta Ravisij Textoris, oversien/ verbetert en vermeerdert. Nae dat hy gestorven is heeft de Sone dit Epitaphium of Graf-dicht gestelt:

HAD. IUNIO VAN HOORN, PHILOSOOPH, MEDICIIN, POEET, *seer vermaert, en getrou History-schrijver van Batavie, wiens geleertheyt in alle displine exquijs is, en bysondere vernuft, en uytnementheyt van wel belesen te zijn, veelvoudige kennisse van talen, met bygaende vriendelickheyt, waer door hy verdient heeft verwondering en eere van yder een: Na verscheyde wercken van sijn verstant gedenckweerdigh, door de welcke hy eeuwigh-duerende geheugenis alreed' verkregen heeft, die onder dese Sarck begraven leyt, mijn wel-geliefde Vader die my veel goets gedaen heeft, hebbe ick* Petrus Iunius *seer bedroefde sone uyt plichte van vromigheyt en Godsdienstigheyt* P. C. *dit werck tot erkentnis geconsacreert.* Heeft geleeft 63 jaren, is overleden op den 16. Iun. in't jaer 1575.

Op d'afbeeldinge HADR. IUNII.

De luyster van ons Landt, de *Phenix* van sijn tijdt,
De hoogh-beroemde man, nu boven alle nijdt:
In *Lemi* Stadt leydt hy in d'aerde wel bewaert,
De ziele tracht om hoogh, en siet nu opper-waert,
En tracht nae d'eere Godts, en sijn onsterflijckheyt,
Die hy bekomen hadt in sijn verderffelijckheyt.

Naest nae dese stelle ick P. SCHRIVERIUM, die wel verdient heeft / van de Historie van ons Batavien, jae dat meer is / van alle

alle geleerthept die onghemeyn is: Histozy-schzijver van de Heeren Staten/ hoedanigh een man hy zy/ wijsen zijn Schziften uyt: Van welcke onse Ampsing alsoo betuyght: P. SHRIVERIUS gheboren tot Haerlem/ Anno 1576/ de eerste fondamenten van de Latinitept heeft hy te Haerlem ghelepdt. Meester Cornelis Schoneus, die vermaerde Comedy-schzijver is sijn Rector gheweest/ onder wiens Disciplijn hy is opgequeeckt/ ende als hy nu tot Leyden hem begeven hadde in mepninge dat hy in de Kepserlicke Rechten soude studeren/ soo hebben hem best bevallen de vermaeckelijcke wetenschappen d'onghemeyne. Derhalven vzeemt van playdoyen en rechts gespuys/ heeft hem geschickt tot een stil leven/ en onbekommert/ een man waerdigh de vziendtschap van vzome en gheleerde luyden/ een uytnemende Histozy-schzijver/ een Poëet niet veel sijns ghelijck/ dapper Criticus hy heeft uytghegheven Vegetium, Iul. Frontinum, en noch andere meer Autheuren die van den krijghs-handel gheschzeven hebben/ verbetert uyt de M. S. tot Leyden/ Anno 1607. Item/ Æquiliy Gelriæ Chronicon met d'Opservatie van dien/ Anno 1609. Noch Oudt Batavie, met de Graven van Arnhem in den Jare 1612. Noch opmerckinge op Martialem tot Leyden gedzuckt Anno 1619. En wijders verbetert/ Anno 1621. Hierenboven heeft hy een reccolte uyt-gegeven op Senecam de Philisooph Anno 1619. Noch heeft hy reccolte gedaen van de oude Tragische schzijvers/ mitsgaders van Seneca, met eenige aenmerckingen Anno 1620. L. Apuleium heeft hy ter degen aengetast by d'eerste en tweede dzuck in 't Jaer 1622. ende 1624. t'Amsterdam. Heeft oock in dzie bysondere boecken uyt-ghegeven de Poëmata van Iohan Secundus, Ianus Douza, en Iosephus Scaliger. Noch een Bloemetros van de selfde op de Grieckſche Epigrammata van Martialis. En heeft noch meer andere dingen in 't licht ghegheven/ sonder d'Atheur te noemen/ hy heeft noch voor eenighe menghelmoese tractaetjens/ en nieuwe editie van sijn Martialis en Seneca. Hier benessens oock de oudtste schzijvers van Hollandtsche geschiedenissen/ met d'aenmerckinghe van dien. Noch Hollandtsche Chronijcken of Iaer-tijdtboecken van Hollandt/ van sijn Vader-landt. Mandamenten van oudts/ van Wtrecht/ Hollandt en Zeelandt heeft oock Hedam en Becanum verbetert/ in dzuck ghegheven. Sijn Poëmata of Poëetijcke Gedichten wijdt en sijdt verspzepdt/ zijn waerdigh

datse versamelt mochten worden en by een gebracht / om in't licht te brengen.

Op d' af-beeldinghe P. SCRIVERI.

Die hoogh-beroemde Man in't koper uyt-ghebeeldt,
Heeft hier sijn wesen wel, 't verstandt is mis ghedeelt;
Wat is dees kop're Plaet, die dees begrijpe wil,
't Is moeyten te vergheefs, des Werelts rondt staet stil.

Volght IOH. PONTANUS, die D. Amsing oock aen-neemt in de familie van de gheleerde van Haerlem / om dat sijn Vader te Haerlem gewonnen ende gheboren is / met dese woorden: ISACIUS PONTANUS alsoo genoemt / om dat hy in Ponto Danico, dat in de Sont gheboren is / die van weghen de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt / oock voor Ambassadeur in die gewesten getrocken is / een seer geleert en vermaert man / de welcke verscheyde Rijcken ende Landen / als Duyts-landt / Vranckrijck / Italien (waer van daen hy de tytel van Doctor Medic. mede gebracht heeft) deur-reyst heeft / ende de Bibliotheken van de Gheleerden aldaer deur-snuffelt heeft / met aendacht ende opmerckingh. Heeft oock te Leyden sich een geruyme tijdt onthouden / alwaer hy D. Lipsium heeft hooren lesen. Naderhandt wederom tot d' Universiteyt van Leyden ghekomen zijnde / soo heeft hy Macrobium vermeerdert / uyt-gegheven / gedruckt by Raphaleng. Naderhandt gheroepen zijnde van de Heeren Staten van Gelderlandt / tot de Illustre Schole van Harderwijck, als Professor Physices & Mathematices, daer wesende / is hy niet ledigh gheweest / maer heeft aldaer beschreven een Itinerarium, of Voyage, door Langhedock in Vranckrijck, met de Glosse daer op slaende / midtsgaders van d' oude Fransche tael / ghedruckt by Commelijn Anno 1606 / heeft noch geschreven d'Historie van die van Amsterdam, soo van d'oude gheschiedenisse als de stichtinghe ende vergrootinghe van de Stadt / in drie boecken vervatet Anno 1611. Noch van de Fransche af-komst, gedruckt tot Harderwijck Anno 1616. Heeft oock in't licht ghegheven eenige Arguatie van landt-streken van de mondt van den Rhijn, teghen Philippum Cluverium, gedruckt tot Amsterdam Anno 1614. Noch een nieuwe collect van Landt-streken ende Ghewesten, teghen de selfde / ghedruckt tot Harderwijck Anno 1617. Noch verscheyde op-merckinghe, nopende de verschillen op Seneca, gesonden aen P. Scri-

P. Scriverium, soo van d'een als d'andere. Noch op de stucken ende brocken van d'oude Latijnsch/e History-schrijvers, by Commelijn in't jaer 1622. d'Annotatie op Apulejum van P. Scriver. die noch niet in't licht gegeven zijn/beruste by hem. Dese Isacius Pontanus Wel gemeldte/woont noch tot Harderwijck/is noch geheel besich om te beschrijven de Chronijcken ende Jaer-boecken van Gelderlant/ en met het uyt-geven van Deensche gedenckwaerdige gebouwen/ als die nu History-schrijver van den Coningh is.

GEORG. BENEDICTUS à WERTELOOS, moet met stille swijgen niet verby gegaen wesen/ een aerdigh en seer geluckigh Poët of Dichter/ heeft uyt-gegeven gedichten/ de vrome daden van de doorluchtighe Prins Willem, Grave van Nassou, vervatet in twee Boecken. Item/ Epigrammata, Epitaphia, of Graf-dichten, ghedruckt tot Leyden Anno 1586. Obijt. is overleden anno 1589. Ætat.25. Daer zijn noch veel Poëmata en Gedichten van hem in wesen by d'Heer Petrum Scriverium, die hy van Heydelbergh gekreghen heeft/ noch niet ghedruckt.

Van d'Historie onser eeuwe/ heeft niemant na mijn oordeel beter gemeriteert/dan Pieter Bor, van Utrecht: want hy beschreven en in't licht gegeven heeft/ d'Oorsprong, d'oorsake, en de continuatie van de Oorloge in Nederlant, tot den jare 1590/ en volgende jaren/in veele sware en wercklicke Boecken/ vervolgens beschreven heeft. De selfde matery heeft hy vervatet in Liederen/tot een eeuwige gedachtenis/tot den jare 1574. Bovē dese de continuatie en 't vervolg van de Chronijcke van Carrion, de geschiedenis onder Rudolphus de II. ende Mathias, beyde Keysers/ en de andere diergelijcke meer/ in't licht gegeven. En even al eens of hy noch ledige tijdt te veel gehadt hadde/ heeft hy noch geschreven de Tragico-comedias in prosa, d'eene van Apollonius, Prince van Tyros, d'andere van de selfde/ en sijn Dochter Tarsia. Dese Borre heeft te Haerlem veel jaren ghewoont/ en daer sijn leven ghe-eyndight.

De Rectores die daer professie doen van de goede letteren ende vrye Konsten/ nemen oock hier haer plaets/ die daer gheauthoriseert zijn van dien tijdt af/ dat Hertog Albert van Oostenrijck de Magistraet alhier vergunt heeft de latijnsche Schole op te rechtē/ Regenten te stellen na haer gelieven/ontrent den jare 1389/ wiener namen deur d'outheyt als verroest zijnde/ in't verborgen zijn. De oudtste van de Rectoren daer men gewagh van maeckt/ zijn wel

dese/

dese / Lambert Rosevelt, en Mr. Iacob Meyster. Die daer gheleeft hebben ten tijde van onser ouders ende onser gheheughenis / ende dat ons ghedenckt / zijn gheweest vermaerde ende seer gheleerde Mannen. In dese ordre komt my eerst voor HELICON SCHAGEN, die nae 't Rectoraetschap van de Schole ghestaen ende verkreghen heeft/die vervalle Schole gereformeert en de jonge jeught in goede tucht ghehouden heeft / ende heeft haer gheleert wijs te zijn: na de disciplijn van de Oude is gheweest in 't jaer 1519. Desen is ghevolght Mr. Gualter. Hendricksz die de Griecksche ende Hebreeusche talē publijckelijck in de Schole geprofiteert heeft ende gheleert / die tot jaerlijcke salaris dier tijdt toe-ghevoeght is de somme van vier-en-twintigh pont Vlaems in 't jaer 1527. In plaetse van dese is ghekomen Doccomius Frisius die seer bequaem was in kinderen op te queecken ende t'onderwijsen/ dat Erato van Lamspacus van Diogenes betuyght. Dat dese gheweest is de Meester van Hadrianus Iunius een man sonder weergae kan ick bespeuren uyt de omstandigheyden der tijden. Ende nae dese is ghevolght Iacob Iperen, die sijn discipulen ende jongheren niet alleen gheleert heeft het segghen, dat is de Welsprekenheydt, maer oock het doen na 't exempel van Phænix de Leermeester van Homerus, dees niet teghenstaende is in den haet ghekomen van veele/ ende verdacht ghewordem by den Bisschop / als de raedtslaghen van de nieuwe Inquisitie begonnen de overhandt te krijghen. Nae dese quam Cornelis Duyck die op dien tijdt in de Vroedtschap was: van dese is oock S. C. Schepens besluyt op 't versoeck van de Bisschop / dat men den Duyck uyt de Schole soude setten / een ander in sijn plaets. Ende om dat hy in den vollen Raedt bewillight hadde / dat men vergiffenis van Ferdinando versoecken soude / is hy uyt den Raedt gheset ende af-ghedanckt. In plaetse van dese is gheset CORNELIS HAGIUS, die van weghen de treffelijckheydt van segghen en singhen / had een stem als een donder/ verdient heeft ghenoemt te worden Olympius, dese oock / nae dien die tijden scabreus waren ende vol ghevaers / is geraeckt in suspicie van ketterye / ende om die oorsaeck is hy ghekomen in quaedt gerucht/ maer de doodt is voor ghekomen / eer dat hy voor 't gheestelijck ghericht geroepen worde / is ghestorven twee weecken te vooren dat de Stadt overginck / alsoo en heeft hy geen Bisschop tot een rechter gehadt in de Kercke / maer

Godt

Godt in 't hooghe Hof van Hemelrijck. CORNELIS SCHONEUS, die de naest in dienst was met Hagius, is Rector ghekosen/ midden ondert gerammel van de Wapenen/ als de meeste troupe van de scholieren meest verstropt ende verwoestet waren/ dese heeft hy allenskens (als de foele ende ongebondenheydt van Soldaten wat ophielt) ad iube ghebracht/ ende in haer oude ploy ende standt. Dese nu ghemelte Schoneus heeft met een groote kloeckmoedigheydt die moeyelijcke dienst ende sware last aengenomen in soo dangereuse tijdt/ die over de Regeringhe van 't School alhier ghestaen heeft ses-en-dertigh jaren/ een wonderbaerlijcke Bou-man van kloecke verstanden/dese is mijn Meester geweest/ wiens gheheugthenis ick niet sal afleggben/ dan met dit leven. Dese Cornelis Schoneus geboortigh van der Gou/ een man heel geleert/ een seer vermaerde Comedy-schrijver/ een nae-volger van Terentius die de naem verdient ende gekregen heeft van de Christ Terentius: Want zijne Comedie die hy geschreven heeft/ zijn meest uyt de heylige Schrift/ heeft oock kluchten ende Sotte-klupten op 't Toneel gebracht. Heeft oock in 't licht gegeven verscheyde gheleerde ende beknopte gedichten/ hier neffens de Rudimente van de Latijnsche Grammatica af Letter-konst/ nae de stijl van Cornelis Valerius, uyt last van de doorluchtighe Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt/ maer dese en zijn by alle Scholen ende Steden niet aenghenomen door de neuswijsighept van sommiger onser Rectoren.

DIRCK SCHREVEL is in de plaetse van Schoneus ghesucceedeert al voor sijn doot/ want als hy nu tot hooge ouderdom gekomen was/en de krachten in hem beswekent/so heeft de voorgemelte Schrevelius de swachept van de oude goede man ondervangen al eenighe jaren. Als eyndelijck de Heeren Burghemeesters uyt commiseratie van de oude en uyt gheteerde man Rector van veel jaren goet gevonden hebben en geresolveert/ datmen die oude ende afgesloofde Rector soude ontslaen van sijn dienst/ en hem laten volgen sijn volle tractement in regart van sijn oude en ghetrouwe dienst: 't Is also geschiedt/ alsoo is Schrevelius by 't leven en toestemmingh van Schoneus in de plaetse ghekomen. Dese nae dat hy tot inleydinghe een Oratie ghedaen hadde/ is hy publijck Rector verklaert/ die naederhandt een seer florissante Schole ghehadt heeft daer men van wist te spreecken/ uyt de welcke/ ghelijck

uyt het Troiaens-Paert/de voornaemſte van Griekenlant herkomen zijn / alſoo ſijn uyt zijn Schole en Gymnaſy voornemer luyden gekomen dienſtig voor de Republijck ende Kercke. Schonæus is overleden in 't jaer 1611. November 23. Ætat. 61.

Ter eeren ſijns Meeſters heeft Schrevel *dit Graf-dicht ghemaeckt.*

Hier legg' ick nu in 't Graf betemmer van de Ieught,
Schonæus eer genaemt, die 't ſpel wel eer met vreughd
Begon, maer nu volbracht, dits laetſte levens endt,
'K gae uyt het ſpel, adieu nu kommer en ellendt.

Wat voor een man Schrevel gheweeſt is betuyghen ten deel ſijne ſchriften. En voor eerſt heeft hy in ſijn groene jaren uytghegeven een Triumph van de Damiaten / als die van Haerlem een tocht gedaen hebben nae Egypten. Item / 4 boecken van de Patientie/ tot Leyden ghedruckt Anno 1623. Item / noch Scholaſtijcke Oeffeninge/ of Oratien vervatende / voornemelijck die dinghen die daer ſtrecken tot lof ende recommandatie van de Scholen / voorder alles wat daer dienſtigh is tot de welſtandt en goede ordre van de Schole. Noch 3 Oratien van de Achter-clap. Noch een Oratie tot ſijn verantwoordingh op 't ſcheyden. Noch een Oratie als hy ſijn dienſt neder-leyde / nu ontſlaghen zijnde/ ende meer andere van verſcheyde materien. Hier neffens noch een ſtuck-werck by een gebracht van eenighe uyt geleſe Oratien / van welcke in-hout meeſt ghenomen is uyt de Heylighe Schriften/ ſommighe uyt de morale Philoſophie der zeden / ſommighe oock uyt de geheymeniſſe van de Poëtery / meeſt alle publijck ghedaen in de Schole : Onder den Tijtel Scholaſticæ Diatribæ, Eyndelijck heeft hy Harlemum of de Beſchrijvinge van Haerlem in 't licht ghegheven. Heeft oock verſcheyde Poëmata of ghedichten laten uyt gaen/ als daer zijn Iambi morales nae der zeeden aerdt. Item/ van 't beleg van den Boſch ende overgaen van dien. Op de grouwelijcke Peſt van Leyden Anno 1635/etc. Heeft noch veel andere Gedichten meer in caſſa die t' ſijner tijdt noch aen den dagh komen. D. Rector Schrevelius na ſijn ghetrouwe dienſt van vier-en-twintigh jaren als de hecken hier verhanghen worden / ſijn afſcheyt oock ghekreghen hebbende / heeft hem begheven nae Leyden

den om de sone willen. Daer zijnde is soo liestalligh by de Magistract van Leyden gheweest / dat sy hem 't Rectorschap van haer School sonder versoeck ghedefereert ende als gheschoncken hebben / alles door de gunste Godts. IOHAN MIDDEL-HOVEN daer na / om dat hy een Latijnsch School ende eenige scholieren op een Dorp hadde / is bequaem gheacht van de Magistraet / sonder de Kercken-raet daer in te kennen / omme de Schole van Haerlem te bedienen / hebben derhalven eenighe uyt de haren ghedeputeert die hem gheroepen hebben tot het Rectorschap. Hy terstondt ghereedt zijnde heeft afgeleydt de persoon van een Harder / ende aenghenomen het ampt van een Rector. Hy was gheen ongheleert Theologus of Godts-geleerde / in de goede letteren heeft hy niet bysonders ghedaen dat ghedenckes waerdich is / seven jaren is hy in de Schole gheweest als Rector / maer als hem eenighe blaeme ende quade gheruchte nae ginghen is hy af gheset / in wiens plaetse ghekomen is / GVLIELMUS Nyen-huysen, de welcke volghens de oude kostume een Oratie ghedaen heeft tot welstandt van sijn dienst die hy oock in 't licht ghegheven heeft / hadde ghestudeert in de Medicine / in de Grieckse tael was hy soo ervaren / dat hy met eere daer van Professie hadt konnen doen in de Universiteyt. Dit bracht sijn persoon in achtingen oock dat hy ghekosen was onder de Wt-legghers van 't nieuwe Testament. Maer langhen tijdt daer nae / en heeft hy niet gheleeft; Is in de fleur van sijn leven ghestorven / te Haerlem uyt-ghedragen / maer t' Enckhuysen daer hy t' huys hoorde / begraven.

Na dese is gevolgt IUSTUS DUYST van Voorhout, die eenighe jaren het Con-rectorschap bedient hebbende / is waerdigh geacht om tot hooger gepromoveert te worden / is eyndelijck Rector ghekosen / en niet langh daer nae Vroedtschap ghemaeckt / die al eenighe preuve ghegheven hadde van sijn geleertheydt / en vertrouwe dat hy diergelijcke meer sal gheven waerdigh sijne beroepinge. Maer naederhandt beroepen zijnde tot hooger staet ende meerder digniteyt nu in 't Collegie van de Admiraliteyt gekosen / heeft de Scholastijcke dienst afgeleydt / nu wel ghezeghent zijnde. Nae Duyst is de Con-rector Ursinus in plaets gekomen / die 't toe quam van weghen dat hy de naeste Collega was aen den Rector / die een Theologus is / en gepromoveert inde Philosophie / Mr. Artium, in Talen oock wel ervaren / die tegenwoordigh goede dienst

 doet /

doet / ende van wien alles goedts te verwachten staet deur de zeghen des Heeren.

En dit zijn by nae die gene / die te Haerlem woonachtigh of te Haerlem ghebozen / uytsteeckende in gheleertheyt / gheoeffent in alle faculteyten ende wetenschap / ervaren in konsten / ende ghedurighe lief hebbers van de goede letteren. In de laetste ordre van dese / is de laetste niet gheweest Symon Iansz van Tetrode, een vernuftigh man / ende gheen ongherijmt Poëet / wel eer mijn Con-discipel / die hem gheneerde met Parkement te maecken ende te venten / ende koopmanschap te drijven.

Onder de bende van de Gheleerden / is nae mijn beduncken / LAURENS COSTER, wel waerdigh dat hy gherekent worde; die men seyt van de Druckery Inventeur is gheweest / een vernuftigh Practisyn van soo divine konst / van dese worden dese dinghen verhaelt:

Dat de Typographia, of konst van Boeck-drucken / te Haerlem ghevonden is / heeft niemandt van d' oudtste onser stede opt ghetwijffelt / hoe wel sommighe staende willen houden / dat dese Konst te Mens eerst gepractiseert is / een voornamer Stadt van oudt Duyts-landt / verheven deur de Bisschops-stoel. Dat dese konst van Druckery behendigh ende diefs-gewijs daer gebracht is / dat staen wy toe / maer dat die te Haerlem ghevonden is / segghen wy met asseurantie ende stijve kaken met ons Landts-man P. Scriverius:

Wat roemt ghy te vergheefs de Letter-konst van Mens,
Een Parsse daer ghemaeckt, dit dunckt ons vry wat vrems;
Dees Konst heeft COSTER ons tot Haerlem eerst geplant,
Dit is de Man alleen die GODT gaf dat verstant.

Hoe menig Burger van Haerlem daer gewonnen en geboren / geloofweerdige Luyden / betuyghen eendrachtelijck / dat sy van hant tot hant van hare Voorsaten ontfangen en verstaen hebben / datter al van 208 jarē een voorname Burger te Haerlem geweest is / die daer woonde in een treffelijck Huys / teghen over 't Stadthuys Laurens Iansz Sacristeyn, dat beteyckent Koster: Dit was de naem van die familie / want dit een erf-ampt ende by successie was in die stam; alsoo dat dese eer hem alleen toe komt / die van veele benijdt wordt. Dese Coster (dat ick d' occasie mach verhalen) hadde voor een manier / te gaen spanceren in 't Bosch / ende

onder

onder de plantagie te wandelen. Ende als hy by gheval vol ghepeyns neder geseten was om tijdt kortinge / komt hem in den sin/ letteren te snijden en formeren in Boecken-schorse/ daer nae sijn eyghen naem te snijden / dat hy ghedruckt heeft op de rug van sijn handt / even soo veele letteren op 't vel ghelaten hebbende. Terstont daer nae / heeft hy een reghel of twee om kortswijle ghesneden in de Schorsse / ende maeckte letter aen letter op een linie / die hy bestreeck met swarte inckt / ende druckte dat konstig op schoon pampier. Dit is d' eerste proeve gheweest / van soo groote konst/ 'twelck alst wel gheluckt is / heeft hy in sijn hert ghevat hoogher dinghen. Ende voor eerst heeft hy ghepractiseert een aenklevende Inckt / die vast hiel / ende dese vondt beviel hem wel: Eyndelijck heeft hy de saecke in communicatie gheleydt / met sijn Swagher Thomas Pietersz die vier Soonen nae-gelaten heeft / die alle d'een voor d'ander nae Burgemeesters geweest zijn/ of die Burgemeesters ampt bekleedt hebben/ dat daer niemant mene/ dat het slechte ende geringe luyden geweest zijn / die soo treffelijcke konst ghevonden hebben / 't is Godts inventie geweest. Daer nae hebben sy geheele bladen met letteren ghevult / maer alleen van een zijde. Daer zijn noch ten huydigen dage eenige Tractaetjens in wesen aen een zijde maer gedruckt/ die op malkanderen passen/ rugge tegen rugge ghepapt / maeckt een bladt. Wt dese Druckery is een Boeck in't licht gekomen int Neerduyts geschreven/met de naem en tijtel Spiegel der Zaligheyt. Dit is d'eerste kintsheyt gheweest van dese Konst/die metter tijt haer wasdom gekregen en toe-genomen heeft. Want/ nadien d'Autheur van dit werck met diep verstant begaeft was/ soo heeft hy voor eerst/ de Boecke-houtjes verworpen en verandert / en heeft letteren gemaeckt van loodt : daer nae heeft hy oock letteren van tin ghegoten seer aerdigh / die beter mochte tegen de Parsse/die Gerrit Thomasz wel bewaert heeft om by de nakomeling/sulcx te doen geloven. En als dese luyden dagh op dagh hoe langer hoe meer avanceerden in de kunst / oock prospereerden en profijt daer uyt trocken : Ende nu alles nae wensch wel geluckten/ en oock goede conqueste dede / soo is Coster d'Autheur/d'arbeyt van't drucken niet wel machtig geweest/daer deur genootsaeckt hulp te gebruycken van Knechts / die hy haer daghloon gaf/ met dese voorsichtighey t/ dat hy niemant in sijn winckel aengenomen heeft / dan die eerst eedt van getrouwigheyt gedaen

 hadde/

hadde / dat sy niet en souden op straet brenghen de secreten van de druck-konst / of anderen soude leeren op eenigerley wijse. Dees niet tegenstaende so isser eenen Ian, of soomen vermoet eenen Faustus geweest / die sijn Heer ende Meester ontrou is geweest / van de welcke hy alle de konst geleert hadde / dese heeft op Kors-nacht alle de kassen van de letteren aengetast en berooft / en heeftse eerst naer Amsterdam gebracht / daer na tot Ceulen op den Rhijn / en eyndelick nae 't Bisdom van Mens / alwaer dese onverlaet / en fameuse dief hem selven toe-passende de eere van dese nieuwe inventie / heeft hy binnen 's jaers omtrent den jare 1442 in 't licht gegeven / het Doctrinael van Alexander, met eenighe Tractaetjens van Pieter de Spaingiaert, met die selfde letteren die hy van de Meester ghestolen hadde. Hier uyt ontstondt 't gherucht / dat te Mens de konst van Drucken ghevonden was / tot prejuditie van Laurens Coster. Wy keunen dit wel toe-staen / dat de konst van Drucken in Duytslandt / in eeren ghehouden is / maer te Haerlem eerst ghevonden. Niet tegenstaende dat Polidorus Virgil. in sijn boeck dat hy geschreven heeft van de vindinge aller dingen / dese eere toe schrijft Iohan van Guttenberge, een duyts Edelman. En dit is gheen wonder / want als de Sonen en de Erfgenamen van Laurentius gevoelden en gewaer wierden / dat sy van die eere versteecken waren / en oock droevigh daer over treurden: soo is de liefde en de yver t'eenemael verkout / om die konst in eeren te houden: En hebben oock naderhant geen lust gehadt om de selfde te hervatten en in 't werck te stellen; Nadien daer nu al andere waren die de konst van drucken in eere ghehouden hebben. Want in 't jaer 1458 / so heeft Conradus een Duytscher de konst te Romen beginnen te practiseren. Maer na hem heeft Claes Iansz gheboren Frans-man / dese konst van Drucken seer verciert en verbetert. Maer boven alle heeft Aldus Manutius van Romen / wel ervaren in de Latijnsche en Grieckische Tale / dese konst met groote neerstigheyt ende arbeyt tot de uyterste perfectie gebracht / heeft oock geen koste gespaert andere tot een exempel / en dat noch meer is heeft hy ghesocht in dit werck eer in te legghen / soo dat de druck van Aldus (om datse wel de correcste was) meest ghewildt en begheert is gheweest. Hy is de eerste die een parsse ghestelt heeft om met een Grieckische letter te drucken. Van dese saeck waer by wy nu bewesen hebben dat de druck-konst te Haerlem

gevonden

gevonden is / staet noch het opschrift in de gevel van 't huys / tot een eeuwige gedachtenis.

TYPOGRAPHIA,

Of Konst van Druckery, wort aldus beschreven:

Een Konst aller konsten, bewaerster van alle wetenschappen, is hier ter plaetse eerst gevonden, in den Iare 1440.

Nae de Classe van de Gheleerde (ick houde 't daer voor) dat die ghene die in de konst uytmuntende zijn / behooren ghestelt te worden / en dat met recht / want daer groote affinitept en ghemeenschap is tusschen Schilderp en Poësi / ghelijck Symonides wel eer gesept heeft / dat de Schilderp is een stille Poësi / en de Poësi is een spreeckende Schilderp / op die sin schijnt Horat. oock ghesproken te hebben / als hy sept de Poësi sal zijn als Schildery, etc. Beyde dese facultepten hebben yet ghemeens: Want ghelijck de Poëten macht is vergont / om alles te verdichten en bestaen / alsoo oock is de Schilders gelijcke vrphept toe gelaten: Wederom / gelijck sommighe Schilderpen van na by willen ghesien worden / sommige van verde; andere in duyster / andere in 't licht best ooch hebben: Alsoo oock 't eene gedicht wil wat routjes over gheloopen wesen / het ander tracht om wel en met op-merckinghe ghelesen te worden / dat niet en vreest die scherpsinnighepdt van den aendachtigen Leser. Maer daer is geen een soorte / van die gene / die in de konst uytstekende zijn. De konst van schilderen voornamelick is seer oudt: want wy lesen dat eerst binnen Sicyon, daer na door gantsch Grieckenlant is de manier ghewéest / dat de wel geborene kinderen voor alle dingen leerden de konst van malen in Boecken-hout / ghelijck de kinderen van Romen leerden een pont ghewichts met veel cijfferen en somme te maecken te divideren in hondert deelen. Maer de waerdighepdt van de Mael-konst is soodanigh ghewéest al van outs / dat die ghereeckent is ghewéest onder ghesellschap van de Vrye Konsten. Altijdt heeftse de eere ghehadt / dat niemandt die selfde mocht leeren dan wel ghebozen kinderen / oock die eerlijck waren daer naer / en dat met een gheduerigh mandement ende verbodt / dat de Slaven en de Slave kinderen die konst niet mochten gheleert worden. Wt de

kunst

kunst hebben de Faby van de aldertreffelijckste geslacht van Roomen de toenaem gevoert vande Schilders. Van Q. Fabius hebben wy dit vernomen/die nae-neef was van de Burgemeester/en een triumphant man was/ als sijn neef ken stom was/ heeft d'Orateur Messala goedt ghedacht/ datmen hem soude schilderen leeren/ waer toe oock de Keyser Augustus gheraden heeft/ ghelijck de Hirien vermelden. Derhalven dat de Schilders naest aen de gheleerde ghestelt worden sal niemant van kunstenaers benijden/ dat wil ick vertrouwen. Maer dese noeme ick Schilders die met aensmeren van de verwe en met Penceel beelden maken anders niet of sy leefden/ en die met een kunstich Penceel (naer dattet haer lust of in den sin komt) Godekens ofte oock menschen stellen in postuyr/ naer 't leven uyt-drucken. Voorts alle die daer Landtschappen/ 't storten van Rivieren/ Bosschagien/ Bergh en Dal/ Ebbe en Vloet van de Zee. De Monsters van de Zee/ Item/ Clippen in Zee/ Scyllam/ Charybdim. Hier-en-boven de Dryades, de Bos-goddinnen/ Bergh-goddinnen/ Revier/ Fonteyngoddinne/ en noch de Goddinne van de zoute Zee/ den spelenden Orpheus in de bosschen met sijn ghevolgh. Hier-en-boven die daer schrickelicke Monsters versieren en schilderen/ als daer zijn het dry-voudigh Monster Chimæra, de dry-hoofdige Cerberus, den Hydra van Lerna, en dierghelijcke meer/ die sy uyt hare hersenen versieren en verdichten/ ende in hare Tafereele brenghen/ met een stoute Penceel. Dese konst breydt sich soo breedt uyt als 't begrijp aller dingen datmen met oogen kan beschouwen. Van de Schilder-konst kan niet uyt-ghesloten worden 't bootseren/ die Plinius ghenoemt heeft/ de Moeder van Beeldt-snijden/ Steenhouwen/ ende de konst van snijden ende graveren. En ghelijck wel eer Sycionia by de Griecken/ Florentia by de Italianen door de Schilders en konstenaers vermaert is geweest/ alsoo is Haerlem een oude Stadt in Nederlandt/ door schildery met oly-veruw van alle soorten alsoo beroemt gheweest/ dat de selfde schene te wesen een Minne en Voester van alle verstanden/ die in alle konsten uyt-steeckende gheweest zijn. Ende dit is noch ten huydighe daghe by yder een bekent/ dat d'alderbeste Schilders voor eenige hondert jaren herwaerts/ hier op gequeeckt zijn/ alsoo dat Haerlem altijt ghehouden is als d'Academie van de Schilders. Dit betuygen ons so veel voortreffelijcke verstanden in de Schilder-

der-konst van die gene die te Haerlem gewonnen en geboren zijn/ en op gequeeckt / onder de welcke van oudtheydts weghen / wel meest te recommanderen is IOHAN van HEMSEN van Haerlem / die voor een manier hadde meer de oude Schilders te volgen / dan de Modernen soo men die noemt / en dat in groote postuyr / en wel sinnelijck. Dese heeft een Tafereel gheschildert/ in de welcke Christus midden onder sijne Apostelen uyt-ghebeeldt is / Jerusalem in 't verschiet. Dese Tafereel is noch in wesen en staet te Middelburgh ten huyse van Cornelis Monix, die seer veel hieldt van de Schilder-konst. Omtrent dien tijdt / is daer oock gheweest een vermaerdt Schilder IOHAN MANDIN, de welcke naer 't ghevolch van Hieronymus Basch voor een manier hadde / Bulle-backen / Nacht-vogels in de Locht / item / Nacht-geesten / Weer-wolven / en verscheyde maecksels van Duyvelen te schilderen / schrickelijck om sien met een aerdige en vercierlijcke Penceel / nae de Poëeten aert. Dese is t'Antwerpen in sulcken eere gehouden om sijn konst / dat hy van de Stadt beschoncken is met een honorabel salaris met groote eere van sijn naem / hy is overleden tot Antwerpen.

Albert van Oudewater, wanneer hy gheleeft heeft/ daer wordt aen ghetwijfelt. Sommighe maecken gissingh / dat hy met Ian van Eyck op een tijt gheleeft heeft / dit af-metende uyt d'omstandigheyt des tijts/ dat is kennelijck dat hy gheweest is voor Gerrit St. Ians die sijn Discipel gheweest is niet van de minste / meer als gemeen. Dit is altijt seker en gewis/dat de voor-gemelte Albert te Haerlem een Schilder gheweest is / die verwe en coleuren samen met oly ghetempert/ ghebruyckte/ ende gheen andere. Daer is wel eer in de groote Kerck een Tafereel gheweest van grooter waerde / op 't Roomsche Autaer/ aen de Zuyt-zijde/die hem doen maecken hadde de Pellegroms / die Bevaerden belooft hadden omme te visiteren de Reliquie van St. Bavo, die van Romen gekomen waren. Hier neffens heeft hy twee stucken naer 't leven geschildert / de eene 't Beelt van St. Pieter, het ander van St. Paulus, aen de voet van den Autaer hadde hy aerdigh gheschildert Landtschappen / Bosschen en Plantagie / 't scheyden van de wegen / en op de wegen verscheyde passagiers/ sommighe al wandelende / sommige geseten om te paysteren / sommige sittende om te rusten / sommige die haer vermaeckten met spijs en dranck / daer

by oock stondt een vlesch met wijn. Hy munten uyt in de ommetreck van't aenghesicht / in handen ende voeten nae 't leven uyt te beelden / ende af te malen / ghelijck oock in los Lywaedt in veel vouwen. Heeft oock een Beeldt gheschildert / van Lazarus uyt de doodt verweckt; welck Tafereel / als de Stadt over-ghegaen was / is met een behendigheydt nae Spangien ghevoert / sonder een Penningh te gheven. Men seyt / dat Mr. Maerten van Heemskerck, dit stuck met sulcke verwonderingh beschout heeft / dat hy deur de speculatie van soo divine werck / sich niet konde versadighen / dat hy ghesept soud hebben als in den Gheest op-ghetrocken. Ick gheloove dat soodanighe Kunstenaers met Hemels dranck en broodt ghevoedt zijn / die deur in-geven van hare Geest sulcke divine uyt-beeldinghe in hare herten begrijpen.

GERARD van St. Ian, is een discipel gheweest van Albert van Oudewater, die sijn meester aerdig volgde / die de kunst van schilderen / sulcken een luyster ghegheven heeft / dat hy sijn meester niet en heeft gheweken / jae dat meer is / in veele overtreft heeft / ten deel in't vernuft van sijn verstandt / ende gheestighe ordonnantie / ten deel in 't leven van de Beelden / in't uyt-drucken van de affecten / ende bewaren van het welstaen. Dese Gerrit van St. Ian heeft te Haerlem gheleeft by d' Heere van St. Jan / daer van daen oock hem de naem ghegheven is / hoewel hy onder ordre van Sint niet aen-ghenomen is. Sijne wercken zijn gants te verwonderen / ende vol van devotie. Onder andere Taferelen heeft hy een stuck gheschilderdt / grooter dan't leven / op-gerecht op het hooghe Authaer / Christum aen den Cruyce ghenaghelt / aen weder zijde behanghen met deuren / ter weder zijde oock binnen ende buyten met oly verwe ghecolereert. 't Voornaemste deel van dit werck is verdestrueert ende gheschendt in't Kerck-schenden van Soldaten / het andere Christus van den Cruyce af-ghenomen met de uyt-ghedruckte Naghels / om in het Graf ghelept te worden / daer sommighe van sijn Discipulen ende Apostelen by stonden / ende de Moeder Maria daer omtrent / in wiens wesen hy alle de affecte van droefheydt hadde uyt-ghedruckt. Albert Durerus heeft hem alsoo verwondert over sijn kunst / dat hy luydt keels uyt-gheroepen heeft: Voorwaer dese is in Moeders lichaem gheformeert ende gheboren Schilder. Onder de vermaerde Schilders is oock gheweest VOLCART CLAESSOON van

Haerlem die gheestigh was ende vaerdigh / wiens Wercken ten huydighen daghe noch in wesen zijn / alhier op Schepens-kamer / die met een stoute Penceel ghedaen zijnde / meer komen nae d' oude als moderne Schilders; een Man die seer gherijfsijck was om 't poogen van ghemeene Schilders te helpen / als hy / veel bootsen ende schetsen / ende oock verscheyden Emblemata ende Teyckeninghen / Historiael voor een gheringhe prijs ghetrocken heeft / ende op 't Pampier ghebracht / tot ghebruyck van Glaes-schrijvers. Maer DIRCK van HAERLEM is noch meerder ghe-estimeert gheweest in die oude ende slechte tijden / die soo treffelijcke stucken heeft ghemaeckt als niemandt van die eeuwe. Dese / wat hy voor een meester ghehadt heeft / weet men niet; dat is seecker / dat hy te Haerlem langh ghewoont heeft in de Cruys-straet / niet verde van 't Wees-huys. Hoedanigh dat hy gheweest is / spreken sijn Schilderyen / voornamelijck dat Tafereel / dat hy nae de kunst ende reghel van Schilderye ghemaeckt heeft / in 't jaer ons Heeren 1462 / alwaer hy in 't midden van dien een troonje van onse Zalichmaker geschildert hadde / daer de stralen van een goddelijcke Majesteyt haer vertoonden; ter wederzijden waren daer deuren / in d'eene was 't Beelt van de H. Paulus / in d' andere de H. Petrus / die beyde nae 't leven quamen / seer aerdig geschildert / met schoon hayr en gekrulde baert; dat dese geweest is voor de tijden van Albert Durerus, geeft de Schilderye te kennen / die so vermaert is geweest in sijn kunst als Edel van geslacht: Namentlijck / volght nu IOHAN SINAPIUS Mostart, die van kindts been af / seer ghenegen was tot de kunst van schilderen / die sijn eerste beginselen gheleydt hadde onder een Meester Iacob van Haerlem, die een middelmatig Schilder was / niet te versmaden. Dat dese van Edel geslacht was / is nu verhaelt / om dat hy van de vromigheyt van sijn Voor-vaderen / de naem hadde van aver tot aver van de Mostarden / van die gene / die in die tocht na Damiaten / leggende op de Nijl / d'Keyser Fredericum en Graef Floris in Egypten gevolgt was / aent H. Lant / en na dat sy Pelusium (datmen Damiate noemt) vermeestert had / is hy van d'Keyser om sijn vrome daden vereert geweest / met een wapen van 3 gevesten / af-geruckt van de degens in de slag / in een roodt velt. Dese Sinapius heeft sijn naem gekregen van de scherpte van mostart / en sijn geslacht heeft hy een luyster gegevē deur de konst en goet levē /

was een Hovelingh ende Courtisaen / voorder recommandeerde sijn persoon seer / dat hy bevalligh ende schoon van lichaem was / begaeft met wel-spreeckentheydt / mildadigh teghen den Armen / beleeft teghen een yeder / mee-warigh in 't groeten ; waer deur hy by de Grooten in groot aensien was / alsoo dat hy voor Hof-schilder aen-ghenomen worde / van Me-vrou Margareta, de Suster van den Hertogh Philips, die ghene / die Coninck van Spangien geweest is / d'eerste van die naem. Dese heeft al een geruyme tijdt ten Hove verkeert / lieftalligh by yder een / heeft veel gedenckwaerdige stucken na-gelaten / daer mede hy met de oude sou keunen strijden. Groote Heeren en Vorsten so Mans als Vrouwen / heeft hy nae 't leven ghecontersaict / alsoo dat de af-beeldinghe van dien schenen te leven. Nae dat achthien Jaren ghepasseert zijn / is hy wederom ghekomen tot Haerlem op sijn rust / alwaer hy seer treffelijck gheleeft heeft / dagelijcks quamen t'sijnen huyse / Ridders van 't gulde Vlies / en andere Edelen. Onder andere oock is de Grave van Buyren heel familiaer met hem gheweest. Nerghens zijnder meer stucken van hem te sien gheweest op een plaets dan te Haerlem / in 't huys van sijn Neef de Heere Niclaes Zuycker, die daer noch niet langh gheleden by onse tijdt noch geleeft heeft. Daer is noch een Tafereel in wesen / dat noch hangt in 't Princen-hof / een Lantschap in bosschagie / waer inne te passe gebracht wordt S^t. Hubert die nu patroon is van de jacht / op sijn knien leggende voor een Hart / dat droeg tusschen sijn hoornen het beeldt van de ghekruyste Christus, staende onder de struweelen ; ende andere dierghelijcke stucken meer heeft hy ghemaeckt. Want t'Amsterdam heeft lang berust een stuck van 't geslacht van S^t.Anna: En by Florentium Schoterbos, die Raets-heer geweest is in den Hoogen-raedt / dat noch in wesen is / waer inne Abraham Sara, Agar ende Ismaël gheschildert staen. Ende op andere plaetsen meer zijn noch verscheyde stucken geweest / die deur de groote brandt vergaen zijn. Dese man is van oordeel geweest / ende een uytnemendt Schilder / nae de ghetuyghenis van Meester Marten Heemskerck, ende Iohan van Mahuse, van de welcke d'eene ghevraeght zijnde wat hy hielde van sijn konst / heeft vrypostigh gheantwoordt / sonder eenigh pluymstrijcken / dat hy by nae alle de Schilders van de voorgaende eeuwe over-treffen / desen seyt men oock / dat hy sijn hulp versocht hadde om 't werck te vol-

te voltrecken/ dat hy in de Abdye van Middelburgh begonnen hadde/ is overleden in vigoreuse ouderdom in 't Jaer ons Heeren vijfthien hondert ses-en-vijftigh.

IOHAN SCHOREL, hoe wel hy te Haerlem niet ghebozen is/ maer in een dorp by Alckmaer/ waer van daen hy de naem voert/ dies niet tegenstaende heeft my goedt ghedacht/ dat ick hem soude setten onder de Schilders onser stede/ dewijl dat Haerlem een vruchtbare Voetster is van veel treffelijcke Schilders. Dese/ als hy eerst t' Alckmaer de fundamenten van de letteren geleydt hadde/ ende eenighe avance ghedaen hadde in de Latijnsche tael/ soo begon hy ondertusschen de Schilder-konst te beminnen/ daer hy soo groote lust toe kreeg/ dat hy by alle occasie sich besigh hield met malen ende schilderen/ dat hy de Schilder-konst niet uyt sijn sin konde setten noch vergheten. Als sijn Vooghden ghemerckt hadden (die een Wees-kindt was sonder Vader ende Moeder) dat sy de Gheest in hem niet soude verdempen/ hebben hem te Haerlem ghebraeht/ ende hebben hem besteedt by Willem Cornelissz Schilder, verdingh met hem makende voor eenighe Jaren. Maer als hy vernuft ende verstandt te baet hadde/ is hy voor sijn tijdt van sijn Meester gegaen/ ende heeft by hem selven ghepractiseert/ ende een luyster aen de konst ghegheven. Als hy op H. daghen nae middagh het Bosch frequenteerde/ alwaer hy 't geboomt ende eycken-bosschen schilderde nae 't leven/ buyten de gemeene mode van schilderen. Hy is wel onder de eerste geweest van d'onse die Italien besocht heeft/ en die de konst met uytheemsche fraeyigheyt een luyster gegeven heeft/ ende derhalven wordt hy gheseyt van Frans Florentijn, ende andere onser Schilders/ dat hy d'eerste in Nederlandt de Schilders een lantaren voor-gedraghen heeft/ ende de wegh ghebaent heeft tot de secreten van de Schilder-konst. Als hy nu 25 Jaren oudt/ ende niet konde sich begeven tot rust/ is hy nae Jerusalem getrocken nae 't H. Landt/ wederom in 't Vaderlandt t'huys ghekomen zijnde/ heeft hy geschildert een Tafereel van Beloften/ waer inne hy hem ende andere Ridders van Jerusalem/ met Palm-tacken in de handt seer aerdigh geschildert heeft nae 't leven dat noch te sien is in 't Printeen-hof. Schorel nu als van verde t'huys ghekomen zijnde/ is van Simon van Sane, Commandeur van de Sint Jans Heeren/ in 't huys van de Commendurij ontfanghen/ om die te be-

 lieven/

lieven/ heeft hy eenighe stucken gemaeckt binnens huys. Hier-enboven is hy seer gemeensaem geweest en aengenaem by de Grooten van Nederlandt/ die hem dickwils quamen besoecken/ en sochten syn vrientschap / om d'uytsteeckende gaven syns verstandts: Want hy was een goedt Musicyn en Poët / een goedt Schutter/ wel ervaren in de Latynsche/ Italiaensche/ France en Hoogduytsche tale. Hadde oock syn swackheden op 't eynde syns levens/ men seydt dat hy met flerecyn / en met graveel gequelt was/welcke qualen syn ouderdom te vroegher heeft doen komen. Nae syn doodt zyn syne wercken in waerden ghehouden. In 't huys van Willem Schoterbosch oudt Burgemeester tot Haerlem is noch een tafereel/ inde welcke de Maget Maria Christum offert aen Simeon in de Kerck / die om hoogh schoone verwulft hadde / daer hy oock verscheyde beeldekens lieffelijck om aensien te pas gebracht hadde. Antonis Moor, Schilder van de Coninck / die in syn jeugt syn discipel gheweest is / in teycken van danckbaerheydt / heeft gheschildert de troonje van Schorel, twee Jaer voor syn doodt / onder wiens Conterfeytsel gheset is dit Graf-dicht / soo kort als gheleert.

Dees heeft tot die mael-konst een glans gebracht en eer:
En wederom de konst hem luyster en wat meer.
Als dees gestorven is, soo scheen de konst te sterven ,
En t'eenemael de Geest het sterflelijck be-erven.

Hy is overleden in 't jaer ons Heeren 1562. op den 6 December/ out zijnde 67 jaren. In wat deel van de werelt/ wort Heemskerck niet gheroemt/ een Dorp in Hollandt/ daer dese Schilder kloeck van geest ende verstandt het licht aenschouwt heeft. MARTEN Heems-Kerck een seer vermaerde Schilder is ghebooren in den jare 1498/ syn vader is gheweest Iacob Willemsz van Veen, dese was een Huysman ende in de bouwery op-gevoedt / maer syn soon Marten, hadde een af keer van landt-bouwery ende Bestiael van Natuyr. Dees heeft vremd avontuyr ghehadt eer hy hem gheheel tot de Schilder-konst begaf. De eerste beginselen van de Mael-konst/ heeft hy te Haerlem geleert/ onder Cornelis Willemsz en Floris, die beyde goede Schilders waren/meer als gemeyn/ die Italien/ Romen / Florence ghesien hadde / ende andere quar-

quartieren vande geleerde werelt. De vader van Marten achtende na sijn Boere verstant dat de Mael-const een broolose-konst was/ daer de keucke niet afroockte / roept sijn soon weerom t' huys dat hy hem meende te werck te stellen in landen te bouwen ende te mesten/ tot groot hartsweer ende leedt-wesen van de jonge knecht/ om dat hy in die konst die hy begonnen hadde/ niet mocht continueren. Ende als hy al het lant-werck / van beesten te melcken/ van ploegen / van Egghen teghen heugh ende meugh dede / ende alles teghen de borst was / is hy eyndelijck gheraeckt in de onghenade van sijn vader / dies uyt vreese van vaders toorn / ende straffe daer mede hy hem ghedreyght hadde/heeft hy hem een wijltijdt gehouden in de hoy-schuyr. Eyndelijck heeft hy door commiseratie van de moeder versien van reys-geldt / Haerlem passerende nae Delft ghetrocken / al waer hy gheheel hem begheven heeft tot de Schilder-konst by Iohan Lucasz gheen onbevalligh Schilder. Van die tijdt af is hy wonderbaerlijck/ jae ongheloofelijck geavanceert in de Schilder-konst. Nochtans konde hy hem selven nimmermeer voldoen / hy trachte altijdt nae hoogher dinghen op 't vertrouwen van sijn geest. Alsoo / als by nae op de selfde tijdt Iohan van Schorel, die een wijt vermaert Schilder was / om dat hy een onghemeene stijl ende handelingh hadde van Schilderen/ die hy uyt Italien in Nederlandt ghebracht hadde / soo heeft dese Maerten alsoo ghebrandt door liefde van hem / dat hy niet gherust konde wesen / voor al eer hy onder sijn discipline ende onderwijsinghe ghekomen is. Dese occasie ende gheleghentheydt / heeft Maerten niet versuymt / maer heeft alle devoyr ghedaen om in de Schilder-konst / hoe langhs hoe meer t'avanceren ende toe te nemen. Soo dat hy van nieuws aen alle sijne krachten van sijn verstandt ingespannen heeft / vol van meditatie ende ghepeyns nacht en dagh. Ende heeft niet eer gherust voor al dien hy vast in sijn konst was / ende sijn Meester deun volghde / ende dat hy soo nae quam aen de penceel-konst van sijn Meester / en hem so geluckelijck volghde/ dat hare wercken d'een voor d'ander qualijck onderschepden konde worden ; 't Welck de meester stilswijghende ghespeeten heeft / die daer vreesde voor sijn goede naem ende faem ; En daerom 't zy uyt haet en nijt/ 't zy uyt jalousie / oorsaeck ghesocht ende ghevonden heeft om hem te late gaen. Maer hy daer door niet ontset zijnde / heeft tot Haerlem

een huys ghehuyrt / dat Cornelis van Beresteyn wel eer bewoont hadde. In dit huys als in een Schilders winckel / heeft hy verscheyde stucken Gheschildert / ende eerst uyt ghebeelt / de Son ende Maen in treffelijck posture nae 't leven. In 't selfde huys heeft hy Adam ende Evam onser eerste voor-vaderen naeckt Gheschildert. Hier van daen heeft hy verhuyst/ ende is komen woonen by Ioost Cornelisz Goudt-smit / hier is hy oock niet ledigh geweest / maer heeft met de selfde yver/veel preuve gedaen van volmaeckte konst/ die onder de Burghers ghetrocken zijn. Onder andere wercken die hy dier tijdt ghemaeckt heeft / is meest te verwonderen 't Autyer van St. Lucas , dat hy de Schilders ghededicеert ende vereert heeft/ die te Haerlem waren / op sijn vertreck als hy van meeninghe was / nae Romen te trecken ; Een stuck-wercks / dat hy tot eeuwigher zijner ghedachtenis t' Haerlem ghelaten hadde/ dit Tafereel van belofte / heeft hy in de Kerck doen op-hanghen. In dit werck heeft hy sijn eygen conterfeytsel te pas ghebracht/ met een penceel in de handt / Schilderende het Maria beeldt / recht teghen hem over / die het kindeken Iesu op haer schoot hadde / de tronje van Lucas was na een Backer gedaen / fraey van postuer. Van achtere van Lucas, stont een laurierde Poët / die Mr. Marten representeerde / waer door hy aerdigh heeft willen te kennen gheven de vriendelijcke maegschap van de Schildery en Poëzy/ daer quam oock een Enghel in / die een toortse voor hem droegh met sonderlinge beduydinghe / aldaer hy oock ghemaeckt hadde / veel andere stucken meer elck om 't best. Hier van hebben wy noch eenighe stucken ende brocken in 't Princen Hof / die daer bewaert worden tot een eeuwighe gedachtenis van soo grooten Schilder van 't jare 1532. Van dit Tafereel heeft Meester Hendrick Goltsius soo veel ghehouden / dat hy meer mael nae dese Schildery met een leer gheklommen is / en de selfde ghekust / tot verwonderingh van die konst/ door wiens aenschouwen hy niet konde versadight worden. Dit werck hadde hy begonnen ende voltrocken / doen hy vier-en-dertigh jaer oudt was. Niet langh daer nae heeft hy de reys aenghenomen nae Romen / daer hy groot verlanghen al overlangh nae ghehadt hadde / op dat hy aldaer de ouwe Statue van de Antijque/ midtsgaders de Schildery van de grootste meesters in Italien soude sien ende verspien. Nae dat hy sijn lust geboet hadde / ende nu versadight was van alles te sien ; Wederom in 't

in 't Vader-landt t'huys ghekomen zijnde / heeft sijn handelingh wat verandert / ende van de konst van Schorel is hy wat afgheweecken / soo men anders mach staen op het oordeel van de beste Schilders. Ende als een Leer-jonghe / by gheval verhaelt hadde / wat de grootste Meesters vande Schilder-konst van hem ghevoelde / heeft daer op gheantwoordt / dat zijne ooghen door de nevel van ons Nederlandt verduystert zijnde / hem te Romen gheopent waren. Het onderscheydt van dien gheeft dat Tafereel te kennen dat van den altaer van de Vleys-houwers in 't Princen Hof ghebracht is / aen de welcke twee deuren ter zijde hanghen / in d'eene was de gheboorte onses Heeren Iesu Christi uyt-ghebeeldt / ende drie wijsen uyt den Oosten haer rijcke gaven en schatten offerden / in welcke Historie hy te pas ghebrocht hadde / verscheyde troonjes van die arm van geest zijn / en heeft oock niet willen uytsluyten de slechte ende innocenten; Op het buytenste van die deuren stonde aen d'eene zijde de Maghet Maria, aen d'ander zijde / een bode uyt den Hemel aen Maria ghesonden / aen-ghedaen met een purper ghewaedt / ende dit was de Enghel / met blinckende wiecken cierlijck. Het waer te langh omme alle sijne wercken te verhalen / als Taeffels / Taferelen / op de Graf-dichten / verscheyde afbeeldinge / troonjes na 't leven / ende wat dies meer is. Ende dit is gheen wonder / dewijl hy uyt der naturre seer studieus en naerstigh was / hy hadde nimmermeer sijn handt van het Tafereel / ghestadigh in sijn doen / was oock seer vaerdigh ende habijl in sijn werck. Onder andere Taferelen die hy Gheschildert hadde / was daer een dat uytmuyten boven andere / een kloeck stuck wercks / ende daer veel arbeydts in stack. Te weten / de IV. Uytersten / Benauwtheydt van de Doodt / de jonghsten dagh des Oordeels / het eeuwighe leven / de Poorten der Hellen / waerinne te pas ghebracht werden veel naeckte van verscheyde actien ende affecten / de tormenten des Doodts / Hemels blijschappen / de pijne der Helle / de schrick van 't Uytterste Oordeel. Dit Tafereel hadde hem doen maecken Iacob Ravaert sonder eenigh verdingh / maer als 't werck voltrocken was / heeft hy hem soo veel goude Ducaten aenghetelt / tot dat hy selver seyde 't is ghenoegh / houde my ghecontenteert. By Arent van Beresteyn was te sien het hooghe Choor seer net Gheschildert met sijn prospectijve / in de welcke 't beeldt van St. Christoffel stonde in groot formaet ende

 posture.

posture. Alsoo by Mr. Pauwels van Beresteyn d'Advocaet / was te sien het conterfeytsel van Iohan van Zuren, oudt Burgemeester/ die Goltzius in plaet ghesneden hadde / en tot een eeuwighe ghedachtenis gheheyligt hadde. In somma dese M. Heemskerck was universeel in sijn kunst/hy ging in geen deele van de kunst manck/ was over al t'huys/ verstond' hem op de naeckte grondigh / was daer op af-ghericht als een Prometheus Menschen-beelden te formeren. Hier-en-boven was hy seer gheluckigh in alle materie te inventeren / ende te schicken / met sulcken aerdigheydt / dat hy by nae dt heele Werelt vervult heeft met sijn inventie. Is oock gheweest een goedt Architect, dat hy oock met de wercken betoont heeft: want hy is Inventeur gheweest van 't ghebouw van de kleyne Hout-poort. Men soudet qualijck keunen gheloouen / soo yemandt wilde op-tellen alle de Historien in 't plaet ghesneden na sijn inventie / die hy in 't licht gegheven heeft / vol van scherp-sinnigheydt ende aerdigheyt / daer altijdt Dirck Volckartsz Coornhart, nieuwe stoffe gaf. Meester Maerten is oock in eere ghehouden / want hy is 22 mael Kerck-meester of bewaerder van de Sacristy geweest/tot het eynde sijns levens. Ten tijde van't Belegh/ heeft hy t' Amsterdam sich onthouden met bewilligingh van den Raedt / want hy was een Man van kleyne couragie / tot vrede ende stilligheydt gheboren. Als nu de Stadt van Haerlem inghenomen was / soo zijn meest al sijn wercken nae Spangien gevoert / sonder een penningh te betalen. Eyndelijck Meester Marten Heemskerck, machtigh van middelen / sonder kinderen / is seer mildadigh geweest aen den Armen / ende was vermaert deur sijn alemis. Hy hadde oock d'in-komste van eenighe Morghenlandt ghemaeckt / aen eenighe jonghe ende behoeftige Dochters/ die ten Houwelijck versocht worden te Haerlem/ of t'Heemskerck gheboren / tot onderhoudt van haer aenstaende Houwelijck / de welcke / op dat sy 't selfde souden erkennen / heeft hy ghewilt / dat sy op sijn Graf souden trouwen in sijn uytterste wille / sonder eenighe superstitie / dat noch op huyden onderhouden wordt. Alsoo is M. Maerten overleden / een mirakel van sijn tijdt als hy 76 Jaren geleeft hadde in 't Jaer ons Heeren 1574 Octob. 1. Het doode Lichaem rust in 't groote Capel nae 't Noorden/ maer de faem van sijn naem sal nimmermeer versterven/ soo lang als de Schilder-konst in eeren sal blijven. Daer is noch geweest een Ryckard Arentsz,

Arentsz, die oock aen de Schilder-konst miraculeus geraeckt is/ die op een Zee-dorp een mijl of twee van de Stadt/een Vader hadde dat een Visscher was/ dese/ als hy noch heel jongh was/ is hy in 't vyer ghevallen/ ghebrandt aen sijn eene Been/ is te Haerlem in een Baeckermat ghebracht zijnde/ by een Chirurgijn; als daer in de Schene 't vyer quam/ is eyndelijck 't eene Been afgheset/ dese/ als hy by den haert ghedurigh most sitten/ ledigh sonder sijn sinnen yewers mede besigh te houden: Siet/ de Geest hem dat in-ghevende/ ende de natuyr ende aen-gheboren wesen/ hem daer toe lockende/ begheeft hy hem tot de Schilder-konst/ ende de Hout-kolen aen den haert versamelt hebbende/ ende ghescherpt/ soo heeft hy de muyren van de witte Schoorsteen besoetelt met verscheyde Schilderyen. Als de Domestijcke sulcks gewaer worden/ hebben hem ghevraeght of hy lust ende treck hadde tot de Schilder-konst/ gaf voor antwoordt/ dat hy gantsch daer toe gheneghen was. Tot troost van sijn ghebreeck/ ende manquement van 't eene Been/ soo hebben de Vrunden ende Maghen hem van stonden aen gherecommandeerdt aen Iohan Mostardt, ende by hem voor een seeckere somme geldts aen besteedt. Dese/ om dat hy gingh en stonde op een houten been/ is hy ghenoemt Ryckard met 't houte Been. In dese konst heeft hy groot devoyr ghedaen/ ende al sijn arbeydt daer aen besteedt/ oock met goede avantage. Is een fraey Konstenaer ghewor den meer als ghemeen/ heus van mondt/ breed-lievend/ sijn vromigheydt schept men uyt sijn aengheficht/ hy hadde lief de H. Schriften/ ende de heylsame vrede van de Ziele. Heeft een wijl tijdts t'Antwerpen sijn woonplaetse ghehadt/ daer nae heeft hy hem nae Haerlem getransporteert/ alwaer hy om de gherustheydt wille in dagh-huyr ghewrocht heeft/ in Taferelen/ en Beelden van andere te schilderen. Dese is lief-talligh gheweest by yder een/ niemandt viel hy lastigh/ was oock kluchtigh in propoosten/ placht te roemen in Nederduyts: Ick ben rijck en wel-ghesteldt, met allusie op sijn naem Richerd de Steltenaer. Is overleden in den Jare 1577 in Majo/ oudt zijnde 95 jaer.

't Is 't gemeene opinie ende ghevoelen/ dat men dit stelt onder die dinghen die seltsaem ghebeuren/ dat men onder hondert duysent/ qualijck een exempel soude keunen vinden/ in de welcke de natuer onser aller moeder/ twee of meerder menschen voortbrengt

die in wesen/ statuer/ coleur/ malkander alsoo gelijck zijn / dat sy in geen deele onderscheyden konnen worden. Het tegendeel heeft ons geleert twee ghebroeders/ Tweelingen van een Moeder die malkander soo ghelijck waren / dat sy noch van de Minne / noch van d'Ouders konden onderscheyden worden: En dit zijn gheweest de ghebroeders/ FRANS en IELIS Mostardt: Dese zijn geboren te Hulst in Vlaenderen/ sy woonden t'Antwerpen/ met haer Vader/ die een ghemeen Schilder was / maer oock een groot kenner ende lief-hebber van de Schilder-konst / die van 't Gheslacht was van Ian Mostardt van Haerlem. Beyde dese Kinderen leerde schilderen/ nae 't bevel van haer Vader. Ielis heeft de Konst geleerdt onder Mandinus, die kluchtighe ende vreemde Schilder / van wien ick hier voor ghewagh ghemaeckt hebbe. Maer Frans d'andere Sone/ heeft tot sijn Meester ghehadt Hendrick, die de naem kreegh van weghen sijn kael Voor-hooft Kael-kop, die een hardt ende straf Meester was. Beyde dese Tweelinghen / hebben soo toe-ghenomen in de konst van schilderen/ dat sy noch op dese dagh meriteren gherekent te werden onder de voornoemde Schilders/ die opt een luyster in de Schilder-konst ghehadt hebben. Frans Mostardt die munten uyt in Landtschappen ende Bosschagien te schilderen. Sijn Broeder Ielis, die stack uyt in kleyne ende reyne Beeldekens te schilderen. Dese Ghebroeders zijn in Schilders-gilt hier aengenomen in't jaer ons Heeren 1555. Frans is deur een ontijdige doodt gesturven. Ielis was een groot Konstenaer / geestig en vernuftig in't uyt-drucken van Histori en/ was gemeensaem in sijn omme-gang/ niemandt viel hy lastig / in discoursen was hy soet en kluchtig. Als hy lagh op sijn sterven/ heeft hy tot sijn Kinderen geseyt / dat sy haer souden vernoegen in dit tijdelijck / om dat hy haer nae liet alle de schatten van de Werelt / daer van hy haer Erfgenaem maeckte / haer toe-segghende/ dat haer niet soud' ontbreken / als sy maer de handt aen de Ploeg sloegen; hy is gestorven in hooge ouderdom Anno 1601. Volgt CORNELIS CORN. die na 't oordeel van de voornaemste Schilders/ wel onder de treflijckste mach gestelt worden / een man die waerdig is/ dat hy aen-genomen worde in de treffelijcke familie Corneliorum van Rome, de welcke/ gelijck sy in deugde uytsteken de waren/ alsoo vermaert in geleerthept; onder de welcke oock geweest is de Poët Cornelius Gallus Eliographus, en noch een ander

der Cornelius Severus, die by d'oude mede gherekent is onder de hoog-draghende en geleerde Poëten. Cornelis een oudt Batavier/ te Haerlem gewonnen en gheboren/ konde met sijn konst trotsen die van Romen. Hy is oock van seer eerlijcke Ouders gesproten/ de beste onser stede in 't jaer 1562. Dese/ten tijde van't Belegh/uyt vreese van den Oorlog/haer soon t'huys gelaten hebbende/ namen de vlucht om haer te salveren / en is daer in huys gheblevèn die de Vader verhuyrt hadde aen Mr. Pieter Schilder, de soon van Lange Pier. Doen Cornelis Cornelisz thien jaer out was. Dese/ als hy sagh/dat binnens huys aldaer de Schilder-konst geoeffent worde/ daer van hy niet vreemt was/als de welcke uyt rood-back stenen/ beeldekens formeerde/met een yser daer toe ghemaeckt/ of met een Mesken. Alsoo heeft Cornelis Cornelisz sijn fondamenten ghehadt van Langhe Pier de Ionghe, die uyt-stack in sijn kunst in alle deelen / in 't temperen van de coleuren meer als ghemeen / was oock niet ongheleert / en wel belesen. Dese heeft sijn Leer-jongen soo verde gebracht / dat hy binnen weynig jaren sijn meester overtrefte. Hier van daen is hem de naem ghegheven Mr. Cornelis de Schilder, die hem oock by gebleven is ten eynde sijns levens. Als hy nu begon aen te komen / en nu 17 jaren ghewórden was / ende een goet Schilder was / is getrocken na Roüanen in Vranckrijck; maer is aldaer niet lang gebleven om de Pest die daer grasseerde/ heeft hem begeven naer Antwerpen/die een Voetster was van alle konsten ende leeringen. Alwaer by hem d'eerste sorge was/dat hy hem mocht insinueren / in de gunst ende vruntschap van die gene/die de voornaemste waren in de Schilder-konst. Ende eerst is hy gaen begroeten Frans Poerbus; en eyndelijck heeft hy versocht aen Jillis Coignet, aen wien hy versocht / dat het hem ghelief de in sijn hoede en winckel te nemen/by de welcke hy in een jaer tijts/ sijn handeling heel verandert heeft; soo dat hy een playsanter en vloeyender manier van schilderen aengenomen heeft/daer hy hem oock aen gewent heeft;terstont een proeve gegeven van sijn konst: want hy aldaer op doeck gheschildert hadde / eenighe Vroukens/ schoon om aen te sien / ende aerdigh beschaduwt. Beneffens dit noch een Antijcksche Kan ghestopt met Bloemen van alle coleuren / die soo perfect ende soo correct gheschilderdt waren / datse deur haer levende koleuren seer aerdigh nae de natuyr quamen / die Coignet in soo groote eeren ghehouden heeft / dat hy

 die

die by hem in sijn huys lang bewaert heeft tot roem van de konst/ en de selfde niet heeft willen verkoopen. Also heeft hy groote eer ende danck begaen by sijn Meester/ ende was wel ghesien by alle Liefhebbers van de Schilder-konst. Wederom t'huys ghekomen zijnde in 't Vader-landt vry gheleerder ende ervarender in de Schilder-konst/ heeft door sijn yverighe gheest niet konnen stil wesen. D'eerste Taefereel van eenighe importantie ende ghewichte die hy ghemaeckt heeft binnen Haerlem/ is gheweest een Corporaelschap van de Schuttery/ die hy nae 't leven uyt ghebeelt hadde/ nae de verscheyde conditie van de luyden/ op alles dat betaemelijck was/ wel lettende na de gheneghentheydt ende doen van de luyden/ schickte hy yeder een toe sijn wesen/ minen/ ghebaer/kleedingh na advenant. Dit was voorwaer een treffelijck stuck-werck/ ende dat van mijn moet ghesepdt worden sonder sucht/ ende sonder prejudicie van anderen/ ende wijckt niet eenighe schildery van de laetste eeuwe. Hy is die gheene die de konst een luyster ghegheven heeft/ door gheduyrighe meditatie van afbeeldinghe/ ende waer nemen van schoone troonjes/ musculen en leden/ die hy op 't pampier sette. Hy nam waer de alderschoonste en bevallighste dingen/ die daer aldernaest quamen na de oudtheydt. Alsoo is hy eyndelijck geworden een groot konstenaer/ en heeft gebloncken als een licht des vaders-lant. Onder sijne wercken die veel zijn/ is noch een Tafereel in 't Princen hof/ dat te verwonderen is/ waerinne hy heeft gerepresenteert en uytghebeelt het Kinder-moorden van Herodes, de nederlage van de onmondige kinderen/ daer de wreetheydt van de soldaten gaende is/ die op 't lijf vallen die verbaesde troupen/ daer men hoorden het lamenteren van de vrouwen over 't verlies van hare kinderen/ welcke schildery kan qualijck ghesien worden sonder tranen. Alsoo heeft hy oock onse eerste ouders Adam en Eva soo groot alst leven/ daer 't Serpent de Duyvel van den boom in 't Paradijs vleyt en verleyt met den Appel. Ende dat wy niet elders gaen in 't selfde Hof in de binnenste Kamer/ hanght noch een groot stuck/ dat een groot deel van de muyr beslaet/ namentlijck/ Bancket der Goden of de Bruyloft van Peleus en Thetys, daer ghewORpen is de Twist-appel; Voorwaer een heroijck werck/ ende divijn nae 't subjeckt ende inhoudt. Heeft noch meer andere dinghen ghemaeckt en gheschildert/ die allesins ghetrocken zijn; Onder my berust noch de fabel

de fabel van Acteon, die ongheluckigh geraeckte op de jacht onder Dianam, jacht-Goddinne/met hare maeghden. Op dese selfde tijdt heeft gheleeft en in de fleur van sijn leven gheweest CAREL VERMANDER uyt Vlaender-landt/geboren te Meulenbeeck/ die beschreven heeft 't leven oeffeningh ende wercken van de alder vermaertste Schilders/ was een nedrig man/die sijn lof niet geroemt heeft/maer met stil swijgen verby gegaen/ die nochtans waerdich is/ om in de Register van de Constenaers gebracht te worden/als de welcke de Schilder-konst van der jeught bemint heeft/ en in de selfde sich selve gheluckelijck geoeffent heeft. Dese heeft vele buytens landts gereyst/ ende uyt liefde van de Schilder-konst heeft hy heel Italien door wandelt/ te Romen het hy hem een wijltijdts onthouden wederom t'huys gekomen zijnde in 't vader-lant/ heeft hy te Haerlem huys gehouden/en getrouwt zijnde/heeft een huys vol kinderen ghehadt by een Vlaemsche Mocke/ woonachtigh in de kleyne Houdt-straet. Heeft seer ghemeensaem gheleeft met H. Goltzius, die veel van hem hielde/ om de ervarentheydt van de mael-konst/ en sijn vaerdigheyt/ hy hadde qualijck sijns gelijck in sijn inventie op staende voet. Hy heeft verscheyde dinghen gheschildert/uyt Poëtische Geest. Daer is noch van hem een stuck in wesen in ons huys/het oordeel van Paris in de groente van een boschagie/ daer hy in te pas brengt/ behalven die drie Goddinnen die daer quamen onder 't oordeel van Paris, Bos-goddinnen/Bergh-goddinnẽ/Revier-goddinnen/ Fonteyn-goddinnẽ als toe siensters sittende in 't rondt/ daer Xanthus selfs de revier van Troien lagh/ en meer andere dierghelijcke dinghen gheraept uyt de fabulen der Poëten. Ontallijcke andere dingen meer/heeft dese konstenaer na ghelaten/ een gheluckigh inventeur/ een Poët die de Laurier verdient hadde/was oock ervaren en wel belesen in de H. Schriftuyr/ uyt de welcke hy stof nam om gheestelijcke liedekens te maecken. Hy heeft oock geschreven van de gronden ende fondamenten van de Schilder-konst 14. Capittelen op Rijm. Hy heeft oock Comentarien of beduytsels gemaeckt op de Boecken van Ovid. Metamorp. Hy heeft oock gheschreven drie Boecken van de statue ende beelden van de heydensche Goden of Goddinnen. In somma Vermander is een gheswindt en wijs man gheweest/ is overleden in 't jaer 1606. Ætat. 58.

Ick treed eens over van de Schilder-konst/ tot de plaet-snijders-

ders-konst als van een maegschap. Dese konsten zijn onderscheyden in haer gereetschap en Instrumenten/ want gelijckerwijs de Schilders de pencelen handelen / alsoo de plaet-snijders het graveer-yser: op dit toneel vertoonẽ sich eerst DIRCK CORNHART en PHLIPS GALLUS, Beyde dese recommandeert Had. Iunius in sijn Batavia / die hy noemt lichte van de konst niet een caustice daer 't vier by quam / maer daer in kopere platen met een averechts graveer-yser gesneden wort / en snijen alderhande beeldekens / en historie van alle materie. Dese Dirck Cornhart was van Amsterdam/een man van groot verstant en couragie / maer ongeluckigh in sijn doen; het was hem al tegen / dit was de meester van Phlips Gallus, maer dese was haest boven sijn Meester/ help Godt met hoe groot verschil / dat oock niet wonder was dewijl d'eene de konst die hy met eere aen ghevangen hadde liet varen / d'ander dagelijcks toenam in de konst ghelijck in wasdom/ dese heeft verscheyde conterfeytsels gesneden / dat Douza oock erkent/ wiens uytbeeldinge Phlips Gallus in 't koper gesneden d'onsterffelijckheyt toe-geheylicht heeft.

Die Graven van het lant, die soo beroemde man,
Gebroeyt uyt Rotterdam, en *Iunium* treffen kan,
Dees heeft my oock gesneen, 't is *Gallus* die 't my deedt,
Die *DouZum* heeft gebeelt, ick wil wel dat ghy 't weet.

Ontallijcke wercken van hem zijnder noch in wesen / in alderhande materien die een Discipel van Cornhart is geweest/ wiens gelijck Batavia niet gehadt heeft. Ontrent dese tijt was HEND. GOLTZIUS, van de welcke ick oock in 't sin hebbe een weynich te spreken/ dese is geboren van eerlicke en vrome ouders/ te Mulbracht / een Dorp gelegen in 't Hartogdom van Gulick/ geboren in 't jaer ons Heeren 1558 in February / een wel ghefatsoeneerde jongen / bevallich en amiabel / nae dat hy 't jaer gepasseert was/ hadde hy niemandt van doen die hem leyde soo het scheen / als die nu vast stont op sijn voeten / sloegh men nauw op hem geen acht/ daer over dat hy in 't vyer gevallẽ is/sijn hooft gestoten hebbende aen een plateel die schuymde van oly; derhalven de moeder daer omtrent zijnde heeft hem uyt 't vyer gheruckt / daer hy aen beyde sijn handen gebrant was / heeft remedie gebruyckt om te verkoelen/

len / heeft sijn handen in plaetjes gespalckt / waer over 't kint seer lamenteerde / dit en heeft een vrouwe van kennisse niet kunnen sien / die de ghespalckte hant heeft ontbonden / ende alleen met de doeck bewonden / waer deur terstont de zenuen los gelaten zijnde / is de hant gekrompen / die hy daer na niet heeft konnen uyt strecken. Dees niet tegenstaende / als hy nu een kint van 8 jaren was soo is 't dat sijn geest / die tot de Schilder-konst hem aen-geboren was / konde niet langer verborgen blijven / nae dien hy binnens huys en buytens huys Tafels ende Wandt / nae sijn begrijp met maeldery gevult heeft. Also heeft hy hem van kints been af in de konst geoeffent. En dit yverich verstant en heeft niet konnen rusten / als hy in vaders winckel glase-maeckte / en daer na schreef uyt sijn eygen geest. Also bestont hy 't een en 't ander met hooger en vlijtiger concepten; want eerst heeft hy hem begeven tot het etsen / daer na tot het plaet-snijden / niet tegenstaende sijn mismaecte handt. Alsoo eyndelijck Figuren beginnen te snijden met sulcken gaeuwigheydt en gheluck / dat hy Dirck Cornhart (die in die contreyen hem daer toe onthiel) tot groote verwonderingh was / wiens dienst en hulp hy oock gebruyckte. Ende hy hadde nu verscheyde Sinne-beelden gemaeckt / heeft Goltzius geraden / dat hy hem gansch en gheheel soude begheven tot Plaet-snijden / met toeseggiughe / dat hem niet soude ontbreken. Verlof aen sijn Ouderen verwurven hebbende / heeft hy hem nae Hollant begeven / en is sijn Meester gevolcht / Hendrick Goltzius heeft hem te Haerlem neer geset terstont nae de gruwelijcke brandt / omtrent 't feest van S^t. Ian. D. Cornhart sijn vermaeck nemende uyt de converſatie van sijn Discipel die soo leersaem en vernuftigh was / heeft niet voor hem verborgen ghehouden / dat daer eenighsins mocht dienen om sijn oeffeningh in de konst t'avanceren en bevorderen. Eyndelijck Hend. Goltzius uyt gheleert zijnde / en nu sijn eyghen meester en vry man was / soo heeft hy voor Cornhart en Phlips Gallus in platen gesneden nae 't voorschrift van haer. Ondertusschen als sijn Ouders na Duytslant getrocken waren / en hy eensaem te Haerlem was / en soo solitair leven hem niet aen stonde / heeft hy sijn gesintheyt ghestelt tot trouwen / een jongh man van 20 jarẽ zijnde heeft hy een Weduwe getrout hier wel bekent / Griet Ians Dr. die een eenige sone hadde Iacob Matham genaemt / van de welcke wy oock nader-hant sullen spreken. Staende Houwelijck

was hy altijdt sieckelijck/ 't scheen dat hy de teeringh hadde/ ende gingh quijnen/ daer scheen gheen hoop van beteringh / derhalven is hy met goet vinden van Doctoren / na Italien getocken om de aengenaemheydt vande lucht aldaer/ende is nae Romen gegaen/ 't Vader-landt van de alder-vermaerste Schilders. Op de reys heeft hy aen gheen van de konst hem bekent gemaeckt / op dat hy/ 't oordeel van haer sou vernemen en duydelijck verstaen/ wat ghevoelen sy van H. Goltzius hadden/ die nu al vermaert was door sijn wercken ende plaet-snijden. Op de weerom komst maeckt hy hem over al bekent / ende insinueerde hem in de gunst van yeder een die van de konst waren / en heeft met sijn naem niet geveynst. 't Is niet van noode het komt hier oock niet te pas alle sijn wercken hier te verhalen die oneyndelijck zijn in handen van yeder een/ alle die gesnede platen / alle de inventie van so geluckigh verstant/ mitsgaders de Schilderye. Alle de wercken die in kooper gesneden zijn / die betuygen van sijn kloecke geest/ inde Schilder-konst. En dit is oock een tack aen sijn kroon / en 't sijner eere / dat behalven dat hy van jonghs op 't cieraedt van de Natuyr / ende de verscheydentheyt van schoone troonjes deun waergenomẽ/heeft hem oock gewendt/ de hant van de alderbeste schilders en konstenaers te volghen / en nae te bootsen / daer over die ghene die 't sagen ten hooghsten verwondert waren / en verbystert in de gelijckheyt der beelden. Als hy d'eene tijt Heemskerck en Frans Floris, op een andere tijt Blocklandt/ en Frederick, en Spranger, eyndelijck als een Aep navolgden / wien der konst die so heroijck en bevalligh was/ hy soo levendigh uyt ghedruckt heeft / dat hy haer niet naeder het konnen komen. Noch wijders/ hy heeft Lucas van Leyden en Albert Duren, also na 't leven gevolgt/ dat hy de stenders een schrick aengebrocht heeft/ ende dat sy daer in verdwaelden die 't sagen/ so datter dickwerf een strijdt ontstaen is onder de liefhebbers / wat het principael was / en origineel/ of het Goltzy, of Lucas van Leyden, of 't werck van Albertus Durerus was. Ende dat ick eyndelijck gae besluyten / onse Goltzius is gheweest een Proteus in sijn konst/ die hem ghewent heeft in allerley ghedaente door een wonderbaerlijcke verandering. Wat nu die voorgemelte Goltzius al vermocht met het graef-yser / met de pen / daer van laet ick haer oordeel gheven die sich op de konst verstaen / dat is seecker / dat de late eeuwe sal haer verwonderen over hem. Dit ist gemeene ghe-

voelen

voelen by nae van alle schilders/ dat sy sijns gelijcke niet ghesien hebben noch sullen komen te sien. Want hoe meenigh isser toch van sulck een gheswindt oordeel/ die op staende voet sonder eenigh meditatie op voor bedencken/ die of een enckel beeldt of een gheheele Historie met de pen sou trecken sonder eenighe mistreck of kladde/ met sulcke perfectie en suyverheyt/ datter oock niet een linie weeck van de grondt/ alle dese dinghen heeft hy meest in 't vader-landt ghedaen. Maer als Goltzius uyt Italien gekomen is/ heeft hy in 't licht gegeven eenige oude statuen en beelden in 't kooper ghesneden/ van den Keyser Commodus, van Apollo Pythius, van Hercules de Overwinner: Item/de Conterfeytsels van de XII. Keysers met een Keyserlijck gewaedt/ die hy uyt Italien meed gebracht hadde/ dat hy niet konde vergeten: Want hy d'alderschoonste schilderyen vande Italiaenen hadde hy alsoo in 't hert geprent/ dat die gedurig voor sijn oogen quamen als in een spiegel/ als hy d'eene tijt hem vermaeckte met de gratieuse en bevallige beelden van Raphael de Urbijn, op de andere tijt/ met de incarnatie van Coregius; Wederom met die verdwijnende en verschietende schaduwe van Titiaen. Somtijdts konde hy hem niet ghenoegh verwonderen over de Zy-wercken/ en vloeyende behangselen van Veronesus, insghelijcks de wercken van anderen oock/ die hy te Venetien gesien hadde om te verwonderen. Als hy dese dinghen verhaelde by onser Schilders/ die dit qualijck genomen hebben/ warẽ daer niet wel in gesticht/ naderhant soo hy yetwes met de pen teyckende dat wat te beduyden hadde/ voornemelijck so het naeckte beelden waren/ dese coloreerde hy met root crijt/ of houte cool. Alsoo heeft hy eyndelijck hem begeven tot gecoleurde schilderye ende heeft de penceel in de handt ghenomen van den jare sijnder eeuwe 42. Daer zijn veel Taferelen met oly-verwe gheschildert/ noch in wesen van verscheyde in-houdt/ onder welcke uytsteeckt de afbeeldinghe van de Historie/ die hy gheschildert hadde ter liefde van Pieter Bor, History-schrijver onser eeuwe. Item/ noch een ander de Fabel van Danae. Hier-en-boven heeft hy mijnte gheval een Schildery ghemaeckt/ waer in hy in een stuckwercks gebracht heeft Me-vrouw/de Schildery in een kleedt van verscheyde coleuren/ ende Me-vrouw de Poësi tot singhen gheneghen/ daer tusschen beyde komt de Phantasie/ die met haer ghedachten/ soo het schijnt/ nae den Hemel/ stijcht haer ooghen

 gedue-

geduerigh slaende nae de Lucht/ en na Godt / die den Hemel doet bewegen. Ende op dat hy niet soude laten onbeproeft / op de selfde tijt brande hy door yver van de Alchymie, een ondersoecker van de Natuer. Waer door hy veel benijders kreegh/ die hy niet meer achte dan jonghe keffers/ die al over langh dit gheleert hadde/ dat het seer swaer is om alle menschen te behagen/ dat oock Godt niet kan doen / die nu ghewendt was 't oordeel van andere niet te achten / om dat hy hem selven noyt heeft keunen behaghen / een hard berisper van sich selven / dat hy altijdt yetwes in hem selven erlanghde/ liet hem voorstaen / dat hy van de volmaeckte reghel van de konst af weeck. De Pigmaliones, die haer eygen wercken prijsen / konde hy niet verdraghen. Gelijck hy een nedrich man was / soo was hy oock gheen wrack of gierigh mensch / die voor een advijs hadde Eer voor Golt, alluderende op sijn naem/een liefhebber van sijn vryheydt/ een ondersoecker van d' oudtheydt/ ende niet ervaren in de wetenschap van de natuyr. Dese hebbe ick by na van alle wetenschap hooren discoureren/behalven van de Musijck / daer inne hy selfs most bekennen onbedreven te wesen. En dit moet ons niet vreemt duncken / dewijle wy alle niet alles vermoghen. Ende dit zijn by nae die dinghen / die tot lof van Goltzius behooren / wiens goede naem ende faem in eeuwighe ghedachtenis sal blijven / dat laet ick my voorstaen. Hy is overleden in 't Jaer ons Heeren 1617 in Januarij Ætat: 59. Daer op ick dit Epitaphium of Graf-dicht hebbe ghemaeckt:

Een Smader van het goudt, een Vraedt van lof en eer,
Lysippus in sijn aert, maer Goltzius noch meer;
Is hier in rust gheleydt, dat 't kooper u vermeldt,
In 't leven ende doodt, dat sulcks oock klaer vertelt.

Onder de Discipulen van Goltzius, sal ick met oorlof voor aenstellen sijn Stief-soon Iacob Matham, die hy op-ghevoedt en gheleert heeft / nae de plichten van een Vader / dese / als hy in de konst wel toe-ghenomen hadde / heeft hem ghesonden nae Italien / tot nieuwe handelinge van de Konst/ alwaer hy deur recommandatie van sijn Stief-vader / hy tot alle wercken van Antiquiteyten toe-gelaten zijnde / seer veel notabele dinghen uyt-getekent heeft. t' Huys gekomen zijnde/ heeft veel proeven van kunst gegeven en uyt-gegevẽ/ dat hy onder de vermaerde Plaet-snijders wel meriteert

meriteert ghesét te worden/heeft oock in't licht ghegeven de Tafel van Cebes / ende de Bruyloft in Cana Galilea, waer inne te sien is een æmulatie tusschen de Stief-soon/ende de Stief-vader / ende d'andere ontallijcke dingen / daer hy by goede conqueste ghedaen heeft. Nader-hant heeft hy na 't exempel van sijn stief-vader stucken met de pen gedaen. Na de Vader zijn ghevolght Adriaen en Dirck Matham, dat sy de Vader seer na gekomen zijn/geven hare wercken genoech te kennen / en geen ander ghevoelen hebben die gene die van 't plaet-snijden haer werck maecken. Maer dat ick vorder ga: IACOB de GHEIN heeft het hooft op gesteken onder alle Discipulen van Goltzius, een jongh-man van genereus gemoet en yverigen gheest / die qualijck konde verdragen die hem te boven gingh / heeft veel dingen gesneden uyt sijn eygen vernuft/ boven sijn jaren en uytgegevẽ/so datter altijt geweest is een æmulatie tusschen de Discipel ende Meester. Maer die zediger is gheweest / was Iohan van Saenredam, hy heeft geduyrigh gesneden stucken by Goltzius geinventeert en op 't pampier gebracht / die hy seer aerdigh wist te volgen. Dit streckt oock tot eere van Ioh. Saenredam, dat Goltzius hem meest ghebruyckte in beelden te snijden die by hem gheprastiseert waren / al hoewel hy veel stucken heeft in 't licht ghegeven door sijn eyghen vernuft / voornamelijck van de stucken van de dwase en wijse maeghden/ uyt den Euang. Matt. cap. 25. hy soude veel meer stucken in 't licht ghegeven hebben / 't en waer hy te vroegh gestorven waer geweest / men geeft hem na dat hy aen de teringhe gestorven is/ uyt al te grooten yver van de konst / hy is gerust Anno 1607 April 6/ als hy 40 jaer out was. Dese heeft een soon na gelaten met name PIETER SAENREDAM, geboren tot Assendelph in 't jaer ons Heeren 1597 / die in de Schilder-konst van de Perspectiven / hier sijns ghelijck niet en heeft / dat sijne wercken die veel zijn ghenoegh te kennen gheven.

IOH. van de VELDEN, de sone van dien grooten Schrijver/ heeft qualijck yemant van sijns ghelijck gheweecken / die meer de konst van etsen/ dan van snijden oeffende/ nochtans heeft hy veel stucken uyt-ghegheven / by de welcke hy wel verdient heeft om gheroemt te worden. Daer zijn meer andere gheweest / uyt-stekende in de konst / die 't graef-yser verlaten hebbende / hebben ghetracht naer hoogher dinghen. Ick kome wederomme tot de

Schilders onser eeuwe/ die oock onderscheyden zijn nae de verscheydentheydt van subjecten daer sy mede omgaen. Want sommighe schilderen alderley Beelden met verwe; sommighe Schepen drijvende op Zee met het schuym daer om; Andere wederom Landtschappen; andere de circulen des Hemels/ ende 't Firmament daer de Sterren staen; andere Bosschen ende Struweelen; andere Lust-hoven/ Stammen en Planten/ 't Wilt in de bosschagien/ Gevoghelt in 't gheboomt; verscheyden uyt-beeldinge van Wandelaers te lande/ van 't eene Dorp tot het ander/ met Esels/ met karren/ daer sommige gaen visschen/ vogelen vangen/ of jagen het wildt; andere oock die in de Wijngaert wercken. Wederom daer sijn Konstenaers die Banquet/ Fruytagie/ of Bloemen schilderen. Eyndelijck daer zijnder oock die Glasen beschilderen/ en met verwe cieren/ daer toe dat yder een sijn Geest en toe-gheneghentheydt streckt. Van alle dese sal ick van yder in 't bysonder een weynig spreken/ aenvangende van dien/ die veeler Schilders Vaders zijn/ hoedanigh daer zijn/ Frans Grebber, Cornelis Engelsz Sprongh, die goelijckjes van een jare zijn/ die de Penceel niet meer useren/ ende begheven haer tot ruste. Dese beyde zijn ghelucki gh geweest in 't conterfeyten nae 't leven/ beyde dese hebben daer van proef-stucken ghedaen/ als sy in kracht van haer leven zijnde/ verscheyde Corporaelschappen van de Schutterey/ loffelijck en met eere inne te legghen/ gheschildert hebben/ die in de Doelens hanghen ten toon. Maer Pieter Grebber heeft sijn Vader Grebber verde over-treft/ dit heeft oock den Vader niet schaem-root ghemaeckt/ maer verheught/ om dat hy Goltzius oock tot een Meester ghehadt heeft/ want dese Pieter de Grebber is soo geluckigh in inventie als suyver in 't schilderen/ dat hy by de beste Schilders onser eeuwe meriteert gestelt te worden. Veel stucken heeft hy gemaeckt/ soo hier en daer/ eensdeels in Denemarcken/ eensdeels in ons Nederlandt ghetrocken. Tot Haerlem zijnder noch eenige te sien; van welcke wel 't voornaemste is Iubalcainus, tot lof van de Musijck ghemaeckt/ ten huyse van de Burgemeester Guldewagen, die selfs een goedt Musicijn is. De soon van Cornelis Enghelsche, die nu de naem van Gerard Sprong heeft aen-ghenomen/ die is met een luchtighe sprong die hy in de kunst gedaen heeft/ sijn Vader verby ghepasseert/ die daer uyt-gescheyden is/ en leeft nu op sijn rust. Alle dese

noch

noch overtreft IACOB CAMPEN, soo noble Schilder als geswinde Mathematicus, ende Architect van de Prince van Orangien/ sijn Hoogheydt/ selfeen man van groote middelen/ de welcke uyt de konst gheen winst ghesocht heeft/ maer de naem.

Hier kan ick oock met stille swijghen niet verby gaen/ FRANS ende DIRCK HALS Ghebroeders/ van de welcke d'eene/ die deur een ongheemeyne manier van schilderen/ die hem eyghen is/ by nae alle over-treft/ want daer is in sijn schildery sulcke forse ende leven/ dat hy te met de natuyr selfs schijnt te braveren met sijn Penceel/ dat spreecken alle sijne Conterfeytsels/ die hy ghemaeckt heeft/ ongheloofelijcke veel/ die soo ghecolereert zijn/ datse schijnen asem van haer te gheven/ ende te leven. Daer zijn noch veel stucken schildery in de oude Schuts-doelen/ in de welcke hy nae 't leven gheschildert heeft Collonels/ Cappiteyns/ Fiscaels/ Vendrichs/ Sergeant/ in haer volle wapenen. Ende wederom in een ander Tafereel Schut-broeders/ sittende aen tafel/ malkanders ghesontheydt toe-drinckende. d'Andere HALS is oock een goedt hals/die in kleyne stucken ende Beelden te maken/ seer aerdigh ende suyver is/ heeft oock in dese een luyster. HENDRIC POT, is oock een voorname Schilder/ een soet Man om by te wesen/ die dat gheluck ghehadt heeft/ dat hy de doorluchtighe Coningh van groot Brittannie met sijn Gemalinne geconterfeyt heeft/ ende andere Heeren en Vorsten van 't Rijck. Te Haerlem zijn noch in wesen eenige uyt-nemende stucken/ een in 't Princenhof/ wiens in-houdt is een triumphante Waghen/ van die groote Willem Prince van Orangien, met al die statie en gevolgh. En noch een Tafereel hanghende op Schuts-doele/ daer inne hy een geheel Corporaelschap geschildert heeft/ als Soutman ende andere meer. Noch heeft hy geschildert d' Historie van Iudith en Holofernes, een juweel van de kunst/ dat te sien is in 't huys van mijn Heer Hofman, in welcke stuck d' Autheur schijnt hooger te gaen als hy vermach/ waer in hy sulcken scherpen Penceel ghebruyckt heeft/ dat 't ghesicht qualijck kan nae speuren.

PETRUS SOUTMAN, moet oock verhaelt wesen in die regard/ dat hy oock schilder gheweest is van de Coningh van Polen/ dat oock een tack aen sijn Croon is. En als hy wederom t'huys ghekomen was in 't Vaderlant/ en een Huysvrou getrout hadde/ warē veel burgers so mans als vrouwē begerig om van hem geschildert

dert te worden/ hy haddet soo druck dier tydt/ dat hyse al niet konde gerijven. Alsoo heeft hy sich inne gewickelt in de gunst van de Schuttery / dat hy een geheel Corporaelschap oock heeft gheschildert tot eeuwige gedachtenis.

IACOB PYNAS is wel te Haerlem niet ghebozen / maer heeft sijn fondamenten van de konst hier gheleydt / voorwaer gheen ghemeen Schilder daer hy voor vermaert is gheweest. Maer PETRUS à LAER ende sijn Broeder ROELANT hebben niemant van de voorghenoemde konstenaers gheweecken in handelingh/ ende wetenschap / dit zijn van een bedde ghebroeders gheweest/ te Haerlem ghewonnen ende ghebozen / ende van kindts been af in de Schilder-konst wel gheoeffent ; Die in Italien eenige jaren geleeft hebben/ van welcke de outste in 't fleur van sijn leven overleden is te Genua in Italien. De jonger broer Pieter à Laer, t'huys ghekomen zijnde / heeft hem een wijltijdts te Haerlem onthouden/ maer konde Italien/niet vergetē/die altijt een voedster is geweest van de doorluchtige Schilders/ derhalven is hy te rade geworden wederom op nieus te reysen ; Soo heeft hy aende vrienden sijn afschept genomen / datmen noch niet en weet waer hy voleyndt is/ dat Empedocles voor hadde. Dese beyde waren ghewent bosschen te schilderen/ bergen en dalen/Ossen en Schapen/ wagen en paerden uyt ghespannen voor de Herberghe / die gevoert worden met Hoy ende Haver / in welcke de voornaemste schilders betuyghen dat sulcke konst en frayicheydt te sien is / dat alle die dat sien door verwonderingh op ghetrocken zijn / en branden van liefde tot die konst. Veel haerder wercken zijn noch in wesen / soo te Haerlem als t'Amsterdam en elders / die altijt in groote waerde gehouden zijn tot desen huydigen dagh toe.

PHLIPS WOUERMAN oock te Haerlem geboren/ heeft in sijn jonge tijdt uytghesteken in de Schilder-konst dat hy qualijck sijns ghelijck hadde. Alsoo zijnder andere meer gheweest / als Iacob de Wit van Haerlem, ende een Verbeeck. Nu slae ick vele verby ghemeene Schilders. Daer zijn oock veel Vrouwen gheweest in de Schilder-konst wel ervaren / die voornemelijck by onse tijdt noch vermaert zijn/ die met de mans haer soude konnen versetten in de mael-konst / van welcke een insonderheydt uyt muyt IUDITH LEISTER wel eer genaemt / de rechte Leyster in de konst daer sy oock de naem van draeght de huysvrouw van Meulenaer die oock

een

een vermaert schilder is / van Haerlem geboren / tot Amsterdam wel bekent.

Noch isser een ander vrou-mensch die Timareten de dochter van de Schilder Mycon, of Irenen, de dochter van Cratinus gheheeten / seer na komt / ick meene MARIA GREBBER, Frans Grebbers dochter / suster van Pieter Grebber, die niet alleen gheestigh ghe-schildert heeft / maer was oock in de perspective seer vast en be-dreven.

IOH. TORRENTIUS, is onder de Schilders niet de minste geweest / maer in faem / hy was de tweede Apelles, als hy naeckte vrouwen mocht schilderen die haer ten toon stelde / als notoire hoeren / diemen alle dese dingen na geven / dat Ioh. genaemt Torrentius van Amsterdam / te Haerlem ghekomen is / ende hem daer te neder geset heeft / en metter woon is gekomen / ick dencke dat 't soete Haerlems Dal hem daer gelockt heeft / en dat hy aldaer een wyl tydts in de huysingh van de oude Coltermans ghewoont heeft / wist hem selven te insinueren in de gunst van voorname burgers die veel van hem hielden / alle mans vrient / die het vrou-volck wonderbaerlick wist te believen en lief-locken / die dagelijcx sijn huys frequenteerden / en konden daer niet van daen blijven al spleten en barsten haer mans. Dese Torrentius hielde sich heel statelick / als hy op de strate quam / was altijdt gelaerst en gespoort / in Phellep gekleet / als hy wandelde op de Marckt / hadde hy alle de oogen op hem gheslaghen / placht een yder te groeten / met een minnelijcke aenspraeck / en meewaerdigh wesen. Binnens huys maeckte hy dagelijckx goede cier. Hy swoer by de naem van de Epicurus onder 't drincken en swelgen / hadde geen geloof in Hel of Hemel / dit ginck hem na / in somma was een gevaerlijc mensch een verleyder van den burger / een bedrieger van 't volck / een pest voor de jeucht / en schoffeerder van vrouwen / een verquisser van sijn eygen en ander luyden gelt / en dat meest te verwonderen was het mankeerde hem noyt aen geldt altijdt had hy de bult van penningen / ghelijck ten tijde van Danaes:, / als de Hemel gout regen-de. Eyndelick is sijn stoutigheyt uyt gebersten tot alle boosheyt en godloosheyt / sijn oncuysheyt in naeckte vrouwen te schilderen / nam dagelijcx toe / hy leyde een Epicureus leven / daer vele burgers in geargert waren / daer de vreese Gods by was / men riep hem uyt voor een godtloos mensch / dat hy onwaerdigh was dat

hem de aerde droegh / dat hy behoorde uyt de stadt ghebannen te worden. Eyndelijck de Magistraet hebben op 't gheroep van 't volck gelet ende de saeck ter herten ghenomen / en bedacht eyndelijck / dat sy van ampts halven niet konde stil staen / dat het haer toe quam sorge te dragen / dat 't gemeene beste geen schade en lijde: So is daer eyndelijck geresolveert en besloten de voor-gemelte Iohan Torrentius in versekertheydt te nemen / ende in 't ghevangen huys te setten / ende hem ter scherper examen te stellen ende de republijck van sulcken monstreus mensch te suyveren. Hier soo heeft de Magistraet soo Burgemeesters als Schepenen die dese sorge bevolen is / met groote vlijt en neerstigheyt / en nau ondersoeck haer wel geinformeert op sijn ommeganghen / conversatien in de kroegen daer hy dagelijcx quam / op sijn woorden en wercken / op sijn samen-spreken / en dat meer is / hebben seer nau ondersocht alle sijn secreten / daer sy konden achter komen. Hebben hem eyndelijck te recht ghestelt / en ter scherper examen gebracht / ende als hy niets wilde bekennen / van 't gunt hem voor gheleyt ende te laste ghelept worde / als sy oock 't examen verhaelden en verswaerden / als noch bidden noch smeecken by hem yet vermochte / is hy aen de pijn-banck ghebracht / alwaer hy met seer schrickelijcke tormenten is gepijnicht / maer hy onbeweeghlijck zijnde / heeft alle torture uyt-gestaen / ende heeft als een Socrates hem ghehouden onverwinnelijck van ghemoedt / soo dat sy niets hebben konnen uyt-parssen van 't ghene sy aen-seyden en daer sy hem mede betichten. De Rechters die daer over saten moede zijnde van soo strenghe torture / hebben hem ghesonden na 't Tucht-huys / en gecondemneert daer te blijven tot 20 jaren Anno 1630 op den 25 July. Als hy daer een geruyme tijt geseten hadde / is hy eyndelijck uyt het Tucht-huys verlost / door tusschen-spreken van groote luyden / onder dewelcke oock geweest is d'Ambassadeur van Engelant / derhalven is hy na den Haegh ghereyst / en te scheep over ghevaren nae Engelandt als hem sijne vrienden en borgen gheluck wenste / daer hy tot een tijdt toe hem onthouden heeft. Wt Engelant is hy tot Amsterdam wederom t'huys ghekomen / alwaer hy gestorven en begraven is.

Hendrick Vroom komt hier oock in 't spel / maer met een ander tytel / ghelijck wy hier na sullen segghen. Desen Hendrick Vroom is te Haerlem ghebozen in 't jaer ons Heeren 1566 / sijn

sijn Vader heete Cornelis Hendrickſz. die ſijn werck maeckte in 't pot-aert / was ſeer vernuftigh in pot-aerde vaten en drinckbekers te maken/in ongemeene fatſoen. Sijn Oom was Frederick Hendrick, een fraey beelt-houwer / Landt-meter / en Stadts Architect of bouw-meeſter binnen Danſ wijck / ſijn groot-vader / daer hy na ghenoemt was / was een Beeldt-ſnijder en bootſeerder in 't pot-aerdt/meer als ghemeen. Alſoo dat Hend. Vroom een ſoons ſoon van Hendrick, ſijn af-komſte heeft van kloecke gheeſten en konſtenaers/die alle ſijn voor-ouders vande konſt waren/en was een konſtenaer. Deſe heeft vreemt avontuer gehadt / want ſijn moeder na haer tweede houwelijck/heeft haer ſoon occaſie ghegheven / om ſijn Vaderlandt te verlaten / en ſijn Fortuyn te ſoecken. Alſoo heeft hy buyten 's lants veel jaren ghe ſwerft / ende omme de koſt te winnen / heeft hy hem begeven in Pottebackers winckel. Deſe heeft veel avontuers hoogh en laegh in de Nederlanden eerſt gehadt / daer na is hy na Spaingien ghevaren / en niet langh daer na op Italien om na Romen te gaen/ daer hy een wijl tijts gewoont heeft by een Spaenſche Canonick/ alwaer hy ſchilderde / ende de Bufons ſpeelde / tot vermaeck van 't Heerſchop. Hier van daen is hy verhuyſt / ende is gaen woonen by de Doorluchtighſte Cardinael de Medices, twee Jaer heeft hy daer ghewoont/ maer niet ledigh toe gebrocht / daer was Paulus Bril, die hem vermaende dat hy hem begeven ſoude tot de Schilder-konſt/ hier van daen is de voor-gemelte Vroom na Venetien getrocken. Soo heeft hy hem noch wijders in d'een en d'andere Provincien ende ſteden begheven/ te Water en te Landt / alleen op 't vertrouwen van ſijn konſt. Eyndelijck / te Parijs gheraeckt zijnde / is hy daer een wijl tijts geweeſt by een Schilder van Leyden / en is daer oock niet lang gebleven om de dieren tijt/ ende alſo tot Roüanen gekomen / alwaer hy in ſware ſieckte gevallen is / ja doodelijck/ is evenwel door de hulpe van de Medicijns daer door gekomen/ alwaer hy Gode danckende van ſijn genade/begon weerom te verlanghen na 't Vaderlant / en wint en weer waerghenomen hebbende / is hy weer na Hollant / daer hy gewonnen en geboren was / gearriveert/ende als hy nu te Haerlem quam / daer ſijn ouders gheſtorven waren / en miſten eenigher ſijner bloet-vrienden/ heeft hy een Huyſ-vrouw getrouwt Iooſ je Cornelis een burghers dochter : doen begon hy eerſt beeldekens in koper geſneen/met het

Penceel nae te bootſen/ en vorder Scheepkens/ Bootjens / Jachten / daer na oock kloecke Schepen / ende verſcheyden fatſoen van Schepen / nae 't exempel van Protogenes. Nae een Jaer tijdts/ is hy met ſijn nieu ghetroude Huyſvrou nae ſijn Oom / ſijn Vaders broeder getrocken/ die te Danzijck woonde. Aldaer weſende/ heeft hy voor de Patres Jeſuite van Polen een Tafereel gheſchildert; de Oom heeft hem in de perſpective onderweſen/ oock in andere dinghen / die tot de Schilder-konſt behoorden. Deſe alſoo wijſer t'huys ghekomen zijnde met de Huyſvrouw van Danzick / heeft hy eenighe ſtucxkens beginnen te ſchilderen van devotie / van H. Maeghden ende Martelaren / die hy in Spangien te koop hadde. Maer als deſe Coopmanſchap niet lucken wilde naer wenſch/ ſoo heeft hy eerſt ſtillekens by hem ſelven / op alle maeckſel van Schepen / van Vracht-ſchepen / Vry-buyters-ſchepen / Galeyen/ Buyſen / Admiraelſchepen / ende wat dies meer is / ghepracticeert: hier-en-boven de gedeelte van Schepen / de Kiel / Scheeps-bodem / het ruyme / de gang / de Voorſteven / het Achter-caſteel/ compagne / de ſnuyte / de Maſt en Spriet / 't blat / de Riemen/ 'troer / touw en takels / kabels / Anckers / Zeylen / en wijders alle Scheeps-tuych en ghereedtſchap. Derhalven als hy nu wederom kloeck en gheſondt wederom t' huys ghekomen is / heeft alle ſijn ſpeculatie ghelooפen op Schepen ende ſcheeps-tuygh / en heeft hem heel gheſet om Schepen te ſchilderen / waer inne hy geduyrigh hem geoeffent heeft / en dat ghelucкelijck. Alſoo zijnder eenighe van ſijn Vrunden die Schilders waren / die hem geraden hebben / dat hy al ſijn werck wilde maken om Scheepjens uyt te beelden op doeck of panneel / dat hy oock gedaen heeft; nam oock daghelijcx toe in die kunſt / ende begon eyndelijck in achtinghe te komen/en men hiel ſijn Schilderyen op geldt. De lucht van winſt gaf hem couragie ende moedt / ende alſoo hy vaerdig was in ſijn kunſt / want hy ſchilderde meeſt al de Schepen over een horizon/ ende heeft ontallijcke ſtucxkens aen-gheſmeert / alle daghe beter en beter. Hier-en-boven heeft hy Zee / Stranden / Viſſchers / en Viſſchen / Boots-geſellen / Schippers/ om de verandering en om de kunſt een luyſter te geven / met een nette en vaerdighe Penceel geſchildert. Soo is hy ſchielijck rijck geworden / 't is qualijck te gelooven. Allencxkens deur de faem van ſijn kunſt beruсht zijnde / heeft hy hem geinſinueert in de gunſt ende vruntſchap van de

Groo-

Grooten / ghelijck 't blijckt / dat hy in Brabandt van de Aerts-Hertogen vereert is met een goude keten. En was by onse Prins oock wel ghesien / ende alle die van d' Admiraliteyt waren / hielden veel van hem; heeft oock Taferelen gepresenteert die op haer kamer wel pasten. Eyndelijck dat ick het kort maeck / desen Hendrick Vroom, heeft alle de Schilders van sijn eeuwe in Schees-handelinghe te boven gegaen. Want hy schilderde niet alleen alle soorten van Schepen / tou ende takel / maer oock de windt in 't zeyl / en wijders alle Scheeps-tuych / dienende tot de vaert. Schilderde oock Hoeven op 't water / klippen in Zee / Landtschappen in 't verschiet; Item / Schepen die op de Reede leggen / hooge baren in Zee / Zee-visschen / Scheeps-beeldekens / en meer andere dinghen / die de Schepen vercieren / alle dese dinghen begon hy aerdig en levendigh te schilderen. Daer is t' Alckmaer in wesen ten huyse van de Heer Bardesius, in de groote Sael een Scheeps-slag / schrickelijck om sien / voor groot geldt betaelt. Te Haerlem is oock een Tafereel op doeck in 't Princen-hof / een groot tempeest en onweer uyt-gebeelt / de welcke nae 't advijs van Schilders gehouden wort voor d'alder uytnemenste dat hy oyt gemaect heeft.

CORNELIS WIERINGEN quam naest aen Vroom, die de Zee verlaten hebbende / en schuymen van de Zee / heeft allencksken begonnen deur in-geven van de natuyr uyt te beelden Schepen en scheeps-tuych / Touwen / Cabels / Masten / Sprieten / het op-halen van Zeylen / in de welcke hy Meester Hendrick Vroom niet geweken heeft. Daer zijn noch veel sijner wercken in wesen / voornemelijck 't schip van Damiaten / dat in 't Hof van de Schutters op-ghehanghen is tot een eeuwige ghedachtenis. Maer naderhandt / is IOH. POLCELLUS gheweest / die de andere voorgaende de loef af-gesteken heeft / nae 't oordeel van alle ervaren Schilders. Daer zijnder oock wel andere gheweest / die oock niet vreemdt en waren in die selfde kunst / als daer zijn Cornelis Verbeeck, en Iohan Goderis. Onder de Landtschaps-Schilders is noch in 't leven Cornelis Vroom, die in 't sijn / sijn Vader niet en wijckt / men houdt het daer voor / dat hy alsoo uyt-steeckt in sijn kunst / dat hy qualijck niemandt sijns ghelijck heeft van die noch leven / hoe wel PIETER de MOULIIN, nae 't oordeel van veele hem seer nae komt / jae in gelijcke graed. Nae dees volgen Iohan Iacobsz, die Italien ghesien heeft / en andere meer Landtschaps-

Schilders meer als ghemeen / Reyer, Niclaes Zuycker, Gerard Bleycker, Salomon Rustendael, en meer andere.

Onder de Banier vande Schilders komen oock de Glase-schrijvers/ die oock 't Penceel ghebruycken/ en de glasen oock met Verwe bestrijcken. Onder dese is wel hier de voornaemste gheweest WILLEM TYBOUT, die wel eer ons Buer-man is gheweest/ wiens wercken blincken in 't Glas sonder eynde / onder dese steecken uyt de Beelden van de Graven van Hollandt/die noch in wesen zijn/te Leyden op de Doele. Noch andere dierghelijcke wercken: De Historie van S[t]. Ian de Dooper, in de Galery van de H[r]. van S[t]. Ian. Noch in de Groote Kerck in 't hooghste Glas nae 't Oosten / de Conterfeytsels van den Hertoge van Bayeren en sijn Huysvrou. Item/ in 't Zuyden de Conterfeytsels van Sebastiaen Craenhals met sijn vrouw/leggende op haer knien in haer devotie/ die overleden is in 't jaer 1618. den 24. May. Ætat. 73. Aen dese komt alder-naest/CORNELIS YSBR. RUSSEUS, die Glasen beschreven heeft met een geestige Penceel /een groot Konstenaer/ die voor d'andere de Banier op-ghesteecken heeft / om dese konst van Glaes-schrijven een luyster te gheven / die overleden is Anno 1618. in Majus 24. Nae dese is gevolght IOH. BOECHORST, die in 't Salet van de Heer Burgemeester Loo in de glasen aldaer na 't leven geschildert heeft/ de timmeragie/ stichtinge en gebouw van den Hartogh van Beyeren / die hy daer te pas brenght als stichter en fundeerder van de Kerck van S[t]. Bavo, om dat hy van de Paus Bonifacius eerst d'Aflaten verworven hadde. In dese ordre moet oock ghestelt worden PET. HOLSTEIN, ende andere dierghelijcke meer/ niet vreemdt in die kunst van Glaes schrijven/ die lichter om leeren is. Alsoo is daer qualijck eenighe kunst / die by d'Oude in eere en waerde gehouden zijn/die te Haerlem niet en is geoeffent ende gehanthaeft. Soo ghy een Schilder soeckt van vruchten/ ende alderhande snuystering / daer hebt ghy Floris van Dijck, die met sijn penceel / de lustige vrouwkens/ jae 't ghevogelt soude keunen locken en verschalcken / ghelijck daer oock gheweest is van de selfde konst Willem Heda. Soo ghy Bloemen Schilders soeckt / daer hebt ghy Iohan Bolongier. Soo ghy Architecten ofte Opper-bouw-meesters soeckt/daer hebt ghy Frederick Vroom, Iac. Campen, Salomon de Brey, en niet van de minste Lieve de Kay, Fabrijck-Meester vande stadt/ en die op huyden meest

vermaert

vermaert is ende wel ghesien by de Prins Pieter Post. Soo ghy vraegt na Beelt-snijders of Steen-houwers / daer hebt ghy Hendrick Vroom, Andries Claesz, en die noch in leven is Iohan de Vos de Bode / die boven andere stucken / noch onlanghs ghemaeckt heeft / twee Beelden uyt steen ghehouwen / de Heer van Somerdijck met sijn Huysvrou in devotie / met een Tafel tusschen beyde / daer 't volck af schrickt / uyt-gebeeldt heeft. IACOB TEUNISS. RAM moet niet uyt-gesloten worden uyt de het geselschap van de konstenaren / die in de smee-kunst alsoo uyt-steeckt / dat hy alle de werelt treckt in verwonderingh / als hy een valy heeft op-gherecht / seer konstigh gemaeckt en gheboghen / voor 't huys op de Merckt van Sr. Ossipee, die een treffelijck Coopman is.

Tot hier toe hebbe ick in langh ende breedt verhaelt de voornamе ende uyt-muntende luyden / die of in gheleertheydt vermaert zijn gheweest / of uyt-stekend' in konst van alle soorten. De naeste eer komt de Koopluyden toe / die den handel drijven van alle Waren / die des menschen behoeftigheydt niet kan derven. In ordre van de Coopluyden zijnde d'eerste ende de voornaemste wel Grossiers / die allerhande Waren in 't gros verkoopen / dien geen wet van prijs gheset is / die alle by nae van een ghesint ende vlijt zijn / te weten / om goedt inne te koopen ende duyr te verkoopen / die wel de machtighste zijn. Hier aen komen / die Webben / Lijnwaet / dun-doeck in-koopen / verkoopen / die ghewendt zijn dat te senden nae Vranckrijck / Enghelandt / ende andere Ghewesten van de Werelt. Naest aen dese komen de Wisselaers / Tafel-houders / oock die panden nemen van alle Waeren / Wolle / Linnen / Silver-werck / vergult-werck / en allerhande Juweelen / en doen haer profijt met een gelimiteerde en ghereguleerde Woecker / tot dienst beyde van arme en rijcke / die benout van gelt zijn / dese meest al / dat sy de maet niet souden te buyten gaen van woecker / plachtē met de Magistraet van de steden t'accorderen op billijcke conditien. Behalven dese zijnder Coopluyden van garen / van lijnwaet / voornemelijck in dese onser stede / die sterck handelen op Silesien / Vrieslant / en andere quartieren / waer van daen komt een groote quantiteyt van garen / die gepackt zijnde in groote vaten herwaert over gestuyrt worden met groote menichte / die verkocht en gevent worden aen andere minder Coopluyden die daer Garen-meulens houdē / Twijners genaemt / die 't garen twijnen met meulens / packen

Coopluydē

Wisselaers.

Lywatiers.

packen 't selfde in vaten / en stuyrent in alle quartieren buytens landts meest in Enghelandt. De naeste aen de Koopluyden van 't Garen komen die gheene die handelen in Wol / die altijdt van oudts meest in eere ghehouden zijn / die altijdt voor andere Koopmanschap wel gheacht waren by onse voor-ouders / want de handelingh in Wol hier binnen Haerlem is van oude herkomst. Hier uyt onstonde groote conqueste van de Burgers/ende Ingesetene/ 't spinnē van de Vrouwen/ van mans die de Wol kamden/de Wevers boomen en op touw setten/en tot laken maken. Daer zijn andere oock die aen dit werck te pas komen/ Vollers/Droog-scheerders/Verwers na 't oordeel van Waerdeyns die 't verruw-werck op nemen. Alsoo is de faem en naem van 't Haerlems laken tot in Spangien gekomen. In hoe groote achtinge de wolle Neeringe by onse voorsaten gehoudē is geweest/geeft ons 't Wardeynschap te kennen van huyden; Hier neffens d'oude Eedt/ waer by Burgemeesters en Schepens/ geboden worde te sweeren/ dat sy de statuten en ordonnantien / van dien die voor dese gemaeckt of noch te maken waren / dat sy die soude maintineren en hanthaven; hier-en-boven dat sy die souden onderhouden ende versteercken met dese clausel / dat alle die ghene die daer soude weygerigh of onwilligh zijn/ dat die in de boeten soude vervallen van 60 onser ponden/ dat het derde soude gaen aen de Fiscael / ende twee derdendeel aen de Threfory. De handel en koopmanschap vande wolle neering heeft hier in meeste vigeur geweest/geleden nu 145 jaren/ want in 't jaer 1501. is dese wet gestelt/ dat alle verkoopers/ de lake neering mostē doen in 't reeden van lakens; En in 't jaer daer aen dat niemant vermochte andere lakens te verkoopen of met de elle uyt te snijden/ dan die t' Haerlem / geweven/ geveurt en bereydt waren. En dat noch meer/zijn alle Wtheemsche lakens die van buyten quamen/ zijn verboden by publijck Edict op den 10. Octob. Wederom in 't jaer 1522. op dat de Magistraet de handel van de Lake neeringh soude bevorderen / ende naerstigheydt van de Koop-luyden soude op-wecken / soo hebben sy op 't laecken bereyde prysen gestelt / om die handel in eere te houden/ en doen vermeerderen. Op dit selfde jaer so heeft 't gebruyck van de Parssen eerst begonnen. Hier-en-boven in 't jaer ons Heeren 1524. op den 10. Decemb. is daer een Compagnie opgerecht onder die gene die in laken handelde/daer de voornaemste autheur van gheweest is Ioris Aiala. Hier door is

Drapeniers.

daer nieuwe ende vermaerde handel ghekomen van Haerlemsche Lakens tot in Spangien toe en wijders. Maer d'eere van laken-neering / is metter tijdt vergaen / daer ondertusschen de Brou-neeringh daghelijcks toe nam. Hier moeten oock de Brouwers onder de Cooplupden gerekent worden / die oock haer handel drijven / als de Tarwe / Garst / Boeckweydt / om 't bier te sieden ende te koocken / met groote menichte koopen / en haer profijt daer mede doen / lettende op de winst. Maer gelijckerwijs van oudts de Laken-koopers haer Wardeyns hadden / die de wol / ende wolle garen saghen ende geweven stucken over de rolle haelden: so zijn oock van oude tijden Opsienders gestelt op de brou-neering ende Brouwers / die 't vry stonde aen 't Gijl te gaen / de dranck te proeven ende te smaken / ghemaeckt van Garst en Meel. Voortijts is de Brouwers oock vergunt / dat yder een mochte brouwen 112 mael in een Jaer. 't Vertieren en consumptie van de Bieren hebben soo toe-ghenomen in korten tijdt / datter meer als 50 Brouwers zijn. Want de Bieren van onse Brouwers zijn wel over al ghewilt / datse wel ghesoden zijn / ende datse reuck ende smaeck hebben / soo begheert / dat gants Noordt-hollandt / Vrieslandt / Groeningerlandt / Over-yssel / Twent / en Drent / van de Haerlemsche bieren meer houden / dan eenige anderen. 't Is niet te seggen wat de Stadt profijts upt de Brou-neeringh / en consumptie van Bieren in-komen heeft. En dit is d'oorsaeck waerom / de Magistraten ende Overheden deser stede / dat sy sorge dragen nae vermogen / dat de Brouweryen en brouwers-neeringe ghehanthavet worde / dat sy haer voorstaen en hare Rechten bevorderen / soo veel als de billijckheyt kan lijden tegen de Pachters / Bier-stekers / Verklickers. Daer is een Stadt aenghelegen / datter veel Brouwers zijn / die genootsaeckt zijn tot hulp te gebruycken veele Menschen van geringe lupden / die daer de kost winnen / als daer zijn Meulenaers / Kuypers / Koper-slagers. Item / Knechts die daer waken by Brouwers-ketel / andere die de bieren vaten / uptsetten. Noch sacke-dragers / turf-draghers / slepers / water-haelders op de vaert / tot troost van die gene / die geen ambacht geleert hebben. Hier-en-boven dienen tot de Brou-neering oock Moutmakers / dat eerlijcke en wel-ghestelde lupden zijn / wiens hulp de Brouwers niet keunen missen / die hoopen maken van geweeckte Garst / tot dienst van de Brouwers.

Verwers. De Verwers moeten oock niet ghestelt worden op de laetste plaets / die vermaert zijn oock by d'uytheemsche / die de wolle en wolle-lakens met kostelicke coleuren verwen / die tot alle verwen te leggen af-gericht zijn / en seer vernuftigh andere tot verwonderingh. De ruyge lakens zijn by de Spaensche en d'Italiaensche seer begeert / so om de lichtigheyt als om de glans van 't swart.

Men moet oock niet van Coop-luyden uyt-sluyten Coorenkoopers / Wijn-koopers / die haer profijt doen uyt het saysoen van 't gewas.

[A]mbachts-[lu]yden. Ick kom nu tot de Ambachts-luyden / en vernuftige Werck-luyden / onder de welcke de prijs wel verdienen de Wevers / die daer uyt-munten in de Weef-konst / die door subtijlheyt van 't geweef de Spinne-koppen wel souden uyt-tarten / wiender lijnwaet de gheheele werelt door wel bekent is. Dit is 't vermaeck van Coninghen en Princen / van Coninginnen ende Vorstinnen. De witte glans van 't laken is ghelijck als die snee / de fijnte als dun doeck / de sachticheyt als zijde in waerde. Als nu de prijse van webbe / en lijn-waet meer en meer toe nam / soo zijnder op de stucken Impositen gestelt in 't jaer 1586. in Majo. Italien roemt dat sy de zijde Damasten gevonden heeft: Haerlem heeft die konste gevolght in 't Linnen / dat Italien selfs meer acht. De konstige Weverye heeft Coningen en Princen / Hartogen ende Hartoginnen in verwonderinge gebracht / oock so verde / datter gheen Hof en is / of geen doorluchtighe familie / daer lijnwaet van Damast-werck in Saletten op de Tafelen / op banquetten niet en is. Alsoo heeft de prijse van linne-webben dagelijcks beginnen toe te nemen / also de sinnelickheyt van de Grooten meerder en meerder werde: het heeft my ongeloovelick geschenen / dat een Iacob Viverius verhaelt dat een webbe van 75 hollantse ellen van drie ponden in ghewicht / elck elle verkocht is voor 14 gulden: in 't jaer ons Heeren 1598.

Tien jaren daer na heeft de handel van linne en fijne lakens alsoo toe ghenomen dat Reynier Gijsbertsz Breemt, heeft een stuck ghewevem / staende in een 32 kam / d'eerste in Haerlem / die de Heeren van Haerlem hem aen besteet hadden / en worde gesonden aen den grooten Turck.

Maer 't gaet alle gheloof en verstandt te boven / dat Ampsing verhaelt / van een eerlick burgher ghenaemt Iacob Smuyser, die

dier

dier tijdt op de hoeck van de Warmoes-straet woonde by de Hal/ in 't jaer 1610 op den 16 Augusti / dese vermangelde in handeling een webbeke van 50 ellen/ dat uytermaten fijn was/ (diergelijcke voor desen niet ghesien) voor 45 vaten Bordeeusche Wijn. Dit worde voor een mirakel gehouden / de naem vande Weef-meester worden oock niet verswegen / die hiete Govert Willemsz. die dier tijt woonde in de straet van de Barre-voete-susters/ dat verhaelt wort tot een eeuwige gedachtenis van hem. Noch hebbe ick het uyterste niet geseyt in dese materie/ een webbeken Damast-werck van drie ellen inde breete/ geciert aen weer zijde met gelijcke glans en konstich werck datmen Coningen of groote Potentaten soude vereeren/ zijn van de H. Staten gekocht yder elle voor 50 gulden met contante penningen. In den twijn is dit oock wat breemts/ dat een loot van den twijn verkocht is voor een Pondt Vlaems / draden van ongemeene fijnigheydt / daer de Spinsters van een pont 80 gulden gehadt hadden. Daer zijn oock andere Wevers die met ghekleurde Webbens de Schilders soude konnen tarten. Andere oock die Smallen en Noppen wercken met sonderlingh vernuft / en weten die te venten in alle landen. In dese Classe komen oock Caffa-werckers / die uyt zijde en fluweel stucken maecken van alderhande Blom-werck. Maer Ambachts-luyden die sittent werck doen / zijnder vele / als daer zijn Goudtsmeen/ Tapeet-werckers/ Bordupzders/ Bont-werckers/ Kleermaeckers / Schoen-maeckers / en diergelijcke meer. Hier-en-boven zijnder oock van de Ingesetenen / die t'huys winckel houden / als daer zijn Apoteeckers / die confiture verkoopen / Pastey-backers / Bradery-houders. Van Ambachts-luyden en werck-basen zijnder menichte/ want daer zijn die in 't koper wercken / Ketel-boeters en Smits / Timmer-luy / Schrijn-werckers/ Metselaers / alsoo zijnder ontallijcke namen van Ambachts-luyden / het waer te langh die alle te verhalen / die alle hebben hare Gilden en Statuten daer sy moeten nae leven ende haer aenstellen en hare saecken verrichten. Alsoo zijn voor yder in sijn vocatie wetten gestelt / tot behoudenis van de Burgherlijcke handel. Noch hebbe ick 't niet al ghesepdt / want in een en de selfde Stadt is noch schuym van volck / gheboeft / Cocx en krauwels / Oude-kleer-koopers / Schoen-lappers / Lijck-dragers/ Celle-broers/ bullis-luyden/ Schoorsteen-vegers/ stille-vegers/ die

Prevaten/ leegen/ vuyle goten schoon maecken/ baggeren/ wiender hulp en dienst de ghemeenschap en societeyt van de Burgeryschap niet kan missen/ sy konnen malkander niet onbeeren: Ut dese dan bestaet het geheele Corpus van de republijck / als uyt reeht strijdige elementen /; dat nochtans om hare strijdinghe qualiteyten ende werckinghe / niet licht ontbonden of los ghemaeckt kan worden/ Gode dat alsoo schickende. Derhalven wordt 't lichaem van een Stadt de Republijck een Corpus genaemt/ bestaende en te samen gevoeght uyt vele ongelijcke leden en deelen / dat levendigh ghemaeckt wordt / door de krachte Godts / ende wordt ghedreven als met een wenck van billickheyt / ende geregeert/ door een Hooger licht van verstandt en redelijckheyt. En gelijck onse lichamen sonder verstant niets ordentelijcx konnen doen; Alsoo een Stadt sonder wet en kan hare deelen / leden / zenuen, en bloedt niet ghebruycken/ let hier op wel dat dit Corpus of lichaem een ziele heeft/ en zijn bewegen van Godt/ en dat 't selfde geschickt wordt/ nae een wenck van de meeste billickheydt/ en geregeert wordt door 't licht van redelickheyt.

Godt zy lof prijs eer en danckbaerheyt/ die Eenige Eeuwige en Drievuldige/ die alles regeert in Hemel ende op aerde/ dat hy ons die genade gedaen heeft / dat ick in dese hoogen Ouderdom de Historie ende Beschrijving van Haerlem ten eynde gebracht hebbe/ van den jare 506. dat de Stadt ghebouwt is tot den jare 1646. die ick by een gebracht hebbe in VI. Boecken vervolgens/ daer by ick 't sal laten berusten.

Eenige gedenckweerdige en vremde Gheschiedenissen, binnen ofte omtrent HAERLEM gebeurt.

TOt vermaeck van den Leser hebbe ick goet gedacht achter dese Historie te brengẽ/ eenige/ gedenckwaerdige/ monstreuse en vremde geschiedenissen/ die ghegebeurt zijn omtrent Haerlem. Waer van dit 't eerste is / dat ick geremarqueert heb dat daer omtrent den jare 1268 een sone Enakims geweest is eẽ Reuse Spaerwou geboren/ sijn naem was Claes van Heyten, so groot en

grof/ dat als hy groot geworden was/ dat hy alle mans van syn eeuwe in swaerte van lijf en leen verde te bovẽ ging/ en overtrefte als die 't swaerste lijf wel in Nederlant hadde; De grootste van 't lant ging onder syn armen door/ sonder te raecken. De schoenen aen syn voeten waren 't vierde paert grooter dan de ordinaire. Om de swaerte van syn lijf en 't ruyge hooft/ was hy een schrick voor de kinderen/ ende liepen voor hem wech of sy de droes ghesien hadden/was nochtans een man die goedt van aert was/ende niet straf.

In 't jaer 1347 op St. Olofs dagh is daer sulcken brant ontstaen datter by nae gheen quartier van de Stadt ongheschent was van 't vyer. En 4 jaren daer na inde maendt Julius op den dagh van de Sendinghe der Apostelen/ was daer oock schrickelijcke als gevaerlicke brant/dat een groot deel vande Stadt afgebrant is/daer de Burgers in groot ghevaer waren die de brandt wilden uytten.

In 't jaer 1402. Is te Santvoort een groote Walvisch van vijftigh voeten langh/ ghestrandt/ met een schrickelijcke ghebalck.

In 't jaer ons Heeren 1403. is daer op een nacht door tempeest tot Santvoort aen de naeste stranden levendigh/ met een schrickelijck ghebalck aen 't landt ghespoelt een groote Walvisch/ tot een schrick van alle die daer omtrent woonden.

In 't jaer ons Heeren 1403 een weynig voor de doot van Albert Hertogh van Bayeren, als daer onstaen was een groote tempeest in zee daer veel schepen bleven/ daer de boomen met wortel met al/ uyt de aerde om waeyden/ de huysen om ver/ daer groote watervloedt dammen en dijcken door braken/ daer de eeuwe van Pyrrha ons scheen te dreyghen/ als al de Meyren en wateren verbolgen warẽ/in dit onweer en ongestuymde tempeest/so isser op de Zuyer zee een Meereminne bespeurt die daer in 't ruym swom/ die wat verre geswommen zijnde is eyndelijck geraeckt in de Purmer/ en daer een weynigh gebleven en haer voor een tijdt daer onthouden. Middeler tijt de dijcken aengevult en geboet zijnde/en heeft sy niet konnen in de ruyme Zee komen/ ende als sy aldaer in de morassighe plaetsen in 't water haer onthielt als een beest dat schobben hadde met het hooft om hoogh buyten 't water/hadde al de oogen van de Huys-luyden op haer ghewent. De boere meyskens/ die daer alle dagen te melcken ginghen/ aen dit Monster ghewent

Een Zee-monster, Meeremin-ne.

 zijnde/

zijnde / nemen couragie om dit van by te sien / ende die vrymoedigheydt ghenomen hebbende met hulp van de Visschers hebben dit monster ghevanghen ghenomen dat een groot ghebaer / ende Vrouwen ghebalck maeckte / ende hebben haer op 't landt ghebracht / ende daer nae haer in een schuytje gheset hebbende / hebben haer nae Edam ghevoert / misinaeckt van de groene mosch. Als sy aldaer ghesuyvert is van slick ende slijm / heeft het ghebleken dat sy een vrouw was tot over haer navel / daer sat sy naeckt als een wilt schepsel ende stomme visch; Dese om dat sy in 't water gheteelt was ende opghevoedt / pooghden ettelijcke mael / nae haer element te keeren / maer te vergheefs. Hier door is ons ontstaen groote verwonderingh van menschen / die met meenighte quamen om haer te sien. Dese Meeremin is eyndelijck in de kleeren ghesteecken ende metter tijdt ghewent broodt ende melck te eten. Eyndelijck / die van Edam op 't versoeck van die van Haerlem: want het worde voor een mirakel gehouden / hebben sy die van Haerlem dese monstreuse vrouw / die boven een vrouw was ende onder een visch t'huys ghesonden / tot Haerlem ghebracht zijnde / verslaghen zijnde door 't gheloop van de luyden / bly door 't aensien van Vrouwen / heeft beginnen te bedaren ende tammer te worden / ende haer te vermaecken door conversatie van menschen. Als dese nu tammer gheworden was / door conversatie ende aenspraecke van menschen / hoe wel sy stom was / heeft gheleert nae de wijse van de Vrouwen garen te spinnen van Vlas / ende 't rocken te handelen. Alsoo heeft sy een ruyme tijdt te Haerlem geleeft / ende is aldaer overleden. Dese / om dat sy 't beelt van 't Cruys / reverentie bewesen hadde / seydt men dat sy op 't Kerckhof op een gewijde plaetse begraven is.

Triton. Ende dit moet niet soo absurt en vreemt ghehouden worden de wijl daer groote ende gheleerde luyden zijn gheweest / die dat voor seecker verhalen / dat omtrent 40 jaren geleden in de Viesche zee ghevanghen is een Triton ofte Meerman / ons ghelijck / van de heele ghestaltenis des lichaems / behalven dat hy ruygher van baert ende van hayr was op 't hooft ende borst soo dicht als borstelen. Dese oock was nu oock al ghewent aen broodt ende ander kost te eten. Hy leefde al veel jaren onder de menschen / maer de wildigheydt konde hy niet af wennen of uyt trecken dan met de doodt.

Onse

Onse Stede is oock niet vry gheweest van factie ende oproer: want in 't jaer 1404. is Symon van Sanen, noch andere vijf met hem seffens overvallen en vermoordt. Ende op de selfde tijdt 300 en meer uyt de stadt gedreven. Factie.

In 't jaer ons Heeren 1444. is daer een oploop gheweest / ende beroerte van moetwillighe Burghers om de sware lasten hun opghelepdt / op welcke tijdt Niclaes van Adrichem Burghemeester is in sijn eyghen huys ghevangen gheset / als die verbloeckte factie van Cabbeljaus de handt aen hem gheslaghen hadden. Als de Hertoginne Isabella sulcks verstaen hadde / is sy teghen den avont op de Heylige dagh van St. Willebort, schielijck so haest sy konde / t' Haerlem ghekomen / alwaer sy de muytinatie eerst ghestildt hebbende / heeft Mr. Goswijn als Gouverneur ghestelt / de Wilde ghenaemt / die de groote President was van Hollandt ende Zeelandt.

In 't jaer daer aen 1445. als de beroerte noch niet ophiel / ende haet ende nijdt / verbitterheydt noch daghelijcks toe-nam / is daer wederom een nieuwe factie uyt ghebarsten ende ontstaen / als Philippus Hertoge van Burgundie, de saecke wederom te rechte ende in stilte gebracht heeft / daer tusschen beyde ghekomen zijn / de Grave Iohan van Nassou, ende Iohan Hensberge, Bisschop van Luyck. Oproer.

Maer de bloedige ende Duyvelsche aenslagh in den jare 1457. is niet te verschoonen: Want als de Magistraet van Haerlem eenighe imposten ende exactien sochte in te voeren met ongheméene manier van doen over de Clerezy / hier uyt zijn ontstaen de klachte aen Burghermeesters / de onweerdigheydt van de Borgheren / heymelijcke raedtslaghen / stille morren. De Borghermeesters / op dat sy de raserp van het volck souden te gemoet gaen / tot een besendinghe gheordineert hebben Niclaes Yperen, Borgermeester / ende Gerard Noordtwijck, Schepen / ende Willem Paedts, Secretaris ghesonden aen David die tijdt Bisschop van Utrecht / om te versoecken mandament ofte bulle van verbodt of inhibitie. Als Walraven een natuyrlijcke soon van de Heere van Brederode dit euvel genomen hadde / en ten quaesten gedupt / lage geleyt hebbende by de Bilt / heeft hy Burgemeester Schepen en Secretaris d'een met den andere als Moordenaers overvallen en ghemassacreert; door dit moordadig-stuck heeft sijn vader en de H. Staten Aenslagh van Walraven.

Vaders

Vaders des Vaders-lant alsoo verbittert / dat dese leelicke moort in 10 jaren niet konde versoent worden.

D'aenslagē van Laleyn In 't jaer 1482 is te Haerlem wederom geweest nieuwe swarichept als de Heer Iooft Laleyn dier tijdt Gouverneur van Hollant den Eet van getrouwichept in de wint slaende/als hy Hoorn met een loose aenslach verrast hebbende / peurde hy nae Haerlem/ door hoop van een grooter buyt: maer als die van Haerlem haer ter weer stelden met een goede couragie / hebben wel 50 mannen van sijn soldaten ter neer geslagen en ter neer geleyt / souden oock de Capiteyns en bevel-hebbers niet ghespaert hebben / hadden sy daer maer achter konnen komen. Maer als dese beroerte cesseerden als de Hooghe machten sulcks qualijck namen / dat sy gheen meer moetwil souden begaen/soo zijn de moetwillighe burgers een sware boete op geleydt/namentlijck van 12000 gulden.

Men heeft oock vernomen datter soo nu soo dan Zee-monsters
anno 1500. ende groote Walvisschen aengespoelt zijn / die gemeenlick plagen beduyden ende alle onheyl/ als daer zijn oorlogen/ plonderingen/ dieren tijt en wat dies meer is. Ende eerst in 't jaer 1500 in July is daer een Zee-visch aen ghekomen van ruym 24 voeten langh. Maer het naeste daer aen is aen onse Stranden aen ghespoelt in Julius een Walvisch 50 voeten langh.

't Is oock wat vreemdts dat in 't selfde Jubel-jaer in de Be-
anno 1500. verwijck op Zee ghebeurt is / dat een vrucht in 's moeders buyck gheweent en gesteent heeft. Want in dat Dorp was een schamel vrouken/die verklaerde als sy op het uyterste gingh/dat de vrucht in haer buyck besloten/ 14 dagen lang gesucht en gekerm gemaect hadde.

Dit is oock gedenckweerdigh dat in den jare 1503 inde Meert gebeurt is / dat op de komste van de Prins van Spangien / die al op wegh was / ghesonden zijn om hem wellecom te heeten / oudt Burghemeester Gerard van Berckenroode, te paert met noch andere twee ridderlicke persoonen / en dit uyt eenvoudichept /sonder pracht. Insgelijcks 't jaer daer aen andere burgers die gecommandeert waren die Prince / die verwacht worde / te ghemoet te rijden ende in te halen en wellecom te heeten / als hy te Haerlem gekomen is / ende eerlijck onthaelt / wort'er geseyt vereert te wesen met een vette Os / ende een Aem Rijnsche Wijn uyt een Hollantsche ende eenvoudige slechtichept.

Anno

Anno 1509 zijnder verschepde pest-tijden geweest na de dispensatie ende bestueringe Godes / want in dit jaer zijnder ontallijcke duysenden menschen wech geruckt / by na tot ondergangh van de gantsche stadt.

Pest-tijden anno 1509.

Anno 1512 Ghelijck de Stadt van Haerlem veeltijts de brant onderhavich is geweest / alsoo is die oock berucht van in-breuck van water/om de na by gelegentheyt van beyde Meyren ter weder zijde / want in dit Jaer op St. Ieroens dach in Septemb: was daer een Universele water-vloet deur gants Hollant / voornemelick tot Sparendam / die ons scheen te dreygen / een generale diluvie en waters-noot / als daer veel huysen ende Hof-steden versoncken / ende als op geslockt zijn / daer de geheele dijck in groot gevaer was.

Anno 1520 en volghende jaren zijnder oock eenighe Zee-monsters ghestrant ; want in April deser jare is daer een grouwelijck Monster/schrickelick om sien/aen onse strant ghekomen / tot verwondering van alle menschen/ was lang 80 voeten. Ende anno 1522 twee jaren daer na in de maendt April is wederom gestrant aen de strant van Beverwijck / een grouw'lijck monster / ongeschickt groot / een schrick van de Zee.

In 't jaer ons Heeren 1522 dat wat vreemts is / zijnder twee dieven geweest die vijf schellingen gestolen hadden / zijn daer op gevangen en gecondemneert om te sterven / zijn de kop af gehouwen. Ende als de Beul quaet recht dede/ ende op sijn hals haelde de haet en de vloeck van de Burgery / de Beul met steenen te keer gingen / worde d'Officier daer-en-boven noch bevolen dat hy de moetwillige als oproer-makers in een gat soude smijten.

Ontrent dese tijden hebbe ick mijn Vader wel hooren verhalen/ dat daer een Burgher / die overstallich droncken was / aen een Wijn-herberge gekomen / wat laet in den avont / begheerde datmen hem een kanne Wijns sou tappen / ende als de Waerdinne sulcx weygerde / dat hy met gewelt in huys ghekomen is / ende in de kelder gekomen zijnde / dat hy een pints roemer wijn ghetapt ende upt gedroncken heeft / en 't gelt daer voor op 't vat ghelaten hebbende / nae huys ghegaen is. De klachte hier van is aen de Schout gekomen/ ende als hy beklaeght worde van gewelt/ heeft hem de Schout doen vatten / en niet langh daer nae is hy van de Rechters ter doodt verwesen.

Anno 1529. Waren daer de Engelsche sweeterige sieckten/ die regneerde in onse Stadt/ daer was qualijck een huys vry/ of daer was een siecke/ meest al sturven die daer mede behebt waren binnen 24 uyren/ gheen remedie of hulp van menschen konde haer uyt de noodt helpen/ daer wordender veel gesmoort tusschen twee bedden in de maendt Martius. Daer nae is daer ontset ghekomen/ als daer aen den Hemel een heylsame Sterre verschenen is/ ende een Æsculapius ghenees-meester van Godt ghesonden/ die van huys tot huys de Siecken besochte en ghenas/ deur een sonderlinghe remedie die niet faljeerde/ daer Godt sijn zegen toe verleende/ tot verquickinghe van d' Inghesetenen.

Anno 1549. Was op 't Heylighe Landt een groote brandt by nacht/ maer is haest ghedemt en gheblust t'alle gheluck.

Anno 1555. Is daer een groote sterfte gheweest/ als daer met hoopen sturven/ soo Menschen als Vee/ Ossen/ Koeyen/ heele kudde Schapen deur de onghetemperde lucht. In dit Jaer is oock groote dierte en benautheyt gheweest/ deur de gheduyrighe regen was 't Aertrijck onbequaem om te telen/ de Boomen droeghen gheen vruchten/ daer was niet dan alles ghebreck van Divres; ende wederom recht anders in 't volghende Jaer/ als de Hemel deur hitte scheen te gloeyen/ is daer noch meer kommer ende benoutheydt gheweest. Maer de Heer versaghet/ als deur veranderingh van 't weer/ een vruchtbaer Jaer was/ dat alle dingh goedt koop was.

Anno 1556. Heeft de Coningh van Spangien in Ambassade ghesonden in Nederlandt/ de Heer van Brederode/ met brieven van credentie/dat hy de H. Staten soude bewilligen tot sijn petitie.

Anno 1568. Is Keyser Carel hoog-loflijcker memory gesturvē.

Anno 1564. Was daer een strenge koude/ begon Decemb. 17. duyrde elf weecken en drie daghen. Op die tijdt was daer sulcke scherpte van winter/ sulcke scherpe lucht/ dat de Schelde bevrosen zijnde/ Paerden kon draghen/ jae dat daer Kramen en Tenten op 't ys gheslaghen waren/ daer alle dinghen te koop was/ dat voor die tijdt noyt ghebeurt was.

Anno 1566 in Mart. 11. Is daer ghestrandt omtrent Santvoort en 't huys te Brerode/ een Zee-visch/ 41 voeten langh/ en 45 dick/ die 't Zee-water noch blies uyt de neus-gaten.

Anno 1568 April 23. Is dat verhalens waert datter twee vette Ossen

Ossen/ deur dese onse Stadt geleydt zijn nae Brussel/ met de welcke de Heeren Staten/ d' Hertog van Alba souden ver-eeren/ van welcke d' een 10 voeten lang was/ en 11 voeten dick/ woeg meer als 3000 pondt/ ende d' ander omtrent 2000/ die op die tijdt gheschat zijn vijf-hondert guldens.

In't jaer ons Heeren 1570 als oock in't jaer 1577 in Jun. Twee dagen was daer een gheduyrighe tempeest uyt het Noorden/ met uytermaten grote schade rontsom van Dammen en Dijcken/van Huysen en Boere-wooningen/ dat wel af te nemen was uyt het gebalck van Koeyen en Ossen/ van Bocken en Schapen/ die met haer geblaet om hulp van menschen riepen/ 't scheen dat de stadt van Haerlem een Eylandt was/ daer men niet kond aen komen dan te scheep.

Anno 1570 in Junij. Is Mr. Ian van Zuren gedeputeert van de Vroedtschap/ om nae Italien te reysen/ en daer nae naer Romen/ dat hy aldaer de Paus sou salueren. d'Oorsaeck van sijn besendinge was dese; Dat hy aen de Paus sijn Heyligheyt soude versoecken copy van accoordt, ghemaeckt tusschen een bekende Abt, ende de Vaers van St. Elysabeths Gast-huys over de domeyne van de witte Heeren, wiender Goederen geconfisqueert waren van de Paus van Romen, om haer onghebonde leven.

Anno 1574 in Januarij. Is daer een schrickelijck Monster te Haerlem ghebooren/ in 't huys van Lauris Iansz, Factoor van de Kamer/ Liefde verwint het al. Dit was d'Huysvrou van een Soldaet/ die verloste van dit Monster/ hoedanigh noyt ghesien van Vrou ghebooren. In dit selfde Jaer is daer oock een grouwelijcke sterfte in Pest-tijdt gheweest terstont na 't Belegh/ als de Stadt over-gegaen was. Als de Pater van de Celle-broers/ soo de besmettelijcke Sieckte dagelijcx toe nam/ is (dat ick soo mach spreken) als bancqueroet gespeelt/ en 't Clooster verlaten/ op welcke tijdt/ soo men seyt/ 3335 Menschen deur de Pest ghesturven zijn/ datter qualijck soo veel ghesonden waren/ die de Lijcken ter aerde konde brenghen.

Anno 1577 in Junij. Was daer drie dagen lanck tempeest uyt het Noorden/ met groote schade van Dammen en Dijcken/ rontom van Huysen/ Hoven/ van Vee en Beesten die in noodt waren/ als Haerlem scheen een Eylandt te wesen.

In dit selfde jaer was oock hongers-noot/maer duyrde niet lang

dat my noch gedenckt / als de Borgher haer moest behelpen met Garste-broot ter nauwer noodt / duyrde so lang tot dat de Spaensche Guarnisoenen uyt de Stadt trocken / om dat 't Princen volck Sparendam in hadden / die al 't Koorn dat nae Haerlem ginck / ghestroopt hebben.

Anno 1580. Waren daer tekenen van Aerdt-beven / die schielijck onverbolghen was / daer gheen windt was / ende 't water in de putten troubel: alsoo zijn eyndelijck onder d'Aerde windighe buyen-perssinghe gheweest / die eyndelijck uyt-bersten / waer uyt ontstaen is Aerdt-bevinghe teghen den avondt / omtrent ses en seven uyren / deur gants Hollandt.

Anno 1588. Hebbe ick voor Catwijck op Zee ghesien een Zeemonster / die daer ghestrandt was / ende in het zant ghesmoort.

Anno 1601 in Januarij. Is daer een monstreuse Visch aen onse stranden aen-ghespoelt / schrickelijck om sien / ende ick staende op de strandt / hadd' ick my niet genoech te verwonderen over de swaerte van 't Beest / over sijn schrickelijcke Schaft / ende lelijck fatsoen / ende diepe balck / en sijn Kaken dropen van Bloedt ende Etter. In dit selfde Jaer waren daer veel in-breucken van water / daer ter weder zijden 't hoogh water van de Meyr / deur de Stadt deur een hooge stroom tot aen de Huysen stonde / maer sonder ghevaer. Dese overvloedt van water heeft niet lang geduyrt. Want daer aen hebben d' Heymeraden ende Dijck-graef daer in voorsien / die deur een brede ende af-gaende Dijck / de kracht van 't water ghestuyt hebben.

Anno 1614 op den 18 Decemb. Is daer wederom aen strandt ghespoelt een schrickelijcke Walvisch / die wat vreemts beduyde.

Anno 1611. Als de Ambassadeur Spinola met sijn Suite in den Hage was / doẽ was daer oock een langduyrige en scherpe koude.

Anno 1618 op den 29. Novemb. Is aen den Hemel gheschenen een groote Comeet met een schrickelijcke staert / wiens Roede sich verspreyde tot 64 Graden / 't welcke beduyde Oorloghen / ende andere onheylen ende swarigheden. Hier op zijn ghevolgt in ons Nederlandt / scheuringhe in de Kercken / haet van Broederen / factie in de Politie; hier op zijn ghevolght d' Oorloge in Duytslandt / moorden ende plunderen / verwoestingh van Steden ende Dorpen / ballinghschappen / verjaghen van Menschen.

Maer alsoo door het een ende 't ander dagelijcx wat vreemts en wat

wat nieus gheheurt / die ick nu wil verby gaen als gheringe dinghen / soo is nochtans ghedenckwaerdigh de koude van 't voorgaende Jaer / dat ons noch heught / een koude hoedanigh ons Ouders niet beleeft hebben / een felle koude / die deur vel en vleys passeerde/dese koude begon met den achsten December op S. Niclaes dagh / duyrde omtrent 14 weecken / tot den 18 dagh van Maert / als de Revieren ende Wateren met Ys besloten waren / men liep over de Zuyer-zee met Paerden en Sleen / als daer was soo groote benautheydt / datter gheen Graen / noch Garst / noch Hop / noch Boeckweyt waren / jae dat meer is Turf / Hout / en Kolen waren daer oock ghebreck om 't bier te koocken: Soo dat in 't Noorder-quartier / Steden ende Vlecken op de platte Landen deur ghebreck van Bier / de Luyden ghenootsaeckt waren water te drincken.

Tot besluyt van dit Werck; 't is oock wat wonders / dat de Autheur die gebooren is een weynig tijdts voor 't beleg / 'twelck geschiedt is in 't Jaer ons Heeren 1572 / onder 't beleydt van Don Frederico de Toledo, sone van den Hertogh van Alba, niet langh nae d'eerste beginselen van den Oorloghe / onder welcke ick deur Godes ghenade in goede ghesontheydt en voorspoet gheleeft ende beleeft hebbe / dat de langh gewenschte Vrede op den vijfden Junij alhier en elders met alle solemniteyten gepubliceert is. Waer by de Coningh van Spangien op de conqueste by de Hoogh-moghende Heeren Staten deser ver-eenighde Nederlanden ghedaen / renuntieerde alle pretensie op de voornoemde Landen / voor hem ende sijn Erfghenamen. Godt gheve dat 't selfde mach onverbroken blijven / ende ghedyen tot groot-maeckinghe van sijn H. naem / tot heyl en zaligheydt van alle vreed-lievende Christenen. Amen / 't zy alsoo.

TRIUMPH
Van
DAMIATEN.
Op ſich ſelven, anders verhandelt, gelijck die in de glaſen op de groote Zale der H. Vroedſchappen, der Stadt HAERLEM, van *Ian Bouchorſt*, geſchreven ſtaet.

Ls Keyſer *Frederick* voor eenigh hondert jaren
Een groot en machtigh heyr te ſamen dee vergaren,
Op 't ongeloovigh Volck den Turck en Zaraceen
Ruckt *Floris, Hollandts Graef* oock al ſijn macht by een
Met *Willem* ſijnen ſoon, byſonder uytgeleſen,
Van onſe Burgery en wat hier puyck mocht weſen,
De bloem van onſe jeugt. So zijn ſy t'zeyl gegaen.
En doen in Paleſtijn de eerſte haven aen:
En ſetten voet op 't lant; en hebben ſte'en met hoopen
En ſterckte met gewelt en ſtormen af-geloopen.
Wat leyter menigh Turck en Zaraceen in 't zandt.
Geveld en om-gebracht door onſer mannen handt?
En ſoo nu 't moedigh Heyr vaſt alles had gekregen
Naer wil in 't Heyligh Landt, door Godes rijcken zegen,
Ruckt wederom ter Scheep en drijft in d'oude Vloot,
Daer *Damiaten* leydt aen Zee in *Nilus* ſchoot.
Maer hier ſcheen 't ongeluck hun voor het hooft te ſtoten,
Alſoo de Haven was met ketens toe-geſloten.
En toorens vaſt beſet; ten waer ons volck alleen
Met hun getande Schip het tuygh had af-geſneen.
En ſoo den wegh gebaent; daer op ſy met hun allen
Van al de Vloot gevolght op *Damiaten* vallen,
Met uytterſten geweldt, en nemen in 't begin
En hitte van den ſtorm de Stadt met vechten in.
Mijn Stadt hier is dijn roem! Mijn ſtadt, ghy die het open
Al 't Leger hebt gemaeckt de Haven in te loopen.
Ghy die de gantſche vloot geleyd hebt tot die Stadt,
Die niemant ſonder dy veel licht gewonnen had.
De Turken ſagen dy op hunne ketens dringen
En voor hun oogen die aen duyſent ſtucken ſpringen,
En konden voor dijn macht en kloeckheyt niet beſtaen,
Mijn Stadt hier is dijn roem die nimmer ſal vergaen!
Hier volght nu krijghs-ghebruyck, die hun party verachten,
En 't uytterſte gheweldt tot hun perijckel wachten.
Verkrachten hunnen ſtaet en brenghen Kindt en Vrou,
En ſich en al hun volck in ongheval en rou.

Dit

Dit is (*ô Damiaet*) oock over dy ghekomen,
Dy, segh ick, die dijn heyl niet wel hebt waer ghenomen:
Soo treedt het moedigh heyr, dijn leven en dijn bloedt,
Dijn Kroon, dijn eer en roem en Schatten met de voet.
Soo zijt ghy jammerlijck gheplondert en gheschonden,
Soo heeft het bloedigh Swaert dijn manschap gantsch verslonden;
Soo heeft men dijnen staet verdorven en verheert,
En in der asch gheleydt, en grondigh om-ghekeert;
Soo heeft men dy van Haef en Goedt voor dijne ooghen,
(ô! jammerlijcke Stadt) berooft en uyt-ghetoghen.
En prijs en beuyt gemaeckt. Soo is dijn roem en macht,
Dijn pracht, en prael en trots, gheheel tot niets ghebracht.
Maer ghy ô Bataviers, ô Helden, ô Landt-zaeten!
Wat hebt ghy ons een eer en prickel nae-ghelaten!
Wat hebt ghy u en ons door uwe dapperheydt,
Wat hebt ghy onse Stadt een naem en roem bereydt!
So FAMA? laet niet af ons Lof-basuyn te steken,
En doet soo onse naem hoogh door de wolcken breken.
En kroond ons gulden hooft met Lauren om dit feyt,
En laet dat over al en wijd zijn uyt-gebreydt.
Ons klinckende metael sal oock dit dapper teecken
Van onse vromigheydt met helle stemme spreecken,
En *'t Nieuwe-wapen-schildt* sal onsen waerden prijs,
Verheffen voort en voort, oock 't op-schrift en devijs.
De Moed verwint de Maght, het Veldt en Swaerdt getuyghen,
Dat *Damiaet* voor ons den hals heeft moeten buyghen;
De Sterren dat ons naem steyl tot de sterren gaet,
En 't Cruys vermeldt het eyndt, en oorsaeck van de daet,
De seeckerheydt hier van behoeft men uyt gheen boecken,
Noch schimmeligh pampier sorghvuldigh op te soecken;
Ghetuyghenis ghenoech. Dit tuyght oock even seer,
Soo menigh Wapen-schildt van menigh Bander-Heer.
Van menigh dapper Heldt; de Wapens die sy voeren,
De Wapens zijn 't die hier veel duysent tonghen roeren.
Die roepent luydt keels uyt, die sy van dese tocht,
Tot hunne eeren-kroon met hebben t'huys ghebrocht.
Ghetuyghd' dit Mostaert-stam, met dijn drie swaerde knuysten,
Die ghy soo moedigh vat in dijne stercke vuysten.
En ghy die dijnen arm uyt 's Hemels wolcken steeckt,
En eenen Ridders helm met macht aen stucken breeckt,
Ghetuyght dit desghelijcks tot dijn en onser eeren,
Vuyst-hamer met dijn vuyst van het Gheslacht verweren.
Ghy Knotsen tuyght dit oock van uwe Koddens stam,
En *Rogge-schip*, waer mee der *Kogh-mans* Vader quam.

't Spin-rocken van 't geslacht en stamme van de knapen
En laet oock desen lof der Harlemmers niet slapen.
Dijn Pijlen alle drie en Sterren, huys van Hals
En maken oock dit feyt en mijn bewijs niet vals.
Oock kan der Wissems stam met hun drie boge-schichten
En d'oude roem der Beetz ons grondigh onderrichten :
Soo met de witte Leeu van Loo in blaeuwe veld ;
En menigh ander schilt, van menigh ander Held.
Te recht dan plagten sich wel eer in oude tijden,
De Burgers onser Stadt hier over te verblijden.
En tuyghden dese saeck door teyck'nen openbaer
Met uytterlijck Triumph den eersten dagh van 't jaer.
Als onse Schutters hier uyt last van onse Heeren,
In hunne monsteringh de Wapenen hanteren :
Soo kon het oock als dan wel statelijck zijn gedaen,
Laet die gedachtenis toch nimmer ondergaen.
Soo dan mijn Harlemmers, ghy vrome Batavieren
Set op u jeughdigh hooft een kroone van Laurieren.
Io Triumph ! Io ! En ghy mijn Vaders stadt
Verzegelt dese daet voor dijnen beste schat.

Eerdight op het Wapen der Stadt Haerlem.

WIl yemant in sijn huys Stadts-Wapen plaetse geven
Laet dese Verzen dus daer onder sijn geschreven :
Waer by men leeren mach tot eere van dit feyt,
Tot eere van de Stadt wat al ons Wapen seyt :
De moedt verwint de macht het veld' en 't Swaert getuygen
Dat *Damiaet* voor ons den hals heeft moeten buygen.
De Sterren dat ons naem steyl tot de Sterren gaet,
En 't Cruys vermelt het eynd en oorsaeck van de daet.

S. Ampsing.

t'Haerlem, gedruckt by *Thomas Fonteyn.*

No 50